รูปสิทธิทีปนี

เล่ม ๒

อาขยาต - กิพพิธานกัณฑ์

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ

รวบรวมและเรียบเรียง

นำเข้าสู่หนังสือรูปสิทธิทีปนี

หนังสือรูปสิทธิทีปนีเล่มนี้ เป็นการนำเนื้อหาสาระจากคัมภีร์ปทรูปสิทธิมาเรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างสังเขป โดยมีตัวอย่างการทำตัวรูปประกอบอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังนำกฎเกณฑ์ที่สำคัญ ๆ จากคัมภีร์อื่นมาประกอบไว้ เพื่อให้เนื้อหาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฉะนั้น เนื้อหาสาระของหนังสือรูปสิทธิทีปนี จึงแบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ กัน อยู่ถึง ๑๒ ประการ ดังนี้

๑. บทนำเฉพาะแต่ละกัณฑ์ ๆ เพื่อให้นักศึกษาได้เห็นโครงสร้างของแต่ละกัณฑ์ว่า อะไรคือส่วนสำคัญสำหรับการศึกษาทำความเข้าใจ

๒. สูตร เรียงลำดับตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

๓. การแปลสูตร ซึ่งมีอยู่ ๒ แบบ คือ (๑) แปลโดยพยัญชนะยกศัพท์ และ (๒) แปลโดยอรรถ ถอดใจความเป็นภาษาไทย

๔. แสดงการตัดบทของสูตร

๕. แสดงประเภทหรือลักษณะของสูตร

๖. แสดงอรรถของ จศัพท์ วาศัพท์ หรือ ตุศัพท์ และจำพวกศัพท์ที่เกินมาในสูตร เช่น อนุตศัพท์ การศัพท์ ภาวนิเทศ และการใช้พหุวจนะ เป็นต้น ที่ใช้หรือมีส่วนสำคัญในการทำตัวรูป พร้อมอุทาหรณ์

๗. แสดงการแบ่งสูตร (โยควิภาคะ) พร้อมอุทาหรณ์

๘. การให้คำจำกัดความของศัพท์ที่สำคัญ

๙. แสดงกฎเกณฑ์หรือปริภาสา และหลักการที่สำคัญในการทำตัวรูป

๑๐. แสดงวิธีทำตัวรูปซึ่งเป็นอุทาหรณ์สำหรับผู้ศึกษาจะใช้เป็นแม่แบบในการทำตัวรูปอุทาหรณ์ตัวอื่นๆ

๑๑. ลักษณะพิเศษของแต่ละกัณฑ์ (๑) สนธิกัณฑ์ มีการแสดงตัดบท/ต่อบท (๒) นามกัณฑ์ มีการทำตัวรูปของนามบทในแต่ละวิภัตติ และการแจกปทมาลา (๓) การกกัณฑ์ การลงวิภัตตินามในอรรถต่าง ๆ (๔) สมาสกัณฑ์ มีการวิเคราะห์คำศัพท์ [บท+บท] (๕) ตัทธิตกัณฑ์ มีการวิเคราะห์คำศัพท์ [บท+ปัจจัย] (๖) อาขยาตกัณฑ์ มีการทำตัวรูป และการแจกปทมาลากิริยาบท และ (๗) กิพพิธานกัณฑ์ มีการวิเคราะห์บอกรูปและสาธนะของคำศัพท์

๑๒. แบบฝึกหัดท้ายกัณฑ์ของแต่ละกัณฑ์ให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะ เพื่อเป็นการประเมินผลการศึกษาของนักศึกษาแต่ละท่าน ว่าสัมฤทธิ์ผลมากน้อยแค่ไหน หลังจากศึกษาจบกัณฑ์นั้น ๆ แล้ว

โครงสร้างหนังสือรูปสิทธิทีปนี

เนื้อหาสาระของหนังสือรูปสิทธิทีปนีนี้ แบ่งออกเป็น ๗ กัณฑ์ โดยอิงอาศัยเนื้อหาสาระจากคัมภีร์ปทรูปสิทธิ มาเป็นต้นแบบในการเรียบเรียง ว่าด้วยกัณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้คือ

๑. สนธิกัณฑ์ ว่าด้วยการเรียกชื่อ และการตัดบท การต่อบท

๒. นามกัณฑ์ ว่าด้วยการประกอบวิภัตตินาม และการแจกปทมาลา

๓. การกกัณฑ์ ว่าด้วยการลงวิภัตตินามในอรรถต่าง ๆ และความสัมพันธ์ของบทต่าง ๆ ในประโยค

๔. สมาสกัณฑ์ ว่าด้วยการย่อบทตั้งแต่ ๒ บทขึ้นไป เข้าเป็นบทเดียวกัน โดยมีการตั้งวิเคราะห์ศัพท์ก่อนจะแสดงรูปสำเร็จ เพื่อให้เห็นบทเดิม กับบทที่สำเร็จเป็นสมาสแล้ว

๕. ตัทธิตกัณฑ์ ว่าด้วยการสร้างคำศัพท์ใหม่ โดยมีการย่อศัพท์นามกับปัจจัยเข้าด้วยกัน รวมทั้งมีการตั้งวิเคราะห์ศัพท์ เพื่อให้เห็นศัพท์เดิมและอรรถของปัจจัยก่อน เช่นเดียวกับสมาส

๖. อาขยาตกัณฑ์ ว่าด้วยการสร้างคำศัพท์กิริยา โดยมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุง ๓ ประการ คือ ธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ รูปสำเร็จเป็นกิริยา มีการแจกปทมาลา และฝึกประกอบโยคะ (ประธานในประโยค)

๗. กิพพิธานกัณฑ์ ว่าด้วยการให้คำจำกัดความของคำศัพท์ โดยมีการตั้งวิเคราะห์ บอกรูป และสาธนะ

องค์ประกอบแต่ละกัณฑ์ของคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

หนังสือรูปสิทธิทีปนีนี้อิงอาศัยคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ซึ่งโครงสร้างของคัมภีร์ปทรูปสิทธิประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ สูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ดังนี้

๑. สูตร คือ กฎเกณฑ์ข้อบังคับ มีวิเคราะห์ว่า "อตฺถํ อภิสเวตีติ สุตฺตํ" ย่อมไหลออก ซึ่งประโยชน์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสูตร สูตรในคัมภีร์ปทรูปสิทธินี้นำมาจากคัมภีร์กัจจายนะ แต่มีการเรียบเรียงใหม่ตามเนื้อหาและการสำเร็จรูปของแต่ละศัพท์เป็นสำคัญ นับรวมสูตรที่แสดงไว้ ๒ ครั้ง คือในนามและในการก มีทั้งหมด ๖๘๔ สูตร โดยเพิ่มเข้ามาอีก ๒ สูตร คือ (๑) โอภาโว กฺวจิ โยสุ วการสฺส (๒) ภทนฺตสฺส ภทฺทนฺตภนฺเต ซึ่งทั้งสองสูตรนี้ไม่ปรากฏในคัมภีร์กัจจายนะ และมีการตัดบางสูตรออก โดยไม่นำมาแสดงในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ๗ สูตร คือ (๑) โส วา, (๒) อิตฺถิปุมนปุํสกสงฺขฺยํ, (๓) สมาเส จ วิภาสา, (๔) กาเล (นามกัณฑ์), (๕) อนฺเต นิคฺคหีตํ, (๖) อรห-สกฺกาทีหิ ตุํ และ (๗) สจชานํ กคา ณานุพนฺเธ

๒. วุตติ คือ คำอธิบายสูตร มีวิเคราะห์ว่า "สุตฺตตฺถํ วจตีติ วุตฺติ" ย่อมกล่าว เนื้อความของสูตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุตติ (บอกความหมายของสูตร) หรือวิเคราะห์ว่า "อตฺโถ วุจฺจติ เอตายาติ วุตฺติ" เนื้อความย่อมถูกกล่าว ด้วยคำอธิบายสูตรนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุตติ (เป็นเครื่องอธิบายเนื้อความของสูตร) ซึ่งวุตตินี้ มี

๓ ประเภท ได้แก่

๒.๑ สุตตวุตติ วุตติที่มีอยู่ในสูตร

๒.๒ อนุวัตตนวุตติ วุตติที่ตามมาจากสูตรอื่น

๒.๓ ปักขิปนวุตติ วุตติที่ใส่เข้ามาเพื่ออธิบายความหมายของสูตรให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓. อุทาหรณ์ คือ ตัวอย่าง เพื่อให้เห็นถึงวิธีการสร้างคำศัพท์ หรือองค์ประกอบของคำประเภทต่าง ๆ ในคัมภีร์ได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวนั้น ก็นำมาจากพระบาลี อรรถกถา ฎีกา นั่นเอง

ประเภทหรือลักษณะของสูตร มี ๖ ประการ

๑. สญฺญาสุตฺต สูตรสำหรับตั้งชื่อ เช่น "อกฺขราปาทโย เอกจตฺตาลีสํ" ตั้งชื่อวัณณะ ๔๑ ตัว มี อ เป็นต้น ชื่อว่าอักษร

๒. ปริภาสาสุตฺต สูตรที่กล่าวกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มี ๓ ประการ คือ

๒.๑ สญฺญงฺคปริภาสา ปริภาสาเกี่ยวกับชื่อ เช่น "ปรสมญฺญา ปโยเค" เมื่อมีการประกอบที่สมควร ชื่อในคัมภีร์สันสกฤตหรือไวยากรณ์ของอาจารย์เหล่าอื่น ย่อมถูกนำมาใช้แม้ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ หมายความว่า จะยืมชื่อต่าง ๆ ที่คัมภีร์กัจจายนะไม่มี นำมาใช้ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ด้วย

๒.๒ วิธฺยงฺคปริภาสา ปริภาสาเกี่ยวกับวิธีการทำตัวรูป เช่น "ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย" นักศึกษาพึงแยกพยัญชนะตัวหน้าออกจากสระ ให้ตั้งอยู่ข้างหน้า ไม่ให้มีสระ เป็นการบอกวิธีการทำตัวรูปว่า ก่อนจะแปลง หรือจะลบอักษร เป็นต้น ให้แยกออกมาจากกันเสียก่อน แล้วจึงจะทำขั้นตอนต่อไป

๒.๓ อนงฺคปริภาสา ปริภาสาทั่วไป เช่น "อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต" เนื้อความอันบุคคลหมายรู้ได้ด้วยอักษร เป็นการพูดคลุมเนื้อหาทั้งหมดว่า เราจะทราบความหมายได้ ก็ต้องอาศัยอักษรเป็นตัวสื่อ

๓. วิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีทำตัวรูป มี ๘ วิธี คือ

๓.๑ โลปวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการลบ เช่น "สรา สเร โลปํ" เพราะสระหลัง ลบสระหน้า

๓.๒ อาเทสวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการแปลง เช่น "อพฺโภ อภิ" เพราะสระหลัง แปลง อภิอุปสัค เป็น อพฺภ

๓.๓ อาคมวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการลงอาคม คือการลงอักษรใหม่ เช่น "ยวมทนตรลา จาคมา" เพราะสระหลัง ลงอักษรอาคม ๘ ตัว คือ ยฺ, วฺ, มฺ, ทฺ, นฺ, ตฺ, รฺ และ ลฺ ตามสมควรแก่อุทาหรณ์ในพระบาลี

๓.๔ ทีฆวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการทำทีฆะ คือการทำสระเสียงสั้น ให้เป็นสระเสียงยาว เช่น "ทีฆํ" เมื่อลบสระหน้าแล้ว ทีฆะสระหลัง บ้าง

๓.๕ รสฺสวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการทำรัสสะ คือการทำสระเสียงยาว ให้เป็นสระเสียงสั้น เช่น "รสฺสํ" เพราะพยัญชนะหลัง รัสสะสระหน้า บ้าง

๓.๖ นิเสธวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการห้ามทำ หรือให้เป็นปกติ เช่น "อติสฺส จนฺตสฺส" ห้ามแปลง ติ อันเป็นที่สุดของ อติอุปสัค เป็น จ บ้าง

๓.๗ วิภตฺติวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการลงวิภัตติ เช่น "ลิงฺคตฺเถ ปฐมา" ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถแห่งลิงค์

๓.๘ ปจฺจยวิธิสุตฺต สูตรที่แสดงวิธีการลงปัจจัย เช่น "กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ" ลง โต ปัจจัย ในอรรถปัญจมีวิภัตติ บ้าง

๔. นิยมสุตฺต สูตรที่ใช้กำหนด เช่น "วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา" ในฐานะอันสมควร พยัญชนะตัวที่ ๑ ซ้อนหน้าพยัญชนะตัวที่ ๒ และพยัญชนะตัวที่ ๓ ซ้อนหน้าพยัญชนะตัวที่ ๔ ในวรรคทั้งห้า

๕. อติเทสสุตฺต สูตรสำหรับชี้แจงวิธีการให้สำเร็จรูป มี ๖ อย่าง คือ

๕.๑ พฺยปเทสาติเทสสุตฺต สูตรที่ชี้แจงชื่อ เช่น ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวา ตเวตุนาทีสุ จ. สูตรนี้ ให้ตั้งตัทธิต สมาส และกิตก์ ยกเว้น ตเว และตุนปัจจัย เป็นต้น มีชื่อว่านาม

๕.๒ นิมิตฺตาติเทสสุตฺต สูตรที่ชี้แจงนิมิต คือเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ตถา กตฺตริ จ. สูตรนี้บอกให้แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ กับ ยปัจจัย ในอรรถกัตตา โดยทำนองที่แปลงในอรรถกรรม

๕.๓ ตํรูปาติเทสสุตฺต สูตรที่ชี้แจงการเปลี่ยนรูปอย่างหนึ่งให้เป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น อมฺห–ตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สฺมา นาว. สูตรนี้บอกให้ทำการเปลี่ยนรูป สฺมาวิภัตติที่อยู่หลังจาก อมฺห, ตุมฺห, นฺตุปัจจัย, ราช, พฺรหฺม, อตฺต, สข, สตฺถุ และปิตุศัพท์ เป็นต้น เป็นเหมือน นาวิภัตติ

๕.๔ ตํสภาวาติเทสสุตฺต สูตรที่ชี้แจงการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปเป็นอีกสภาพหนึ่ง เช่น อิตฺถิยํ ภาสิตปุมิตฺถี ปุมาว เจ. สูตรนี้ ให้ตั้งศัพท์วิเสสนะในอิตถีลิงค์ที่เคยเป็นปุงลิงค์ ให้เป็นเหมือนปุงลิงค์

๕.๕ สุตฺตาติเทสสุตฺต สูตรที่ชี้แจงสูตรเกี่ยวกับวิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เช่น อนุปทิฏฺฐานํ วุตฺตโยคโต. สูตรนี้แนะนำให้ใช้สูตรที่ผ่านมาแล้วในการทำตัวรูปของตัวอย่างที่ไม่ได้แสดงไว้

๕.๖ การิยาติเทสสุตฺต สูตรที่ชี้แจงเกี่ยวกับวิธีทำตัวรูป เช่น เสเสสุ นฺตุว. สูตรนี้ บอกวิธีทำตัวรูปว่า ในวิภัตติที่เหลือ ก็ให้ตั้ง นฺตปัจจัย เป็นเหมือน นฺตุปัจจัย เมื่อตั้งเป็นเหมือน นฺตุปัจจัยแล้ว ก็ให้ทำตัวรูปเหมือนศัพท์ที่มี นฺตุปัจจัยเป็นที่สุด

๖. อธิการสุตฺต สูตรสำหรับตามไปสู่สูตรอื่น เช่น "ชินวจนยุตฺตํ หิ" สูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ต้องสมควรต่อพระพุทธพจน์เท่านั้น สำหรับอธิการนัยนี้ มี ๓ อย่าง คือ

๖.๑ สีหคติกอธิการนย นัยแห่งการตามไปเหมือนการไปของราชสีห์ หมายความว่า ราชสีห์

นี้ ตามปกติ สามารถที่จะไปข้างหน้าก็ได้ เหลียวหลังก็ได้ ฉะนั้น การตามไปนี้มุ่งหมายเอาการตามไปข้างหน้าที่ข้ามสูตร เป็นจำนวนมาก และอุทาหรณ์ที่ปรากฏโดยมาก มุ่งเอาการตามไปที่เป็นการตามไปแบบย้อนกลับ โดยจะเป็นสูตรติดต่อกัน หรือข้ามสูตรหลาย ๆ สูตรก็ได้ การที่จะรู้ว่าตามไปข้างหน้าหรือย้อนกลับนี้ ให้ดูตามสูตรในคัมภีร์กัจจายนะ เช่น "อุศัพท์" จากสูตร "วโมทุทนฺตานํ" (สูตรที่ ๑๘) ย้อนกลับมา โดยข้ามถึงสามสูตรตามมาสู่สูตร "กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต" (สูตรที่ ๑๔), "วาศัพท์" จากสูตร "นฺตสฺส เส วา" (สูตรที่ ๑๒๓) ย้อนกลับมาสู่สูตร "นฺตุสฺส นฺโต" (สูตรที่ ๑๒๒) และ "ลิงคศัพท์" จากสูตร "ลิงฺคญฺจ นิปฺปจฺจเต" (สูตรที่ ๕๓) ข้ามไปสู่สูตร "วา ณปฺจฺเจ" (สูตรที่ ๓๔๔) ข้ามไปไกลถึง ๒๙๐ สูตร เป็นต้น

๖.๒ มณฺฑูกคติกอธิการนย นัยแห่งการตามไปเหมือนการไปของกบ หมายความว่า กบนั้นมีปกติกระโดดไปข้างหน้าเพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่เหมือนราชสีห์ที่สามารถเหลียวหลังได้ และการตามไปนี้ จะข้ามเพียงสูตรเดียวหรือหลายสูตรก็ได้ แต่ต้องไปข้างหน้าเท่านั้น เช่น "อสรูเป" จากสูตร "วา ปโร อสรูปา" (สูตรที่ ๑๓) ตามไปสู่สูตร "อิวณฺโณ ยํ นวา" (สูตรที่ ๒๑) การตามไปนี้ เป็นการตามไปที่มีการเปลี่ยนวิภัตติจากเดิม "อสรูปา" เป็นปัญจมีวิภัตติ แต่เมื่อตามไป มีรูปเป็น "อสรูเป" เป็นสัตตมีวิภัตติ และอีกตัวอย่างเช่น "วาศัพท์" จากสูตร "สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา" (สูตรที่ ๒๖๐) ข้ามไปแปดสูตร ตามไปสู่สูตร "ยวตํ ตลนทการานํ พฺยญฺชนานิ จลญชการตฺตํ" (สูตรที่ ๒๖๙)

๖.๓ นทีโสตคติกอธิการนย นัยแห่งการตามไปเหมือนการไหลของกระแสน้ำ เป็นไปตามลำดับ โดยไปข้างหน้า สูตรที่จะตามไปนี้ ต้องอยู่ติดกัน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **"ยถานุปุพฺพิกคติกอธิการ–นย"** นัยแห่งการตามไปตามลำดับ เช่น "นฺตุสฺส" จากสูตร "นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ" (สูตรที่ ๙๒) ตามไปสู่สูตร "สพฺพสฺส วา อํเสสุ" (สูตรที่ ๙๓) เป็นต้น

การทำตัวรูป/วิธีที่ให้สำเร็จตัวรูป

การทำตัวรูป เพื่อให้สำเร็จรูปตามอุทาหรณ์ที่ตั้งไว้ วิธีการที่ใช้ก็มีหลากหลายวิธีด้วยกัน บางรูปใช้วิธีเดียว บางรูปก็ทำได้หลายวิธี และในการทำตัวรูปแต่ละตัวนั้น ต้องอาศัยวิธีการที่แตกต่างกันไป พอสรุปได้ดังนี้

๑. ใช้สูตรโดยตรง เช่น เพราะสระหลัง แปลงนิคหิตเป็น มฺ และ ทฺ ใช้สูตรว่า "มทา สเร" เช่น "ตมหํ" มาจาก "ตํ + อหํ", "เอตทโวจ" มาจาก "เอตํ + อโวจ" เป็นต้น

๒. ใช้วิธีการแบ่งสูตร เรียกว่า "โยควิภาคะ" เช่น สูตรว่า "มทา สเร" ด้วยสูตรโดยตรง นิมิตเป็นเพราะสระหลัง เมื่อแบ่งสูตรว่า "มทา" ตัดคำว่า "สเร" ทิ้งไป นิมิตก็ไม่จำกัดอยู่เฉพาะสระแล้ว ฉะนั้น เพราะพยัญชนะหลังก็สามารถแปลงนิคหิต เป็น มฺ ได้ เช่น "พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺฉามิ" มาจาก "พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ"

๓. ใช้ จศัพท์, วาศัพท์, ตุศัพท์, หรือ อนฺตศัพท์ เป็นต้น เช่น จศัพท์ในสูตรว่า "โท ธสฺส จ" สามารถแปลง

ธ เป็น ห ได้ เช่น "สาหุ ทสฺสนํ" มาจาก "สาธุ ทสฺสนํ", วาศัพท์ในสูตรว่า "วคฺคนฺตํ วา วคฺเค" สามารถแปลงนิคหิต เป็น ลฺ ได้ เช่น "ปุลฺลิงฺคํ" มาจาก "ปุม + ลิงฺคํ", ตุศัพท์ในสูตรว่า "พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ" สามารถแปลง สฺมึวิภัตติ เป็น นิ ได้ แม้หลังจากกมฺมศัพท์ จมฺมศัพท์ และมุทฺธศัพท์ เป็นต้น เช่น "กมฺมนิ" มาจาก "กมฺม + สฺมึ", "จมฺมนิ" มาจาก "จมฺม + สฺมึ" และ "มุทฺธนิ" มาจาก "มุทฺธ + สฺมึ" เป็นต้น, อนฺตศัพท์ในสูตรว่า "ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ" เพราะ สิวิภัตติ สามารถแปลงที่สุดของ มฆวศัพท์ และยุวศัพท์ เป็นต้น พร้อมกับสิวิภัตติเป็น อา ได้ เช่น "มฆวา" มาจาก "มฆว + สิ" เป็นต้น

๔. ใช้วิธีที่แสดงนัยในสูตร เช่น ภาวนิเทศ, แสดงรูปพหุวจนะ เช่น "กาสตฺต" ภาวนิเทศในสูตรว่า "กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ" ลง สฺอาคม เช่น "อคมาสิ" มาจาก "อ + คมฺ + สฺ + อี", ด้วยการแสดงเป็นพหุวจนะ ว่า "มหตํ" ในสูตรว่า "มหตํ มหา ตุลฺยาธิกรเณ ปเท" สามารถแปลง มหนฺตศัพท์ เป็น มห ได้ เช่น "มหพฺภยํ" มาจาก "มหนฺต + ภย" เป็นต้น

๕. ใช้นิปาตนะ วิธีการทำตัวรูปโดยใช้รูปสำเร็จที่มีปรากฏอยู่ในสูตร เช่น แปลง อิม เป็น อิ ด้วย อินิปาตนะ ในสูตรว่า "อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โทรํ สกฺขี จ" เช่น "อีทิโส" ศัพท์เดิมมาจาก "อิมสทฺทูปปท + ทิสธาตุ + กฺวิปัจจัย" เป็นต้น

๖. ในกรณีที่ไม่มีสูตรทำจริง ๆ ก็จะใช้มหาสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่มีหน้าที่มาก มีอยู่ ๔ สูตร คือ

๖.๑ เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ. (รูปสิทธิ. ตัทธิต สูตรที่ ๓๗๐)

๖.๒. ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ. (รูปสิทธิ. ตัทธิต สูตรที่ ๔๒๓)

๖.๓. กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ. (รูปสิทธิ. อาขยาต สูตรที่ ๔๘๘)

๖.๔. ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ. (รูปสิทธิ. กิพพิธาน สูตรที่ ๖๒๔)

๗. ใช้นิรุตตินัย มี ๕ ประการ คือ

๗.๑ **วณฺณาคม** การลงอักษรใหม่ เช่น "นกฺขตฺตราชาริว ตารกานํ" ศัพท์เดิมมาจาก "นกฺขตฺต–ราชา + อิว ตารกานํ" ลง รฺอาคม ด้วยสูตร "ยวมทนตรลา จาคมา"

๗.๒ **วณฺณวิปริยย** การสลับที่อักษร (การกลับหน้ากลับหลังอักษร) เช่น "สตฺเต หึสตีติ สีโห" (หึส หึสายํ ในการเบียดเบียน + อ) เมื่อควรจะเป็น "หึโส" เพราะมาจาก หึสธาตุ แต่ก็กลับหน้ากลับหลังเป็น สึห แล้วลบนิคหิต และทำทีฆะ

๗.๓ **วณฺณวิการ** การเปลี่ยนแปลงอักษร เช่น "นิยโก" ศัพท์เดิมเป็น "นิชโก" แปลง ช เป็น ย

๗.๔ **วณฺณนาส** การลบอักษร เช่น เมขลา มาจากรูปวิเคราะห์ว่า "เมหนสฺส ขสฺส มาลา เมขลา" ศัพท์เดิมมาจาก "เมหน + ข + มาลา" โดยลบ "หน" และ "มา" สำเร็จรูปเป็น "เมขลา"

๗.๕ **ธาตุอตฺถาติสยโยค** การเพิ่มอรรถพิเศษของธาตุ เช่น " มหิยํ รวตีติ มยูโร" (ย่อม

รื่นรมย์ บนแผ่นดิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามยูร. (นกยูง) คำว่า “มยูโร” มาจาก “มหีสทฺทูปปท + รุ สทฺเท ใน การทำเสียง + อปัจจัย” แต่ รุธาตุ ยังสามารถกล่าวอรรถ รมณ (รื่นรมย์, ยินดี) ได้อีก ซึ่งเป็นอรรถที่เพิ่มเข้ามา การที่ รุธาตุกล่าวอรรถพิเศษเพิ่มเติมได้นั้น เรียกว่า “อตฺถาติสย”

แนะนำการศึกษาหนังสือรูปสิทธิทีปนี

หนังสือรูปสิทธิทีปนี มี ๗ กัณฑ์ คือ (๑) สนธิกัณฑ์ (๒) นามกัณฑ์ (๓) การกกัณฑ์ (๔) สมาสกัณฑ์ (๕) ตัทธิตกัณฑ์ (๖) อาขยาตกัณฑ์ และ (๗) กิพพิธานกัณฑ์ แต่เวลาศึกษาควรศึกษาตามความสัมพันธ์ของการนำไปใช้ เพื่อให้การศึกษาเกิดประสิทธิภาพ ฉะนั้น จึงควรแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ สนธิกัณฑ์ / นามกัณฑ์ / อาขยาตกัณฑ์

ช่วงที่ ๒ กิพพิธานกัณฑ์ / สมาสกัณฑ์ / ตัทธิตกัณฑ์

ช่วงที่ ๓ การกกัณฑ์

การศึกษาในช่วงต้น (๑) ศึกษาสนธิกัณฑ์ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ทราบเรื่องอักษร ชื่อต่าง ๆ และการตัดบท การต่อบท (๒) ศึกษานามกัณฑ์ เพื่อให้นักศึกษาได้ทราบเกี่ยวกับบทนามและวิธีประกอบวิภัตตินาม และ (๓) ศึกษาอาขยาตกัณฑ์ เพื่อให้นักศึกษารู้จักการสร้างคำศัพท์กิริยา ซึ่งการศึกษาช่วงแรกนี้ เป็นการศึกษาเพื่อปูพื้นฐานให้แก่นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของประโยคสั้น ๆ ที่มีประธานกับกิริยาคุมพากย์เป็นองค์ประกอบหลัก

การศึกษาในช่วงที่ ๒ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างคำศัพท์ขั้นที่หนึ่ง เป็นเรื่องของกิตก์ และขั้นที่สอง/ขั้นที่สาม เป็นเรื่องของสมาสและตัทธิต ซึ่งทั้งสามกัณฑ์นี้เป็นการศึกษาการตั้งวิเคราะห์ และบทวิเคราะห์เหล่านั้นก็คือการให้คำจำกัดความของคำศัพท์แต่ละศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในบททั้งสาม สาเหตุที่ต้องศึกษาเรื่องกิตก์ก่อน เพราะการตั้งวิเคราะห์นั้น ต้องอาศัยกิริยาอาขยาตมาตั้งรูปวิเคราะห์ และกิตก์เองก็เป็นการสร้างคำศัพท์ที่มีธาตุเป็นส่วนประกอบสำคัญเหมือนอาขยาต อีกประการหนึ่ง ในประโยคขยายต้องอาศัยกิริยากิตก์เป็นตัวเชื่อม เรียกว่า กิริยาในระหว่าง ส่วนสมาสและตัทธิตเอง ก็ต้องอาศัยบทต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่สำเร็จมาจากกิตก์ นำมาสร้างเป็นสมาสและตัทธิตด้วย ฉะนั้น การศึกษากิตก์ต่อจากอาขยาต แล้วจึงศึกษาสมาสและตัทธิต จึงช่วยให้ผู้ศึกษาสะดวกที่จะทำความเข้าใจในเรื่องขั้นตอนการสร้างคำศัพท์ในกลุ่มนี้

การศึกษาในช่วงที่ ๓ ศึกษาเรื่องของวิภัตติในอรรถต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ของบทเหล่านั้นที่มีต่อโครงสร้างของประโยคด้วย เมื่อเข้าใจเกี่ยวกับธาตุและปัจจัยที่มีอยู่ในอาขยาตและกิตก์แล้ว การศึกษาองค์รวมทั้งประโยค ว่าแต่ละบททำหน้าที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างไร ก็จะสามารถทำให้เข้าใจประโยคได้ง่ายยิ่งขึ้น และนี่คือสาเหตุที่นำการกกัณฑ์มาศึกษาในช่วงสุดท้าย

ในการศึกษาแต่ละช่วงนั้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของประโยค โดยเริ่มจากประโยคสั้น ๆ ที่มีเฉพาะประธานกับกิริยาก่อน รวมทั้งฝึกแต่งและแปลไปด้วยในช่วงแรก ต่อมาในช่วงที่ ๒ จึงฝึกแต่งและแปลประโยคขยายที่มีกิริยากิตก์เป็นตัวเชื่อม อันมีรายละเอียดของลำดับเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่ในประโยคมากขึ้น ส่วนช่วงสุดท้าย จะเน้นถึงเหตุผลในการใช้วิภัตตินามที่มีอรรถต่าง ๆ กัน และเมื่อนำมาประกอบในบทแต่ละบทแล้ว จะทำให้บทเหล่านั้นมีหน้าที่และความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ปรากฏอยู่ในประโยคในรูปแบบที่ต่างกันไป การศึกษาที่แบ่งเป็น ๓ ช่วงดังกล่าว เพื่อให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ไวยากรณ์ควบคู่ไปกับฝึกทักษะในการนำไวยากรณ์ไปใช้ในการอ่าน การเขียนและการแปลไปพร้อม ๆ กันเลย ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้เพื่อหาประสบการณ์ตรงในการฝึกใช้ภาษามคธของตัวนักศึกษาเอง

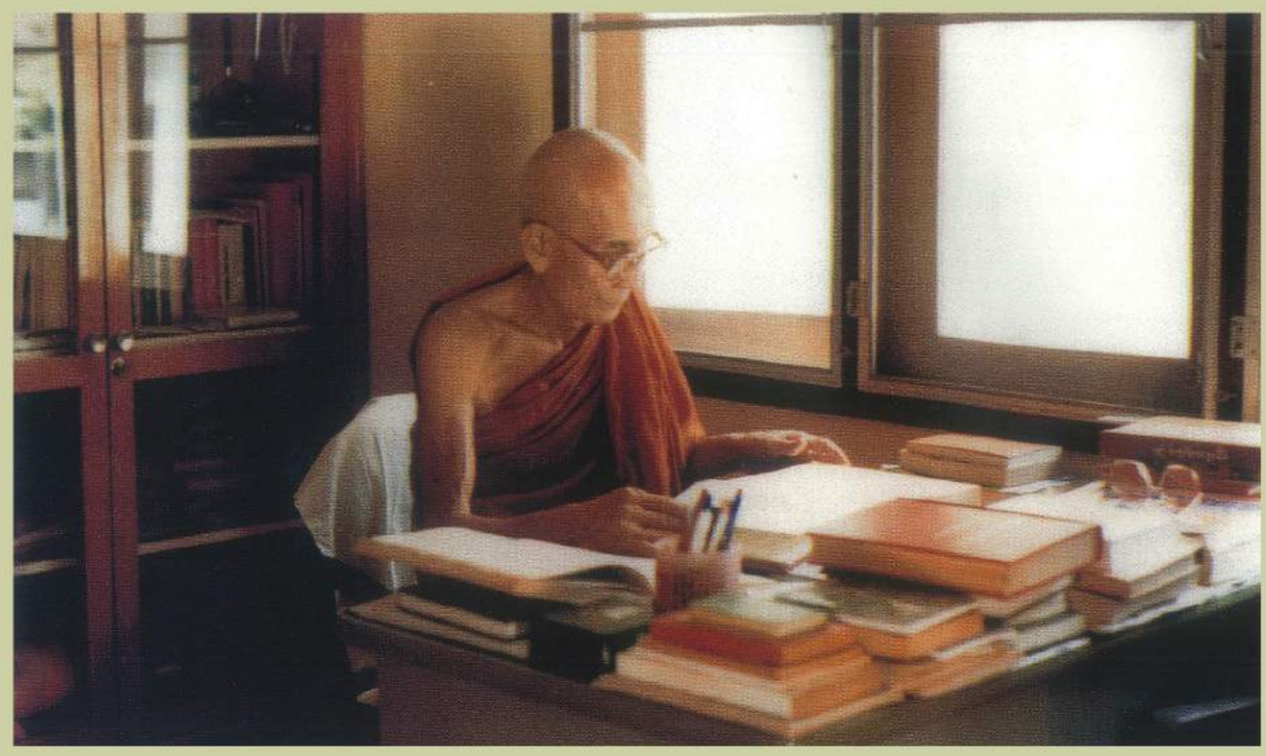
เชื่อว่ามีผู้ศึกษาภาษามคธจำนวนไม่น้อย ต้องการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาค้นคว้า ทำความเข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาต่าง ๆ ฉะนั้น จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือรูปสิทธิทีปนีนี้ จะเป็นอุปกรณ์อีกชิ้นหนึ่งที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักศึกษาได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้นด้วยดี

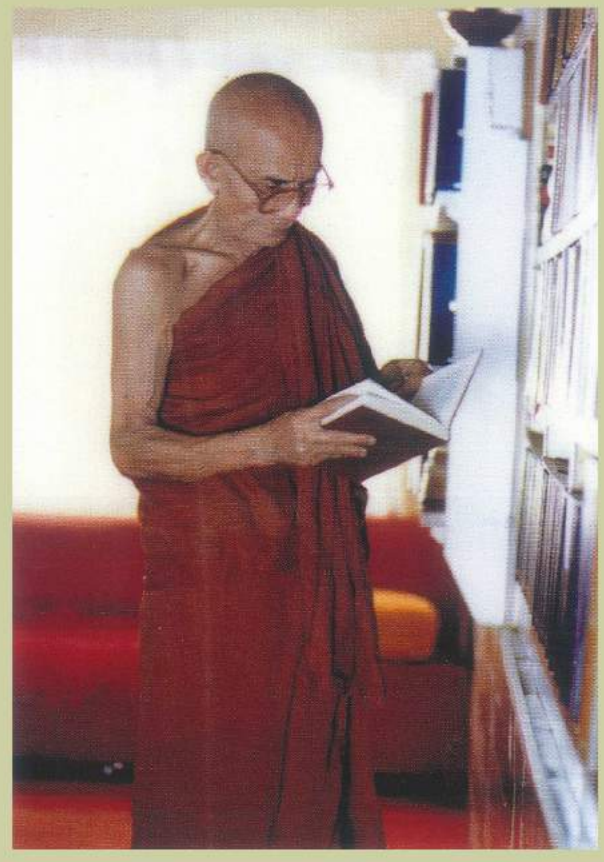
พระภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต
อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอและเจ้าสำนักเรียนบาลีใหญ่
ต. เวียงเหนือ อ. เมือง จ. ลำปาง

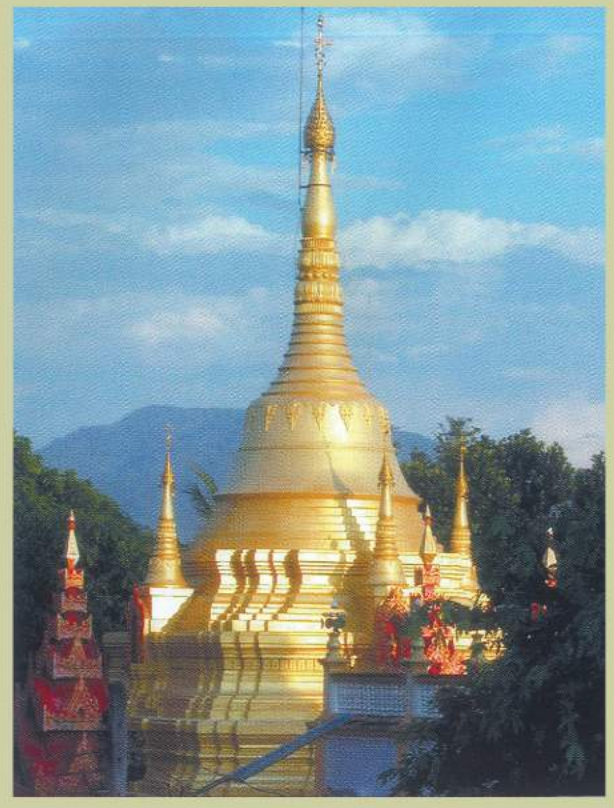

กิจวัตรประจำวันของพระอาจารย์ใหญ่

ทิวทัศน์ที่น่ารื่นรมย์และสวยงามของวัดท่ามะโอ

กจฺจายนสุตฺตปาฐ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

---

๑ – สนฺธิกณฺฑ

๑.๑ – สนฺธิกปฺป ปฐมกณฺฑ

๑ : ๑.* อตฺโถ อกฺขร–สญฺญาโต.
๒ : ๒. อกฺขรา'ปา'ทโย เอกจตฺตาลีสํ.
๓ : ๓. ตตฺโถ'ทนฺตา สรา อฏฺฐ.
๔ : ๔. ลหุ–มตฺตา ตโย รสฺสา.
๕ : ๕. อญฺเญ ทีฆา.
๖ : ๘. เสสา พฺยญฺชนา.
๗ : ๙. วคฺคา ปญฺจ–ปญฺจโส มนฺตา.
๘ : ๑๐. อํอิติ นิคฺคหีตํ.
๙ : ๑๑. ปร–สมญฺญา ปโยเค.
๑๐ : ๑๒. ปุพฺพ'มโธฐิต'มสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
๑๑ : ๑๔. นเย ปรํ ยุตฺเต.

อิติ สนฺธิกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.

๑.๒ – สนฺธิกปฺป ทุติยกณฺฑ

๑๒ : ๑๓. สรา สเร โลปํ.
๑๓ : ๑๕. วา ปโร อสรูปา.
๑๔ : ๑๖. กฺวจา'สวณฺณํ ลุตฺเต.
๑๕ : ๑๗. ทีฆํ.
๑๖ : ๑๘. ปุพฺโพ จ.
๑๗ : ๑๙. ย'เมทนฺตสฺสา'เทโส.
๑๘ : ๒๐. ว'โมทุทนฺตานํ.
๑๙ : ๒๒. สพฺโพ จํ ติ.

---

*หมายเหตุ : เลขแถวหน้า เป็นลำดับในคัมภีร์กัจจายนะ ส่วนเลขแถวหลัง เป็นลำดับในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

๒๐ : ๒๗. โท ธสฺส จ.
๒๑ : ๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.
๒๒ : ๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.

อิติ สนฺธิกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

๑.๓ – สนฺธิกปฺป ตติยกณฺฑ

๒๓ : ๓๖. สรา ปกติ พฺยญฺชเน.
๒๔ : ๓๕. สเร กฺวจิ.
๒๕ : ๓๗. ทีฆํ.
๒๖ : ๓๘. รสฺสํ.
๒๗ : ๓๙. โลปญฺจ ตตฺรา'กาโร.
๒๘ : ๔๐. ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
๒๙ : ๔๒. วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติย–ปฐมา.

อิติ สนฺธิกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

๑.๔ – สนฺธิกปฺป จตุตฺถกณฺฑ

๓๐ : ๔๘. อํ พฺยญฺชเน นิคฺคหีตํ.
๓๑ : ๔๙. วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
๓๒ : ๕๐. เอเห ญํ.
๓๓ : ๕๑. ส เย จ.
๓๔ : ๕๒. ม–ทา สเร.
๓๕ : ๓๔. ย–ว–ม–ท–น–ต–ร–ลา จา'คมา.
๓๖ : ๔๗. กฺวจิ โอ พฺยญฺชเน.
๓๗ : ๕๗. นิคฺคหีตญฺจ.
๓๘ : ๕๓. กฺวจิ โลปํ.
๓๙ : ๕๔. พฺยญฺชเน จ.
๔๐ : ๕๕. ปโร วา สโร.
๔๑ : ๕๖. พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.

อิติ สนฺธิกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

๑.๕ – สนฺธิกปฺป ปญฺจมกณฺฑ

๔๒ : ๓๒. โค สเร ปุถุสฺสา'คโม กฺวจิ.
๔๓ : ๓๓. ปาสฺส จ'นฺโต รสฺโส.
๔๔ : ๒๔. อพฺโภ อภิ.
๔๕ : ๒๕. อชฺโฌ อธิ.
๔๖ : ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.
๔๗ : ๒๓. อติสฺส จ'นฺตสฺส.
๔๘ : ๔๓. กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.
๔๙ : ๔๔. ปุถสฺสุ พฺยญฺชเน.
๕๐ : ๔๕. โอ อวสฺส.
๕๑ : ๔๙. อนุปทิฏฺฐานํ วุตฺต–โยคโต.

อิติ สนฺธิกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

สนฺธิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

๒ – นามกณฺฑ

๒.๑ – นามกปฺป ปฐมกณฺฑ

๕๒ : ๖๐. ชิน–วจน–ยุตฺตํ หิ.
๕๓ : ๖๑. ลิงฺคญฺจ นิปฺปจฺจเต.
๕๔ : ๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย.
๕๕ : ๖๓. สิ–โย–อํ–โย–นา–หิ–ส–นํ–สฺมา–หิ–ส–นํ–สฺมึ–สุ.
๕๖ : ๖๔. ต'ทนุปโรเธน.
๕๗ : ๗๑. อาลปเน สิ คสญฺโญ.
๕๘ : ๒๙. อิวณฺณุวณฺณา ฌ–ลา.
๕๙ : ๑๘๒. เต อิตฺถิขฺยา โป.
๖๐ : ๑๗๗. อา โฆ.
๖๑ : ๘๖. สาคโม เส.
๖๒ : ๒๐๖. สํสาเสฺว'กวจเนสุ จ.
๖๓ : ๒๑๗. เอติมาส'มิ.
๖๔ : ๒๑๖. ตสฺสา วา.

๖๕ : ๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย.
๖๖ : ๒๐๕. โฆ รสฺสํ.
๖๗ : ๒๒๙. โน จ ทฺวาทิโต นํมฺหิ.
๖๘ : ๑๘๔. อ'มา ปโต สฺมึ–สฺมานํ วา.
๖๙ : ๑๘๖. อาทิโต โอ จ.
๗๐ : ๓๐. ฌ–ลาน'มิยุวา สเร วา.
๗๑ : ๔๐๕. ย–วการา จ.
๗๒ : ๑๘๕. ปสญฺญสฺส จ.
๗๓ : ๑๗๔. คาว เส.
๗๔ : ๑๖๙. โยสุ จ.
๗๕ : ๑๗๐. อวํมฺหิ จ.
๗๖ : ๑๗๑. อาวสฺสุ วา.
๗๗ : ๑๗๕. ตโต น'มํ ปติมฺหา'ลุตฺเต จ สมาเส.
๗๘ : ๓๑. โอ สเร จ.
๗๙ : ๔๖. ตพฺพิปรีตูปปเท พฺยญฺชเน จ.
๘๐ : ๑๗๓. โคณ นํมฺหิ วา.
๘๑ : ๑๗๒. สุ–หิ–นาสุ จ.
๘๒ : ๑๔๙. อํ–โม นิคฺคหีตํ ฌ–ล–เปหิ.
๘๓ : ๖๗. สรโลโป'มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตุ ปกติ.
๘๔ : ๑๘๔. อโฆ รสฺส'เมกวจนโยสฺว'ปิ จ.
๘๕ : ๑๕๐. น สิสฺมิ'มนปุํสกานิ.
๘๖ : ๒๒๗. อุภาทิโต น'มินฺนํ.
๘๗ : ๒๓๑. อิณฺณ'มิณฺณนฺนํ ตีหิ สงฺขฺยาหิ.
๘๘ : ๑๔๗. โยสุ กต–นิการ–โลเปสุ ทีฆํ.
๘๙ : ๘๗. สุ–นํ–หิสุ จ.
๙๐ : ๒๕๒. ปญฺจาทีน'มตฺตํ.
๙๑ : ๑๙๔. ปติสฺสิ'นีมฺหิ.
๙๒ : ๑๐๐. นฺตุสฺส'นฺโต โยสุ จ.
๙๓ : ๑๐๖. สพฺพสฺส วา อํ–เสสุ.
๙๔ : ๑๐๕. สิมฺหิ วา.
๙๕ : ๑๔๕. อคฺคิสฺสิ'นิ.

๙๖ : ๑๙๘. โยสฺว'กตรสฺโส โฌ.
๙๗ : ๑๙๖. เว-โวสุ โล จ.
๙๘ : ๑๘๙. มาตุลาทีน'มานตฺต'มีกาเร.
๙๙ : ๘๑. สฺมา-หิ-สฺมึนํ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.
๑๐๐ : ๒๑๔. น ติเมหิ กตากาเรหิ.
๑๐๑ : ๘๐. สฺหิสฺว'กาโร เอ.
๑๐๒ : ๒๐๒. สพฺพนามานํ นํมฺหิ จ.
๑๐๓ : ๗๙. อโต เนน.
๑๐๔ : ๖๖. โส.
๑๐๕ : ๐. โส วา.
๑๐๖ : ๓๑๓. ทีโฆ'เรหิ.
๑๐๗ : ๖๙. สพฺพ-โย-นีน'มาเอ.
๑๐๘ : ๙๐. สฺมา-สฺมึนํ วา.
๑๐๙ : ๓๐๔. อาย จตุตฺเถ'กวจนสฺส ตุ.
๑๑๐ : ๒๐๑. ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ.
๑๑๑ : ๑๗๙. ฆโต นาทีนํ.
๑๑๒ : ๑๘๓. ปโต ยา.
๑๑๓ : ๑๓๒. สขโต คสฺเส วา.
๑๑๔ : ๑๗๘. ฆเต จ.
๑๑๕ : ๑๘๑. น อมฺมาทิโต.
๑๑๖ : ๑๙๗. อ-กตรสฺสา ลโต ยฺวา'ลปนสฺส เว-โว.
๑๑๗ : ๑๒๔. ฌ-ลโต สสฺส โน วา.
๑๑๘ : ๑๙๖. ฆ-ปโต จ โยนํ โลโป.
๑๑๙ : ๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

อิติ นามกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.

๒.๒ – นามกปฺป ทุติยกณฺฑ

๑๒๐ : ๒๔๓. อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส.
๑๒๑ : ๒๓๓. มยํ โยมฺหิ ปฐเม.
๑๒๒ : ๙๙. พฺรูสฺส พฺรูโต.

๑๒๓ : ๑๐๓. นฺตสฺส เส วา.

๑๒๔ : ๙๘. อา สิมฺหิ.

๑๒๕ : ๑๙๘. อํ นปํสเก.

๑๒๖ : ๑๐๑. อวณฺณา จ เค.

๑๒๗ : ๑๐๒. โต-ติ-ตา ส-สฺมึ-นาสุ.

๑๒๘ : ๑๐๔. นํมฺหิ ตํ วา.

๑๒๙ : ๒๒๒. อิมสฺสิ'ท'มํสิสุ นปํสเก.

๑๓๐ : ๒๒๕. อมุสฺสา'ทํ

๑๓๑ : ๐. อิตฺถิ-ปุม-นปํสก-สงฺขฺยํ.

๑๓๒ : ๒๒๘. โยสุ ทฺวินฺนํ เทฺว จ.

๑๓๓ : ๒๓๐. ติ-จตุนฺนํ ติสฺโส-จตสฺโส-ตโย-จตฺตาโร-ตีณิ-จตฺตาริ.

๑๓๔ : ๒๕๑. ปญฺจาทีน'มกาโร.

๑๓๕ : ๑๑๘. ราชสฺส รญฺโญ-ราชิโน เส.

๑๓๖ : ๑๑๙. รญฺญํ นํมฺหิ วา.

๑๓๗ : ๑๑๖. นามฺหิ รญฺญา วา.

๑๓๘ : ๑๒๑. สฺมึมฺหิ รญฺเญ-ราชินิ.

๑๓๙ : ๒๔๕. ตุมฺห'มฺหากํ ตยิ-มยิ.

๑๔๐ : ๒๓๒. ตฺว'มหํ สิมฺหิ จ.

๑๔๑ : ๒๔๑. ตว-มม เส.

๑๔๒ : ๒๔๒. ตุยฺหํ-มยฺหญฺจ.

๑๔๓ : ๒๓๕. ตํ-ม'มํมฺหิ.

๑๔๔ : ๒๓๔. ตวํ-มมญฺจ นวา.

๑๔๕ : ๒๓๘. นามฺหิ ตยา-มยา.

๑๔๖ : ๒๓๖. ตุมฺหสฺส ตุวํ-ตฺว'มํมฺหิ.

๑๔๗ : ๒๔๖. ปทโต ทุติยา-จตุตฺถี-ฉฏฺฐีสุ โว-โน.

๑๔๘ : ๒๔๗. เต-เม'กวจเนสุ จ.

๑๔๙ : ๒๔๘. น อํมฺหิ.

๑๕๐ : ๒๔๙. วา ตติเย จ.

๑๕๑ : ๒๕๐. พหุวจเนสุ โว-โน.

๑๕๒ : ๑๓๖. ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.

๑๕๓ : ๑๓๘. อ'มาลปเน'กวจเน.

๑๕๔ : ๐. สมาเส จ วิภาสา.
๑๕๕ : ๑๓๗. โยสฺ'วาโน.
๑๕๖ : ๑๔๒. อาเน สฺมึมฺหิ วา.
๑๕๗ : ๑๔๐. หิวิภตฺติมฺหิ จ.
๑๕๘ : ๑๔๓. สุสฺมิ'มา วา.
๑๕๙ : ๑๓๙. อุ นามฺหิ จ.
๑๖๐ : ๑๙๗. อ กมฺมนฺตสฺส จ.

อิติ นามกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

๒.๓ – นามกปฺป ตติยกณฺฑ

๑๖๑ : ๒๔๔. ตุมฺห'มฺเหหิ น'มากํ.
๑๖๒ : ๒๓๗. วา ยฺว'ปฺปฐโม.
๑๖๓ : ๒๔๐. สสฺสํ.
๑๖๔ : ๒๐๐. สพฺพนามการเต ปฐโม.
๑๖๕ : ๒๐๘. ทฺวนฺทฏฺฐา วา.
๑๖๖ : ๒๐๙. น'าญฺญํ สพฺพนามิกํ.
๑๖๗ : ๒๑๐. พหุพฺพีหิมฺหิ จ.
๑๖๘ : ๒๐๓. สพฺพโต นํ สํ–สานํ.
๑๖๙ : ๑๑๗. ราชสฺส ราชุ สุ–นํ–หิสุ จ.
๑๗๐ : ๒๒๐. สพฺพสฺสิ'มสฺเส วา.
๑๗๑ : ๒๑๙. อนิมิ นามฺหิ จ.
๑๗๒ : ๒๑๘. อ–นปํสกสฺส'ายํ สิมฺหิ.
๑๗๓ : ๒๒๓. อมุสฺส โม สํ.
๑๗๔ : ๒๑๑. เอต–เตสํ โต.
๑๗๕ : ๒๑๒. ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ.
๑๗๖ : ๒๑๓. ส–สฺมา–สฺมึ–สํ–สาสฺว'ตฺตํ.
๑๗๗ : ๒๒๑. อิมสทฺทสฺส จ.
๑๗๘ : ๒๒๔. สพฺพโต โก.
๑๗๙ : ๒๐๔. ฆ–ปโต สฺมึ–สานํ สํ–สา.
๑๘๐ : ๒๐๗. เน'ตาหิ สฺมิ'มาย–ยา.

๑๘๑ : ๙๕. มโนคณาทิโต สฺมึ–นาน'มิ–อา.
๑๘๒ : ๙๗. สสฺส โจ.
๑๘๓ : ๔๘,๓๘๖. เอเตส'โม โลเป.
๑๘๔ : ๙๖. ส สเร วา'คโม.
๑๘๕ : ๑๑๒. สนฺตสทฺทสฺส โส เภ โพ จ'นฺเต.
๑๘๖ : ๑๐๗. สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.
๑๘๗ : ๑๐๘. เสเสสุ นฺตุ'ว.
๑๘๘ : ๑๑๕. พฺรหฺม'ตฺต–สข–ราชาทิโต อ'มานํ.
๑๘๙ : ๑๑๓. สฺ'ยา จ.
๑๙๐ : ๑๑๔. โยน'มาโน.
๑๙๑ : ๑๓๐. สขโต จา'โย–โน.
๑๙๒ : ๑๓๕. สฺมิ'เม.
๑๙๓ : ๑๒๒. พฺรหฺมโต คสฺส จ.
๑๙๔ : ๑๓๑. สขนฺตสฺสิ โน–นา–นํ–เสสุ.
๑๙๕ : ๑๓๔. อาโร หิมฺหิ วา.
๑๙๖ : ๑๓๓. สุ–น'หิสุ วา.
๑๙๗ : ๑๒๕. พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ.
๑๙๘ : ๑๒๓. อุตฺตํ ส–นาสุ.
๑๙๙ : ๑๕๘. สตฺถุ–ปิตาทีน'มา สิสฺมึ สิโลโป จ.
๒๐๐ : ๑๕๙. อญฺเญสฺ'วารตฺตํ.
๒๐๑ : ๑๖๓. วา นํมฺหิ.
๒๐๒ : ๑๖๔. สตฺถุน'ตฺตญฺจ.
๒๐๓ : ๑๖๒. อุ สสฺมึ สโลโป จ.
๒๐๔ : ๑๖๗. สกมนฺธาตาทีนญฺจ.
๒๐๕ : ๑๖๐. ตโต โยน'โม ตุ.
๒๐๖ : ๑๖๕. ตโต สฺมิ'มิ.
๒๐๗ : ๑๖๑. นา อา.
๒๐๘ : ๑๖๖. อาโร รสฺส'มิกาเร.
๒๐๙ : ๑๖๘. ปิตาทีน'มสิมฺหิ.
๒๑๐ : ๒๓๙. ตยา–ตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา.

อิติ นามกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

๒.๔ – นามกปฺป จตุตฺถกณฺฑ

๒๑๑ : ๑๒๖. อตฺต’นฺโต หิสฺมิ’มนตฺตํ.

๒๑๒ : ๑๒๙. ตโต สฺมึ นิ.

๒๑๓ : ๑๒๗. สสฺส โน.

๒๑๔ : ๑๒๘. สฺมา นา.

๒๑๕ : ๑๔๑. ฌ–ลโต จ.

๒๑๖ : ๑๔๐. ฆ–ปโต สฺมึ ยํ วา.

๒๑๗ : ๑๙๙. โยนํ นิ นปํสเกหิ.

๒๑๘ : ๑๙๖. อโต นิจฺจํ.

๒๑๙ : ๑๙๕. สึ.

๒๒๐ : ๗๔. เสสโต โลปํ คสึปิ.

๒๒๑ : ๒๘๒. สพฺพาส’มาวุโส’ปสคฺค–นิปาตาทีหิ จ.

๒๒๒ : ๓๔๒. ปุมสฺส ลิงฺคาทีสุ สมาเสสุ.

๒๒๓ : ๑๘๘. อํ ย’มีโต ปสญฺญโต.

๒๒๔ : ๑๕๓. นํ ฌโต กตรสฺสา.

๒๒๕ : ๑๕๑. โยนํ โน.

๒๒๖ : ๑๕๔. สฺมึ นิ.

๒๒๗ : ๒๗๐. กิสฺส ก เว จ.

๒๒๘ : ๒๗๒. กุ หึ–หํสุ จ.

๒๒๙ : ๒๒๖. เสเสสุ จ.

๒๓๐ : ๒๖๒. ตฺร–โต–เถสุ จ.

๒๓๑ : ๒๖๓. สพฺพสฺเส’ตสฺสา’กาโร วา.

๒๓๒ : ๒๖๗. เตฺร นิจฺจํ.

๒๓๓ : ๒๖๔. เอ โต–เถสุ จ.

๒๓๔ : ๒๖๕. อิมสฺสิ ถํ–ทานิ–ห–โต–เธสุ จ.

๒๓๕ : ๒๘๑. อ ธุนามฺหิ จ.

๒๓๖ : ๒๘๐. เอต รหิมฺหิ.

๒๓๗ : ๑๗๖. อิตฺถิย’มโต อาปจฺจโย.

๒๓๘ : ๑๘๗. นทาทิโต วา อี.

๒๓๙ : ๑๙๐. ณว–ณิก–เณยฺย–ณ–นฺตูหิ.

๒๔๐ : ๑๙๓. ปติ–ภิกฺขุ–ราชี'การ'นฺเตหิ อินี.
๒๔๑ : ๑๙๑. นฺตุสฺส ต'มีกาเร.
๒๔๒ : ๑๙๒. ภวโต โภโต.
๒๔๓ : ๑๑๐. โภ เค ตุ.
๒๔๔ : ๗๒. อการ–ปิตาทฺ'ยนฺตาน'มา.
๒๔๕ : ๑๕๒. ฌ–ล–ปา รสฺสํ.
๒๔๖ : ๗๓. อากาโร วา.

อิติ นามกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

๒.๕ – นามกปฺป ปญฺจมกณฺฑ

๒๔๗ : ๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติ–สญฺญาโย.
๒๔๘ : ๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ.
๒๔๙ : ๒๖๖. ตฺร–ถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.
๒๕๐ : ๒๖๘. สพฺพโต ธิ.
๒๕๑ : ๒๖๙. กิสฺมา โว.
๒๕๒ : ๒๗๑. หึ–หํ–หิญฺจนํ.
๒๕๓ : ๒๗๓. ตมฺหา จ.
๒๕๔ : ๒๗๔. อิมสฺมา ห–ธา จ.
๒๕๕ : ๒๗๕. ยโต หึ.
๒๕๖ : ๐. กาเล.
๒๕๗ : ๒๗๖. กึ–สพฺพ'ญฺเญ'ก–ย–กุหิ ทา–ทาจนํ.
๒๕๘ : ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.
๒๕๙ : ๒๗๙. อิมสฺมา รหิ–ธุนา–ทานิ จ.
๒๖๐ : ๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.
๒๖๑ : ๓๖๙. อวณฺโณ เย โลปญฺจ.
๒๖๒ : ๓๙๑. วุฑฺฒสฺส โช อิยิฏฺเฐสุ.
๒๖๓ : ๓๙๒. ปสตฺถสฺส โส จ.
๒๖๔ : ๓๙๓. อนฺติกสฺส เนโท.
๒๖๕ : ๓๙๔. พาฬฺหสฺส สาโธ.
๒๖๖ : ๓๙๕. อปฺปสฺส กณฺ.
๒๖๗ : ๓๙๖. ยุวานญฺจ.

๒๖๘ : ๓๙๗. วนฺตุ–มนฺตุ–วีนญฺจ โลโป.

๒๖๙ : ๔๑. ยวตํ ต–ล–น–ท–การานํ พฺยญฺชนานิ จ–ล–ณ–ช–การตฺตํ.

๒๗๐ : ๑๒๐. อมฺห–ตุมฺห–นฺตุ–ราช–พฺรหฺม'ตฺต–สข–สตฺถุ–ปิตาทีหิ สฺมา นา'ว.

อิติ นามกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

นามสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

----

๓ – การกกณฺฑ

๒๗๑ : ๘๘ (๓๐๘)* ยสฺมา'ทเปติ ภย'มาทตฺเต วา ต'ทปาทานํ.

๒๗๒ : ๓๐๙. ธาตุ–นามาน'มุปสคฺค–โยคาทีสฺวปิ จ.

๒๗๓ : ๓๑๐. รกฺขณตฺถาน'มิจฺฉิตํ.

๒๗๔ : ๓๑๑. เยน วา'ทสฺสนํ.

๒๗๕ : ๓๑๒. ทูร'นฺติก'ทฺธ–กาล–นิมฺมาน–ตฺวาโลป–ทิสาโยค–วิภตฺต'ารปฺปโยค–สุทฺธปฺ–ปโมจน–เหตุ–วิวิตฺตปฺ–ปมาณ–ปุพฺพโยค–พนฺธน–คุณวจน–ปญฺห–กถน–โถกา'กตฺตูสุ จ.

๒๗๖ : ๘๔ (๓๐๒) ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ.

๒๗๗ : ๓๐๓. สิลาฆ–หนุ–ฐา–สป–ธาร–ปิห–กุธ–ทุหิ'สฺโส'สูย–ราธิกฺข–ปจฺจาสุณ–อนุปติ–คิณ–ปุพฺพกตฺตา'โรจนตฺถ–ตทตฺถ–ตุมตฺถา'ลมตฺถ–มญฺญา'นาทร'ปฺปาณินิ คตฺยตฺถกมฺมนิ อาสีสตฺถ–สมฺมุติ–ภิยฺย–สตฺตมฺยตฺเถสุ จ.

๒๗๘ : ๙๓ (๓๒๐) โย'ธาโร ต'โมกาสํ.

๒๗๙ : ๘๒ (๒๙๒) เยน วา กยิรเต ตํ กรณํ.

๒๘๐ : ๗๕ (๒๘๕) ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.

๒๘๑ : ๗๗ (๒๙๔) โย กโรติ ส กตฺตา.

๒๘๒ : ๒๙๕. โย กาเรติ ส เหตุ.

๒๘๓ : ๙๑ (๓๑๖) ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี.

๒๘๔ : ๖๕ (๒๘๓) ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

๒๘๕ : ๗๐. อาลปเน จ.

๒๘๖ : ๘๓ (๒๙๑) กรเณ ตติยา.

๒๘๗ : ๒๙๖. สหาทิโยเค จ.

---

*หมายเหตุ : สูตรที่มีเลขในวงเล็บ คัมภีร์ปทรูปสิทธิแสดงไว้ ๒ แห่ง คือ นามและการก

อิติ นามกปฺเป การกกปฺโป ฉฏฺโฐ กณฺโฑ.

การกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

----

๔ – สมาสกณฺฑ

๓๑๖ : ๓๓๑. นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
๓๑๗ : ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
๓๑๘ : ๓๓๓. ปกติ จ'สฺส สรนฺตสฺส.
๓๑๙ : ๓๓๐. อุปสคฺค–นิปาต–ปุพฺพโก อพฺยยีภาโว.
๓๒๐ : ๓๓๕. โส นปุํสก–ลิงฺโค.
๓๒๑ : ๓๔๙. ทิคุสฺเส'กตฺตํ.
๓๒๒ : ๓๕๙. ตถา ทฺวนฺเท ปาณิ–ตุริย–โยคฺค–เสน'งฺค–ขุทฺทชนฺตุก–วิวิธวิรุทฺธ–วิสภาคตฺถาทีนญฺจ.
๓๒๓ : ๓๖๐. วิภาสา รุกฺข–ติณ–ปสุ–ธน–ธญฺญ–ชนปทาทีนญฺจ.
๓๒๔ : ๓๓๙. ทฺวิปเท ตุลฺยาธิกรเณ กมฺมธารโย.
๓๒๕ : ๓๔๘. สงฺขฺยา–ปุพฺโพ ทิคุ.
๓๒๖ : ๓๔๑. อุเภ ตปฺปุริสา.
๓๒๗ : ๓๕๑. อ'มาทโย ปร–ปเทภิ.
๓๒๘ : ๓๕๒. อญฺญ–ปทตฺเถสุ พหุพฺพีหิ.
๓๒๙ : ๓๕๗. นามานํ สมุจฺจโย ทฺวนฺโท.
๓๓๐ : ๓๔๐. มหตํ มหา ตุลฺยาธิกรเณ ปเท.
๓๓๑ : ๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสิต–ปุมิตฺถี ปุมา'ว เจ.
๓๓๒ : ๓๔๓. กมฺมธารย–สญฺเญ จ.
๓๓๓ : ๓๔๔. อตฺตํ นสฺส ตปฺปุริเส.
๓๓๔ : ๓๔๕. สเร อนฺ.
๓๓๕ : ๓๔๖. กทฺ กุสฺส.
๓๓๖ : ๓๔๗. กา'ปฺปตฺเถสุ จ.
๓๓๗ : ๓๕๐. กฺวจิ สมาสนฺต–คตาน'มการนฺโต.
๓๓๘ : ๓๕๖. นทิมฺหา จ.
๓๓๙ : ๓๕๘. ชายาย ตุทํ–ชานิ ปติมฺหิ.
๓๔๐ : ๓๕๕. ธนุมฺหา จ.
๓๔๑ : ๓๓๖. อํ วิภตฺตีน'มการนฺตา อพฺยยีภาวา.
๓๔๒ : ๓๓๗. สโร รสฺโส นปุํสเก.
๓๔๓ : ๓๓๘. อญฺญสฺมา โลโป จ.

อิติ นามกปฺเป สมาสกปฺโป สตฺตโม กณฺโฑ.

สมาสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕ – ตทฺธิตกณฺฑ

๓๗๔ : ๔๐๘. ส ฉสฺส วา.

๓๗๕ : ๔๑๒. เอกาทิโต ทสสฺสี.

๓๗๖ : ๒๔๗. ทเส โส นิจฺจญฺจ.

๓๗๗ : ๐. อนฺเต นิคฺคหีตญฺจ.

๓๗๘ : ๔๑๔. ติ จ.

๓๗๙ : ๒๔๘. ล ท-รานํ.

๓๘๐ : ๒๔๕. วีสติ-ทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตุ.

๓๘๑ : ๒๔๔. เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.

๓๘๒ : ๒๔๙. อฏฺฐาทิโต จ.

๓๘๓ : ๒๔๓. เทฺวกฏฺฐาน'มากาโร วา.

๓๘๔ : ๔๐๗. จตุจฺ-เฉหิ ถ-ฐา.

๓๘๕ : ๔๐๙. ทฺวิ-ตีหิ ติโย.

๓๘๖ : ๔๑๐. ติเย ทุ-ตาปิ จ.

๓๘๗ : ๔๑๑. เตส'มฑฺฒู'ปปเทน อฑฺฒุฑฺฒ-ทิวฑฺฒ-ทิยฑฺฒ'ฑฺฒติยา.

๓๘๘ : ๖๘. สรูปาน'เมกเสสฺว'สกึ.

๓๘๙ : ๔๑๓. คณเน ทสสฺส ทฺวิ-ติ-จตุ-ปญฺจ-ฉ-สตฺต-อฏฺฐ-นวกานํ วี-ติ-จตฺตาร-ปญฺญา-ฉ-สตฺตา'ส-นวา โยสุ โยนญฺจีส'มาสํ-ฐิ-ริ-ตีตุติ.

๓๙๐ : ๒๙๖. จตู'ปปทสฺส โลโป ตุ'ตฺตร-ปทาทิจสฺส จุ-โจปิ นวา.

๓๙๑ : ๔๒๓. ย'ทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.

๓๙๒ : ๔๑๘. ทฺวาทิโต โก'เนกตฺเถ จ.

๓๙๓ : ๔๑๕. ทส-ทสกํ สตํ ทสกานํ สตํ สหสฺสญฺจ โยมฺหิ.

๓๙๔ : ๔๑๖. ยาว ต'ทุตฺตริ ทส-คุณิตญฺจ.

๓๙๕ : ๔๑๗. สกนาเมหิ.

๓๙๖ : ๓๖๓. เตสํ โณ โลปํ.

๓๙๗ : ๔๒๐. วิภาเค ธา จ.

๓๙๘ : ๔๒๑. สพฺพนาเมหิ ปการ-วจเน ตุ ถา.

๓๙๙ : ๔๒๒. กิ'มิเมหิ ถํ.

๔๐๐ : ๓๖๔. วุทฺธา'ทิสรสฺส วา'สํโยคนฺตสฺส สเณ จ.

๔๐๑ : ๓๗๕. มา ยูน'มาคโม ฐาเน.

๔๐๒ : ๓๗๗. อาตฺตญฺจ.

๔๐๓ : ๓๕๔. กฺวจา'ทิมชฺฌุตฺตรานํ ทีฆ-รสฺสา ปจฺจเยสุ จ.

๔๐๔ : ๓๗๐. เตสุ วุทฺธิ-โลปา'คม-วิการ-วิปรีตา'เทสา จ.

๔๐๕ : ๓๖๕. อ-ยุวณฺณานญฺ'จา'โย วุทฺธี.

อิติ นามกปฺเป ตทฺธิตกปฺโป อฏฺฐโม กณฺโฑ.

ตทฺธิตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

๖ – อาขฺยาตกณฺฑ

๖.๑ – อาขฺยาตกปฺป ปฐมกณฺฑ

๔๐๖ : ๔๒๙. อถ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ ฉ ปรสฺสปทานิ.

๔๐๗ : ๔๓๐. ปราณฺ'ยตฺตโนปทานิ.

๔๐๘ : ๔๓๑. เทฺว เทฺว ปฐม-มชฺฌิมุตฺตม-ปุริสา.

๔๐๙ : ๔๔๑. สพฺเพสเ'มกาภิธาเน ปโร ปุริโส.

๔๑๐ : ๔๓๒. นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิกรเณ ปฐโม.

๔๑๑ : ๔๓๖. ตุมฺเห มชฺฌิโม.

๔๑๒ : ๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.

๔๑๓ : ๔๒๗. กาเล.

๔๑๔ : ๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

๔๑๕ : ๔๕๑. อาณตฺยา'สิฏฺเฐ'นุตฺตกาเล ปญฺจมี.

๔๑๖ : ๔๕๔. อนุมติ-ปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.

๔๑๗ : ๔๖๐. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขา'ตีเต.

๔๑๘ : ๔๕๖. หิยฺโย-ปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

๔๑๙ : ๔๖๙. สมีเป'ชฺชตนี.

๔๒๐ : ๔๗๑. มา-โยเค สพฺพกาเล จ.

๔๒๑ : ๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

๔๒๒ : ๔๗๕. กฺริยาติปนฺเน'ตีเต กาลาติปตฺติ.

๔๒๓ : ๔๒๖. วตฺตมานา ติ-อนฺติ-สิ-ถ-มิ-ม-เต-อนฺเต-เส-วฺเห-เอ-มฺเห.

๔๒๔ : ๔๕๐. ปญฺจมี ตุ-อนฺตุ-หิ-ถ-มิ-ม-ตํ-อนฺตํ-สฺสุ-วฺโห-เอ-อามเส.

๔๒๕ : ๔๕๓. สตฺตมี เอยฺย-เอยฺยุํ-เอยฺยาสิ-เอยฺยาถ-เอยฺยามิ-เอยฺยาม-เอถ-เอรํ-เอโถ-เอยฺยาวฺโห-เอยฺยํ-เอยฺยามฺเห.

๔๒๖ : ๔๕๙. ปโรกฺขา อ-อุ-เอ-ตฺถ-อํ-มฺห-ตฺถ-เร-ตฺโถ-วฺโห-อึ-มฺเห.

๔๒๗ : ๔๕๕. หิยฺยตฺตนี อา–อู–โอ–ตฺถ–อํ–มฺหา–ตฺถ–ตฺถุํ–เส–วฺหํ–อึ–มฺหเส.

๔๒๘ : ๔๖๘. อชฺชตนี อี–อุํ–โอ–ตฺถ–อึ–มฺหา–อา–อู–เส–วฺหํ–อํ–มฺเห.

๔๒๙ : ๔๗๒. ภวิสฺสนฺตี สฺสติ–สฺสนฺติ–สฺสสิ–สฺสถ–สฺสามิ–สฺสาม–สฺสเต–สฺสนฺเต–สฺสเส–สฺสวฺเห–สฺสํ–สฺสามฺเห.

๔๓๐ : ๔๗๔. กาลาติปตฺติ สฺสา–สฺสํสุ–สฺเส–สฺสถ–สฺสํ–สฺสามฺหา–สฺสถ–สฺสิสุ–สฺสเส–สฺสวฺเห–สฺสึ–สฺสามฺหเส.

๔๓๑ : ๔๕๘. หิยฺยตฺตนี–สตฺตมี–ปญฺจมี–วตฺตมานา สพฺพธาตุกํ.

อิติ อาขฺยาตกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.

๖.๒ – อาขฺยาตกปฺป ทุติยกณฺฑ

๔๓๒ : ๓๖๒. ธาตุ–ลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา.

๔๓๓ : ๔๒๘. ติช–คุป–กิต–มาเนหิ ข–ฉ–สา วา.

๔๓๔ : ๔๓๔. ภุช–ฆส–หร–สุ–ปาทีหิ ตุ'มิจฺฉตฺเถสุ.

๔๓๕ : ๔๓๖. อาย นามโต กตฺตูปมานา'ทาจาเร.

๔๓๖ : ๔๓๗. อียู'ปมานา จ.

๔๓๗ : ๔๓๘. นามมฺหา'ตฺติจฺฉตฺเถ.

๔๓๘ : ๔๔๐. ธาตูหิ เณ–ณย–ณาเป–ณาปยา การิตานิ เหตฺวตฺเถ.

๔๓๙ : ๔๓๙. ธาตุรูเป นามสฺมา ณโย จ.

๔๔๐ : ๔๔๕. ภาว–กมฺเมสุ โย.

๔๔๑ : ๔๔๗. ตสฺส จวคฺค–ยการ–วการตฺตํ สธาตฺวนฺตสฺส.

๔๔๒ : ๔๔๘. อิวณฺณาคโม วา.

๔๔๓ : ๔๔๙. ปุพฺพรูปญฺจ.

๔๔๔ : ๔๑๑. ตถา กตฺตริ จ.

๔๔๕ : ๔๓๓. ภูวาทิโต อ.

๔๔๖ : ๔๐๙. รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.

๔๔๗ : ๔๑๐. ทิวาทิโต โย.

๔๔๘ : ๔๑๒. สฺวาทิโต ณุ–ณา–อุณา จ.

๔๔๙ : ๔๑๓. กิยาทิโต นา.

๔๕๐ : ๔๑๗. คหาทิโต ปฺป–ณฺหา.

๔๕๑ : ๔๒๐. ตนาทิโต โอ–ยิรา.

๔๕๒ : ๔๒๕. จุราทิโต เณ–ณยา.

๔๕๓ : ๔๔๔. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
๔๕๔ : ๔๔๐. กตฺตริ จ.
๔๕๕ : ๔๓๐. ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
๔๕๖ : ๔๓๐. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
๔๕๗ : ๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.

อิติ อาขฺยาตกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

๖.๓ – อาขฺยาตกปฺป ตติยกณฺฑ

๔๕๘ : ๔๖๑. กฺวจา'ทิวณฺณาน'เมกสฺสรานํ เทฺวภาโว.
๔๕๙ : ๔๖๒. ปุพฺโพ'พฺภาโส.
๔๖๐ : ๕๐๖. รสฺโส.
๔๖๑ : ๔๖๔. ทุติย–จตุตฺถานํ ปฐม–ตติยา.
๔๖๒ : ๔๖๗. กวคฺคสฺส จวคฺโค.
๔๖๓ : ๕๓๒. มาน–กิตานํ ว–ตตฺตํ วา.
๔๖๔ : ๕๐๔. หสฺส โช.
๔๖๕ : ๔๖๓. อนฺตสฺสิ'วณฺณ'กาโร วา.
๔๖๖ : ๔๘๙. นิคฺคหีตญฺจ.
๔๖๗ : ๕๓๓. ตโต ปา–มานานํ วา–มํ เสสุ.
๔๖๘ : ๔๙๒. ฐา ติฏฺโฐ.
๔๖๙ : ๔๙๔. ปา ปิโพ.
๔๗๐ : ๕๑๔. ญาสฺส ชา–ชํ–นา.
๔๗๑ : ๔๘๓. ทิสสฺส ปสฺส–ทิสฺส–ทกฺขา วา.
๔๗๒ : ๕๓๑. พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
๔๗๓ : ๕๒๙. โก เข จ.
๔๗๔ : ๕๓๕. หรสฺส คี เส.
๔๗๕ : ๔๖๕. พฺรู–ภูน'มาห–ภูวา ปโรกฺขายํ.
๔๗๖ : ๔๘๒. คมิสฺส'นฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
๔๗๗ : ๔๗๙. วจสฺส'ชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.
๔๗๘ : ๔๓๘. อกาโร ทีฆํ หิ–มิ–เมสุ.
๔๗๙ : ๔๕๒. หิ โลปํ วา.
๔๘๐ : ๔๙๐. โหติสฺสเร'โหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิ สฺสสฺส จ.

๔๘๑ : ๔๒๔. กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กา โห.

อิติ อาขฺยาตกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

๖.๔ – อาขฺยาตกปฺป จตุตฺถกณฺฑ

๔๘๒ : ๔๐๘. ทา'ทนฺตสฺสํ มิ–เมสุ.
๔๘๓ : ๔๒๗. อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
๔๘๔ : ๔๔๒. ฆฏาทีนํ วา.
๔๘๕ : ๔๓๔. อญฺเญสุ จ.
๔๘๖ : ๔๔๓. คุห–ทุสานํ ทีฆํ.
๔๘๗ : ๔๗๘. วจ–วส–วหาทีน'มุกาโร วสฺส เย.
๔๘๘ : ๔๘๑. ห–วิปริยโย โล วา.
๔๘๙ : ๔๑๙. คหสฺส เฆ ปฺเป.
๔๙๐ : ๔๑๘. หโลโป ณฺหามฺหิ.
๔๙๑ : ๔๒๓. กรสฺส กาสตฺต'มชฺชตนิมฺหิ.
๔๙๒ : ๔๙๙. อสสฺมา มิ–มานํ มฺหิ–มฺหา'นฺตโลโป จ.
๔๙๓ : ๔๙๘. ถสฺส ตฺถตฺตํ.
๔๙๔ : ๔๙๕. ติสฺส ตฺถิตฺตํ.
๔๙๕ : ๔๐๐. ตุสฺส ตฺถุตฺตํ.
๔๙๖ : ๔๙๗. สิมฺหิ จ.
๔๙๗ : ๔๗๗. ลภสฺมา อี–อึนํ ตฺถ–ตฺถํ.
๔๙๘ : ๔๘๐. กุสสฺมา ที จฺฉิ.
๔๙๙ : ๔๐๗. ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.
๕๐๐ : ๔๘๖. วทสฺส วชฺชํ.
๕๐๑ : ๔๔๓. คมิสฺส ฆมฺมํ.
๕๐๒ : ๔๙๓. ยมฺหิ ทา–ธา–มา–ฐา–หา–ปา–มห–มถาทีน'มี.
๕๐๓ : ๔๘๕. ยชสฺสา'ทิสฺสิ.
๕๐๔ : ๔๗๐. สพฺพโต อํ อึสุ.
๕๐๕ : ๔๘๒. ชร–มรานํ ชีร–ชียฺย–มียฺยา วา.
๕๐๖ : ๔๙๖. สพฺพตฺถา'สสฺสา'ทิโลโป จ.
๕๐๗ : ๔๐๑. อสพฺพธาตุเก ภู.
๕๐๘ : ๔๑๙. เอยฺยสฺส ญาโต อิยา–ญา.

๕๐๙ : ๔๑๖. พาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
๕๑๐ : ๔๘๗. โลปญฺ'เจตฺต'มกาโร.
๕๑๑ : ๕๒๑. อุตฺต'โมกาโร.
๕๑๒ : ๕๒๒. กรสฺสา'กาโร จ.
๕๑๓ : ๔๓๕. โอ อว สเร.
๕๑๔ : ๔๙๑. เอ อย.
๕๑๕ : ๔๔๑. เต อาวายา การิเต.
๕๑๖ : ๔๖๖. อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
๕๑๗ : ๔๘๘. กฺวจิ ธาตุ-วิภตฺติปฺ-ปจฺจยานํ ทีฆ-วิปรีตา'เทส-โลปา'คมา จ.
๕๑๘ : ๔๔๖. อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
๕๑๙ : ๔๕๗. อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตนี-กาลาติปตฺตีสุ.
๕๒๐ : ๕๐๒. พฺรูโต อี ติมฺหิ.
๕๒๑ : ๔๒๕. ธาตุสฺส'นฺโต โลโป'เนกสฺสรสฺส.
๕๒๒ : ๔๓๖. อิสุ-ยมูน'มนฺโต จฺโฉ วา.
๕๒๓ : ๕๒๖. การิตานํ โณ โลปํ.

อิติ อาขฺยาตกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

อาขฺยาตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

๗ – กิพฺพิธานกณฺฑ

๗.๑ – กิพฺพิธานกปฺป ปฐมกณฺฑ

๕๒๔ : ๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.
๕๒๕ : ๕๖๕. สญฺญาย'มนุ.
๕๒๖ : ๕๖๗. ปุเร ททา จ อึ.
๕๒๗ : ๕๖๘. สพฺพโต ณฺวุ-ตฺวา'วี วา.
๕๒๘ : ๕๗๗. วิส-รุช-ปทาทิโต ณ.
๕๒๙ : ๕๘๐. ภาเว จ.
๕๓๐ : ๕๘๔. กฺวิ จ.
๕๓๑ : ๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.
๕๓๒ : ๕๙๐. ตสฺสีลาทีสุ ณี-ตฺวา'วี จ.

๔๓๓ : ๔๙๑. สทฺท–กุธ–จล–มณฺฑตฺถ–รุจาทีหิ ยุ.
๔๓๔ : ๔๙๒. ปาราทิคมิมฺหา รู.
๔๓๕ : ๔๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.
๔๓๖ : ๔๙๔. หนตฺยาทีนํ ณุโก.
๔๓๗ : ๕๖๖. นุ นิคฺคหีตํ ปทนฺเต.
๔๓๘ : ๔๙๕. สํหน'ญฺญาย วา โร โฆ.
๔๓๙ : ๕๕๘. รมฺหิ ร'นฺโต ราทิ โน
๔๔๐ : ๕๔๕. ภาว–กมฺเมสุ ตพฺพา'นียา.
๔๔๑ : ๕๕๒. ณฺโย จ.
๔๔๒ : ๕๕๗. กรมฺหา ริจฺจ.
๔๔๓ : ๕๕๕. ภูโต'พฺพ.
๔๔๔ : ๕๕๖. วท–มท–คมุ–ยุช–ครหา'การาทีหิ ชฺช–มฺม–คฺค–ยฺเห'ยฺยา คาโร วา.
๔๔๕ : ๕๔๘. เต กิจฺจา.
๔๔๖ : ๕๖๒. อญฺเญ กิตฺ.
๔๔๗ : ๕๙๖. นนฺทาทีหิ ยุ.
๔๔๘ : ๕๙๗. กตฺตุ–กรณ–ปเทเสสุ จ.
๔๔๙ : ๕๕๐. รหาทิโต ณ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.

๗.๒ – กิพฺพิธานกปฺป ทุติยกณฺฑ

๔๕๐ : ๕๙๖. ณาทโย เตกาลิกา.
๔๕๑ : ๕๙๘. สญฺญายํ ทา–ธาโต อิ.
๔๕๒ : ๖๐๙. ติ กิจฺจา'สิฏฺเฐ.
๔๕๓ : ๕๙๙. อิตฺถิย'ม–ติ–ยโว วา.
๔๕๔ : ๖๐๑. กรโต ริริย.
๔๕๕ : ๖๑๒. อตีเต ต–ตวนฺตุ–ตาวี.
๔๕๖ : ๖๒๒. ภาว–กมฺเมสุ ต.
๔๕๗ : ๖๐๖. พุธ–คมาทิตฺเถ กตฺตริ.
๔๕๘ : ๖๐๒. ชิโต อิน สพฺพตฺถ.
๔๕๙ : ๖๐๓. สุปโต จ.
๔๖๐ : ๖๐๔. อีสํ–ทุ–สูหิ ข.

๕๖๑ : ๖๓๖. อิจฺฉตฺเถสุ สมาน-กตฺตุเกสุ ตเว-ตุํ วา.
๕๖๒ : ๖๓๘. อรห-สกฺกาทีสุ จ.
๕๖๓ : ๖๓๙. ปตฺตวจเน อล'มตฺเถสุ จ.
๕๖๔ : ๖๔๐. ปุพฺพกาเล'กกตฺตุกานํ ตุน-ตฺวาน-ตฺวา วา.
๕๖๕ : ๖๔๖. วตฺตมาเน มาน'นฺตา.
๕๖๖ : ๕๗๔. สาสาทีหิ รตฺถุ.
๕๖๗ : ๕๗๕. ปาทิโต ริตุ.
๕๖๘ : ๕๗๖. มานาทีหิ ราตุ.
๕๖๙ : ๖๑๐. อาคมา ตุโก.
๕๗๐ : ๖๑๑. ภพฺเพ อิก.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

๗.๓ – กิพฺพิธานกปฺป ตติยกณฺฑ

๕๗๑ : ๖๒๔. ปจฺจยา'ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.
๕๗๒ : ๖๒๕. สาส-ทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ.
๕๗๓ : ๖๒๖. สาทิ สนฺต-ปุจฺฉ-ภนฺช-หนฺสาทีหิ ฏฺโฐ.
๕๗๔ : ๖๑๓. วสโต อุตฺถ.
๕๗๕ : ๖๑๔. วสฺส วา วุ.
๕๗๖ : ๖๐๗. ธ-ฒ-ภ-เหหิ ธ-ฒา จ.
๕๗๗ : ๖๒๘. ภนฺชโต คฺโค จ.
๕๗๘ : ๕๖๐. ภุชาทีน'มนฺโต โน ทฺวิ จ.
๕๗๙ : ๖๒๙. วจ วา วุ.
๕๘๐ : ๖๓๐. คุปาทีนญฺจ.
๕๘๑ : ๖๑๖. ตราทีหิ อิณฺโณ.
๕๘๒ : ๖๓๑. ภิทาทิโต อินฺน-อนฺน-อีณา วา.
๕๘๓ : ๖๑๗. สุส-ปจ-สกโต กฺข-กฺกา จ.
๕๘๔ : ๖๑๘. ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
๕๘๕ : ๖๑๙. ชนาทีน'มา ติมฺหิ จ.
๕๘๖ : ๖๐๐. คม-ขน-หน-รมาทีน'มนฺโต.
๕๘๗ : ๖๓๒. รกาโร จ.

๕๘๘ : ๖๒๐. ฐา-ปาน'มิ-อี จ.

๕๘๙ : ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โฬ วา อ-ทห-นหานํ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

๗.๔ – กิพฺพิธานกปฺป จตุตฺถกณฺฑ

๕๙๐ : ๔๗๙. ณมฺหิ รนฺชสฺส โช ภาว-กรเณสุ.

๕๙๑ : ๔๔๔. หนสฺส ฆาโต.

๕๙๒ : ๔๐๓. วโธ วา สพฺพตฺถ.

๕๙๓ : ๔๖๔. อาการนฺตาน'มาโย.

๕๙๔ : ๔๘๒. ปุร-ส'มุป-ปรีหิ กโรติสฺส ข-ขรา วา ตปจฺจเยสุ จ.

๕๙๕ : ๖๓๗. ตเว-ตุนาทีสุ กา.

๕๙๖ : ๔๕๑. คม-ขน-หนาทีนํ ตุํ-ตพฺพาทีสุ น.

๕๙๗ : ๖๔๑. สพฺเพหิ ตุนาทีนํ โย.

๕๙๘ : ๖๔๓. จ-น'นฺเตหิ รจฺจํ.

๕๙๙ : ๖๔๔. ทิสา สฺวาน-สฺวา'นฺตโลโป จ.

๖๐๐ : ๖๔๕. ม-ห-ท-เภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.

๖๐๑ : ๓๓๔. ตทฺธิต-สมาส-กิตกา นามํ'วา'ตเวตุนาทีสุ จ.

๖๐๒ : ๖. ทุมฺหิ ครุ.

๖๐๓ : ๗. ทีโฆ จ.

๖๐๔ : ๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.

๖๐๕ : ๔๔๗. ยถาคม'มิกาโร.

๖๐๖ : ๖๔๒. ท-ธ'นฺตโต โย กฺวจิ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

๗.๕ – กิพฺพิธานกปฺป ปญฺจมกณฺฑ

๖๐๗ : ๔๗๘. นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน.

๖๐๘ : ๖๒๓. สพฺพตฺถ เค คี.

๖๐๙ : ๔๘๔. สทสฺส สีทตฺตํ.

๖๑๐ : ๖๒๗. ยชสฺส สรสฺสิ ฏฺเจ.
๖๑๑ : ๖๐๘. ห–จตุตฺถาน'มนฺตานํ โท เธ.
๖๑๒ : ๖๑๕. โฑ ฒมกาเร.
๖๑๓ : ๔๘๓. คหสฺส ฆร เณ วา.
๖๑๔ : ๔๘๑. ทหสฺส โท ฬํ.
๖๑๕ : ๔๘๖. ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
๖๑๖ : ๔๘๗. วิทนฺเต อู.
๖๑๗ : ๖๓๓. น–ม–ก–ราน'มนฺตานํ นิยุตฺต–ตมฺหิ.
๖๑๘ : ๔๗๑. น ก–คตฺตํ จ–ชา ณฺวุมฺหิ.
๖๑๙ : ๔๗๓. กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมึ.
๖๒๐ : ๔๔๙. ตุํ–ตุน–ตพฺเพสุ วา.
๖๒๑ : ๔๕๓. การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
๖๒๒ : ๔๗๐. อน'กา ยุ–ณฺวูนํ.
๖๒๓ : ๔๕๔. ก–คา จ–ชานํ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

กิพฺพิธานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

————————

๘ – อุณาทิกณฺฑ

๖๒๔ : ๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.
๖๒๕ : ๖๐๕. ภาว–กมฺเมสุ กิจฺจ–กฺต–ข'ตฺถา.
๖๒๖ : ๖๓๔. กมฺมนิ ทุติยายํ กฺโต.
๖๒๗ : ๖๕๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
๖๒๘ : ๖๕๓. สมาทีหิ ถ–มา.
๖๒๙ : ๕๖๙. คหสฺสุ'ปธสฺเส วา.
๖๓๐ : ๖๕๔. มสุสฺส สุสฺส จฺฉร–จฺเฉรา.
๖๓๑ : ๖๕๕. อา–ปุพฺพ–จรสฺส จ.
๖๓๒ : ๖๕๖. อล–กล–สเลหิ ล–ยา.
๖๓๓ : ๖๕๗. ยาณ–ลาณา.
๖๓๔ : ๖๕๘. มถิสฺส ถสฺส โล จ.

๖๓๕ : ๕๕๙. เปสา'ติสคฺค–ปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.

๖๓๖ : ๖๕๙. อวสฺสกา'ธมิเณสุ ณี จ.

๖๓๗ : ๐. อรห–สกฺกาทีหิ ตุํ.

๖๓๘ : ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺปจฺจนฺเต.

๖๓๙ : ๕๘๕. กฺวิโลโป จ.

๖๔๐ : ๐. ส–จ–ชานํ ก–คา ณานุพนฺเธ.

๖๔๑ : ๕๗๒. นุทาทีหิ ยุ–ณฺวูน'มนา'นนา'กา'นนกา สการิเตหิ จ.

๖๔๒ : ๕๘๘. อิ–ย–ต–ม–กิ–เอสาน'มนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ.

๖๔๓ : ๖๓๕. ภฺยาทีหิ มติ–พุธิ–ปูชาทีหิ จ กฺโต.

๖๔๔ : ๖๖๑. เวปุ–สี–ทว–วมุ–กุ–ทา–ภู–หฺวาทีหิ ถุ–ตฺติม–ณิมา นิพฺพตฺเต.

๖๔๕ : ๖๖๒. อกฺโกเส นมฺหา'นิ.

๖๔๖ : ๔๑๙. เอกาทิโต สกิสฺส กฺขตฺตุํ.

๖๔๗ : ๖๖๓. สุนสฺสุ'นสฺโส'ณ–วานุวานูนุนขุณานา.

๖๔๘ : ๖๖๔. ตรุณสฺส สุสุ จ.

๖๔๙ : ๖๖๕. ยุวสฺสุ'วสฺสุ'วุวานุนูนา.

๖๕๐ : ๖๕๑. กาเล วตฺตมานา'ตีเต ณฺวาทโย.

๖๕๑ : ๖๔๗. ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณี–ฆิณฺ.

๖๕๒ : ๖๔๘. กฺริยายํ ณฺวุ–ตโว.

๖๕๓ : ๓๐๖. ภาววาจิมฺหิ จตุตฺถี.

๖๕๔ : ๖๔๙. กมฺมนิ โณ.

๖๕๕ : ๖๕๐. เสเส สฺสํ–นฺตุ–มานา'นา.

๖๕๖ : ๖๖๖. ฉทาทีหิ ต–ตฺรณฺ.

๖๕๗ : ๖๖๗. วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.

๖๕๘ : ๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติ–ติโย.

๖๕๙ : ๖๖๙. อุสุ–รนฺช–ทํสานํ ทํสสฺส ทฑฺโฒ ฒ–ฐา จ.

๖๖๐ : ๖๗๐. สูวุสาน'มูวุสาน'มโต โถ จ.

๖๖๑ : ๖๗๑. รนฺชุทาทีหิ ธ–ทิทฺท–กิ'รา กฺวจิ ช–ทโลโป จ.

๖๖๒ : ๖๗๒. ปฏิโต หิสฺส เหรณฺ–หีรณฺ.

๖๖๓ : ๖๗๓. กฑฺยาทีหิ โก.

๖๖๔ : ๖๗๔. ขาทา'ม–คมานํ ขนฺธ'นฺธ–คนฺธา.

๖๖๕ : ๖๗๕. ปฏาทีหฺ'ยลํ.

๖๖๖ : ๖๗๖. ปุถสฺส ปุถุ-ปถา'โม วา.
๖๖๗ : ๖๗๗. สสฺวาทีหิ ตุ-ทโว.
๖๖๘ : ๖๗๘. จฺยาทีหิ อีวโร.
๖๖๙ : ๖๗๙. มุนาทีหิ จิ.
๖๗๐ : ๖๘๐. วิทาทีหฺ'ยูโร.
๖๗๑ : ๖๘๑. หนาทีหิ ณุ-นุ-ตโว.
๖๗๒ : ๖๘๒. กุฏาทีหิ โฐ.
๖๗๓ : ๖๘๓. มนุ-ปูร-สุณาทีหิ อุสฺส-นุสิ'สา.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป อุณาทิกปฺโป ฉฏฺโฐ กณฺโฑ.

อุณาทิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

กจฺจายนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สุตฺตสงฺคหคาถา

สนฺธิมฺหิ เอกปญฺญาสํ นามมฺหิ ทฺวิสตํ ภเว
อฏฺฐารสาธิกญฺเจว การเก ปญฺจตาลีสํ
สมาเส อฏฺฐวีสญฺจ ทฺวาสฏฺฐิ ตทฺธิเต มตํ
อฏฺฐารสสตาขฺยาเต กิเต สุตฺตสตํ ภเว
อุณาทิมฺหิ จ ปญฺญาสํ สุตฺตเภทํ ปกาสิตํ.

(การิกา)

ปริยัติ เปรียบเหมือน ขอบสระ

ปฏิบัติ เปรียบเหมือน น้ำที่ขังอยู่ในสระ

ปฏิเวธ เปรียบเหมือน ดอกบัวและดอกไม้น้ำชนิดต่างๆ ที่บานอยู่ในสระ

ประวัติวัดท่ามะโอ

วัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗ อุบาสกชาวพม่าชื่อ "อู สั่งโอง" เป็นผู้สร้าง มีประวัติย่อต่อไปนี้

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี มีอุบาสกชาวพม่าชื่อ อู สังโองได้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าไม้ในจังหวัดลำปาง

อุบาสก อู สั่งโองเป็นผู้นับถือและเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมั่นคง สมบูรณ์ด้วยศรัทธาปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนา ได้บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินในบริเวณท่ามะโอริมแม่น้ำวัง สร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ (ตรงกับ จ.ศ. ๑๒๕๖) เมื่อสร้างวัดขึ้นแล้ว ก็ได้สร้างถาวรวัตถุภายในวัดคือ กุฏิ หอฉัน ศาลาการเปรียญ วัจกุฎีบ่อน้ำ โรงพระอุโบสถและกำแพงก่ออิฐ ได้อุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในวัดด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำเสมอมา เมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้ว บรรดาบุตรหลานของท่านก็ได้อุปถัมภ์วัดและพระภิกษุสามเณรสืบกันมาจนถึงทุกวันนี้

ชื่อของวัดนี้ เรียกตามคำบาฬีว่า "มาตุลุงฺคติตฺถาราม" เรียกตามภาษาไทยว่า "วัดท่ามะโอ" เพราะอาศัยท่ามะโอหรือท่าส้มโอ คำว่า "วัด" ตรงกับคำบาฬีว่า "อาราม" คำว่า "ท่า" ตรงกับคำบาฬีว่า "ติตฺถ" คำว่า "มะโอ" ตรงกับคำบาฬีว่า "มาตุลุงฺค" คำทั้ง ๓ คือ อารามะ, ติตถะ, มาตุลุงคะ, เมื่อสับเปลี่ยนคำหน้าไปไว้หลัง สับเปลี่ยนคำหลังมาไว้คำหน้า ก็สำเร็จรูปเป็น "มาตุลุงคติตถาราม" แปลว่า "วัดท่ามะโอ" สำหรับพื้นที่วัด ภายในกำแพง มีเนื้อที่กว้าง ๔๐ วา ยาว ๔๐ วา, ภายนอกกำแพงทิศเหนือ มีเนื้อที่กว้าง ๑๘ วา ยาว ๓๑ วา

ลำดับเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ

รูปที่ ๑ พระอาจารย์ อู นันทิยะ มรณภาพปีใดไม่ปรากฏ

รูปที่ ๒ พระอาจารย์ อู ติกขะ มรณภาพปีใดไม่ปรากฏ

รูปที่ ๓ พระอาจารย์ อู เนมินทะ อัครมหาบัณฑิต มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙

รูปที่ ๔ พระอาจารย์ อู ธัมมานันทะ ธัมมาจริยะ อัครมหาบัณฑิต

พระอาจารย์ อู ธัมมานันทะ เจ้าอาวาสรูปที่ ๔ นั้น พระธรรมคุณาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ ได้ขอต่อสภาพระพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่ามาเป็นครูสอนพระไตรปิฎกประจำวัดโพธาราม สภาพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าได้จัดส่งมาตามความประสงค์ของพระธรรมคุณาภรณ์ พระอาจารย์ อู ธัมมานันทะ พร้อมด้วย อู โสภณะ ได้เดินทางจากประเทศพม่า เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ และถึงวัดโพธาราม ในวันเดียวกัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ พระอาจารย์ อู เนมินทะ เจ้าอาวาสรูปที่ ๓ ได้ขอท่านอาจารย์ อู ธัมมานันทะ ต่อสภาพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าเพื่อมาอยู่วัดท่ามะโอ สภาพุทธศาสนาได้อนุมัติและได้แจ้งให้ทางวัดโพธาราม ทราบ พระอาจารย์ อู ธัมมานันทะ ได้เดินทางจากวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และถึงวัดท่ามะโอในวันเดียวกัน เมื่อพระอาจารย์ อู เนมินทะ มรณภาพแล้ว ท่านได้ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ และได้ตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาฬีขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

ชีวประวัติ : พระอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ

ท่านเกิดที่หมู่บ้านตาสี อำเภอเยสะโจ จังหวัดปขุกกู ในวันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ พ.ศ. ๒๔๖๓ (ตรงกับวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓) เป็นบุตรของนายโผติด นางงวยยิ ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดในหมู่บ้านของท่านเอง ท่านมีพี่น้องอยู่ ๔ คน และเป็นลูกอันดับสามในบรรดาพี่น้องชายทั้ง ๔ คนนั้น

ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เมื่อท่านอายุได้ ๗ ขวบ บิดามารดาของท่านนำไปฝากพระญาณเถระ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโตงทัด หมู่บ้านตาสินั่นเอง ได้เล่าเรียนหนังสือต่าง ๆ เริ่มต้นแต่ชั้นอนุบาลประถมเป็นต้นมา จนถึงบทสวดมนต์ต่าง ๆ คือ พระปริตรทั้ง ๑๑ สูตร คัมภีร์นมักการะ คัมภีร์โลกนีติ ชัยมังคลคาถา ชินบัญชรทั้ง ภาคบาฬีและภาคแปลด้วย รวมทั้งโหราศาสตร์ต่าง ๆ ที่ใช้ตัวเลขเป็นภาษาบาฬี อันเป็นวิธีการเรียนสมัยดั้งเดิม ของพม่า

เมื่อท่านอายุได้ ๑๔ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีพระวิจารินทะเป็นอุปัชฌาจารย์ได้รับฉายาบาฬีว่า "ธัมมานันทะ" สามเณรธัมมานันทะได้ท่องจำนาสนะ ทัณฑกรรม เสขิยวัตรและขันธกวัตร ๑๔ อย่างได้ตั้งแต่ยัง เป็นเด็กวัดอยู่ หลังจากบวชเป็นสามเณรแล้ว พระอุปัชฌาจารย์จึงได้ให้ท่องจำกัจจายนสูตร รวมทั้งคำแปลตาม คัมภีร์กัจจายนสุตตัตถะ และสอนคัมภีร์กัจจายนสังเขปให้ด้วย

หลังจากนั้น ท่านได้ย้ายไปวัดปัตตปิณฑิการาม ซึ่งอยู่ในตัวอำเภอเยสะโจ ได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ต่าง ๆ คือ พาลาวตาร กัจจายนะ สัททนีติ (สุตตมาลา) อภิธัมมัตถสังคหะ เทฺวมาติกา ขุททสิกขา กังขาวิตรณี และพระ วินัยปิฎก ในสำนักของพระอุตตรมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดปัตตปิณฑิการาม

เมื่อท่านอายุครบ ๒๐ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยมีท่าน อาจารย์สุชาตะ ซึ่งเป็นศิษย์ท่านอาจารย์อุตตระ เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ พัทธสีมาวัดยองเปนตา จังหวัดมองลำไยจุน มีโยมอุปัฏฐากถวายอัฏฐบริขาร คือ นายพละ นางเสงมยะ อยู่ที่ บ้านเลขที่ ๒๐ ถนนซี จังหวัดมองลำไยจุน

หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านอาจารย์อุตตระ เจ้าอาวาสวัดปัตตปิณฑิการามได้ส่งท่านไปเรียนพระปริยัติ ธรรมต่อในสำนักของท่านอาจารย์โกสัลลาภิวงศ์ วัดมหาวิสุทธาราม จังหวัดมัณฑะเล ท่านศึกษาคัมภีร์ปทรูปสิทธิ และคัมภีร์ปทวิจาร ในขณะนั้น เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ จังหวัดมัณฑะเลเป็นจุดเป้าหมายในทางยุทธศาสตร์ เพราะ

เป็นเมืองหลวงอันดับสองรองจากกรุงย่างกุ้ง ดังนั้น ท่านจึงย้ายจากจังหวัดมันดเลไปสู่จังหวัดมะไลย ได้ศึกษาคัมภีร์อภิธาน ฉันท์ อลังการะ เภทจินตา และกัจจายนสาระ ในสำนักของท่านอาจารย์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดสิริโสมาราม หมู่บ้านกันจี จังหวัดมะไลยนั้น และยังได้ศึกษาคัมภีร์กัจจายนสุตตัตถะ วิธีการทำรูปตามนัยของคัมภีร์กัจจายนะ นามปทมาลา อาขยาตปทมาลา คัมภีร์พระอภิธรรมต่าง ๆ คือ คัมภีร์ปรมัตถสรูปเภทนี มาติกา และธาตุกถา รวม ๕ ปี ด้วยกัน จนกระทั่งสงครามโลกสงบ

ในสมัยนั้น จังหวัดปขุกกูและอำเภอเยสะใจ ไม่นิยมสอบสนามหลวงเป็นทางการเพียงแต่ศึกษาเล่าเรียนให้แตกฉานเท่านั้น ดังนั้น ท่านจึงไม่สนใจเข้าสอบตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณรเรื่อยมาจนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หลังจากสงครามโลกสิ้นสุดลง ท่านจึงได้เริ่มสอบสนามหลวงได้ชั้น “ปถมะแหง่” ในขณะที่ท่านพำนักอยู่ ณ วัดสิริโสมาราม หลังจากนั้น จึงย้ายไปวัดมหาวิสุทธาราม จังหวัดมันดเล อันเป็นที่พำนักเดิม และสอบได้ชั้น “ปถมะลัด” ที่นั้นพระอาจารย์ที่สอนคัมภีร์ต่าง ๆ ให้ คือ ท่านอาจารย์โกสัลลาภิวงศ์, พระชาเนยยพุทธิ, พระสุวัณณโชติภิวงศ์ และพระอานันทปัณฑิตาภิวงศ์

หลังจากนั้น ท่านย้ายไปอยู่วัดเวยันโภงตา สอบชั้น “ปถมะจี” ได้เป็นอันดับสามของประเทศและสอบชั้น “ธัมมาจริยะ” ได้ในปีต่อมา ณ สำนักเรียนวัดเวยันโภงตานั้น

สมัยนั้น ท่านอาจารย์กัลยาณะเจ้าอาวาสวัดเวยันโภงตามีชื่อเสียงมากในการสอนคัมภีร์ชั้นธัมมาจริยะในเมืองมันดเล ท่านจึงได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นธัมมาจริยะกับท่านอาจารย์กัลยาณะ และในขณะที่ท่านกำลังจะสอบชั้น “ปถมะจี” ท่านยังไปศึกษาคัมภีร์ปัฏฐานเป็นพิเศษด้วยที่วัดปัฏฐานาราม ภูเขาสะไกย จังหวัดสะไกย โดยมีท่านอาจารย์อินทกะ (อัครมหาบัณฑิต) เป็นผู้สอน

ท่านสอบคัมภีร์ชั้นธัมมาจริยะได้ ๓ คัมภีร์ คือ ปาราชิกบาฬี และอรรถกถา สีลักขันธวรรคบาฬีและอรรถกถา ธัมมสังคณีบาฬีและอัฏฐสาลินีอรรถกถา ได้รับตราตั้งว่า “สาสนธชธัมมาจริยะ” นอกจากนั้นท่านยังสอบคัมภีร์พิเศษในชั้นธัมมาจริยะได้อีกคือ คัมภีร์มหาวัคคาทิอรรถกถา สังยุตตนิกายอรรถกถา และวิภังคาทิ–อรรถกถา จึงได้รับตราตั้งอีกว่า “สาสนธชสิริปวรธัมมาจริยะ” ท่านได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมในวัดต่าง ๆ เช่น วัดสิริโสมาราม จังหวัดมะไลย วัดปัตตปิณฑิการาม อำเภอเยสะโจ และวัดเวยันโภงตา จังหวัดมันดเล

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางกรมการศาสนาของประเทศสหภาพพม่าได้นิมนต์ท่านเป็นพระธรรมทูต เพื่อการเผยแผ่พระศาสนาเถรวาทในต่างประเทศ ท่านจึงได้ย้ายไปอยู่ที่กะบาเอ ซึ่งเป็นวิทยาลัยสงฆ์เพื่อการเผยแผ่ (ธัมมทูตวิทยาลัย) ศึกษาภาษาอังกฤษ และภาษาญี่ปุ่น เพื่อจะไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น เวลานั้นท่านเจ้าคุณพระธรรมคุณาภรณ์ (เช้า ฐิตปญฺโญ ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ มีหนังสือไปถึงกรมการศาสนาแห่งประเทศพม่า ขอพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในพระปริยัติธรรมเพื่อมาสอนพระปริยัติธรรมที่วัดโพธาราม ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศพม่ารับรองกับท่านว่า เมื่อท่านสอนพระปริยัติธรรมใน

ประเทศไทยได้หนึ่งพรรษาแล้ว จะส่งท่านต่อไปยังประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น ท่านจึงได้เดินทางมายังวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ตามที่กรมการศาสนานิมนต์ โดยได้เดินทางมาในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ในเวลานั้นท่านมีภาระสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุและสามเณรจำนวน ๒๐๐ รูป ในวัดโพธารามเมื่อครบกำหนดแล้ว ท่านเจ้าคุณพระธรรมคุณาภรณ์ ได้นิมนต์ให้อยู่สอนพระปริยัติธรรมต่อท่านจึงได้พำนักอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นเวลาถึง ๖ ปี

ในขณะพำนักอยู่ที่นครสวรรค์นั้น ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศพม่าได้นิมนต์ท่านเพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์พจนานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาฬี – พม่า เล่มที่ ๑ และตรวจสอบคัมภีร์ต่าง ๆ ในสมัยปัจฉิมฎีกาสังคายนาที่กะบาเอ ณ กรุงย่างกุ้ง ท่านจึงได้เดินทางกลับประเทศของท่านเป็นการชั่วคราว เพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์พจนานุกรมพระไตรปิฎกฉบับบาฬี – พม่า เล่มที่ ๑ และตรวจสอบคัมภีร์ต่าง ๆ มีสุโพธาลังการฎีกาเป็นต้น รวม ๑ ปี หลังจากที่การสังคายนาพระบาฬี อรรถกถาและฎีกา รวมทั้งคัมภีร์ต่าง ๆ ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ท่านจึงเดินทางกลับมายังวัดโพธารามตามเดิม

ในขณะนั้น ท่านอาจารย์เนมินทะ (อัครมหาบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ ชราภาพมากแล้ว จึงได้มีหนังสือไปถึงกรมการศาสนาแห่งประเทศพม่า มีความประสงค์จะนิมนต์ท่านอาจารย์ธัมมานันทะให้มาเผยแผ่พระศาสนาที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศพม่าก็ได้มีหนังสือมาถึงท่าน ดังนั้น ท่านจึงย้ายจากจังหวัดนครสวรรค์มาอยู่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ในวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๕๐๘ (ตรงกับวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘) หลังจากที่ท่านมาอยู่ที่นี่ได้ ๕ เดือน ท่านอาจารย์เนมินทะเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอก็ได้มรณภาพลงด้วยโรคชรา ท่านอาจารย์ธัมมานันทะจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอสืบต่อมา ท่านได้เริ่มกิจการเผยแผ่พระศาสนาทางด้านพระปริยัติธรรมด้วยการตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นในวันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๕๑๐ (ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐) ท่านสามารถก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้มีชื่อเสียงขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะศิษยานุศิษย์ของท่านสามารถสอบได้ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาฬีทุก ๆ ปีเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากการศึกษาพระไตรปิฎกจำเป็นต้องอาศัยคัมภีร์พื้นฐาน ๔ คัมภีร์ คือ คัมภีร์ไวยากรณ์ คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา คัมภีร์วุตโตทัย และคัมภีร์สุโพธาลังการ ท่านจึงได้ริเริ่มให้มีการศึกษาคัมภีร์พื้นฐานของพระไตรปิฎกทั้ง ๔ คัมภีร์นั้น ด้วยการสอนอธิบายและให้นักศึกษาท่องจำคัมภีร์เหล่านั้นพร้อมทั้งจัดพิมพ์เผยแผ่ ถึงแม้ว่าท่านจะชราภาพมากแล้ว ก็ไม่คำนึงถึงตัวท่านเอง ท่านได้อุตสาหะสั่งสอนศิษย์ให้พยายามศึกษาเล่าเรียนจนได้ผลเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งศิษยานุศิษย์เหล่านั้นก็ได้รับการยกย่องว่ามีความรู้ภาษาบาฬีเป็นอย่างดี

คัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตรในการศึกษาและใช้เป็นคัมภีร์ค้นคว้านั้น ท่านอาจารย์ได้มอบหมายให้จัดพิมพ์ไว้รวม ๒๐ คัมภีร์ด้วยกัน คือ

๑. กัจจายนะ	๒. ปทรูปสิทธิ
๓. โมคคัลลานพยากรณะ	๔. สัททนีติสุตตมาลา
๕. นยาสะ	๖. อภิธาน
๗. สุโพธาลังการะ	๘. ฉันท์
๙. สุโพธาลังการปุราณฎีกา	๑๐. สุโพธาลังการอภินวฎีกา
๑๑. ขุททสิกขา, มูลสิกขา	๑๒. ธาตวัตถสังคหะ
๑๓. เภทจินตา	๑๔. กัจจายนสาระ
๑๕. ณวาทิโมคคัลลานะ	๑๖. พาลาวตาร
๑๗. สังขยาปกาสกะ	๑๘. สังขยาปกาสกฎีกา
๑๙. ปโยคสิทธิ	๒๐. วุตโตทยฉันโทปกรณ์แปล

ส่วนคัมภีร์ที่ท่านรจนาด้วยตนเองมี ๔ คัมภีร์ คือ

๑. สำนวนภาษาในพระพุทธศาสนา

๒. อุปสัมปทกัมมวาจาวินิจฉัย

๓. สังขิตตปาติโมกขุทเทสวินิจฉัย

๔. นานาวินิจฉัย

ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ รัฐบาลสหภาพพม่าได้เห็นเกียรติคุณความดีในด้านการเผยแผ่พระศาสนาของท่านอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ จึงได้น้อมถวายตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” อันทรงเกียรติ ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๓๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้น้อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาพุทธศาสตร์ และใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ท่านอาจารย์ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรสาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการบูชาเกียรติคุณความดีของท่านซึ่งจะเป็นทิฏฐานุคติอันดีงามแก่เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายสืบต่อไป

นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา ฯ

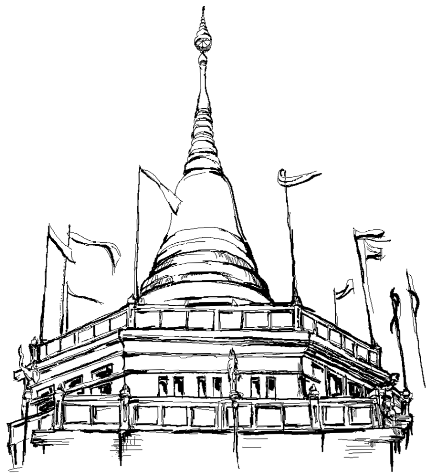
ภาษาบาฬีเพื่อพุทธพจน์

ปริยัติเรียนเพื่อค้น หนทาง
ต้องแม่นชัดจัดวาง ไป่เพี้ยน
ปฏิบัติที่สายกลาง อริย- มัคคา
สติปัฏฐานรานเสี้ยน ตื่นรู้บรรเทา

เพียรเพ่งเผาเพื่อล้าง อกุศล
บาปชั่วอย่ามั่วปน จิตแท้
กุศลให้ก่อใจดล ทุกชั่ว ขณะเทียว
ปฏิเวธลดปลดแก้ ปล่อยสิ้นธุลี

บาฬีควรคู่ค้ำ ปริยัติ
จะซ่านซึ้งถึงอรรถ ถี่ถ้วน
พุทธพจน์ท่านทรงตรัส สอนสั่ง
คำแห่งบาฬีล้วน แหล่งรู้เรียนธรรม

ปุญฺญวํโส

บทนำอาขยาต (กิริยา)

ก. ความหมายของอาขยาต

"อาขยาต" แปลว่า กิริยา (*Verb*) ศัพท์ที่กล่าวกิริยามี ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด และ คิด เป็นต้น มีวิเคราะห์ว่า "กฺริยํ อาจิกฺขตีติ **อาขฺยาตํ,** กฺริยาปทํ." (อา + ขฺยา กถเน ในการกล่าว + ต) บทใด ย่อมกล่าวซึ่งกิริยา เพราะเหตุนั้น บทนั้น ชื่อว่าอาขฺยาต, ได้แก่กิริยาบท. (ชื่อว่าอาขยาต เพราะกล่าวกิริยา)

ข. ลักษณะของอาขยาต

ยํ ติกาลํ ติปุริสํ	**กฺริยาวาจิ ติการกํ**
อติลิงฺคํ ทฺวิวจนํ	**ตทาขฺยาตนฺติ วุจฺจติ.**

ลักษณะของกิริยาอาขยาต คือ มีกาล ๓ กาล มีบุรุษ ๓ บุรุษ กล่าวกิริยา มีการก ๓ การก ไม่มีลิงค์ทั้งสาม มีวจนะ ๒ วจนะ

อาขยาตนั้น แสดงกาล การก และบุรุษ ดังนี้

(๑) กาล มี ๓ กาล คือ

๑. **ปัจจุบันกาล** มีวิภัตติ ๓ หมวด ได้แก่ วัตตมานาวิภัตติ ปัญจมีวิภัตติ และสัตตมีวิภัตติ

๑.๑ ปัจจุบันแท้ แปลว่า "...อยู่" ใช้วัตตมานาวิภัตติ เช่น ภิกฺขุ ธมฺมํ เทเสติ. อ.ภิกษุ แสดงอยู่ซึ่งธรรม.

๑.๒ ปัจจุบันใกล้อดีต แปลว่า "ย่อม..." ใช้วัตตมานาวิภัตติ เช่น กุโต อาคจฺฉสิ ตฺวํ. อ.ท่านย่อมมา จากที่ไหน?

๑.๓ ปัจจุบันใกล้อนาคต แปลว่า "จะ..." ใช้วัตตมานาวิภัตติ เช่น อหํ วิหารํ คจฺฉามิ. อ.เรา จะไปสู่วิหาร.

๑.๔ ปัญจมีวิภัตติ ใช้ในกาลอันถูกกล่าวใกล้ ๆ จัดเข้าในปัจจุบันกาล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "อาณัตติกาล" แปลว่า "จง..., ...เถิด, ขอจง..., กรุณา..., โปรด..., ช่วย..." ใช้ในอรรถ ๘ อย่าง คือ

๑.๔.๑ อาสีสน ความหวัง ความปรารถนา เช่น โส สุขี ภวตุ. อ.เขา เป็นผู้มีความสุขขอจงเป็น.

๑.๔.๒ อาณตฺติ การสั่งบังคับให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เทวทตฺโตทานิ โอทนํ ปจตุ. อ.นายเทวทัต จงหุง ซึ่งข้าวสุก ในกาลนี้.

๑.๔.๓ วิธิ การกระทำ เช่น อยํ ปาสาโท สุวณฺณมโย โหตุ. อ.ปราสาทนี้ เป็นอันสำเร็จด้วยทอง จงเป็น.

๑.๔.๔ นิมนฺตน การนิมนต์ เช่น อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา โภชนํ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาค ยังอาหาร ของข้าพระองค์ ขอจงให้อยู่ทับ.

๑.๔.๕ อชฺเฌสน การเชื้อเชิญ เช่น เทเสตุ ภนฺเต ภควา ธมฺมํ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาค ขอเชิญแสดง ซึ่งพระธรรม.

๑.๔.๖ อนุมติ การเห็นคล้อยตาม เช่น ปุจฺฉตุ ภวํ ปญฺหํ. อ.ท่านผู้เจริญ ขอจงถาม ซึ่งปัญหา.

๑.๔.๗ ปตฺถนา การขอ เช่น เอกํ เม นยนํ เทหิ. อ.ท่าน ขอจงให้ ซึ่งนัยน์ตา ข้างหนึ่งแก่กระผม.

๑.๔.๘ ปตฺตกาล บอกเวลาที่มาถึงแล้ว เช่น สมฺปตฺโต เต กาโล กฏกรเณ. กฏํ กโรตุ ภวํ. อ.เวลา ในการกระทำซึ่งเสื่อ ของท่าน ถึงพร้อมแล้ว. อ.ท่านผู้เจริญ จงกระทำ ซึ่งเสื่อ.

๑.๕ สัตตมีวิภัตติ ใช้ในกาลอันถูกกล่าวใกล้ ๆ จัดเข้าในปัจจุบันกาล เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ปริกัปปกาล” แปลว่า “พึง..., ควร...” ใช้ในอรรถ ๗ อย่าง คือ

๑.๕.๑ อนุมติ การอนุญาตแก่บุคคลอื่นผู้ประสงค์จะทำ เช่น โส คามํ คจฺเฉยฺย. อ.เขา ควรไป สู่หมู่บ้าน.

๑.๕.๒ ปริกปฺป การคาดคะเนระหว่างเหตุกับผล เช่น ยทิ โส ปฐมวเย ปพฺพเชยฺย, อรหา ภเวยฺย. ผิว่า อ.เขา พึงบวช ในปฐมวัยไซร้, อ.เขา เป็นพระอรหันต์ พึงเป็น.

๑.๕.๓ ปตฺถน ความปรารถนา เช่น อหํ สุขี ภเว. อ.เรา เป็นผู้มีความสุข พึงเป็น.

๑.๕.๔ วิธิ การกระทำ เช่น โส โอทนํ ปเจยฺย. อ.เขา พึงหุง ซึ่งข้าวสุก.

๑.๕.๕ นิมนฺตน การนิมนต์ เช่น อธิวาเสยฺย เม ภนฺเต ภควา โภชนํ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาค ยังอาหาร ของข้าพระองค์ พึงให้อยู่ทับ.

๑.๕.๖ อชฺเฌสน การเชื้อเชิญ เช่น เทเสยฺย ภนฺเต ภควา ธมฺมํ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาค ขอเชิญแสดง ซึ่งพระธรรม.

๑.๕.๗ ปตฺตกาล บอกเวลาที่มาถึงแล้ว เช่น สมฺปตฺโต เต กาโล กฏฺกรเณ. กฏํ กเรยฺย ภวํ. อ.เวลา ในการกระทำซึ่งเสื่อ ของท่าน ถึงพร้อมแล้ว. อ.ท่านผู้เจริญ พึงกระทำ ซึ่งเสื่อ.

๒. **อดีตกาล** มีวิภัตติ ๓ หมวด ได้แก่ ปโรกขาวิภัตติ หิยยัตตนีวิภัตติ และ อัชชตนีวิภัตติ

๒.๑ อดีตล่วงแล้วไม่มีกำหนด ที่ไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์ ใช้ปโรกขาวิภัตติ แปลว่า "...แล้ว" เช่น โส กิร ราชา พภูว. ได้ยินว่า อ.เขา เป็นพระราชา เป็นแล้ว.

๒.๒ อดีตล่วงแล้วเมื่อวานนี้ จะประจักษ์ต่ออินทรีย์หรือไม่ประจักษ์ก็ตาม ใช้หิยยัตตนีวิภัตติ แปลว่า "...แล้ว" ถ้ามี อ อาคมนำหน้าธาตุ แปลว่า "ได้...แล้ว" เช่น โส คามํ อคจฺฉา. อ.เขา ได้ไปแล้ว สู่หมู่บ้าน.

๒.๓ อดีตล่วงแล้ววันนี้ ทั้งประจักษ์ต่ออินทรีย์และไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์ ใช้อัชชตนีวิภัตติ แปลว่า "...แล้ว" ถ้ามี อ อาคมนำหน้าธาตุ แปลว่า "ได้...แล้ว" เช่น โส ทานํ อทาสิ. อ.เขา ได้ให้แล้ว ซึ่งทาน.

๓. **อนาคตกาล** มีวิภัตติ ๒ หมวด ได้แก่ ภวิสสันตีวิภัตติ และกาลาติปัตติ

๓.๑ กาลที่ยังมาไม่ถึง ใช้ภวิสสันตีวิภัตติ แปลว่า "จัก..." เช่น อหํ ธมฺมํ สุณิสฺสามิ. อ.เรา จักฟัง ซึ่งธรรม.

๓.๒ อนาคตของอดีตที่ผ่านมาแล้ว แต่ไม่ได้เกิดขึ้น ใช้กาลาติปัตติวิภัตติ แปลว่า "จัก...แล้ว" ถ้ามี อ อาคมนำหน้าธาตุ แปลว่า "จักได้...แล้ว" เช่น โส เจ ปจฺฉิมวเย ปพฺพชฺชํ อลภิสฺสา, อรหา อภวิสฺสา. หากว่า อ.เขา จักได้แล้ว ซึ่งการบวช ในปฐมวัยไซร้, อ.เขา เป็นพระอรหันต์ จักได้เป็นแล้ว.

(๒) การก ๓

การก คือ สิ่งที่เป็นเหตุทำกิริยาให้สำเร็จ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม มี ๓ ประเภท คือ

๑. กัตตุการก คือ ผู้ทำกิริยาให้สำเร็จ ใช้ในประโยคกัตตุวาจก และประโยคเหตุกัตตุวาจก

๒. กัมมการก คือ เหตุที่ช่วยทำให้กิริยาสำเร็จ ใช้ประโยคกัมมวาจก และประโยคเหตุกัมมวาจก

๓. ภาวการก คือ เป็นตัวกิริยาเอง

(๓) บุรุษ มี ๓ บุรุษ คือ

๑. ปฐมบุรุษ สรรพนามที่ใช้เรียกบุคคลที่เราพูดถึง ใช้ประกอบกับสุทธนามและปุริสสัพพนาม เฉพาะ ต ศัพท์ (นามโยค)

๒. มัชฌิมบุรุษ สรรพนามที่ใช้เรียกคู่สนทนา ใช้ประกอบกับ ตุมฺหศัพท์ (ตุมฺหโยค)

๓. อุตตมบุรุษ สรรพนามที่ใช้แทนตัวผู้พูดเอง ใช้ประกอบกับ อมฺหศัพท์ (อมฺหโยค)

ค. ส่วนประกอบที่สำคัญของอาขยาต

ส่วนประกอบที่สำคัญของกิริยาอาขยาตนั้น มี ๓ ประการ คือ ธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ เช่น คจฺฉติ ย่อมไป มาจาก คมุธาตุ คติมฺหิ ในการไป + อ ปัจจัย + ติ วัตตมานาวิภัตติ

(๑) **ธาตุ** คือ รากศัพท์ ซึ่งแสดงความหมายของศัพท์ มีสภาพทรงกิริยาไว้ มีวิเคราะห์ว่า "กฺริยํ ธาเรนฺตีติ **ธาตโว**". อ.ศัพท์ ท. เหล่าใด ย่อมทรงไว้ ซึ่งกิริยา เพราะเหตุนั้น อ.ศัพท์ ท. เหล่านั้น ชื่อว่าธาตุ (สภาพที่ทรงกิริยาไว้) ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก บางตัวมีความหมายเปลี่ยนไปตามปัจจัยที่ลงประจำหมวดธาตุ บางตัวมีความหมายเปลี่ยนไปตามอุปสัคที่ประกอบอยู่ข้างหน้าธาตุ เป็นต้น ฉะนั้น ธาตุแต่ละตัว จึงมีอรรถมากดังกล่าว

ฆ. ประเภทของธาตุ

ธาตุนี้ มี ๒ ประเภท คือ

๑.๑ **สกัมมกธาตุ** ธาตุที่เรียกหากรรม ที่เชื่อมกับคำแปลว่า "ซึ่ง" และ "สู่" ได้ดี เช่น กฏํ กโรติ ย่อมกระทำ ซึ่งเสื่อ, คามํ คจฺฉติ ย่อมไป สู่หมู่บ้าน และ โอทนํ ปจติ ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก เป็นต้น

๑.๒ **อกัมมกธาตุ** ธาตุที่ไม่เรียกหากรรม กล่าวกิริยา เช่น อจฺฉติ ย่อมอยู่, เสติ ย่อมนอน, ติฏฺฐติ ย่อมยืน เป็นต้น.

ง. ธาตุ ๗ หมวด

ธาตุ มี ๗ หมวด ตามประเภทของวิกรณปัจจัย คือ

๑. หมวดภูธาตุ เรียก ภูวาทิคณะ ลง อปัจจัย (ภูวาทิโต อ)

๒. หมวดรุธธาตุ เรียก รุธาทิคณะ ลง อ, อิ, อี, เอ และโอปัจจัยและลงนิคหิตอาคมต้นธาตุ (รุธาทิโต นิคฺคหีตปุพฺพญฺจ)

๓. หมวดทิวุธาตุ เรียก ทิวาทิคณะ ลง ยปัจจัย (ทิวาทิโต โย)

๔. หมวดสุธาตุ เรียก สวาทิคณะ ลง ณุ, ณา และอุณาปัจจัย (สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ)

๕. หมวดกีธาตุ เรียก กิยาทิคณะ ลง นา, ปฺป และณฺหาปัจจัย (กิยาทิโต นา, คหาทิโต ปฺปณฺหา)

๖. หมวดตนุธาตุ เรียก ตนาทิคณะ ลง โอ และยิรปัจจัย (ตนาทิโต โอยิรา)

๗. หมวดจุรธาตุ เรียก จุราทิคณะ ลง เณ และณยปัจจัย (จุราทิโต เณณยา)

(๒) **ปัจจัย** คือศัพท์ที่ลงหลังจากธาตุ ทำหน้าที่ให้รู้การกว่าเป็นกัตตุการก กัมมการก หรือภาวการก เป็นเหตุให้รู้ว่า กิริยาศัพท์นี้ ทำหน้าที่เป็นวาจกอะไร กล่าวถึงอะไรในประโยค

จ. ประเภทของปัจจัย

ดังที่กล่าวแล้วว่า ปัจจัยนั้นใช้สำหรับประกอบหลังจากธาตุ เป็นเครื่องหมายให้ทราบวาจก ตามโครงสร้างของประโยค ทั้ง ๕ ประโยค ดังนี้

๑) ปัจจัย ๑๗ ตัว คือ อ. อ, อิ, อี, เอ, โอ. ย. ณุ, ณา, อุณา. นา, ปฺป, ณฺหา. โอ, ยิร. เณ และ ณยปัจจัย เป็นปัจจัยประจำหมวดธาตุทั้ง ๗ หมวด เป็นเครื่องหมายกัตตุวาจก

๒) การิตปัจจัย ๔ ตัว คือ เณ, ณย, ณาเป และณาปย เป็นเครื่องหมายเหตุกัตตุวาจก

๓) ยปัจจัย กับ อิ หรือ อี อาคมหน้า ย ปัจจัย ที่ลงหลังจากสกัมมกธาตุ เป็นเครื่องหมายกัมมวาจก

๔) การิตปัจจัย ๔ ตัว คือ เณ, ณย, ณาเป และณาปย พร้อมกับ ยปัจจัย และอิ, อีอาคมหน้า ยปัจจัย เป็นเครื่องหมายเหตุกัมมวาจก

๕) ยปัจจัย กับ อิ หรือ อีอาคมหน้า ยปัจจัย และวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ที่ลงหลังจากอกัมมกธาตุเป็นเครื่องหมายภาววาจก

(๓) **วิภัตติ** คือศัพท์ที่จำแนกอรรถของธาตุมี กาล บท วจนะ และบุรุษ ดังมีวิเคราะห์ว่า "กาลาทิวเสน ธาตฺวตฺถํ วิภชนฺตีติ **วิภตฺติโย,** ตฺยาทโย". อ.ศัพท์ ท. เหล่าใด ย่อมจำแนก ซึ่งอรรถของธาตุ ด้วยสามารถกาลเวลาเป็นต้น เพราะเหตุนั้น อ.ศัพท์ ท. เหล่านั้น ชื่อว่าวิภตฺติ, ได้แก่วิภัตติมีติเป็นต้น.(ชื่อว่าวิภัตติ เพราะจำแนกอรรถของธาตุ มีกาล เป็นต้น ได้แก่วิภัตติมี ติ เป็นต้น) เช่น คจฺฉติ มาจาก คมฺ + อ + ติ. ติวัตตมานาวิภัตตินี้ บอกกาลเป็นปัจจุบันกาล, บอกบท เป็นปรัสสบท, บอกวจนะ เป็นเอกวจนะ และบอกบุรุษ เป็นปฐมบุรุษ เป็นต้น

ฉ. วิภัตติ ๘ หมวด

วิภัตติ มีทั้งหมด ๘ หมวด ๆ ๑๒ ตัว รวม ๙๖ ตัว ดังนี้

๑) วัตตมานาวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห.

๒) ปัญจมีวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส.

๓) สัตตมีวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม, เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห.

๔) หิยยัตตนีวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา, ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส.

๕) ปโรกขาวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห, ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห.

๖) อัชชตนีวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา, อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห.

๗) ภวิสสันตีวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม, สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห.

๘) กาลาติปัตติวิภัตติ มี ๑๒ ตัว คือ สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ สฺสิสุ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสึ สฺสามฺหเส.

ช. วิภัตติ แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย

๑. วิภัตติฝ่ายปรัสสบท บทที่ระบุอรรถเพื่อผู้อื่น ได้แก่ วิภัตติ ๖ ตัวแรกของวิภัตติทั้ง ๘ หมวด รวมทั้งหมด ๔๘ ตัว โดยมากนิยมใช้ในประโยคกัตตุวาจก และประโยคเหตุกัตตุวาจก

๒. วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท บทที่ระบุอรรถเพื่อตน ได้แก่ วิภัตติ ๖ ตัวหลังของวิภัตติทั้ง ๘ หมวด รวมมี ๔๘ ตัว โดยมากจะนิยมใช้ในประโยคกัมมวาจก ประโยคเหตุกัมมวาจก และประโยคภาววาจก แต่ในประโยคกัตตุวาจกและประโยคเหตุกัตตุวาจกก็มีใช้

ฌ. วิภัตติ มี ๒ ประเภท

๑. สัพพธาตุกวิภัตติ วิภัตติที่ประกอบได้กับธาตุทุกตัวมี ๔ หมวด ได้แก่ วัตตมานา, ปัญจมี, สัตตมี และหิยยัตตนี

๒. อสัพพธาตุกวิภัตติ วิภัตติที่ไม่สามารถประกอบกับธาตุทุกตัวได้ มี ๔ หมวด ได้แก่ ปโรกขา, อัชชตนี, ภวิสสันตี และกาลาติปัตติ

ญ. วจนะ หรือพจน์

วจนะ คือ คำที่แสดงจำนวนถึงสิ่งของที่พูดถึงว่ามีมากน้อยเพียงใด ในอาขยาตมี ๒ วจนะ เหมือนในนาม คือ (๑) เอกวจนะ มีจำนวนหนึ่งเดียว (๒) พหุวจนะ มีจำนวนมาก ตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป สาเหตุที่มี ๒ วจนะ เพราะจะต้องสัมพันธ์กับสุทธนามซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคเสมอ สิ่งที่จะต้องสัมพันธ์กับสุทธนาม ในอาขยาตมี ๒ ประการ คือ บุรุษ และวจนะ จะต้องตรงกันเสมอ

ฎ. โครงสร้างรูปประโยคภาษาบาลี ๕

๑) ประโยคกัตตุวาจก เช่น สูโท โอทนํ ปจติ. อ.พ่อครัว ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก. (ลงปัจจัยประจำหมวดธาตุทั้ง ๑๗ ตัว คือ อ. อ, อิ, อี, เอ, โอ. ย. ณุ, ณา, อุณา. นา, ปฺป, ณฺหา. โอ, ยิร. เณ และ ณย). (ข้อสังเกตมีดังนี้ ปฐมา–กัตตา, ทุติยา–กรรม)

๒) ประโยคเหตุกัตตุวาจก เช่น สามิโก สูทํ โอทนํ ปาเจติ. อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ย่อมให้หุง ซึ่งข้าวสุก. (เจ้านายเป็นเหตุให้พ่อครัวหุงข้าว) (ลงการิตปัจจัย ๔ ตัว คือ เณ, ณย, ณาเป และณาปย).

๓) ประโยคกรรมวาจก เช่น สูเทน โอทโน ปจียเต. อ.ข้าวสุก อันพ่อครัว ย่อมหุง. (เป็นการยกเอาสิ่งที่ถูกกระทำขึ้นมากล่าวเป็นประธานในประโยค. ข้อสังเกตมีดังนี้ ตติยา–กัตตา, ปฐมา–กรรม) ลง ยปัจจัยหลังจากสกัมมกธาตุ พร้อมกับลง อิ หรือ อีอาคมหน้ายปัจจัย

๔) ประโยคเหตุกรรมวาจก เช่น สามิเกน สูโท โอทนํ ปาจาปียเต. อ.พ่อครัว อันเจ้านาย ย่อมให้หุง ซึ่งข้าวสุก. ลงการิตปัจจัย ๔ ตัว คือ เณ, ณย, ณาเป และณาปย พร้อมกับลงยปัจจัย และอิ, อี อาคมหน้ายปัจจัย

๕) ประโยคภาววาจก เช่น เตน ภูยเต. อันเขา ย่อมเป็น. ลง ยปัจจัยและวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกวจนะ หลังจากอกัมมกธาตุ พร้อมกับ อิ หรือ อีอาคมหน้า ยปัจจัย

ฏ. จุดประสงค์ในการศึกษาอาขยาต

อาขยาต (กิริยา) นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อโครงสร้างประโยคในภาษาบาลี หากทราบส่วนประกอบของศัพท์กิริยาแต่ละตัวว่ามาจากองค์ประกอบอะไรบ้าง ได้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้ทราบรูปประโยค ว่าเป็นประโยคอะไร อันจะนำไปสู่การแปลความหมายของประโยคได้ถูกต้อง แม่นยำ และสะดวกยิ่งขึ้น ดังนั้น จุดประสงค์การเรียนอาขยาตนี้ จึงมุ่งเน้นให้...

๑) เพื่อให้ทราบเรื่องธาตุ ปัจจัย และวิภัตติของกิริยา

๒) เพื่อให้ทราบเรื่องอรรถของธาตุ

๓) เพื่อให้ทำตัวรูปและแจกปทมาลาได้

๔) เพื่อให้ทราบบุรุษ (กิริยา) กับโยคะ (ประธาน) ต้องตรงกันเสมอ

๕) เพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างของรูปประโยคภาษาบาลี

เอกาขฺยาโต ปทจฺโย สิยา วากฺยํ สการโก.

หมู่บทที่มีกิริยา (กิริยาอาขยาต/กิริยากิตก์) หนึ่งบท พร้อมกับการก มีชื่อว่าประโยค (วากยะ, พากย์)

(อภิธานัปปทีปิกา คาถาที่ ๑๐๖)

๖. อาขยาตกัณฑ์

๖.๑ ภูวาทิคณะ วิภัตติวิธาน

๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.

(๑) **ภูวาทโย (สทฺทคณา)** อ.หมู่ศัพท์ ท. มี ภู เป็นต้น **ธาตโว** มีชื่อว่า ธาตุ **โหนฺติ** ย่อมเป็น.
(ตั้งหมู่ศัพท์มีภูเป็นต้น มีชื่อว่าธาตุ)

(๒) **ภูวาทโย (สทฺทคณา)** อ.หมู่ศัพท์ ท. อันเหมือนกับ ภู และ วา **ธาตโว** มีชื่อว่า ธาตุ **โหนฺติ** ย่อมเป็น.
(ตั้งหมู่ศัพท์อันเหมือนกับ ภู และ วา มีชื่อว่าธาตุ)

สูตรนี้ ตัดบทได้ ๒ แบบ คือ (๑) มี ๓ บท ได้แก่ ภู, อาทโย, ธาตโว. (ลง วฺ อาคม ด้วยสูตร ยวมทนตรลา จาคมา) ตามนัยที่ ๑ นี้ อาทิศัพท์ แปลว่า เป็นต้น (๒) มี ๓ บท ได้แก่ ภูวา, อาทโย, ธาตโว. ตามนัยที่ ๒ นี้ อาทิศัพท์ มีอรรถ **ปการ** แปลว่า เหมือน. เป็น **สัญญาสูตร.**

ธาตุ คือ รากศัพท์ ซึ่งแสดงความหมายของศัพท์ มีสภาพทรงกิริยาไว้ มีวิเคราะห์ว่า "กฺริยํ ธาเรนฺตีติ **ธาตโว**". อ.ศัพท์ ท. เหล่าใด ย่อมทรงไว้ ซึ่งกิริยา เพราะเหตุนั้น อ.ศัพท์ท. เหล่านั้น ชื่อว่าธาตุ (สภาพที่ทรงกิริยาไว้) ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก บางตัวมีความหมายเปลี่ยนไปตามปัจจัยที่ลงประจำหมวดธาตุ บางตัวมีความหมายเปลี่ยนไปตามอุปสัคที่ประกอบอยู่ข้างหน้าธาตุ เป็นต้น ฉะนั้น ธาตุแต่ละตัวจึงมีอรรถมากดังกล่าว ธาตุนั้นมี ๒ ประเภท คือ

๑.๑ **สกัมมกธาตุ** คือ ธาตุที่เรียกหากรรม ที่เชื่อมกับคำแปลว่า "ซึ่ง" และ "สู่" ได้ดี เช่น กฏํ กโรติ ย่อมกระทำ ซึ่งเสื่อ บทว่า "กโรติ" มาจาก "กรธาตุ + โอปัจจัย + ติวิภัตติ" กรธาตุ เป็นธาตุที่เรียกหากรรม เชื่อมกับอายตนิบาตว่า "ซึ่ง" ได้สนิทดี, คามํ คจฺฉติ ย่อมไป สู่หมู่บ้าน บทว่า "คจฺฉติ" มาจาก "คมุธาตุ + อปัจจัย + ติวิภัตติ" คมุธาตุ เป็นธาตุที่เรียกหากรรม เชื่อมกับอายตนิบาตว่า "สู่" ได้สนิทดี ธาตุทั้งสองตัวนี้ จึงจัดเป็นสกัมมกธาตุ

๑.๒ **อกัมมกธาตุ** คือ ธาตุที่ไม่เรียกหากรรม กล่าวกิริยา เช่น อจฺฉติ ย่อมอยู่ มาจาก "อาสธาตุ + อปัจจัย + ติวิภัตติ, เสติ ย่อมนอน มาจาก "สิธาตุ + อปัจจัย + ติวิภัตติ", ติฏฺฐติ ย่อมยืน มาจาก "ฐาธาตุ + อปัจจัย + ติวิภัตติ ธาตุทั้งสามตัวนี้ ไม่เรียกหากรรม เชื่อมกับอายตนิบาตว่า "ซึ่ง หรือ สู่" ไม่สนิท ฉะนั้น จึงจัดเป็นอกัมมกธาตุ

๔๒๕. ธาตุสฺส'นฺโต โลโป'เนกสฺสรสฺส.

อนฺโต (สโร) อ.สระที่สุด **ธาตุสฺส** ของธาตุ **อเนกสฺสรสฺส** อันมีสระหลายตัว **โลโป** เป็นสระอันพึงถูกลบ **โหติ** ย่อมเป็น **กฺวจิ** ห้ามลบบ้าง.

(ลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระหลายตัว ห้ามลบบ้าง)

สูตรนี้ มี ๔ บท คือ ธาตุสฺส, อนฺโต, โลโป, อเนกสฺสรสฺส. เป็น **โลปวิธิสูตร. กฺวจิศัพท์** : มีอรรถ **นิวตฺตน** ห้ามลบสระที่สุดของธาตุบางตัว แม้จะมีสระหลายตัวก็ตาม เช่น มหียติ (มห ปูชายํ ในการบูชา + ย + เต, เพราะยปัจจัย แปลง อ ที่สุดของ มหธาตุเป็น อี ด้วยสูตรว่า "ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหมถาทีนมี") และ สมโถ (สม อุปสเม ในความสงบ + ถปัจจัย) เป็นต้น

๖.๑.๑ วัตตมานาวิภัตติ

๔๒๖. วตฺตมานา ติ-อนฺติ-สิ-ถ-มิ-ม,-เต-อนฺเต-เส-วฺเห-เอ-มฺเห.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห** คือ ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห **วตฺตมานา** มีชื่อว่าวัตตมานา **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห มีชื่อว่าวัตตมานา)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ วตฺตมานา, ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห. เป็น **สัญญาสูตร.**

วัตตมานาวิภัตติ ๑๒ ตัว (...อยู่, ย่อม..., จะ...)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
ปุริส	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ติ	อนฺติ	เต	อนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	สิ	ถ	เส	วฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	มิ	ม	เอ	มฺเห	อมฺหโยค

๔๒๗. กาเล.

กาเลติ อยํ อารมฺโภ อ.สูตรว่า "กาเล" นี้ **อธิกาโร** เป็นสูตรสำหรับตามไป **โหติ** ย่อมเป็น.

(สูตรว่า "กาเล" นี้ เป็นสูตรสำหรับตามไป)

สูตรนี้ เป็น **อธิการสูตร** สูตรสำหรับตามไปสู่สูตรอื่น ๆ ที่เป็นวิธีของวิภัตติ มี ติ เป็นต้น.

๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

กาเล ครั้นเมื่อกิริยา **ปจฺจุปฺปนฺเน** อันเป็นปัจจุบัน **คมฺยมาเน** ถูกรู้อยู่, **วตฺตมานา** อ.วัตตมานาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง.

(เมื่อกิริยาที่เป็นปัจจุบัน ถูกรู้อยู่ ลงวัตตมานาวิภัตติ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

๔๒๙. อถ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ ฉ ปรสฺสปทานิ.

อถ (ตทฺธิตานนฺตรํ) ในที่ไม่มีระหว่างแห่งตัทธิตนั้น **ฉ (ปทานิ)** อ.บท ท. ๖ **ปุพฺพานิ** อันเป็นเบื้องแรก **วิภตฺตีนํ** แห่งวิภัตติ ท. **วุจฺจมานานํ** อันข้าพเจ้าจะกล่าว **ปรสฺสปทานิ** มีชื่อว่าปรัสสบท **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ต่อจากตัทธิตนั้น ตั้งบท ๖ บทแรกแห่งวิภัตติทั้งหลาย มีชื่อว่าปรัสสบท)

สูตรนี้มี ๕ บท. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า **"ปรัสสบท"** หมายถึง บทที่มีอรรถเพื่อบุคคลอื่น มีวิเคราะห์ว่า "ปรสฺสตฺถานิ ปทานิ **ปรสฺสปทานิ**". อ.บท ท. อันมีอรรถ เพื่อบุคคลอื่น ชื่อว่าปรสฺสปท. คำเรียกชื่อว่าปรัสสบทนี้ เป็นชื่อเรียกตามอรรถ เพราะมีจำนวนมาก คือ วิภัตติฝ่ายปรัสสบทของแต่ละหมวด มี ๖ ตัว ใช้ในอรรถของผู้อื่น ๔ ตัว ใช้ในอรรถของตัวเองเพียง ๒ ตัว รวมวิภัตติฝ่ายปรัสสบทของวิภัตติทั้ง ๘ หมวด ๆ ละ ๖ ตัว มีทั้งหมด ๔๘ ตัว ใช้ในอรรถของบุคคลอื่นมีถึง ๓๒ ตัว แต่ใช้ในอรรถของตัวเองมีเพียง ๑๖ ตัวเท่านั้น

๔๓๐. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ปรสฺสปทํ อ.ปรัสสบทวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **กตฺตริ** ในอรรถกัตตุการก.

(ลงปรัสสบทวิภัตติ ในอรรถกัตตุการก)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

๔๓๑. เทฺว เทฺว ปฐม-มชฺฌิมุ'ตฺตม-ปุริสา.

(ปทานิ) อ.บท ท. **เทฺว เทฺว** ๒ บท ๆ **ปรสฺสปทานญฺจ** แห่งวิภัตติปรัสสบท ท. ด้วย **อตฺตโนปทานญฺจ** แห่งวิภัตติอัตตโนบท ท. ด้วย **ปฐมมชฺฌิมุตฺตปุริสา** มีชื่อว่า ปฐมบุรุษ มัชฌิมบุรุษ และอุตตมบุรุษ **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(วิภัตติทั้งฝ่ายปรัสสบทและอัตตโนบท บทคู่แรกทั้งเอกวจนะและพหุวจนะ มีชื่อว่าปฐมบุรุษ, บทคู่ที่สอง มีชื่อว่ามัชฌิมบุรุษ, บทคู่ที่สาม มีชื่อว่าอุตตมบุรุษ)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ เทฺว เทฺว, ปรมมชฺฌิมุตฺตมปุริสา. เป็น **สัญญาสูตร.**

๔๓๒. นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิกรเณ ปฐโม.

นามมฺหิ ครั้นเมื่อนาม **ตุลฺยาธิกรเณ** อันมีอรรถเหมือนกับกิริยา **ปยุชฺชมาเนปิ** ถูกประกอบอยู่ก็ดี **อปยุชฺชมาเนปิ** ไม่ถูกประกอบอยู่ก็ดี, **ปฐโม** อ.ปฐมบุรุษ **โหติ** ย่อมลง.

(เมื่อนามบทที่มีอรรถเหมือนกับกิริยา ถูกประกอบไว้หรือไม่ถูกประกอบไว้ก็ตาม ลงปฐมบุรุษ)

สูตรนี้มี ๕ บท คือ นามมฺหิ, ปยุชฺชมาเน, อปิ, ตุลฺยาธิกรเณ, ปฐโม. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

๔๓๓. ภูวาทิโต อ.

วิภตฺติปจฺจเยสุ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. **วิหิเตสุ** อันถูกกระทำแล้ว **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **อ** อ.อปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปโร** เป็นเบื้องหลัง **ภูวาทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุมี ภูธาตุ เป็นต้น.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ถูกกระทำในอรรถกัตตา ลง อปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุ มีภูธาตุ เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

๔๓๔. อญฺเญสุ จ.

อญฺเญสุ (ปจฺจเยสุ) ในเพราะปัจจัย ท. เหล่าอื่น **(การิตโต)** จากการิตปัจจัย **วุทฺธิ** อ.การวุทธิ **ธาตูนํ** แห่งธาตุ ท. **อสํโยคนฺตานํ** อันไม่มีสังโยคเป็นที่สุด **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี

(เพราะปัจจัยเหล่าอื่นจากการิตปัจจัย วุทธิธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วุทธิวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมเอาอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ ด้วยสูตรโดยตรงให้ทำวุทธิธาตุเท่านั้น ส่วน จศัพท์นั้นรวบรวมการทำวุทธิ ณุปัจจัย ซึ่งไม่ใช่ธาตุ เช่น สุโณติ มาจาก สุธาตุ+ ณุปัจจัย + ติวิภัตติ วุทธิ อุ ที่ณุปัจจัย เป็น โอ รูปสำเร็จเป็น “สุโณติ” ย่อมฟัง.

๔๓๕. โอ อว สเร.

สเร ในเพราะสระ **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **โอ** อ.โออักษร **(ธาตฺวนฺโต)** อันเป็นที่สุดของธาตุ **อว** แปลงเป็น อว **โหติ** ย่อมเป็น.

(เพราะสระหลัง แปลง โออักษรที่เป็นที่สุดของธาตุ เป็น อว)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ภวติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อ + ติ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวติ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **ภวนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ภู + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อ + อนฺติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อ + อนฺติ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + อนฺติ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ + ~~อ~~ + อนฺติ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวนฺติ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

๔๓๖. ตุมฺเห มชฺฌิโม.

ตุมฺเห ครั้นเมื่อตุมฺหศัพท์ **ตุลฺยาธิกรเณ** อันมีอรรถเหมือนกับกิริยา **ปยุชฺชมาเนปิ** ถูกประกอบอยู่ก็ดี **อปยุชฺชมาเนปิ** ไม่ถูกประกอบอยู่ก็ดี **มชฺฌิโม** อ.มัชฌิมบุรุษ **โหติ** ย่อมลง.

(เมื่อตุมฺหศัพท์ที่มีอรรถเหมือนกับกิริยา ถูกประกอบไว้หรือไม่ถูกประกอบไว้ก็ตาม ลงมัชฌิมบุรุษ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ภวสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➝ โอ + อ + สิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ ➝ อว + อ + สิ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + สิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวสิ.** (ตฺวํ ภวสิ. อ.ท่าน ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **ภวถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	ภู + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + ถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➝ โอ + อ + ถ	= อญฺเญสุ จ.

เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อ + ติ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวติ.** (ตุมฺเห ภวถ. อ.ท่าน ท. ย่อมมี, ย่อมเป็น)

๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.

อมฺเห ครั้นเมื่ออมฺหศัพท์ **ตุลฺยาธิกรเณ** อันมีอรรถเหมือนกับกิริยา **ปยุชฺชมาเนปิ** ถูกประกอบอยู่ก็ดี **อปยุชฺชมาเนปิ** ไม่ถูกประกอบอยู่ก็ดี, **อุตฺตโม** อ.อุตตมบุรุษ **โหติ** ย่อมลง.

(เมื่ออมฺหศัพท์ที่มีอรรถเหมือนกับกิริยา ถูกประกอบไว้หรือไม่ถูกประกอบไว้ก็ตาม ลงอุตตมบุรุษ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

๔๓๘. อกาโร ทีฆํ หิ-มิ-เมสุ.

หิมิเมสุ ในเพราะหิ, มิ และมวิภัตติ ท. **อกาโร** อ.ออักษร **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ.

(เพราะหิ, มิ และมวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ทีฆวิธิสูตร.** หมายเหตุ : เพราะมวิภัตติ รวมถึงวิภัตติที่เนื่องด้วยมอักษรด้วย เช่น มฺเหวิภัตติ ก็สามารถที่จะเป็นนิมิตในการทำทีฆะด้วยสูตรนี้ได้เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ภวามฺเห (ภู + อ + มฺเห)

ทำตัวรูป **ภวามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อ + มิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อ + มิ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + มิ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ภฺ อวฺ + อ → อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวามิ.** (อหํ ภวามิ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **ภวาม**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	ภู + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อ + ม	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อ + ม	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + ม	= สรา สเร โลปํ.
เพราะมวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ภฺ อวฺ + อ → อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวาม.** (มยํ ภวาม. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมมี, ย่อมเป็น)

๔๓๙. ปรานฺ'ยตฺตโนปทานิ.

(ปทานิ) อ.บท ท. **ฉ** ๖ บท ๆ **ปรานิ** อันเป็นเบื้องหลัง **วิภตฺตีนํ** แห่งวิภัตติ ท. **อตฺตโนปทานิ** มีชื่อว่าอัตตโนบท **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งบท ๖ บทหลังของวิภัตติทั้งหลาย มีชื่อว่าอัตตโนบท)

สูตรนี้ มี ๒ บท คือ ปรานิ, อตฺตโนปทานิ. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า **"อัตตโนบท"** แปลว่า บทที่มีอรรถเพื่อตนเอง มีวิเคราะห์ว่า "อตฺตโน อตฺถานิ ปทานิ **อตฺตโนปทานิ**". อ.บท ท. อันมีอรรถ เพื่อตน ชื่อว่าอตฺตโนปท. คำเรียกชื่อว่าอัตตโนบทนี้ เป็นคำเรียกชื่อที่เป็นรุฬหีนาม ไม่เป็นไปตามอรรถ เพราะมีจำนวนน้อย คือ วิภัตติฝ่ายอัตตโนบทของแต่ละหมวด มี ๖ ตัว ใช้ในอรรถของผู้อื่น ๔ ตัว

ใช้ในอรรถของตัวเองมีเพียง ๒ ตัว รวมวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทของวิภัตติทั้ง ๘ หมวด ๆ ละ ๖ ตัว มีทั้งหมด ๔๘ ตัว ใช้ในอรรถของบุคคลอื่นมีถึง ๓๒ ตัว แต่ใช้ในอรรถของตัวเองมีเพียง ๑๖ ตัวเท่านั้น เป็นการเรียกชื่อให้ตรงกันข้ามกับปรัสสบท.

๔๔๐. กตฺตริ จ.

อตฺตโนปทานิ อ.อัตตโนบท ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **จ** ห้ามลบบ้าง.

(ลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทหลังจากธาตุในอรรถกัตตา)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **นิวตฺตาปนาวธารณ** ห้ามลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทในธาตุบางตัว เช่น อสธาตุ ให้ลงเฉพาะวิภัตติฝ่ายปรัสสบทเท่านั้น ฉะนั้น ควรจำไว้ว่า “ในธาตุบางตัว ไม่มีรูปของวิภัตติที่เป็นฝ่ายอัตตโนบท”

ทำตัวรูป **ภวเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	ภู + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + เต	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อ + เต	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อ + เต	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + เต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวเต.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ภูธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภวติ	ภวนฺติ	ภวเต	ภวนฺเต	นาม โยค
มัชฌิม.	ภวสิ	ภวถ	ภวเส	ภววฺเห	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ภวามิ	ภวาม	ภเว	ภวามฺเห	อมฺห โยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม. โส สามเณโร ภวติ. เต สามเณรา ภวนฺติ.

....

มัชฌิม. ตฺวํ ภิกฺขุ ภวสิ. ตุมฺเห ภิกฺขู ภวถ.

....

อุตตม. อหํ อุปาสิกา ภวามิ. มยํ อุปาสิกาโย ภวาม.

....

ทำตัวรูป **ปจติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปจติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจติ.** (โส ปจติ. อ.เขา ย่อมหุง, ย่อมต้ม)

ทำตัวรูป **ปจนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ปจฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปจฺ + ~~อ~~ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปจนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจนฺติ.** (เต ปจนฺติ. อ.เขา ท. ย่อมหุง, ย่อมต้ม)

ทำตัวรูป **ปจสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปจสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจสิ.** (ตฺวํ ปจสิ. อ.ท่าน ย่อมหุง)

ทำตัวรูป **ปจถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	ปจฺ + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปจถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจถ.** (ตุมฺเห ปจถ. อ.ท่าน ท. ย่อมหุง)

ทำตัวรูป **ปจามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ปจฺ + อ ➔ อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปจามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจามิ.** (อหํ ปจามิ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมหุง)

ทำตัวรูป **ปจาม**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	ปจฺ + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ปจฺ + อ ➔ อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปจาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจาม.** (มยํ ปจาม. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมหุง)

ปจธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจติ	ปจนฺติ	ปจเต	ปจนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	ปจสิ	ปจถ	ปจเส	ปจวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปจามิ	ปจาม	ปเจ	ปจามฺเห	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม.	ทาริกา โอทนํ ปจติ.	ทาริกาโย โอทเน ปจนฺติ.
		....
มัชฌิม.	ตฺวํ มํสํ ปจสิ.	ตุมฺเห มํสานิ ปจถ.
		....
อุตตม.	อหํ ปูวํ ปจามิ.	มยํ ปูเว ปจาม.
		....

๔๔๑. สพฺเพส'เมกาภิธาเน ปโร ปุริโส.

ปโร ปุริโส อ.บุรุษหลัง **(โสตุชเนน)** อันนักศึกษา **โยเชตพฺโพ** พึงประกอบ **เอกาภิธาเน** ในที่เป็นที่กล่าวรวมกัน **สพฺเพสํ (ปุริสานํ)** แห่งบุรุษ ท. ทั้งปวง.

(ในที่กล่าวรวมกันหลายบุรุษ พึงประกอบบุรุษหลัง)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ สพฺเพสํ, เอกาภิธาเน, ปโร, ปุริโส. เป็น **ปริภาสาสูตร.**

ตัวอย่าง: โส จ ปจติ, ตฺวญฺจ ปจสิ, ตุมฺเห ปจถ. (ปฐมบุรุษ+มัชฌิมบุรุษ = มัชฌิมบุรุษ)

อ.เขาด้วย ย่อมหุง, อ.ท่านด้วย ย่อมหุง, อ.ท่าน ท. ย่อมหุง.

โส จ ปจติ, อหญฺจ ปจามิ, มยํ ปจาม. (ปฐมบุรุษ+อุตตมบุรุษ = อุตตมบุรุษ)

อ.เขาด้วย ย่อมหุง, อ.เราด้วย ย่อมหุง, อ.เรา ท. ย่อมหุง.

ตฺวญฺจ ปจสิ, อหญฺจ ปจามิ, มยํ ปจาม. (มัชฌิมบุรุษ+อุตตมบุรุษ = อุตตมบุรุษ)

อ.ท่านด้วย ย่อมหุง, อ.เราด้วย ย่อมหุง, อ.เรา ท. ย่อมหุง.

โส จ ปจติ, ตฺวญฺจ ปจสิ, อหญฺจ ปจามิ, มยํ ปจาม. (ปฐม+มัชฌิม+อุตตมบุรุษ = อุตตมบุรุษ)

อ.เขาด้วย ย่อมหุง, อ.ท่านด้วย ย่อมหุง, อ.เราด้วย ย่อมหุง, อ.เรา ท. ย่อมหุง.

หรือ. โส จ ตฺวญฺจ โอทนํ ปจถ. (ปฐมบุรุษ+มัชฌิมบุรุษ = มัชฌิมบุรุษ)

อ.เขาด้วย อ.ท่านด้วย ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก

โส จ อหญฺจ โอทนํ ปจาม. (ปฐมบุรุษ+อุตตมบุรุษ = อุตตมบุรุษ)

อ.เขาด้วย อ.เราด้วย ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก

ตฺวญฺจ อหญฺจ โอทนํ ปจาม. (มัชฌิมบุรุษ+อุตตมบุรุษ = อุตตมบุรุษ)

อ.ท่านด้วย อ.เราด้วย ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก

โส จ ตฺวญฺจ อหญฺจ โอทนํ ปจาม. (ปฐม+มัชฌิม+อุตตมบุรุษ = อุตตมบุรุษ)
อ.เขาด้วย อ.ท่านด้วย อ.เราด้วย ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก

คาถาสรุป ปโรปุริสะ

ติ–สิ–ถญฺจ ติ–มิ–มญฺจ **สิ–มิ–มญฺจ ติ–สิ–มิ–มํ**

ตฺยนฺติ–สิ–ถ–มิ–มญฺเจว **ปญฺจ วารา ปกาสิตา.** (สุตตนิเทศ)

ปโรปุริสะ (การประกอบบุรุษหลัง) ถูกกล่าวแล้วว่ามี ๕ วาระ คือ
(๑) ติ สิ = ถ, (๒) ติ มิ = ม, (๓) สิ มิ = ม, (๔) ติ สิ มิ
= ม และ (๕) ติ อนฺติ สิ ถ มิ = ม

๔๔๒. คมิสฺส'นฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.

สพฺพาสุ (วิภตฺตีสุ) ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. ทั้งปวง **อนฺโต (มกาโร)** อ.มอักษร อันเป็นที่สุด **คมิสฺส** ของ คมุธาตุ **จฺโฉ** แปลงเป็น จฺฉ **โหติ** ย่อมเป็น **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง แปลง มฺอักษรของคมุธาตุ เป็น จฺฉฺ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้ มี ๕ บท คือ คมิสฺส, อนฺโต, จฺโฉ, วา, สพฺพาสุ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **คจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + ติ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉติ.** (อ.เขา ย่อมไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อนฺติ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + ~~อ~~ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉนฺติ.** (อ.เขา ท. ย่อมไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉเร**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อนฺติ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง อนฺติ เป็น เร	คจฺฉฺ + อ + อนฺติ → เร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉเร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉเร.** (อ.เขา ท. ย่อมไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + สิ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉสิ.** (อ.ท่าน ย่อมไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉถ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + ถ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉถ.** (อ.ท่าน ท. ย่อมไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + มิ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	คจฺฉฺ + อ → อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อา	คจฺฉามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉามิ.** (อ.ข้าพเจ้า จะไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉาม**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + ม	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	คจฺฉฺ + อ → อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อา	คจฺฉาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉาม.** (อ.ข้าพเจ้า ท. จะไป)

คมุธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉติ	คจฺฉนฺติ, คจฺฉเร	คจฺฉเต	คจฺฉนฺเต, คจฺฉเร	นามโยค
มัชฌิม.	คจฺฉสิ	คจฺฉถ	คจฺฉเส	คจฺฉวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คจฺฉามิ	คจฺฉาม	คจฺเฉ	คจฺฉามฺเห	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม.　ปุริโส คามํ คจฺฉติ.　　ปุริสา คามํ คจฺฉนฺติ.

....　　..

มัชฌิม.　ตฺวํ สิปฺปํ อุคฺคณฺหิตุํ สิปฺปาคารํ คจฺฉสิ.　　ตุมฺเห สิปฺปํ อุคฺคณฺหิตุํ สิปฺปาคารํ คจฺฉถ.

....　　..

อุตตม.　อหํ ธมฺมํ โสตุํ วิหารํ คจฺฉามิ.　　มยํ ธมฺมํ โสตุํ วิหารํ คจฺฉาม.

....　　..

ทำตัวรูป **คเมนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยหลังจากธาตุ	คมฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง อปัจจัย เป็น เอ	คมฺ + อ ➝ เอ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	คมฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ เอ	คเมนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คเมนฺติ.** (อ.เขา ท. ย่อมไป)

คมุธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คเมติ	คเมนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	คเมสิ	คเมถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คเมมิ	คเมม	อมฺหโยค

๔๔๓. คมิสฺส ฆมฺมํ.

ฆมฺมํ อ.การแปลงเป็น ฆมฺม **คมิสฺส** แห่งคมุธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(แปลง คมุธาตุ เป็น ฆมฺมฺ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ฆมฺมติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง คมฺ เป็น ฆมฺมฺ	คมฺ → ฆมฺมฺ + ติ	= คมิสฺส ฆมฺมํ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ฆมฺมฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	ฆมฺมติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฆมฺมติ.** (อ.เขา ย่อมไป)

๔๔๔. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.

อตฺตโนปทานิ อ.วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ภาเว จ** ในอรรถภาวะด้วย **กมฺมนิ จ** ในอรรถกรรมด้วย.

(ลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ในอรรถภาวะและอรรถกรรม)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **สมุปิณฺฑน** รวบรวมการลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบททั้งอรรถภาวะและกรรม อีกอย่างหนึ่ง มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมการลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทในอรรถกัมม–กัตตา (กรรมที่ถูกกระทำให้สำเร็จได้โดยง่าย) เช่น ปจฺจเต โอทโน สยเมว. (อ.ข้าว ย่อมถูกหุง เองนั่นเทียว)

๔๔๕. ภาว–กมฺเมสุ โย.

โย อ.ยปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท.

(ลง ยปัจจัยหลังจากธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อนุภูยเต**	ศัพท์เดิมคือ	= อนุ + ภู อนุภาเน ในการเสวย
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	อนุ + ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อนุ + ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	อนุ + ภู + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อนุ + ภู + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	อนุ + ภู + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.

สำเร็จรูปเป็น **อนุภูยเต.** (ย่อมถูกเสวย)

อนุบทหน้า+ภูธาตุ+ยปัจจัย+วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภูยเต	อนุภูยนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	อนุภูยเส	อนุภูยวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อนุภูเย	อนุภูยามฺเห	อมฺหโยค

๔๔๖. อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

อตฺตโนปทานิ อ.วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ท. **อาปชฺชนฺเต** ย่อมถึง **ปรสฺสปทตฺตํ** ซึ่งความเป็นแห่งปรัสสบท **กฺวจิ** ในบางอุทาหรณ์.

(แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท ในบางอุทาหรณ์)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อนุภุยฺยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อนุ + ภู อนุภาวเน ในการเสวย
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	อนุ + ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อนุ + ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	อนุ + ภู + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อนุ + ภู + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตในอรรถกรรม	อนุ + ภู + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	อนุ + ภู + ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	อนุ + ภู + ยฺ-ย + ติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **อนุภุยฺยติ.** (ย่อมถูกเสวย)

๔๔๗. ตสฺส จวคฺค–ยการ–วการตฺตํ สธาตฺวนฺตสฺส.

จวคฺคยการวการตฺตํ อ.ความเป็น จวรรค ยอักษร และวอักษร **ตสฺส (ภาวกมฺมวิสยสฺส ยปฺปจฺจยสฺส)** แห่งยปัจจัย อันกล่าวภาวะและกรรมนั้น **สธาตฺวนฺตสฺส** อันเป็นไปกับด้วยที่สุดของธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลง ยปัจจัยที่กล่าวภาวะและกรรม กับพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น จวรรค ยอักษร และวอักษร โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิธีการแปลงด้วยสูตรนี้ คือ แปลง จวรรค และตวรรค พร้อมกับ ยอักษร เป็น จวรรค และแปลง รฺย เป็น ย, วฺย เป็น ว ดังนี้

(๑) จวรรค	= แปลง	จฺย	เป็น	จ	เช่น	ปจฺจเต (ปจ + ย +เต) ย่อมถูกหุง
	= แปลง	ฉฺย	เป็น	ฉ	เช่น	(ยังไม่พบอุทาหรณ์)
	= แปลง	ชฺย	เป็น	ช	เช่น	อิชฺชเต (ยช + ย + เต) ย่อมถูกบูชา
						ยุชฺชเต (ยุช + ย + เต) ย่อมถูกประกอบ
	= แปลง	ฌฺย	เป็น	ฌ	เช่น	(ยังไม่พบอุทาหรณ์)
	= แปลง	ญฺย	เป็น	ญ	เช่น	(ยังไม่พบอุทาหรณ์)
(๒) ตวรรค	= แปลง	ตฺย	เป็น	จ	เช่น	(ยังไม่พบอุทาหรณ์)
	= แปลง	ถฺย	เป็น	ฉ	เช่น	(ยังไม่พบอุทาหรณ์)
	= แปลง	ทฺย	เป็น	ช	เช่น	ฉิชฺชเต (ฉิทิ + ย + เต) ย่อมถูกตัด
	= แปลง	ธฺย	เป็น	ฌ	เช่น	พุชฺฌเต (พุธ + ย + เต) ย่อมถูกรู้
	= แปลง	นฺย	เป็น	ญ	เช่น	หญฺญเต (หน + ย + เต) ย่อมถูกฆ่า
(๓) ยอักษร	= แปลง	รฺย	เป็น	ย	เช่น	กยฺยเต (กร + ย + เต) ย่อมถูกกระทำ
(๔) วอักษร	= แปลง	วฺย	เป็น	ว	เช่น	ทิพฺพติ (ทิวุ + ย + ติ) ย่อมถูกเล่น

ทำตัวรูป **ปจฺจเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ปจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง จฺย เป็น จ	ป จฺย → จ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ

จฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป จฺ–จ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **ปจฺจเต.** (ย่อมถูกหุง, ย่อมถูกปิ้ง)

๔๔๘. อิวณฺณาคโม วา.

ตสฺมึ เย ในเพราะยปัจจัยนั้น **อิวณฺณาคโม** อ.อิวัณณะอาคม **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(เพราะยปัจจัย ลง อิ, อีอาคม หลังจากธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาคมวิธิสูตร. วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **คจฺฉียเต**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	คมฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉ	ค มฺ → จฺฉ + เต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	คจฺฉ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
เพราะยปัจจัย ลง อี อาคมหลังจากธาตุ	คจฺฉ + อี + ย + เต	= อิวณฺณาคโม วา.
นำพยัญชนะ ฉ ไปประกอบกับสระ อี	คจฺฉียเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉียเต.** (ย่อมถูกไป)

คมุธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉียเต	คจฺฉียนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	คจฺฉียเส	คจฺฉียวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คจฺฉีเย	คจฺฉียามฺเห	อมฺหโยค

๔๔๙. ปุพฺพรูปญฺจ.

โย อ.ยปัจจัย **ปโร** อันเป็นเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ปุพฺพรูปํ** ซึ่งรูปแห่งธาตวันตอักษรตัวหน้า **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลง ยปัจจัย เหมือนกับพยัญชนะที่สุดของธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ ปุพฺพรูปํ, จ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึง วาศัพท์มาไว้ในสูตรนี้

หมายเหตุ :– การแปลงด้วยสูตรนี้ หมายเอาที่เหลือจากการแปลงด้วยสูตรว่า “ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺวนฺตสฺส” ให้ทำด้วยสูตรนี้ทั้งหมด.

ทำตัวรูป **คมฺมเต**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	คมฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	คมฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ยปัจจัย เป็นบุพพรูป คือ ม	คมฺ + ย ➔ ม + เต	= ปุพฺพรูปญฺจ.

สำเร็จรูปเป็น **คมฺมเต.** (ย่อมถูกไป)

จบ วัตตมานาวิภัตติ

๖.๑.๒ ปัญจมีวิภัตติ

๔๔๐. ปญฺจมี ตุ–อนฺตุ–หิ–ถ–มิ–ม,–ตํ–อนฺตํ–สฺสุ–วฺโห–เอ–อามเส.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส** คือ ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส **ปญฺจมี** มีชื่อว่าปัญจมี **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส มีชื่อว่าปัญจมี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ ปญฺจมี, ตุ...อามเส. เป็น **สัญญาสูตร.**

ปัญจมีวิภัตติ ๑๒ ตัว (จง..., ...เถิด, ขอจง..., กรุณา..., โปรด..., ช่วย...)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ตุ	อนฺตุ	ตํ	อนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	หิ	ถ	สฺสุ	วฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	มิ	ม	เอ	อามเส	อมฺหโยค

๔๔๑. อาณตฺยาสิฏฺเฐ'นุตฺตกาเล ปญฺจมี.

ปญฺจมี อ.ปัญจมีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อาณตฺยาสิฏฺเฐ** ในอรรถการสั่งบังคับและความหวัง **อนุตฺตกาเล** ในกาลอันถูกกล่าวใกล้ ๆ.

(ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถการสั่งบังคับและความหวัง ในกาลอันถูกกล่าวใกล้ ๆ)

สูตรนี้ มี ๓ บท คือ อาณตฺยาสิฏฺเฐ, อนุตฺตกาเล, ปญฺจมี. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

ปัญจมีวิภัตติ ลงในอรรถ ๘ อย่าง

(๑) **อาสีสนตฺถ** อรรถความปรารถนา เช่น โส สุขี ภวตุ. (อ.เขา เป็นผู้มีความสุข ขอจงเป็น)

(๒) **อาณตฺติ** อรรถการบังคับ คำสั่ง เช่น เทวทตฺโตทานิ โอทนํ ปจตุ. (อ.นายเทวทัต จงหุง ซึ่งข้าวสุก ในกาลนี้)

(๓) **วิธิ** อรรถการจัดแจง เช่น อิธ ปพฺพโต โหตุ. (อ.ภูเขา จงมี ในที่นี้)

(๔) **นิมนฺตน** อรรถการนิมนต์ เช่น อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา โภชนํ. (ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ยังโภชนะ ของข้าพเจ้า ขอจงให้อยู่ทับ), อิธ นิสีทตุ ภวํ. (อ.ท่าน นิมนต์นั่ง ในที่นี้)

(๕) **อชฺเฌสน** อรรถการเชื้อเชิญ เช่น เทเสตุ ภนฺเต ภควา ธมฺมํ. (ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอจงแสดง ซึ่งพระธรรม)

(๖) **อนุมติ** อรรถการอนุญาต เช่น ปุจฺฉตุ ภวํ ปญฺหํ. (อ.ท่าน เชิญถาม ซึ่งปัญหา)

(๗) **ปตฺถนา** อรรถการขอ เช่น ททาหิ เม คามวรานิ ปญฺจ. (อ.ท่าน ขอจงให้ ซึ่งหมู่บ้านส่วย ท. ห้า แก่ข้าพเจ้า), เอกํ เม นยนํ เทหิ. (อ.ท่าน ขอจงให้ ซึ่งนัยน์ตา ดวงหนึ่ง แก่ข้าพเจ้า)

(๘) **ปตฺตกาล** อรรถการถึงเวลา เช่น สมฺปตฺโต เต กาโล กฏกรเณ, กฏํ กโรตุ ภวํ. (อ.เวลา ในการกระทำซึ่งเสื่อ ของท่าน ถึงพร้อมแล้ว, อ.ท่าน จงกระทำ ซึ่งเสื่อ)

ทำตัวรูป **ภวตุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	ภู + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตุ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + ตุ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + ตุ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + ตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➝ โอ + อ + ตุ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ ➝ อว + อ + ตุ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + ตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + ตุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวตุ.** (จงมี, จงเป็น)

๔๕๒. หิ โลปํ วา.

หิ อ.หิวิภัตติ **ปโร** อันเป็นเบื้องหลัง **อการโต** จาก ออักษร **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ **วา** บ้าง. (หลังจาก อ อักษร ลบ หิ วิภัตติ บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น โลปวิธิสูตร. **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **วิกปฺปน**

ทำตัวรูป **ภว**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	ภู + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + หิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➝ โอ + อ + หิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ ➝ อว + อ + หิ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + หิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + หิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
หลังจากออักษร ลบหิวิภัตติ	ภฺ อวฺ + อ + ~~หิ~~	= หิ โลปํ วา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภว.** (ตฺวํ สุขี ภว. อ.ท่าน เป็นผู้มีความสุข ของจงเป็น)

ทำตัวรูป **ภวาหิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	ภู + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + หิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➝ โอ + อ + หิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ ➝ อว + อ + หิ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + หิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + หิ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะหิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ภฺ อวฺ + อ ➝ อา + หิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวาหิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวาหิ.** (ตุวํ สุขี ภวาหิ. อ.ท่าน เป็นผู้มีความสุข ขอจงเป็น)

ภูธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภวตุ	ภวนฺตุ	ภวตํ	ภวนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	ภว, ภวาหิ	ภวถ	ภวสฺสุ	ภววฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภวามิ	ภวาม	ภเว	ภวามเส	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม. โส สุขี ภวตุ.

....

เต สุขิตา ภวนฺตุ.

....

มัชฌิม. ตุวํ สุขี ภวาหิ.

....

ตุมฺเห สุขิตา ภวถ.

....

อุตตม. อหํ สุขิโต ภวามิ.

....

มยํ สุขิตา ภวาม.

....

อนุบทหน้า + ภูธาตุ + ยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภูยตํ	อนุภูยนฺตํ	อนุภูยตุ	อนุภูยนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	อนุภูยสฺสุ	อนุภูยวฺโห	อนุภูย, อนุภูยาหิ	อนุภูยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อนุภูเย	อนุภูยามเส	อนุภูยามิ	อนุภูยาม	อมฺหโยค

ปจธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจตุ	ปจนฺตุ	ปจตํ	ปจนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	ปจ, ปจาหิ	ปจถ	ปจสฺสุ	ปจวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปจามิ	ปจาม	ปเจ	ปจามเส	อมฺหโยค

ปจธาตุ + ยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจฺจตํ	ปจฺจนฺตํ	ปจฺจตุ	ปจฺจนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	ปจฺจสฺสุ	ปจฺจวฺโห	ปจฺจ, ปจฺจาหิ	ปจฺจถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปจฺเจ	ปจฺจามเส	ปจฺจามิ	ปจฺจาม	อมฺหโยค

คมุธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉตุ	คจฺฉนฺตุ	คจฺฉตํ	คจฺฉนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	คจฺฉ, คจฺฉาหิ	คจฺฉถ	คจฺฉสฺสุ	คจฺฉวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คจฺฉามิ	คจฺฉาม	คจฺเฉ	คจฺฉามเส	อมฺหโยค

คมุธาตุ + ยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉียตํ	คจฺฉียนฺตํ	คจฺฉียตุ	คจฺฉียนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	คจฺฉียสฺสุ	คจฺฉียวฺโห	คจฺฉีย, คจฺฉียาหิ	คจฺฉียถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คจฺฉีเย	คจฺฉียามเส	คจฺฉียามิ	คจฺฉียาม	อมฺห โยค

จบ ปัญจมีวิภัตติ

๖.๑.๓ สัตตมีวิภัตติ

๔๕๓. สตฺตมี เอยฺย–เอยฺยุํ–เอยฺยาสิ–เอยฺยาถ–เอยฺยามิ–เอยฺยาม,–เอถ–เอรํ–เอโถ–เอยฺยาวฺโห–เอยฺยํ–เอยฺยามฺเห.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม, เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห** คือ เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม, เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห **สตฺตมี** มีชื่อว่าสัตตมี **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม, เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห มีชื่อว่าสัตตมี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ สตฺตมี, เอยฺย...เอยฺยามฺเห. เป็น **สัญญาสูตร.**

สัตตมีวิภัตติ ๑๒ ตัว (พึง..., ควร...)

	วิภัตตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เอยฺย	เอยฺยุํ	เอถ	เอรํ	นามโยค
มัชฌิม.	เอยฺยาสิ	เอยฺยาถ	เอโถ	เอยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เอยฺยามิ	เอยฺยาม	เอยฺยํ	เอยฺยามฺเห	อมฺหโยค

๔๕๔. อนุมติ–ปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.

สตฺตมี อ.สัตตมีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ** ในอรรถการอนุมัติและอรรถการคาดคะเน ท. **อนฺตฺตกาเล** ในกาลอันถูกกล่าวใกล้ ๆ.

(ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถการอนุมัติและการคาดคะเน ในกาลอันถูกกล่าวใกล้ ๆ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

สัตตมีวิภัตติ ลงในอรรถ ๗ อย่าง

(๑) **ปริกปฺป** อรรถการคาดคะเน เช่น สเจ สงฺขารา นิจฺจา ภเวยฺยุํ, น นิรุชฺเฌยฺยุํ. (ถ้าว่า อ.สังขาร ท. เป็นสภาพเที่ยง พึงเป็นไซร้, อ.สังขาร ท. ไม่พึงดับไป)

(๒) **ปตฺถน** อรรถความปรารถนา เช่น อหํ สุขี ภเว. (อ.ข้าพเจ้า เป็นผู้มีความสุข พึงเป็น)

(๓) **วิธิ** อรรถการจัดแจง เช่น โส โอทนํ ปเจ. (อ.เขา พึงหุง ซึ่งข้าวสุก)

(๔) **อนุมติ** อรรถการอนุญาต เช่น โส คามํ คจฺเฉ. (อ.เขา พึงไป สู่หมู่บ้าน)

(๕) **นิมนฺตน** การนิมนต์ เช่น อธิวาเสยฺย เม ภนฺเต ภควา โภชนํ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ยังอาหาร ของข้าพระองค์ พึงให้อยู่ทับ.

(๖) **อชฺเฌสน** การเชื้อเชิญ เช่น เทเสยฺย ภนฺเต ภควา ธมฺมํ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.พระผู้มีพระภาคขอเชิญแสดง ซึ่งพระธรรม.

(๗) **ปตฺตกาล** บอกเวลาที่มาถึงแล้ว เช่น สมฺปตฺโต เต กาโล กฏกรเณ. กฏํ กเรยฺย ภวํ. อ.เวลาในการกระทำ ซึ่งเสื่อ ของท่าน ถึงพร้อมแล้ว. อ.ท่านผู้เจริญ พึงกระทำ ซึ่งเสื่อ.

ทำตัวรูป **ภเว**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ภู + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ภู + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ + เอยฺย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➝ โอ + อ + เอยฺย	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ ➝ อว + อ + เอยฺย	= โอ อว สเร.
แปลง เอยฺย เป็น เอ	ภฺ อว + อ + เอยฺย ➝ เอ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + เอ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภเว.** (พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป **ภเวยฺย** ศัพท์เดิมคือ = ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ ภู = ภูวาทโย ธาตโว.

ลงสัตตมีวิภัตติ ภู + สัตตมี = อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ภู + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ภู + เอยฺย = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ ภู + อ + เอยฺย = ภูวาทิโต อ.

แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู ภฺ อู + อ + เอยฺย = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ ภฺ อู → โอ + อ + เอยฺย = อญฺเญสุ จ.

เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว ภฺ โอ → อว + อ + เอยฺย= โอ อว สเร.

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ ภฺ อวฺ อ + อ + เอยฺย = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + เอยฺย = สรา สเร โลปํ.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า ภฺ อวฺ ~~อ~~ + เอยฺย = สรา สเร โลปํ.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ ภเวยฺย = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภเวยฺย.** (พึงมี, พึงเป็น)

ภูธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภเว, ภเวยฺย	ภเวยฺยุํ	ภเวถ	ภเวรํ	นามโยค
มัชฌิม.	ภเว, ภเวยฺยาสิ	ภเวยฺยาถ	ภเวโถ	ภเวยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภเว, ภเวยฺยามิ	ภเวยฺยาม	ภเว, ภเวยฺยํ	ภเวยฺยามฺเห	อมฺหโยค

หมายเหตุ :– วิภัตติที่แปลงเป็น เอ ได้ มี ๘ ตัว คือ ติ, มิ. ตุ, มิ. เอยฺย, เอยฺยาสิ, เอยฺยามิ, เอยฺยํ.

ทำตัวรูป **อนุภูเยถ** ศัพท์เดิมคือ = อนุ + ภู อนุภาเว ในการเสวย

ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ อนุ + ภู = ภูวาทโย ธาตโว.

ลงสัตตมีวิภัตติ อนุ + ภู + สัตตมี = อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.

ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	อนุ + ภู + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เอถ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อนุ + ภู + เอถ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	อนุ + ภู + ย + เอถ	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	อนุ + ภู + ยฺ อ + เอถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อนุ + ภู + ยฺ ~~อ~~ + เอถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ เอ	อนุภูเยถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อนุภูเยถ.** (พึงถูกเสวย)

อนุบทหน้า + ภูธาตุ + ยปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภูเยถ	อนุภูเยรํ	อนุภูเยยฺย	อนุภูเยยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อนุภูเยโถ	อนุภูเยยฺยาวฺโห	อนุภูเยยฺยาสิ	อนุภูเยยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อนุภูเย, อนุภูเยยฺยํ	อนุภูเยยฺยามฺเห	อนุภูเยยฺยามิ	อนุภูเยยฺยาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ปเจยฺย**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ปจฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปจฺ + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปจฺ + ~~อ~~ + เอยฺย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปเจยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปเจยฺย.** (พึงหุง, พึงต้ม)

ปจธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปเจ, ปเจยฺย	ปเจยฺยุํ	ปเจถ	ปเจรํ	นามโยค
มัชฌิม.	ปเจ, ปเจยฺยาสิ	ปเจยฺยาถ	ปเจโถ	ปเจยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปเจ, ปเจยฺยามิ	ปเจยฺยาม	ปเจ, ปเจยฺยํ	ปเจยฺยามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปจฺเจถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ปจฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ปจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เอถ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + เอถ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ปจฺ + ย + เอถ	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง จฺย เป็น จ	ป จฺย ➝ จ + เอถ	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺวฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป จฺ–จ + เอถ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	ปจฺจฺ อ + เอถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปจฺจฺ ~~อ~~ + เอถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปจฺเจถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจฺเจถ.** (พึงถูกหุง, พึงถูกต้ม)

ปจธาตุ + ยปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจฺเจถ	ปจฺเจรํ	ปจฺเจ, ปจฺเจยฺย	ปจฺเจยฺยุํ	นามโยค
มัชฌิม.	ปจฺเจโถ	ปจฺเจยฺยาวฺโห	ปจฺเจ, ปจฺเจยฺยาสิ	ปจฺเจยฺยาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปจฺเจ, ปจฺเจยฺยํ	ปจฺเจยฺยามฺเห	ปจฺเจ, ปจฺเจยฺยามิ	ปจฺเจยฺยาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **คจฺเฉ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมฺ ชื่อ ธาตุ	คมฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	คมฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + เอยฺย	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
แปลง เอยฺย เป็น เอ	คจฺฉฺ + อ+ เอยฺย → เอ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ เอ	คจฺเฉ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺเฉ.** (พึงไป)

คมุธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺเฉ, คจฺเฉยฺย	คจฺเฉยฺยุํ, คจฺเฉยฺยุํ	คจฺเฉถ	คจฺเฉรํ	นามโยค
มัชฌิม.	คจฺเฉ, คจฺเฉยฺยาสิ	คจฺเฉยฺยาถ	คจฺเฉโถ	คจฺเฉยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คจฺเฉ, คจฺเฉยฺยามิ	คจฺเฉยฺยาม	คจฺเฉ, คจฺเฉยฺยํ	คจฺเฉยฺยามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **คจฺฉิเยถ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมฺ ชื่อ ธาตุ	คมฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	คมฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	คมฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เอถ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + เอถ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + เอถ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.

ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	คจฺฉฺ + ย + เอถ	= ภาวกมฺเมสุ โย.
เพราะยปัจจัย ลง อีอาคมหลังจากธาตุ	คจฺฉฺ + อี + ย + เอถ	= อิวณฺณาคโม วา.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉฺ + อี + ยฺ อ + เอถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + อี + ยฺ ~~อ~~ + เอถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	คจฺฉีเยถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉีเยถ.** (พึงถูกไป)

คมฺธาตุ + ยปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสบทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉีเยถ	คจฺฉีเยรํ	คจฺฉีเย,คจฺฉีเยยฺย	คจฺฉีเยยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	คจฺฉีเยโถ	คจฺฉีเยยฺยาวฺโห	คจฺฉีเย,คจฺฉีเยยฺยาสิ	คจฺฉีเยยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คจฺฉีเย, คจฺฉีเยยฺยํ	คจฺฉีเยยฺยามฺเห	คจฺฉีเย,คจฺฉีเยยฺยามิ	คจฺฉีเยยฺยาม	อมฺห โยค

จบ สัตตมีวิภัตติ

๖.๑.๔ หิยยัตตนีวิภัตติ

๔๕๕. หิยฺยตฺตนี อา–อู–โอ–ตฺถ–อํ–มฺหา,–ตฺถ–ตฺถุํ–เส–วฺหํ–อึ–มฺหเส.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา, ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส** คือ อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา, ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส **หิยฺยตฺตนี** มีชื่อว่าหิยฺยตฺตนี **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา, ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส มีชื่อว่าหิยยัตตนี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ หิยฺยตฺตนี, อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า **"หิยยัตตนี"** แปลว่า สิ่งที่มีมาแล้วตั้งแต่เมื่อวานนี้ มีวิเคราะห์ว่า "หิยฺโย ภวา หิยฺยตฺตนี". อ.กิริยา มีแล้ว ในวันวาน ชื่อว่าหิยฺยตฺตนี. หิยยัตตนีวิภัตตินี้ ใช้ลงในอดีตที่ล่วงแล้วตั้งแต่เมื่อวานนี้ จะประจักษ์หรือไม่ประจักษ์แก่อินทรีย์ก็ตาม แปลว่า "...แล้ว" ถ้ามี อ อาคมหน้าธาตุ แปลว่า "ได้...แล้ว"

หิยยัตตนีวิภัตติ ๑๒ ตัว (...แล้ว, ได้...แล้ว)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อา	อู	ตฺถ	ตฺถุํ	นามโยค
มัชฌิม.	โอ	ตฺถ	เส	วฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อํ	มฺหา	อึ	มฺหเส	อมฺหโยค

๔๕๖. หิยฺโย–ปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

หิยฺยตฺตนี อ.หิยยัตตนีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อตีเต** ในอดีตกาล **ปจฺจกฺเข วา** อันประจักษ์ ก็ดี **อปจฺจกฺเข วา** อันไม่ประจักษ์ ก็ดี **หิยฺโยปภุติ** ตั้งแต่เมื่อวานนี้.

(ลงหิยยัตตนีวิภัตติในอดีตกาล อันประจักษ์หรือไม่ประจักษ์ก็ตาม ตั้งแต่เมื่อวานนี้)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

๔๔๗. อการาคโม หิยฺยตฺตนี–อชฺชตนี–กาลาติปตฺตีสุ.

หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีกาลาติปตฺตีสุ ในเพราะหิยยัตตนี อัชชตนีและกาลาติปัตติวิภัตติ ท. **อการาคโม** อ.ออักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **อาทิมฺหิ** ในเบื้องแรก **ธาตูนํ** แห่งธาตุ ท. **กฺวจิ** บ้าง.

(เพราะหิยยัตตนี อัชชตนี และกาลาติปัตติวิภัตติ ลง อ อักษรอาคมข้างหน้าธาตุ บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาคมวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อภวา**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงหิยยัตตนีวิภัตติ	ภู + หิยยัตตนี	= หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + อา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะหิยยัตตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ภู + อา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อ + ภู + อ + อา	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	อ + ภฺ อู + อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	อ + ภฺ อู→โอ + อ + อา	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	อ + ภฺ โอ→อว + อ + อา	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + ภฺ อวฺ อ + อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	อ + ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + อา	= สรา สเร โลปํ.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	อ + ภฺ อวฺ + ~~อ~~ + อา	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อภวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภวา.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อภว**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงหิยยัตตนีวิภัตติ	ภู + หิยยัตตนี	= หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง โอ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + โอ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะหิยยัตตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ภู + โอ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ   อ + ภู + อ + โอ   = ภูวาทิโต อ.

แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู   อ + ภฺ อู + อ + โอ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะอปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ   อ + ภฺ อู ➔ โอ + อ + โอ   = อญฺเญสุ จ.

เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว   อ + ภฺ โอ ➔ อว + อ + โอ   = โอ อว สเร.

แปลง โอ เป็น อ   อ + ภฺ อว + อ + โอ➔อ   = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ   อ + ภฺ อวฺ อ + อ + อ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า   อ + ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อ + อ   = สรา สเร โลปํ.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า   อ + ภฺ อวฺ + ~~อ~~ + อ   = สรา สเร โลปํ.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   อภว   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภว.** (อ.ท่าน ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ออาคม + ภูธาตุ + อปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อภวา	อภวู	อภวตฺถ	อภวตฺถุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อภโว, อภว	อภวตฺถ	อภวเส	อภววฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อภวํ	อภวมฺหา	อภวึ	อภวมฺหเส	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อนฺวภูยตฺถ**   ศัพท์เดิมคือ   = อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย

ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ   อนุ + ภู   = ภูวาทโย ธาตโว.

ลงหิยยัตตนีวิภัตติ   อนุ + ภู + หิยยัตตนี   = หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม   อนุ + ภู + อัตตโนบท   = อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.

ลง ตฺถ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ   อนุ + ภู + ตฺถ   = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม   อนุ + ภู + ย + ตฺถ   = ภาวกมฺเมสุ โย.

เพราะหิยยัตตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ   อนุ + อ + ภู + ย + ตฺถ   = อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อุ   อนฺ อุ + อ + ภู + ย + ตฺถ= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะสระหลัง แปลง อุ เป็น วฺ   อนฺ อุ ➔ วฺ +อ+ภู+ย+ตฺถ= วโมทุทนฺตานํ.

นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ อนฺวภูยตฺถ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **อนฺวภูยตฺถ.** (ได้ถูกเสวยแล้ว)

อนุบทหน้า+ออาคม+ภูธาตุ+ยปัจจัย+หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนฺวภูยตฺถ, อนฺวภูยถ.	อนฺวภูยตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อนฺวภูยเส	อนฺวภูยวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อนฺวภูยึ	อนฺวภูยมฺหเส	อมฺห โยค

อนุบทหน้า+ภูธาตุ+ยปัจจัย+หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภูยตฺถ, อนุภูยถ	อนุภูยตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อนุภูยเส	อนุภูยวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อนุภูยึ	อนุภูยมฺหเส	อมฺห โยค

ออาคม + ปจธาตุ + อปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อปจา	อปจู	อปจตฺถ	อปจตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อปโจ, อปจ	อปจตฺถ	อปจเส	อปจวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อปจํ	อปจมฺหา	อปจึ	อปจมฺหเส	อมฺห โยค

ปจธาตุ + อปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจา	ปจู	ปจตฺถ	ปจตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปโจ	ปจตฺถ	ปจเส	ปจวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปจํ	ปจมฺหา	ปจึ	ปจมฺหเส	อมฺห โยค

ออาคม + ปจธาตุ + ยปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อปจฺจถ, อปจฺจตฺถ	อปจฺจตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อปจฺจเส	อปจฺจวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อปจฺจึ	อปจฺจมฺหเส	อมฺห โยค

ออาคม + คมุธาตุ + อปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคจฺฉา	อคจฺฉู	อคจฺฉตฺถ	อคจฺฉตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อคจฺโฉ, อคจฺฉ	อคจฺฉตฺถ	อคจฺฉเส	อคจฺฉวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อคจฺฉํ	อคจฺฉมฺหา	อคจฺฉึ	อคจฺฉมฺหเส	อมฺห โยค

ออาคม + คมุธาตุ + อปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคมา	อคมู	อคมตฺถ	อคมตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อคโม, อคม	อคมตฺถ	อคมเส	อคมวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อคมํ	อคมมฺหา	อคมึ	อคมมฺหเส	อมฺห โยค

คมฺธาตุ+ยปัจจัย+หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉิยตฺถ	คจฺฉิยตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	คจฺฉิยเส	คจฺฉิยวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คจฺฉิยึ	คจฺฉิยมฺหเส	อมฺห โยค

ออาคม+คมฺธาตุ+ยปัจจัย+หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคจฺฉิยตฺถ	อคจฺฉิยตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อคจฺฉิยเส	อคจฺฉิยวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อคจฺฉิยึ	อคจฺฉิยมฺหเส	อมฺห โยค

คมฺธาตุ+ยปัจจัย+หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คมียตฺถ	คมียตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	คมียเส	คมียวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คมียึ	คมียมฺหเส	อมฺห โยค

ออาคม+คมฺธาตุ+ยปัจจัย+หิยยัตตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคมียตฺถ	อคมียตฺถุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อคมียเส	อคมียวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อคมียึ	อคมียมฺหเส	อมฺห โยค

๔๙๘. หิยฺยตฺตนี–สตฺตมี–ปญฺจมี–วตฺตมานา สพฺพธาตุกํ.

หิยฺยตฺตนีสตฺตมีปญฺจมีวตฺตมานา อ.หิยยัตตนี สัตตมี ปัญจมี และวัตตมานาวิภัตติ ท. **สพฺพธาตุกํ** มีชื่อว่าสัพพธาตุกะ **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งหิยยัตตนี, สัตตมี, ปัญจมี และวัตตมานาวิภัตติ มีชื่อว่าสัพพธาตุกวิภัตติ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **สัญญาสูตร.**

วิภัตติ ๒ ประเภท

๑) **สัพพธาตุกวิภัตติ** ได้แก่วิภัตติที่สามารถประกอบกับธาตุได้ทุกตัว โดยเฉพาะเยนพัย มี ๔ หมวด คือ วัตตมานา, ปัญจมี, สัตตมี และหิยยัตตนี

๒) **อสัพพธาตุกวิภัตติ** ได้แก่วิภัตติที่ไม่สามารถประกอบกับธาตุได้ทุกตัว มี ๔ หมวด คือ ปโรกขา, อัชชตนี, ภวิสสันตี และกาลาติปัตติ

วิภัตติ ๓ ประเภท

๑) **สระวิภัตติ** หมายถึง วิภัตติที่เป็นสระล้วน ๆ ไม่มีพยัญชนะประกอบอยู่ด้วยเลย เช่น อี, อา เป็นต้น

๒) **สราทิวิภัตติ** หมายถึง วิภัตติที่มีสระอยู่ข้างหน้า เช่น อนฺติ, อนฺตุ เป็นต้น

๓) **พยัญชนาทิวิภัตติ** หมายถึง วิภัตติที่มีพยัญชนะอยู่ข้างหน้า เช่น ตฺถ, เร เป็นต้น

เฉพาะวิภัตติที่เป็นพยัญชนาทิวิภัตติ ที่อยู่ในกลุ่มอสัพพธาตุกวิภัตติ ให้ลง อิ อาคมหน้าวิภัตติด้วยเสมอ หรืออาจจะเป็นสระวิภัตติ แต่มีการแปลงรูปมาเป็นพยัญชนาทิวิภัตติ ก็สามารถลง อิ อาคมได้เช่นกัน เช่น อา อัชชตนีวิภัตติ แปลงเป็น ตฺถ เช่น อภวิตฺถ มาจาก “ออาคม + ภูธาตุ + อาอัชชตนีวิภัตติ” ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว

จบ หิยยัตตนีวิภัตติ

๖.๑.๕ ปโรกขาวิภัตติ

๔๕๙. ปโรกฺขา อ–อุ–เอ–ตฺถ–อํ–มฺห,–ตฺถ–เร–ตฺโถ–วฺโห–อึ–มฺเห.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห, ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห** คือ อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห, ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห **ปโรกฺขา** มีชื่อว่าปโรกขา **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห, ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห มีชื่อว่าปโรกขา)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ ปโรกฺขา, อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า "**ปโรกขา**" แปลว่า ภายนอกแห่งอินทรีย์ มีวิเคราะห์ว่า "อกฺขานํ อินฺทฺริยานํ ปรํ **ปโรกฺขา**". อ.อารมณ์ภายนอก แห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ชื่อว่าปโรกขา. "ปโรกฺเข ภวา **ปโรกฺขา**" อ.วิภัตติอันเป็นไป ในกิริยาลับหลัง ชื่อว่าปโรกฺขา. ปโรกขาวิภัตตินี้ ใช้ลงในอดีตกาลไม่มีกำหนด ที่อื่นจากวันนี้และเมื่อวานนี้ แปลว่า "...แล้ว"

ปโรกขาวิภัตติ มี ๑๒ ตัว (...แล้ว)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อ	อุ	ตฺถ	เร	นามโยค
มัชฌิม.	เอ	ตฺถ	ตฺโถ	วฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อํ	มฺห	อึ	มฺเห	อมฺหโยค

๔๖๐. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขา'ตีเต.

ปโรกฺขา อ.ปโรกขาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อตีเต** ในอดีตกาล **อปจฺจกฺเข** อันไม่ประจักษ์.

(ลงปโรกขาวิภัตติ ในอดีตกาลที่ไม่ประจักษ์แก่อินทรีย์)

สูตรนี้ มี ๓ บท คือ อปจฺจกฺเข, ปโรกฺขา, อตีเต. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

๔๖๑. กฺวจ'าทิวณฺณาน'เมกสฺสรานํ เทฺวภาโว.

เทฺวภาโว อ.การทำเทฺวภาวะ **อาทิวณฺณานํ** แห่งวัณณะอันเป็นเบื้องแรก ท. **ธาตูนํ** ของธาตุ ท. **เอกสฺสรานํ** อันมีสระหนึ่งตัว **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** ตามสมควรแก่อุทาหรณ์ในพระบาลี.

(ทำเทฺวภาวะอักษรตัวแรกของธาตุที่มีสระตัวเดียวตามสมควรแก่อุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้ มี ๔ บท คือ กฺวจิ, อาทิวณฺณานํ, เอกสฺสรานํ, เทฺวภาโว. เป็น **สัญโญควิธิสูตร.**

๙๖๒. ปุพฺโพ'พฺภาโส.

ปุพฺโพ (อวยโว) อ.ส่วนข้างหน้า **ธาตุสฺส** แห่งธาตุ **เทฺวภูตสฺส** อันเป็นสองตัวเป็นแล้ว (อันเป็นตัวเทฺวภาวะ) **อพฺภาโส** มีชื่อว่าอัพภาส **โหติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งอักษรตัวหน้าที่เทฺวภาวะเข้ามา มีชื่อว่าอัพภาส)

สูตรนี้ มี ๒ บท คือ ปุพฺโพ, อพฺภาโส. เป็น **สัญญาวิธิสูตร.**

คำว่า **"อัพภาส"** แปลว่า คำกล่าวที่ถูกกล่าวให้เกินมา มีวิเคราะห์ว่า "อติเรกํ ภาสิตพฺโพติ **อพฺภาโส**" พึงถูกกล่าว ให้เกินมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอพฺภาส (อา + ภาส + อ) หมายถึง อักษรพยางค์หน้าของธาตุทั้งพยัญชนะพร้อมสระที่ถูกซ้อนเข้ามา.

๙๖๓. อนฺตสฺสิ'วณฺณา'กาโร วา.

อิวณฺโณ อ.การแปลงเป็นอิวัณณะ ด้วย **อกาโร** อ.การแปลงเป็นออักษร ด้วย **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **อพฺภาสสฺส** ของอัพภาส **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลงสระที่สุดของอัพภาส เป็น อิวัณณะและออักษร โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ อนฺตสฺส, อิวณฺโณ, อกาโร, วา. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

๙๖๔. ทุติย-จตุตฺถานํ ปฐม-ตติยา.

ปฐมตติยา อ.การแปลงเป็นปฐมอักษรและตติยอักษร ท. **ทุติยจตุตฺถานํ** แห่งทุติยอักษรและจตุตถอักษร ท. **(อพฺภาสคตานํ)** อันเป็นไปในอัพภาส **โหนฺติ** ย่อมมี.

(แปลงอักษรอัพภาสตัวที่ ๒ เป็นอักษรตัวที่ ๑ และแปลงอักษรอัพภาสตัวที่ ๔ เป็นอักษรตัวที่ ๓ ในวรรค)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

๙๖๕. พฺรู-ภูน'มาห-ภูวา ปโรกฺขายํ.

ปโรกฺขายํ ในเพราะปโรกขาวิภัตติ **อาหภูวา** อ.การแปลงเป็น อาห และภูว ท. **พฺรูภูนํ** แห่งพฺรูธาตุและภูธาตุ ท. **โหนฺติ** ย่อมมี.

(เพราะปโรกขาวิภัตติ แปลง พฺรูธาตุ เป็น อาห และแปลงภูธาตุ เป็น ภูว)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ พฺรูภูนํ, อาหภูวา, ปโรกฺขายํ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **พภูว**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปโรกขาวิภัตติ	ภู + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + อ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ภู เทฺวภาวะ	ภู –ภู + อ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ภู ตัวเทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ภู ภู + อ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู ภู + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลงสระ อู ของอัพภาส เป็น อ	ภฺ อู ➔ อ ภู + อ	= อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.
แปลง ภฺ ตัวที่เป็นอัพภาส เป็น พฺ	ภฺ ➔ พฺ อ ภู + อ	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	พ ภู + อ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เพราะปโรกขาวิภัตติ แปลง ภู เป็น ภูว	พ ภู ➔ ภูว + อ	= พฺรูภูนมาหภูวา ปโรกฺขายํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	พภูวฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พภูวฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	พภูว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พภูว.** (เป็นแล้ว, มีแล้ว)

๔๖๖. อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.

อสพฺพธาตุกมฺหิ ในเพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ **อิการาคโม** อ.อิอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **กฺวจิ** ในบางอุทาหรณ์.

(เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิอักษรอาคมหลังจากธาตุ ในบางอุทาหรณ์)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาคมวิธิสูตร.** การที่จะลงอิอาคมได้นั้น ต้องเป็นวิภัตติประเภทพยัญชนาทิวิภัตติ คือวิภัตติที่มีพยัญชนะอยู่หน้าเท่านั้น และต้องเป็นวิภัตติในฝ่ายอสัพพธาตุกวิภัตติด้วย.

อสัพพธาตุกวิภัตติ คือ วิภัตติที่ไม่สามารถใช้ประกอบกับธาตุได้ทุกตัว มี ๔ หมวด คือ ปโรกขา, อัชชตนี, ภวิสสันตี และกาลาติปัตติ.

วิภัตติ ๓ ประเภท

(๑) **สระวิภัตติ** คือวิภัตติที่เป็นสระล้วน ๆ เช่น อ, อุ, เอ เป็นต้น

(๒) **สราทิวิภัตติ** คือวิภัตติที่มีสระอยู่หน้า เช่น อนฺติ, อนฺตุ เป็นต้น

(๓) **พยัญชนาทิวิภัตติ** คือวิภัตติที่มีพยัญชนะอยู่หน้า เช่น ตฺถ, มฺห, เร, ตฺโถ, วฺโห, มฺเห เป็นต้น

ทำตัวรูป **พภูวิตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปโรกขาวิภัตติ	ภู + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตฺถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	ภู + ตฺถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
ภู เทฺวภาวะ	ภู –ภู + ตฺถ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสราน์ฯ
ตั้ง ภู ตัวเทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ภู ภู + ตฺถ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู ภู + ตฺถ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลงสระ อู ของอัพภาส เป็น อ	ภฺ อู ➝ อ ภู + ตฺถ	= อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.
แปลง ภฺ ตัวที่เป็นอัพภาส เป็น พฺ	ภฺ ➝ พฺ อ ภู + ตฺถ	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	พ ภู + ตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เพราะปโรกขาวิภัตติ แปลง ภู เป็น ภูว	พ ภู ➝ ภูว + ตฺถ	= พฺรูภูนมาหภูวา ปโรกฺขายํ.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิอาคม	พภูว + อิ + ตฺถ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	พภูวฺ อ + อิ + ตฺถ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พภูวฺ ~~อ~~ + อิ + ตฺถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อิ	พภูวิตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พภูวิตฺถ.** (เป็นแล้ว, มีแล้ว)

ภูธาตุ + ปโรกขาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	พภูว	พภูวุ	พภูวิตฺถ	พภูวิเร	นามโยค
มัชฌิม.	พภูเว	พภูวิตฺถ	พภูวิตฺโถ	พภูวิวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	พภูวํ	พภูวิมฺห	พภูวึ	พภูวิมฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปปจ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปโรกขาวิภัตติ	ปจฺ + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + อ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ป เทฺวภาวะ	ป–ปจฺ + อ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปปจ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปปจ.** (หุงแล้ว, ต้มแล้ว, ปิ้งแล้ว)

ปจธาตุ + ปโรกขาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปปจ	ปปจุ	ปปจิตฺถ	ปปจิเร	นามโยค
มัชฌิม.	ปปเจ	ปปจิตฺถ	ปปจิตฺโถ	ปปจิวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปปจํ	ปปจิมฺห	ปปจึ	ปปจิมฺเห	อมฺหโยค

ปจธาตุ + ยปัจจัย + ปโรกขาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปปจฺจิตฺถ	ปปจฺจิเร	ปปจฺจ	ปปจฺจุ	นามโยค
มัชฌิม.	ปปจฺจิตฺโถ	ปปจฺจิวฺโห	ปปจฺเจ	ปปจฺจิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปปจฺจึ	ปปจฺจิมฺเห	ปปจฺจํ	ปปจฺจิมฺห	อมฺหโยค

๙๖๗. กวคฺคสฺส จวคฺโค.

จวคฺโค อ.การแปลงเป็นอักษรจวรรค **กวคฺคสฺส** แห่งอักษรกวรรค **วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่ **อพฺภาเส** ในอัพภาส **โหติ** ย่อมมี.

(แปลงอักษรกวรรคที่เป็นอัพภาส เป็นอักษรจวรรค)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ชคาม**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ฺอุ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปโรกขาวิภัตติ	คมฺ + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + อ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ค เทฺวภาวะ	ค–คมฺ + อ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ค ตัวเทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ค คมฺ + อ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แปลง ค ที่เป็นอัพภาส เป็น ช	ค → ช คมฺ + อ	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	ช คฺ อ มฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อ เป็น อา	ช คฺ อ → อา มฺ + อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ชคาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชคาม.** (ไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ชคม**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปโรกขาวิภัตติ	คมฺ + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + อ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ค เทฺวภาวะ	ค–คมฺ + อ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสราทํฯ
ตั้ง ค ตัวเทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ค คมฺ + อ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แปลง ค ที่เป็นอัพภาส เป็น ช	ค → ช คมฺ + อ	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชคม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชคม.** (ไปแล้ว)

คมุธาตุ + ปโรกขาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ชคาม, ชคม	ชคมุ	ชคมิตฺถ	ชคมิเร	นามโยค
มัชฌิม.	ชคเม	ชคมิตฺถ	ชคมิตฺโถ	ชคมิวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ชคมํ	ชคมิมฺห	ชคมึ	ชคมิมฺเห	อมฺหโยค

จบ ปโรกขาวิภัตติ

๖.๑.๖ อัชชตนีวิภัตติ

๔๖๘. อชฺชตนี อี-อุํ-โอ-ตฺถ-อึ-มฺหา,-อา-อู-เส-วฺหํ-อํ-มฺเห.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา, อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห** คือ อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา, อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห **อชฺชตนี** มีชื่อว่าอัชชตนี **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา, อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห มีชื่อว่าอัชชตนี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ อชฺชตนี, อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า **"อัชชตนี"** แปลว่า มีในวันนี้ มีวิเคราะห์ว่า "อชฺช ภวา **อชฺชตนี**" มี ในวันนี้ ชื่อว่าอชฺชตนี. อัชชตนีวิภัตตินี้ ใช้ลงในอดีตกาลที่ล่วงแล้ววันนี้ แปลว่า "...แล้ว" ถ้ามี อ อาคมหน้าธาตุ แปลว่า "ได้...แล้ว"

อัชชตนีวิภัตติ ๑๒ ตัว (...แล้ว, ได้...แล้ว)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อี	อุํ	อา	อู	นามโยค
มัชฌิม.	โอ	ตฺถ	เส	วฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อึ	มฺหา	อํ	มฺเห	อมฺหโยค

๔๖๙. สมีเป'ชฺชตนี.

อชฺชตนี อ.อัชชตนีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **กาเล** ในกิริยา **อตีเต** อันเป็นอดีต **สมีเป** อันใกล้ **ปจฺจกฺเข จ** อันประจักษ์ ด้วย **อปจฺจกฺเข จ** อันไม่ประจักษ์ ด้วย.

(ลงอัชชตนีวิภัตติในอดีตกาลอันใกล้ อันประจักษ์และไม่ประจักษ์)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ สมีเป, อชฺชตนี. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อภวิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ภู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ภู + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	อ + ภฺ อู + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + ภฺ อู → โอ + อี	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	อ + ภฺ โอ → อว + อี	= โอ อว สเร.
รัสสะ อี เป็น อิ	อ + ภฺ อว + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + ภฺ อวฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อภวิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภวิ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

๔๗๐. สพฺพโต อุํ อีสุ.

อุํ อ.อุํวิภัตติ **ปรํ** อันเป็นเบื้องหลัง **สพฺพโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. ทั้งปวง **อีสุ** แปลงเป็น อีสุ **โหติ** ย่อมเป็น **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํวิภัตติ เป็น อีสุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร**.

ทำตัวรูป **อภวีสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ภู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ภู + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ภู + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	อ + ภฺ อู + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + ภฺ อู → โอ + อุํ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	อ + ภฺ โอ → อว + อุํ	= โอ อว สเร.
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อีสุ	อ + ภฺ อว + อุํ → อีสุ	= สพฺพโต อุํ อีสุ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + ภฺ อวฺ อ + อีสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อีสุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ อภวึสุ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภวึสุ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ออาคม + ภูธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อภวิ, อภวี	อภวึสุ, อภวุํ	อภวิตฺถ, อภวา	อภวู	นามโยค
มัชฌิม.	อภวิ, อภโว	อภวิตฺถ	อภวิเส	อภวิวฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อภวึ	อภวิมฺห, อภวิมฺหา	อภวํ, อภว	อภวิมฺเห	อมฺหโยค

อนุบทหน้า + ภูธาตุ + ยปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภูยิตฺถ	อนุภูยู	อนุภูยิ	อนุภูยึสุ	นามโยค
มัชฌิม.	อนุภูยิเส	อนุภูยิวฺหํ	อนุภูยิ	อนุภูยิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อนุภูยํ	อนุภูยิมฺเห	อนุภูยึ	อนุภูยิมฺห,อนุภูยิมฺหา	อมฺหโยค

ออาคม + ปจธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อปจิ, อปจี	อปจึสุ, อปจุํ	อปจิตฺถ, อปจา	อปจู	นามโยค
มัชฌิม.	อปจิ, อปโจ	อปจิตฺถ	อปจิเส	อปจิวฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อปจึ	อปจิมฺห, อปจิมฺหา	อปจํ, อปจ	อปจิมฺเห	อมฺหโยค

ออาคม + ปจธาตุ + ยปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อปจฺจิตฺถ	อปจฺจู	อปจฺจิ, อปจฺจี	อปจฺจิํสุ, อปจฺจุํ	พาม โยค
มัชฌิม.	อปจฺจิเส	อปจฺจิวฺหํ	อปจฺจิ, อปจฺโจ	อปจฺจิตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อปจฺจํ	อปจฺจิมฺเห	อปจฺจิํ	อปจฺจิมฺห, อปจฺจิมฺหา	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **อคจฺฉิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ฺอุ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คมฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + อี	= พามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อี	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + คจฺฉฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อ + คจฺฉฺ + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อคจฺฉิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคจฺฉิ.** (ได้ไปแล้ว)

ออาคม + คมุธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคจฺฉิ, อคจฺฉี	อคจฺฉิํสุ, อคจฺฉุํ	อคจฺฉิตฺถ, อคจฺฉา	อคจฺฉู	พาม โยค
มัชฌิม.	อคจฺฉิ, อคจฺโฉ	อคจฺฉิตฺถ	อคจฺฉิเส	อคจฺฉิวฺหํ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อคจฺฉิํ	อคจฺฉิมฺห,อคจฺฉิมฺหา	อคจฺฉํ	อคจฺฉิมฺเห	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **อคญฺฉิสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คมฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + คมฺ + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะวิภัตติ แปลง มฺ เป็น จฺฉ	อ + ค มฺ → จฺฉ + อุํ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
แปลง จฺฉ เป็น ญฺฉ	อ + ค จฺฉ → ญฺฉ + อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อิํสุ	อ + คญฺฉ + อุํ → อิํสุ	= สพฺพโต อุํ อิํสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อคญฺฉิสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคญฺฉิสุ.** (ได้ไปแล้ว)

ออาคม + คมุธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคญฺฉิ, อคญฺฉี	อคญฺฉิสุ, อคญฺฉุํ	อคญฺฉิตฺถ	อคญฺฉู	นามโยค
มัชฌิม.	อคญฺฉิ, อคญฺโฉ	อคญฺฉิตฺถ	อคญฺฉิเส	อคญฺฉิวฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อคญฺฉึ	อคญฺฉิมฺห, –มฺหา	อคญฺฉํ	อคญฺฉิมฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อคมาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คมฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + คมฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

เพราะสระหลัง ลง สฺ อาคม	อ + คมฺ + สฺ –อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ ไยควิภาคใน...
หลังจากพยัญชนะ ลง อา อักษรอาคม	อ + คมฺ –อา + สฺ อี	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อ + คมฺ อา + สฺ อี ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อคมาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคมาสิ.** (ได้ไปแล้ว)

ทำตัวรูป **อคมํสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมฺ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตฺสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คมฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + คมฺ + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แปลง อุํ เป็น อํสุ	อ + คมฺ + อุํ ➔ อํสุ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	อคมํสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคมํสุ.** (ได้ไปแล้ว)

ทำตัวรูป **อคมุตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตฺสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คมฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตฺถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + ตฺถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + คมฺ + ตฺถ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะตฺถวิภัตติ ลง อุ อาคม	อ + คมฺ + อุ–ตฺถ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อคมุตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคมุตฺถ.** (ได้ไปแล้ว)

ออาคม + คมฺธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม	อคมิ, อคมาสิ	อคมึสุ, อคมํสุ, อคมุํ	นาม โยค
มัชฌิม	อคมิ, อคโม	อคมิตฺถ, อคมุตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม	อคมึ	อคมิมฺห, อคมุมฺห, อคมิมฺหา	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **อชฺฌคา**	ศัพท์เดิมคือ	= อธิ + คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	อธิ + คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อธิ + คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อธิ + คมฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อธิ + คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อธิ + คมฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อธิ + อ + คมฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะสระหลัง แปลง อธิ เป็น อชฺฌ	อธิ→อชฺฌ + อ + คมฺ + อี	= อชฺโฌ อธิ.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อ	อชฺญฺ อ + อ + คมฺ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	อชฺญฺ ~~อ~~ + อ + คมฺ + อี	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ อ	อชฺฌ + คมฺ + อี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลง คมฺ เป็น คา	อชฺฌ + คมฺ → คา + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	อชฺฌ + คา + ~~อี~~	= วา ปโร อสรูปา.

สำเร็จรูปเป็น **อชฺฌคา.** (ได้ถึงทับแล้ว, ได้บรรลุแล้ว)

อธิบทหน้า + ออาคม + คมุธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อชฺฌคา	อชฺฌคุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อชฺฌ โค	อชฺฌคุตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อชฺฌคึ	อชฺฌคุมฺห	อมฺห โยค

๔๗๑. มา– โยเค สพฺพกาเล จ.

มา โยเค ครั้นเมื่อการประกอบด้วย มานิบาต **สติ** มีอยู่, **หิยฺยตฺตนี จ** อ.หิยยัตตนีด้วย **อชฺชตนี จ** อ.อัชช–ตนีด้วย **โหนฺติ** ย่อมลง **สพฺพกาเล** ในกาลทั้งปวง.

(เมื่อมีมานิบาตประกอบอยู่ ลงหิยยัตตนี และอัชชตนีวิภัตติ ในกาลทั้งปวง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ รวบรวมการลงปัญจมีวิภัตติด้วย.

ตัวอย่าง:			
หิยยัตตนีวิภัตติ	เช่น	มา กิญฺจิ ปาปมาคมา.	อ.บาปอะไร ๆ อย่ามาถึงแล้ว
อัชชตนีวิภัตติ	เช่น	มา อคมิ.	อ.เขา อย่าได้ไปแล้ว
		มา เอวมกาสิ.	อ.ท่าน อย่าได้กระทำแล้ว อย่างนี้
		มา เอวมกตฺถ.	อ.ท่าน ท. อย่าได้กระทำแล้ว อย่างนี้
ปัญจมีวิภัตติ	เช่น	มา เต ภวนฺตฺวนฺตรายา.	อ.อันตราย ท. ขอจงอย่ามี แก่ท่าน

จบ อัชชตนีวิภัตติ

๖.๑.๗ ภวิสสันตีวิภัตติ

๔๗๒. ภวิสฺสนฺตี สฺสติ–สฺสนฺติ–สฺสสิ–สฺสถ–สฺสามิ–สฺสาม,–สฺสเต–สฺสนฺเต–สฺสเส–สฺสวฺเห–สฺสํ–สฺสามฺเห.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม, สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห** คือ สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม, สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห **ภวิสฺสนฺตี** มีชื่อว่าภวิสสันตี **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม, สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห มีชื่อว่าภวิสสันตี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า **"ภวิสสันตี"** แปลว่า จักมี มีวิเคราะห์ว่า "ภวิสฺสตีติ **ภวิสฺสนฺตี"** จักมี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวิสฺสนฺตี. (ภู + สฺสนฺตุ + อี) ภวิสสันตีวิภัตตินี้ ใช้ในอนาคตกาล แปลว่า "จัก..."

ภวิสสันตีวิภัตติ ๑๒ ตัว (จัก...)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สฺสติ	สฺสนฺติ	สฺสเต	สฺสนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	สฺสสิ	สฺสถ	สฺสเส	สฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สฺสามิ	สฺสาม	สฺสํ	สฺสามฺเห	อมฺหโยค

๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

ภวิสฺสนฺตี อ.ภวิสสันตีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อนาคเต** ในกิริยาอันเป็นอนาคต.

(ลงภวิสสันตีวิภัตติ ในกิริยาที่เป็นอนาคตกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ภวิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ภู + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ภู + อิ + สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อิ + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อิ + สฺสติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อิ + สฺสติ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อิ + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อิ + สฺสติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวิสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น ***ภวิสฺสติ.*** (จักมี, จักเป็น)

ภูธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภวิสฺสติ	ภวิสฺสนฺติ, ภวิสฺสเร	ภวิสฺสเต	ภวิสฺสนฺเต, ภวิสฺสเร	นามโยค
มัชฌิม.	ภวิสฺสสิ	ภวิสฺสถ	ภวิสฺสเส	ภวิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภวิสฺสามิ	ภวิสฺสาม	ภวิสฺสํ	ภวิสฺสามฺเห	อมฺหโยค

อนุบทหน้า + ภูธาตุ + ยปัจจัย(ลบ ย) + ภวิสสันตีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภวิสฺสเต	อนุภวิสฺสนฺเต	อนุภวิสฺสติ	อนุภวิสฺสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	อนุภวิสฺสเส	อนุภวิสฺสวฺเห	อนุภวิสฺสสิ	อนุภวิสฺสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อนุภวิสฺสํ	อนุภวิสฺสามฺเห	อนุภวิสฺสามิ	อนุภวิสฺสาม	อมฺหโยค

อนุบทหน้า + ภูธาตุ + ยปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุภูยิสฺสเต	อนุภูยิสฺสนฺเต	อนุภูยิสฺสติ	อนุภูยิสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	อนุภูยิสฺสเส	อนุภูยิสฺสวฺเห	อนุภูยิสฺสสิ	อนุภูยิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อนุภูยิสฺสํ	อนุภูยิสฺสามฺเห	อนุภูยิสฺสามิ	อนุภูยิสฺสาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ปจิสฺสติ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ　　ปจ　　= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ　　ปจฺ ~~อ~~　　= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ　　ปจฺ + ภวิสสันตี　　= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา　　ปจฺ + ปรัสสบท　　= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ　　ปจฺ + สฺสติ　　= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม　　ปจฺ + อิ + สฺสติ　　= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อิ　　ปจิสฺสติ　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจิสฺสติ.** (จักหุง)

ทำตัวรูป **ปจิสฺสเร**　　ศัพท์เดิมคือ　　= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ　　ปจ　　= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ　　ปจฺ ~~อ~~　　= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ　　ปจฺ + ภวิสสันตี　　= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา　　ปจฺ + อัตตโนบท　　= กตฺตริ จ.
ลง สฺสนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ　　ปจฺ + สฺสนฺเต　　= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม　　ปจฺ + อิ + สฺสนฺเต　　= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แปลง อนฺเต เป็น เร　　ปจฺ + อิ + สฺส อนฺเต → เร　　= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อิ　　ปจิสฺสเร　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจิสฺสเร.** (จักหุง)

ปจธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจิสฺสติ	ปจิสฺสนฺติ	ปจิสฺสเต	ปจิสฺสนฺเต, ปจิสฺสเร	นามโยค
มัชฌิม.	ปจิสฺสสิ	ปจิสฺสถ	ปจิสฺสเส	ปจิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปจิสฺสามิ	ปจิสฺสาม	ปจิสฺสํ	ปจิสฺสามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปจฺจิสฺสามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ปจฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ปจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง สฺสํ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + สฺสํ	= อมฺเห อุตฺตโม.
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ปจฺ + ย + สฺสํ	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง จฺย เป็น จ	ป จฺย → จ + สฺสํ	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺวฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป จฺ–จ + สฺสํ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิอาคม	ปจฺจ + อิ + สฺสํ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แปลงวิภัตติอัตตโนบท เป็นปรัสสบท	ปจฺจ + อิ + สฺสํ → สฺสามิ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	ปจฺจฺ อ + อิ + สฺสามิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปจฺจฺ ฆ + อิ + สฺสามิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปจฺจิสฺสามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจฺจิสฺสามิ.** (จักถูกหุง)

ปจธาตุ + ยปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปจฺจิสฺสเต	ปจฺจิสฺสนฺเต	ปจฺจิสฺสติ	ปจฺจิสฺสนฺติ	พาม โยค
มัชฌิม.	ปจฺจิสฺสเส	ปจฺจิสฺสวฺเห	ปจฺจิสฺสสิ	ปจฺจิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปจฺจิสฺสํ	ปจฺจิสฺสามฺเห	ปจฺจิสฺสามิ	ปจฺจิสฺสาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **คจฺฉิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	คมฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติทั้งปวง แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + สฺสติ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	คจฺฉฺ + อิ–สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	คจฺฉิสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉิสฺสติ.** (จักไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉิสฺสนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	คมฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + สฺสนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติทั้งปวง แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + สฺสนฺติ	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	คจฺฉฺ + อิ–สฺสนฺติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	คจฺฉิสฺสนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉิสฺสนฺติ.** (จักไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉิสฺสสเร**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ฺอุ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	คมฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	คมฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง สฺสนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คมฺ + สฺสนฺเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติทั้งปวง แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ ➝ จฺฉฺ + สฺสนฺเต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิอาคม	คจฺฉฺ + อิ–สฺสนฺเต	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แปลง อนฺเต เป็น เร	คจฺฉฺ + อิ–สฺส อนฺเต ➝ เร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	คจฺฉิสฺสเร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉิสฺสเร.** (จักไป)

คมุธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉิสฺสติ	คจฺฉิสฺสนฺติ,คจฺฉิสฺสเร	คจฺฉิสฺสเต	คจฺฉิสฺสนฺเต,คจฺฉิสฺสเร	นามโยค
มัชฌิม.	คจฺฉิสฺสสิ	คจฺฉิสฺสถ	คจฺฉิสฺสเส	คจฺฉิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คจฺฉิสฺสามิ	คจฺฉิสฺสาม	คจฺฉิสฺสํ	คจฺฉิสฺสามฺเห	อมฺหโยค

จบ ภวิสสันตีวิภัตติ

๖.๑.๘ กาลาติปัตติวิภัตติ

๔๗๔. กาลาติปตฺติ สฺสา–สฺสํสุ–สฺเส–สฺสถ–สฺสํ–สฺสามฺหา,–สฺสถ–สฺสิสุ–สฺสเส–สฺสวฺเห–สฺสึ–สฺสามฺหเส.

ทฺวาทส วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. ๑๒ ตัว **สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ สฺสิสุ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสึ สฺสามฺหเส** คือ สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ สฺสิสุ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสึ สฺสามฺหเส **กาลาติปตฺติ** มีชื่อว่า กาลาติปัตติ **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ สฺสิสุ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสึ สฺสามฺหเส มีชื่อว่ากาลาติปัตติ)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ กาลาติปตฺติ, สฺสา .... สฺสามฺหเส. เป็น **สัญญาสูตร.**

คำว่า **"กาลาติปัตติ"** แปลว่า ล่วงเลยไปแห่งกิริยา มีวิเคราะห์ว่า "กาลสฺส อติปตนํ **กาลาติปตฺติ**" อ.การล่วงเลย แห่งกิริยา ชื่อว่ากาลาติปตฺติ. หมายความว่า เมื่อควรจะเกิดกิริยานั้น แต่ก็มิได้เกิดขึ้น เพราะขาดเหตุ ๒ ประการ คือ

(๑) **การณเวกลฺล** การขาดเหตุที่เป็นองค์ประกอบของกิริยา (ปัจจัยภายใน)

(๒) **วิรุทฺธปจฺจยูปนิปาต** การมีเหตุที่เป็นปฏิปักษ์เข้ามาขัดขวาง หรือทำลาย (ปัจจัยภายนอก)

เช่น องค์ประกอบของกิริยาการหุงข้าว ต้องมี พ่อครัวหรือแม่ครัว ข้าวสาร หม้อ น้ำ ไฟ ฟืน เตาแก๊ส ไฟฟ้า เป็นต้น เป็นปัจจัยภายใน ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กิริยาการหุง ก็เกิดขึ้นไม่ได้ นี้จัดเป็น การณเวกลฺล หรือ ถ้าอุปกรณ์ต่างๆ ข้างต้นที่กล่าวมาแล้วมีครบบริบูรณ์ แต่เกิดไฟไหม้ หรือพายุกระหน่ำเป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ไม่สามารถทำการหุงต้มได้ ดังนี้ จัดเป็น วิรุทฺธปจฺจยูปนิปาต. กาลาติปัตติวิภัตตินี้ ใช้ในอนาคตกาลของอดีต ซึ่งมีปัจจัยดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นองค์ประกอบอยู่ในเหตุการณ์ จึงทำให้ต้องใช้วิภัตตินี้ กาลาติปัตติวิภัตติ แปลว่า "จัก...แล้ว" ถ้ามี ออาคมหน้าธาตุ แปลว่า "จักได้...แล้ว"

กาลาติปัตติวิภัตติ ๑๒ ตัว (จัก...แล้ว, จักได้....แล้ว)

	วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ๖ ตัว		วิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ๖ ตัว		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สฺสา	สฺสํสุ	สฺสถ	สฺสิสุ	นามโยค
มัชฌิม.	สฺเส	สฺสถ	สฺสเส	สฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สฺสํ	สฺสามฺหา	สฺสึ	สฺสามฺหเส	อมฺหโยค

๔๗๕. กฺริยาติปนฺเน'ตีเต กาลาติปตฺติ.

กาลาติปตฺติ อ.กาลาติปัตติวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อตีเต** ในกิริยาอันเป็นอดีต **กฺริยาติปนฺเน** อันเป็นเพียงการล่วงเลยไปแห่งกิริยา.

(ลงกาลาติปัตติวิภัตติ ในกิริยาอดีตที่เป็นเพียงการล่วงเลยไปแห่งกิริยา)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ กฺริยาติปนฺเน, อตีเต, กาลาติปตฺติ. เป็น **วิภัตติวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อภวิสฺส**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงกาลาติปัตติวิภัตติ	ภู + กาลาติปัตติ	= กฺริยาติปนฺเนตีเต กาลาติปตฺติ.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภู + สฺสา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะกาลาติปัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ภู + สฺสา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + ภู + อิ + สฺสา	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	อ + ภฺ อู + อิ + สฺสา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + ภฺ อู → โอ + อิ + สฺสา	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	อ + ภฺ โอ → อว + อิ +สฺสา	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + ภฺ อวฺ อ + อิ + สฺสา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อิ + สฺสา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
รัสสะ สฺสา เป็น สฺส	อ + ภฺ อวฺ + อิ + สฺสา→สฺส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อภวิสฺส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภวิสฺส.** (จักได้มีแล้ว, จักได้เป็นแล้ว)

อ อาคม + ภูธาตุ + กาลาติปัตติวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อภวิสฺส, อภวิสฺสา	อภวิสฺสํสุ	อภวิสฺสถ	อภวิสฺสิสุ	นามโยค
มัชฌิม.	อภวิสฺส, อภวิสฺเส	อภวิสฺสถ	อภวิสฺสเส	อภวิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อภวิสฺสํ	อภวิสฺสมฺห,–สามฺหา	อภวิสฺสึ	อภวิสฺสามฺหเส	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อปจิสฺส**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อ ธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงกาลาติปัตติวิภัตติ	ปจฺ + กาลาติปัตติ	= กฺริยาติปนฺเนตีเต กาลาติปตฺติ.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปจฺ + สฺสา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะกาลาติปัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ปจฺ + สฺสา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + ปจฺ + อิ + สฺสา	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
รัสสะ สฺสา เป็น สฺส	อ + ปจฺ + อิ + สฺสา→สฺส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อปจิสฺส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อปจิสฺส.** (จักได้หุงแล้ว)

อาคม + ปจธาตุ + กาลาติปัตติวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อปจิสฺส, อปจิสฺสา	อปจิสฺสํสุ	อปจิสฺสถ	อปจิสฺสิสุ	นามโยค
มัชฌิม.	อปจิสฺส, อปจิสฺเส	อปจิสฺสถ	อปจิสฺสเส	อปจิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อปจิสฺสํ	อปจิสฺสมฺห,–สามฺหา	อปจิสฺสํ	อปจิสฺสามฺหเส	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อคจฺฉิสฺส**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงกาลาติปัตติวิภัตติ	คมฺ + กาลาติปัตติ	= กฺริยาติปนฺเนตีเต กาลาติปตฺติ.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + สฺสา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติทั้งปวง แปลง มฺ เป็น จฺฉ	ค มฺ → จฺฉ + สฺสา	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะกาลาติปัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + คจฺฉ + สฺสา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + คจฺฉฺ + อิ + สฺสา	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
รัสสะ สฺสา เป็น สฺส	อ + คจฺฉฺ + อิ + สฺสา→สฺส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อคจฺฉิสฺส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคจฺฉิสฺส.** (จักได้ไปแล้ว)

ทำตัวรูป **อคจฺฉิสฺสา**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ฺอุ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงกาลาติปัตติวิภัตติ	คมฺ + กาลาติปัตติ	= กฺริยาติปนฺเนตีเต กาลาติปตฺติ.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + สฺสา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติทั้งปวง แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + สฺสา	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
เพราะกาลาติปัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + คจฺฉฺ + สฺสา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + คจฺฉฺ + อิ + สฺสา	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อคจฺฉิสฺสา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคจฺฉิสฺสา.** (จักได้ไปแล้ว)

อ อาคม + คมุธาตุ + กาลาติปัตติวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อคจฺฉิสฺส,อคจฺฉิสฺสา	อคจฺฉิสฺสํสุ	อคจฺฉิสฺสถ	อคจฺฉิสฺสิสุ	นามโยค
มัชฌิม.	อคจฺฉิสฺส,อคจฺฉิสฺเส	อคจฺฉิสฺสถ	อคจฺฉิสฺสเส	อคจฺฉิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อคจฺฉิสฺสํ	อคจฺฉิสฺสมฺห,–สามฺหา	อคจฺฉิสฺสึ	อคจฺฉิสฺสามฺหเส	อมฺหโยค

จบ กาลาติปัตติวิภัตติ

จบ ฉกาลิกวิภัตติวิธาน

๖.๒ วิกรณปัจจยวิธาน

๖.๒.๑ ภูวาทิคณะ

๖.๒.๑.๑ สวุทธิกภูวาทินัย

๔๗๖. อิสุ–ยมูน'มนฺโต จฺโฉ วา.

อนฺโต อ.พยัญชนะที่สุด **อิสุยมูนํ** ของ อิสุธาตุและยมุธาตุ ท. **จฺโฉ** แปลงเป็น จฺฉ **โหติ** ย่อมเป็น **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลงพยัญชนะที่สุดของอิสุธาตุและยมุธาตุเป็น จฺฉฺ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ อิสุยมูนํ, อนฺโต, จฺโฉ, วา. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"อนฺโต จฺโฉ วา"** แปลงพยัญชนะที่สุดของอาสธาตุ เป็น จฺฉฺ ได้ เช่น อจฺฉติ (อาส + อ + ติ) ย่อมเข้าไป, ย่อมอยู่. **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **อิจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา
ตั้ง อิสุ ชื่อ ธาตุ	อิสุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิสฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อิสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อิสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง สฺ พยัญชนะที่สุดของ อิสุ เป็น จฺฉฺ	อิ สฺ → จฺฉฺ + อ + ติ	= อิสุยมูนมนฺโต จฺโฉ วา.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	อิจฺฉติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อิจฺฉติ.** (ย่อมปรารถนา)

ทำตัวรูป **เอสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา
ตั้ง อิสุ ชื่อ ธาตุ	อิสุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิสฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อิสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อิสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	อิ ➔ เอ สฺ + อ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	เอสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เอสติ.** (ย่อมปรารถนา)

อิสุธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อิจฺฉติ	อิจฺฉนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	อิจฺฉสิ	อิจฺฉถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อิจฺฉามิ	อิจฺฉาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **นิยจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + ยมุ อุปรเม ในการงดเว้น
ตั้ง ยมุ ชื่อ ธาตุ	นิ + ยมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นิ + ยมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นิ + ยมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นิ + ยมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	นิ + ยมฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง สฺ พยัญชนะที่สุดของยมุ เป็น จฺฉฺ	นิ + ย มฺ ➔ จฺฉฺ + ติ	= อิสุยมูนมนฺโต จฺโฉ วา.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นิ + ยจฺฉฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	นิยจฺฉติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นิยจฺฉติ.** (ย่อมงดเว้น)

ทำตัวรูป **สญฺญมติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ยมุ อุปรเม ในการงดเว้น
ตั้ง ยมุ ชื่อ ธาตุ	สํ + ยมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + ยมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ	สํ + ยมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + ยมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สํ + ยมฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ส + ยมฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะ ย แปลงนิคหิตกับ ย เป็น ญ	ส + ํ+ย → ญ มฺ + อ + ติ	= ส เย จ.
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	ส + ญฺ–ญ มฺ + อ + ติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	สญฺญมติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สญฺญมติ.** (ย่อมสำรวม)

ทำตัวรูป **อจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้
ตั้ง อาส ชื่อ ธาตุ	อาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อาสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อาสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อาสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อาสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง สฺ เป็น จฺฉฺ	อา สฺ → จฺฉฺ + อ + ติ	= อนฺโต จฺโฉ วา โยควิภาค ใน อิสุฯ
รัสสะ อา เป็น อ	อา → อ จฺฉฺ + อ + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	อจฺฉติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อจฺฉติ.** (ย่อมเข้าไป, ย่อมอยู่)

อาสธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อจฺฉติ	อจฺฉนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	อจฺฉสิ	อจฺฉถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อจฺฉามิ	อจฺฉาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อุปาสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป+อาส อุปเวสเน การเข้าไปใกล้
ตั้ง อาส ชื่อ ธาตุ	อุป + อาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุป + อาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อุป + อาสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อุป + อาสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อุป + อาสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อุป + อาสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุปฺ อ + อาสฺ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	อุปฺ ~~อ~~ + อาสฺ + อ + ติ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อุปาสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปาสติ.** (ย่อมเข้าไปใกล้, ย่อมเข้าไปหา)

ทำตัวรูป **ลภามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ลภฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ลภฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ลภฺ + อ → อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อา	ลภามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลภามิ.** (อ.ข้าพเจ้า ย่อมได้)

ทำตัวรูป **ลภาม**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ลภฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	ลภฺ + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ลภฺ + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมีวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ลภฺ + อ ➔ อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อา	ลภาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลภาม.** (อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมได้)

ลภธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ลภติ	ลภนฺติ	ลภเต	ลภนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	ลภสิ	ลภถ	ลภเส	ลภวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ลภามิ	ลภาม	ลเภ	ลภามฺเห	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม. ทาริกา ปูวํ ลภติ. ทาริกาโย ปูเว ลภนฺติ.

....

มัชฌิม. ตฺวํ ภตึ ลภสิ. ตุมฺเห ภตึ ลภถ.

....

อุตตม. อหํ ธนํ ลภามิ. มยํ ธนานิ ลภาม.

....

ทำตัวรูป **ลพฺภเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ลภฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ลภฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

ลง ย ปัจจัย หลังจากธาตุในอรรถกรรม	ลภฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ย เป็นบุพพรูปคือ ภ	ลภฺ ย ➔ ภ + เต	= ปุพฺพรูปญฺจ.
แปลง ภฺ ตัวหน้า เป็น พฺ	ล ภฺ ➔ พฺ ภ + เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **ลพฺภเต.** (ย่อมถูกได้)

ทำตัวรูป **ลพฺภติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ลภฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ลภฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัย หลังจากธาตุในอรรถกรรม	ลภฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ย เป็นบุพพรูปคือ ภ	ลภฺ ย ➔ ภ + เต	= ปุพฺพรูปญฺจ.
แปลง ภฺ ตัวหน้า เป็น พฺ	ล ภฺ ➔ พฺ ภ + เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ลพฺภ + เต ➔ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **ลพฺภติ.** (ย่อมถูกได้)

ลภธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ลพฺภเต	ลพฺภนฺเต	ลพฺภติ	ลพฺภนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ลพฺภเส	ลพฺภวฺเห	ลพฺภสิ	ลพฺภถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ลพฺเภ	ลพฺภามฺเห	ลพฺภามิ	ลพฺภาม	อมฺหโยค

๔๗๗. ลภสฺมา อี–อึนํ ตฺถ–ตฺถํ.

ตฺถตฺถํ อ.การแปลงเป็น ตฺถ และ ตฺถํ ท. **อีอึนํ** แห่งอีวิภัตติและอึวิภัตติ ท. **ปเรสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **ลภสฺมา** จากลภธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง, **อนฺตโลโป** อ.การลบพยัญชนะที่สุดธาตุด้วย **โหติ** ย่อมมี.

(หลังจากลภธาตุ แปลงอีวิภัตติเป็น ตฺถ แปลงอึวิภัตติเป็น ตฺถํ บ้าง และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิและโลปวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อลตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ลภฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
หลังจากลภธาตุ แปลงอีเป็นตฺถและลบ ภฺ	ล ~~ภฺ~~ + อี ➔ ตฺถ	= ลภสฺมา อีอึนํ ตฺถตฺถํ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ–ล + ตฺถ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

สำเร็จรูปเป็น **อลตฺถ.** (อ.เขา ได้ได้แล้ว)

ทำตัวรูป **อลภิตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ลภฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตฺถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	ลภฺ + ตฺถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + ลภฺ + ตฺถ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + ลภฺ + อิ –ตฺถ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อลภิตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อลภิตฺถ.** (อ.ท่าน ท. ได้ได้แล้ว)

ทำตัวรูป **อลตฺถํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ๙	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ลภฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อึ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + อึ	= อมฺเห อุตฺตโม.
หลังจากลภธาตุ แปลงอึเป็นตฺถํและลบ ภฺ	ล ภฺ +อึ ➔ ตฺถํ	= ลภสฺมา อีอึนํ ตฺถตฺถํ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ	อ–ล + ตฺถํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

สำเร็จรูปเป็น **อลตฺถํ.** (อ.ข้าพเจ้า ได้ได้แล้ว)

ออาคม + ลภธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อลตฺถ, อลภิ (ลภิ)	อลภึสุ (ลภึสุ)	นามโยค
มัชฌิม.	อลโภ, อลภิ (ลโภ, ลภิ)	อลภิตฺถ (ลภิตฺถ)	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อลตฺถํ, อลภึ (ลภึ)	อลภิมฺห (ลภิมฺห)	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ลจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ๙	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันติวิภัตติ	ลภฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง สฺส เป็น ฉ	ลภฺ + สฺส ➔ ฉ + ติ	= สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺจฯ
เพราะ ฉ แปลง ภฺ เป็น จฺ	ล ภฺ ➔ จฺ + ฉ + ติ	= พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ลจฺฉติ.** (อ.เขา จักได้)

ทำตัวรูป **ลจฺฉามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ๙	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ลภฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสามิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + สฺสามิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
รัสสะ สฺสา เป็น สฺส	ลภฺ + สฺสา → สฺส มิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง สฺส เป็น ฉ	ลภฺ + สฺส → ฉ + มิ	= สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺฯ
เพราะ ฉ แปลง ภฺ เป็น จฺ	ล ภฺ → จฺ + ฉ + มิ	= พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
แยกพยัญชนะ ฉฺ ออกจากสระ อ	ลจฺฉฺ อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ลจฺฉฺ อ → อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อา	ลจฺฉามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลจฺฉามิ.** (อ.ข้าพเจ้า จักได้)

ทำตัวรูป **ลภิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ลภฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ลภฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ลภฺ + อิ–สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ลภิสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลภิสฺสติ.** (อ.เขา จักได้)

ทำตัวรูป **ลภิสฺสนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อ ธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ลภฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลภฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ลภฺ + สฺสนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ลภฺ + อิ–สฺสนฺติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.

นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อิ ลภิสฺสนฺติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลภิสฺสนฺติ.** (อ.เขา ท. จักได้)

ลภธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ลจฺฉติ	ลจฺฉนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ลจฺฉสิ	ลจฺฉถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ลจฺฉามิ	ลจฺฉาม	อมฺหโยค

ลภธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ลภิสฺสติ	ลภิสฺสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ลภิสฺสสิ	ลภิสฺสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ลภิสฺสามิ	ลภิสฺสาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **วจามิ** ศัพท์เดิมคือ = วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด

ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ วจ = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ วจฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ วจฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา วจฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ วจฺ + มิ = อมฺเห อุตฺตโม.

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ วจฺ + อ + มิ = ภูวาทิโต อ.

เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา วจฺ + อ → อา + มิ = อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.

นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อา วจามิ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วจามิ.** (อ.ข้าพเจ้า ย่อมกล่าว)

วจธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วจติ	วจนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วจสิ	วจถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วจามิ	วจาม	อมฺหโยค

๔๗๘. วจ–วส–วหาทีน'มุกาโร วสฺส เย.

เย ในเพราะยปัจจัย (อันกล่าวภาวะและกรรม) **อุกาโร** อ.การแปลงเป็น อุอักษร **วสฺส** แห่ง ว และ อ ของ ว **วจวสวหาทีนํ (ธาตูนํ)** ของธาตุ ท. มี วจ วส และ วห เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะยปัจจัยในอรรถภาวะและกรรม แปลง ว และ อ ของ วฺ ของธาตุมี วจ วส และวห เป็นต้น เป็น อุ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ วจวสวหาทีนํ, อุกาโร, วสฺส, เย. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อุจฺจเต**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วจฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วจฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ จฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง วฺ เป็น อุ	วฺ → อุ อ จฺ + ย + เต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	อุ ~~อ~~ จฺ + ย + เต	= วา ปโร อสรูปา. / กฺวจิ ธาตุฯ
แปลง จฺย เป็น จ	อุ จฺย → จ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ จฺ–จ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **อุจฺจเต.** (ย่อมถูกกล่าว)

ทำตัวรูป **วุจฺจเต**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วจฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วจฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ จฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ → อุ จฺ + ย + เต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
แปลง จฺย เป็น จ	วฺ อุ จฺย → จ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	วฺ อุ จฺ–จ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุจฺจเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุจฺจเต.** (ย่อมถูกกล่าว)

ทำตัวรูป **วุจฺจนฺเต**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	วจฺ + อนฺเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วจฺ + ย + อนฺเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ จฺ + ย + อนฺเต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ→อุ จฺ + ย + อนฺเต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
แปลง จฺย เป็น จ	วฺ อุ จฺย → จ + อนฺเต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	วฺ อุ จฺ–จ + อนฺเต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	วฺ อุ จจฺ อ + อนฺเต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วฺ อุ จจฺ ~~อ~~ + อนฺเต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	วุจฺจนฺเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุจฺจนฺเต.** (ย่อมถูกกล่าว)

ทำตัวรูป **วุจฺจติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วจฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วจฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วจฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ จฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ → อุ จฺ + ย + เต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
แปลง จฺย เป็น จ	วฺ อุ จฺย → จ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	วฺ อุ จฺ–จ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	วฺ อุ จฺจ + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุจฺจติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุจฺจติ.** (ย่อมถูกกล่าว)

วจธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อุจฺจเต	อุจฺจนฺเต	อุจฺจติ	อุจฺจนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	อุจฺจเส	อุจฺจวฺเห	อุจฺจสิ	อุจฺจถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อุจฺเจ	อุจฺจามฺเห	อุจฺจามิ	อุจฺจาม	อมฺหโยค

วจธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วุจฺจเต	วุจฺจนฺเต	วุจฺจติ	วุจฺจนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วุจฺจเส	วุจฺจวฺเห	วุจฺจสิ	วุจฺจถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วุจฺเจ	วุจฺจามฺเห	วุจฺจามิ	วุจฺจาม	อมฺหโยค

๔๗๙. วจสฺส'ชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.

อชฺชตนิมฺหิ ในเพราะอัชชตนีวิภัตติ **อกาโร** อ.ออักษร **วจสฺส** ของวจธาตุ **โอ** แปลงเป็น โอ **โหติ** ย่อมเป็น.

(เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลง ออักษรของวจธาตุ เป็น โอ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ วจสฺส, อชฺชตนิมฺหิ, อกาโร, โอ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อโวจ** ศัพท์เดิมคือ = วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด

ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ วจ = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ วจฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงอัชชตนีวิภัตติ วจฺ + อัชชตนี = สมีเปชฺชตนี.

ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา วจฺ + อัตตโนบท = กตฺตริ จ.

ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ วจฺ + อา = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ อ + วจฺ + อา = อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ อ + วฺ อ จฺ + อา = ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะอัชชตนี แปลงอ ของวจฺธาตุเป็นโอ อ + วฺ อ → โอ จฺ + อา= วจสฺสชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.

รัสสะ อา เป็น อ อ + วฺ โอ จฺ + อา → อ= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ อโวจ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโวจ.** (สตฺถา เอตทโวจ. อ.พระศาสดา ได้ตรัสแล้ว ซึ่งพระดำรัสนั่น)

ทำตัวรูป **อโวจุ** ศัพท์เดิมคือ = วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด

ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ วจ = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	วจฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	วจฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง อู ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	วจฺ + อู	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ	อ + วจฺ + อู	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + วฺ อ จฺ + อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอัชชตนี แปลงอ ของวจฺธาตุเป็นโอ	อ + วฺ อ ➔ โอ จฺ + อู	= วจสฺสชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.
รัสสะ อู เป็น อุ	อ + วฺ โอ จฺ + อู ➔ อุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อโวจุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโวจุ.** (ได้กล่าวแล้ว)

ออาคม + วจธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อโวจิ	อโวจุํ	อโวจ	อโวจุ	นามโยค
มัชฌิม.	อโวโจ	อโวจุตฺถ	อโวจิเส	อโวจิวฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อโวจึ	อโวจุมฺห	อโวจํ	อโวจิมฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **วกฺขติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	วจฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วจฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง สฺส เป็น ข	วจฺ + สฺส ➔ ข + ติ	= สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺจยฯ
เพราะ ข แปลง จฺ เป็น กฺ	ว จฺ ➔ กฺ + ข + ติ	= โก เข จ.

สำเร็จรูปเป็น **วกฺขติ.** (อ.เขา จักกล่าว)

ทำตัวรูป **วกฺขาม**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อ ธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ฮ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	วจฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสาม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	วจฺ + สฺสาม	= อมฺเห อุตฺตโม.
รัสสะ สฺสา เป็น สฺส	วจฺ + สฺสา → สฺส ม	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง สฺส เป็น ข	วจฺ + สฺส → ข + ม	= สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺจยฯ
เพราะ ข แปลง จฺ เป็น กฺ	ว จฺ → กฺ + ข + ม	= โก เข จ.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	วกฺขฺ อ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	วกฺขฺ อ → อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อา	วกฺขาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วกฺขาม.** (อ.ข้าพเจ้า ท. จักกล่าว)

วจธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วกฺขติ	วกฺขนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วกฺขสิ	วกฺขถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วกฺขามิ	วกฺขาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **วสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อ ธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ฮ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	วสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วสติ.** (อ.เขา ย่อมอยู่)

ทำตัวรูป **วสนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อ ธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	วสฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วสฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วสฺ + ~~อ~~ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	วสนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วสนฺติ.** (อ.เขา ท. ย่อมอยู่)

ทำตัวรูป **วสามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อ ธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	วสฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วสฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	วสฺ + อ → อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	วสามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วสามิ.** (อ.ข้าพเจ้า ย่อมอยู่)

ทำตัวรูป **วสาม**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อ ธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	วสฺ + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วสฺ + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	วสฺ + อ ➔ อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	วสาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วสาม.** (อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมอยู่)

วสธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วสติ	วสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วสสิ	วสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วสามิ	วสาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **วุสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อ ธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วสฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วสฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วสฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ สฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ ➔ อุ สฺ + ย + เต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.

แปลง ย เป็นบุพพรูปคือ ส	วฺ อุ สฺ ย ➔ ส + เต	= ปุพฺพรูปญฺจ.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	วฺ อุ สฺส + เต ➔ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุสฺสติ.** (ย่อมถูกอยู่)

วสธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วุสฺสติ	วุสฺสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วุสฺสสิ	วุสฺสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วุสฺสามิ	วุสฺสาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **โรทามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= รุท อสฺสุวิโมจเน ใน..ปล่อยน้ำตา
ตั้ง รุท ชื่อ ธาตุ	รุท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รุทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	รุทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	รุทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	รุทฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	รุทฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อุ	รฺ อุ ทฺ + อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	รฺ อุ ➔ โอ ทฺ + อ + มิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	รฺ โอ ทฺ + อ ➔ อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โรทามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โรทามิ.** (อ.ข้าพเจ้า ย่อมร้องไห้)

รุทธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โรทติ	โรทนฺติ	โรทเต	โรทนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	โรทสิ	โรทถ	โรทเส	โรทวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โรทามิ	โรทาม	โรเท	โรทามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อกฺโกสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + กุส อกฺโกเส ในการด่า
ตั้ง กุส ชื่อ ธาตุ	อา + กุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + กุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อา + กุสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อา + กุสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อา + กุสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อา + กุสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อุ	อา + กฺ อุ สฺ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	อา + กฺ อุ → โอ สฺ + อ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อา + โกสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	อา + กฺ–โกสติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะพยัญชนะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ	อา → อ + กฺ–โกสติ	= รสฺสํ. (สูตรที่ ๓๘)

สำเร็จรูปเป็น **อกฺโกสติ.** (ย่อมด่า)

อาบทหน้า + กุสธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อกฺโกสติ	อกฺโกสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	อกฺโกสสิ	อกฺโกสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อกฺโกสามิ	อกฺโกสาม	อมฺหโยค

๔๘๐. กุสสฺมา ที จฺฉิ.

อี อ.อีวิภัตติ **ปรา** อันเป็นเบื้องหลัง **กุสสฺมา** จากกุสธาตุ **จฺฉิ** แปลงเป็น จฺฉิ **โหติ** ย่อมเป็น **วา** บ้าง, **อนฺตโลโป** อ.การลบพยัญชนะที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากกุสธาตุ แปลงอีวิภัตติเป็น จฺฉิ บ้าง และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ กุสสฺมา, อี, จฺฉิ. เป็น **อาเทสวิธิ** และ**โลปวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อกฺโกจฺฉิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + กุส อกฺโกเส ในการด่า
ตั้ง กุส ชื่อ ธาตุ	อา + กุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + กุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อา + กุสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อา + กุสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อา + กุสฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
หลังกุสฺธาตุ แปลง อี เป็น จฺฉิ และลบสฺ	อา + กุ ~~สฺ~~ + อี → จฺฉิ	= กุสสฺมา ที จฺฉิ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อุ	อา + กฺ อุ + จฺฉิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อุ เป็น โอ	อา + กฺ อุ → โอ + จฺฉิ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อา + โกจฺฉิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	อา + กฺ-โกจฺฉิ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะพยัญชนะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ	อา → อ + กฺ-โกจฺฉิ	= รสฺสํ. (สูตรที่ ๓๘)

สำเร็จรูปเป็น **อกฺโกจฺฉิ.** (ด่าแล้ว)

ทำตัวรูป **อกฺโกสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + กุส อกฺโกเส ในการด่า
ตั้ง กุส ชื่อ ธาตุ	อา + กุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + กุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อา + กุสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อา + กุสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อา + กุสฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อุ	อา + กฺ อุ สฺ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อุ เป็น โอ	อา + กฺ อุ → โอ สฺ + อี	= อญฺเญสุ จ.

รัสสะ อี เป็น อิ	อา + กฺ โอ สฺ + อี ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อา + โกสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	อา + กฺ–โกสิ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะพยัญชนะสังโยค รัสสะ อา เป็น อ	อา ➔ อ + กฺ–โกสิ	= รสฺสํ.

สำเร็จรูปเป็น **อกฺโกสิ.** (ด่าแล้ว)

๔๘๑. ห–วิปริยโย โล วา.

เย ในเพราะยปัจจัย **หวิปริยโย** อ.การกลับหน้ากลับหลังของ ห **โหติ** ย่อมมี, **โล** อ.การแปลงเป็น ล **ยปฺปจฺจยสฺส** แห่งยปัจจัย **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(เพราะยปัจจัย กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห และแปลง ย เป็น ล โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **วิปรีตวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **วุยฺหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วห ปาปเน ในการให้ถึง
ตั้ง วห ชื่อ ธาตุ	วห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วหฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วหฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วหฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ หฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ ➔ อุ หฺ + ย + เต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห	วฺ อุ หฺย ➔ ยฺห + เต	= หวิปริยโย โล วา.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	วฺ อุ ยฺห + เต ➔ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุยฺหติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุยฺหติ.** (ย่อมถูกนำไป)

ทำตัวรูป **วุลฺหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วห ปาปเน ในการให้ถึง
ตั้ง วห ชื่อ ธาตุ	วห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	วหฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วหฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	วหฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ หฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ → อุ หฺ + ย + เต	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห	วฺ อุ หฺย → ยฺห + เต	= หวิปริยโย โล วา.
แปลง ยฺ เป็น ลฺ	วฺ อุ ยฺ → ลฺ ห + เต	= หวิปริยโย โล วา.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	วฺ อุ ลฺห + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุลฺหติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุลฺหติ.** (ย่อมถูกนำไป)

๔๘๒. ชร–มรานํ ชีร–ชียฺย–มียฺยา วา.

ชีรชียฺยมียฺยา อ.การแปลงเป็น ชีร, ชียฺย และ มียฺย ท. **ชรมรานํ** แห่งชรธาตุและมรธาตุ ท. **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(แปลงชรธาตุเป็น ชีร, ชียฺย และแปลงมรธาตุเป็น มียฺย บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. วา**ศัพท์ : มีอรรถ **วิกปฺปน**

ทำตัวรูป **ชีรติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมวัย
ตั้ง ชร ชื่อ ธาตุ	ชร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ชรฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.

แปลง ชรฺ เป็น ชีร	ชรฺ → ชีร + อ + ติ	= ชรมรานํ ชีรชียฺยมียฺยา วา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ชีรฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชีรฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชีรติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชีรติ.** (ย่อมคร่ำคร่า)

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ.

อ.รูปของสัตว์ ท. ย่อมคร่ำคร่าไป, ส่วนว่า อ.ชื่อและโคตร ย่อมไม่คร่ำคร่า

ทำตัวรูป **ชียติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมวัย
ตั้ง ชร ชื่อ ธาตุ	ชร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ชรฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง ชรฺ เป็น ชียฺย	ชรฺ → ชียฺย + อ + ติ	= ชรมรานํ ชีรชียฺยมียฺยา วา.
ลบ ยฺ หนึ่งตัวตัวหน้า	ชี ~~ยฺ~~ ย + อ + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ชียฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชียฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชียติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชียติ.** (ย่อมคร่ำคร่า)

ทำตัวรูป **มียฺยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต
ตั้ง มร ชื่อ ธาตุ	มร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	มรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	มรฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง มรฺ เป็น มียฺย	มรฺ ➝ มียฺย + อ + ติ	= ชรมรานํ ชีรชียฺยมียฺยา วา.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	มียฺยฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มียฺยฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	มียฺยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มียฺยติ.** (ย่อมตาย)

๔๘๓. ทิสสฺส ปสฺส–ทิสฺส–ทกฺขา วา.

ปสฺสทิสฺสทกฺขา อ.การแปลงเป็น ปสฺส, ทิสฺส และทกฺข ท. **ทิสสฺส** แห่งทิสธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลงทิสธาตุเป็น ปสฺส, ทิสฺส และทกฺข โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. วาศัพท์** : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา** กล่าวกำหนดตามอุทาหรณ์ที่มีใช้ในพระบาลี ฉะนั้น การที่จะแปลงทิสธาตุเป็น ทิสฺส ได้นั้น ต้องเป็นในอรรถกรรม ในสัพพธาตุกวิภัตติเท่านั้น.

ทำตัวรูป **ปสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการแลดู (เห็น)
ตั้ง ทิส ชื่อ ธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทิสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง ทิสฺ เป็น ปสฺสฺ	ทิสฺ ➝ ปสฺสฺ + อ + ติ	= ทิสสฺส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปสฺสติ.** (ย่อมเห็น, ย่อมดู)

ทำตัวรูป **ทกฺขติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการแลดู (เห็น)
ตั้ง ทิส ชื่อ ธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทิสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แปลง ทิสฺ เป็น ทกฺขฺ	ทิสฺ ➛ ทกฺขฺ + อ + ติ	= ทิสสฺส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา.
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทกฺขติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทกฺขติ.** (ย่อมเห็น, ย่อมดู)

ทำตัวรูป **ทิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการแลดู (เห็น)
ตั้ง ทิส ชื่อ ธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ทิสฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิสฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ทิสฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
ลบ ย ปัจจัย	ทิสฺ + ~~ย~~ + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง ทิสฺ เป็น ทิสฺส	ทิสฺ ➛ ทิสฺส + เต	= ทิสสฺส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ทิสฺส + เต ➛ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **ทิสฺสติ.** (ย่อมถูกเห็น)

ทำตัวรูป **อทฺทสา**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการแลดู (เห็น)
ตั้ง ทิส ชื่อ ธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงหิยยัตตนีวิภัตติ	ทิสฺ + หิยยัตตนี	= หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิสฺ + อา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทิสฺ + อ + อา	= ภูวาทิโต อ.
เพราะหิยยัตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + ทิสฺ + อ + อา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
ทฺ สทิสเทฺวภาวะ	อ + ทฺ–ทิสฺ + อ + อา	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง อิ ของ ทิสธาตุ เป็น อ	อ + ทฺ–ทฺ อิ→อ สฺ+อ+อา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + ทฺทฺ อ สฺ + ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อทฺทสา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อทฺทสา.** (อ.เขา ได้เห็นแล้ว)

ทำตัวรูป **ทกฺขิติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการแลดู
ตั้ง ทิส ชื่อ ธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ทิสฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิสฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง ทิสฺ เป็น ทกฺขฺ	ทิสฺ → ทกฺขฺ + สฺสติ	= ทิสสฺส ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา.
ลบ สฺส	ทกฺขฺ + ~~สฺส~~ ติ	= ภวิสฺสนฺติมฺหิ สฺสสฺส จ โยควิภาค..
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ทกฺขฺ + อิ + ติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ทกฺขิติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทกฺขิติ.** (จักเห็น, จักดู)

๔๘๔. สทสฺส สีทตฺตํ.

สพฺพตฺถ (วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ) ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. ทั้งปวง **สีทตฺตํ** อ.ความเป็นแห่ง สีท **สทสฺส** แห่ง สทธาตุ **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง แปลง สทธาตุ เป็น สีทฺ บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** กฺวจิศัพท์ ห้ามแปลง สทธาตุ เป็น สีทฺ ในรูปภาวะว่า “นิสชฺชเต”.

ทำตัวรูป **นิสีทติ** ศัพท์เดิมคือ = นิ+สท คตฺยาวสาเน..สิ้นสุดการไป

ตั้ง สท ชื่อ ธาตุ นิ + สท = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ นิ + สทฺ ๙ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ นิ + สทฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา นิ + สทฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ นิ + สทฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ นิ + สทฺ + อ + ติ = ภูวาทิโต อ.

เพราะอปัจจัย แปลง สทฺ เป็น สีทฺ นิ + สทฺ ➝ สีทฺ + อ + ติ = สทสฺส สีทตฺตํ.

นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ นิสีทติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นิสีทติ.** (ย่อมนั่ง)

นิบทหน้า + สทธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	นิสีทติ	นิสีทนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	นิสีทสิ	นิสีทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	นิสีทามิ	นิสีทาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ยชติ** ศัพท์เดิมคือ = ยช เทวปูชายํ ในการบูชาเทวดา

ตั้ง ยช ชื่อ ธาตุ ยช = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ ยชฺ ๙ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ ยชฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ยชฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ยชฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ ยชฺ + อ + ติ = ภูวาทิโต อ.

นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ ยชติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ยชติ.** (ย่อมบูชา, ย่อมบวงสรวง)

๔๘๕. ยชสฺส'าทิสฺสิ.

ยมฺหิ ในเพราะยปัจจัย **อิ** อ.การแปลงเป็น อิ **อาทิสฺส** แห่งพยัญชนะเบื้องต้น **ยชสฺส** ของยชธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะยปัจจัย แปลง ย พยัญชนะเบื้องต้นของยชธาตุ เป็น อิ)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ ยชสฺส, อาทิสฺส, อิ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อิชฺชเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ยช เทวปูชายํ ในการบูชาเทวดา
ตั้ง ยช ชื่อ ธาตุ	ยช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ยชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ยชฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ยชฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ยชฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ยชฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ยฺ อ ชฺ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง ยฺ ของยชธาตุเป็นอิ	ยฺ → อิ อ ชฺ + ย + เต	= ยชสฺสาทิสฺสิ.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระ อ	อิ ~~อ~~ ชฺ + ย + เต	= วา ปโร อสรูปา.
แปลง ชฺย เป็น ชฺ	อิ ชฺย → ช + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺฯ
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	อิ ชฺ–ช + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **อิชฺชเต.** (อิชฺชเต มยา พุทฺโธ. อ.พระพุทธเจ้า อันข้าพเจ้า ย่อมบูชา)

ยชธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อิชฺชเต	อิชฺชนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	อิชฺชเส	อิชฺชเวฺห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อิชฺเช	อิชฺชามฺเห	อมฺหโยค

๔๘๖. วทสฺส วชฺชํ.

สพฺพาสุ วิภตฺตีสุ ในเพราะวิภัตติ ท. ทั้งปวง **วชฺชํ** อ.การแปลงเป็น วชฺช **วทสฺส** แห่งวทธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(เพราะวิภัตติทั้งปวง แปลงวทธาตุ เป็น วชฺช บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

๔๘๗. โลปญฺ'เจตฺต'มกาโร.

อกาโร อ.อปัจจัย **ปโร** อันเป็นเบื้องหลัง **ภูวาทิโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. อันมี ภูธาตุ เป็นต้น **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **เอตฺตํ จ** ซึ่งความเป็น เอ ด้วย **โลปญฺจ** ซึ่งการลบ **ด้วย** วา บ้าง.

(หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อ ปัจจัย เป็น เอ บ้าง และลบ อ ปัจจัยบ้าง)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ โลปํ, จ, เอตฺตํ, อกาโร. เป็น **อาเทสวิธิ**และ**โลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมุจฺจยน** รวบรวม ๒ วิธีในสูตรนี้.

ทำตัวรูป **วชฺเชติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วท ชื่อ ธาตุ	วท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วทฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วทฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะติวิภัตติ แปลง วทฺ เป็น วชฺช	วทฺ → วชฺช + อ + ติ	= วทสฺส วชฺชํ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	วชฺช + อ → เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	วชฺชฺ อ + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วชฺชฺ ~~อ~~ + เอ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วชฺเชติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วชฺเชติ.** (ย่อมกล่าว)

ทำตัวรูป **วเทติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วท ชื่อ ธาตุ	วท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วทฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิๆ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วทฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	วทฺ + อ → เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วเทติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วเทติ.** (ย่อมกล่าว)

ทำตัวรูป **วทติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วท ชื่อ ธาตุ	วท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วทฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิๆ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วทฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	วทติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วทติ.** (ย่อมกล่าว)

๔๘๘. กฺวจิ ธาตุ–วิภตฺติปฺ–ปจฺจยานํ ทีฆ–วิปรีต'าเทส–โลป'าคมา จ.

ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ อ.การทำทีฆะ การเปลี่ยนเป็นรัสสะแห่งทีฆะ การแปลง การลบ และการลงอาคม ท. ด้วย **ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ** แห่งธาตุ วิภัตติ และปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมมี **กฺวจิ** ในบางอุทาหรณ์.

(การทำทีฆะ การทำรัสสะ การแปลง การลบ และการลงอาคม แห่งธาตุ วิภัตติและปัจจัยทั้งหลาย ย่อมมีได้ในบางอุทาหรณ์)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **มหาสูตร** คือสูตรใหญ่ที่มีหน้าที่มาก ในอาขยาตและกิตก์ที่เกี่ยวกับธาตุ ปัจจัย และวิภัตติที่ยังไม่มีสูตรทำตัวรูป ให้ใช้มหาสูตรนี้ในการทำตัวรูป. **จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๕ วิธีในสูตรนี้ และมีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมการกลับหน้ากลับหลัง (วิปริยยะ) เช่น กยิรติ (กร+อิ+ย+เต) วิปริยยะ รฺย เป็น ยฺร

มหาวิสยสูตร ๔ (สูตรที่มีหน้าที่มาก)

มหาสุตฺตา เตสุ วุทฺธิ, กฺวจิ ธาตุ, จ ปจฺจยา
ทนิฏฺฐา, ยทนุปาทิ, จตฺตาริปิ นิปาตนา.

มหาสูตร อันเป็นเครื่องให้สำเร็จ มี ๔ สูตร คือ เตสุ วุทฺธิโลปาคม–วิการวิปรีตาเทสา จ, กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ ทีฆวิปรีตาเทสโลปา–คมา จ, ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ และสูตรว่า ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.

(๑) เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ. (รูปสิทธิ ตัทธิตกัณฑ์ สูตรที่ ๓๗๐)
(๒) กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ. (รูปสิทธิ อาขยาตกัณฑ์ สูตรที่ ๔๘๘)
(๓) ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ. (รูปสิทธิ กิพพิธานกัณฑ์ สูตรที่ ๖๒๔)
(๔) ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ. (รูปสิทธิ ตัทธิตกัณฑ์ สูตรที่ ๔๒๓)

๑. ทีฆการิยะ (การทำให้สำเร็จด้วยวิธีทีฆะ)

๑.๑ ธาตูนํ ยมฺหิ ทีฆตา. เพราะยปัจจัย ทำทีฆะตัวธาตุ

เช่น สูยติ = สุ + ย + เต
ชียติ = ชิ + ย + เต

๑.๒ ปโรกฺขาย วิภตฺติมฺหิ อนพฺภาสสฺส ทีฆตา. เพราะปโรกขาวิภัตติ ทีฆะสระที่ไม่ใช่ตัวอัพภาส

เช่น ชคาม = คมฺ + อ

๒. รัสสการิยะ (การทำให้สำเร็จด้วยวิธีรัสสะ)

๒.๑ ณามฺหิ รสฺโส กิยาทีนํ. เพราะณาปัจจัย รัสสะธาตุมี กีธาตุเป็นต้น

เช่น วิกฺกิณาติ = วิ + กี + ณา + ติ

ลุนาติ = ลู + ณา + ติ

ธุนาติ = ธู + ณา + ติ

๒.๒ สํโยเค จญฺญธาตุนํ. ใน ทา, ฐา และธาธาตุเป็นต้น เพราะสังโยค ให้รัสสะตัวธาตุ

เช่น ทสฺสติ = ทา + สฺสติ

ฐสฺสติ = ฐา + สฺสติ

ธสฺสติ = ธา + สฺสติ

๒.๓ อาทูนํ วิภตฺตีนํ. รัสสะ อา หิยยัตตนี และ อา, อี, อู อัชชตนีวิภัตติ

เช่น อภว = อ + ภู + อ + อา (หิยฺยตฺตนี)

อโวจ = อ + วจ + อา (อชฺชตนี)

อภวิ = อ + ภู + อี (อชฺชตนี)

อภวุ = อ + ภู + อู (อชฺชตนี)

๒.๔ มฺหาสฺสานุตสฺส จ รสฺสตา. รัสสะที่สุดของ มฺหาวิภัตติ และสฺสาวิภัตติ

เช่น อภวมฺห อ + ภู + อ + มฺหา (หิยฺยตฺตนี)

อภวิมฺห = อ + ภู + มฺหา (อชฺชตนี)

อภวิสฺส = อ + ภู + สฺสา (กาลาติปตฺติ)

๓. อาเทสการิยะ (การทำให้สำเร็จด้วยวิธีการแปลง)

๓.๑ คมิโต จฺฉสฺส ญฺโฉ วา. เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลง จฺฉ เป็น ญฺฉ บ้าง

เช่น คญฺฉิ = คมุ + อี

๓.๒ อสฺส คมิสฺสชฺชตนิมฺหิ คา. เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลง คมุ เป็น คา

เช่น อชฺฌคา = อธิ + คมุ + อี

๓.๑ เอยฺเยยฺยาเสยฺยาเมตฺตญฺจ วา. แปลง เอยฺย, เอยฺยาสิ และเอยฺยามิ เป็น เอ บ้าง

เช่น ภเว = ภู + อ + เอยฺย

ปเจ = ปจ + อ + เอยฺยาสิ

ภเว = ภู + อ + เอยฺยามิ

หมายเหตุ :– ติ, มิ. ตุ, มิ. เอยฺเยยฺยาสิ, เอยฺยามิ, เอยฺยํ เป็น เอ แปดอย่าง.

๓.๒ สฺเสสฺเสตฺตญฺจ ปาปฺเณ. แปลง เอ ของ สฺเสวิภัตติ เป็น อ

เช่น อภวิสฺส = อ + ภู + สฺเส

๓.๓ โอการา อตฺตมิตฺตญฺจ. แปลง โอวิภัตติ ในหิยยัตตนี เป็น อ และ โอวิภัตติ ในอัชชตนี เป็น อิ

เช่น อภว = อ + ภู + อ + โอ (หิยฺยตฺตนี)

อภวิ = อ + ภู + โอ (อชฺชตนี)

๓.๔ อาตฺถา ปปฺโปนฺติ วา ตฺถเถ. แปลง อา วิภัตติในอัชชตนี เป็น ตฺถ และแปลง ตฺถวิภัตติในหิยยัตตนี เป็น ถ

เช่น อภวิตฺถ = อ + ภู + อา (อชฺชตนี)

อนุภูยถ = อนุ + ภู + ย + ตฺถ (หิยฺยตฺตนี)

๓.๕ ตถา พฺรูโต...ธาตุยา. หลังจาก พฺรูธาตุ แปลง ติ เป็น อ, อนฺติ เป็น อุ และแปลง พฺรูธาตุ เป็น อาห

เช่น อาห = พฺรู + อ + ติ

อาหุ = พฺรู + อ + อนฺติ

๔. โลปการิยะ (การทำให้สำเร็จด้วยวิธีการลบ)

– สํโยคนฺโต...ปโร. หลังจากสระ เอ และ โอ ลบสระ อ แน่นอน

ก. สํโยคนฺต – มีสังโยคเป็นที่สุด

ข. วิภตฺติปฺปจฺจยาทิ – เป็นเบื้องแรกของวิภัตติและปัจจัย (อนฺติวิภัตติ, อนฺตปัจจัย เป็นต้น)

ค. เอกาโรการโต – อยู่หลังจากสระ เอ และ โอ

เช่น จินฺเตนฺติ = จินฺต + เณ + อนฺติ

กโรนฺติ = กร + โอ + อนฺติ

ปาเลนฺตี = ปาล + เณ + อนฺต + อี + สิ

กโรนฺโต = กร + โอ + อนฺต + สิ

๕. อาคมการิยะ (การทำให้สำเร็จด้วยการลงอาคม)

– อุ จาคโม วา ตฺถมฺเหสุ. เพราะ ตฺถวิภัตติ และมฺหวิภัตติ ลง อุอาคม บ้าง (ปกติจะลง อิอาคม)

เช่น อคมุตฺถ = อ + คมฺ + ตฺถ

อคมุมฺห = อ + คมฺ + มฺหา

– อา อาคม

เช่น อคมาสิ = อ + คมฺ + อี

- หฺ อาคม

    เช่น   สณฺฐหติ   = สํ + ฐา + อ + ติ

ทำตัวรูป **วชฺเชนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วท ชื่อ ธาตุ	วท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	วทฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	วทฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะวิภัตติ แปลง วทฺ เป็น วชฺช	วทฺ → วชฺช + อ + อนฺติ	= วทสฺส วชฺชํ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	วชฺช + อ → เอ +อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	วชฺชฺ อ + เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วชฺชฺ ~~อ~~ + เอ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
หลังจากสระ ลบสระ อ ของ อนฺติวิภัตติ	วชฺชฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วชฺเชนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วชฺเชนฺติ.** (ย่อมกล่าว)

วทธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วทติ	วทนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วทสิ	วทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วทามิ	วทาม	อมฺหโยค

วทธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วเทติ	วเทนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	วเทสิ	วเทถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	วเทมิ	วเทม	อมฺห โยค

วทธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วชฺเชติ	วชฺเชนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	วชฺเชสิ	วชฺเชถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	วชฺเชมิ, วชฺชามิ	วชฺเชม, วชฺชาม	อมฺห โยค

๔๘๙. นิคฺคหีตญฺจ.

นิคฺคหีตญฺจ อ.นิคหิตอาคมด้วย **โหติ** ย่อมลง **อพฺภาสนฺเต** ในที่สุดแห่งอัพภาส **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(ลงนิคหิตอาคมในที่สุดอัพภาส โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ นิคฺคหีตํ, จ. เป็น **อาคมวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า “อนฺตสฺส” จากสูตรว่า “อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา” มาไว้ในสูตรนี้. **วาศัพท์** : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **จงฺกมติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
ตั้ง กมุ ชื่อ ธาตุ	กมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กมฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กมฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	กมฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
ก เทฺวภาวะ	ก–กมฺ + อ + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ก ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ก–กมฺ + อ + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
ลงนิคหิตอาคมท้ายตัวอัพภาส	ก ํ –กมฺ + อ + ติ	= นิคฺคหีตญฺจ.
แปลง ก ตัวอัพภาส เป็น จ	ก ➔ จ ํ – กมฺ + อ + ติ	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
แปลงนิคหิต เป็นวัคคันตะ งฺ	จ ํ ➔ งฺ –กมฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	จงฺกมติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จงฺกมติ.** (ย่อมจงกรม)

ทำตัวรูป **จงฺกมามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
ตั้ง กมุ ชื่อ ธาตุ	กมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	กมฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	กมฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
ก เทฺวภาวะ	ก–กมฺ + อ + มิ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ก ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ก–กมฺ + อ + มิ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
ลงนิคหิตอาคมท้ายตัวอัพภาส	ก ํ –กมฺ + อ + มิ	= นิคฺคหีตญฺจ.
แปลง ก ตัวอัพภาส เป็น จ	ก ➔ จ ํ – กมฺ + อ + มิ	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
แปลงนิคหิต เป็นวัคคันตะ งฺ	จ ํ ➔ งฺ –กมฺ + อ + มิ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	จงฺกมฺ + อ ➔ อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	จงฺกมามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จงฺกมามิ.** (ย่อมจงกรม)

กมุธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	จงฺกมติ	จงฺกมนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	จงฺกมสิ	จงฺกมถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	จงฺกมามิ	จงฺกมาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ฌายติ**	ศัพท์เดิมคือ	= เฌ จินฺตายํ ในความคิด
ตั้ง เฌ ชื่อ ธาตุ	เฌ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	เฌ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	เฌ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	เฌ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	เฌ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ฌฺ ออกจากสระ เอ	ฌฺ เอ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย แปลง เอ เป็น อาย	ฌฺ เอ → อาย + อ + ติ	= "เต อาวายา" โยควิภาคใน เตฯ
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ฌฺ อายฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฌฺ อายฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ฌายติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฌายติ.** (ย่อมตรึก, ย่อมเพ่ง, ย่อมไหม้)

จบ สวุทธิกภูวาทินัย

๖.๒.๑.๒ ตุทาทินัย

ทำตัวรูป **ตุทติ** ศัพท์เดิมคือ = ตุท พฺยถเน ในการแทง
ตั้ง ตุท ชื่อ ธาตุ ตุท = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ตุทฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ตุทฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ตุทฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ตุทฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ ตุทฺ + อ + ติ = ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ ตุทติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ตุทติ.** (ย่อมแทง)

ตุทธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ตุทติ	ตุทนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ตุทสิ	ตุทถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ตุทามิ	ตุทาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ตุชฺชเร** ศัพท์เดิมคือ = ตุท พฺยถเน ในการแทง
ตั้ง ตุท ชื่อ ธาตุ ตุท = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ตุทฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ตุทฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม ตุทฺ + อัตตโนบท = อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ ตุทฺ + อนฺเต = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม ตุทฺ + ย + อนฺเต = ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ทฺย เป็น ช ตุ ทฺย → ช + อนฺเต = ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ

ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	ตุ ชฺ–ช + อนฺเต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง อนฺเต เป็น เร	ตุชฺช + อนฺเต ➔ เร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **ตุชฺชเร.** (ย่อมถูกแทง)

ทำตัวรูป **ปวิสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ อ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + วิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + วิสฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปวิสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิสติ.** (โส คามํ ปวิสติ. อ.เขา ย่อมเข้าไป สู่หมู่บ้าน)

ทำตัวรูป **ปวิสสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ อ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + วิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + วิสฺ + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปวิสสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิสสิ.** (ตฺวํ คามํ ปวิสสิ. อ.ท่าน ย่อมเข้าไป สู่หมู่บ้าน)

ทำตัวรูป **ปวิสามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ อ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + วิสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + วิสฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ป + วิสฺ + อ ➝ อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปวิสามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิสามิ.** (อหํ คามํ ปวิสามิ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมเข้าไป สู่หมู่บ้าน)

ปบทหน้า + วิสธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปวิสติ	ปวิสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปวิสสิ	ปวิสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปวิสามิ	ปวิสาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปาวิสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + วิสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	ป + อ + วิสฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อ + วิสฺ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อ + วิสฺ + อี	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ ➝ อา + วิสฺ + อี	= ทีฆํ.
รัสสะ อี เป็น อิ	ปฺ + อา + วิสฺ + อี ➝ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาวิสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาวิสิ.** (ได้เข้าไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ปวิสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + วิสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	ป + วิสฺ + อี ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปวิสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิสิ.** (เข้าไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ปาเวกฺขิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + วิสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	ป + อ + วิสฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อ + วิสฺ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อ + วิสฺ + อี	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ ➔ อา + วิสฺ + อี	= ทีฆํ.
เพราะอัชชตนี แปลงวิสธาตุเป็น เวกฺข	ปฺ + อา + วิสฺ ➔ เวกฺข +อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	ปฺ + อา + เวกฺข + อี ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ปฺ + อา + เวกฺขฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฺ + อา + เวกฺขฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาเวกฺขิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาเวกฺขิ.** (ปาเวกฺขิ ปถวึ. ได้เข้าไปแล้ว สู่แผ่นดิน)

ทำตัวรูป **ปาวิสึสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + วิสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ป + วิสฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	ป + อ + วิสฺ + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อ + วิสฺ + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อ + วิสฺ + อุํ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ → อา + วิสฺ + อุํ	= ทีฆํ.
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อึสุ	ปฺ + อา + วิสฺ + อุํ → อึสุ	= สพฺพโต อุํ อึสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาวิสึสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาวิสึสุ.** (ได้เข้าไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ปวิสึสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + วิสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ป + วิสฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อึสุ	ป + วิสฺ + อุํ → อึสุ	= สพฺพโต อุํ อึสุ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปวิสึสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิสึสุ.** (เข้าไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ปวิสิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อ ธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ป + วิสฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + วิสฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะภวิสสันตีวิภัตติ ลง อิ อาคม	ป + วิสฺ + อิ–สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปวิสิสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิสิสฺสติ.** (จักเข้าไป)

ปบทหน้า + วิสธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปวิสิสฺสติ	ปวิสิสฺสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปวิสิสฺสสิ	ปวิสิสฺสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปวิสิสฺสามิ	ปวิสิสฺสาม	อมฺหโยค

เอวํ. **นุท** เขเป ในการทิ้ง เช่น **นุทติ** ย่อมบรรเทา, ย่อมทิ้ง (นุท + อ + ติ)
ทิส อติสชฺชเน ในการกล่าวแสดง เช่น **อุทฺทิสติ** ย่อมสวดแสดง (อุ + ทิส + อ + ติ)
ลิข เลขเน ในการขีดเขียน เช่น **ลิขติ** ย่อมขีดเขียน (ลิข + อ + ติ)
ผุส สมฺผสฺเส ในการสัมผัส เช่น **ผุสติ** ย่อมกระทบ (ผุส + อ + ติ)

จบ ตุทาทินัย

๖.๒.๑.๓ หูวาทินัย

ทำตัวรูป **โหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โหติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหติ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **โหนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	หู + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + อนฺติ	= อญฺเญสุ จ.
หลังจากสระโอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	หฺ โอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โหนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหนฺติ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **โหสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	หู + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + สิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + สิ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โหสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหสิ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **โหถ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	หู + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + ถ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + ถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + ถ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โหถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหถ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **โหมิ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	หู + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + มิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + มิ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โหมิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหมิ.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **โหม**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	หู + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + ม	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + ม	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โหม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหม.** (ย่อมมี, ย่อมเป็น)

หูธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โหติ	โหนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	โหสิ	โหถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โหมิ	โหม	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม. โส ทารโก สามเณโร โหติ. เต ทารกา สามเณรา โหนฺติ.

....

มัชฌิม. ตฺวํ ปพฺพชิโต โหสิ. ตุมฺเห ปพฺพชิตา โหถ.

....

อุตตม. อหํ ภิกฺขุ นาม โหมิ. มยํ ภิกฺขู นาม โหม.

....

หูธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โหตุ	โหนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	โหหิ	โหถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โหมิ	โหม	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม. สพฺโพ สตฺโต อเวโร โหตุ. สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ.

....

มัชฌิม. ตฺวํ อนีโฆ โหหิ. ตุมฺเห อนีฆา โหถ.

....

อุตตม. อหํ สุขิโต โหมิ. มยํ สุขิตา โหม.

....

ทำตัวรูป **เหยฺย**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	หู + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หู + ~~อ~~ + เอยฺย	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + เอยฺย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	หฺ อู → โอ + เอยฺย	= อญฺเญสุ จ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	หฺ ~~โอ~~ + เอยฺย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เหยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เหยฺย.** (พึงมี, พึงเป็น)

หูธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เหยฺย	เหยฺยุํ	นามโยค
มัชฌิม.	เหยฺยาสิ	เหยฺยาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เหยฺยามิ	เหยฺยาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อหุวา**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงหิยยัตตนีวิภัตติ	หู + หิยยัตตนี	= หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + อา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หู + อ + อา	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อปัจจัย	หู + ~~อ~~ + อา	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.

เพราะหิยยัตตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อู เป็น อุว	อ + หฺ อู ➔ อุว + อา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + หฺ อุวฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + หฺ อุวฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อหุวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อหุวา.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ออาคม + หูธาตุ + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อหุวา	อหุวุ, อหุวู	อหุวตฺถ	อหุวตฺถุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อหุว, อหุโว	อหุวตฺถ	อหุวเส	อหุววฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อหุวํ	อหุวมฺห	อหุวึ	อหุวมฺหเส	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อหุ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ อี วิภัตติ และรัสสะ อู เป็น อุ	อ + หฺ อู ➔ อุ + ~~อี~~	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อหุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อหุ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อโหสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู → โอ + อี	= อญฺเญสุ จ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + หฺ โอ + สฺ – อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน....
รัสสะ อีวิภัตติ เป็น อิ	อ + หฺ โอ + สฺ – อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อโหสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโหสิ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อเหสุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	หู + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู → โอ + อุํ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + หฺ โอ + สฺ – อุํ	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...
แปลง โอ เป็น เอ	อ + หฺ โอ → เอ + สฺ –อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อเหสุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อเหสุํ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อหุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	หู + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + หฺ ~~อู~~ + อุํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อหุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อหุํ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อหวุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	หู + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู → โอ + อุํ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	อ + หฺ โอ → อว + อุํ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อ + หฺ อวฺ อ + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + หฺ อวฺ ~~อ~~ + อุํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อหวุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อหวุํ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อโหสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง โอ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	หู + โอ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + โอ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู ➔ โอ + โอ	= อญฺเญสุ จ.
ลง สฺ อาคม	อ + หฺ โอ + สฺ – โอ	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน....
แปลง โอวิภัตติ เป็น อิ	อ + หฺ โอ + สฺ –โอ ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อโหสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโหสิ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อโหสิตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตฺถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	หู + ตฺถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + หู + ตฺถ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + ตฺถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู ➔ โอ + ตฺถ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + หฺ โอ + อิ –ตฺถ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + หฺ โอ + สฺ– อิ –ตฺถ	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน....
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อโหสิตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโหสิตฺถ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อโหสึ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อึ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	หู + อึ	= อมฺเห อุตฺตโม.

เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู ➤ โอ + อี	= อญฺเญสุ จ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + หฺ โอ + สฺ – อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน....
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อโหสี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโหสี.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อหุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อึ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	หู + อึ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + หู + อึ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + อึ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบอิ ของอึวิภัตติ และรัสสะ อู เป็น อุ	อ + หฺ อู ➤ อุ + ~~อิ~~ ํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อหุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อหุํ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อโหสิมฺห**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หู + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มฺหา อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	หู + มฺหา	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + หู + มฺหา	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	อ + หฺ อู + มฺหา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อ + หฺ อู ➤ โอ + มฺหา	= อญฺเญสุ จ.
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลง อิ อาคม	อ + หฺ โอ + อิ –มฺหา	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + หฺ โอ + สฺ– อิ –มฺหา	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน....

รัสสะ มฺหาวิภัตติ เป็น มฺห   อ + หฺ โอ +สฺ–อิ– มฺหา→มฺห = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   อโหสิมฺห   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อโหสิมฺห.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อหุมฺห**   ศัพท์เดิมคือ   = หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ   หู   = ภูวาทโย ธาตโว.

ลงอัชชตนีวิภัตติ   หู + อัชชตนี   = สมีเปชฺชตนี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา   หู + ปรัสสบท   = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง มฺหา อุตตมบุรุษ พหุวจนะ   หู + มฺหา   = อมฺเห อุตฺตโม.

เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ   อ + หู + มฺหา   = อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู   อ + หฺ อู + มฺหา   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

รัสสะ อู เป็น อุ   อ + หฺ อู → อุ + มฺหา   = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

รัสสะ มฺหาวิภัตติ เป็น มฺห   อ + หฺ อุ + มฺหา → มฺห   = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อุ   อหุมฺห   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อหุมฺห.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

อหํ เกวฏฺฏคามสฺมึ   อหุํ เกวฏฺฏทารโก.

อ.เรา เป็นเด็กชาวประมง ในหมู่บ้านชาวประมง ได้เป็นแล้ว.

ออาคม + หูธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อหุ, อโหสิ	อเหสุํ, อหุํ, อหวุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อโหสิ	อโหสิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อโหสึ, อหุํ	อโหสิมฺห, อหุมฺห	อมฺหโยค

๔๙๐. โหติสฺสเร'โหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิ สฺสสฺส จ.

ภวิสฺสนฺติมฺหิ ในเพราะภวิสสันตีวิภัตติ **โหติสฺสโร** อ.สระอูของหูธาตุ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **เอโหเห** ซึ่งความเป็น เอห, โอห และ เอ ท., **โลโป** อ.การลบ **สฺสสฺส** แห่งสฺส **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย **วา** บ้าง.

(เพราะภวิสสันตีวิภัตติ แปลง อูของหูธาตุ เป็น เอห, โอห และ เอ, และลบ สฺส บ้าง)

สูตรนี้มี ๕ บท คือ โหติสฺสโร, เอโหเห, ภวิสฺสนฺติมฺหิ, สฺสสฺส, จ. เป็น **อาเทสวิธิ** และ**โลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธีสองอย่างในสูตรนี้ คือวิธีการอาเทศและวิธีการลบ. ด้วยการแบ่งสูตร (โยควิภาคะ) ว่า **"ภวิสฺสนฺติมฺหิ สฺสสฺส จ"** ลบ สฺส ของภวิสสันตีวิภัตติ เช่น ทกฺขิติ (ทิส + สฺสติ) จักดู

ทำตัวรูป **เหหิติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	หู + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ แปลงอูเป็น เอห และลบสฺส	หฺ อู → เอห + ~~สฺส~~ ติ	= โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิฯ
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลง อิ อาคม	หฺ เอห + อิ + ติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	หฺ เอหฺ อ + อิ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	หฺ เอหฺ ~~อ~~ + อิ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เหหิติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เหหิติ.** (จักมี, จักเป็น)

ทำตัวรูป **โหหิติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ	หู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	หู + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หู + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู	หฺ อู + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะวิภัตติ แปลงอูเป็นโอหและลบ สฺส   หฺ อู → โอห + ~~สฺส~~ ติ   = โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิฯ
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลงอิอาคม   หฺ โอห + อิ + ติ   = อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ   หฺ โอหฺ อ + อิ + ติ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ   หฺ โอหฺ ~~อ~~ + อิ + ติ   = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   โหหิติ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โหหิติ.** (จักมี, จักเป็น)

ทำตัวรูป **เหติ**   ศัพท์เดิมคือ   = หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ   หู   = ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ   หู + ภวิสสันตี   = อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา   หู + ปรัสสบท   = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ   หู + สฺสติ   = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู   หฺ อู + สฺสติ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ แปลงอูเป็น เอ และลบ สฺส   หฺ อู → เอ + ~~สฺส~~ ติ   = โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ เอ   เหติ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เหติ.** (จักมี, จักเป็น)

ทำตัวรูป **เหหิสฺสติ**   ศัพท์เดิมคือ   = หู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง หู ชื่อ ธาตุ   หู   = ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ   หู + ภวิสสันตี   = อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา   หู + ปรัสสบท   = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ   หู + สฺสติ   = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อู   หฺ อู + สฺสติ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ แปลง อู เป็น เอห   หฺ อู → เอห + สฺสติ   = โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิฯ
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลง อิ อาคม   หฺ เอห + อิ + สฺสติ   = อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ   หฺ เอหฺ อ + อิ + สฺสติ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ   หฺ เอหฺ ~~อ~~ + อิ + สฺสติ   = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   เหหิสฺสติ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เหหิสฺสติ.** (จักมี, จักเป็น)

หูธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ (ลบ สฺส)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เหหิติ, โหหิติ, เหติ	เหหินฺติ, โหหินฺติ, เหนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	เหหิสิ, โหหิสิ, เหสิ	เหหิถ, โหหิถ, เหถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	เหหามิ, โหหามิ, เหมิ	เหหาม, โหหาม, เหม	อมฺห โยค

หูธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ (ไม่ลบ สฺส)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เหหิสฺสติ, โหหิสฺสติ, เหสฺสติ	เหหิสฺสนฺติ, โหหิสฺสนฺติ, เหสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	เหหิสฺสสิ, โหหิสฺสสิ, เหสฺสสิ	เหหิสฺสถ, โหหิสฺสถ, เหสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	เหหิสฺสามิ, โหหิสฺสามิ, เหสฺสามิ	เหหิสฺสาม, โหหิสฺสาม, เหสฺสาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **อนุโภนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย
ตั้ง ภู ชื่อ ธาตุ	อนุ + ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อนุ + ภู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อนุ + ภู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	อนุ + ภู + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อนุ + ภู + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อนุ + ภู + ~~อ~~ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	อนุ + ภฺ อู + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	อนุ + ภฺ อู ➝ โอ + อนฺติ	= อญฺเญสุ จ.
หลังจาก โอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	อนุ + ภฺ โอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อนุโภนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อนุโภนฺติ.** (ย่อมเสวย)

อนุบทหน้า + ภูธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อนุโภติ	อนุโภนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	อนุโภสิ	อนุโภถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อนุโภมิ	อนุโภม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **เสติ** ศัพท์เดิมคือ = สิ สเย ในการนอน

ตั้ง สิ ชื่อ ธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สิ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบอปัจจัย	สิ + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	สฺ อิ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อิ เป็น เอ	สฺ อิ ➝ เอ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เสติ.** (ย่อมนอน)

สิธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เสติ	เสนฺติ	เสเต	เสนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	เสสิ	เสถ	เสเส	เสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เสมิ	เสม	เส	เสมฺเห	อมฺหโยค

๔๙๑. เอ อย.

สเร ในเพราะสระ **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **เอ** อ.เอ **ธาตฺวนฺโต** อันเป็นที่สุดธาตุ **อย** แปลงเป็น อย **โหติ** ย่อมเป็น.

(เพราะสระหลัง แปลงสระ เอ ที่สุดของธาตุ เป็น อย)

สูตรนี้ มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **สยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สิ สเย ในการนอน
ตั้ง สิ ชื่อ ธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สิ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	สฺ อิ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	สฺ อิ → เอ + อ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	สฺ เอ → อย + อ + ติ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	สฺ อยฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สยติ.** (ย่อมนอน)

ทำตัวรูป **สยนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สิ สเย ในการนอน
ตั้ง สิ ชื่อ ธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	สิ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สิ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	สฺ อิ + อ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	สฺ อิ → เอ + อ + อนฺติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	สฺ เอ → อย + อ + อนฺติ	= เอ อย.

แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	สฺ อยฺ อ + อ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	สฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + อนฺติ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	สฺ อยฺ + ~~อ~~ + อนฺติ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สยนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สยนฺติ.** (ย่อมนอน)

ทำตัวรูป **สยถ**	ศัพท์เดิมคือ	= สิ สเย ในการนอน
ตั้ง สิ ชื่อ ธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	สิ + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สิ + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	สฺ อิ + อ + ถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	สฺ อิ → เอ + อ + ถ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	สฺ เอ → อย + อ + ถ	= เอ อยํ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	สฺ อยฺ อ + อ + ถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + ถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สยถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สยถ.** (อ.ท่าน ท. ย่อมนอน)

ทำตัวรูป **สยามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สิ สเย ในการนอน
ตั้ง สิ ชื่อ ธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	สิ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สิ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	สฺ อิ + อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	สฺ อิ → เอ + อ + มิ	= อญฺเญสุ จ.

เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย สฺ เอ → อย + อ + มิ = เอ อยํ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ สฺ อยฺ อ + อ + มิ = ปุพฺพมโธชิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า สฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + มิ = สรา สเร โลปํ.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา สฺ อยฺ + อ → อา + มิ = อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ สยามิ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สยามิ.** (ย่อมนอน)

สิธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สยติ	สยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สยสิ	สยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สยามิ	สยาม	อมฺหโยค

สิธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เสตุ, สยตุ	เสนฺตุ, สยนฺตุ	สยตํ	สยนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	เสหิ, สย, สยาหิ.	เสถ, สยถ	สยสฺสุ	สยโวฺห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เสมิ, สยามิ	เสม, สยาม	สเย	สยามเส	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **เนติ** ศัพท์เดิมคือ = นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ นี = ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ นี + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา นี + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ นี + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ นี + อ + ติ = ภูวาทิโต อ.

หลังจากภูวาทิธาตุ ลบอปัจจัย	นี + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เนติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เนติ.** (ย่อมนำไป)

ทำตัวรูป **นยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นี + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	นี + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + อ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	นฺ เอ → อย + อ + ติ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	นฺ อยฺ อ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ไปประกอบกับสระ	นยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นยติ.** (ย่อมนำไป)

นีธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เนติ, นยติ	เนนฺติ, นยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	เนสิ, นยสิ	เนถ, นยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เนมิ, นยามิ	เนม, นยาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **นียเร**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นี + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	นี + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	นี + อนฺเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + ย + อนฺเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง อนฺเต เป็น เร	นี + ย + อนฺเต → เร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **นียเร.** (ย่อมถูกนำไป)

ทำตัวรูป **นียนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นี + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	นี + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	นี + อนฺเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + ย + อนฺเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	นี + ย + อนฺเต → อนฺติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	นี + ยฺ อ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	นี + ยฺ ~~อ~~ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	นียนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นียนฺติ.** (ย่อมถูกนำไป)

ทฺวิกมฺมกธาตุ คือ ธาตุที่มีสองกรรม แบ่งเป็น ๒ จำพวก ดังนี้

(๑) **ปธานกมฺม** ธาตุที่มีสองกรรม และเน้นกรรมที่เป็นประธานเป็นหลัก คำแปลว่า "ซึ่ง..." ในประโยคกัตตุวาจก เรียกว่า "อวุตตกรรม" แต่เมื่อเปลี่ยนเป็นประโยคกัมมวาจก ตัวที่เป็นปธานกรรมนี้ จะเปลี่ยนเป็น "วุตตกรรม" คำแปลว่า "อันว่า..." เช่น นี, วห และหรธาตุ เป็นต้น

เช่น อชปาโล อชํ คามํ เนติ. อ.คนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป ซึ่งแพะ สู่หมู่บ้าน (ประโยคกัตตุวาจก)

อชปาเลน อโช คามํ นียเต. อ.แพะ อันคนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป สู่หมู่บ้าน (ประโยคกัมมวาจก)

ในประโยคกัตตุวาจก บทว่า “อชํ” เป็นปธานกรรม เป็นกรรมหลัก แปลว่า “ซึ่งแพะ” หลักสัมพันธ์เรียกว่า “อวุตตกรรม” ส่วนบทว่า “คามํ” เป็นกรรมรอง เรียกว่าอปธานกรรม แปลว่า “สู่หมู่บ้าน” เรียกว่า “สัมปาปุณิย–กรรม”

บทว่า “อโช” ในประโยคกัมมวาจาก เป็นประธานในประโยค เรียกว่า “วุตตกรรม” เพราะธาตุกลุ่มนี้เน้นตัวปธานกรรม ฉะนั้น ตัวที่เป็นกรรมหลักในประโยคกัตตุวาจก เมื่อเป็นประโยคกัมมวาจก จะเปลี่ยนเป็นประธานแทน

(๒) **อปธานกมฺม** ธาตุที่มีสองกรรม และเน้นที่กรรมรองเป็นหลัก คำแปลว่า “กะ...”ในประโยคกัตตุวาจก เรียกว่า “อกถิตกรรม” แต่เมื่อเปลี่ยนเป็นประโยคกรรมวาจก ตัวที่เป็นอปธานกรรมนี้ จะเปลี่ยนเป็น “กถิตกรรม” คำแปลว่า “อันว่า...” เช่น ทุห, ยาจ, รุธิ และปุจฺฉธาตุ เป็นต้น

เช่น เสฏฺฐี สตฺถารํ ปญฺหํ ปุจฺฉติ. อ.เศรษฐี ย่อมทูลถาม ซึ่งปัญหา กะพระศาสดา (ประโยคกัตตุวาจก)

เสฏฺฐินา สตฺถา ปญฺหํ ปุจฺฉิยเต. อ.พระศาสดา อันเศรษฐี ย่อมทูลถาม ซึ่งปัญหา (กัมมวาจก)

คาถาสรุป ทฺวิกมฺมกธาตุ ๒ จำพวก

ทุห–ยาจ–รุธิ–ปุจฺฉ–　　　　ภิกฺข–สาส–วจาทโย,
นี–วห–หร–มาที จ　　　　อุภเยเต ทฺวิกมฺมิกา.
นิยาทีนํ ปธานญฺจ　　　　อปฺปธานํ ทุหาทินํ.

ธาตุที่มีสองกรรม มี ๒ จำพวก คือ (๑) ทุห, ยาจ, รุธิ, ปุจฺฉ, ภิกฺข, สาส และวจธาตุเป็นต้น เป็นพวกอปธานกรรม (๒) นี, วห และหรธาตุ เป็นต้น เป็นพวกปธานกรรม

ทำตัวรูป **เนตุ**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	นี + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตุ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	นี + ตุ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + อ + ตุ	= ภูวาทิโต อ.

หลังจากภูวาทิธาตุ ลบอปัจจัย	นี + ~~อ~~ + ตุ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + ตุ	= ปุพฺพมโธชิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + ตุ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เนตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เนตุ.** (จงนำไป)

ทำตัวรูป **นย**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	นี + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	นี + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + อ + หิ	= ปุพฺพมโธชิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + อ + หิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	นฺ เอ → อย + อ + หิ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	นฺ อยฺ อ + อ + หิ	= ปุพฺพมโธชิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + หิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
หลังจากอการันต์ ลบ หิ วิภัตติ	นฺ อยฺ + อ + ~~หิ~~	= หิโลปํ วา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	นย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นย.** (จงนำไป)

ทำตัวรูป **นยาหิ**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	นี + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	นี + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + อ + หิ	= ปุพฺพมโธชิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะอปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + อ + หิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	นฺ เอ → อย + อ + หิ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	นฺ อยฺ อ + อ + หิ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	นฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + หิ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะหิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	นฺ อยฺ + อ → อา + หิ	= อการ ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	นยาหิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นยาหิ.** (จงนำไป)

นีธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เนตุ, นยตุ	เนนฺตุ, นยนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	เนหิ, นย, นยาหิ	เนถ, นยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เนมิ, นยามิ	เนม, นยาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **นเย**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการให้ถึง
ตั้ง นี ชื่อ ธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	นี + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	นี + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นี + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + อ + เอยฺย	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + อ + เอยฺย	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	นฺ เอ → อย + อ + เอยฺย	= เอ อย.
แปลง เอยฺย เป็น เอ	นฺ อย + อ + เอยฺย → เอ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	นฺ อยฺ อ + อ + เอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	นฺ อยฺ ~~อ~~ + อ + เอ	= สรา สเร โลปํ.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	นฺ อยฺ + ~~อ~~ + เอ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	นเย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นเย.** (พึงนำไป)

นีธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	นเย, นเยยฺย	นเยยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	นเย, นเยยฺยาสิ	นเยยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	นเย, นเยยฺยามิ	นเยยฺยาม	อมฺห โยค

๔๙๒. ฐา ติฏฺโฐ.

ฐา อ.ฐาธาตุ **ติฏฺโฐ** แปลงเป็น ติฏฺฐ **โหติ** ย่อมเป็น **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลง ฐาธาตุ เป็น ติฏฺฐ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **ติฏฺฐติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป
ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ฐา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฐา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ฐา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ฐา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ฐา เป็น ติฏฺฐ	ฐา → ติฏฺฐ + ติ	= ฐา ติฏฺโฐ.

สำเร็จรูปเป็น **ติฏฺฐติ.** (ย่อมยืน)

ฐาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ติฏฺฐติ	ติฏฺฐนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ติฏฺฐสิ	ติฏฺฐถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ติฏฺฐามิ	ติฏฺฐาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **สณฺฐหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ...ห้ามการไป
ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	สํ + ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สํ + ฐา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สํ + ฐา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สํ + ฐา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อา	สํ + ฐฺ อา + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลง หฺ อาคม และรัสสะ อา เป็น อ	สํ + ฐฺ อา→อ + หฺ–อ+ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ ณฺ	ส ํ→ณฺ + ฐฺ อ +หฺ อ+ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สณฺฐหติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สณฺฐหติ.** (ย่อมตั้งอยู่ด้วยดี)

ทำตัวรูป **อธิฏฺเฐติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อธิ+ ฐา คตินิวตฺติมฺหิ..ห้ามการไป
ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	อธิ + ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อธิ + ฐา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อธิ + ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อธิ + ฐา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อธิ + ฐา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	อธิ + ฐา + อ → เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อา	อธิ + ฐฺ อา + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อธิ + ฐฺ ~~อา~~ + เอ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
ฏฺ อสทิสเทฺวภาวะ	อธิ + ฏฺ–ฐฺ + เอ + ติ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ เอ	อธิฏฺเฐติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อธิฏฺเฐติ.** (ย่อมอธิษฐาน)

อธิบทหน้า + ฐาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อธิฏฺเฐติ	อธิฏฺเฐนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	อธิฏฺเฐสิ	อธิฏฺเฐถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อธิฏฺเฐมิ	อธิฏฺเฐม	อมฺห โยค

๔๙๓. ยมฺหิ ทา–ธา–มา–ฐา–หา–ปา–มห–มถาทีน’มี.

ยมฺหิ ในเพราะยปัจจัย **ภาวกมฺมวิสเย** อันกล่าวภาวะและกรรม **อนฺโต** อ.สระที่สุด **ทาธามาฐาหาปามห–มถาทีนํ (ธาตูนํ)** ของธาตุ ท. มี ทา, ธา, มา, ฐา, หา, ปา, มห และมถ เป็นต้น **อี** แปลงเป็น อี **โหติ** ย่อมเป็น.

(เพราะยปัจจัยที่กล่าวอรรถภาวะและกรรม แปลงสระที่สุดของธาตุมี ทา, ธา, มา, ฐา, หา, ปา, มห และ มถ เป็นต้น เป็น อี)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ ยมฺหิ, ทาธามาฐาหาปามหมถาทีนํ, อี. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อุปฏฺฐียติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป+ฐา คติทิวตฺติมฺหิ...การห้ามไป
ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	อุป + ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อุป + ฐา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	อุป + ฐา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อุป + ฐา + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	อุป + ฐา + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อา	อุป + ฐฺ อา + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อา เป็น อี	อุป + ฐฺ อา→อี + ย +เต	= ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหมถาทีฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	อุป + ฐฺ อี +ย+ เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ อี	อุปฐียติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ฏฺ อสทิสเทฺวภาวะ	อุป ฏฺ–ฐียติ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฏฺฐียติ.** (ย่อมถูกบำรุง)

ทำตัวรูป **ติฏฺฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป
ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	ฐา + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ฐา + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ฐา + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ฐา + ~~อ~~ + หิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ฐา เป็น ติฏฺฐ	ฐา → ติฏฺฐ + หิ	= ฐา ติฏฺโฐ.
หลังจาก อการันต์ ลบ หิ วิภัตติ	ติฏฺฐ + ~~หิ~~	= หิโลปํ วา.

สำเร็จรูปเป็น **ติฏฺฐ.** (อ.ท่าน จงยืน)

ทำตัวรูป **ติฏฺฐาหิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป
ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปัญจมีวิภัตติ	ฐา + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ฐา + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ฐา + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ฐา + ~~อ~~ + หิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ฐา เป็น ติฏฺฐ	ฐา → ติฏฺฐ + หิ	= ฐา ติฏฺโฐ.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ติฏฺฐฺ อ + หิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะหิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ติฏฺฐฺ อ → อา + หิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ อา	ติฏฺฐาหิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ติฏฺฐาหิ.** (อ.ท่าน จงยืน)

จาธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ติฏฺฐตุ	ติฏฺฐนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	ติฏฺฐ, ติฏฺฐาหิ	ติฏฺฐถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ติฏฺฐามิ	ติฏฺฐาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ติฏฺเฐ** ศัพท์เดิมคือ = ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป

ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ฐา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฐา + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ฐา + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ฐา + ~~อ~~ + เอยฺย	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ฐา เป็น ติฏฺฐ	ฐา → ติฏฺฐ + เอยฺย	= ฐา ติฏฺโฐ.
แปลง เอยฺย เป็น เอ	ติฏฺฐ + เอยฺย → เอ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ติฏฺฐฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ติฏฺฐฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ติฏฺเฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ติฏฺเฐ.** (พึงยืน)

ทำตัวรูป **อฏฺฐาสิ** ศัพท์เดิมคือ = ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป

ตั้ง ฐา ชื่อ ธาตุ	ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ฐา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฐา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฐา + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + ฐา + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺอาคม	อ + ชา + สฺ – อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาค ใน...
รัสสะ อี เป็น อิ	อ + ชา + สฺ – อี ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ฏ อสทิสเทฺวภาวะ	อ + ฏฺ–ชา + สฺ อิ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อฏฺชาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อฏฺชาสิ.** (ได้ยินอยู่แล้ว)

ทำตัวรูป **อฏฺชํสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป
ตั้ง ชา ชื่อ ธาตุ	ชา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ชา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ชา + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง อุํ เป็น อํสุ	ชา + อุํ ➔ อํสุ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ชา + อํสุ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
ฏ อสทิสเทฺวภาวะ	อ + ฏฺ–ชา + อํสุ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อา	อฏฺชฺ อา + อํสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อฏฺชฺ ~~อา~~ + อํสุ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	อฏฺชํสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อฏฺชํสุ.** (ได้ยินอยู่แล้ว)

๔๙๔. ปา ปิโพ.

ปา อ.ปาธาตุ **ปิโพ** แปลงเป็น ปิพ **โหติ** ย่อมเป็น **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.
(แปลงปาธาตุ เป็น ปิพ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **ปิพติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปา ปาเน ในการดื่ม
ตั้ง ปา ชื่อ ธาตุ	ปา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ปา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ปา เป็น ปิพ	ปา → ปิพ + ติ	= ปา ปิโพ.

สำเร็จรูปเป็น **ปิพติ.** (ย่อมดื่ม)

ทำตัวรูป **ปิวติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปา ปาเน ในการดื่ม
ตั้ง ปา ชื่อ ธาตุ	ปา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ปา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ปา เป็น ปิพ	ปา → ปิพ + ติ	= ปา ปิโพ.
แปลง พ เป็น ว	ปิ พ → ว + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **ปิวติ.** (ย่อมดื่ม)

ทำตัวรูป **ปิวามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปา ปาเน ในการดื่ม
ตั้ง ปา ชื่อ ธาตุ	ปา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ปา + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปา + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ปา + ~~อ~~ + มิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ปา เป็น ปิพ	ปา → ปิพ + มิ	= ปา ปิโพ.
แปลง พ เป็น ว	ปิ พ → ว + มิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ปิวฺ อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ปิวฺ อ → อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.

นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อา ปิวามิ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปิวามิ.** (ย่อมดื่ม)

ปาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปิพติ, ปิวติ	ปิพนฺติ, ปิวนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปิพสิ, ปิวสิ	ปิพถ, ปิวถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปิพามิ, ปิวามิ	ปิพาม, ปิวาม	อมฺหโยค

๔๙๕. ติสฺส ตฺถิตฺตํ.

ตฺถิตฺตํ อ.ความเป็น ตฺถิ **ติสฺส** แห่งติวิภัตติ **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **อสสฺมา** จากอสธาตุ **โหติ** ย่อมมี, **อนฺตโลโป** อ.การลบที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากอสธาตุ แปลง ติวิภัตติ เป็น ตฺถิ และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อตฺถิ** ศัพท์เดิมคือ = อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ อส = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ อสฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ อสฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา อสฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ อสฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ อสฺ + อ + ติ = ภูวาทิโต อ.

หลังจากธาตุ ลบ อ ปัจจัย อสฺ + ~~อ~~ + ติ = โลปญฺเจตฺตมกาโร.

หลังจากอสธาตุ แปลงติเป็นตฺถิ และลบสฺ อ ~~สฺ~~ + ติ → ตฺถิ = ติสฺส ตฺถิตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺถิ.** (มีอยู่)

วินิจฉัยบทว่า "อตฺถิ"

(๑) เป็น **นิบาต** ใช้เป็นเอกวจนะหรือพหุวจนะ ก็ได้ เช่น ปุตฺตา มตฺถิ. (เม + อตฺถิ) แปลว่า อ.บุตร ท. ของเรา มีอยู่. ในตัวอย่างนี้ บทว่า "ปุตฺตา" เป็นประธาน เป็นพหุวจนะ บทว่า "อตฺถิ" เป็นนิบาตบท ใช้ทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ในประโยคกัตตุวาจก เป็นพหุวจนะเหมือนกัน

(๒) เป็น **กิริยาอาขยาต** มีรูปเป็นเอกวจนะอย่างเดียว ใช้กับประธานที่เป็นเอกวจนะ เช่น ธนํ มตฺถิ. แปลว่า อ.ทรัพย์ ของเรา มีอยู่. ในตัวอย่างนี้ บทว่า "ธนํ" เป็นประธาน เป็นเอกวจนะ บทว่า "อตฺถิ" เป็นกิริยาอาขยาต เป็นเอกวจนะเหมือนกัน

๔๙๖. สพฺพตฺถ'าสสฺส'าทิโลโป จ.

สพฺพตฺถ (วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ) จ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. ทั้งปวง ด้วย **อาทิโลโป** อ.การลบอักษรเบื้องต้น **อสสฺส** ของอสธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง ลบ ออักษรเบื้องต้นของอสธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ สพฺพตฺถ, อสสฺส, อาทิโลโป, จ. เป็น **โลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **นิวตฺตาปนาวธารณ** ห้ามการลบในบางอุทาหรณ์ หรือมีอรรถ **วาจาสิลิฏฺฐ** ทำให้สูตรสละสลวย สวดไพเราะ.

ทำตัวรูป **สนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะวิภัตติ ลบ อ ของ อส ธาตุ	~~อ~~ สฺ + อนฺติ	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺติ.** (มีอยู่)

๔๙๗. สิมฺหิ จ.

สิมฺหิ จ ในเพราะสิวิภัตติ ด้วย **อนฺต โล โป** อ.การลบซึ่งพยัญชนะที่สุด **อสสฺส** ของ อสธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะสิวิภัตติ ลบพยัญชนะที่สุดของอสธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **โลปวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ เพราะหิวิภัตติ ลบ สฺ ที่สุดของอสธาตุ ตัวอย่าง “อหิ” (อส + อ + หิ) จงมี, จงเป็น.

ทำตัวรูป **อสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + สิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะสิวิภัตติ ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	อ ~~สฺ~~ + สิ	= สิมฺหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อสิ.** (อ.ท่าน ย่อมเป็น)

๔๙๘. ถสฺส ตฺถตฺตํ.

ตฺถตฺตํ อ.ความเป็นแห่ง ตฺถ **ถสฺส** แห่ง ถวิภัตติ **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **อสสฺมา** จาก อสธาตุ **โหติ** ย่อมมี, **อนฺต โล โป** อ.การลบพยัญชนะที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากอสธาตุ แปลง ถวิภัตติ เป็น ตฺถ และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิ และโลปวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ อสฺ + ถ = ตุมฺเห มชฺฌิโม.

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ อสฺ + อ + ถ = ภูวาทิโต อ.

หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย อสฺ + ~~อ~~ + ถ = โลปญฺเจตฺตมกาโร.

หลังจากธาตุ แปลงถเป็นตฺถ และลบ สฺ อ ~~สฺ~~ + ถ → ตฺถ = ถสฺส ตฺถตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺถ.** (อ.ท่าน ท. ย่อมเป็น)

๔๙๙. อสสฺมา มิ–มานํ มฺหิ–มฺหา'นฺตโลโป จ.

มฺหิมฺหา อ.การแปลงเป็น มฺหิ และ มฺห ท. **มิมานํ** แห่ง มิ และมวิภัตติ ท. **ปราสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **อสสฺมา** จากอสธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง, **อนฺตโลโป** อ.การลบพยัญชนะที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากอสธาตุ แปลง มิวิภัตติ เป็น มฺหิ แปลง มวิภัตติ เป็น มฺห บ้าง และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ อสสฺมา, มิมานํ, มฺหิมฺหา, อนฺตโลโป, จ. เป็น **อาเทสวิธิ และโลปวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ อย่าง คือ อาเทสวิธิและโลปวิธิในสูตรนี้.

ทำตัวรูป **อมฺหิ** ศัพท์เดิมคือ = อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ อส = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ อสฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ อสฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา อสฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ อสฺ + มิ = อมฺเห อุตฺตโม.

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ อสฺ + อ + มิ = ภูวาทิโต อ.

หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย อสฺ + ~~อ~~ + มิ = โลปญฺเจตฺตมกาโร.

หลังจากอสธาตุ แปลงมิเป็นมฺหิ และลบสฺ อ ~~สฺ~~ + มิ → มฺหิ = อสสฺมา มิมานํ มฺหิมฺหานฺตฯ

สำเร็จรูปเป็น **อมฺหิ.** (อ.เรา ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺมิ** ศัพท์เดิมคือ = อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ อส = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ อสฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ อสฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + มิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.

สำเร็จรูปเป็น **อสฺมิ.** (อ.เรา ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **อมฺห**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + ม	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
หลังจากธาตุ แปลง ม เป็นมฺห และลบสฺ	อ ~~สฺ~~ + ม ➝ มฺห	= อสสฺมา มิมานํ มฺหิมฺหานฺตฯ

สำเร็จรูปเป็น **อมฺห.** (อ.เรา ท. ย่อมเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺม**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + ม	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.

สำเร็จรูปเป็น **อสฺม.** (อ.เรา ท. ย่อมเป็น)

อสธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อตฺถิ	สนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	อสิ	อตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อมฺหิ, อสฺมิ	อมฺห, อสฺม	อมฺห โยค

๙๐๐. ตุสฺส ตฺถุตฺตํ.

ตฺถุตฺตํ อ.ความเป็นแห่ง ตฺถุ **ตุสฺส** แห่ง ตุวิภัตติ **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **อสสฺมา** จากอสธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย, **อนฺตโลโป** อ.การลบพยัญชนะที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากอสธาตุ แปลง ตุวิภัตติ เป็น ตฺถุ และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิ และโลปวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **อตฺถุ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปัญจมีวิภัตติ	อสฺ + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ตุ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + ตุ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + ตุ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + ตุ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
หลังจากอสธาตุ แปลงตุเป็นตฺถุ และลบสฺ อ	~~สฺ~~ + ตุ → ตฺถุ	= ตุสฺส ตฺถุตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺถุ.** (จงมี)

ทำตัวรูป **สนฺตุ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปัญจมีวิภัตติ	อสฺ + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺตุ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + อนฺตุ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + อนฺตุ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + อนฺตุ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะวิภัตติ ลบ อ ของ อส ธาตุ	~~อ~~ สฺ + อนฺตุ	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สนฺตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺตุ.** (จงมี)

ทำตัวรูป **อหิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปัญจมีวิภัตติ	อสฺ + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง หิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + หิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + หิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + หิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะหิวิภัตติ ลบ สฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ	อ ~~สฺ~~ + หิ	= จศัพท์ใน สิมฺหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อหิ.** (อ.ท่าน จงเป็น)

ทำตัวรูป **อตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงปัญจมีวิภัตติ	อสฺ + ปัญจมี	= อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + ถ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
หลังจากธาตุ แปลงถ เป็นตฺถ และลบ สฺ	อ ~~สฺ~~ + ถ → ตฺถ	= ถสฺส ตฺถตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺถ.** (อ.ท่าน ท. จงเป็น)

อสธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อตฺถุ	สนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	อหิ	อตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อสฺมิ	อสฺม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **สิยา**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺย	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะวิภัตติ ลบ อ ของ อส ธาตุ	~~อ~~ สฺ + เอยฺย	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
แปลง เอยฺย เป็น อิยา	สฺ + เอยฺย → อิยา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สิยา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สิยา.** (พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺส**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.

หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺย	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง เอยฺย พร้อมกับ สฺ เป็น สฺส	อ สฺ+เอยฺย ➔ สฺส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อสฺส.** (พึงมี,พึงเป็น) (สฺวโจ จสฺส มุทุอนติมานี)

ทำตัวรูป **สิยุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + เอยฺยุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺยุํ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺยุํ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะวิภัตติ ลบ อ ของ อส ธาตุ	~~อ~~ สฺ + เอยฺยุํ	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
แปลง เอยฺยุํ เป็น อิยุํ	สฺ + เอยฺยุํ ➔ อิยุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สิยุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สิยุํ.** (พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + เอยฺยุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺยุํ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺยุํ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง เอยฺยุํ พร้อมกับ สฺ เป็น สฺสุ	อ สฺ+เอยฺยุํ ➔ สฺสุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อสฺสุ.** (พึงมี, พึงเป็น) (เอวมสฺสุ วจนียา)

ทำตัวรูป **อสฺส**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยาสิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + เอยฺยาสิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺยาสิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺยาสิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง เอยฺยาสิ พร้อมกับ สฺ เป็น สฺส	อ สฺ+เอยฺยาสิ → สฺส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อสฺส.** (อ.ท่าน พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺสถ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยาถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + เอยฺยาถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺยาถ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺยาถ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง เอยฺยาถ พร้อมกับ สฺ เป็น สฺสถ	อ สฺ+เอยฺยาถ → สฺสถ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อสฺสถ.** (อ.ท่าน ท. พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺสํ** ศัพท์เดิมคือ = อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยามิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + เอยฺยามิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺยามิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺยามิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง เอยฺยามิ พร้อมกับ สฺ เป็น สฺสํ	อ สฺ+เอยฺยามิ → สฺสํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อสฺสํ.** (อ.เรา พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป **อสฺสาม** ศัพท์เดิมคือ = อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	อสฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยาม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + เอยฺยาม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อสฺ + อ + เอยฺยาม	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + เอยฺยาม	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง เอยฺยาม พร้อมกับ สฺ เป็น สฺสาม	อ สฺ+เอยฺยาม → สฺสาม	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อสฺสาม.** (อ.เรา ท. พึงมี, พึงเป็น)

อสธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สิยา, อสฺส	สิยุํ, อสฺสุ	นามโยค
มัชฌิม.	อสฺส	อสฺสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อสฺสํ	อสฺสาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อสฺ + อี ➝ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + อสฺ + อิ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะสระหลัง ลบหน้าสระ	~~อ~~ + อ สฺ + อิ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะ อ เป็น อา	อ ➝ อา สฺ + อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาสิ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ทำตัวรูป **อาสุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อสฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	อสฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + อสฺ + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะสระหลัง ลบหน้าสระ	~~อ~~ + อ สฺ + อุํ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะ อ เป็น อา	อ ➝ อา สฺ + อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อาสุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาสุํ.** (ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว)

ออาคม + อสธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อาสิ	อาสึสุ, อาสุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อาสิ	อาสิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อาสึ	อาสิมฺห	อมฺหโยค

๔๐๑. อสพฺพธาตุเก ภู.

อสพฺพธาตุเก ในเพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ **ภู** อ.การแปลงเป็น ภู **อสสฺส** แห่งอสธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** ห้ามแปลงบ้าง.

(เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ แปลงอสธาตุ เป็น ภู ห้ามแปลงบ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **นิวตฺตน** ห้ามแปลงในบางอุทาหรณ์ เช่น อาสุํ

ทำตัวรูป **ภวิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง อส ชื่อ ธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	อสฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อสฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ แปลงอส เป็นภู	อสฺ ➔ ภู + สฺสติ	= อสพฺพธาตุเก ภู.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ภู + อิ + สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อิ + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู ➔ โอ + อิ + สฺสติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ ➔ อว + อิ + สฺสติ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อิ + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อิ + สฺสติ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวิสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวิสฺสติ.** (จักมี, จักเป็น)

๔๐๒. พฺรูโต อี ติมฺหิ.

ติมฺหิ ในเพราะติวิภัตติ **อี** อ.อีอาคม **โหติ** ย่อมลง **ปโร** เป็นเบื้องหลัง **พฺรูโต** จากพฺรูธาตุ **วา** บ้าง.

(เพราะติวิภัตติ ลง อี อาคมหลังจากพฺรูธาตุ บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาคมวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **พฺรวีติ**	ศัพท์เดิมคือ	= พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง พฺรู ชื่อ ธาตุ	พฺรู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	พฺรู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พฺรู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	พฺรู + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	พฺรู + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบอปัจจัย	พฺรู + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะติวิภัตติ ลง อี อาคม	พฺรู + อี + ติ	= พฺรูโต อี ติมฺหิ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อู	พฺรฺ อู + อี + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อู เป็น โอ	พฺรฺ อู → โอ + อี + ติ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	พฺรฺ โอ → อว + อี + ติ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	พฺรฺ อวฺ อ + อี +ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พฺรฺ อวฺ ~~อ~~ + อี +ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	พฺรวีติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พฺรวีติ.** (ย่อมกล่าว)

ทำตัวรูป **อาห**	ศัพท์เดิมคือ	= พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง พฺรู ชื่อ ธาตุ	พฺรู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	พฺรู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พฺรู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	พฺรู + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	พฺรู + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	พฺรู + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.

แปลง ติ เป็น อ, พฺรู เป็น อาห	พฺรู → อาห + ติ → อ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อาหฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาหฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	อาห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาห.** (ย่อมกล่าว)

ทำตัวรูป **อาหุ**	ศัพท์เดิมคือ	= พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง พฺรู ชื่อ ธาตุ	พฺรู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	พฺรู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พฺรู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	พฺรู + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	พฺรู + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	พฺรู + ~~อ~~ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง อนฺติ เป็น อุ, พฺรู เป็น อาห	พฺรู → อาห + อนฺติ → อุ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อาหฺ อ + อุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาหฺ ~~อ~~ + อุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อาหุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาหุ.** (ย่อมกล่าว)

พฺรูธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	พฺรูวีติ, พฺรูติ, อาห.	พฺรุวนฺติ, อาหุ	พฺรูเต	พฺรุวนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	พฺรูสิ	พฺรูถ	พฺรูเส	พฺรูวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	พฺรูมิ	พฺรูม	พฺรุเว	พฺรูมฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อาห**	ศัพท์เดิมคือ	= พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง พฺรู ชื่อ ธาตุ	พฺรู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปโรกขาวิภัตติ	พฺรู + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พฺรู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	พฺรู + อ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะปโรกขาวิภัตติ แปลงพฺรู เป็นอาห	พฺรู ➛ อาห + อ	= พฺรูภูนมาหภูวา ปโรกฺขายํ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อาหฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาหฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	อาห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาห.** (สุปิเน กิร มาห. ได้ยินว่า อ.เขา กล่าวแล้ว ในความฝัน)

ทำตัวรูป **อาหุ**	ศัพท์เดิมคือ	= พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง พฺรู ชื่อ ธาตุ	พฺรู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปโรกขาวิภัตติ	พฺรู + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พฺรู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	พฺรู + อุ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะปโรกขาวิภัตติ แปลงพฺรู เป็นอาห	พฺรู ➛ อาห + อุ	= พฺรูภูนมาหภูวา ปโรกฺขายํ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อาหฺ อ + อุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาหฺ ~~อ~~ + อุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อาหุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาหุ.** (เตนาหุ โปราณา. เพราะเหตุนั้น อ.โบราณาจารย์ ท. กล่าวแล้ว)

ทำตัวรูป **อาหํสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง พฺรู ชื่อ ธาตุ	พฺรู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงปโรกขาวิภัตติ	พฺรู + ปโรกขา	= อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พฺรู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	พฺรู + อุ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะปโรกขาวิภัตติ แปลงพฺรู เป็นอาห	พฺรู ➛ อาห + อุ	= พฺรูภูนมาหภูวา ปโรกฺขายํ.

แปลง อุ เป็น อํสุ	อาห + อุ → อํสุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อาหฺ อ + อํสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาหฺ ~~อ~~ + อํสุ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	อาหํสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาหํสุ.** (กล่าวแล้ว)

ทำตัวรูป **หนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หนฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หนฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	หนฺ + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร

สำเร็จรูปเป็น **หนฺติ.** (ย่อมฆ่า, ย่อมเบียดเบียน)

ผลํ เว กทลึ หนฺติ ผลํ เวฬุํ ผลํ นฬํ
สกฺกาโร กาปุริสํ หนฺติ คพฺโภ อสฺสตรึ ยถา.

ผลกล้วยแล ย่อมฆ่า ซึ่งต้นกล้วย, ขุยไผ่ ย่อมฆ่า ซึ่งต้นไผ่, ผลไม้อ้อ ย่อมฆ่า ซึ่งต้นอ้อ และลาภสักการะ ย่อมฆ่า ซึ่งบุคคลชั่ว เหมือนลูกม้าอัสสดร ย่อมฆ่า ซึ่งแม่ม้าอัสสดร

ทำตัวรูป **หนติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หนฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หนฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	หนติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **หนติ.** (ย่อมฆ่า, ย่อมเบียดเบียน)

หนธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	หนฺติ, หนติ	หนนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	หนสิ	หนถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	หนามิ	หนาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **หญฺญเต**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	หนฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หนฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	หนฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง นฺย เป็น ณ	ห นฺย → ณ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	ห ญฺ–ณ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **หญฺญเต.** (ย่อมถูกฆ่า, ย่อมถูกเบียดเบียน)

ทำตัวรูป **หญฺญเร**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	หนฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	หนฺ + อนฺเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	หนฺ + ย + อนฺเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง นฺย เป็น ณ	ห นฺย ➛ ณ + อนฺเต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	ห ญฺ–ณ + อนฺเต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง อนฺเต เป็น เร	หญฺณ + อนฺเต ➛ เร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **หญฺณเร.** (ย่อมถูกฆ่า, ย่อมถูกเบียดเบียน)

หนธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	หญฺณเต	หญฺณนฺเต, หญฺณเร	หญฺณติ	หญฺณนฺติ, หญฺณเร	นามโยค
มัชฌิม.	หญฺณเส	หญฺณวฺเห	หญฺณสิ	หญฺณถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	หญฺเญ	หญฺณามฺเห	หญฺณามิ	หญฺณาม	อมฺหโยค

๕๐๓. วโธ วา สพฺพตฺถ.

สพฺพตฺถ (วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ) ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. ทั้งปวง **วโธ** อ.การแปลงเป็น วธ **หนสฺส** แห่งหนธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง แปลง หนธาตุ เป็น วธ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **วเธติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หนฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หนฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
เพราะอปัจจัย แปลง หนฺ เป็น วธฺ	หนฺ ➛ วธฺ + อ + ติ	= วโธ วา สพฺพตฺถ.

หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	วธฺ + อ ➔ เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วเธติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วเธติ.** (ย่อมฆ่า, ย่อมเบียดเบียน)

ทำตัวรูป **อวธิ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หนฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หนฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง หนฺ เป็น วธฺ	หนฺ ➔ วธฺ + อี	= วโธ วา สพฺพตฺถ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + วธฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อวธฺ + อี ➔ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อวธิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อวธิ.** (ได้ฆ่าแล้ว, ได้เบียดเบียนแล้ว) (อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ)

ทำตัวรูป **อวธึสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในความเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	หนฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	หนฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ แปลง หนฺ เป็น วธฺ	หนฺ ➔ วธฺ + อุํ	= วโธ วา สพฺพตฺถ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ + วธฺ + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อึสุ	อวธฺ + อุํ ➔ อึสุ	= สพฺพโต อุํ อึสุ.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อวธึสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อวธึสุ.** (ได้ฆ่าแล้ว, ได้เบียดเบียนแล้ว)

ทำตัวรูป **ปฏิหงฺขามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + หน หึสายํ ใน...เบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	ปติ + หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปติ + หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ปติ + หนฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปติ + หนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสามิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ปติ + หนฺ + สฺสามิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
แปลง สฺส เป็น ข	ปติ + หนฺ + สฺส → ข อามิ	= สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺสฯ*
แปลง นฺ เป็น นิคหิต	ปติ +ห นฺ → ํ ข อามิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลงนิคหิต เป็นวัคคันตะ งฺ	ปติ + ห ํ → งฺ ข อามิ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ปติ + หงฺขฺ อ อามิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปติ + หงฺขฺ ~~อ~~ อามิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปติ + หงฺขามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + หงฺขามิ	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.

สำเร็จรูปเป็น **ปฏิหงฺขามิ.** (จักขจัด, จักบำบัด, จักทำลาย) (ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ)

* สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กาโห

จบ หูวาทินัย

๖.๒.๑.๔ ชุโหตยาทินัย

๔๐๔. หสฺส โช.

โช อ.การแปลงเป็น ช **หสฺส** แห่ง ห **วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่ **อพฺภาเส** ในอัพภาส **โหติ** ย่อมมี.

(แปลง ห ที่อยู่ในอัพภาส เป็น ช)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ชุโหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หุ หพฺยปฺปทาเน ในการบวงสรวง
ตั้ง หุ ชื่อ ธาตุ	หุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หุ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หุ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หุ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หุ เทฺวภาวะ	หุ–หุ + อ + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง หุ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	หุ หุ + อ + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อุ	หฺ อุ หุ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง หฺ ที่เป็นตัวอัพภาสเป็น ชฺ	หฺ → ชฺ อุ หุ + อ + ติ	= หสฺส โช.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ชุ หุ + อ + ติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ชุ หุ + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อุ	ชุ หฺ อุ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อุ เป็น โอ	ชุ หฺ อุ → โอ + ติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ชุโหติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชุโหติ.** (ย่อมบูชา, ย่อมบวงสรวง)

๔๐๕. ย–วการา จ.

สเร ในเพราะสระ **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **ยวการา** อ.การแปลงเป็นยและวอักษร ท. **อิวณฺณุวณฺณานํ** แห่งอิวัณณะ และอุวัณณะ ท. **ฌลานํ** อันมีชื่อว่า ฌ และ ล **โหนฺติ** ย่อมมี.

(เพราะสระหลัง แปลงอิวัณณะที่ชื่อ ฌ เป็น ยฺ และแปลงอุวัณณะที่ชื่อ ล เป็น วฺ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธีการแปลง คือ อิวัณณะ นอกจากจะแปลงเป็น อิย และ อุวัณณะ แปลงเป็น อุว ได้แล้ว ยังแปลง อิวัณณะ เป็น ยฺ และอุวัณณะเป็น วฺ ได้อีกด้วย.

ทำตัวรูป **ชุหฺวติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หุ หพฺยปฺปทาเน ในการบวงสรวง
ตั้ง หุ ชื่อ ธาตุ	หุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หุ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หุ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หุ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หุ เทฺวภาวะ	หุ–หุ + อ + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง หุ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	หุ หุ + อ + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อุ	หฺ อุ หุ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง หฺ ตัวที่ชื่ออัพภาส เป็น ชฺ	หฺ ➝ ชฺ อุ หุ + อ + ติ	= หสฺส โช.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ชุ หุ + อ + ติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อุ	ชุ หฺ อุ + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ตั้ง อุ ชื่อ ล	ชุ หฺ อุ ล + อ + ติ	= อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
เพราะสระหลัง แปลง อุ ที่ชื่อล เป็น วฺ	ชุ หฺ อุ ➝ วฺ + อ + ติ	= ยวการา จ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชุหฺวติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชุหฺวติ.** (ย่อมบูชา, ย่อมบวงสรวง)

หุธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ชุโหติ, ชุหฺวติ	ชุโหนฺติ, ชุหฺวนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ชุโหสิ, ชุหฺวสิ	ชุโหถ, ชุหฺวถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ชุโหมิ, ชุหฺวามิ	ชุโหม, ชุหฺวาม	อมฺหโยค

๕๐๖. รสฺโส.

รสฺโส อ.ความเป็นรัสสะ **สรสฺส** แห่งสระ **วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่ **อพฺภาเส** ในอัพภาส **โหติ** ย่อมมี. (รัสสะสระที่อยู่ในอัพภาส).

สูตรนี้มีบทเดียว. เป็น **รัสสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ชหาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หา จาเค ในการสละ
ตั้ง หา ชื่อ ธาตุ	หา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	หา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	หา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	หา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	หา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หา เทฺวภาวะ	หา–หา + อ + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง หา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	หา หา + อ + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อา	หฺ อา หา + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง หฺ ที่เป็นตัวอัพภาสเป็น ชฺ	หฺ ➔ ชฺ อา หา + อ + ติ	= หสฺส โช.
รัสสะ อา ที่อยู่ในอัพภาส เป็น อ	ชฺ อา ➔ อ หา + อ + ติ	= รสฺโส.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ชฺ อ หา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชหาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชหาติ.** (ย่อมสละ)

หาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ชหาติ	ชหนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ชหาสิ	ชหาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ชหามิ	ชหาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ททาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
ทา เทฺวภาวะ	ทา–ทา + อ + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ทา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ทา ทา + อ + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา ทา + อ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา ที่อยู่ในอัพภาส เป็น อ	ทฺ อา → อ ทา + อ + ติ	= รสฺโส.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทฺ อ ทา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ททาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ททาติ.** (ย่อมให้)

ทาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐฺม.	ททาติ	ททนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ททาสิ	ททาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ททามิ	ททาม	อมฺหโยค

๔๐๗. ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.

ทชฺชํ อ.การแปลงเป็น ทชฺช **ทาธาตุสฺส** แห่งทาธาตุ **สพฺพสฺส** ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลง ทาธาตุทั้งตัวเป็น ทชฺช โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **ทชฺชติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา → ทชฺช + ติ	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชติ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **ทชฺชนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา → ทชฺช + อนฺติ	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ทชฺชฺ อ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทชฺชฺ ~~อ~~ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทชฺชนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชนฺติ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **ทชฺชสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.

เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + สิ	= โลปญฺเจตฺตมการ.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา ➝ ทชฺช + สิ	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชสิ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **ทชฺชามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + มิ	= โลปญฺเจตฺตมการ.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา ➝ ทชฺช + มิ	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ทชฺชฺ อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ทชฺชฺ อ ➝ อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	ทชฺชามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชามิ.** (ย่อมให้)

ทาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ทชฺชติ	ทชฺชนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ทชฺชสิ	ทชฺชถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ทชฺชามิ	ทชฺชาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **เทติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	ทา + อ → เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทติ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **เทนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	ทา + อ → เอ + อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของอนฺติวิภัตติ	ทฺ เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทนฺติ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **เทสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + สิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + สิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	ทา + อ → เอ + สิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + สิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทสิ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **เทถ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ถ มัชฌิมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + ถ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + ถ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	ทา + อ → เอ + ถ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + ถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + ถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทถ.** (ย่อมให้)

๕๐๘. ทาทนฺตสฺสํ มิ–เมสุ.

มิเมสุ ในเพราะมิและมวิภัตติ ท. **อํ** อ.การแปลงเป็น อํ **ทาทนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของทาธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(เพราะมิและมวิภัตติ แปลงสระที่สุดของทาธาตุ เป็น อํ บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ ทาทนฺตสฺส, อํ, มิเมสุ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร**.

ทำตัวรูป **เทมิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	ทา + อ → เอ + มิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + มิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทมิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทมิ.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **ทมฺมิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + มิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + มิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมิวิภัตติแปลง อา เป็น อํ	ทฺ อา → อํ + มิ	= ทาทนฺตสฺสํ มิเมสุ.
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ มฺ	ทฺ อ ํ → มฺ + มิ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทมฺมิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทมฺมิ.** (อ.ข้าพเจ้า ย่อมให้)

ทำตัวรูป **เทม**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	ทา + อ → เอ + ม	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + ม	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทม.** (ย่อมให้)

ทำตัวรูป **ทมฺม**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + ม	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + ม	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมวิภัตติแปลง อา เป็น อํ	ทฺ อา → อํ + ม	= ทาทนฺตสฺสํ มิเมสุ.
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ มฺ	ทฺ อ ํ → มฺ + ม	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทมฺม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทมฺม.** (อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมให้)

ทาธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เทติ	เทนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	เทสิ	เทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เทมิ, ทมฺมิ	เทม, ทมฺม	อมฺหโยค

ทาธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ททาตุ	ททนฺตุ	ททตํ	ททนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	ททาหิ	ททาถ	ททสฺสุ	ททวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ททามิ	ททาม	ทเท	ททามเส	อมฺหโยค

ทาธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เทตุ	เทนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	เทหิ	เทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เทมิ	เทม	อมฺหโยค

ทาธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ทเท, ทเทยฺย	ทเทยฺยุํ	ทเทถ	ทเทรํ	นามโยค
มัชฌิม.	ทเท, ทเทยฺยาสิ	ทเทยฺยาถ	ทเทโถ	ทเทยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ทเท, ทเทยฺยามิ	ทเทยฺยาม	ทเท, ทเทยฺยํ	ทเทยฺยามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ทชฺชา**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ทา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + เอยฺย	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + เอยฺย	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา → ทชฺช + เอยฺย	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.
แปลง เอยฺย เป็น อา	ทชฺช + เอยฺย → อา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ทชฺชฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทชฺชฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	ทชฺชา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชา.** (พึงให้)

ทำตัวรูป **ทชฺชุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ทา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + เอยฺยุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + เอยฺยุํ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + เอยฺยุํ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา → ทชฺช + เอยฺยุํ	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.
แปลง เอยฺยุํ เป็น อุํ	ทชฺช + เอยฺยุํ → อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ทชฺชฺ อ + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทชฺชฺ ~~อ~~ + อุํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ทชฺชุํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชุํ.** (พึงให้)

ทำตัวรูป **ทชฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	ทา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยามิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + เอยฺยามิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + อ + เอยฺยามิ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทา + ~~อ~~ + เอยฺยามิ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ทาธาตุ เป็น ทชฺช	ทา ➔ ทชฺช + เอยฺยามิ	= ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.
แปลง เอยฺยามิ เป็น อํ	ทชฺช + เอยฺยามิ ➔ อํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ทชฺชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทชฺชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทชฺชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทชฺชํ.** (อ.ข้าพเจ้า พึงให้)

ทาธาตุ + อปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ทชฺชา, ทชฺเช, ทชฺเชยฺย	ทชฺชุํ, ทชฺเชยฺยุํ	นามโยค
มัชฌิม.	ทชฺเช, ทชฺเชยฺยาสิ	ทชฺเชยฺยาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ทชฺเช, ทชฺชํ, ทชฺเชยฺยามิ	ทชฺเชยฺยาม	อมฺหโยค

ทาธาตุ + อปัจจัย + หิยยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อททา	อททู	นามโยค
มัชฌิม.	อทโท	อททตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อททํ	อททมฺห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อทาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ทา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ทา + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + ทา + สฺ – อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...
รัสสะ อี วิภัตติ เป็น อิ	อ + ทา + สฺ– อี ➝ อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อทาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อทาสิ.** (ได้ให้แล้ว)

ทำตัวรูป **อทํสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ทา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ทา + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ทา + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แปลง อุํ เป็น อํสุ	อ + ทา + อุํ ➝ อํสุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	อ + ทฺ อา + อํสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อ + ทฺ ~~อา~~ + อํสุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	อทํสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อทํสุ.** (ได้ให้แล้ว)

ทำตัวรูป **อทาสึ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ทา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อึ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + อึ	= อมฺเห อุตฺตโม.

เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ + ทา + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	อ + ทา + สฺ – อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคในฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อทาสี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อทาสี.** (อ.ข้าพเจ้า ได้ให้แล้ว)

ออาคม + ทาธาตุ + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อทาสิ	อทํสุ	นามโยค
มัชฌิม.	อทาสิ, อโท	(อทาสิตฺถ), อทิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อทาสึ	อทาสิมฺห, อทมฺห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ทสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ทา + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ	ทฺ อา → อ + สฺสติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทสฺสติ.** (จักให้)

ทำตัวรูป **ทสฺสามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ทา + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสามิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + สฺสามิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + สฺสามิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

รัสสะ อา เป็น อ	ทฺ อา ➝ อ + สฺสามิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทสฺสามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทสฺสามิ.** (จักให้)

ทาธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ทสฺสติ	ทสฺสนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ทสฺสสิ	ทสฺสถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ทสฺสามิ	ทสฺสาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ทสฺสเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ทา + ภวิสฺสนฺตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ทา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง สฺสเต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทา + สฺสเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทา + ย + สฺสเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
ลบ ย ปัจจัย	ทา + ~~ย~~ + สฺสเต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + สฺสเต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ	ทฺ อา ➝ อ + สฺสเต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทสฺสเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทสฺสเต.** (จักถูกให้)

ทำตัวรูป **ทธาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ธา ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธา ชื่อ ธาตุ	ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ธา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ธา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ธา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ธา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
ธา เทฺวภาวะ	ธา–ธา + อ + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ธา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ธา ธา + อ + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	ธฺ อา ธา + อ + ติ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะสระ อา ที่อยู่ในอัพภาส เป็น อ	ธฺ อา ➜ อ ธา + อ + ติ	= รสฺโส.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	ธ ธา + อ + ติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง ธ เป็น ท	ธ ➜ ท ธา + อ + ติ	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ทธา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.

สำเร็จรูปเป็น **ทธาติ.** (ย่อมทรงไว้)

ทำตัวรูป **ปิทหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อปิ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด
ตั้ง ธา ชื่อ ธาตุ	อปิ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อปิ + ธา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อปิ + ธา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อปิ + ธา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	อปิ + ธา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	อปิ + ธา + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
ธา เทฺวภาวะ	อปิ + ธา ธา + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ธา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	อปิ + ธา ธา + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
ลบ อ ของ อปิ	~~อ~~ ปิ + ธา ธา + ติ	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	ปิ + ธฺ อา ธฺ อา + ติ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะสระ อา ที่อยู่ในอัพภาส เป็น อ	ปิ + ธฺ อา➜อ ธฺ อา +ติ	= รสฺโส.
แปลง ธฺ เป็น หฺ และรัสสะ อา เป็น อ	ปิ + ธ ธฺ➜หฺ อา➜อ +ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปิ + ธ ห + ติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง ธ เป็น ท	ปิ + ธ ➜ ท ห + ติ	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.

สำเร็จรูปเป็น **ปิทหติ.** (ทฺวารํ ปิทหติ. อ.เขา ย่อมปิด ซึ่งประตู)

ทำตัวรูป **นิเธติ**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + ธา นฺยาเส ในการฝังไว้
ตั้ง ธา ชื่อ ธาตุ	นิ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นิ + ธา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นิ + ธา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	นิ + ธา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นิ + ธา + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	นิ + ธา + อ → เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	นิ + ธฺ อา + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นิ + ธฺ ~~อา~~ + เอ + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ เอ	นิเธติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นิเธติ.** (นิธึ นิเธติ. อ.เขา ย่อมฝังไว้ ซึ่งขุมทรัพย์)

ทำตัวรูป **นิเธนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + ธา นฺยาเส ในการฝังไว้
ตั้ง ธา ชื่อ ธาตุ	นิ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นิ + ธา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	นิ + ธา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	นิ + ธา + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	นิ + ธา + อ + อนฺติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลง อปัจจัยเป็น เอ	นิ + ธา + อ → เอ +อนฺติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	นิ + ธฺ อา + เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นิ + ธฺ ~~อา~~ + เอ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
หลังจาก เอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	นิ + ธฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ เอ	นิเธนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นิเธนฺติ.** (ย่อมฝังไว้)

ทำตัวรูป **ปริทหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปริ + ธา นิวาสเน ในการนุ่งห่ม
ตั้ง ธา ชื่อ ธาตุ	ปริ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปริ + ธา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปริ + ธา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปริ + ธา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ธา เทฺวภาวะ	ปริ + ธา ธา + ติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ธา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ปริ + ธา ธา + ติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	ปริ + ธฺ อา ธฺ อา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา ที่อยู่ในอัพภาส เป็น อ	ปริ + ธฺ อา → อ ธฺ อา+ติ	= รสฺโส.
แปลง ธฺ เป็น หฺ และรัสสะ อา เป็น อ	ปริ + ธ ธฺ → หฺ อา → อ +ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปริ + ธ ห + ติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เพราะวิภัตติ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปริ + ธ ห + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ ลบ อ ปัจจัย	ปริ + ธ ห + ~~อ~~ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แปลง ธ เป็น ท	ปริ + ธ → ท ห + ติ	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.

สำเร็จรูปเป็น **ปริทหติ.** (ย่อมนุ่งห่ม)

ทำตัวรูป **ปริทเหสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปริ + ธา นิวาสเน ในการนุ่งห่ม
ตั้ง ธา ชื่อ ธาตุ	ปริ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ปริ + ธา + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปริ + ธา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปริ + ธา + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ธา เทฺวภาวะ	ปริ + ธา ธา + สฺสติ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ธา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ปริ + ธา ธา + สฺสติ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	ปริ + ธฺ อา ธฺ อา + สฺสติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา ที่อยู่ในอัพภาส เป็น อ	ปริ + ธฺ อา→อ ธฺ อา+สฺสติ	= รสฺโส.
แปลง ธฺ เป็น หฺ และรัสสะ อา เป็น อ	ปริ + ธ ธฺ→หฺ อา→อ +สฺสติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ปริ + ธ หฺ อ + อิ +สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปริ + ธ หฺ ~~อ~~ + อิ + สฺสติ	= สรา สเร โลปํ.
แปลง อิ เป็น เอ	ปริ + ธ หฺ + อิ→เอ + สฺสติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปริ + ธ เห + สฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง ธ เป็น ท	ปริ + ธ → ท เหสฺสติ	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.

สำเร็จรูปเป็น **ปริทเหสฺสติ.** (จักนุ่งห่ม)

คาถาแสดงอรรถของ **ธา**ธาตุ

ธา ธารทานโปสมฺหิ นิ ตุ นฺยาเส วิ กรเณ
อา อาโรเป'ภิ ภาเส จ สํ สทฺทหนสนฺธิสุ
อปิ อจฺฉาทเน จาปิ ปริปุพฺโพ นิวาสเน
อวปุพฺโพ สวเณ เจว อนุตโร ทิ อทสฺสเน
ปปุพฺโพ ปธาเน อนุ- วิปุพฺโพ นิวิกรเณ
สุปุพฺโพ ติตฺตตฺเถ จาติ อเนกตฺเถสุ ทิสฺสติ.

ธาธาตุ ย่อมปรากฏในอรรถจำนวนมาก คือ ธาธาตุล้วนๆ เป็นไปในอรรถการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู ส่วน ธาธาตุ มีนิอุปสัค เป็นบทหน้า เป็นไปในการฝังไว้ มีวิอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในการกระทำ มีอาอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในการยกขึ้น มีอภิอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในการกล่าว มีสํอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในความเชื่อและการเชื่อมต่อ มีอปิอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในการปกปิด มีปริอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในการนุ่งห่ม มีอวอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในการฟัง มีอนุตรศัพท์เป็นอุปบท เป็นไปในการไม่เห็น มีปอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในความเพียรพยายาม มีอนุและวิอุปสัค เป็นบทหน้า เป็นไปในการทำลอกเลียนแบบ มีสุอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในความอิ่มเต็ม

ธาธาตุ มีอรรถ ดังนี้

๑. **ธา** ธารทานโปสมฺหิ ธาธาตุล้วนๆ เป็นไปในอรรถการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู เช่น ทธาติ (ธา+อ+ติ) ย่อมทรงไว้, ทหติ (ธา+อ+ติ) ย่อมทรงไว้, ธาตุ (ธา+ตุ) สภาพที่ทรงไว้

๒. มี นิ เป็นบทหน้า นฺยาเส ในการฝังไว้, ฝากไว้, มอบให้ เช่น นิเธติ (นิ+ธา+อ+ติ) ย่อมฝังไว้, นิธิ (นิ+ธา+อิ) ขุมทรัพย์, กุหึ เทว นิทหามิ. ข้าแต่สมมุติเทพ ข้าพระองค์ จะฝังไว้ ณ ที่ไหน? (นิ+ธา+อ+มิ)

๓. มี วิ เป็นบทหน้า กรเณ ในการกระทำหรือจัดการ เช่น วิทธาติ (วิ+ธา+อ+ติ) ย่อมจัดทำ, วิธียเต (วิ+ธา+ย+เต) ย่อมถูกกระทำ, วิธิ (วิ+ธา+อิ) การจัดทำ, วิธานํ (วิ+ธา+ยุ) การกระทำ, วิหิตํ (วิ+ธา+ต) ถูกกระทำแล้ว.

๔. – มี อา เป็นบทหน้า อาโรปเน ในการยกขึ้น เช่น อาทธาติ (อา+ธา+อ+ติ) ย่อมยกขึ้น
– มี อา เป็นบทหน้า ฐปเน ในการตั้งไว้ เช่น สุสมาหิโต (สุ+สํ+อา+ธา+ต) ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว, สมาธิ (สํ+อา+ธา+อิ) การตั้งมั่นด้วยดี, อาทธาติ (อา+ธา+อ+ติ) ย่อมตั้งไว้, สมาหิตํ (สํ+อา+ธา+ต) ตั้งมั่นแล้ว

๕. มี อภิ เป็นบทหน้า ภาสเน ในการกล่าว เช่น อภิธียเต (อภิ+ธา+ย+เต) ย่อมถูกกล่าว, อภิธาน (อภิ+ธา+ยุ) ชื่ออันกล่าว, อภิเธยฺย (อภิ+ธา+ ณฺย) อรรถอันถูกกล่าว, อภิหิตํ (อภิ+ธา+ต) ถูกกล่าวแล้ว

๖. มี สํ เป็นบทหน้า สทฺทหนสนฺธิสุ ในความเชื่อและการต่อ เช่น สทฺทหติ (สํ+ธา+อ+ติ) ย่อมเชื่อ, สทฺทหิตฺวา (สํ+ธา+อิ+ตฺวา) เชื่อแล้ว, สทฺธา (สํ+ธา+อ) ความเชื่อ. สนฺธียติ (สํ+ธา+ย+เต) ย่อมถูกต่อ, สนฺธิ (สํ+ธา+อิ) การต่อ, การเชื่อม.

๗. มี อปิ เป็นบทหน้า อจฺฉาทเน ในการปกปิด เช่น ปิทหติ (อปิ+ธา+อ+ติ) ย่อมปิด, ทฺวารํ ปิทหิตฺวา ปิดประตู

๘. มี ปริ เป็นบทหน้า นิวาสเน ในการนุ่งห่ม เช่น ปริทหติ (ปริ+ธา+อ+ติ) ย่อมนุ่งห่ม, จีวรํ ปริทหิตฺวา นุ่งห่มจีวร

๙. มี อว เป็นบทหน้า สวเณ ในการฟัง เช่น โสตาวธาน (โสต+อว+ธา+ยุ) การเงี่ยหู หรือการฟัง

๑๐. มี อนฺตรศัพท์อยู่หน้า อทสฺสเน ในการไม่เห็น, การหายไป เช่น อนฺตรธายติ (อนฺตร+ธา+ย+ติ) ย่อมหายไป อยู่ในหมวดทิวาทิคณะ, อนฺตรธานํ (อนฺตร+ธา+ยุ) การหายไป, อนฺตรหิโต (อนฺตร+ธา+ต) หายไปแล้ว

๑๑. มี ป เป็นบทหน้า ปธาเน ในความเพียรพยายาม เช่น สมฺมปฺปธานํ (สมฺมา+ป+ธา+ยุ) ความเพียรชอบ

๑๒. มี อนุ และ วิ เป็นบทหน้า นิวิกรเณ ในการทำลอกเลียนแบบ, ทำปลอม เช่น ตสฺเสว อนุวิธียติ (อนุ+วิ+ธา+ย+เต) ย่อมถูกทำเลียนแบบ แก่บุคคลนั้นนั่นแหละ

๑๓. มี สุ เป็นบทหน้า ติตฺตตฺเถ ในอรรถอิ่ม, เต็ม เช่น สุหิโต (สุ+ธา+ต) อิ่มแล้ว

จบ ชุโหตยาทินัย

ภูวาทิคณะ ๔ นัย

๑. **สวุทธิกภูวาทินัย** วิธีของธาตุมีภูธาตุเป็นต้นอันมีการวุทธิ ในกรณีที่เป็นธาตุมีอิวัณณะและอุวัณณะอยู่ต้นธาตุ เช่น อิจฺฉติ, เอสติ (อิสุ+อ+ติ), โรทติ (รุท+อ+ติ), อกฺโกสติ (อา+กุส+อ+ติ) เป็นต้น แต่ธาตุที่มี อ อักษรอยู่ต้นธาตุ ห้ามวุทธิ เช่น ลภติ (ลภ+อ+ติ), วหติ (วห+อ+ติ), ชีรติ (ชร+อ+ติ) เป็นต้น

๒. **(อวุทธิก)ตุทาทินัย** วิธีของธาตุมีตุทธาตุเป็นต้น ถึงจะมีอิวัณณะและอุวัณณะอยู่ต้นธาตุก็ตาม แต่ก็ไม่มีการวุทธิ เช่น ตุทติ (ตุท+อ+ติ), นุทติ (นุท+อ+ติ), อุทฺทิสติ (อุ+ทิส+อ+ติ), ลิขติ (ลิข+อ+ติ), ผุสติ (ผุส+อ+ติ) เป็นต้น

๓. **หูวาทินัย** วิธีของธาตุมีหูธาตุเป็นต้น มีการวุทธิและลบอปัจจัย หรือลบอปัจจัยเพียงอย่างเดียว แล้วมีการแปลงตัวธาตุ เช่น โหติ (หู+อ+ติ), เสติ,สยติ (สี+อ+ติ), เนติ,นยติ (นี+อ+ติ), ติฏฺฐติ (ฐา+อ+ติ), ปิวติ (ปา+อ+ติ), อตฺถิ (อส+อ+ติ), พฺรวีติ (พฺรู+อ+ติ), หนติ (หน+อ+ติ)

๔. **ชุโหตฺยาทินัย** วิธีของธาตุมีหุธาตุเป็นต้น มีการซ้อนตัวธาตุทุกตัว เช่น ชุโหติ (หุ+อ+ติ), ชหาติ (หา+อ+ติ), ททาติ (ทา+อ+ติ), ทธาติ (ธา+อ+ติ)

ตารางเปรียบเทียบ ภูวาทิคณะ ๔ นัย

สวุทธิกภูวาทินัย	(อวุทธิก) ตุทาทินัย	หูวาทินัย	ชุโหตฺยาทินัย
อิจฺฉติ (อิสุ+อ+ติ)	ตุทติ (ตุท+อ+ติ)	โหติ (หู+อ+ติ)	ชุโหติ (หุ+อ+ติ)
นิยจฺฉติ (นิ+ยมุ+อ+ติ)	ปวิสติ (ป+วิส+อ+ติ)	อนุโภติ (อนุ+ภู+อ+ติ)	ชหาติ (หา+อ+ติ)
อจฺฉติ (อาส+อ+ติ)	นุทติ (นุท+อ+ติ)	เสติ,สยติ (สี+อ+ติ)	ททาติ (ทา+อ+ติ)
อุปาสติ (อุป+อาส+อ+ติ)	อุทฺทิสติ (อุ+ทิส+อ+ติ)	เนติ,นยติ (นี+อ+ติ)	ทธาติ (ธา+อ+ติ)
ลภติ (ลภ+อ+ติ)	ลิขติ (ลิข+อ+ติ)	ติฏฺฐติ (ฐา+อ+ติ)	
วจติ (วจ+อ+ติ)	ผุสติ (ผุส+อ+ติ)	ปิวติ,ปิพติ (ปา+อ+ติ)	
วสติ (วส+อ+ติ)		อตฺถิ (อส+อ+ติ)	
โรทติ (รุท+อ+ติ)		พฺรวีติ (พฺรู+อ+ติ)	
อกฺโกสติ (อา+กุส+อ+ติ)		หนฺติ,หนติ (หน+อ+ติ)	
วหติ (วห+อ+ติ)			
ชีรติ (ชร+อ+ติ)			
มียฺยติ,มรติ (มร+อ+ติ)			
ปสฺสติ,ทกฺขติ (ทิส+อ+ติ)			
นิสีทติ (นิ+สท+อ+ติ)			
ยชติ (ยช+อ+ติ)			
วทติ (วท+อ+ติ)			
จงฺกมติ,กมติ (กมุ+อ+ติ)			
จญฺจลติ,จลติ (จล+อ+ติ)			
ททฺทลฺลติ (ทล+อ+ติ)			
ฌายติ (เฌ+อ+ติ)			

จบ ภูวาทิคณะ

๖.๒.๒ รุธาทิคณะ

๕๐๙. รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.

วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. **วิหิเตสุ** อันถูกกระทำแล้ว **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **อ** อ.อปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **รุธาทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุ มี รุธธาตุ เป็นต้น, **นิคฺคหีตํ** อ.นิคหิตอาคม **โหติ** ย่อมลง **ปุพฺพํ** ในเบื้องหน้า **(ตโต อปฺปจฺจยโต)** จาก อ ปัจจัยนั้น **จ** ด้วย.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยในอรรถกัตตา ลง อ ปัจจัยหลังจากรุธาทิคณิกธาตุ และลงนิคหิตอาคมเบื้องหน้าจาก อ ปัจจัย)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ รุธาทิโต, นิคฺคหีตํ, ปุพฺพํ, จ. **เป็นปัจจยวิธิและอาคมวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมการลงปัจจัยอีก ๔ ตัว คือ อิ, อี, เอ และ โอปัจจัย เช่น รุนฺธิติ, รุนฺธีติ, รุนฺเธติ และ รุนฺโธติ. ด้วยการแบ่งสูตรโดยเว้นตัวที่ตามมา (วินาธิการโยควิภาค) คือ **"กตฺตริ"** ในสูตร "รุธาทิโต นิคฺคหีตปุพฺพญฺจ" สามารถลงนิคหิตอาคมต้นธาตุได้ เช่น ภุญฺชิตพฺพํ, ยุญฺชิตพฺพํ เป็นต้น.

ทำตัวรูป รุนฺธติ	ศัพท์เดิมคือ	= รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น
ตั้ง รุธ ชื่อ ธาตุ	รุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	รุธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	รุธฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	รุธฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม	รุ ํ ธฺ + อ + ติ	= รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ นฺ	รุ ํ → นฺ ธฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	รุนฺธติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รุนฺธติ.** (ย่อมปิดกั้น)

ทำตัวรูป **รุนฺเธติ**	ศัพท์เดิมคือ	= รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น
ตั้ง รุธ ชื่อ ธาตุ	รุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	รุธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	รุธฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	รุธฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เอปัจจัยและนิคหิตอาคม	รุ ํ ธฺ + เอ + ติ	= จศัพท์ใน รุธาทิโต นิคฺคหีตฯ
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ นฺ	รุ ํ ➔ นฺ ธฺ + เอ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ เอ	รุนฺเธติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รุนฺเธติ.** (ย่อมปิดกั้น)

รุธธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	รุนฺธติ	รุนฺธนฺติ	รุนฺธเต	รุนฺธนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	รุนฺธสิ	รุนฺธถ	รุนฺธเส	รุนฺธวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	รุนฺธามิ	รุนฺธาม	รุนฺเธ	รุนฺธามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **นิรุชฺฌเต**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น
ตั้ง รุธ ชื่อ ธาตุ	นิ + รุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นิ + รุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	นิ + รุธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	นิ + รุธฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	นิ + รุธฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	นิ + รุธฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ธฺย เป็น ฌ	นิ + รุ ธฺย ➔ ฌ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ	นิ + รุ ชฺ–ฌ + เต	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **นิรุชฺฌเต.** (ย่อมถูกปิด)

นิบทหน้า + รุธธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	นิรุชฺฌเต	นิรุชฺฌนฺเต, นิรุชฺฌเร	นิรุชฺฌติ	นิรุชฺฌนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	นิรุชฺฌเส	นิรุชฺฌวฺเห	นิรุชฺฌสิ	นิรุชฺฌถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	นิรุชฺเฌ	นิรุชฺฌามฺเห	นิรุชฺฌามิ	นิรุชฺฌาม	อมฺห โยค

รุธธาตุ + อปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	รุนฺธตุ	รุนฺธนฺตุ	รุนฺธตํ	รุนฺธนฺตํ	นาม โยค
มัชฌิม.	รุนฺธ, รุนฺธาหิ	รุนฺธถ	รุนฺธสฺสุ	รุนฺธวฺโห	ตุมฺห โยค
อุตตม.	รุนฺธามิ	รุนฺธาม	รุนฺเธ	รุนฺธามเส	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ฉินฺทติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการตัด
ตั้ง ฉิทิ ชื่อ ธาตุ	ฉิทิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฉิทฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ฉิทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฉิทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฉิทฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม	ฉิ ํ ทฺ + อ + ติ	= รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ นฺ	ฉิ ํ → นฺ ทฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ฉินฺทติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฉินฺทติ.** (ย่อมตัด)

ฉิทิธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฉินฺทติ	ฉินฺทนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ฉินฺทสิ	ฉินฺทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ฉินฺทามิ	ฉินฺทาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ฉิชฺชเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการตัด
ตั้ง ฉิทิ ชื่อ ธาตุ	ฉิทิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฉิทฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ฉิทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ฉิทฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฉิทฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ฉิทฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ทฺย เป็น ช	ฉิ ทฺย → ช + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	ฉิ ชฺ–ช + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **ฉิชฺชเต.** (ย่อมถูกตัด)

ฉิทิธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฉิชฺชเต	ฉิชฺชนฺเต	ฉิชฺชติ	ฉิชฺชนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ฉิชฺชเส	ฉิชฺชวฺเห	ฉิชฺชสิ	ฉิชฺชถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ฉิชฺเช	ฉิชฺชามฺเห	ฉิชฺชามิ	ฉิชฺชาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ภินฺทติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภิทิ วิทารเณ ในการทำลาย
ตั้ง ภิทิ ชื่อ ธาตุ	ภิทิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภิทฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภิทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภิทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภิทฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม	ภิ ํ ทฺ + อ + ติ	= รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ นฺ	ภิ ํ → นฺ ทฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภินฺทติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภินฺทติ.** (ย่อมทำลาย)

ภิทิธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภินฺทติ	ภินฺทนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ภินฺทสิ	ภินฺทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภินฺทามิ	ภินฺทาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ยุญฺชติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ยุช โยเค ในการประกอบ
ตั้ง ยุช ชื่อ ธาตุ	ยุช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ยุชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ยุชฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ยุชฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ยุชฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม	ยุ ํ ชฺ + อ + ติ	= รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ ญฺ	ยุ ํ → ญฺ ชฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ยุญฺชติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ยุญฺชติ.** (ย่อมประกอบ)

ยุชธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ยุญฺชติ	ยุญฺชนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ยุญฺชสิ	ยุญฺชถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ยุญฺชามิ	ยุญฺชาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ยุชฺชเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ยุช โยเค ในการประกอบ
ตั้ง ยุช ชื่อ ธาตุ	ยุช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ยุชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ยุชฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ยุชฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ยุชฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ยุชฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ชฺย เป็น ช	ยุ ชฺย → ช + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	ยุ ชฺ–ช + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **ยุชฺชเต.** (ย่อมถูกประกอบ)

ทำตัวรูป **ภุญฺชติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน
ตั้ง ภุช ชื่อ ธาตุ	ภุช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภุชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ภุชฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภุชฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภุชฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม	ภุ ํ ชฺ + อ + ติ	= รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ ญ	ภุ ํ → ญ ชฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภุญฺชติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภุญฺชติ.** (ย่อมกิน)

ภุชธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภุญฺชติ	ภุญฺชนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ภุญฺชสิ	ภุญฺชถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภุญฺชามิ	ภุญฺชาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **โภกฺขติ** ศัพท์เดิมคือ = ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน

ตั้ง ภุช ชื่อ ธาตุ ภุช = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ ภุชฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงภวิสสันตีวิภัตติ ภุชฺ + ภวิสสันตี = อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ภุชฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ภุชฺ + สฺสติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

แปลง สฺส เป็น ข ภุชฺ + สฺส → ข ติ = สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺจฯ

เพราะ ข แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น กฺ ภุ ชฺ → กฺ + ขติ = โก เข จ.

แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อุ ภฺ อุ กฺ + ขติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะวิภัตติ วุทธิ อุ เป็น โอ ภฺ อุ → โอ กฺ + ขติ = อญฺเญสุ จ.

นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ โอ โภกฺขติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โภกฺขติ.** (จักกิน)

ภุชธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โภกฺขติ	โภกฺขนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	โภกฺขสิ	โภกฺขถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โภกฺขามิ	โภกฺขาม	อมฺหโยค

ภุชธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภุญฺชิสฺสติ	ภุญฺชิสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ภุญฺชิสฺสสิ	ภุญฺชิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ภุญฺชิสฺสามิ	ภุญฺชิสฺสาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **มุญฺจติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มุจ โมจเน ในการปล่อย
ตั้ง มุจ ชื่อ ธาตุ	มุจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มุจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มุจฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	มุจฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มุจฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม	มุ ํ จฺ + อ + ติ	= รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ ญ	มุ ํ → ญฺ จฺ + อ + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	มุญฺจติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มุญฺจติ.** (ย่อมปล่อย)

มุจธาตุ + อปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	มุญฺจติ	มุญฺจนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	มุญฺจสิ	มุญฺจถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	มุญฺจามิ	มุญฺจาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **โมกฺขติ** ศัพท์เดิมคือ = มุจ โมจเน ในการปล่อย
ตั้ง มุจ ชื่อ ธาตุ มุจ = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ มุจฺ ๔ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ มุจฺ + ภวิสสันตี = อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา มุจฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ มุจฺ + สฺสติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
แปลง สฺส เป็น ข มุจฺ + สฺส → ข ติ = สปฺปจฺจยศัพท์ใน กรสฺส สปฺปจฺจฯ
เพราะ ข แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น กฺ มุ จฺ → กฺ + ขติ = โก เข จ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อุ มฺ อุ กฺ + ขติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อุ เป็น โอ มฺ อุ → โอ กฺ + ขติ = อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ โมกฺขติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **โมกฺขติ.** (จักปล่อย)

มุจธาตุ + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โมกฺขติ	โมกฺขนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	โมกฺขสิ	โมกฺขถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โมกฺขามิ	โมกฺขาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **มุจฺจเต** ศัพท์เดิมคือ = มุจ โมจเน ในการปล่อย
ตั้ง มุจ ชื่อ ธาตุ มุจ = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ มุจฺ ๔ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ มุจฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม มุจฺ + อัตตโนบท = อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ มุจฺ + เต = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ มุจฺ + ย + เต = ภาวกมฺเมสุ โย.

แปลง จฺย เป็น จ	มุ จฺย → จ + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	มุ จฺ–จ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **มุจฺจเต.** (ย่อมถูกปล่อย)

มุจธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	มุจฺจเต	มุจฺจนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	มุจฺจเส	มุจฺจเวฺห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	มุจฺเจ	มุจฺจามฺเห	อมฺหโยค

จบ รุธาทิคณะ

๖.๒.๓ ทิวาทิคณะ

๕๑๐. ทิวาทิโต โย.

วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. **วิหิเตสุ** อันถูกกระทำแล้ว **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **โย** อ. ย ปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ทิวาทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุ มี ทิวุธาตุ เป็นต้น.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ถูกกระทำในอรรถกัตตา ลง ย ปัจจัยหลังจากทิวาทิธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (วินาธิการโยควิภาคะ) ว่า **"ทิวาทิโต โย"** สามารถลง ย ปัจจัยในอรรถอื่นจากกัตตุได้ เช่น อุปฺปชฺชิตพฺพํ, ปฏิปชฺชิตพฺโพ เป็นต้น

๕๑๑. ตถา กตฺตริ จ.

อาเทโส อ.การแปลง **ยปฺปจฺจยสฺส** ของ ย ปัจจัย **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท. **โหติ** ย่อมมี **ยถา** ฉันใด, **อาเทโส** อ.การแปลง **ยปฺปจฺจยสฺส** ของ ย ปัจจัย **กตฺตริ จ** แม้ในอรรถกัตตา **(โสตุชเนน)** อันนักศึกษา **กาตพฺโพ** พึงกระทำ **ตถา** ฉันนั้น.

(แปลง ย ปัจจัยในอรรถกัตตา เหมือนในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** และเป็น **นิมิตตาติเทสสูตร** สูตรที่ชี้แจงนิมิต คือ ย ปัจจัยที่กล่าวกัตตาว่าเป็นเหมือนยปัจจัยที่กล่าวอรรถภาวะและกรรม ฉะนั้น สูตรนี้จึงทำหน้าที่เหมือนหน้าที่ของสองสูตร คือสูตรว่า "ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺวนฺตสฺส" และสูตร "ปุพฺพรูปญฺจ" แตกต่างกันตรงที่ว่าสูตรนี้ใช้ในอรรถกัตตาเท่านั้น. **จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึง "ยศัพท์" จากสูตร "ทิวาทิโต โย" ที่ตามมาให้หยุดอยู่เพียงสูตรนี้.

คาถาแสดงอรรถของ ทิวุธาตุ

ทิวุ กีฬาวิชิคีสา- พฺยวหารชุติตฺถุติ
คติกนฺติสตฺตีสุ ทิ จุ ปีฬาปริกูชเน. (ธาตฺวตฺถสงฺคห คาถาที่ ๑๙๑)

ทิวุ อ.ทิวุธาตุ ทิ ที่เป็นทิวาทิคณะ วตฺตเต ย่อมเป็นไป กีฬาวิชิคีสา-พฺยวหารชุติตฺถุติคติกนฺติสตฺตีสุ ในการเล่น, ปรารถนาชนะ, การซื้อขาย, ความรุ่งเรือง, การสรรเสริญ, การไป, ความชอบใจ และความสามารถ ท. จุ ที่เป็นจุราทิคณะ วตฺตเต ย่อมเป็นไป ปีฬาปริกูชเน ในการเบียดเบียน และการคำราม.

ทำตัวรูป **ทิพฺพติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น
ตั้ง ทิวุ ชื่อ ธาตุ	ทิวุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิวฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทิวฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทิวฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิวฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทิวฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง วฺย เป็น ว	ทิ วฺย → ว + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.
วฺ สทิสเทฺวภาวะ	ทิ วฺ-ว + ติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง วฺว เป็น พฺพ	ทิ วฺว → พฺพ + ติ	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.

สำเร็จรูปเป็น **ทิพฺพติ.** (ย่อมเล่น)

ทิวุธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ทิพฺพติ	ทิพฺพนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ทิพฺพสิ	ทิพฺพถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ทิพฺพามิ	ทิพฺพาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป ทิพฺพติ	ศัพท์เดิมคือ	= ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น
ตั้ง ทิวุ ชื่อ ธาตุ	ทิวุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิวฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทิวฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ทิวฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทิวฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ทิวฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง วฺย เป็น ว	ทิ วฺย → ว + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ

วฺ สทิสเทฺวภาวะ	ทิ วฺ–ว + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง วฺว เป็น พฺพ	ทิ วฺว ➔ พฺพ + เต	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ทิพฺพ + เต ➔ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **ทิพฺพติ.** (ย่อมถูกเล่น)

ทำตัวรูป **สิพฺพติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สิวุ ตนฺตสนฺตาเน ในการเย็บ
ตั้ง สิวุ ชื่อ ธาตุ	สิวุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สิวฺ ~~อุ~~	= ธาตฺสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สิวฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สิวฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สิวฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	สิวฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง วฺย เป็น ว	สิ วฺย ➔ ว + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.
วฺ สทิสเทฺวภาวะ	สิ วฺ–ว + ติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง วฺว เป็น พฺพ	สิ วฺว ➔ พฺพ + ติ	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.

สำเร็จรูปเป็น **สิพฺพติ.** (ย่อมเย็บ)

สิวุธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สิพฺพติ	สิพฺพนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สิพฺพสิ	สิพฺพถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สิพฺพามิ	สิพฺพาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อุปฺปชฺชติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อ ธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตฺสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ อุ + ปทฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา อุ + ปทฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ อุ + ปทฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ อุ + ปทฺ + ย + ติ = ทิวาทิโต โย.
แปลง ทฺย เป็น ช อุ + ป ทฺย → ช + ติ = ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ อุ + ป ชฺ–ช + ติ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ อุ + ปฺ–ปชฺช + ติ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปชฺชติ.** (ย่อมเกิดขึ้น)

ทำตัวรูป **อุปฺปชฺชเร** ศัพท์เดิมคือ = อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อ ธาตุ อุ + ปท = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ อุ + ปทฺ อ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ อุ + ปทฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา อุ + ปทฺ + อัตตโนบท = กตฺตริ จ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ อุ + ปทฺ + อนฺเต = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ อุ + ปทฺ + ย + อนฺเต = ทิวาทิโต โย.
แปลง ทฺย เป็น ช อุ + ป ทฺย → ช + อนฺเต = ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ อุ + ป ชฺ–ช + อนฺเต = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ อุ + ปฺ–ปชฺช + อนฺเต = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง อนฺเต เป็น เร อุปฺปชฺช + อนฺเต → เร = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปชฺชเร.** (ย่อมเกิดขึ้น)

อุบทหน้า + ปทธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อุปฺปชฺชติ	อุปฺปชฺชนฺติ	อุปฺปชฺชเต	อุปฺปชฺชนฺเต, อุปฺปชฺชเร	นามโยค
มัชฌิม.	อุปฺปชฺชสิ	อุปฺปชฺชถ	อุปฺปชฺชเส	อุปฺปชฺชวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อุปฺปชฺชามิ	อุปฺปชฺชาม	อุปฺปชฺเช	อุปฺปชฺชามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปฏิปชฺชเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อ ธาตุ	ปติ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปติ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปติ + ปทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ปติ + ปทฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปติ + ปทฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ปติ + ปทฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ทฺย เป็น ช	ปติ + ป ทฺย → ช + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	ปติ + ป ชฺ–ช + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + ปชฺชเต	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.

สำเร็จรูปเป็น **ปฏิปชฺชเต.** (ย่อมถูกปฏิบัติ, ย่อมถูกดำเนินไป)

ทำตัวรูป **อุทปาทิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อ ธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อุ + ปทฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อุ + ปทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อุ + ปทฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	อุ + ปทฺ + ย + อี	= ทิวาทิโต โย.
ลบ ย ปัจจัย	อุ + ปทฺ + ~~ย~~ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อุ + อ–ปทฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะสระหลัง ลง ทฺ อาคม	อุ + ทฺ–อ–ปทฺ + อี	= ยวมทนตรลา จาคมา.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุ + ทฺ–อ–ปฺ อ ทฺ + อี	= ปุพฺพมโธิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อ เป็น อา	อุ + ทฺ–อ–ปฺ อ → อา ทฺ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อุ + ทฺ–อ–ปฺ อา ทฺ + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อุทปาทิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุทปาทิ.** (ได้เกิดขึ้นแล้ว) (จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ...)

ทำตัวรูป **อุปฺปชฺชิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อ ธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อุ + ปทฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อุ + ปทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อุ + ปทฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	อุ + ปทฺ + ย + อี	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ทฺย เป็น ช	อุ + ป ทฺย → ช + อี	= ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ป ชฺ–ช + อี	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ปฺ–ปชฺช + อี	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
รัสสะ อี เป็น อิ	อุ + ปฺ–ปชฺช + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	อุปฺปชฺชฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปฺปชฺชฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อุปฺปชฺชิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปชฺชิ.** (เกิดขึ้นแล้ว)

ทำตัวรูป **อุปฺปชฺชิตฺถ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อ ธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อุ + ปทฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	อุ + ปทฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อุ + ปทฺ + อา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	อุ + ปทฺ + ย + อา	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ทฺย เป็น ช	อุ + ป ทฺย → ช + อา	= ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ป ชฺ–ช + อา	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ปฺ–ปชฺช + อา	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง อา เป็น ตฺถ	อุ + ปฺ–ปชฺช + อา → ตฺถ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ
เพราะพยัญชนาทิวิภัตติ ลง อิ อาคม	อุ + ปฺ–ปชฺช + อิ –ตฺถ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.

แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	อุปฺปชฺชฺ อ + อิ –ตฺถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปฺปชฺชฺ ~~อ~~ + อิ –ตฺถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อุปฺปชฺชิตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปชฺชิตฺถ.** (เกิดขึ้นแล้ว)

ทำตัวรูป **พุชฺฌติ**	ศัพท์เดิมคือ	= พุธ อวคมเน ในความรู้
ตั้ง พุธ ชื่อ ธาตุ	พุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	พุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	พุธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	พุธฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	พุธฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	พุธฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ธฺย เป็น ฌ	พุ ธฺย → ฌ + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ	พุ ชฺ–ฌ + ติ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **พุชฺฌติ.** (ย่อมรู้)

พุธธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	พุชฺฌติ	พุชฺฌนฺติ	พุชฺฌเต	พุชฺฌนฺเต, พุชฺฌเร	นามโยค
มัชฌิม.	พุชฺฌสิ	พุชฺฌถ	พุชฺฌเส	พุชฺฌวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	พุชฺฌามิ	พุชฺฌาม	พุชฺเฌ	พุชฺฌามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **พุชฺฌเต**	ศัพท์เดิมคือ	= พุธ อวคมเน ในความรู้
ตั้ง พุธ ชื่อ ธาตุ	พุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	พุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	พุธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม พุธฺ + อัตตโนบท = อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ พุธฺ + เต = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ พุธฺ + ย + เต = ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ธฺย เป็น ฌ พุ ธฺย → ฌ + เต = ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ พุ ชฺ–ฌ + เต = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **พุชฺฌเต.** (พุชฺฌเต มยา ธมฺโม. อ.ธรรม อันเรา ย่อมรู้)

ทำตัวรูป **ยุชฺฌติ** ศัพท์เดิมคือ = ยุธ สมฺปหาเร ในการต่อสู้
ตั้ง ยุธ ชื่อ ธาตุ ยุธ = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ยุธฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ยุธฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ยุธฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ยุธฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ ยุธฺ + ย + ติ = ทิวาทิโต โย.
แปลง ธฺย เป็น ฌ ยุ ธฺย → ฌ + ติ = ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ ยุ ชฺ–ฌ + ติ = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **ยุชฺฌติ.** (ย่อมรบ)

ยุธธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ยุชฺฌติ	ยุชฺฌนฺติ	ยุชฺฌเต	ยุชฺฌนฺเต, ยุชฺฌเร	นามโยค
มัชฌิม.	ยุชฺฌสิ	ยุชฺฌถ	ยุชฺฌเส	ยุชฺฌวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ยุชฺฌามิ	ยุชฺฌาม	ยุชฺเฌ	ยุชฺฌามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **กุชฺฌติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กุธ โกเป ในความโกรธ
ตั้ง กุธ ชื่อ ธาตุ	กุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุธฺ ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กุธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กุธฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กุธฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	กุธฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ธฺย เป็น ฌ	กุ ธฺย → ฌ + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ อสทิสเทวภาวะ	กุ ชฺ–ฌ + ติ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **กุชฺฌติ.** (ย่อมโกรธ)

กุธธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กุชฺฌติ	กุชฺฌนฺติ	กุชฺฌเต	กุชฺฌนฺเต, กุชฺฌเร	นามโยค
มัชฌิม.	กุชฺฌสิ	กุชฺฌถ	กุชฺฌเส	กุชฺฌวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กุชฺฌามิ	กุชฺฌาม	กุชฺเฌ	กุชฺฌามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **วิชฺฌติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิธ ตาฬเน ในการแทง (ยิง)
ตั้ง วิธ ชื่อ ธาตุ	วิธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิธฺ ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิธฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิธฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิธฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	วิธฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ธฺย เป็น ฌ	วิ ธฺย → ฌ + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ	วิ ชฺ–ฌ + ติ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

สำเร็จรูปเป็น **วิชฺฌติ.** (ย่อมแทง, ย่อมแกะสลัก, ย่อมเจาะ)

วิธธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วิชฺฌติ	วิชฺฌนฺติ	วิชฺฌเต	วิชฺฌนฺเต, วิชฺฌเร	นามโยค
มัชฌิม.	วิชฺฌสิ	วิชฺฌถ	วิชฺฌเส	วิชฺฌวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วิชฺฌามิ	วิชฺฌาม	วิชฺเฌ	วิชฺฌามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **สนฺนยฺหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + นห พนฺธเน ในการผูก
ตั้ง นห ชื่อ ธาตุ	สํ + นห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดธาตุ	สํ + นหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สํ + นหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + นหฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สํ + นหฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	สํ + นหฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
วิปริต หฺย เป็น ยฺห	สํ + น หฺย → ยฺห + ติ	= ห วิปริยโย โยควิภาคใน“ห วิปริ..”
แปลงนิคหิต เป็นวัคคันตะ นฺ	ส ํ → นฺ นยฺห + ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺนยฺหติ.** (ย่อมผูกสอด)

สํบทหน้า + นหธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สนฺนยฺหติ	สนฺนยฺหนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สนฺนยฺหสิ	สนฺนยฺหถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สนฺนยฺหามิ	สนฺนยฺหาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **มญฺญติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มน ญาเณ ในการรู้
ตั้ง มน ชื่อ ธาตุ	มน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มนฺ ะ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	มนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มนฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	มนฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง นฺย เป็น ญ	ม นฺย → ญ + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	ม ญฺ–ญ + ติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

สำเร็จรูปเป็น **มญฺญติ.** (ย่อมรู้, ย่อมสำคัญ)

มนธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	มญฺญติ	มญฺญนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	มญฺญสิ	มญฺญถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	มญฺญามิ	มญฺญาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **สมาทิยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+อา+ทา อาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	สํ + อา + ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สํ + อา + ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + อา + ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สํ + อา + ทา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	สํ + อา + ทา + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	สํ + อา + ทฺ อา + ย + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา ที่สุดของ ทาธาตุ เป็น อิ	สํ + อา + ทฺ อา → อิ + ย + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺฯ
เพราะสระหลัง แปลงนิคหิต เป็น มฺ	ส ํ → มฺ อา + ทฺ อิ + ย + ติ	= มทา สเร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สมาทิยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมาทิยติ.** (สีลํ สมาทิยติ. อ.เขา ย่อมสมาทาน ซึ่งศีล)

ทำตัวรูป **สมาทิยามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+อา+ทา อาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	สํ + อา + ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สํ + อา + ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + อา + ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	สํ + อา + ทา + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	สํ + อา + ทา + ย + มิ	= ทิวาทิโต โย.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	สํ + อา + ทฺ อา + ย + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา ที่สุดของ ทาธาตุ เป็น อิ	สํ + อา + ทฺ อา ➝ อิ + ย + มิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺ ฯ
เพราะสระหลัง แปลงนิคหิต เป็น มฺ	ส ํ ➝ มฺ อา + ทฺ อิ + ย + มิ	= มทา สเร.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ส มฺ อา + ทฺ อิ + ยฺ อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํฯ
เพราะ มิ วิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ส มฺ อา + ทฺ อิ+ ยฺ อ ➝ อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สมาทิยามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมาทิยามิ.** (สีลํ สมาทิยามิ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมสมาทาน ซึ่งศีล)

ทำตัวรูป **สมาทิยาม**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+อา+ทา อาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง ทา ชื่อ ธาตุ	สํ + อา + ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สํ + อา + ทา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + อา + ทา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	สํ + อา + ทา + ม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	สํ + อา + ทา + ย + ม	= ทิวาทิโต โย.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	สํ + อา + ทฺ อา + ย + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา ที่สุดของ ทาธาตุ เป็น อิ	สํ + อา + ทฺ อา ➝ อิ + ย + ม	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺ ฯ
เพราะสระหลัง แปลงนิคหิต เป็น มฺ	ส ํ ➝ มฺ อา + ทฺ อิ + ย + ม	= มทา สเร.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ส มฺ อา + ทฺ อิ+ ยฺ อ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํฯ
เพราะ ม วิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	ส มฺ อา + ทฺ อิ+ ยฺ อ ➝ อา + ม	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สมาทิยาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมาทิยาม.** (สีลํ สมาทิยาม. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมสมาทาน ซึ่งศีล)

สํบทหน้า + อาบทหน้า + ทาธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สมาทิยติ	สมาทิยนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	สมาทิยสิ	สมาทิยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	สมาทิยามิ	สมาทิยาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ตุสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี
ตั้ง ตุส ชื่อ ธาตุ	ตุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ตุสฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ตุสฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ตุสฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ตุสฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ย เป็นบุพพรูป คือ ส	ตุสฺ + ย → ส + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ตุสฺสติ.** (ย่อมยินดี)

ตุสธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ตุสฺสติ	ตุสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ตุสฺสสิ	ตุสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ตุสฺสามิ	ตุสฺสาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **สมฺมติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สมุ อุปสเม ในความสงบ
ตั้ง สมุ ชื่อ ธาตุ	สมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สมฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สมฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สมฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	สมฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ย เป็นบุพพรูป คือ ม	สมฺ + ย → ม + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.

สำเร็จรูปเป็น **สมฺมติ.** (ย่อมสงบ)

สมุธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สมฺมติ	สมฺมนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สมฺมสิ	สมฺมถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สมฺมามิ	สมฺมาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **กุปฺปติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กุป โกเธ ในความโกรธ
ตั้ง กุป ชื่อ ธาตุ	กุป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กุปฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กุปฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กุปฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	กุปฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
แปลง ย เป็นบุพพรูป คือ ป	กุปฺ + ย → ป + ติ	= ตถา กตฺตริ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กุปฺปติ.** (ย่อมโกรธ)

กุปธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กุปฺปติ	กุปฺปนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	กุปฺปสิ	กุปฺปถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	กุปฺปามิ	กุปฺปาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ชายติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อ ธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชนฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุ	ชนฺ + ย + ติ	= ทิวาทิโต โย.
เพราะ ย ปัจจัย แปลง นฺ เป็น อา	ช นฺ → อา + ย + ติ	= ชนาทีนมา โยควิภาคใน ชนาทีนฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ชฺ อ อา + ย + ติ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชฺ ~~อ~~ อา + ย + ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	ชายติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชายติ.** (ย่อมเกิด)

ชนธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ชายติ	ชายนฺติ	ชายเต	ชายนฺเต	นาม โยค
มัชฌิม.	ชายสิ	ชายถ	ชายเส	ชายวฺเห	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ชายามิ	ชายาม	ชาเย	ชายามฺเห	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ชนียติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อ ธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ชนฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชนฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ชนฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
เพราะยปัจจัย ลง อี อาคมหลังจากธาตุ	ชนฺ –อี + ย + เต	= อิวณฺณาคโม วา.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ชนฺ –อี + ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อี	ชนียติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชนียติ.** (ย่อมถูกให้เกิด)

จบ ทิวาทิคณะ

๖.๒.๔ สวาทิคณะ

๔๑๒. สฺวาทิโต ณุ–ณา–อุณา จ.

วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. **วิหิเตสุ** อันถูกกระทำ **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **ณุณาอุณา จ** อ.ณุ, ณา และอุณาปัจจัย ท. ด้วย **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สฺวาทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุ มี สุธาตุ เป็นต้น.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยในอรรถกัตตา ลง ณุ, ณา และอุณาปัจจัย หลังจากสฺวาทิธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** คือ รวบรวมการลงปัจจัยทั้งสามตัว หลังจากสฺวาทิธาตุ. ด้วยการแบ่งสูตร (วินาธิการโยควิภาคะ) ว่า **"สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ"** สามารถลงปัจจัยประจำหมวดธาตุในอรรถอื่นจากกัตตุได้ เช่น สุณิตพฺโพ, ปาปุณิตพฺโพ เป็นต้น

วิธีการลง ณุปัจจัย ณาปัจจัย และอุณาปัจจัย หลังจากสวาทิคณะ มีข้อกำหนด ดังนี้

"สฺวาทิตฺเตปิ อเนกสฺสรธาตุโต เอโกว อุณาปจฺจโย โหติ, น ณุณาปจฺจยาติ ทฏฺฐพฺพํ". (นีติ.ธาตุมาลา)

แม้จะเป็นสวาทิคณะ ก็ลงอุณาปัจจัยตัวเดียวเท่านั้น หลังจากธาตุที่มีสระหลายตัว, ส่วน ณุ และณาปัจจัย ให้ลงหลังจากธาตุที่มีสระตัวเดียว เช่น ปาปุณาติ (ป+อป+อุณา+ติ), สุโณติ (สุ+ณุ+ติ), ปหิณาติ (ป+หิ+ณา+ ติ)

อรรถของ **สุ** ธาตุ

สุ ภู สนฺทชนิสฺสเร **วิ วิขฺยาเต สฺว สนฺธาน–**
มถ–นฺหาน–สุเต ภูสฺวา **คเต ภูสฺวากิ ปีฬเน.** (ธาตฺวตฺถสงฺคห. คาถาที่ ๔๐๙)

สุธาตุที่เป็นภูวาทิคณะ เป็นไปในการไหลไป ให้เกิดขึ้น และเป็นใหญ่ ถ้ามี วิ อุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในความปรากฏ ที่เป็นสวาทิคณะ เป็นไปในการเชื่อม การกวน อาบน้ำ และการฟัง ที่เป็นภูวาทิคณะ และสวาทิคณะ เป็นไปในการไป ที่เป็นภูวาทิคณะ สวาทิคณะ และ กิยาทิคณะ เป็นไปในการเบียดเบียน

๑. สุธาตุ ที่เป็นหมวดภูวาทิคณะ สนฺทชนิสฺสเร ในการไหลไป, ให้เกิดขึ้น และเป็นใหญ่ เช่น สวติ (สุ + อ + ติ) ย่อมไหลไป, ปสวติ (ป + สุ + อ + ติ) ย่อมให้เกิด, สวติ (สุ + อ + ติ) ย่อมเป็นใหญ่, ถ้ามี วิ เป็นบทหน้า วิขฺยาเต ในการปรากฏ เช่น วิสฺสวติ (วิ + สุ + อ + ติ) ย่อมปรากฏ, วิสฺสุโต (วิ + สุ + ตฺ) ปรากฏแล้ว

๒. สุธาตุ ที่เป็นหมวดสวาทิคณะ สนฺทานพฺรหานสุเต ในการเชื่อม, กวน, อาบน้ำ และฟัง เช่น สุโณติ (สุ + ณุ + ติ) ย่อมฟัง, สุณาติ (สุ + ณา + ติ) ย่อมฟัง

๓. สุธาตุ ที่เป็นภูวาทิคณะและสวาทิคณะ คเต ในการไป เช่น สวติ (สุ+อ+ติ) ย่อมไป, สุโณติ (สุ+ณุ+ติ) ย่อมไป

๔. สุธาตุ ที่เป็นหมวดภูวาทิคณะ สวาทิคณะ และกิยาทิคณะ ปีฬเน ในการเบียดเบียน เช่น สวติ (สุ + อ + ติ) ย่อมเบียดเบียน, สุโณติ (สุ + ณุ + ติ) ย่อมเบียดเบียน, สุนนฺติ (สุ + นา + อนฺติ) ย่อมเบียดเบียน.

ทำตัวรูป **สุโณติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สุ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สุ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณุ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สุ + ณุ + ติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อุ	สุ + ณฺ อุ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
วุทธิ อุ เป็น โอ	สุ + ณฺ อุ ➔ โอ + ติ	= จศัพท์ใน อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สุโณติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุโณติ.** (ย่อมฟัง)

ทำตัวรูป **สุณนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สุ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	สุ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณุ ปัจจัยหลังจากธาตุ	สุ + ณุ + อนฺติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อุ	สุ + ณฺ อุ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
วุทธิ อุ เป็น โอ	สุ + ณฺ อุ ➔ โอ + อนฺติ	= จศัพท์ใน อญฺเญสุ จ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุ + ณฺ ~~โอ~~ + อนฺติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	สุณนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุณนฺติ.** (ย่อมฟัง)

สุธาตุ + ณุปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สุโณติ	สุณนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สุโณสิ	สุโณถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สุโณมิ	สุโณม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **สุณาสิ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ　　สุ　　= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ　　สุ + วัตตมานา　　= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา　　สุ + ปรัสสบท　　= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ　　สุ + สิ　　= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ　　สุ + ณา + สิ　　= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
สำเร็จรูปเป็น **สุณาสิ.** (อ.ท่าน ย่อมฟัง)

ทำตัวรูป **สุณสิ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ　　สุ　　= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ　　สุ + วัตตมานา　　= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา　　สุ + ปรัสสบท　　= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ　　สุ + สิ　　= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ　　สุ + ณา + สิ　　= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา　　สุ + ณฺ อา + สิ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ　　สุ + ณฺ อา → อ + สิ　　= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ　　สุณสิ　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สุณสิ.** (อ.ท่าน ย่อมฟัง)

สุธาตุ + ณาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สุณาติ	สุณนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	สุณาสิ, สุณสิ	สุณาถ, สุณถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	สุณามิ	สุณาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **สูยติ** ศัพท์เดิมคือ = สุ สวเณ ในการฟัง

ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	สุ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สุ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	สุ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ อุ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อุ เป็น อู	สฺ อุ → อู + ย + เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	สฺ อู + ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อู	สูยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สูยติ.** (ย่อมถูกฟัง)

ทำตัวรูป **สุยฺยติ** ศัพท์เดิมคือ = สุ สวเณ ในการฟัง

ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	สุ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สุ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	สุ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ อุ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อุ เป็น อู	สฺ อุ → อู + ย + เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ

ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	สุ ฺ อู + ยฺ–ย + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	สุ ฺ อู + ยฺ–ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อู	สูยฺยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สูยฺยติ.** (ย่อมถูกฟัง)

ทำตัวรูป **สุยฺยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	สุ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สุ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	สุ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ อุ + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อุ เป็น อู	สฺ อุ → อู + ย + เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	สฺ อู + ยฺ–ย + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
รัสสะ อู เป็น อุ	สฺ อู → อุ + ยฺ–ย +เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	สฺ อุ + ยฺ–ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อุ	สุยฺยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุยฺยติ.** (ย่อมถูกฟัง)

สุธาตุ + ณุปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สุโณตุ	สุณนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	สุโณหิ	สุโณถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สุโณมิ	สุโณม	อมฺหโยค

สุธาตุ + ณาปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
ปุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สุณาตุ	สุณนฺตุ	สุณตํ	สุณนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	สุณ, สุณาหิ	สุณาถ	สุณสฺสุ	สุณวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สุณามิ	สุณาม	สุเณ	สุณามเส	อมฺหโยค

สุธาตุ + ณาปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
ปุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สุเณ, สุเณยฺย	สุเณยฺยุํ	สุเณถ	สุเณรํ	นามโยค
มัชฌิม.	สุเณ, สุเณยฺยาสิ	สุเณยฺยาถ	สุเณโถ	สุเณยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สุเณ, สุเณยฺยามิ	สุเณยฺยาม	สุเณ, สุเณยฺยํ	สุเณยฺยามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อสฺโสสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	สุ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สุ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สุ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	สุ + ณา + อี	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ อุ + ณา + อี	= ปุพฺพมโธิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	สฺ อุ ➝ โอ + ณา + อี	= อญฺเญสุ จ.
ลบ ณา ปัจจัย	สฺ โอ + ~~ณา~~ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ–สฺ โอ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
สฺ สทิสเทฺวภาวะ	อ สฺ–สฺ โอ + อี	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะสระหลัง ลง สฺ อาคม	อสฺสฺ โอ + สฺ–อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...

รัสสะ อี เป็น อิ　　อสฺสฺ โอ + สฺ อี → อิ　　= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ　　อสฺโสสิ　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อสฺโสสิ.** (อ.เขา ได้ฟังแล้ว)

ทำตัวรูป **ปจฺจสฺโสสุํ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= ปติ + สุ สวเณ ในการฟัง

ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ　　ปติ + สุ　　= ภูวาทโย ธาตโว.

ลงอัชชตนีวิภัตติ　　ปติ + สุ + อัชชตนี　　= สมีเปชฺชตนี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา　　ปติ + สุ + ปรัสสบท　　= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ　　ปติ + สุ + อุํ　　= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ　　ปติ + สุ + ณา + อุํ　　= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.

ลบ ณา ปัจจัย　　ปติ + สุ + ~~ณา~~ + อุํ　　= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ　　ปติ + อ–สุ + อุํ　　= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ　　ปติ + อ–สฺ อุ + อุํ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ　　ปติ + อ–สฺ อุ → โอ + อุํ　　= อญฺเญสุ จ.

สฺ สทิสเทฺวภาวะ　　ปติ + อ สฺ–สฺ โอ + อุํ　　= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

เพราะสระหลัง แปลง ติ เป็น จ　　ป ติ → จ + อสฺสฺ โอ + อุํ　　= สพฺโพ จํ ติ.

จฺ สทิสเทฺวภาวะ　　ป จฺ–จ + อสฺสฺ โอ + อุํ　　= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

เพราะสระหลัง ลง สฺอาคม　　ปจฺจ + อสฺสฺ โอ + สฺ–อุํ　　= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...

แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ　　ปจฺจฺ อ + อสฺสฺ โอ + สฺ–อุํ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ　　ปจฺจฺ ~~อ~~ + อสฺสฺ โอ + สฺ–อุํ　　= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ　　ปจฺจสฺโสสุํ　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจฺจสฺโสสุํ.** (อ.เขา ท. ฟังตอบแล้ว, รับคำแล้ว)

ทำตัวรูป **สุณิสฺสติ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= สุ สวเณ ในการฟัง

ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ　　สุ　　= ภูวาทโย ธาตโว.

ลงภวิสสันตีวิภัตติ　　สุ + ภวิสสันตี　　= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา　　สุ + ปรัสสบท　　= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ　　สุ + สฺสติ　　= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ สุ + ณา + สฺสติ = สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม สุ + ณา + อิ–สฺสติ = อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา สุ + ณฺ อา + อิ–สฺสติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ สุ + ณฺ ~~อา~~ + อิ–สฺสติ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ สุณิสฺสติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุณิสฺสติ.** (อ.เขา จักฟัง)

สุธาตุ + ณาปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
ปุริส	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สุณิสฺสติ	สุณิสฺสนฺติ	สุณิสฺสเต	สุณิสฺสนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	สุณิสฺสสิ	สุณิสฺสถ	สุณิสฺสเส	สุณิสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สุณิสฺสามิ	สุณิสฺสาม	สุณิสฺสํ	สุณิสฺสามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **โสสฺสติ** ศัพท์เดิมคือ = สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ สุ = ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ สุ + ภวิสสันตี = อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา สุ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ สุ + สฺสติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ สุ + ณา + สฺสติ = สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
ลบ ณาปัจจัย สุ + ~~ณา~~ + สฺสติ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ สฺ อุ + สฺสติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อุ เป็น โอ สฺ อุ → โอ + สฺสติ = อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ โสสฺสติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โสสฺสติ.** (อ.เขา จักฟัง)

สุธาตุ + ณาปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โสสฺสติ	โสสฺสนฺติ	โสสฺสเต	โสสฺสนฺเต	พาม โยค
มัชฌิม.	โสสฺสสิ	โสสฺสถ	โสสฺสเส	โสสฺสวฺเห	ตุมฺห โยค
อุตตม.	โสสฺสามิ	โสสฺสาม	โสสฺสํ	โสสฺสามฺเห	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ปหิณาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + หิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง หิ ชื่อ ธาตุ	ป + หิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + หิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + หิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + หิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + หิ + ณา + ติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.

สำเร็จรูปเป็น **ปหิณาติ.** (อ.เขา ย่อมส่งไป)

ทำตัวรูป **ปหิณติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + หิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง หิ ชื่อ ธาตุ	ป + หิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + หิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + หิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + หิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + หิ + ณา + ติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ป + หิ + ณฺ อา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ	ป + หิ + ณฺ อา→อ +ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปหิณติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปหิณติ.** (อ.เขา ย่อมส่งไป)

ทำตัวรูป **ปหิณิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + หิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง หิ ชื่อ ธาตุ	ป + หิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + หิ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + หิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + หิ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + หิ + ณา + อี	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
รัสสะ อี เป็น อิ	ป + หิ + ณา + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ป + หิ + ณฺ อา + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ป + หิ + ณฺ ~~อา~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปหิณิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปหิณิ.** (อ.เขา ส่งไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ปหิณึสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + หิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง หิ ชื่อ ธาตุ	ป + หิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + หิ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + หิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ป + หิ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + หิ + ณา + อุํ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แปลง อุํ เป็น อึสุ	ป + หิ + ณา + อุํ → อึสุ	= สพฺพโต อุํ อึสุ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ป + หิ + ณฺ อา + อึสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ป + หิ + ณฺ ~~อา~~ + อึสุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปหิณึสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปหิณึสุ.** (อ.เขา ท. ส่งไปแล้ว)

ทำตัวรูป **ปาเหสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + หิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง หิ ชื่อ ธาตุ	ป + หิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + หิ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + หิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + หิ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + หิ + ณา + อี	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
ลบ ณา ปัจจัย	ป + หิ + ณา + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลง อ อาคมหน้าธาตุ	ป + อ–หิ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อ–หิ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อ–หิ + อี	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ → อา –หิ +อี	= ทีฆํ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อิ	ปฺ + อา หฺ อิ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะวิภัตติ วุทธิ อิ เป็น เอ	ปฺ + อา หฺ อิ → เอ + อี	= อญฺเญสุ จ.
เพระสระหลัง ลง สฺ อาคม	ปฺ + อา หฺ เอ + สฺ–อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน....
รัสสะ อี เป็น อิ	ปฺ + อา หฺ เอ + สฺ– อี→อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาเหสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาเหสิ.** (ทูตํ ปาเหสิ. อ.เขา ส่งไปแล้ว ซึ่งทูต)

ทำตัวรูป **อาวุณาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + วุ สํวรเณ ในการรักษา
ตั้ง วุ ชื่อ ธาตุ	อา + วุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อา + วุ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อา + วุ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อา + วุ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณา ปัจจัยหลังจากธาตุ	อา + วุ + ณา + ติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.

สำเร็จรูปเป็น **อาวุณาติ.** (อ.เขา ย่อมรักษา)

ทำตัวรูป **มิโนติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มิ ปกฺเขเป ในการใส่
ตั้ง มิ ชื่อ ธาตุ	มิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	มิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณุ ปัจจัยหลังจากธาตุ	มิ + ณุ + ติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.

แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อุ	มิ + ณฺ อุ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
วุทธิ อุ เป็น โอ	มิ + ณฺ อุ → โอ + ติ	= จศัพท์ใน อญฺเญสุ จ.
แปลง ณฺ เป็น นฺ	มิ + ณฺ → นฺ โอ + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มิโนติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มิโนติ.** (ย่อมใส่)

ทำตัวรูป **ปาปุณาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อ ธาตุ	ป + อป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + อปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + อปฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + อปฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + อปฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + อปฺ + อุณา + ติ	= สฺวาทิโต ณฺุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อปฺ + อุณา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อปฺ + อุณา + ติ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ → อา ปฺ +อุณา+ติ	= ทีฆํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาปุณาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาปุณาติ.** (ย่อมถึง, ย่อมบรรลุ)

ปบทหน้า + อปธาตุ + อุณาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาปุณาติ	ปาปุณนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปาปุณาสิ	ปาปุณาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปาปุณามิ	ปาปุณาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปาปุณิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อ ธาตุ	ป + อป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + อปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + อปฺ + อัชชตนี	= สฺมิเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + อปฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + อปฺ + อี	= พามฺมุหิ ปฐุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + อปฺ + อุณา + อี	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อปฺ + อุณา + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อปฺ + อุณา + อี	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ→อา ปฺ +อุณา+อี	= ทีฆํ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ปฺ + อาปฺ + อุณฺ อา + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฺ + อาปฺ + อุณฺ ~~อา~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	ปฺ + อาปฺ + อุณฺ + อี→อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาปุณิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาปุณิ.** (ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว)

ทำตัวรูป **ปาปุณิสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อ ธาตุ	ป + อป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + อปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + อปฺ + อัชชตนี	= สฺมิเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ป + อปฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ป + อปฺ + อุํ	= พามฺมุหิ ปฐุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ	ป + อปฺ + อุณา + อุํ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อปฺ + อุณา + อุํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อปฺ + อุณา + อุํ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ → อา ปฺ +อุณา+อุํ	= ทีฆํ.
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อิํสุ	ปฺ + อาปฺ +อุณา+ อุํ→อิํสุ	= สพฺพโต อุํ อิํสุ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ปฺ + อาปฺ + อุณฺ อา + อิํสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ปฺ + อาปฺ + อุณฺ ~~อา~~ + อึสุ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ ปาปุณึสุ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาปุณึสุ.** (ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว)

ปบทหน้า + อปธาตุ + อุณาปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาปุณิ	ปาปุณึสุ	นามโยค
มัชฌิม.	ปาปุณิ	ปาปุณิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปาปุณึ	ปาปุณิมฺห, ปาปุณิมฺหา	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **สกฺกุณนฺติ** ศัพท์เดิมคือ = สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ
ตั้ง สก ชื่อ ธาตุ สก = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ สกฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ สกฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา สกฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ สกฺ + อนฺติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ สกฺ + อุณา + อนฺติ = สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ ส กฺ-กฺ + อุณา + อนฺติ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา ส กฺ-กฺ + อุณฺ อา + อนฺติ= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ส กฺ-กฺ + อุณฺ ~~อา~~ + อนฺติ= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ สกฺกุณนฺติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สกฺกุณนฺติ.** (ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ)

สกธาตุ + อุณาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สกฺกุณาติ	สุกฺกุณนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สกฺกุณาสิ	สกฺกุณาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สกฺกุณามิ	สกฺกุณาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อสกฺขิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ
ตั้ง สก ชื่อ ธาตุ	สก	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สกฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	สกฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สกฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สกฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ	สกฺ + อุณา + อี	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แปลง กฺ เป็น ขฺ	ส กฺ → ขฺ + อุณา + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
กฺ อสทิสเทฺวภาวะ	ส กฺ–ขฺ + อุณา + อี	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ลบ อุณา ปัจจัย	ส กฺ–ขฺ + ~~อุณา~~ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ –สกฺขฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อสกฺขฺ + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อสกฺขิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อสกฺขิ.** (อ.เขา ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว)

ทำตัวรูป **อสกฺขีสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ
ตั้ง สก ชื่อ ธาตุ	สก	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สกฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	สกฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สกฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	สกฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ	สกฺ + อุณา + อุํ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แปลง กฺ เป็น ขฺ	ส กฺ ➔ ขฺ + อุณา + อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
กฺ อสทิสเทฺวภาวะ	ส กฺ–ขฺ + อุณา + อุํ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ลบ อุณา ปัจจัย	ส กฺ–ขฺ + ~~อุณา~~ + อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ –สกฺขฺ + อุํ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อิํสุ	อสกฺขฺ + อุํ ➔ อิํสุ	= สพฺพโต อุํ อิํสุ.
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อสกฺขิํสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อสกฺขิํสุ.** (อ.เขา ท. ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว)

ทำตัวรูป **สกฺขิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ
ตั้ง สก ชื่อ ธาตุ	สก	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สกฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	สกฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สกฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สกฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อุณาปัจจัยหลังจากธาตุ	สกฺ + อุณา + สฺสติ	= สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.
แปลง กฺ เป็น ขฺ	ส กฺ ➔ ขฺ + อุณา + สฺสติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
กฺ อสทิสเทฺวภาวะ	ส กฺ–ขฺ + อุณา + สฺสติ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ลบ อุณา ปัจจัย	สกฺขฺ + ~~อุณา~~ + สฺสติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิอาคม	สกฺขฺ + อิ–สฺสติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สกฺขิสฺสติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สกฺขิสฺสติ.** (อ.เขา จักอาจ, จักสามารถ)

สกธาตุ + อุณาปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สกฺขิสฺสติ	สกฺขิสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	สกฺขิสฺสสิ	สกฺขิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	สกฺขิสฺสามิ	สกฺขิสฺสาม	อมฺห โยค

จบ สวาทิคณะ

๖.๒.๕ กิยาทิคณะ

๕๑๓. กิยาทิโต นา.

วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. **วิหิเตสุ** อันถูกกระทำ **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **นา** อ.นาปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **กิยาทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุ มี กีธาตุ เป็นต้น.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยที่กล่าวอรรถกัตตา ลง นาปัจจัยหลังจากกิยาทิธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจัยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (วินาธิการโยควิภาคะ) ว่า **"กิยาทิโต นา"** สามารถลง นาปัจจัยในอรรถอื่นจากกัตตุได้ เช่น วินิจฺฉินิตพฺโพ, วินิจฺฉินนีโย เป็นต้น

ทำตัวรูป **กิณาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กี ทพฺพวินิมเย ในการซื้อ
ตั้ง กี ชื่อ ธาตุ	กี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กี + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กี + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	กี + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อี	กฺ อี + นา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อี เป็น อิ	กฺ อี → อิ + นา + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อา	กฺ อิ + นฺ อา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง นฺ เป็น ณฺ	กฺ อิ + นฺ → ณฺ อา + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กิณาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กิณาติ.** (อ.เขา ย่อมซื้อ)

ทำตัวรูป **วิกฺกิณาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + กี ทพฺพวินิมเย ในการซื้อ
ตั้ง กี ชื่อ ธาตุ	วิ + กี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิ + กี + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิ + กี + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิ + กี + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นาปัจจัยหลังจากธาตุ	วิ + กี + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อี	วิ + กฺ อี + นา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

รัสสะ อี เป็น อิ	วิ + กฺ อี➝อิ + นา + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อา	วิ + กฺ อิ + นฺ อา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง นฺ เป็น ณฺ	วิ + กฺ อิ + นฺ➝ณฺ อา+ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	วิ + กฺ–กฺ อิ + ณฺ อา + ติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	วิกฺกิณาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วิกฺกิณาติ.** (อ.เขา ย่อมขาย)

กีธาตุ + นาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กิณาติ	กิณนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	กิณาสิ	กิณาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กิณามิ	กิณาม	อมฺหโยค

วิบทหน้า + กีธาตุ + นาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วิกฺกิณาติ	วิกฺกิณนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	วิกฺกิณาสิ	วิกฺกิณาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วิกฺกิณามิ	วิกฺกิณาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ชินาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชิ ชเย ในการชนะ
ตั้ง ชิ ชื่อ ธาตุ	ชิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ชิ + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.

สำเร็จรูปเป็น **ชินาติ.** (อ.เขา ย่อมชนะ)

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาติ. (ธมฺมปท. ๓๕๔ ตัณหาวรรค)

ธรรมทาน ชนะทานทุกอย่าง รสพระธรรม ชนะรสทุกอย่าง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทุกอย่าง ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทุกอย่าง

ชิธาตุ + นาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ชินาติ	ชินนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ชินาสิ	ชินาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ชินามิ	ชินาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **จินาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= จิ จเย ในการสั่งสม
ตั้ง จิ ชื่อ ธาตุ	จิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	จิ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จิ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	จิ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	จิ + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.

สำเร็จรูปเป็น **จินาติ.** (อ.เขา ย่อมสั่งสม)

จิธาตุ + นาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	จินาติ	จินนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	จินาสิ	จินาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	จินามิ	จินาม	อมฺห โยค

๔๑๘. ณาสฺส ชา–ชํ–นา.

ชาชํนา อ.การแปลงเป็น ชา, ชํ และ นา ท. **ณาสฺส** แห่งณาธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลงณาธาตุ เป็น ชา, ชํ และ นา โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **วิชานาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ณา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ณา ชื่อ ธาตุ	วิ + ณา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิ + ณา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิ + ณา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิ + ณา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	วิ + ณา + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.
แปลง ณาธาตุ เป็น ชา	วิ + ณา ➔ ชา + นา + ติ	= ณาสฺส ชาชํนา.

สำเร็จรูปเป็น **วิชานาติ.** (อ.เขา ย่อมรู้, ย่อมรู้แจ้ง)

วิบทหน้า + ณาธาตุ + นาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วิชานาติ	วิชานนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	วิชานาสิ	วิชานาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	วิชานามิ	วิชานาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **เญยฺยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ญา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ญา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ญา + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ญา + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
ลง อิ อาคมหลังจากธาตุ	ญา + อิ–ย + เต	= อิวณฺณาคโม วา.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อา	ญฺ อา + อิ–ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ญฺ ~~อา~~ + อิ–ย + เต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
แปลง อิ เป็น เอ	ญฺ + อิ → เอ –ย +เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	ญฺ + เอ ยฺ–ย + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ญฺ + เอ ยฺ–ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เญยฺยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เญยฺยติ.** (ย่อมถูกรู้)

วิบทหน้า + ญาธาตุ + นาปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วิชานาตุ	วิชานนฺตุ	วิชานตํ	วิชานนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	วิชาน, วิชานาหิ	วิชานาถ	วิชานสฺสุ	วิชานโวฺห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วิชานามิ	วิชานาม	วิชาเน	วิชานามฺเส	อมฺหโยค

๔๑๙. เอยฺยสฺส ญาโต อิยา–ญา.

อิยาญา อ.การแปลงเป็น อิยา และ ญา ท. **เอยฺยสฺส** แห่งเอยฺยวิภัตติ **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ญาโต** จากญาธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** ไม่แปลงบ้าง.

(หลังจากญาธาตุ แปลงเอยฺยวิภัตติ เป็น อิยา และ ญา ไม่แปลงบ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **วุตฺตวิธานปฏิเสธ** ห้ามวิธีที่สูตรกล่าวไว้แล้ว

ทำตัวรูป **วิชานิยา**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	วิ + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	วิ + ญา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิ + ญา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิ + ญา + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	วิ + ญา + นา + เอยฺย	= กิยาทิโต นา.
แปลง ญาธาตุ เป็น ชา	วิ + ญา ➝ ชา +นา+ เอยฺย	= ญาสฺส ชาชํนา.
หลังจากญาธาตุแปลง เอยฺย เป็น อิยา	วิ + ชา +นา + เอยฺย➝อิยา	= เอยฺยสฺส ญาโต อิยาญา.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อา	วิ + ชา + นฺ อา + อิยา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิ + ชา + นฺ ~~อา~~ + อิยา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อิ	วิชานิยา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วิชานิยา.** (อ.เขา พึงรู้แจ้ง)

๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.

โลโป อ.การลบด้วย **ยการตฺตํ** อ.ความเป็น ยอักษรด้วย **นาสฺส** แห่งนาปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ญาโต** จากญาธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(หลังจากญาธาตุ ลบนาปัจจัย และแปลงนาปัจจัยเป็น ย โดยกำหนดอุทาหรณ์ตามในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **โลปวิธิ** และ**อาเทสวิธิสูตร. วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **วิชญฺญา**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	วิ + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	วิ + ญา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิ + ญา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิ + ญา + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	วิ + ญา + นา + เอยฺย	= กิยาทิโต นา.
หลังจากญาธาตุ ลบ นา ปัจจัย	วิ + ญา + ~~นา~~ + เอยฺย	= นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
หลังจากญาธาตุ แปลง เอยฺย เป็น ญา	วิ + ญา + เอยฺย ➝ ญา	= เอยฺยสฺส ญาโต อิยาญา.
แปลง ญาธาตุ เป็น ชํ	วิ + ญา ➝ ชํ + ญา	= ญาสฺส ชาชํนา.

แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ ญฺ	วิ + ชํ ➔ ญฺ + ญา	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.

สำเร็จรูปเป็น **วิชญฺญา.** (โก ชญฺญา มรณํ สุเว. อ.ใคร พึงรู้ ซึ่งความตาย ในวันพรุ่ง)

ทำตัวรูป **วิชาเนมุ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	วิ + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงสัตตมีวิภัตติ	วิ + ญา + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิ + ญา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยาม อุตตมบุรุษ พหุวจนะ	วิ + ญา + เอยฺยาม	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	วิ + ญา + นา + เอยฺยาม	= กิยาทิโต นา.
แปลง ญาธาตุ เป็น ชา	วิ + ญา➔ชา +นา+เอยฺยาม	= ญาสฺส ชาชํนา.
หลังจากญาธาตุ แปลง เอยฺยามเป็น เอมุ	วิ + ชา+นา+ เอยฺยาม➔เอมุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อา	วิ + ชา + นฺ อา + เอมุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิ + ชา + นฺ ~~อา~~ + เอมุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วิชาเนมุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วิชาเนมุ.** (อ.เรา ท. พึงรู้)

วิบทหน้า + ญาธาตุ + นาปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	วิชานิยา,วิชญฺญา,วิชาเนยฺย.	วิชาเนยฺยุํ	นามโยค
มัชฌิม.	วิชาเนยฺยาสิ	วิชาเนยฺยาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	วิชาเนยฺยามิ	วิชาเนยฺยาม, วิชาเนมุ	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **สญฺชานึสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	สํ + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	สํ + ญา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สํ + ญา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	สํ + ญา + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	สํ + ญา + นา + อุํ	= กิยาทิโต นา.
แปลง ญาธาตุ เป็น ชา	สํ + ญา → ชา + นา + อุํ	= ญาสฺส ชาชํนา.
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อึสุ	สํ + ชา + นา + อุํ → อึสุ	= สพฺพโต อุํ อึสุ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อา	สํ + ชา + นฺ อา + อึสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํ + ชา + นฺ ~~อา~~ + อึสุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ ญฺ	ส ํ → ญฺ + ชา + นฺ + อึสุ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สญฺชานึสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สญฺชานึสุ.** (อ.เขา ท. รู้แล้ว, จำได้แล้ว)

ทำตัวรูป **อญฺญาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ญา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ญา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ญา + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ญา + นา + อี	= กิยาทิโต นา.
ลบ นา ปัจจัย	ญา + ~~นา~~ + อี	= นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง ออาคมหน้าธาตุ	อ–ญา + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	อ ญฺ–ญา + อี	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ลง สฺ อาคม	อญฺญา + สฺ–อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...
รัสสะ อี เป็น อิ	อญฺญา + สฺ– อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อญฺญาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อญฺญาสิ.** (อ.เขา ได้รู้แล้ว) (อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ)

ทำตัวรูป **ปญฺญายิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	ป + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	ป + ญา + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ป + ญา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + ญา + อา	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ป + ญา + ย + อา	= ภาวกมฺเมสุ โย
ญ สทิสเทฺวภาวะ	ป + ญฺ–ญา + ย + อา	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ป + ญฺ–ญา + ย + อา→อี	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
รัสสะ อี เป็น อิ	ปญฺญา + ย + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปญฺญา + ยฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปญฺญา + ยฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปญฺญายิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปญฺญายิ.** (ถูกรู้แล้ว)

ทำตัวรูป **ปญฺญายิสฺสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	ป + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ป + ญา + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ป + ญา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง สฺสเต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + ญา + สฺสเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ป + ญา + ย + สฺสเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
ญ สทิสเทฺวภาวะ	ป + ญฺ–ญา + ย +สฺสเต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ปญฺญา + ย + อิ–สฺสเต	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปญฺญา + ยฺ อ + อิ–สฺสเต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปญฺญา + ยฺ ~~อ~~ + อิ–สฺสเต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปญฺญายิสฺสเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ปญฺญายิ – สฺสเต → สฺสติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **ปญฺญายิสฺสติ.** (จักถูกรู้)

ทำตัวรูป **ปญฺญายิหิติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อ ธาตุ	ป + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	ป + ญา + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ป + ญา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง สฺสเต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + ญา + สฺสเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ป + ญา + ย + สฺสเต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป + ญฺ–ญา + ย +สฺสเต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	ปญฺญา + ย + อิ–สฺสเต	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปญฺญา + ยฺ อ + อิ–สฺสเต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปญฺญา + ยฺ ~~อ~~ + อิ–สฺสเต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ปญฺญา +ยฺ+อิ– สฺสเต→สฺสติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
แปลง สฺส เป็น หิ	ปญฺญา +ยฺ+ อิ– สฺส→หิ ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปญฺญายิหิติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปญฺญายิหิติ.** (จักถูกรู้)

หมายเหตุ : แปลว่า “จักถูกรู้” เป็นกิยาทิคณะ เป็นกัมมรูป แปลว่า “จักปรากฏ” เป็นทิวาทิคณะ เป็นกัตตุรูป

ปบทหน้า + ญาธาตุ + ยปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (กรรม)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอกวจนะ	พหุวจนะ	โยคะ
ปฐม.	ปญฺญายิสฺสติ, ปญฺญายิหิติ	ปญฺญายิสฺสนฺติ, ปญฺญายิหินฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปญฺญายิสฺสสิ, ปญฺญายิหิสิ	ปญฺญายิสฺสถ, ปญฺญายิหิถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปญฺญายิสฺสามิ, ปญฺญายิหิมิ	ปญฺญายิสฺสาม, ปญฺญายิหิม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **มินาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มา มาเน ในการพับ
ตั้ง มา ชื่อ ธาตุ	มา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	มา + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มา + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	มา + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อา	มฺ อา + นา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา ที่สุดของ มาธาตุ เป็น อิ	มฺ อา → อิ + นา + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อิ	มินาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มินาติ.** (อ.เขา ย่อมพับ)

ทำตัวรูป **มียติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มา มาเน ในการพับ
ตั้ง มา ชื่อ ธาตุ	มา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มา + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	มา + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มา + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	มา + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อา	มฺ อา + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อา เป็น อี	มฺ อา → อี + ย + เต	= ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	มฺ อี + ย + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อี	มียติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มียติ.** (ย่อมถูกพับ)

ทำตัวรูป **ลุนาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลู เฉทเน ในการตัด
ตั้ง ลู ชื่อ ธาตุ	ลู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ลู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ลู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ลู + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ลู + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อู	ลฺ อู + นา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อู เป็น อุ	ลฺ อู → อุ + นา + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ลุนาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลุนาติ.** (อ.เขา ย่อมเกี่ยว, ย่อมตัด)

ทำตัวรูป **ธุนาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ธู กมฺปเน ในการหวั่นไหว
ตั้ง ธู ชื่อ ธาตุ	ธู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ธู + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ธู + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ธู + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง นา ปัจจัยหลังจากธาตุ	ธู + นา + ติ	= กิยาทิโต นา.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อู	ธฺ อู + นา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อู เป็น อุ	ธฺ อู → อุ + นา + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ธุนาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ธุนาติ.** (อ.เขา ย่อมหวั่นไหว)

๕๑๗. คหาทิโต ปฺป–ณฺหา.

ปฺปณฺหา อ.ปฺป และ ณฺหาปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **คหาทิโต (ธาตุโต)** จากธาตุ มีคหธาตุ เป็นต้น **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา.

(ลง ปฺป และ ณฺหาปัจจัย หลังจากคหาทิธาตุ ในอรรถกัตตา)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (วิภาธิการโยควิภาคะ) ว่า **"คหาทิโต ปฺปณฺหา"** สามารถลงปัจจัยประจำหมวดธาตุในอรรถอื่นจากกัตตุได้ เช่น สงฺคณฺหิตพฺโพ เป็นต้น

๕๑๘. หโลโป ณฺหามฺหิ.

ณฺหามฺหิ ในเพราะณฺหาปัจจัย **หโลโป** อ.การลบ ห **คหสฺส** ของคหธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะณฺหาปัจจัย ลบ หฺอักษรของคหธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **โลปวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **คณฺหาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คหฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คหฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณฺหาปัจจัยหลังจากธาตุ	คหฺ + ณฺหา + ติ	= คหาทิโต ปฺปณฺหา.
เพราะณฺหาปัจจัย ลบ หฺ ของ คหธาตุ	ค ~~หฺ~~ + ณฺหา + ติ	= หโลโป ณฺหามฺหิ.

สำเร็จรูปเป็น **คณฺหาติ.** (อ.เขา ย่อมถือเอา)

ทำตัวรูป **คณฺหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คหฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คหฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลงณฺหาปัจจัยหลังจากธาตุ	คหฺ + ณฺหา + ติ	= คหาทิโต ปฺปณฺหา.
เพราะณฺหาปัจจัย ลบ หฺ ของ คหธาตุ	ค ~~หฺ~~ + ณฺหา + ติ	= หโลโป ณฺหามฺหิ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อา	ค + ณฺหฺ อา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ	ค + ณฺหฺ อา → อ +ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	คณฺหติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คณฺหติ.** (อ.เขา ย่อมถือเอา)

คหธาตุ + ณฺหาปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม	คณฺหาติ, คณฺหติ	คณฺหนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม	คณฺหาสิ	คณฺหาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม	คณฺหามิ	คณฺหาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **คยฺหเต**　　ศัพท์เดิมคือ　　= คห　อุปาทาเน　ในการถือเอา

ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดธาตุ	คหฺ　ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	คหฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คหฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	คหฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห	ค　หฺย → ยฺห + เต	= หวิปริยโย โล วา.

สำเร็จรูปเป็น　**คยฺหเต.** (ย่อมถูกถือเอา)

ทำตัวรูป **คยฺหติ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= คห　อุปาทาเน　ในการถือเอา

ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดธาตุ	คหฺ　ฆ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	คหฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คหฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	คหฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห	ค　หฺย → ยฺห + เต	= หวิปริยโย โล วา.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	คยฺห + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น　**คยฺหติ.** (ย่อมถูกถือเอา)

คหธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คยฺหเต	คยฺหนฺเต	นาม โยค
มัชฌิม.	คยฺหเส	คยฺหวฺเห	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คยฺเห	คยฺหามฺเห	อมฺห โยค

คหธาตุ + ยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (กรรม)

	ปรัสสปทัตตะ		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คยฺหติ	คยฺหนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	คยฺหสิ	คยฺหถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คยฺหามิ	คยฺหาม	อมฺห โยค

คหธาตุ + ณฺหาปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คณฺหาตุ	คณฺหนฺตุ	คณฺหตํ	คณฺหนฺตํ	นาม โยค
มัชฌิม.	คณฺห, คณฺหาหิ	คณฺหาถ	คณฺหสฺสุ	คณฺหาวฺโห	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คณฺหามิ	คณฺหาม	คณฺเห	คณฺหามเส	อมฺห โยค

คหธาตุ + ณฺหาปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คณฺเห, คณฺเหยฺย	คณฺเหยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	คณฺเห, คณฺเหยฺยาสิ	คณฺเหยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คณฺเห, คณฺเหยฺยามิ	คณฺเหยฺยาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **คณฺหีสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คหฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คหฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	คหฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลงณฺหาปัจจัยหลังจากธาตุ	คหฺ + ณฺหา + อุํ	= คหาทิโต ปฺปณฺหา.
เพราะณฺหาปัจจัย ลบ หฺ ของคหธาตุ	ค ~~หฺ~~ + ณฺหา + อุํ	= หโลโป ณฺหามฺหิ.
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อึสุ	คณฺหา + อุํ → อึสุ	= สพฺพโต อุํ อึสุ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อา	คณฺหฺ อา + อึสุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คณฺหฺ ~~อา~~ + อึสุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อิ	คณฺหึสุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คณฺหึสุ.** (อ.เขา ท. ถือเอาแล้ว)

ทำตัวรูป **อคฺคเหสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	คหฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คหฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คหฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลงณฺหาปัจจัยหลังจากธาตุ	คหฺ + ณฺหา + อี	= คหาทิโต ปฺปณฺหา.
ลบ ณฺหา ปัจจัย	คหฺ + ~~ณฺหา~~ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคม	คหฺ + อิ + อี	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แปลง อิ เป็น เอ	คหฺ + อิ → เอ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺ อาคม	คหฺ + เอ + สฺ–อี	= สตฺตมฺชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...
รัสสะ อี เป็น อิ	คหฺ + เอ + สฺ อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลง อ อาคมหน้าธาตุ	อ–คหฺ + เอ –สฺ อิ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
คฺ สทิสเทฺวภาวะ	อ– คฺ–คหฺ + เอ –สฺ อิ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อคฺคเหสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อคฺคเหสิ.** (อ.เขา ได้ถือเอาแล้ว)

๕๑๙. คหสฺส เฆ ปฺเป.

ปฺเป ในเพราะปฺปปัจจัย **เฆ** อ.การแปลงเป็น เฆ **คหสฺส** แห่งคหธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะปฺปปัจจัย แปลง คหธาตุ เป็น เฆ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **เฆปฺปติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อ ธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คหฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คหฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คหฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ปฺป ปัจจัยหลังจากธาตุ	คหฺ + ปฺป + ติ	= คหาทิโต ปฺปณฺหา.
เพราะปฺปปัจจัย แปลง คหฺ เป็น เฆ	คหฺ → เฆ + ปฺป + ติ	= คหสฺส เฆ ปฺเป.

สำเร็จรูปเป็น **เฆปฺปติ.** (อ.เขา ย่อมถือเอา)

จบ กิยาทิคณะ

จบ กิยาทิคณะ

๖.๒.๖ ตนาทิคณะ

๕๒๐. ตนาทิโต โอ–ณิรา.

โอณิรา อ.โอ และณิรปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ตนาทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุ มี ตนุธาตุ เป็นต้น **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา.

(ลง โอ และ ณิรปัจจัย หลังจากตนาทิธาตุ ในอรรถกัตตา)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ตโนติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ขยาย
ตั้ง ตนุ ชื่อ ธาตุ	ตนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตนฺ ฺ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ตนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ตนฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ตนฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ตนฺ + โอ + ติ	= ตนาทิโต โอณิรา.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ตโนติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ตโนติ.** (อ.เขา ย่อมขยายความ)

๕๒๑. อุตฺต' โมกาโร.

โอกาโร อ.โอปัจจัย **ปโร** อันเป็นเบื้องหลัง **ตนาทิโต (ธาตุโต)** จากธาตุ มี ตนุธาตุ เป็นต้น **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็นแห่ง อุ **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลง โอปัจจัยที่เป็นเบื้องหลังจากตนาทิธาตุเป็น อุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ อุตฺตํ, โอกาโร. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **วา**ศัพท์ : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **ตนุเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ขยาย
ตั้ง ตนุ ชื่อ ธาตุ	ตนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตนฺ ฺ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ตนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	ตนฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ตนฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ตนฺ + โอ + เต	= ตนาทิโต โอยิรา.
หลังจากตนาทิธาตุ แปลง โอ เป็น อุ	ตนฺ + โอ → อุ + เต	= อุตฺตโมกาโร.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ตนุเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ตนุเต.** (อ.เขา ย่อมขยายความ)

ทำตัวรูป **ตนฺวนฺเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ขยาย
ตั้ง ตนุ ชื่อ ธาตุ	ตนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ตนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	ตนฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง อนฺเต ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ตนฺ + อนฺเต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอ ปัจจัยหลังจากธาตุ	ตนฺ + โอ + อนฺเต	= ตนาทิโต โอยิรา.
หลังจากตนาทิธาตุ แปลง โอ เป็น อุ	ตนฺ + โอ → อุ + อนฺเต	= อุตฺตโมกาโร.
ตั้ง อุ ชื่อ ล	ตนฺ + อุ ล + อนฺเต	= อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
เพราะสระหลัง แปลง อุ ที่ชื่อ ล เป็น วฺ	ตนฺ + อุ → วฺ + อนฺเต	= ยวการา จ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ	ตนฺวนฺเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ตนฺวนฺเต.** (อ.เขา ท. ย่อมขยายความ)

ตนุธาตุ + โอปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ตโนติ	ตโนนฺติ	ตนุเต	ตนฺวนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	ตโนสิ	ตโนถ	ตนุเส	ตนฺวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ตโนมิ	ตโนม	ตนุเว	ตนุมฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปตายเต**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ขยาย
ตั้ง ตนุ ชื่อ ธาตุ	ป + ตนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + ตนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + ตนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ป + ตนฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + ตนฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ป + ตนฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
เพราะยปัจจัย แปลง นฺ เป็น อา	ป + ต นฺ→อา + ย + เต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ป + ตฺ อ อา + ย + เต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ป + ตฺ ~~อ~~ อา + ย + เต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปตายเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปตายเต.** (ธมฺโม ปตายเต. อ.ธรรม ย่อมถูกขยาย)

ทำตัวรูป **ปตญฺญติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ขยาย
ตั้ง ตนุ ชื่อ ธาตุ	ป + ตนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + ตนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ป + ตนฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	ป + ตนฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ป + ตนฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ย ปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	ป + ตนฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง นฺย เป็น ญ	ป + ต นฺย → ญ +เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตุฯ
ญ สทิสเทฺวภาวะ	ป + ต ญฺ–ญ + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ป + ตญฺญ + เต → ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **ปตญฺญติ.** (ธมฺโม ปตญฺญติ. อ.ธรรม ย่อมถูกขยาย)

ทำตัวรูป **กโรติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ	กรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอ ปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + ติ	= ตนาทิโต โอยิรา.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กโรติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กโรติ.** (อ.เขา ย่อมกระทำ)

๔๒๒. กรสฺส'กาโร จ.

อกาโร จ อ.ออักษรด้วย **กรสฺส** ของกรธาตุ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็นแห่ง อุ **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(แปลง ออักษรของกรธาตุ เป็น อุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ กรสฺส, อกาโร, จ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า"อุตฺตํ" มาไว้ในสูตรนี้. **วาศัพท์** : มีอรรถ **ววตฺถิตวิภาสา**

ทำตัวรูป **กุพฺพนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	กรฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอ ปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + อนฺติ	= ตนาทิโต โอยิรา.
แปลง โอปัจจัย เป็น อุ	กรฺ + โอ → อุ + อนฺติ	= อุตฺตโมกาโร.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อุ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ ที่ ก ของ กรธาตุ เป็น อุ	กฺ อ → อุ รฺ + อุ + อนฺติ	= กรสฺสากาโร จ.
ตั้ง อุ ตัวหลังชื่อ ล	กฺ อุ รฺ + อุ ล + อนฺติ	= อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
เพราะสระหลัง แปลง อุ ที่ชื่อ ล เป็น วฺ	กฺ อุ รฺ + อุ → วฺ + อนฺติ	= ยวการา จ.
เพราะ วฺ ลบ รฺ อักษร	กฺ อุ ~~รฺ~~ + วฺ + อนฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
วฺ สทิสเทฺวภาวะ	กฺ อุ + วฺ-วฺ + อนฺติ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

แปลง วฺวฺ เป็น พฺพฺ   กฺ อุ + วฺวฺ→พฺพฺ + อนฺติ   = พฺโพ วฺวสฺส(จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   กุพฺพนฺติ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กุพฺพนฺติ.** (อ.เขา ท. ย่อมกระทำ)

ทำตัวรูป **กุรุเต**   ศัพท์เดิมคือ   = กร กรเณ ในการกระทำ

ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ   กร   = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ   กรฺ ~~อ~~   = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ   กรฺ + วัตตมานา   = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา   กรฺ + อัตตโนบท   = กตฺตริ จ.

ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ   กรฺ + เต   = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง โอ ปัจจัยหลังจากธาตุ   กรฺ + โอ + เต   = ตนาทิโต โอยิรา.

แปลง โอปัจจัย เป็น อุ   กรฺ + โอ → อุ + เต   = อุตฺตโมกาโร.

แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ   กฺ อ รฺ + อุ + เต   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

แปลง อ ที่ ก ของ กรธาตุ เป็น อุ   กฺ อ → อุ รฺ + อุ + เต   = กรสฺสากาโร จ.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   กุรุเต   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กุรุเต.** (อ.เขา ย่อมกระทำ)

กรธาตุ + โอปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ	โยค
ปฐม.	กโรติ	กุพฺพนฺติ, กโรนฺติ	กุรุเต	กุพฺพนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	กโรสิ	กโรถ	กุรุเส	กุรุวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กโรมิ	กโรม	กุพฺเพ	กุรุมฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **กยิรติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ยิรปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + ยิร + ติ	= ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ รฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ยิร + ติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **กยิรติ.** (อ.เขา ย่อมกระทำ)

ทำตัวรูป **กรียฺยเต**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	กรฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ยปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
เพราะยปัจจัย ลง อีอาคม	กรฺ + อี–ย + เต	= อิวณฺณาคโม วา.
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	กรฺ + อี ยฺ–ย + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อี	กรียฺยเต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กรียฺยเต.** (กรียฺยเต กโฏ เตน. อ.เสื่อ อันเขา ย่อมกระทำ)

ทำตัวรูป **กยฺยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	กรฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

ลง ยปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง รฺย เป็น ย	ก รฺย ➔ ย + เต	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํ สธาตฺฯ
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	ก ยฺ–ย + เต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	กยฺย + เต ➔ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

สำเร็จรูปเป็น **กยฺยติ.** (กยฺยติ กโฏ เตน. อ.เสื่อ อันเขา ย่อมกระทำ)

ทำตัวรูป **กยิรติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	กรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงอัตตโนบทในอรรถกรรม	กรฺ + อัตตโนบท	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง เต ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เต	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง ยปัจจัยหลังจากธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + ย + เต	= ภาวกมฺเมสุ โย.
เพราะยปัจจัย ลง อิอาคม	กรฺ + อิ–ย + เต	= อิวณฺณาคโม วา.
กลับหน้ากลับหลัง รฺย เป็น ยฺร	ก รฺอิย ➔ ยฺอิร + เต	= จศัพท์ใน กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺฯ
แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบทเป็นปรัสสบท	ก ยฺ อิ ร + เต ➔ ติ	= อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อิ	กยิรติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กยิรติ.** (กยิรติ กโฏ เตน. อ.เสื่อ อันเขา ย่อมกระทำ)

กรธาตุ + โอปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กโรตุ, กุรุตุ	กุพฺพนฺตุ, กโรนฺตุ	กุรุตํ	กุพฺพนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	กโรหิ	กโรถ	กุรุสฺสุ, กรสฺสุ.	กุรุวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กโรมิ	กโรม	กุพฺเพ	กุพฺพามเส	อมฺหโยค

กรธาตุ + โอปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กเร,กเรยฺย,กุพฺเพ,กุพฺเพยฺย	กเรยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	กเร, กเรยฺยาสิ	กเรยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	กเร, กเรยฺยามิ	กเรยฺยาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **กยิรา** ศัพท์เดิมคือ = กร กรเณ ในการกระทำ

ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	กรฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺย ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เอยฺย	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ยิรปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + ยิร + เอยฺย	= ตนาทิโต โอยิรา.
หลังจากยิรปัจจัย แปลง เอยฺย เป็น อา	กรฺ + ยิร + เอยฺย ➔ อา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบ รฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ยิร + อา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ก + ยิรฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ก + ยิรฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อา	กยิรา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กยิรา**. (อ.เขา พึงกระทำ)

ทำตัวรูป **กยิราสิ** ศัพท์เดิมคือ = กร กรเณ ในการกระทำ

ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	กรฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง เอยฺยาสิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เอยฺยาสิ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง ยิรปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + ยิร + เอยฺยาสิ	= ตนาทิโต โอยิรา.

หลังจากยิรปัจจัย ลบ เอยฺยฺของเอยฺยาสิ	กรฺ + ยิร + ~~เอยฺยฺ~~ อาสิ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบ รฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ยิร + อาสิ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ก + ยิรฺ อ + อาสิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ก + ยิรฺ ~~อ~~ + อาสิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อา	กยิราสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กยิราสิ.** (อ.ท่าน พึงกระทำ)

ทำตัวรูป **กยิราถ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	กรฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	กรฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง เอถ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เอถ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ยิรปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + ยิร + เอถ	= ตนาทิโต โอยิรา.
หลังจากยิรปัจจัย แปลง เอ เป็น อา	กรฺ + ยิร + เอ → อา ถ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ยิร + อาถ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ก + ยิรฺ อ + อาถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ก + ยิรฺ ~~อ~~ + อาถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อา	กยิราถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กยิราถ.** (อ.เขา พึงกระทำ)

ทำตัวรูป **กุรุพฺเพถ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงสัตตมีวิภัตติ	กรฺ + สัตตมี	= อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.
ลงอัตตโนบทในอรรถกัตตา	กรฺ + อัตตโนบท	= กตฺตริ จ.
ลง เอถ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + เอถ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + เอถ	= ตนาทิโต โอยิรา.

แปลง โอปัจจัย เป็น อุ	กรฺ + โอ → อุ + เอถ	= อุตฺตโมกาโร.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อุ + เอถ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ ที่ ก ของ กรธาตุ เป็น อุ	กฺ อ → อุ รฺ + อุ + เอถ	= กรสฺสากาโร จ.
ตั้ง อุ ตัวหลังชื่อ ล	กฺ อุ รฺ + อุ ล + เอถ	= อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
เพราะสระหลัง แปลงอุที่ชื่อล เป็น วฺ	กฺ อุ รฺ + อุ → วฺ + เอถ	= ยวการา จ.
เพราะวฺ ลบ รฺอักษร	กฺ อุ ~~รฺ~~ + วฺ + เอถ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
วฺ สทิสเทฺวภาวะ	กฺ อุ + วฺ-วฺ + เอถ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง วฺวฺ เป็น พฺพฺ	กฺ อุ + วฺวฺ → พฺพฺ + เอถ	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กุพฺเพถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง กุ เป็น กฺรุ	กุ → กฺรุ + พฺเพถ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **กฺรุพฺเพถ.** (อ.เขา พึงกระทำ)

กรธาตุ + ณิรปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กยิรา	กยิรุํ	นามโยค
มัชฌิม.	กยิราสิ	กยิราถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กยิรามิ	กยิราม	อมฺหโยค

กรธาตุ + โอปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กุพฺเพถ, กฺรุพฺเพถ.	กฺรุพฺเพรํ	นามโยค
มัชฌิม.	กฺรุพฺเพโถ	กฺรุพฺเพยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กฺรุพฺเพยฺยํ	กฺรุพฺเพยฺยามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อกา**　　　　ศัพท์เดิมคือ　　　　= กร　กรเณ ในการกระทำ

ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ　　　　กร　　　　= ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ　　　　กรฺ ~~อ~~　　　　= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงหิยฺยัตตนีวิภัตติ　　　　กรฺ + หิยฺยัตตนี　　　　= หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา　　　　กรฺ + ปรัสสบท　　　　= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อา ปฐมบุรุษ เอกวจนะ　　　　กรฺ + อา　　　　= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ　　　　กรฺ + โอ + อา　　　　= ตนาทิโต โอยิรา.

ลบ โอปัจจัย　　　　กรฺ + ~~โอ~~ + อา　　　　= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

แปลง กรฺ เป็น กา　　　　กรฺ → กา + อา　　　　= กรสฺส　กา โยควิภาคใน กรสฺสฯ

เพราะหิยฺยัตตนี ลง อ อาคมหน้าธาตุ　　　　อ– กา + อา　　　　= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ

แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อา　　　　อ– กฺ　อา + อา　　　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ　　　　อ– กฺ　~~อา~~ + อา　　　　= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อา　　　　อกา　　　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น　**อกา.** (อ.เขา ได้กระทำแล้ว)

กรธาตุ + โอปัจจัย + หิยฺยัตตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อกา, อกรา	อกรู	อกตฺถ	อกตฺถุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อกโร	อกตฺถ, อกโรตฺถ	อกุรฺเส	อกุรฺวฺหํ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อกํ, อกรํ	อกมฺห, อกรมฺห	อกรึ	อกรมฺหเส	อมฺหโยค

๕๒๓. กรสฺส กาสตฺต'มชฺชตนิมฺหิ.

อชฺชตนิมฺหิ ในเพราะอัชชตนีวิภัตติ **กาสตฺตํ** อ.ความเป็น กาส **กรสฺส** แห่งกรธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง. (เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลง กรธาตุ เป็น กาส บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ กรสฺส, กาสตฺตํ, อชฺชตนิมฺหิ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** ด้วยภาวนิเทสว่า **"กาสตฺตํ"** ลง สฺอาคม แม้หลังจากธาตุอื่น เช่น อคมาสิ เป็นต้น. ด้วยการแบ่งสูตรว่า **"สตฺตมชฺชนิมฺหิ"** ลง สฺอาคม แม้หลังจากธาตุ

อื่น เช่น อโหสิ, อเหสุํ เป็นต้น. ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"กรสฺส กา"** ในเพราะหิยฺยตฺตนีวิภัตติ แปลง กรธาตุ เป็น กา เช่น อกา (อ+กร+อา) เป็นต้น.

ทำตัวรูป **อกาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	กรฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + อี	= ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ โอปัจจัย	กรฺ + ~~โอ~~ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ	อ–กรฺ + อี	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลงกรฺ เป็นกาส	อ กรฺ → กาส + อี	= กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ.
รัสสะ อี เป็น อิ	อกาส + อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	อกาสฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อกาสฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อกาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อกาสิ.** (อ.เขา ได้กระทำแล้ว)

ทำตัวรูป **อกาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	กรฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง โอ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + โอ	= ตุมฺเห มชฺฌิโม.
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + โอ	= ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ โอปัจจัย	กรฺ + ~~โอ~~ + โอ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ	อ–กรฺ + โอ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลงกรฺ เป็นกาส	อ กรฺ → กาส + โอ	= กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ.

แปลง ไอวิภัตติ เป็น อิ	อกาส + ไอ → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	อกาสฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อกาสฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อกาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อกาสิ.** (อ.ท่าน ได้กระทำแล้ว)

ทำตัวรูป **อกาสึ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	กรฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อึ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + อึ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + อึ	= ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ โอปัจจัย	กรฺ + ~~โอ~~ + อึ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ	อ–กรฺ + อึ	= อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ แปลงกรฺ เป็นกาส	อ กรฺ → กาส + อึ	= กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	อกาสฺ อ + อึ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อกาสฺ ~~อ~~ + อึ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อกาสึ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อกาสึ.** (อ.เรา ได้กระทำแล้ว)

ทำตัวรูป **อกรึสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	กรฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	กรฺ + อุํ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + อุํ	= ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ โอปัจจัย	กรฺ + ~~โอ~~ + อุํ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ อ–กรฺ + อุํ = อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุํ เป็น อิํสุ อกรฺ + อุํ ➝ อิํสุ = สพฺพโต อุํ อิํสุ.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อิ อกรึสุ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อกรึสุ.** (อ.เขา ท. ได้กระทำแล้ว)

ทำตัวรูป **อกํสุ** ศัพท์เดิมคือ = กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ กร = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ กรฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ กรฺ + อัชชตนี = สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา กรฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อุํ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ กรฺ + อุํ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ กรฺ + โอ + อุํ = ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ โอปัจจัย กรฺ + ~~โอ~~ + อุํ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลงออาคมหน้าธาตุ อ–กรฺ + อุํ = อการาคโม หิยฺยตฺตนีอชฺชตนีฯ
แปลง อุํ เป็น อํสุ อกรฺ + อุํ ➝ อํสุ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบ รฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ อก ~~รฺ~~ + อํสุ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ อกฺ อ + อํสุ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ อกฺ ~~อ~~ + อํสุ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อ อกํสุ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อกํสุ.** (อ.เขา ท. ได้กระทำแล้ว)

ออาคม + กรธาตุ + โอปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อกาสิ, อกริ	อกาสุํ, อกรึสุ, อกํสุ, อกรุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อกาสิ, อกริ	อกาสิตฺถ, อกริตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อกาสึ, อกรึ	อกาสิมฺห, อกริมฺห	อมฺหโยค

๕๒๘. กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กา โห.

ภวิสฺสนฺติมฺหิ ในเพราะภวิสสันตีวิภัตติ **กา โห** อ.การแปลงเป็น กาห **กรสฺส** แห่งกรธาตุ **สปฺปจฺจยสฺส** อันเป็นไปกับด้วยปัจจัย **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง, **โล โป** อ.การลบ ***สฺสสฺส*** ซึ่ง สฺส **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(เพราะภวิสสันตีวิภัตติ แปลงกรธาตุพร้อมกับปัจจัย เป็น กาห บ้าง และลบ สฺส)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิ**และ**โลปวิธิสูตร**. ด้วย **"สปฺปจฺจย"**ศัพท์ หลังจากธาตุมี วจ, มุจ และภุชเป็นต้น แปลง สฺส เป็น ข เช่น วกฺขติ (วจ + สฺสติ) จักกล่าว, โมกฺขติ (มุจ + สฺสติ) จักปล่อย, โภกฺขติ (ภุช + สฺสติ) จักกิน, ปเวกฺขติ (ป + วิส + อิอาคม + สฺสติ) จักเข้าไป และหลังจากธาตุมี วส, ฉิทิ และลภเป็นต้น แปลง สฺส เป็น ฉ เช่น วจฺฉติ (วส + สฺสติ) จักอยู่, ฉิจฺฉติ (ฉิทิ + สฺสติ) จักตัด, ลจฺฉติ (ลภ + สฺสติ) จักได้, เภจฺฉติ (ภิทิ + สฺสติ) จักทำลาย, รุจฺฉติ (รุท + สฺสติ) จักร้องไห้ เป็นต้น

ทำตัวรูป **กาหติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	กรฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + สฺสติ	= ตนาทิโต โอยิรา.
แปลง กรฺ กับ โอ เป็น กาห และลบสฺส	กรฺ+โอ → กาห + ~~สฺส~~ ติ	= กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กา โห.

สำเร็จรูปเป็น **กาหติ.** (อ.เขา จักกระทำ)

ทำตัวรูป **กาหิติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงภวิสสันตีวิภัตติ	กรฺ + ภวิสสันตี	= อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง สฺสติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	กรฺ + สฺสติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	กรฺ + โอ + สฺสติ	= ตนาทิโต โอยิรา.
แปลง กรฺ กับ โอ เป็น กาห และลบสฺส	กรฺ+โอ → กาห + ~~สฺส~~ ติ	= กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กา โห.

เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิอาคม	กาห + อิ–ติ	= อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	กาหฺ อ + อิ–ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กาหฺ ~~อ~~ + อิ–ติ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อิ	กาหิติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กาหิติ**. (อ.เขา จักกระทำ)

กรธาตุ + โอปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กาหติ, กาหิติ	กาหนฺติ, กาหินฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	กาหสิ, กาหิสิ	กาหถ, กาหิถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กาหามิ, กาหิมิ	กาหาม, กาหิม	อมฺหโยค

กรธาตุ + โอปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	กริสฺสติ	กริสฺสนฺติ	กริสฺสเต	กริสฺสนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	กริสฺสสิ	กริสฺสถ	กริสฺสเส	กริสฺสวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	กริสฺสามิ	กริสฺสาม	กริสฺสํ	กริสฺสามฺเห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **อภิสงฺขโรติ**	ศัพท์เดิมคือ	= อภิ+สํ+ กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	อภิ + สํ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อภิ + สํ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	อภิ + สํ + กรฺ +วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อภิ + สํ + กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อภิ + สํ + กรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	อภิ + สํ + กรฺ + โอ + ติ	= ตนาทิโต โอยิรา.

เพราะติวิภัตติ แปลง กรฺ เป็น ขรฺ	อภิ+สํ+ กรฺ→ขรฺ +โอ+ติ	= โยควิภาคว่า“ปุร–วา”ใน“ปุร–จ”.
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ งฺ	อภิ+ส ํ→งฺ +ขรฺ+โอ+ติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อภิสงฺขโรติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภิสงฺขโรติ**. (อ.เขา ย่อมปรุงแต่ง)

ทำตัวรูป **อภิสงฺขาสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อภิ+สํ+ กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อ ธาตุ	อภิ+สํ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อภิ+สํ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	อภิ+สํ + กรฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	อภิ+สํ + กรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	อภิ+สํ + กรฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	อภิ+สํ + กรฺ + โอ + อี	= ตนาทิโต โอยิรา.
ลบ โอปัจจัย	อภิ+สํ + กรฺ + ~~โอ~~ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺอาคม	อภิ+สํ + กรฺ + สฺ + อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาค“กรสฺสฯ
เพราะวิภัตติ แปลง กรฺ เป็น ขฺ	อภิ+สํ+ กรฺ→ขฺ + สฺ + อี	= ปุรสมุปปรีหิ...วา โยควิภาคใน....
หลังจากพยัญชนะ ขฺ ลง อาอักษรอาคม	อภิ+สํ + ขฺ –อา + สฺ + อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
รัสสะ อี เป็น อิ	อภิ+สํ+ ขฺ–อา+สฺ + อี→อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ งฺ	อภิ+ ส ํ→งฺ +ขฺ–อา+สฺ+อิ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อภิสงฺขาสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อภิสงฺขาสิ**. (อ.เขา ปรุงแต่งแล้ว)

ทำตัวรูป **สกฺโกติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ
ตั้ง สก ชื่อ ธาตุ	สก	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สกฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สกฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สกฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สกฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ	สกฺ + โอ + ติ	= ตนาทิโต โอยิรา.

กฺ สทิสเทฺวภาวะ ส กฺ–กฺ + โอ + ติ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ สกฺโกติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สกฺโกติ.** (อ.เขา ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ)

สกธาตุ + โอปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	สกฺโกติ	สกฺโกนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	สกฺโกสิ	สกฺโกถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	สกฺโกมิ	สกฺโกม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปปฺโปติ** ศัพท์เดิมคือ = ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อ ธาตุ ป + อป = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ป + อปฺ ~~อ~~ = ธาตฺวนฺตสฺส โลโป.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ป + อปฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ป + อปฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ป + อปฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ ป + อปฺ + โอ + ติ = ตนาทิโต โอยิรา.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ ป + อ ปฺ–ปฺ + โอ + ติ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ ปฺ อ + อ ปฺปฺ + โอ + ติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ปฺ ~~อ~~ + อ ปฺปฺ + โอ + ติ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ ปปฺโปติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปปฺโปติ.** (อ.เขา ย่อมถึง)

ทำตัวรูป **ปปฺโปนฺติ** ศัพท์เดิมคือ = ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อ ธาตุ ป + อป = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ป + อปฺ ~~อ~~ = ธาตฺวนฺตสฺส โลโป.

ลงวัตตมานาวิภัตติ ปฺ + อปฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ปฺ + อปฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ ปฺ + อปฺ + อนฺติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง โอปัจจัยหลังจากธาตุ ปฺ + อปฺ + โอ + อนฺติ = ตนาทิโต โอยิรา.

ปฺ สทิสเทฺวภาวะ ปฺ + อ ปฺ–ปฺ + โอ + อนฺติ= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ ปฺ อ + อ ปฺปฺ + โอ + อนฺติ= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ปฺ ~~อ~~ + อ ปฺปฺ + โอ + อนฺติ= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

หลังจาก โอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ ปฺ + อ ปฺปฺ + โอ + ~~อ~~ นฺติ= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ ปปฺโปนฺติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปปฺโปนฺติ.** (อ.เขา ย่อมถึง)

ปบทหน้า + อปธาตุ + โอปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปปฺโปติ	ปปฺโปนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปปฺโปสิ	ปปฺโปถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปปฺโปมิ	ปปฺโปม	อมฺหโยค

จบ ตนาทิคณะ

๖.๒.๗ จุราทิคณะ

๕๒๕. จุราทิโต เณ–ณยา.

วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ ในเพราะวิภัตติและปัจจัย ท. **วิหิเตสุ** อันถูกกระทำแล้ว **กตฺตริ** ในอรรถกัตตาด้วย **ภาเว** ในอรรถภาวะด้วย **กมฺมนิ** ในอรรถกรรมด้วย **เณณยา** อ.เณ และณยปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **จุราทิโต (ธาตุคณโต)** จากหมู่ธาตุ มี จุรธาตุเป็นต้น.

(เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรถกัตตา ภาวะ และกรรม ลง เณ และ ณยปัจจัยหลังจากจุราทิธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

๕๒๖. การิตานํ โณ โลปํ.

โณ อ.ณฺอนุพันธ์ **การิตานํ** แห่งการิตปัจจัย ท. **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ.

(ลบ ณฺอนุพันธ์ แห่งการิตปัจจัยทั้งหลาย)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **โลปวิธิสูตร.**

๕๒๗. อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.

การิเต ในเพราะการิตปัจจัย **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **วุทฺธิ** อ.การวุทธิ **อสํโยคนฺตสฺส (ธาตุสฺส)** แห่งธาตุอันไม่มีสังโยคเป็นที่สุด **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะการิตปัจจัย วุทธิธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **วุทธิวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **โจเรติ**	ศัพท์เดิมคือ	= จุร เถยฺเย ในการลักขโมย
ตั้ง จุร ชื่อ ธาตุ	จุร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จุรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	จุรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จุรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	จุรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	จุรฺ + เณ + ติ	= จุราทิโต เณณยา.

ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จุรฺ + เณ + ติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	จุรฺ + ณฺ เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	จุรฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ	= การิตานํ ณโณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อุ	จฺ อุ รฺ + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	จฺ อุ → โอ รฺ + เอ + ติ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โจเรติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โจเรติ.** (ธนํ โจเรติ. อ.เขา ย่อมลักขโมย ซึ่งทรัพย์)

ทำตัวรูป **โจเรนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= จุร เถยฺเย ในการลักขโมย
ตั้ง จุร ชื่อ ธาตุ	จุร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จุรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	จุรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จุรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	จุรฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	จุรฺ + เณ + อนฺติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จุรฺ + เณ + อนฺติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	จุรฺ + ณฺ เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	จุรฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺติ	= การิตานํ ณโณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อุ	จฺ อุ รฺ + เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	จฺ อุ → โอ รฺ + เอ + อนฺติ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	จฺ โอ รฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โจเรนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โจเรนฺติ.** (ย่อมลักขโมย)

จุรธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โจเรติ	โจเรนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	โจเรสิ	โจเรถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โจเรมิ	โจเรม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **โจรยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= จุร เถยฺเย ในการลักขโมย
ตั้ง จุร ชื่อ ธาตุ	จุร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จุรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	จุรฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จุรฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	จุรฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณยปัจจัยหลังจากธาตุ	จุรฺ + ณย + ติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง ณยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จุรฺ + ณย + ติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	จุรฺ + ณฺ อ ย+ ติ	= ปุพฺพมโธิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	จุรฺ + ~~ณฺ~~ อ ย + ติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อุ	จฺ อุ รฺ + อ ย + ติ	= ปุพฺพมโธิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	จฺ อุ → โอ รฺ + อ ย + ติ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โจรยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โจรยติ.** (ธนํ โจรยติ. อ.เขา ย่อมลักขโมย ซึ่งทรัพย์)

จุรธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โจรยติ	โจรยนฺติ	โจรยเต	โจรยนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	โจรยสิ	โจรยถ	โจรยเส	โจรยวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โจรยามิ	โจรยาม	โจรเย	โจรยามฺเห	อมฺหโยค

จุรธาตุ + เณปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โจเรตุ	โจเรนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	โจเรหิ	โจเรถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โจเรมิ	โจเรม	อมฺหโยค

จุรธาตุ + ณยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โจรยตุ	โจรยนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	โจรย, โจรยาหิ	โจรยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	โจรยามิ	โจรยาม	อมฺหโยค

จุรธาตุ + เณปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	โจเรยฺย	โจเรยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	โจเรยฺยาสิ	โจเรยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	โจเรยฺยามิ	โจเรยฺยาม	อมฺห โยค

ออาคม + จุรธาตุ + เณปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อ โจเรสิ	อ โจเรสุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อ โจเรสิ	อ โจเรสิตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อ โจเรสึ	อ โจเรสิมฺห	อมฺห โยค

ออาคม + จุรธาตุ + ณยปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อ โจรยิ	อ โจรยึสุ, อ โจรยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อ โจรยิ	อ โจรยิตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อ โจรยึ	อ โจรยิมฺห	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **จินฺเตติ**	ศัพท์เดิมคือ	= จินฺต จินฺตายํ ในการคิด
ตั้ง จินฺต ชื่อ ธาตุ	จินฺต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จินฺตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	จินฺตฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จินฺตฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	จินฺตฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	จินฺตฺ + เณ + ติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จินฺตฺ + เณ + ติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	จินฺตฺ + ณฺ เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	จินฺตฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ เอ	จินฺเตติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จินฺเตติ**. (อ.เขา ย่อมคิด)

ทำตัวรูป **จินฺเตนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= จินฺต จินฺตายํ ในการคิด
ตั้ง จินฺต ชื่อ ธาตุ	จินฺต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จินฺตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	จินฺตฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จินฺตฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	จินฺตฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	จินฺตฺ + เณ + อนฺติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จินฺตฺ + เณ + อนฺติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	จินฺตฺ + ณฺ เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	จินฺตฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	จินฺตฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ เอ	จินฺเตนฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จินฺเตนฺติ**. (อ.เขา ท. ย่อมคิด)

จินฺตธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	จินฺเตติ	จินฺเตนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	จินฺเตสิ	จินฺเตถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	จินฺเตมิ	จินฺเตม	อมฺหโยค

จินฺตธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	จินฺตยติ	จินฺตยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	จินฺตยสิ	จินฺตยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	จินฺตยามิ	จินฺตยาม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **จินฺเตสิ**	ศัพท์เดิมคือ	= จินฺต จินฺตายํ ในการคิด
ตั้ง จินฺต ชื่อ ธาตุ	จินฺต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จินฺตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	จินฺตฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จินฺตฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	จินฺตฺ + อี	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	จินฺตฺ + เณ + อี	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จินฺตฺ + เณ + อี	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	จินฺตฺ + ณฺ เอ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	จินฺตฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อี	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะอัชชตนีวิภัตติ ลง สฺอาคม	จินฺตฺ + เอ + สฺ–อี	= สตฺตมชฺชตนิมฺหิ โยควิภาคใน...
รัสสะ อี เป็น อิ	จินฺตฺ + เอ + สฺ อี → อิ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	จินฺเตสิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จินฺเตสิ.** (อ.เขา คิดแล้ว)

ทำตัวรูป **จินฺตยิ**	ศัพท์เดิมคือ	= จินฺต จินฺตายํ ในการคิด
ตั้ง จินฺต ชื่อ ธาตุ	จินฺต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จินฺตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงอัชชตนีวิภัตติ	จินฺตฺ + อัชชตนี	= สมีเปชฺชตนี.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	จินฺตฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อี ปฐมบุรุษ เอกวจนะ   จินฺตฺ + อี   = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณยปัจจัยหลังจากธาตุ   จินฺตฺ + ณย + อี   = จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง ณยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย   จินฺตฺ + ณย + อี   = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ   จินฺตฺ + ณฺ อ ย + อี   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์   จินฺตฺ + ~~ณฺ~~ อ ย + อี   = การิตานํ โณ โลปํ.
รัสสะ อี เป็น อิ   จินฺตฺ + อ ย + อี → อิ   = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ   จินฺตฺ + อ ยฺ อ + อิ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ   จินฺตฺ + อ ยฺ ~~อ~~ + อิ   = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   จินฺตยิ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จินฺตยิ**. (อ.เขา คิดแล้ว)

จินฺตธาตุ + ณยปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	จินฺตยิ	จินฺตยึสุ	นามโยค
มัชฌิม.	จินฺตยิ	จินฺตยิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตฺตม.	จินฺตยึ	จินฺตยิมฺห	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **มนฺเตติ**   ศัพท์เดิมคือ   = มนฺต คุตฺตภาสเน ในการปรึกษา
ตั้ง มนฺต ชื่อ ธาตุ   มนฺต   = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ   มนฺต ~~อ~~   = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ   มนฺตฺ + วัตตมานา   = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา   มนฺตฺ + ปรัสสบท   = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ   มนฺตฺ + ติ   = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ   มนฺตฺ + เณ + ติ   = จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย   มนฺตฺ + เณ + ติ   = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ   มนฺตฺ + ณฺ เอ + ติ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺอนุพันธ์ มนฺตฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ = การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ เอ มนฺเตติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มนฺเตติ.** (อ.เขา ย่อมปรึกษา)

มนฺตธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	มนฺเตติ	มนฺเตนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	มนฺเตสิ	มนฺเตถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	มนฺเตมิ	มนฺเตม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ปาเลติ** ศัพท์เดิมคือ = ปาล รกฺขเณ ในการรักษา
ตั้ง ปาล ชื่อ ธาตุ ปาล = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ปาลฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ปาลฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ปาลฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ปาลฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ ปาลฺ + เณ + ติ = จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย ปาลฺ + เณ + ติ = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ ปาลฺ + ณฺ เอ + ติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์ ปาลฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ = การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ เอ ปาเลติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาเลติ.** (อ.เขา ย่อมรักษา)

ทำตัวรูป **ปาเลนฺติ** ศัพท์เดิมคือ = ปาล รกฺขเณ ในการรักษา
ตั้ง ปาล ชื่อ ธาตุ ปาล = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ปาลฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ ปาลฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ปาลฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ ปาลฺ + อนฺติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ ปาลฺ + เณ + อนฺติ = จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย ปาลฺ + เณ + อนฺติ = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ ปาลฺ + ณฺ เอ + อนฺติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์ ปาลฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺติ = การิตานํ โณ โลปํ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ ปาลฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ เอ ปาเลนฺติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาเลนฺติ**. (อ.เขา ท. ย่อมรักษา)

ปาลธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาเลติ	ปาเลนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปาเลสิ	ปาเลถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปาเลมิ	ปาเลม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **ฆาเฏติ** ศัพท์เดิมคือ = ฆฏฺ ฆฏฺเน ในการสืบต่อ
ตั้ง ฆฏฺ ชื่อ ธาตุ ฆฏฺ = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ฆฏฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ฆฏฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ฆฏฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ฆฏฺ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ ฆฏฺ + เณ + ติ = จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย ฆฏฺ + เณ + ติ = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ ฆฏฺ + ณฺ เอ + ติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺอนุพันธ์	ฆฏฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ฆฺ ออกจากสระ อ	ฆฺ อ ฏฺ + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ฆฺ อ → อา ฏฺ + เอ + ติ	= ฆฏาทีนํ วา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ฆาเฏติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฆาเฏติ**. (อ.เขา ย่อมสืบต่อ, ย่อมพยายาม)

ทำตัวรูป **ฆเฏติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฆฏ ฆฏเน ในการสืบต่อ
ตั้ง ฆฏ ชื่อ ธาตุ	ฆฏ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฆฏฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ฆฏฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฆฏฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฆฏฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	ฆฏฺ + เณ + ติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ฆฏฺ + เณ + ติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ฆฏฺ + ณฺ เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ฆฏฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ฏฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ฆเฏติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฆเฏติ**. (อ.เขา ย่อมสืบต่อ, ย่อมพยายาม)

ฆฏธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฆาเฏติ, ฆเฏติ	ฆาเฏนฺติ, ฆเฏนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ฆาเฏสิ, ฆเฏสิ	ฆาเฏถ, ฆเฏถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ฆาเฏมิ, ฆเฏมิ	ฆาเฏม, ฆเฏม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **เวเทติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิท ญาเณ ในการรู้
ตั้ง วิท ชื่อ ธาตุ	วิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิทฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	วิทฺ + เณ + ติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	วิทฺ + เณ + ติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณ ออกจากสระ เอ	วิทฺ + ณฺ เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	วิทฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อิ	วฺ อิ ทฺ + เอ + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	วฺ อิ → เอ ทฺ + เอ + ติ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เวเทติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เวเทติ**. (อ.เขา ย่อมรู้)

ทำตัวรูป **เวเทนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิท ญาเณ ในการรู้
ตั้ง วิท ชื่อ ธาตุ	วิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	วิทฺ + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	วิทฺ + เณ + อนฺติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	วิทฺ + เณ + อนฺติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณ ออกจากสระ เอ	วิทฺ + ณฺ เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	วิทฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อิ	วฺ อิ ทฺ + เอ + อนฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	วฺ อิ → เอ ทฺ + เอ + อนฺติ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
หลังจากสระเอ ลบ อ ของอนฺติวิภัตติ	วฺ เอ ทฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ เวเทนฺติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เวเทนฺติ.** (อ.เขา ท. ย่อมรู้)

วิทธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เวเทติ	เวเทนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	เวเทสิ	เวเทถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เวเทมิ	เวเทม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **เวทยสิ** ศัพท์เดิมคือ = วิท ญาเณ ในการรู้

ตั้ง วิท ชื่อ ธาตุ วิท = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ วิทฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ วิทฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา วิทฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง สิ มัชฌิมบุรุษ เอกวจนะ วิทฺ + สิ = ตุมฺเห มชฺฌิโม.

เพราะวิภัตติ ลง ณยปัจจัยหลังจากธาตุ วิทฺ + ณย + สิ = จุราทิโต เณณยา.

ตั้ง ณยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย วิทฺ + ณย + สิ = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ วิทฺ + ณฺ อ ย + สิ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺอนุพันธ์ วิทฺ + ~~ณฺ~~ อย + สิ = การิตานํ โณ โลปํ.

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อิ วฺ อิ ทฺ + อย + สิ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ วฺ อิ → เอ ทฺ + อย + สิ = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ เวทยสิ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เวทยสิ.** (อ.ท่าน ย่อมรู้)

ทำตัวรูป **เวทยามิ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิท ณาเณ ในการรู้
ตั้ง วิท ชื่อ ธาตุ	วิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิทฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิทฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง มิ อุตตมบุรุษ เอกวจนะ	วิทฺ + มิ	= อมฺเห อุตฺตโม.
เพราะวิภัตติ ลง ณยปัจจัยหลังจากธาตุ	วิทฺ + ณย + มิ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง ณยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	วิทฺ + ณย + มิ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	วิทฺ + ณฺ อ ย + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	วิทฺ + ~~ณฺ~~ อย + มิ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อิ	วฺ อิ ทฺ + อย + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	วฺ อิ → เอ ทฺ + อย + มิ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	วฺ เอ ทฺ + อยฺ อ + มิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมิวิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา	วฺ เอ ทฺ + อยฺ อ→อา + มิ	= อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เวทยามิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เวทยามิ**. (อ.ข้าพเจ้า ย่อมรู้)

วิทธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	เวทยติ	เวทยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	เวทยสิ	เวทยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	เวทยามิ	เวทยาม	อมฺหโยค

อรรถของ วิทธาตุ

วิโท ภู ญาณมงฺคลฺเย ทิ ภาเว รุ วีมํสน–
ลาภตุฏฺฐิยํ จุว'นุภว– นิวาสาขฺยานเถริเย. (ธาตฺวตฺถสงฺคห. คาถาที่ ๓๖๖)

วิทธาตุ เป็นภูวาทิคณะ เป็นไปในอรรถการรู้และความเป็นมงคล, เป็นทิวาทิคณะ เป็นไปในอรรถความมี ความเป็น ปรากฏ, เป็นรุธาทิคณะ เป็นไปในอรรถการพิจารณา การได้ และความยินดี, เป็นจุราทิคณะ เป็นไปในอรรถการเสวย (ใช้สอย) อาศัยอยู่ การพูด และความมั่นคง

(๑) **วิท** ญาณมงฺคลฺเยสุ ในอรรถการรู้และความเป็นมงคล (ภู.) เช่น วิทติ (ย่อมรู้), วิชฺชา (ความรู้), เวโท (การรู้), วิทู (ผู้รู้), ปกาเรน วิทติ มงฺคลํ ภวตีติ ปวิตฺตํ. (ย่อมเป็นมงคล โดยประการ เหตุนั้น จึงชื่อว่าปวิตฺต) = หมดจด, บริสุทธิ์

(๒) **วิท** ภาเว ในอรรถความมี–ความเป็น, ความปรากฏ (ทิ.) เช่น วิชฺชติ (ย่อมมี), สํวิชฺชติ (ย่อมมีปรากฏ), วิชฺชมาโน (มีอยู่), สํวิชฺชมาโน (มีปรากฏอยู่)

(๓) **วิท** วีมํสนลาภตุฏฺฐีสุ ในอรรถการพิจารณา, การได้ และความยินดี (รุ.) เช่น วินฺทติ สตฺตํ ธีโร, วีมํสตีตฺยตฺโถ. (ย่อมพิจารณา), อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ (ผู้ขยัน ย่อมได้ทรัพย์), วินฺทติ ตุสฺสติ อเนนาติ วิตฺตํ, ธนํ. (ย่อมยินดี ด้วยทรัพย์นี้ เหตุนั้น จึงชื่อว่าวิตฺต), นิพฺพินฺทติ (ย่อมเบื่อหน่าย), นิพฺพิทา (ความเบื่อหน่าย)

(๔) **วิท** อนุภวนิวาสาขฺยานเถริเยสุ ในอรรถการเสวย (การใช้), อาศัยอยู่, การพูด และความมั่นคง (จุ.) เช่น เวเทติ (ย่อมเสวย), เวทนา (การเสวยอารมณ์), ปเวเทติ (ย่อมประกาศ), ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว (ภิกษุทั้งหลาย เราจะบอกเธอทั้งหลาย), นิเวเทสิ (ย่อมอยู่), เวทยเต รุกฺโข (ต้นไม้ ย่อมมั่นคง)

ทำตัวรูป **คเณติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คณ สงฺขฺยาเน ในการนับ
ตั้ง คณ ชื่อ ธาตุ	คณ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คณฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คณฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คณฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คณฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ	คณฺ + เณ + ติ	= จุราทิโต เณณยา.

ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย คณฺ + เณ + ติ = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ คณฺ + ณฺ เอ + ติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺอนุพันธ์ คณฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ติ = การิตานํ โณ โลปํ.

นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ เอ คเณติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คเณติ.** (อ.เขา ย่อมนับ)

ทำตัวรูป **คเณนฺติ** ศัพท์เดิมคือ = คณ สงฺขยาเน ในการนับ

ตั้ง คณ ชื่อ ธาตุ คณ = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ คณฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลงวัตตมานาวิภัตติ คณฺ + วัตตมานา = วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา คณฺ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ คณฺ + อนฺติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

เพราะวิภัตติ ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุ คณฺ + เณ + อนฺติ = จุราทิโต เณณยา.

ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย คณฺ + เณ + อนฺติ = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ คณฺ + ณฺ เอ + อนฺติ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺอนุพันธ์ คณฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺติ = การิตานํ โณ โลปํ.

หลังจากสระเอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ คณฺ + เอ + ~~อ~~ นฺติ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ เอ คเณติ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คเณนฺติ.** (อ.เขา ท. ย่อมนับ)

คณธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คเณติ	คเณนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	คเณสิ	คเณถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คเณมิ	คเณม	อมฺหโยค

ทำตัวรูป **คณยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คณ สงฺขฺยาเน ในการนับ
ตั้ง คณ ชื่อ ธาตุ	คณ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คณฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คณฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คณฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คณฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง ณยปัจจัยหลังจากธาตุ	คณฺ + ณย + ติ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง ณยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	คณฺ + ณย + ติ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	คณฺ + ณฺ อย + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	คณฺ + ~~ณฺ~~ อย + ติ	= การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	คณยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คณยติ.** (อ.เขา ย่อมนับ)

คณธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คณยติ	คณยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	คณยสิ	คณยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คณยามิ	คณยาม	อมฺหโยค

จบ จุราทิคณะ

จบ วิกรณวิธาน

๖.๓ ธาตุปัจจยันตนัย

คำว่า **"ธาตุปัจจัย"** หมายความว่า ปัจจัยที่แสดงอรรถของธาตุ ดังมีวิเคราะห์ว่า "ธาตฺวตฺเถ นิทฺทิฏฺฐา ปจฺจยา **ธาตุปฺปจฺจยา**". (ธาตุ + นิทฺทิฏฺฐ + ปจฺจย) อ.ปัจจัย ท. อันถูกแสดงแล้ว ในอรรถของธาตุ ชื่อว่าธาตุปฺปจฺจย (สัตตมีตัปปุริสสมาส, มัชเฌโลปสมาส) ได้แก่ ข ปัจจัยเป็นต้น การิตปัจจัยเป็นที่สุด ธาตุปัจจัยนี้มีทั้งหมด ๑๐ ตัว คือ **ข, ฉ, ส, อาย, อีย, ณย, เณ, ณย, ณาเป** และ**ณาปย**ปัจจัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่ม ข, ฉ และ สปัจจัย ลงหลังจากธาตุ

๑.๑ ข, ฉ และ สปัจจัย ลงหลังจากธาตุ โดยเจาะจงธาตุและอรรถของธาตุ เช่น

- ติติกฺขติ ย่อมอดกลั้น (ติช ขนฺติยํ ในความอดทน + ข + ติ)
- ชิคุจฺฉติ ย่อมเกลียด, ย่อมรังเกียจ (คุป นินฺทายํ ในการติเตียน + ฉ + ติ)
- วิจิกิจฺฉติ ย่อมสงสัย (วิ + กิต สํสเย ในความสงสัย + ฉ + ติ)
- ติกิจฺฉติ ย่อมเยียวยา (กิต โรคาปนยเน ในการนำออกซึ่งโรค + ฉ + ติ)
- วีมํสติ ย่อมพิจารณา (มาน วีมํสเน ในการพิจารณา + ส + ติ)

๑.๒ ข, ฉ และ สปัจจัย ลงหลังจากธาตุ โดยเจาะจงธาตุ และลงในอรรถปรารถนาเพื่อ...(ตุมิจฺฉตฺถ) เช่น

- พุภุกฺขติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะกิน (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + ข + ติ)
- ชิฆจฺฉติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะกิน (ฆส อทเน ในการกิน + ฉ + ติ)
- ชิคีสติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะนำไป (หร หรเณ ในการนำไป + ส + ติ)
- สุสฺสูสติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะฟัง (สุ สวเณ ในการฟัง + ส + ติ)
- ปิวาสติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะดื่ม (ปา ปาเน ในการดื่ม + ส + ติ)
- วิชิคีสติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะชนะ (วิ + ชิ ชเย ในความชนะ + ส + ติ)

๒. กลุ่ม อาย, อีย และ ณยปัจจัย ลงหลังจากนาม

๒.๑. อายปัจจัย ลงหลังจากนามที่เป็นอุปมา ในอรรถการประพฤติ (อาจารตฺถ) เช่น

- ปพฺพตมิว อตฺตานมาจรติ ปพฺพตายติ สํโฆ. (ปพฺพต + อาย + ติ)

อ.พระสงฆ์ ย่อมประพฤติ ซึ่งตน เพียงดังภูเขา ชื่อว่าปพฺพตายติ. (ย่อมประพฤติตนดุจภูเขา)

๒.๒ อียปัจจัย มี ๒ อย่าง คือ

๒.๒.๑ อียปัจจัย ลงหลังจากนามที่เป็นอุปมา ในอรรถการประพฤติ (อาจารตฺถ)

เช่น อฉตฺตํ ฉตฺตมิวาจรติ ฉตฺตียติ. (ฉตฺต + อีย + ติ)

ย่อมประพฤติ ซึ่งวัตถุที่ไม่ใช่ร่ม เพียงดังร่ม ชื่อว่าฉตฺตียติ.(ย่อมประพฤติดุจร่ม)

๒.๒.๒ อียปัจจัย ลงหลังจากนาม ในอรรถปรารถนาเพื่อตน (อตฺติจฺฉตฺถ)

เช่น อตฺตโน ปตฺตมิจฺฉติ ปตฺตียติ. (ปตฺต + อีย + ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งบาตร เพื่อตน ชื่อว่าปตฺตียติ. (ย่อมปรารถนาบาตรเพื่อตน)

๒.๓ ณยปัจจัย ลงหลังจากนาม ที่ใช้ในรูปของธาตุ เช่น

– ทฬฺหํ กโรติ วีริยํ ทฬฺหยติ. (ทฬฺห + ณย + ติ)

ย่อมกระทำ ซึ่งความเพียร ให้มั่น ชื่อว่าทฬฺหยติ. (ย่อมทำให้มั่น)

๓. กลุ่ม การิตปัจจัย (เณ, ณย, ณาเป, ณาปย) ลงหลังจากธาตุ ลงในอรรถ เปสน (การใช้) และอรรถ อชฺเฌสน (การกระตุ้น) เช่น

กาเรติ	(ยัง.....) ย่อมให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + ติ)
การยติ	(ยัง.....) ย่อมให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + ติ)
การาเปติ	(ยัง.....) ย่อมให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + ติ)
การาปยติ	(ยัง.....) ย่อมให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + ติ)

ธาตุปัจจัย ๑๒ ตัว (มติคัมภีร์กัจจายนะ)

ข ฉ ส อาย อีย เณ ณย ณาเป จ ณาปย,

อร อล อาร เจติ ทฺวาทส ธาตุปจฺจยา.

ธาตุปัจจัย มี ๑๒ ตัว คือ ข, ฉ, ส, อาย, อีย, เณ, ณย, ณาเป, ณาปย, อร, อล, อาร.

๕๒๘. ติช–คุป–กิต–มาเนหิ ข–ฉ–สา วา.

ขฉสา อ.ข, ฉ และ สปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรา** เป็นเบื้องหลัง **ติชคุปกิตมาเนหิ** จาก ติช, คุป, กิต และ มานธาตุ ท. **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(ลง ข, ฉ และ สปัจจัย หลังจาก ติช, คุป, กิต และ มานธาตุ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

คาถา กำหนดการลง ข, ฉ และสปัจจัย (กลุ่มที่ ๑)

ติชโต ขนฺติยํ โขว　　นินฺทายํ โฉ พธา คุปา,

กิตา โฉ สํสเย เจว　　โรคาปนยเนปิ จ,

อุปธาเร มานมฺหา โส　　ววตฺถิตวิภาสโต.

เพราะวาศัพท์ที่มีอรรถกล่าวกำหนด (ววัตถิตวิภาสัตถะ) ลง ขปัจจัย เท่านั้น หลัง ติชธาตุ ในอรรถความอดทน, ลง ฉปัจจัย หลัง พธธาตุ และ คุปธาตุ ในอรรถการติเตียน, ลง ฉปัจจัย หลัง กิตธาตุ ในอรรถความสงสัยและการเยียวยา, ลง สปัจจัย หลัง มานธาตุ ในอรรถการพิจารณา

(๑) ขปัจจัย　　เช่น

– ติติกฺขติ　　= ย่อมอดกลั้น (ติช ขนฺติยํ ในความอดทน + ข + ติ)

(๒) ฉปัจจัย　　เช่น

– พีภจฺฉติ　　= ย่อมเกลียด (พธ นินฺทายํ ในการติเตียน + ฉ + ติ)

– ชิคุจฺฉติ　　= ย่อมเกลียด (คุป นินฺทายํ ในการติเตียน + ฉ + ติ)

– วิจิกิจฺฉติ　　= ย่อมสงสัย (วิ + กิต สํสเย ในความสงสัย + ฉ + ติ)

– ติกิจฺฉติ　　= ย่อมเยียวยา (กิต โรคาปนยเน ในการนำออกซึ่งโรค + ฉ + ติ)

(๓) สปัจจัย　　เช่น

– วีมํสติ　　= ย่อมพิจารณา (มาน วีมํสเน ในการพิจารณา + ส + ติ)

๕๒๙. โก เข จ.

เข จ ในเพราะขปัจจัยด้วย **โก** อ.การแปลงเป็น ก **พฺยญฺชนนฺตสฺส** แห่งพยัญชนะอันเป็นที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะขปัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น กฺ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า “พฺยญฺชนนฺตสฺส” จากสูตรว่า “พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ” มาไว้ในสูตรนี้.

๔๓๐. ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.

วิภตฺติโย อ.วิภัตติ ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตุปฺปจฺจเยหิ** จากธาตุปัจจัย ท.

(ลงวิภัตติหลังจากธาตุปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิธยังคปริภาสาสูตร.**

ทำตัวรูป **ติติกฺขติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ติช ขมายํ ในความอดทน
ตั้ง ติช ชื่อ ธาตุ	ติช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ติชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลังจากติชธาตุ ลง ขปัจจัย	ติชฺ + ข	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา.
ติ เทฺวภาวะ	ติ–ติชฺ + ข	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
เพราะขปัจจัย แปลง ชฺ เป็น กฺ	ติ ติ ชฺ → กฺ + ข	= โก เข จ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ติติกฺข + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ติติกฺข + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ติติกฺข + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ติติกฺขติ.** (อติวากฺยํ ติติกฺขติ. อ.เขา ย่อมอดกลั้น ซึ่งคำล่วงเกิน)

ติชธาตุ + ขปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ติติกฺขติ	ติติกฺขนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ติติกฺขสิ	ติติกฺขถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ติติกฺขามิ	ติติกฺขาม	อมฺหโยค

๔๓๑. พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.

ฉปฺปจฺจเยสุ จ ในเพราะฉปัจจัย ท.ด้วย **โจ** อ.การแปลงเป็น จ **พฺยญฺชนนฺตสฺส** แห่งพยัญชนะอันเป็นที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะฉปัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น จฺ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สนฺนิฏฺฐานาวธารณ** ตัดสินชี้ขาดว่า เพราะ ฉปัจจัย ให้แปลงพยัญชนะที่สุดของธาตุเป็น จฺ แน่นอน. ด้วยการแสดงเป็นพหุวจนะว่า **"ฉปฺปจฺจเยสุ"** หมายเอา เพราะ ฉ ที่ไม่ใช่ปัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น จฺ ได้ เช่น ลจฺฉติ (ลภ + สฺสติ) แปลง สฺส เป็น ฉ ด้วย "สปฺปจฺจย"ศัพท์ ในสูตรว่า "กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กาโห" เพราะ ฉ แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น จฺ ด้วยสูตรว่า "พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ"

ทำตัวรูป **ชิคุจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คุป นินฺทายํ ในการติเตียน
ตั้ง คุป ชื่อ ธาตุ	คุป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คุปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลังจาก คุปธาตุ ลง ฉปัจจัย	คุปฺ + ฉ	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขณสา วา.
คุ เทฺวภาวะ	คุ คุปฺ + ฉ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง คุ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	คุ คุปฺ + ฉ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อุ	คฺ อุ คุปฺ + ฉ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อุ เป็น อิ	คฺ อุ → อิ คุปฺ + ฉ	= อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.
แปลง คฺ เป็น ชฺ	คฺ → ชฺ อิ คุปฺ + ฉ	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
เพราะฉปัจจัย แปลง ปฺ เป็น จฺ	ชฺ อิ คุ ปฺ → จฺ + ฉ	= พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ชิคุจฺฉ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชิคุจฺฉ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชิคุจฺฉ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชิคุจฺฉ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ชิคุจฺฉติ**. (กายํ ชิคุจฺฉติ. อ.เขา ย่อมเกลียด ซึ่งกาย)

๙๓๒. มาน–กิตานํ ว–ตตฺตํ วา.

วตตฺตํ อ.ความเป็น ว และ ต **มานกิตานํ** แห่งมานธาตุและกิตธาตุ ท. **อพฺภาสคตานํ** อันเป็นไปในอัพภาส **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(แปลง มฺ ของมานธาตุที่เป็นตัวอัพภาส เป็น วฺ และแปลง กฺ ของกิตธาตุที่เป็นตัวอัพภาส เป็น ตฺ บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. วา**ศัพท์ : มีอรรถ **วิกปฺปน** แสดงการแปลงได้ไม่แน่นอน

ทำตัวรูป **ติกิจฺฉติ**

ทำตัวรูป **ติกิจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= กิต โรคาปนยเน ..นำออกซึ่งโรค
ตั้ง กิต ชื่อ ธาตุ	กิต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กิตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลังจากกิตธาตุ ลง ฉปัจจัย	กิตฺ + ฉ	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา.
กิ เทฺวภาวะ	กิ–กิตฺ + ฉ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง กิ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	กิ กิตฺ + ฉ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อิ	กฺ อิ กิตฺ + ฉ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง กฺ เป็น ตฺ	กฺ ➝ ตฺ อิ กิตฺ + ฉ	= มานกิตานํ วตตฺตํ วา.
เพราะฉปัจจัย แปลง ตฺ เป็น จฺ	ตฺ อิ กิ ตฺ ➝ จฺ + ฉ	= พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ติกิจฺฉ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ติกิจฺฉ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ติกิจฺฉ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ติกิจฺฉ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ติกิจฺฉติ**. (โรคํ ติกิจฺฉติ. อ.เขา ย่อมเยียวยา ซึ่งโรค)

ทำตัวรูป **วิจิกิจฺฉติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + กิต สํสเย ในความสงสัย
ตั้ง กิต ชื่อ ธาตุ	วิ + กิต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิ + กิตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลังจากกิตธาตุ ลง ฉปัจจัย	วิ + กิตฺ + ฉ	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา.
กิ เทฺวภาวะ	วิ + กิ–กิตฺ + ฉ	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง กิ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	วิ + กิ กิตฺ + ฉ	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อิ	วิ + กฺ อิ กิตฺ + ฉ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง กฺ เป็น จฺ	วิ + กฺ ➝ จฺ อิ กิตฺ + ฉ	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
เพราะฉปัจจัย แปลง ตฺ เป็น จฺ	วิ + จฺ อิ กิ ตฺ ➝ จฺ + ฉ	= พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	วิจิกิจฺฉ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิจิกิจฺฉ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิจิกิจฺฉ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิจิกิจฺฉ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **วิจิกิจฺฉติ.** (อ.เขา ย่อมสงสัย)

๕๓๓. ต โต ปา–มานานํ วา–มํ เสสุ.

เสสุ ในเพราะสปัจจัย **วามํ** อ.การแปลงเป็น วา และ มํ ท. **ปามานานํ** แห่งปาธาตุและมานธาตุ ท. **ปราสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **ต โต (อพฺภาสโต)** จากอัพภาสนั้น **โหนฺติ** ย่อมมี.

(เพราะสปัจจัย แปลง ปาธาตุที่อยู่หลังอัพภาสเป็น วา และแปลง มานธาตุที่อยู่หลังอัพภาสเป็น มํ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** บทว่า **"เสสุ"** ในสูตรนี้ เป็นวจนวิปัลลาส เพราะความจริงแล้ว สปัจจัย มีเพียงตัวเดียว แต่ใช้เป็นพหูพจน์ ดังนั้น จึงผิดจากหลักความเป็นจริง แต่ท่านใช้เป็นรูปพหูพจน์อย่างนี้ เพื่อต้องการให้ทราบว่า แม้ในพระบาลีก็มีใช้เหมือนกัน.

วิปัลลาส ๖

ลิงฺค–วิภตฺติ–วจน– กาล–ปุริสกฺขรสฺส จ
วเสน หิ วิปลฺลาโส ฉพฺพิโธติ ปวุจฺจติ. (สทฺทสารตฺถชาลินี)

วิปัลลาส (ความคลาดเคลื่อนจากสิ่งที่ควรจะเป็น) ถูกกล่าวว่ามี ๖ ประการ คือ ลิงค์, วิภัตติ, วจนะ, กาล, บุรุษ และอักษร

(๑) **ลิงควิปัลลาส** ลิงค์คลาดเคลื่อน เช่น "สีวิปุตฺตานิ อวหฺย" (อ.ท่าน จงเรียกมา ซึ่งโอรสของพระเจ้าสิพี ท.) ศัพท์ว่า "ปุตฺต" เป็นปุงลิงค์ แจกปทมาลาเหมือน "ปุริส"ศัพท์ ทุติยาวิภัตติจะต้องมีรูปว่า "ปุตฺเต" แต่ในประโยคนี้ใช้เป็น "ปุตฺตานิ" ซึ่งเป็นรูปในนปุงสกลิงค์ ฉะนั้น จึงคลาดเคลื่อนจากลิงค์ที่ควรจะเป็น ดูรูปเปรียบเทียบ

รูปวิปัลลาส : "สีวิปุตฺตานิ อวหฺย" รูปปกติ : "สีวิปุตฺเต อวหฺย"

(๒) **วิภัตติวิปัลลาส** วิภัตติคลาดเคลื่อน เช่น "อิทมฺปิ สีลสฺมึ" (อ.ศีลนี้) บทว่า "สีลสฺมึ" นี้ ควรจะเป็นปฐมาวิภัตติ มีรูปคือ "สีลํ" แต่ปรากฏรูปสัตตมีวิภัตติ ฉะนั้น วิภัตติจึงคลาดเคลื่อนไปจากวิภัตติที่ควรจะเป็น ดูรูปเปรียบเทียบ

รูปวิปัลลาส : "อิทมฺปิ สีลสฺมึ" รูปปกติ : "อิทมฺปิ สีลํ"

(๓) **วจนวิปัลลาส** พจน์คลาดเคลื่อน เช่น "นชฺโช อนุปริยายติ" (อ.แม่น้ำ ย่อมไหลไปเรื่อย ๆ) บทว่า "นชฺโช" เป็นพหุวจนะ แต่บทกิริยาว่า "อนุปริยายติ" เป็นเอกวจนะ พจน์ไม่ตรงกัน ซึ่งตามกฎเกณฑ์ทางภาษา บทประธานกับกิริยา บุรุษ และพจน์ ต้องตรงกัน ดูรูปเปรียบเทียบ

รูปวิปัลลาส : "นชฺโช อนุปริยายติ" รูปปกติ : "นที อนุปริยายติ"

(๔) **กาลวิปัลลาส** กาลคลาดเคลื่อน เช่น “ฉพฺพคฺโค ยาเปสฺสติ” (อ.พระฉัพพัคคีย์ ย่อมให้เป็นไป) บทว่า “ยาเปสฺสติ” ตามศัพท์แล้วเป็นภวิสสันตีวิภัตติ ซึ่งเป็นอนาคตกาล แต่ในที่นี้ ท่านประสงค์จะใช้เป็นปัจจุบันกาลคือ “ยาเปติ” ฉะนั้น กาลของบทกิริยาจึงคลาดเคลื่อนไป ดูรูปเปรียบเทียบ

รูปวิปัลลาส : “ฉพฺพคฺโค ยาเปสฺสติ” รูปปกติ : “ฉพฺพคฺโค ยาเปติ”

(๕) **ปุริสวิปัลลาส** บุรุษคลาดเคลื่อน เช่น “ปุตฺตํ ลเภถ” (อ.เรา พึงได้ ซึ่งบุตร) ในที่นี้บทกิริยาว่า “ลเภถ” มาจาก “ลภธาตุ + อปัจจัย + เอถสัตตมีวิภัตติ” ซึ่ง “เอถ”วิภัตตินี้ เป็นปฐมบุรุษ แต่ท่านประสงค์จะใช้เป็นอุตตมบุรุษเอกวจนะว่า “ลเภยฺยํ” ฉะนั้น บุรุษในประโยคนี้ จึงคลาดเคลื่อนจากที่ควรจะเป็น ดูรูปเปรียบเทียบ

รูปวิปัลลาส : “ปุตฺตํ ลเภถ” รูปปกติ : “ปุตฺตํ ลเภยฺยํ”

(๖) **อักขรวิปัลลาส** อักษรคลาดเคลื่อน เช่น “สุคโต” (พระพุทธเจ้าผู้ตรัสดี) มาจาก “สุบทหน้า + คท ธาตุ ภาสเน ในอรรถการกล่าว + อปัจจัย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “สุนฺทรํ วาจํ คทติ ภาสตีติ สุคโต. (อ.พระพุทธเจ้าใด ย่อมตรัส ซึ่งพระดำรัส อันดี เพราะเหตุนั้น อ.พระพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าสุคต (พระพุทธเจ้าผู้ตรัสดี)” ซึ่งความจริงแล้วควรที่จะมีรูปว่า “สุคโท” แต่มีการแปลง ท เป็น ต จึงมีรูปเป็น “สุคโต” ดังกล่าว ดูรูปเปรียบเทียบ

รูปวิปัลลาส : “สุคโต” รูปปกติ : “สุคโท”

ทำตัวรูป **วีมํสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มาน วีมํสเน ในการพิจารณา
ตั้ง มาน ชื่อ ธาตุ	มาน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มานฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลังจากมานธาตุ ลง สปัจจัย	มานฺ + ส	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา.
มา เทฺวภาวะ	มา–มานฺ + ส	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง มา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	มา มานฺ + ส	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อา	มฺ อา มานฺ + ส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา เป็น อี	มฺ อา → อี + มานฺ + ส	= อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.
แปลง มฺ เป็น วฺ	มฺ → วฺ อี มานฺ + ส	= มานกิตานํ วตตฺตํ วา.
เพราะสปัจจัย แปลง มานฺ เป็น มํ	วฺ อี มานฺ → มํ + ส	= ตโต ปามานานํ วามํ เสสุ.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อี	วีมํส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วีมํส + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วีมํส + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วีมํส + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **วีมํสติ.** (อตฺถํ วีมํสติ. อ.เขา ย่อมพิจารณา ซึ่งอรรถ)

ทำตัวรูป **มาเนติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มาน ปูชายํ ในการบูชา
ตั้ง มาน ชื่อ ธาตุ	มาน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มานฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	มานฺ + วัตตมานา	= วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.
ลงปรัสสบท ในอรรถกัตตา	มานฺ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	มานฺ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
เพราะวิภัตติ ลง อปัจจัยหลังจากธาตุ	มานฺ + อ + ติ	= ภูวาทิโต อ.
หลังจากภูวาทิธาตุ แปลงอปัจจัยเป็น เอ	มานฺ + อ → เอ + ติ	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	มาเนติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มาเนติ.** (อ.เขา ย่อมบูชา)

๔๓๔. ภุช–ฆส–หร–สุ–ปาทีหิ ตุ'มิจฺฉตฺเถสุ.

ขฉสา อ. ข, ฉ และ สปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ภุชฆสหรสุปาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ภุช, ฆส, หร, สุ และปาธาตุเป็นต้น **ตุมิจฺฉตฺเถสุ** ในอรรถแห่งตุํปัจจัยและอรรถความปรารถนา ท. **วา** บ้าง.

(ลง ข, ฉ และสปัจจัย หลังจากธาตุมี ภุช, ฆส, หร, สุ และปาธาตุเป็นต้น ในอรรถตุํปัจจัยและอรรถความปรารถนา บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **พุภุกฺขติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน
ตั้ง ภุช ชื่อ ธาตุ	ภุช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภุชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

โภตฺตุมิจฺฉตีติ อตฺเถ : อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา โภตฺตุํ เพื่ออันกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากภุชธาตุ ลง ขปัจจัย	ภุชฺ + ข	= ภุชฆสหรสุปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลบวากยะ	~~โภตฺตุมิจฺฉติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ภุ เทฺวภาวะ	ภุ–ภุชฺ + ข	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ

ตั้ง ภุ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส ภุ ภุชฺ + ข = ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อุ ภฺ อุ ภุชฺ + ข = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง ภฺ เป็น พฺ ภฺ → พฺ อุ ภุชฺ + ข = ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.
เพราะขปัจจัย แปลง ชฺ เป็น กฺ พฺ อุ ภุ ชฺ → กฺ + ข = โก เข จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ พุภุกฺข = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ พุภุกฺข + วัตตมานา = ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา พุภุกฺข + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ พุภุกฺข + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **พุภุกฺขติ**. (อ.เขา ย่อมปรารถนาเพื่ออันกิน)

ทำตัวรูป **ชิฆจฺฉติ** ศัพท์เดิมคือ = ฆส อทเน ในการกิน
ตั้ง ฆส ชื่อ ธาตุ ฆส = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ฆสฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ฆสิตุมิจฺฉตีติ อตฺเถ : อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา ฆสิตุํ เพื่ออันกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
หลังจากฆสธาตุ ลง ฉปัจจัย ฆสฺ + ฉ = ภุชฆสหรสุปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลบวากยะ ~~ฆสิตุมิจฺฉติ~~ = วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ฆ เทฺวภาวะ ฆ–ฆสฺ + ฉ = กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ฆ ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส ฆ ฆสฺ + ฉ = ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ฆฺ ออกจากสระ อ ฆฺ อ ฆสฺ + ฉ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง ฆฺ เป็น คฺ ฆฺ → คฺ อ ฆสฺ + ฉ = ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.
แปลง คฺ เป็น ชฺ คฺ → ชฺ อ ฆสฺ + ฉ = กวคฺคสฺส จวคฺโค.
แปลง อ เป็น อิ ชฺ อ → อิ ฆสฺ + ฉ = อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.
เพราะฉปัจจัย แปลง สฺ เป็น จฺ ชฺ อิ ฆ สฺ → จฺ + ฉ = พฺยญฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ ชิฆจฺฉ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ ชิฆจฺฉ + วัตตมานา = ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา ชิฆจฺฉ + ปรัสสบท = กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ ชิฆจฺฉ + ติ = นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ชิฆจฺฉติ**. (อ.เขา ย่อมปรารถนาเพื่ออันกิน)

๔๓๔. หรสฺส คี เส.

เส ในเพราะสปัจจัย **คี** อ.การแปลงเป็น คี **หรสฺส** แห่งหรธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะสปัจจัย แปลง หรธาตุ เป็น คี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตรว่า **"คี เส"** แปลง ชิธาตุ เป็น คี ได้ เช่น วิชีคีสติ.

ทำตัวรูป **ชิคีสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หร หรเณ ในการนำไป
ตั้ง หร ชื่อ ธาตุ	หร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

หริตุมิจฺฉตีติ อตฺเถ : อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา หริตุํ เพื่ออันนำไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากหรธาตุ ลง สปัจจัย	หรฺ + ส	= ตุํสฺมสหรสฺปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลบวากยะ	~~หริตุมิจฺฉติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เพราะสปัจจัย แปลง หรฺ เป็น คี	หรฺ → คี + ส	= หรสฺส คี เส.
คี เทฺวภาวะ	คี–คี + ส	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสราน๎ฯ
ตั้ง คี ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	คี คี + ส	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อี	คฺ อี คี + ส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง คฺ เป็น ชฺ	คฺ → ชฺ อี คี + ส	= กวคฺคสฺส จวคฺโค.
รัสสะ อี เป็น อิ	ชฺ อี → อิ คี + ส	= รสฺโส.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ชิคีส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ชิคีส + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ชิคีส + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ชิคีส + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ชิคีสติ.** (อ.เขา ย่อมปรารถนาเพื่ออันนำไป)

ทำตัวรูป **สุสฺสูสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อ ธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.

โสตุมิจฺฉตีติ อตฺเถ : อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา โสตุํ เพื่ออันฟัง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากสุธาตุ ลง สปัจจัย	สุ + ส	= ตุํสฺมสหรสฺปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลบวากยะ	~~โสตุมิจฺฉติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.

สุ เทฺวภาวะ	สุ–สุ + ส	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สุ สฺ อุ + ส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อุ เป็น อู	สุ สฺ อุ ➔ อู + ส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
สฺ สทิสเทฺวภาวะ	สุ สฺ–สฺ อู + ส	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อู	สุสฺสูส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	สุสฺสูส + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	สุสฺสูส + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	สุสฺสูส + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **สุสฺสูสติ.** (อ.เขา ย่อมปรารถนาเพื่ออันฟัง)

ทำตัวรูป **ปิวาสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปา ปาเน ในการดื่ม
ตั้ง ปา ชื่อ ธาตุ	ปา	= ภูวาทโย ธาตโว.

ปาตุมิจฺฉตีติ อตฺเถ : อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา ปาตุํ เพื่ออันดื่ม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากปาธาตุ ลง สปัจจัย	ปา + ส	= ภุชฆสหรสุปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลบวากยะ	ปาตุมิจฺฉติ (ขีดฆ่า)	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ปา เทฺวภาวะ	ปา–ปา + ส	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ปา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ปา ปา + ส	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อา	ปฺ อา ปา + ส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา เป็น อิ	ปฺ อา ➔ อิ ปา + ส	= อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.
เพราะสปัจจัย แปลง ปา เป็น วา	ปฺ อิ ปา ➔ วา + ส	= ตโต ปามานานํ วามํ เสสุ.
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปิวาส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ปิวาส + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปิวาส + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปิวาส + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ปิวาสติ.** (อ.เขา ย่อมปรารถนาเพื่ออันดื่ม)

ทำตัวรูป **วิชีคีสติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ชิ ชเย ในการชนะ
ตั้ง ชิ ชื่อ ธาตุ	วิ + ชิ	= ภูวาทโย ธาตโว.

วิเชตุมิจฺฉตีติ อตฺเถ : อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา วิเชตุํ เพื่ออันชนะ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากชิธาตุ ลง สปัจจัย	วิ + ชิ + ส	= ตุชฺมสหรสฺปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลบวากยะ	~~วิเชตุมิจฺฉติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ชิ เทฺวภาวะ	วิ + ชิ–ชิ + ส	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
เพราะสปัจจัย แปลง ชิธาตุ เป็น คี	วิ + ชิ ชิ → คี + ส	= คี เส โยคฺวิภาคในหรสฺส คี เส.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วิ + ชิคี + ส + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วิ + ชิคี + ส + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วิ + ชิคี + ส + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **วิชีคีสติ.** (อ.เขา ย่อมปรารถนาเพื่ออันชนะ)

๕๓๖. อาย นามโต กตฺตูปมานา'ทาจาเร.

อาย อ.อายปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **นามโต** จากนาม **กตฺตูปมานา** อันเป็นอุปมาของกัตตา **อาจาเร** ในอรรถการประพฤติ.

(ลง อายปัจจัยหลังจากนามที่เป็นอุปมาของกัตตา ในอรรถการประพฤติ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ อาย, นามโต, กตฺตูปมานา, อาจาเร. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ปพฺพตายติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปพฺพต + อิว
หลัง ปพฺพต ลงสิปฐมาวิภัตติ	ปพฺพต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปพฺพต + สิ → โอ	= โส
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปพฺพตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปพฺพตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปพฺพโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อิว + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบสิวิภัตติ	อิว + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สํโฆ อ.พระสงฆ์ อาจรติ ย่อมประพฤติ ปพฺพโต อิว เพียงดัง อ.ภูเขา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากนาม ลง อายปัจจัย	ปพฺพโต อาย + อิว	= อาย นามโต กตฺตูปมานาทาจาเร.

ลบ อิวศัพท์	ปพฺพโต อาย + ~~อิว~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ลบวิภัตติ	ปพฺพต ~~สิ~~ อาย	= เตสํศัพท์ใน เตสํ วิภตฺติโยฯ
เป็นปกติ	ปพฺพต อาย	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปพฺพตฺ อ อาย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปพฺพตฺ ~~อ~~ อาย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปพฺพตาย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุปัจจัย ลงวัตตมานา	ปพฺพตาย + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปพฺพตาย + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปพฺพตาย + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ปพฺพตายติ.** (ย่อมประพฤติเพียงดังภูเขา)

เอวํ สมุทฺทมิว อตฺตานมาจรติ สมุทฺทายติ. (สมุทฺท + อาย + ติ)
อ.พระสงฆ์ ย่อมประพฤติ ซึ่งตน เพียงดังมหาสมุทร ย่อมประพฤติเพียงดังมหาสมุทร
จิจฺจิฏมิว อตฺตานมาจรติ จิจฺจิฏายติ. (จิจฺจิฏ + อาย + ติ)
อ.เสียง ย่อมประพฤติ ซึ่งตน เพียงดังเสียงจิ๊ดๆ ย่อมประพฤติเพียงดังเสียงจิ๊ด ๆ
ธูโม อิว อตฺตานมาจรติ ธูมายติ. (ธูม + อาย + ติ)
อ.มาร ย่อมประพฤติ ซึ่งตน เพียงดังควันไฟ ย่อมประพฤติเพียงดังควันไฟ

๔๓๗. อียู'ปมานา จ.

อีโย อ.อียปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **นามโต** จากนาม **อุปมานา** อันเป็นอุปมา **อาจาเร จ** ในอรรถการประพฤติด้วย.

(ลงอียปัจจัยหลังจากนามที่เป็นอุปมา ในอรรถการประพฤติ)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ อีโย, อุปมานา, จ. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "นามโต" และ "อาจาเร" จากสูตรว่า "อาย นามโต กตฺตูปมานาทาจาเร" มาไว้ในสูตรนี้.

ทำตัวรูป **ฉตฺตียติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฉตฺต + อิว
หลัง ฉตฺต ลง อํ ทุติยาวิภัตติ	ฉตฺต + อํ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ฉตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฉตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ฉตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อิว + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบสิวิภัตติ	อิว + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

วนกมฺมิโก อ.บุคคลผู้ทำงานในป่า อาจรติ ย่อมประพฤติ อฉตฺตํ ซึ่งวัตถุอันไม่ใช่ร่ม ฉตฺตํ อิว เพียงดังร่ม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากนาม ลง อียปัจจัย	ฉตฺตํ อีย + อิว	= อียูปมานา จ.
ลบ อิวศัพท์	ฉตฺตํ อีย + ~~อิว~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ลบวิภัตติ	ฉตฺต ~~อํ~~ อีย	= เตสํศัพท์ใน เตสํ วิภตฺติโยฯ
เป็นปกติ	ฉตฺต อีย	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ฉตฺตฺ อ อีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฉตฺตฺ ~~อ~~ อีย	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	ฉตฺตีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุปัจจัย ลงวัตตมานา	ฉตฺตีย + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฉตฺตีย + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลงปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฉตฺตีย + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ฉตฺตียติ.** (ย่อมประพฤติวัตถุอันไม่ใช่ร่มเพียงดังร่ม)

เอวํ　อปุตฺตํ ปุตฺตมิวาจรติ ปุตฺตียติ, สิสฺสมาจริโย. (ปุตฺต + อีย + ติ)

อ.อาจารย์ ย่อมประพฤติ ซึ่งศิษย์ ผู้มิใช่บุตร เพียงดังบุตร ชื่อว่าปุตฺตียติ. (ย่อมประพฤติผู้มิใช่บุตรเพียงดังบุตร)

๔๓๘. นามมฺหา'ตฺติจฺฉตฺเถ.

อีโย อ.อียปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **นามมฺหา** จากนาม **อตฺติจฺฉตฺเถ** ในอรรถการปรารถนาเพื่อตน.

(ลง อียปัจจัยหลังจากนามบท ในอรรถการปรารถนาเพื่อตน)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ นามมฺหา, อตฺติจฺฉตฺเถ. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ปตฺตียติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปตฺต + อตฺต
หลัง ปตฺต ลงอํทุติยาวิภัตติ	ปตฺต + อํ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อตฺต ลง สจตุตถีวิภัตติ	อตฺต + ส	= สมฺปทาเน จตุตฺถี.
หลังจากอตฺตศัพท์ แปลง ส เป็น โน	อตฺต + ส → โน	= สสฺส โน.

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา ปตฺตํ ซึ่งบาตร อตฺตโน เพื่อตน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากนาม ลง อียปัจจัย	ปตฺตํ อีย + อตฺตโน, อิจฺฉติ	= นามมฺหาตฺติจฺฉตฺเถ.
ลบวากยะ	ปตฺตํ อีย + ~~อตฺตโน อิจฺฉติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
ลบวิภัตติ	ปตฺต ~~อํ~~ อีย	= เตสํศัพท์ใน เตสํ วิภตฺติโยฯ
เป็นปกติ	ปตฺต อีย	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปตฺตฺ อ อีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปตฺตฺ ~~อ~~ อีย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	ปตฺตีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุปัจจัย ลงวัตตมานา	ปตฺตีย + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ปตฺตีย + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ปตฺตีย + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ปตฺตียติ.** (ย่อมต้องการบาตรเพื่อตน)

เอวํ อตฺตโน วตฺถมิจฺฉติ วตฺถียติ. (วตฺถ + อีย + ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งผ้า เพื่อตน ชื่อว่าวตฺถียติ. (ย่อมต้องการผ้าเพื่อตน)

อตฺตโน ปริกฺขารมิจฺฉติ ปริกฺขารียติ. (ปริกฺขาร + อีย +ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งบริขาร เพื่อตน ชื่อว่าปริกฺขารียติ. (ย่อมต้องการบริขารเพื่อตน)

อตฺตโน จีวรมิจฺฉติ จีวรียติ. (จีวร + อีย +ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งจีวร เพื่อตน ชื่อว่าจีวรียติ. (ย่อมต้องการจีวรเพื่อตน)

อตฺตโน ปฏมิจฺฉติ ปฏียติ. (ปฏ + อีย + ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งผืนผ้า เพื่อตน ชื่อว่าปฏียติ. (ย่อมต้องการผืนผ้าเพื่อตน)

อตฺตโน ธนมิจฺฉติ ธนียติ. (ธน + อีย + ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งทรัพย์ เพื่อตน ชื่อว่าธนียติ. (ย่อมต้องการทรัพย์เพื่อตน)

อตฺตโน ปุตฺตมิจฺฉติ ปุตฺตียติ. (ปุตฺต + อีย + ติ)

ย่อมปรารถนา ซึ่งบุตร เพื่อตน ชื่อว่าปุตฺตียติ. (ย่อมต้องการบุตรเพื่อตน)

๔๓๙. ธาตุรูเป นามสฺมา ณโย จ.

ธาตุรูเป ครั้นเมื่อสภาพแห่งธาตุ **สติ** มีอยู่, **ณโย** อ.ณยปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **นามสฺมา** จากนาม **จ** ด้วย, **การิตสญฺญา** อ.ชื่อว่าการิตะ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(เมื่อมีสภาพแห่งธาตุอยู่ ลง ณยปัจจัยหลังจากนาม และตั้งชื่อการิตะ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **วิธฺยังคสัญญาสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมการลง เณปัจจัยหลังนาม ในเมื่อมีธาตุรูป

ทำตัวรูป **ทฬฺหยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทฬฺห
หลัง ทฬฺห ลงอํทุติยาวิภัตติ	ทฬฺห + อํ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	ทฬฺหฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฬฺหฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทฬฺหํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภิกฺขุ อ.ภิกษุ กโรติ ย่อมกระทำ วีริยํ ซึ่งความเพียร ทฬฺหํ ให้มั่นคง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังนาม ลงณยปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	ทฬฺหํ ณย	= ธาตุรูเป นามสฺมา ณโย จ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ทฬฺหํ ณฺ อ ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ทฬฺหํ ~~ณฺ~~ อ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
ลบวิภัตติ	ทฬฺห ~~อํ~~ อย	= เตสํศัพท์ใน เตสํ วิภตฺติโยฯ
เป็นปกติ	ทฬฺห อย	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	ทฬฺหฺ อ อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฬฺหฺ ~~อ~~ อย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทฬฺหย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

หลังจากธาตุปัจจัย ลงวัตตมานา	ทพฺหย + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทพฺหย + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทพฺหย + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ทพฺหยติ**. (ทพฺหยติ ย่อมกระทำโดยมั่นคง)

เอวํ ปมาณํ กโรติ = ปมาณยติ. (ปมาณ + ณย + ติ) ย่อมกระทำให้เป็นประมาณ

อมิสฺสํ กโรติ = อมิสฺสยติ. (อมิสฺส + ณย +ติ) ย่อมกระทำไม่ให้ปะปนกัน

หตฺถินา อติกฺกมติ = อติหตฺถยติ. (อติหตฺถี + ณย + ติ) ย่อมก้าวล่วงด้วยช้าง

วีณาย อุปคายติ = อุปวีณยติ. (อุปวีณา + ณย + ติ) ย่อมขับร้องด้วยพิณ

วิสุทฺธา โหติ รตฺติ = วิสุทฺธยติ. (วิสุทฺธ + ณย + ติ) ย่อมหมดจด

กุสลํ ปุจฺฉติ = กุสลยติ. (กุสล + ณย + ติ) ย่อมถามซึ่งความสุขสบาย

๕๔๐. ธาตูหิ เณ–ณย–ณาเป–ณาปยา การิตานิ เหตฺวตฺเถ.

เณณยณาเปณาปยา อ.เณ, ณย, ณาเป และ ณาปยปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **เหตฺวตฺเถ** ในอรรถเหตุ **การิตานิ** มีชื่อว่าการิตะ ด้วย **โหนฺติ** ย่อมมี.

(ลง เณ, ณย, ณาเป และ ณาปยปัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถเหตุ และตั้งชื่อการิตะ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **วิธยังคสัญญาสูตร.**

หลักในการลงการิตปัจจัยทั้ง ๔ ตัว คือ เณ, ณย, ณาเป และ ณาปย มีดังนี้

(๑) ธาตุที่มีอุวัณณะเป็นที่สุด (อุวณฺณนฺตธาตุ) เช่น สุ, ภู เป็นต้น ลงการิตปัจจัย ๒ ตัว คือ เณ และ ณย เช่น สาเวติ, สาวยติ (สุ + เณ, ณย + ติ). ภาเวติ, ภาวยติ (ภู + เณ, ณย + ติ)

(๒) – ธาตุที่มีอาอักษรเป็นที่สุด (อาการนฺตธาตุ) เช่น ทา, ฐา เป็นต้น ลงการิตปัจจัย ๒ ตัวหลัง คือ ณาเป และ ณาปย เช่น ทาเปติ, ทาปยติ (ทา + ณาเป, ณาปย + ติ). ปติฏฺฐาเปติ, ปติฏฺฐาปยติ (ปติ + ฐา + ณาเป, ณาปย + ติ)

– ธาตุที่มีอิวัณณะเป็นที่สุด เช่น สิ, นี เป็นต้น ลงการิตปัจจัย ๒ ตัวหลัง คือ ณาเป และ ณาปย. บางธาตุ ลงได้ ๔ ตัว เช่น สยาเปติ, สยาปยติ (สิ + ณาเป, ณาปย). นยาเปติ นยาปยติ (นี + ณาเป, ณาปย + ติ). สาเยติ, สายยติ, สายาเปติ, สายาปยติ (สี + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

– ธาตุหมวดจุราทิคณะ ลงการิตปัจจัย ๒ ตัวหลัง คือ ณาเป และ ณาปย เช่น โจราเปติ, โจราปยติ (จุร + ณาเป, ณาปย + ติ)

(๓) – ธาตุที่มีพยัญชนะเป็นที่สุด (อเนกสรธาตุที่ลบสระที่สุด) ธาตุบางตัว ลงการิตปัจจัย ได้ ๒ ตัวแรก เช่น อปฺ เป็นต้น เช่น ปาเปติ, ปาปยติ (ป + อป + เณ, ณย + ติ)

– ธาตุบางตัว ลงการิตได้ ๒ ตัวหลัง เช่น พุธฺ เป็นต้น ที่มีการแปลงตัวธาตุไปเป็นอย่างอื่นแล้ว เช่น พุชฺฌาเปติ, พุชฺฌาปยติ (พุธ + ยอาคม + ณาเป, ณาปย + ติ) ถ้าไม่ลง ยอาคม มีรูปเป็น โพเธติ, โพธยติ, โพธาเปติ, โพธาปยติ (พุธ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

– ธาตุบางตัว ลงการิตปัจจัยได้ครบทั้ง ๔ ตัว เช่น กรฺ, ปจฺ เป็นต้น ลงการิตปัจจัยทั้ง ๔ ตัว เช่น กาเรติ, การยติ, การาเปติ, การาปยติ (กร + เณ, ณย, ณาเป, ณายป + ติ). ปาเจติ, ปาจยติ, ปาจาเปติ, ปาจาปยติ (ปจ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

อรรถของการิตปัจจัย

(๑) ธาตุที่ไม่มีกรรม (อกมฺมกธาตุ) ลงการิตปัจจัย เป็นธาตุมีหนึ่งกรรม

เช่น ประโยคกัตตุวาจก ทารโก สามเณโร ภวติ. (ภู + อ + ติ)

อ.เด็กชาย เป็นสามเณร ย่อมเป็น.

ประโยคเหตุกัตตุวาจก ภิกฺขุ สมาธึ ภาเวติ. (ภู + เณ + ติ)

อ.ภิกษุ ยังสมาธิ ย่อมให้เจริญ (ย่อมให้มี–เกิด) (สมาธึ = การิตกรรม)

ประโยคเหตุกัมมวาจก ภิกฺขุนา สมาธิ ภาวียเต. (ภู + เณ + อี + ย + เต)

อ.สมาธิ อันภิกษุ ย่อมให้เจริญ (ย่อมให้มี–เกิด) (สมาธิ = วุตตกรรม)

(๒) ธาตุที่มีหนึ่งกรรม (สกมฺมกธาตุ = เอกกมฺมกธาตุ) ลงการิตปัจจัย เป็นธาตุมีสองกรรม

เช่น ประโยคกัตตุวาจก สูโท โอทนํ ปจติ. (ปจ + อ + ติ)

อ.พ่อครัว ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก. (โอทนํ = อวุตตกรรม)

ประโยคเหตุกัตตุวาจก สามิโก สูทํ โอทนํ ปาเจติ. (ปจ + เณ + ติ)

อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ย่อมให้หุง ซึ่งข้าวสุก.

(สูทํ = การิตกรรม, โอทนํ = อวุตตกรรม)

ประโยคกัมมวาจก สูเทน โอทโน ปจฺจเต. (ปจ + ย + เต)

อ.ข้าวสุก อันพ่อครัว ย่อมหุง. (โอทโน = วุตตกรรม)

ประโยคเหตุกัมมวาจก สามิเกน สูโท โอทนํ ปาจียเต. (ปจ + เณ + อี + ย + เต)

อ.พ่อครัว อันเจ้านาย ย่อมให้หุง ซึ่งข้าวสุก

(สูโท = วุตตกรรม, โอทนํ = อวุตตกรรม)

(๓) ธาตุที่มีสองกรรม (สกมฺมกธาตุ = ทฺวิกมฺมกธาตุ) ลงการิตปัจจัย เป็นธาตุมีสามกรรม

เช่น ประโยคกัตตุวาจก อชปาโล อเช โคจรํ เนติ. (นี + อ + ติ)

อ.คนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป ซึ่งแพะ ท. สู่ที่หาอาหาร.

(อเช = อวุตตกรรม, โคจรํ = สัมปาปุณิยกรรม)

ประโยคเหตุกัตตุวาจก สามิโก อชปาลํ อเช โคจรํ นยาเปติ. (นี + ณาเป + ติ)

อ.เจ้านาย ยังคนเลี้ยงแพะ ย่อมให้นำไป ซึ่งแพะ ท. สู่ที่หาอาหาร.

(อชปาลํ = การิตกรรม, อเช = อวุตตกรรม, โคจรํ = สัมปาปุณิยกรรม)

ประโยคกัมมวาจาก	อชปาเลน อชา โคจรํ นียนฺเต. (นี + ย + อนฺเต)
อ.แพะ ท. อันคนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป สู่ที่หาอาหาร.
(อชา = วุตตกรรม, โคจรํ = สัมปาปุณียกรรม)

ประโยคเหตุกัมมวาจก	สามิเกน อชปาโล อเช โคจรํ นยาปียเต. (นี +ณาเป + อี + ย + เต)
อ.คนเลี้ยงแพะ อันเจ้านาย ย่อมให้นำไป ซึ่งแพะ ท. สู่ที่หาอาหาร.
(อชปาโล = วุตตกรรม, อเช = อวุตตกรรม, โคจรํ = สัมปาปุณียกรรม)

๕๔๑. เต อาวาฯา การิเต.

การิเต ในเพราะการิตปัจจัย **เต (ธาตฺวนฺตภูตา โอกาเรการา)** อ.โออักษรและเออักษร ท. อันเป็นที่สุดของธาตุเป็นแล้ว เหล่านั้น **อาวาฯา** แปลงเป็น อาว และ อาย **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ ที่เป็นที่สุดของธาตุเป็น อาว และแปลง เอ ที่เป็นที่สุดของธาตุเป็น อาย)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ภาเวติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ปโยเชติ ย่อมใช้ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~ภวิตุํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวาฯา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุปัจจัย ลงวัตตมานา	ภาเว + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภาเว + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ภาเว + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ภาเวติ.** (โส สมาธึ ภาเวติ. อ.เขา ยังสมาธิ ย่อมให้เจริญ)

ทำตัวรูป **ภาเวนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ปโยเชนฺติ ย่อมใช้ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~ภวิตุํ~~ ~~ปโยเชนฺติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุปัจจัย ลงวัตตมานา	ภาเว + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ภาเว + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง อนฺติ ปฐมบุรุษ พหุวจนะ	ภาเว + อนฺติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺติวิภัตติ	ภาเว + ~~อ~~ นฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

สำเร็จรูปเป็น **ภาเวนฺติ.** (เต สมาธึ ภาเวนฺติ. อ.เขา ท. ยังสมาธิ ย่อมให้เจริญ)

ภูธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภาเวติ	ภาเวนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ภาเวสิ	ภาเวถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภาเวมิ	ภาเวม	อมฺหโยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม.	ภิกฺขุ สมาธึ ภาเวติ	ภิกฺขู สมาธึ ภาเวนฺติ.
		....
มัชฌิม.	ตฺวํ ฌานํ ภาเวสิ.	ตุมฺเห ฌานํ ภาเวถ.
		....
อุตตม.	อหํ วิปสฺสนาญาณํ ภาเวมิ.	มยํ วิปสฺสนาญาณํ ภาเวม.
		....

ภูธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ	โยค
ปฐม.	ภาวยติ	ภาวยนฺติ	ภาวยเต	ภาวยนฺเต	นามโยค
มัชฌิม.	ภาวยสิ	ภาวยถ	ภาวยเส	ภาวยวฺเห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภาวยามิ	ภาวยาม	ภาวเย	ภาวยามฺเห	อมฺหโยค

ภูธาตุ + เณปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภาเวตุ	ภาเวนฺตุ	นามโยค
มัชฌิม.	ภาเวหิ	ภาเวถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภาเวมิ	ภาเวม	อมฺหโยค

ภูธาตุ + ณยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ	โยค
ปฐม.	ภาวยตุ	ภาวยนฺตุ	ภาวยตํ	ภาวยนฺตํ	นามโยค
มัชฌิม.	ภาวย, ภาวยาหิ	ภาวยถ	ภาวยสฺสุ	ภาวยวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภาวยามิ	ภาวยาม	ภาวเย	ภาวยามเส	อมฺหโยค

ภูธาตุ + เณปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภาเวยฺย	ภาเวยฺยุํ	นามโยค
มัชฌิม.	ภาเวยฺยาสิ	ภาเวยฺยาถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภาเวยฺยามิ	ภาเวยฺยาม	อมฺหโยค

ภูธาตุ + ณยปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		อัตตโนบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ	โยค
ปฐม.	ภาวเย, ภาวเยยฺย	ภาวเยยฺยุํ	ภาวเยถ	ภาวเยรํ	นามโยค
มัชฌิม.	ภาวเย,ภาวเยยฺยาสิ	ภาวเยยฺยาถ	ภาวเยโถ	ภาวเยยฺยาวฺโห	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ภาวเย,ภาวเยยฺยามิ	ภาวเยยฺยาม	ภาวเย, ภาวเยยฺยํ	ภาวเยยฺยามฺเห	อมฺหโยค

ออาคม + ภูธาตุ + เณปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อภาเวสิ	อภาเวสุํ	นามโยค
มัชฌิม.	อภาเวสิ	อภาวิตฺถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	อภาเวสึ	อภาวิมฺห	อมฺหโยค

อถาคม + ภูธาตุ + ณยปัจจัย + อัชชตนีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	อภาวยิ	อภาวยึสุ, อภาวยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	อภาวยิ	อภาวยิตฺถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	อภาวยึ	อภาวยิมฺห	อมฺห โยค

ภูธาตุ + เณปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภาเวสฺสติ	ภาเวสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ภาเวสฺสสิ	ภาเวสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ภาเวสฺสามิ	ภาเวสฺสาม	อมฺห โยค

ภูธาตุ + ณยปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ภาวยิสฺสติ	ภาวยิสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ภาวยิสฺสสิ	ภาวยิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ภาวยิสฺสามิ	ภาวยิสฺสาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาเจติ	ปาเจนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาเจสิ	ปาเจถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาเจมิ	ปาเจม	อมฺห โยค

ประโยคบาลีตัวอย่าง

ปฐม.	มาตา ธีตรํ ภตฺตํ ปาเจติ.	มาตโร ธีตเร ภตฺตานิ ปาเจนฺติ
		....
มัชฌิม.	ตฺวํ ทาริกํ ปูวํ ปาเจสิ.	ตุมฺเห ทาริกาโย ปูเว ปาเจถ.
		....
อุตตม.	อหํ สูทํ มํสํ ปาเจมิ.	มยํ สูเท มํสานิ ปาเจม.
		....

ปจธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจยติ	ปาจยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปาจยสิ	ปาจยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปาจยามิ	ปาจยาม	อมฺหโยค

ปจธาตุ + ณาเปปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาเปติ	ปาจาเปนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ปาจาเปสิ	ปาจาเปถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ปาจาเปมิ	ปาจาเปม	อมฺหโยค

ปจธาตุ + ณาปยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาปยติ	ปาจาปยนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาปยสิ	ปาจาปยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาปยามิ	ปาจาปยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + เณปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาเจตุ	ปาเจนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาเจหิ	ปาเจถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาเจมิ	ปาเจม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจยตุ	ปาจยนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจย, ปาจยาหิ	ปาจยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจยามิ	ปาจยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณาเปปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาเปตุ	ปาจาเปนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาเปหิ	ปาจาเปถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาเปมิ	ปาจาเปม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณาปยปัจจัย + ปัญจมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาปยตุ	ปาจาปยนฺตุ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาปย, ปาจาปยาหิ	ปาจาปยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาปยามิ	ปาจาปยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + เณปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาเจยฺย	ปาเจยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาเจยฺยาสิ	ปาเจยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาเจยฺยามิ	ปาเจยฺยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณยปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจเยยฺย	ปาจเยยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจเยยฺยาสิ	ปาจเยยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจเยยฺยามิ	ปาจเยยฺยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณาเปปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาเปยฺย	ปาจาเปยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาเปยฺยาสิ	ปาจาเปยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาเปยฺยามิ	ปาจาเปยฺยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณาปยปัจจัย + สัตตมีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาปเยยฺย	ปาจาปเยยฺยุํ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาปเยยฺยาสิ	ปาจาปเยยฺยาถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาปเยยฺยามิ	ปาจาปเยยฺยาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + เณปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาเจสฺสติ	ปาเจสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาเจสฺสสิ	ปาเจสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาเจสฺสามิ	ปาเจสฺสาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณยปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจยิสฺสติ	ปาจยิสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจยิสฺสสิ	ปาจยิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจยิสฺสามิ	ปาจยิสฺสาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณาเปปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาเปสฺสติ	ปาจาเปสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาเปสฺสสิ	ปาจาเปสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาเปสฺสามิ	ปาจาเปสฺสาม	อมฺห โยค

ปจธาตุ + ณาปยปัจจัย + ภวิสสันตีวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ปาจาปยิสฺสติ	ปาจาปยิสฺสนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ปาจาปยิสฺสสิ	ปาจาปยิสฺสถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ปาจาปยิสฺสามิ	ปาจาปยิสฺสาม	อมฺห โยค

๔๔๒. ฆฏาทีนํ วา.

การิเต ในเพราะการิตปัจจัย **วุทฺธิ** อ.การวุทธิ **ฆฏาทีนํ (ธาตูนํ)** แห่งธาตุ ท. อันเหมือนกับ ฆฏธาตุ **อสํโยคนฺตานํ** อันไม่มีสังโยคเป็นที่สุด **โหติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ที่มีในพระบาลี.

(เพราะการิตปัจจัยวุทธิธาตุที่เหมือนกับฆฏธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วุทธิวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **คเมติ** ศัพท์เดิมคือ = คมุ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

คนฺตุํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ คนฺตุํ เพื่ออันไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	คมฺ + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~คนฺตุํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	คมฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	คมฺ + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คมฺ + เอ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คมฺ + เอ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คมฺ + เอ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ เอ	คเมติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คเมติ.** (ย่อมให้ไป)

ทำตัวรูป **คจฺฉาเปติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อ ธาตุ	คมฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คนฺตุํ ปโยเชติติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ คนฺตุํ เพื่ออันไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณาเปปัจจัย และตั้งชื่อการิตะ	คมฺ + ณาเป	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~คนฺตุํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	คมฺ + ณฺ อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	คมฺ + ~~ณฺ~~ อาเป	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะการิตปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อาเป	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คจฺฉฺ + อาเป + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คจฺฉฺ + อาเป + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คจฺฉฺ + อาเป + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อา	คจฺฉาเปติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉาเปติ**. (ย่อมให้ไป)

คมุธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คเมติ	คเมนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	คเมสิ	คเมถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	คเมมิ	คเมม	อมฺหโยค

คมุธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คมยติ	คมยนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	คมยสิ	คมยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คมยามิ	คมยาม	อมฺห โยค

คมุธาตุ + ณาเปปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉาเปติ	คจฺฉาเปนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	คจฺฉาเปสิ	คจฺฉาเปถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คจฺฉาเปมิ	คจฺฉาเปม	อมฺห โยค

คมุธาตุ + ณาปยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	คจฺฉาปยติ	คจฺฉาปยนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	คจฺฉาปยสิ	คจฺฉาปยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	คจฺฉาปยามิ	คจฺฉาปยาม	อมฺห โยค

ทำตัวรูป **ฆเฏฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฆฏ อีหายํ ในความพยายาม
ตั้ง ฆฏ ชื่อ ธาตุ	ฆฏ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฆฏ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ฆฏนฺตํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ ฆฏนฺตํ ซึ่งผู้สามารถพยายาม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง เณและตั้งชื่อการิตะ	ฆฏ + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~ฆฏนฺตํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ฆฏ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ฆฏ + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ฆฏ + เอ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฆฏ + เอ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฆฏ + เอ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะ ฏ ไปประกอบกับสระ เอ	ฆเฏติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฆเฏติ.** (ย่อมให้พยายาม)

ฆฏธาตุ + เณปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฆเฏติ	ฆเฏนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ฆเฏสิ	ฆเฏถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ฆเฏมิ	ฆเฏม	อมฺหโยค

ฆฏธาตุ + ณยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฆฏยติ	ฆฏยนฺติ	นามโยค
มัชฌิม.	ฆฏยสิ	ฆฏยถ	ตุมฺหโยค
อุตตม.	ฆฏยามิ	ฆฏยาม	อมฺหโยค

ฆฏธาตุ + ณาเปปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฆฏาเปติ	ฆฏาเปนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ฆฏาเปสิ	ฆฏาเปถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ฆฏาเปมิ	ฆฏาเปม	อมฺห โยค

ฆฏธาตุ + ณาปยปัจจัย + วัตตมานาวิภัตติ (เหตุกัตตุ)

	ปรัสสบท		
บุรุษ	เอก.	พหุ.	โยค
ปฐม.	ฆฏาปยติ	ฆฏาปยนฺติ	นาม โยค
มัชฌิม.	ฆฏาปยสิ	ฆฏาปยถ	ตุมฺห โยค
อุตตม.	ฆฏาปยามิ	ฆฏาปยาม	อมฺห โยค

๔๔๓. คุห–ทุสานํ ทีฆํ.

การิเต ในเพราะการิตปัจจัย **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **สโร** อ.สระ **คุหทุสานํ** ของ คุห และ ทุสธาตุ ท. **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ.

(เพราะการิตปัจจัย ทีฆะสระของ คุห และ ทุสธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ทีฆวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **คูหยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คุห สํวรเณ ในการสำรวม (ปิด)
ตั้ง คุห ชื่อ ธาตุ	คุห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คุหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

คุหิตุํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ คหิตุํ เพื่ออันปิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง ณยปัจจัย และตั้งชื่อการิตะ	คุหฺ + ณย	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~คุหิตุํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	คุหฺ + ณฺ อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺอนุพันธ์	คุหฺ + ~~ณฺ~~ อย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อุ	คฺ อุ หฺ + อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย ทีฆะ อุ เป็น อู	คฺ อุ ➛ อู หฺ + อย	= คุหทุสานํ ทีฆํ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	คฺ อู หฺ + อย + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	คฺ อู หฺ + อย + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	คฺ อู หฺ + อย + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	คูหยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คูหยติ.** (ย่อมให้ปกปิด)

ทำตัวรูป **ทูสยติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทุส อปฺปีติมฺหิ ในความไม่ยินดี
ตั้ง ทุส ชื่อ ธาตุ	ทุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ทุสฺสนฺตํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ ทุสฺสนฺตํ ซึ่งผู้สามารถประทุษร้าย อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง ณยปัจจัย และตั้งชื่อการิตะ	ทุสฺ + ณย	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~ทุสฺสนฺตํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ทุสฺ + ณฺ อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ทุสฺ + ~~ณฺ~~ อย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อุ	ทฺ อุ สฺ + อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย ทีฆะ อุ เป็น อู	ทฺ อุ ➛ อู สฺ + อย	= คุหทุสานํ ทีฆํ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ทฺ อู สฺ + อย + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ทฺ อู สฺ + อย + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ทฺ อู สฺ + อย + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ทูสยติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทูสยติ.** (ย่อมให้ประทุษร้าย)

ภูวาทิ : อิจฺฉนฺตํ ปโยชยติ อิจฺฉาเปติ อิจฺฉาปยติ. (อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ณาเป, ณาปย + ติ)

: อิจฺฉนฺตํ ปโยชยติ เอเสติ เอสยติ. (อิสุ อิจฺฉายํ ปรารถนา + ,เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถปรารถนา, ยัง... ย่อมให้ปรารถนา.

: นิยจฺฉนฺตํ ปโยชติ นิยาเมติ นิยามยติ. (นิปุพฺพ + ยมุ อุปรเม ในการงดเว้น + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถงดเว้น, ยัง... ย่อมให้งดเว้น.

: อาสนฺตํ ปโยชยติ อาเสติ อาสยติ อจฺฉาเปติ อจฺฉาปยติ. (อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถอยู่, ยัง... ย่อมให้อยู่.

: ลภนฺตํ ปโยชยติ ลาเภติ ลาภยติ. (ลภ ลาเภ ในการได้ + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถได้, ยัง... ย่อมให้ได้.

: วจนฺตํ ปโยชยติ วาเจติ วาจยติ วาจาเปติ วาจาปยติ. (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถกล่าว, ยัง... ย่อมให้กล่าว.

: วสนฺตํ ปโยชยติ วาเสติ วาสยติ วาสาเปติ วาสาปยติ. (วส นิวาเส ในการอยู่ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย+ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถอยู่, ยัง... ย่อมให้อยู่.

: วหนฺตํ ปโยชยติ วาเหติ วาหยติ วาหาเปติ วาหาปยติ. (วห ปาปเน ในการให้ถึง + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถนำไป, ยัง... ย่อมให้นำไป.

: ชีรนฺตํ ปโยชยติ ชีเรติ ชีรยติ ชีราเปติ ชีราปยติ. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถแก่–คร่ำคร่า, ยัง... ย่อมให้คร่ำคร่า.

: มรนฺตํ ปโยชยติ มาเรติ มารยติ มาราเปติ มาราปยติ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถตาย, ยัง... ย่อมให้ตาย.

: ทิสฺสนฺตํ ปโยชยติ ทสฺเสติ ทสฺสยติ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเห็น, ยัง... ย่อมให้ดู, ย่อมให้เห็น.

: ตุทนฺตํ ปโยชยติ โตเทติ โตทยติ โตทาเปติ โตทาปยติ. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถแทง, ยัง... ย่อมให้แทง.

: ปวิสนฺตํ ปโยชยติ ปเวเสติ ปเวสยติ ปเวสาเปติ ปเวสาปยติ. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเข้าไป, ยัง... ย่อมให้เข้าไป.

: อุทฺทิสนฺตํ ปโยชยติ อุทฺทิสาเปติ อุทฺทิสาปยติ. (อุปุพฺพ + ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด–แสดง + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถสวด–แสดง, ยัง... ย่อมให้สวด, ย่อมให้แสดง.

: ปโหนฺตํ ปโยชยติ ปหาเวติ ปหาวยติ. (ปปุพฺพ + หู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเพียงพอ, ยัง... ย่อมให้เพียงพอ.

: สยนฺตํ ปโยชยติ สาเยติ สายยติ สายาเปติ สายาปยติ, สยาเปติ สยาปยติ.

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถนอน, ยัง... ย่อมให้นอน. (สิ สเย ในการนอน + เณ,ณย,ณาเป,ณาปย + ติ)

: นยนฺตํ ปโยชยติ นยาเปติ นยาปยติ. (นี นเย ในการนำไป + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถนำไป, ยัง... ย่อมให้นำไป.

: ปติฏฺฐนฺตํ ปโยชติ ปติฏฺฐาเปติ ปติฏฺฐเปติ, ปติฏฺฐาปยติ. (ปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถยืนอยู่, ยัง... ย่อมให้ยืน, ย่อมให้ตั้งไว้.

๕๔๔ หนสฺส ฆาโต.

ณมฺหิ ในเพราะปัจจัยอันมี ณฺ อนุพันธ์ **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **ฆาโต** อ.การแปลงเป็น ฆาต **หนสฺส** แห่ง หนธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะปัจจัยที่มี ณฺ อนุพันธ์ แปลง หนธาตุ เป็น ฆาต)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **ฆาเตติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หิสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

หนนฺตํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ หนนฺตํ ซึ่งบุคคลผู้สามารถฆ่า อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	หนฺ + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	หนนฺตํ ปโยเชติ	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	หนฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	หนฺ + ณฺ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะการิตปัจจัย แปลง หนฺ เป็น ฆาตฺ	หนฺ → ฆาตฺ + เอ	= หนสฺส ฆาโต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ฆาตฺ + เอ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ฆาตฺ + เอ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ฆาตฺ + เอ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ฆาเตติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฆาเตติ.** (ย่อมให้ฆ่า)

ทำตัวรูป **วเธติ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อ ธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ อ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

หนนฺตํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ หนนฺตํ ซึ่งบุคคลผู้สามารถฆ่า อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	หนฺ + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	หนนฺตํ ปโยเชติ	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	หนฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	หนฺ + ณฺ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะการิตปัจจัย แปลงหนฺ เป็น วธฺ	หนฺ → วธฺ + เอ	= วโธ วา สพฺพตฺถ.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	วธฺ + เอ + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	วธฺ + เอ + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	วธฺ + เอ + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วเธติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วเธติ.** (ย่อมให้ฆ่า)

ภูวาทิ : ชุโหนฺตํ ปโยชยติ ชุหาเวติ ชุหาวยติ. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ การให้, กิน, บวงสรวง + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถบูชา, ยัง... ย่อมให้บูชา.

: ชหนฺตํ ปโยชยติ ชหาเปติ ชหาปยติ, หาเปติ หาปยติ. (หา จาเค ในการสละ–ละ + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถสละ, ยัง... ย่อมให้สละ, ย่อมให้ละ.

: ททนฺตํ ปโยชยติ ทาเปติ ทาปยติ. (ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถให้, ยัง... ย่อมให้ให้.

: ปิทหนฺตํ ปโยชยติ ปิธาเปติ ปิธาปยติ. (อปิ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถปิด, ยัง... ย่อมให้ปกปิด.

รุธาทิ : รุนฺธนฺตํ ปโยชยติ โรเธติ โรธยติ โรธาเปติ โรธาปยติ. (รุธ อาวรเณ ในการปิด–กั้น + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถปิดกั้น, ยัง... ย่อมให้ปิด–กั้น.

: ฉินฺทนฺตํ ปโยชยติ เฉเทติ เฉทยติ เฉทาเปติ เฉทาปยติ. (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการตัด + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถตัด, ยัง... ย่อมให้ตัด.

: ยุญฺชนฺตํ ปโยชยติ โยเชติ โยชยติ โยชาเปติ โยชาปยติ. (ยุช โยเค ในการประกอบ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถประกอบ, ยัง... ย่อมให้ประกอบ.

: ภุญฺชนฺตํ ปโยชยติ โภเชติ โภชยติ โภชาเปติ โภชาปยติ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถกิน, ยัง.. ย่อมให้กิน.

: มุญฺจนฺตํ ปโยชยติ โมเจติ โมจยติ โมจาเปติ โมจาปยติ. (มุจ โมจเน ในการปล่อย + เณ + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถปล่อย, ยัง... ย่อมให้ปล่อย.

ทิวาทิ : ทิพฺพนฺตํ ปโยชยติ เทเวติ เทวยติ. (ทิวุ กีฬาวิชิคีสาพฺยวหารชุตถุติกนฺติคตีสุ + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเล่น, ยัง... ย่อมให้เล่น, ย่อมให้รุ่งเรือง, ย่อมให้ไป...

: อุปฺปชฺชนฺตํ ปโยชยติ อุปฺปาเทติ อุปฺปาทยติ. (อุปฺปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ, ณย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเกิดขึ้น, ยัง... ย่อมให้เกิดขึ้น.

: พุชฺฌนฺตํ ปโยชยติ โพเธติ โพธยติ พุชฺฌาเปติ พุชฺฌาปยติ. (พุธ อวโพธเน ในการรู้ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถรู้, ยัง... ย่อมให้รู้.

: ตุสฺสนฺตํ ปโยชยติ โตเสติ โตสยติ โตสาเปติ โตสาปยติ. (ตุส ปีติมฺหิ ความยินดี + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถยินดี, ยัง... ย่อมให้ยินดี.

: สมฺมนฺตํ ปโยชยติ สเมติ สมยติ. (สมุ อุปสเม ในความสงบ + เณ, ณย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถสงบ, ยัง... ย่อมให้สงบ.

: กุปฺปนฺตํ ปโยชยติ โกเปติ โกปยติ. (กุป โกเป ในความโกรธ + เณ, ณย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถโกรธ, ยัง... ย่อมให้โกรธ.

: ชายนฺตํ ปโยชยติ ชเนติ ชนยติ. (ชน ชนเน ในการเกิด+ เณ, ณย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเกิดขึ้น, ยัง... ย่อมให้เกิด.

สฺวาทิ : สุณนฺตํ ปโยชยติ สาเวติ สาวยติ. (สุ สวเณ ในการฟัง + เณ, ณย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถฟัง, ยัง... ย่อมให้ฟัง.

: ปาปุณนฺตํ ปโยชยติ ปาเปติ ปาปยติ. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง–บรรลุ + เณ, ณย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถถึงหรือบรรลุ, ยัง... ย่อมให้ถึง, ย่อมให้บรรลุ.

กิยาทิ : วิกฺกิณนฺตํ ปโยชยติ วิกฺกายาเปติ วิกฺกายาปยติ. (วิปุพฺพ+ กี ทพฺพวินิมเย ในการซื้อ+ณาเป,ณาปย+ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถขาย, ยัง... ย่อมให้ขาย.

: ชินนฺตํ ปโยชยติ ชยาเปติ ชยาปยติ. (ชิ ชเย ในการชนะ + ณาเป, ณาปย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถชนะ, ยัง... ย่อมให้ชนะ.

: ชานนฺตํ ปโยชยติ ญาเปติ ญาปยติ. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ณาเป, ณาปย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถรู้, ยัง... ย่อมให้รู้.

: คณฺหนฺตํ ปโยชยติ คาเหติ คาหยติ คาหาเปติ คาหาปยติ. (คห อุปาทาเน การถือเอา + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)
ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถถือเอา, ยัง... ย่อมให้ถือเอา.

: คณฺหนฺตํ ปโยชยติ คณฺหาเปติ คณฺหาปยติ. (คห อุปาทาเน การถือเอา + ณฺหา + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถถือเอา, ยัง... ย่อมให้ถือเอา.

ตนาทิ : วิตนฺตํ ปโยชยติ วิตาเนติ วิตานยติ. (วิปุพฺพ + ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + เณ, ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถแผ่ขยาย, ยัง... ย่อมให้แผ่ไป.

: กโรนฺตํ ปโยชยติ กาเรติ การยติ การาเปติ การาปยติ. (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถกระทำ, ยัง... ย่อมให้กระทำ.

จุราทิ : โจเรนฺตํ ปโยชยติ โจราเปติ โจราปยติ. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถลักขโมย, ยัง... ย่อมให้ลักขโมย.

: จินฺเตนฺตํ ปโยชยติ จินฺตาเปติ จินฺตาปยติ. (จินฺต จินฺตายํ ในความคิด + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถคิด, ยัง... ย่อมให้คิด.

: ปูเชนฺตํ ปโยชยติ ปูชาเปติ ปูชาปยติ. (ปูช ปูชายํ ในการบูชา + ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถบูชา, ยัง... ย่อมให้บูชา.

ธาตุ– : ติติกฺขนฺตํ ปโยชยติ ติติกฺเขติ ติติกฺขาเปติ. (ติช นิสานพนฺธนขมาสุ ลับให้คม–การผูก–อดทน + ข + เณ, ณาเป + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถอดกลั้น, ยัง... ย่อมให้อดกลั้น.

: ติกิจฺฉนฺตํ ปโยชยติ ติกิจฺเฉติ ติกิจฺฉยติ ติกิจฺฉาเปติ ติกิจฺฉาปยติ. (กิต โรคาปนยเน ในการนำออกซึ่งโรค, การเยียวยา + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเยียวยา, ยัง... ย่อมให้เยี่ยวยา, ย่อมให้รักษา.

: พุภุกฺขนฺตํ ปโยชยติ พุภุกฺเขติ พุภุกฺขยติ พุภุกฺขาเปติ พุภุกฺขาปยติ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + ข + เณ, ณย, ณาเป, ณาปย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถเพื่ออันจะกิน, ยัง... ย่อมให้ปรารถนาเพื่ออันจะกิน)

: ปพฺพตายนฺตํ ปโยชยติ ปพฺพตายยติ. (ปพฺพต + อาย + ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถประพฤติเพียงดังภูเขา, ยัง... ย่อมให้ประพฤติเพียงดังภูเขา.

: ปุตฺตียนฺตํ ปโยชยติ ปุตฺตียยติ. (ปุตฺต + อีย + ณย + ติ)

ย่อมใช้ ซึ่งบุคคลผู้สามารถประพฤติเพียงดังบุตร, ยัง... ย่อมให้ประพฤติเพียงดังบุตร.

ทำตัวรูป **ติติกฺขาเปติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ติช ขนฺติยํ ในความอดกลั้น
ตั้ง ติช ชื่อ ธาตุ	ติช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ติชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ข ปัจจัยหลังจากธาตุ	ติชฺ + ข	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา.
ติ เทฺวภาวะ	ติ–ติชฺ + ข	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
เพราะขปัจจัย แปลง ชฺ เป็น กฺ	ติ ติ ชฺ → กฺ + ข	= โก เข จ.

ติติกฺขิตุํ ปโยเชตีติ อตฺเถ : ปโยเชติ ย่อมใช้ ติติกฺขิตุํ เพื่ออันอดกลั้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง ณาเปปัจจัย และตั้งชื่อการิตะ	ติติกฺข + ณาเป	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
ลบวากยะ	~~ติติกฺขิตุํ ปโยเชติ~~	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ติติกฺข + ณฺ อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ติติกฺข + ~~ณฺ~~ อาเป	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ติติกฺขฺ อ + อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ติติกฺขฺ ~~อ~~ + อาเป	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อา	ติติกฺขาเป	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลงวัตตมานาวิภัตติ	ติติกฺขาเป + วัตตมานา	= ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
ลงปรัสสบทในอรรถกัตตา	ติติกฺขาเป + ปรัสสบท	= กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
ลง ติ ปฐมบุรุษ เอกวจนะ	ติติกฺขาเป + ติ	= นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิฯ

สำเร็จรูปเป็น **ติติกฺขาเปติ.** (ย่อมให้อดกลั้น)

จบ ธาตุปัจจยันตนัย

จบ อาขยาตกัณฑ์

สรุปธาตุในอาขยาต (ธาตุ+(ปัจจัย)+วิภัตติ)

๑. ภูวาทิคณะ

๑.๑ สวุทธิกภูวาทินัย

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น	ภวติ	–	ภาเวติ	ภาวียติ	ภูยเต
	อภวิ	–	อภาเวสิ	อภาวียิ	อภูยิตฺถ
	ภวิสฺสติ	–	ภาเวสฺสติ	ภาวียิสฺสติ	ภูยิสฺสเต
๒. ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม	ปจติ	ปจฺจติ	ปาเจติ	ปาจียติ	–
	อปจิ	อปจฺจิ	อปาเจสิ	อปาจียิ	–
	ปจิสฺสติ	ปจฺจิสฺสติ	ปาเจสฺสติ	ปาจียิสฺสติ	–
๓. คมุ คติมฺหิ ในการไป, การถึง	คจฺฉติ	คจฺฉียติ	คจฺฉาเปติ	คจฺฉาปียติ	–
	อคจฺฉิ	อคจฺฉียิ	อคจฺฉาเปสิ	อคจฺฉาปียิ	–
	คจฺฉิสฺสติ	คจฺฉียิสฺสติ	คจฺฉาเปสฺสติ	คจฺฉาปียิสฺสติ	–
๔. อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา	อิจฺฉติ	อิจฺฉียติ	อิจฺฉาเปติ	อิจฺฉาปียติ	–
	อิจฺฉิ	อิจฺฉียิ	อิจฺฉาเปสิ	อิจฺฉาปียิ	–
	อิจฺฉิสฺสติ	อิจฺฉียิสฺสติ	อิจฺฉาเปสฺสติ	อิจฺฉาปียิสฺสติ	–
๕. ยมุ อุปรเม ในการงดเว้น	นิยจฺฉติ	นิยจฺฉียติ	นิยจฺฉาเปติ	นิยจฺฉาปียติ	–
	สญฺญมติ	สญฺญมียติ	สญฺญมาเปติ	สญฺญมาปียติ	–
๖. อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้	อจฺฉติ	อจฺฉียติ	อจฺฉาเปติ	อจฺฉาปียติ	–
	อุปาสติ	อุปาสียติ	อุปาสาเปติ	อุปาสาปียติ	–
๗. ลภ ลาเภ ในการได้	ลภติ	ลพฺภติ	ลาเภติ	ลาภียติ	–
	อลภิ	อลพฺภิ	อลาเภสิ	อลาภียิ	–
	ลภิสฺสติ	ลพฺภิสฺสติ	ลาเภสฺสติ	ลาภียิสฺสติ	–
๘. วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด	วจติ	วุจฺจติ	วาเจติ	วาจียติ	–
	อโวจ	อวุจฺจิตฺถ	อวาเจสิ	อวาจียิ	–

	วกฺขติ	วุจฺจิสฺสติ	วาเจสฺสติ	วาจียิสฺสติ	–
๙. วส นิวาเส ในการอยู่	วสติ	วุสฺสติ	วาเสติ	วาสียติ	–
๑๐. รุท อสฺสุวิโมจเน ในการร้องไห้	โรทติ	–	โรทาเปติ	โรทาปียติ	รุชฺชเต
๑๑. กุส อกฺโกเส ในการด่า	อกฺโกสติ	อกฺกุสฺสติ	อกฺโกสาเปติ	อกฺโกสาปียติ	–
๑๒. วห ปาปเณ ในการให้ถึง,นำไป	วหติ	วุยฺหติ	วาหาเปติ	วาหาปียติ	–
๑๓. ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมวัย	ชีรติ	ชีรียติ	ชีราเปติ	ชีราปียติ	–
๑๔. มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต	มรติ, มียฺยติ	–	มาเรติ	มารียติ	มรียเต
๑๕. ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น	ปสฺสติ	ทิสฺสติ	ปสฺสาเปติ	ปสฺสาปียติ	–
๑๖. สท คตฺยาวสาเน ในการนั่ง	นิสีทติ	–	นิสีทาเปติ	นิสีทาปียติ	นิสชฺชเต
	ปสีทติ	ปสีทียติ	ปสีทาเปติ	ปสีทาปียติ	–
๑๗. ยช เทวปูชายํ ในการบูชาเทวดา	ยชติ	อิชฺชเต	ยชาเปติ	ยชาปียติ	–
๑๘. วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด	วทติ, วชฺเชติ	วทียติ	วาทาเปติ	วาทาปียติ	–
๑๙. กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า	จงฺกมติ	–	จงฺกมาเปติ	จงฺกมาปียติ	จงฺกมียเต
๒๐. จล กมฺปเน ในความหวั่นไหว	จลติ	–	จาเลติ	จาลียติ	จลียเต
๒๑. ทล ทลเน ในความรุ่งเรือง	ทททฺทลฺลติ	–	ทททฺทลฺลาเปติ	ทททฺทลฺลาปียติ	ทททฺทลฺลียเต
๒๒. เฌ จินฺตายํ ในความคิด,เพ่ง,เผา	ฌายติ	ฌายียติ	ฌาเปติ	ฌาปียติ	–

๑.๒ (อวุทธิก)ตุทาทินัย

๒๓. ตุท พฺยถเน ในการแทง	ตุทติ	ตุชฺชติ	โตทาเปติ	โตทาปียติ	–
๒๔. วิส ปเวสเน ในการเข้าไป	ปวิสติ	ปวิสิยฺยติ	ปเวเสติ	ปเวสียติ	–
	ปวิสิ	ปวิสียิ	ปเวเสสิ	ปเวสียิ	–
	ปวิสิสฺสติ	ปวิสียิสฺสติ	ปเวเสสฺสติ	ปเวสียิสฺสติ	–
๒๕. นุท เขเป ในการทิ้ง (บรรเทา)	นุทติ	นุทียติ	โนทาเปติ	โนทาปียติ	–
๒๖. ทิส อติสชฺชเน ในการแสดง	อุทฺทิสติ	อุทฺทิสียติ	อุทฺทิสาเปติ	อุทฺทิสาปียติ	–
๒๗. ลิข เลขเน ในการขีดเขียน	ลิขติ	ลิขียติ	ลิขาเปติ	ลิขาปียติ	–
๒๘. ผุส สมฺผสฺเส ในการกระทบ	ผุสติ	ผุสียติ	โผสาเปติ	โผสาปียติ	–

๑.๓ หูวาทิพัย

๒๙. หู สตฺตายํ ในความมี,ความเป็น	โหติ	–	ปหาเวติ	ปหาวียติ	หูยเต
	อโหสิ	–	ปหาเวสิ	ปหาวียิ	อหูยิตฺถ
	โหหิสฺสติ	–	ปหาเวสฺสติ	ปหาวียิสฺสติ	หูยิสฺสเต
๓๐. ภู สตฺตายํ ในความมี,ความเป็น	อนุโภติ	อนุภูยติ	อนุภาเวติ	อนุภาวียติ	–
๓๑. สิ สเย ในการนอน	เสติ, สยติ	–	สยาเปติ	สยาปียติ	สียเต
๓๒. นี ปาปเณ ในการให้ถึง,นำไป	เนติ, นยติ	นียติ	นยาเปติ	นยาปียติ	–
๓๓. ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามไป	ติฏฺฐติ	–	ปติฏฺฐาเปติ	ปติฏฺฐาปียติ	ฐียเต
๓๔. ปา ปาเน ในการดื่ม	ปิวติ, ปิพติ	ปียติ	ปิวาเปติ	ปิวาปียติ	–
๓๕. อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น	อตฺถิ	–	–	–	–
๓๖. พฺรู วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด	พฺรวีติ	–	–	–	–
๓๗. หน หึสายํ ในการเบียดเบียน	หนฺติ, หนติ	หญฺญติ	ฆาเตติ, วเธติ	ฆาตียติ	–

๑.๔ ชุโหตยาทิพัย

๓๘. หุ หพฺยปทาเน ในการบวงสรวง	ชุโหติ,ชุหฺวติ	หูยติ	ชุหาเวติ	ชุหาวียติ	–
๓๙. หา จาเค ในการสละ	ชหาติ,วิชหาติ	หียติ	ชหาเปติ	ชหาปียติ	–
๔๐. ทา ทาเน ในการให้	ททาติ, เทติ	ทียติ	ทาเปติ	ทาปียติ	–
๔๑. ธา ธารเณ ในการทรงไว้	ทธาติ	ทธียติ	ทธาเปติ	ทธาปียติ	–
	ปิทหติ	ปิทหียติ	ปิทหาเปติ	ปิทหาปียติ	–

๒. รุธาทิคณะ

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น	รุนฺธติ	รุนฺธียติ	โรธาเปติ	โรธาปียติ	–
๒. ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการตัด	ฉินฺทติ	ฉิชฺชติ	เฉเทติ	เฉทียติ	–
๓. ภิทิ วิทารเณ ในการทำลาย	ภินฺทติ	ภิชฺชติ	เภเทติ	เภทียติ	–
๔. ยุช โยเค ในการประกอบ	ยุญฺชติ	ยุชฺชติ	โยเชติ	โยชียติ	–
๕. ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน	ภุญฺชติ	ภุญฺชียติ	โภเชติ	โภชียติ	–
๖. มุจ โมจเน ในการปล่อย	มุญฺจติ	มุจฺจติ	โมเจติ	โมจียติ	–

๓. ทิวาทิคณะ

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น	ทิพฺพติ	ทิพฺพติ	เทเวติ	เทวียติ	–
๒. สิวุ ตนฺตสนฺตาเน ในการเย็บ	สิพฺพติ	สิพฺพติ	เสเวติ	เสวียติ	–
๓. ปท คติมฺหิ ในการไป	อุปฺปชฺชติ	–	อุปฺปาเทติ	อุปฺปาทียติ	อุปฺปชฺชเต
	อุปปชฺชติ	อุปปชฺชติ	อุปปาเทติ	อุปปาทียติ	–
	ปฏิปชฺชติ	ปฏิปชฺชติ	ปฏิปาเทติ	ปฏิปาทียติ	–
	สมฺปชฺชติ	–	สมฺปาเทติ	สมฺปาทียติ	สมฺปชฺชเต
	วิปชฺชติ	–	วิปาเทติ	วิปาทียติ	วิปชฺชเต
๔. พุธ อวคมเน ในการรู้	พุชฺฌติ	พุชฺฌติ	โพเธติ	โพธียติ	–
๕. ยุธ สมฺปหาเร ในการต่อสู้,การรบ	ยุชฺฌติ	ยุชฺฌติ	โยเธติ	โยธียติ	–
๖. กุธ โกเป ในความกำเริบ, โกรธ	กุชฺฌติ	–	โกเธติ	โกธียติ	กุชฺฌเต
๗. วิธ ตาฬเน ในการแทง	วิชฺฌติ	วิชฺฌติ	เวเธติ	เวธียติ	–
๘. นห พนฺธเน ในการผูก	สนฺนยฺหติ	สนฺนยฺหติ	สนฺนหาเปติ	สนฺนหาปียติ	–
๙. มน ญาเณ ในความรู้	มญฺญติ	มญฺญติ	มนาเปติ	มนาปียติ	–
๑๐. ทา อาทาเน ในการถือเอา	สมาทิยติ	สมาทียติ	สมาทาเปติ	สมาทาปียติ	–
๑๑. ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี	ตุสฺสติ	–	โตสาเปติ	โตสาปียติ	ตุสฺสเต
๑๒. สมุ อุปสเม ในความสงบ	สมฺมติ	–	สเมติ	สมียติ	สมฺมเต
๑๓. กุป โกเป ในความกำเริบ,โกรธ	กุปฺปติ	–	โกเปติ	โกปียติ	กุปฺปเต
๑๔. ชน ชนเน ในการเกิด	ชายติ	ชนียติ	ชเนติ	ชนียติ	–

๔. สวาทิคณะ

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. สุ สวเณ ในการฟัง	สุณาติ	สูยติ	สาเวติ	สาวียติ	–
	สุโณติ	สุยฺยติ	สาวยติ	สาวยียติ	–
๒. หิ คติมฺหิ ในการไป	ปหิณาติ	ปหียติ	ปหายาเปติ	ปหายาปียติ	–
๓. วุ สํวรเณ ในการป้องกัน	อาวุณาติ	อาวูยติ	อาวาเวติ	อาวาวียติ	–

๔. มิ ปกฺเขเป ในการใส่เข้าไป	มิโนติ	มียติ	มาเปติ	มาปียติ	–
๕. อป ปาปุณเน ในการถึง, บรรลุ	ปาปุณาติ	ปาปียติ	ปาเปติ	ปาปียติ	–
๖. สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ,อาจ	สกฺกุณาติ	–	สกฺกาเปติ	สกฺกาปียติ	สกฺกเต

๕. กิยาทิคณะ

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. กี ทพฺพวินิมเย ในการซื้อ–ขาย	กิณาติ	กียติ	กาเปติ	กาปียติ	–
	วิกฺกิณาติ	วิกฺกียติ	วิกฺกาเปติ	วิกฺกาปียติ	–
๒. ชิ ชเย ในการชนะ	ชินาติ	ชียติ	ชาเปติ	ชาปียติ	–
๓. จิ จเย ในการสั่งสม	จินาติ	จียติ	จาเปติ	จาปียติ	–
๔. ญา อวโพธเน ในการรู้	ชานาติ	ญายติ	ญาเปติ	ญาปียติ	–
๕. มา มาเน ในการนับ–ชั่ง–ตวง	มินาติ	มียติ	มาเปติ	มาปียติ	–
๖. ลู เฉทเน ในการตัด, เกี่ยว	ลุนาติ	ลูยติ	ลาเวติ	ลาวียติ	–
๗. ธู กมฺปเน ในความหวั่นไหว	ธุนาติ	ธูยติ	ธาเวติ	ธาวียติ	–
๘. คห อุปาทาเน ในการถือเอา	คณฺหาติ	คยฺหติ	คาหาเปติ	คาหาปียติ	–

๖. ตนาทิคณะ

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป	ตโนติ	ปตายติ	วิตาเนติ	วิตานียติ	–
๒. กร กรเณ ในการกระทำ	กโรติ	กรียติ	กาเรติ	การียติ	–
	กยิรติ	กรียฺยติ	การยติ	การียติ	–
	อภิสงฺขโรติ	อภิสงฺขรียติ	อภิสงฺขาเรติ	อภิสงฺขารียติ	–
๓. สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ,อาจ	สกฺโกติ	–	สกฺกาเปติ	สกฺกาปียติ	สกฺกเต
๔. อป ปาปุณเน ในการถึง, บรรลุ	ปปฺโปติ	ปาปียติ	ปาเปติ	ปาปียติ	–

๗. จุราทิคณะ

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. จุร เถยฺเย ในความลักขโมย	โจเรติ	โจรียติ	โจราเปติ	โจราปียติ	–
	โจรยติ	โจรยียติ	โจราปยติ	โจราปยียติ	–
๒. จินฺต จินฺตายํ ในความคิด	จินฺเตติ	จินฺตียติ	จินฺตาเปติ	จินฺตาปียติ	–
	จินฺเตสิ	จินฺตียิตฺถ	จินฺตาเปสิ	จินฺตาปียิตฺถ	–
	จินฺเตสฺสติ	จินฺตียิสฺสติ	จินฺตาเปสฺสติ	จินฺตาปียิสฺสติ	–
	จินฺตยติ	จินฺตยียติ	จินฺตาปยติ	จินฺตาปยียติ	–
	จินฺตยิ	จินฺตยียิตฺถ	จินฺตาปยิ	จินฺตาปยียิตฺถ	–
	จินฺตยิสฺสติ	จินฺตยียิสฺสติ	จินฺตาปยิสฺสติ	จินฺตาปยียิสฺสติ	–
๓. มนฺต คุตฺตภาสเน ในการปรึกษา	มนฺเตติ	มนฺตียติ	มนฺตาเปติ	มนฺตาปียติ	–
	อามนฺเตติ	อามนฺตียติ	อามนฺตาเปติ	อามนฺตาปียติ	–
๔. ปาล รกฺขเณ ในการรักษา	ปาเลติ	ปาลียติ	ปาลาเปติ	ปาลาปียติ	–
๕. ฆฏฺ ฆฏฺเน ในการสืบต่อ	ฆาเฏติ,ฆเฏติ	ฆฏียติ	ฆฏาเปติ	ฆฏาปียติ	–
๖. วิท ญาเณ ในความรู้	เวเทติ	เวทียติ	เวทาเปติ	เวทาปียติ	–
๗. คณ สงฺขฺยาเน ในการนับ	คเณติ	คณียติ	คณาเปติ	คณาปียติ	–

ธาตุปัจจยันตนัย

ธาตุและอรรถของธาตุ	กัตตุรูป	กัมมรูป	เหตุกัตตุรูป	เหตุกัมมรูป	ภาวรูป
๑. ติช ขนฺติยํ ในความอดทน	ติติกฺขติ	ติติกฺขียติ	ติติกฺขาเปติ	ติติกฺขาปียติ	–
๒. คุป นินฺทายํ ในการติเตียน	ชิคุจฺฉติ	ชิคุจฺฉียติ	ชิคุจฺฉาเปติ	ชิคุจฺฉาปียติ	–
๓. กิต โรคาปนยเน ในการเยียวยา	ติกิจฺฉติ	ติกิจฺฉียติ	ติกิจฺฉาเปติ	ติกิจฺฉาปียติ	–
๔. กิต สํสเย ในความสงสัย	วิจิกิจฺฉติ	วิจิกิจฺฉียติ	วิจิกิจฺฉาเปติ	วิจิกิจฺฉาปียติ	–
๕. มาน วีมํสเน ในการพิจารณา	วีมํสติ	วีมํสียติ	วีมํสาเปติ	วีมํสาปียติ	–
๖. ภุช พุภุกฺขหรเณ ในการกลืนกิน	พุภุกฺขติ	พุภุกฺขียติ	พุภุกฺขาเปติ	พุภุกฺขาปียติ	–
๗. ฆส อทเน ในการกิน	ชิฆจฺฉติ	ชิฆจฺฉียติ	ชิฆจฺฉาเปติ	ชิฆจฺฉาปียติ	–
๘. หร หรเณ ในการนำไป	ชิคีสติ	ชิคีสียติ	ชิคีสาเปติ	ชิคีสาปียติ	–

๙. สุ สวเณ ในการฟัง	สุสฺสูสติ	สุสฺสูสียติ	สุสฺสูสาเปติ	สุสฺสูสาปียติ	–
๑๐. ปา ปาเน ในการดื่ม	ปิวาสติ	ปิวาสียติ	ปิวาสาเปติ	ปิวาสาปียติ	–
๑๑. ชิ ชเย ในการชนะ	วิชีคีสติ	วิชีคีสียติ	วิชีคีสาเปติ	วิชีคีสาปียติ	–

นาม (ธาตุรูป)	**กัตตุรูป**	**กัมมรูป**	**เหตุกัตตุรูป**	**เหตุกัมมรูป**	**ภาวรูป**
๑. นาม+อาย อาจาเร ประพฤติดุจ	ปพฺพตายติ	ปพฺพตายียติ	ปพฺพตายยติ	ปพฺพตายาปียติ	–
๒. นาม+อาย อาจาเร ประพฤติดุจ	สมุทฺทายติ	สมุทฺทายียเต	สมุทฺทายยติ	–	–
๓. นาม+อาย อาจาเร ประพฤติดุจ	จิจฺจิฏายติ	จิจฺจิฏายียเต	จิจฺจิฏายยติ	–	–
๔. นาม+อาย อาจาเร ประพฤติดุจ	ธูมายติ	ธูมายียเต	ธูมายยติ	–	–
๕. นาม+อีย อาจาเร ประพฤติดุจ	ฉตฺตียติ	ฉตฺตียียเต	ฉตฺตียยติ	–	–
๖. นาม+ อีย อาจาเร ประพฤติดุจ	ปุตฺตียติ	ปุตฺตียียเต	ปุตฺตียยติ	ปุตฺตียาปียติ	–
๗. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ต้องการเพื่อตน	ปตฺตียติ	ปตฺตียียเต	–	–	–
๘. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ”	วตฺถียติ	วตฺถียียติ	–	–	–
๙. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ”	ปริกฺขารียติ	ปริกฺขารียียติ	–	–	–
๑๐. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ”	จีวรียติ	จีวรียียติ	–	–	–
๑๑. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ”	ปฏียติ	ปฏียียติ	–	–	–
๑๒. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ”	ธนียติ	ธนียียติ	–	–	–
๑๓. น+อีย อตฺติจฺฉตฺเถ ”	ปุตฺตียติ	ปุตฺตียียติ	–	–	–
๑๔. นาม (ธาตุรูป) + ณย	ทฬฺหยติ	ทฬฺหยียเต	–	–	–
๑๕. นาม (ธาตุรูป) + ณย	ปมาณยติ	ปมาณยียเต	–	–	–
๑๖. นาม (ธาตุรูป) + ณย	อมิสฺสยติ	อมิสฺสยียติ	–	–	–
๑๗. นาม (ธาตุรูป) + ณย	อติหตฺถยติ	อติหตฺถยียติ	–	–	–
๑๘. นาม (ธาตุรูป) + ณย	อุปวีณยติ	อุปวีณยียติ	–	–	–
๑๙. นาม (ธาตุรูป) + ณย	วิสุทฺธยติ	วิสุทฺธยียติ	–	–	–
๒๐. นาม (ธาตุรูป) + ณย	กุสลยติ	กุสลยียติ	–	–	–

แบบฝึกหัดในอาขยาตกัณฑ์

๑. จงแสดงความหมายของคำว่า "อาขยาต" และลักษณะของอาขยาตเป็นอย่างไร? จงอธิบาย

๒. องค์ประกอบของอาขยาตมีอะไรบ้าง? จงอธิบาย

๓. จงแสดงความหมายของคำว่า "ธาตุ, ปัจจัย และวิภัตติ" มาดู

๔. จงอธิบายคาถาดังต่อไปนี้

ยํ ติกาลํ ติปุริสํ กฺริยาวาจิ ติการกํ,
อติลิงฺคํ ทฺวิวจนํ ตทาขฺยาตนฺติ วุจฺจติ.

๕. การจัดแบ่งธาตุออกเป็นหมวด ๆ จัดตามอะไร?

๖. คำว่า "ปรัสสบท" หมายความว่าอย่างไร? มีวิภัตติทั้งหมดกี่ตัว?

๗. วิภัตติอาขยาตเป็นเครื่องหมายให้ทราบอะไรได้บ้าง? จงอธิบาย

๘. วิภัตติฝ่ายอัตตโนบทใช้ในอรรถอะไรได้บ้าง? จงอธิบาย

๙. คำว่า "พามฺมุหิ ปพฺพชฺชมาเนปิ" กับ "พามฺมุหิ อปฺปพฺพชฺชมาเนปิ" แตกต่างกันอย่างไร? จงอธิบาย

๑๐. คำว่า "อาณัตติ" กับ "ปริกัปปะ" เป็นชื่อของวิภัตติหมวดไหน? เพราะเหตุอะไร? จึงได้ชื่อเช่นนั้น

๑๑. จงแปลสูตรว่า "อญฺเญสุ จ" และบอกอรรถของ จศัพท์ในสูตรนี้มาด้วย

๑๒. คำว่า "สัพพธาตุกวิภัตติ" หมายความว่าอย่างไร? จงอธิบาย

๑๓. การันต์ของธาตุในภาษาบาลี กับของสันสกฤตแตกต่างกันอย่างไร? มีข้อกำหนดอย่างไรเกี่ยวกับการันต์ของธาตุในภาษาบาลี และการที่เราทราบว่าธาตุนั้น ๆ มีการันต์อะไร? จะมีประโยชน์อะไรหรือไม่?

๑๔. คำว่า "ปโรปุริสะ" หมายความว่าอย่างไร? จงอธิบาย

๑๕. ปัจจุบันใกล้อนาคตใช้วิภัตติหมวดไหน? จงอธิบาย

๑๖. จงแจกปทมาลา อสธาตุ อปัจจัย วัตตมานาวิภัตติ วิภัตติฝ่ายปรัสสบท

๑๗. จงแจกปทมาลา อสธาตุ อปัจจัย สัตตมีวิภัตติ วิภัตติฝ่ายปรัสสบท

๑๘. จงแจกปทมาลา อสธาตุ อปัจจัย อัชชตนีวิภัตติ วิภัตติฝ่ายปรัสสบท โดยมี ออาคมหน้าธาตุด้วย

๑๙. บทว่า "ทมฺมิ, อุปฺปชฺชิ, ชญฺญา, วิชาเนมุ, มุญฺจติ" มาจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติอะไร?

๒๐. บทว่า "สมาทิยามิ" มีวิธีทำตัวรูปอย่างไร?

๒๑. มานิบาต ในสูตรว่า "มาโยเค สพฺพกาเล จ" ใช้ประกอบกับวิภัตติหมวดไหนได้บ้าง? จงอธิบาย

๒๒. ข้อกำหนดในการลง อิอาคมด้วยสูตรว่า "อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ" มีอะไรบ้าง?

๒๓. บทว่า "อุจฺจเต, หนฺติ, อกฺโกจฺฉิ, ปวกฺขามิ, ปจฺจสฺโสสุํ" มาจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติอะไร?

๒๔. บทว่า "ปาวิสิ, อุทปาทิ, อลตฺถ, อโวจ, จงฺกมติ" มาจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติอะไร?

๒๕. การที่จะลบ หิปัญจมีวิภัตติได้นั้น ต้องอยู่หลังจากการันต์อะไร? และในถ้ากรณีที่ไม่มีการลบ หิวิภัตติ จะต้องทำอย่างไร?

๒๖. บทว่า "อหุ, ชายติ, ปาเหสิ, วิชานิยา, กุรุพฺเพถ" มาจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติอะไร?

๒๗. จงแปลสูตรว่า "ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหมถาทีนมี" และข้อความว่า "พิจฺจตฺโถยมารมฺโภ" ท่านต้องการจะบอกอะไร? เกี่ยวกับสูตรนี้

๒๘. จงแสดงวิธีทำตัวรูปบทว่า "คจฺฉติ" ที่เป็นนามบทและอาขยาตบท?

๒๙. วิภัตติที่สามารถแปลงเป็น เอ ได้ มีกี่ตัว? อะไรบ้าง?

๓๐. ข ฉ และสปัจจัย ปัจจัยทั้งสามตัวนี้ ลงมาแล้วมีผลกับตัวธาตุอย่างไรหรือไม่? จงอธิบาย

๓๑. บทว่า "ติกิจฺฉติ, วิจิกิจฺฉติ, วีมํสติ, สุสฺสูสติ, ปพฺพตายติ" มาจากองค์ประกอบอะไรบ้าง? และแต่ละบทแปลว่าอะไร?

๓๒. การลงการิตปัจจัย มีผลต่อธาตุอย่างไรบ้าง? จงอธิบาย

๓๓. จงอธิบายคาถาดังต่อไปนี้

　　ทุห–ยาจ–รุธิ–ปุจฺฉ–　　　　ภิกฺข–สาส–วจาทโย
　　นี–วห–หร–มาที จ　　　　อุภเยเต ทฺวิกมฺมิกา.

๓๔. จงเปลี่ยนประโยคกัตตุวาจกต่อไปนี้ ให้เป็นประโยคเหตุกัตตุวาจก และเหตุกัมมวาจก พร้อมกับแปลมาด้วย
ประโยคกัตตุวาจก : อชปาโล อชํ คามํ เนติ.

๓๕. จงเปลี่ยนประโยคเหตุกัมมวาจกต่อไปนี้ ให้เป็นประโยคเหตุกัตตุวาจก และกัตตุวาจก พร้อมกับแปลมาด้วย
ประโยคเหตุกัมมวาจก : สามิเกน โคปาลํ คาวี ขีรํ ทุหาปียเต.

๓๖. กิริยาอาขยาตมีความสำคัญต่อโครงสร้างรูปประโยคในภาษาบาลีอย่างไรบ้าง?

ปริตฺตํ กฏฺฐมารุยฺห ยถา สีเท มหณฺณเว,
เอวํ กุสีตมาคมฺม สาธุชีวีปิ สีทติ.

บุคคลขึ้นสู่ไม้ท่อนเล็ก ย่อมจมในมหาสมุทร ฉันใด ถึงบุคคลผู้มีความเป็นอยู่ดี คบบุคคลผู้เกียจคร้าน ก็ย่อมจม ฉันนั้น

รูปสิทธิทีปนี

เล่ม ๒

อาขยาต - กิพพิธานกัณฑ์

พิมพ์ถวายเป็น “อาจริยบูชา”

แด่ พระภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต

เนื่องในวาระครบรอบ ๕ ปีแห่งมรณกาล

วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ชื่อหนังสือ :	**รูปสิทธิทีปนี** **เล่ม ๒ อาขยาต–กิพพิธานกัณฑ์** [แสดงขั้นตอนและวิธีทำตัวรูปในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ]
ISBN :	
จัดทำโดย :	พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ
รวบรวมและเรียบเรียง :	พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ
คอมพิวเตอร์/จัดรูปเล่ม :	พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ
ตรวจทาน :	พระมหาพิริยะ ภูริญาโณ พระมหาทรงพล รตนโชโต พระมหาสังคีต สงฺคีตวโร พระมหาธีรวัฒน์ โอภาโส พระพันศักดิ์ ปภสฺสโร พระมหาสุวิทย์ ปิยธมฺโม พระมหามงคลรัตน์ กนฺตสีโล พระมหาจรุณ จารุวณฺโณ พระภัทรธีนันท์ ติสฺสวํโส พระวัชรพล ปิยสีโล คุณวิไล สีสรรพ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์
ออกแบบปก :	คุณชัยโย ทองหมื่นไวย์
วัน/เดือน/ปีพิมพ์ :	กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐
พิมพ์ครั้งที่ ๒ :	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดย สาธุชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพพิมพ์
สถานที่พิมพ์ :	ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ ๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนกำนัลแม้น แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐ โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๙ โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มือถือ 08-1566-2540

คำนำ

ภาษาบาลี เป็นสัมพุทธภาษา ภาษาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่ทรงใช้ในการสื่อสารธรรมะให้เวไนยสัตว์ได้รู้ เข้าใจ จนถึงแทงตลอดบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันบ้าง สกทาคามีบ้าง อนาคามีบ้าง สูงสุดคือสำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็มีไม่น้อย ตามประวัติที่ได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก และยังเป็นภาษาที่ใช้ในการบันทึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พระไตรปิฎก” อีกด้วย

ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติศาสนาที่จะให้เข้าใจถึงคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลีที่เรียกว่า“พระไตรปิฎก”ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีอุปกรณ์ที่ดี ครบถ้วน และเพียงพอ เพื่อให้เหมาะสมกับคำสอนที่ทั้งกว้างทั้งลุ่มลึกดั่งห้วงมหาสมุทร อุปกรณ์ที่ว่า ก็คือคัมภีร์ไวยากรณ์ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทางภาษาที่สำคัญ อันจะเป็นกุญแจไขพระไตรปิฎก ไวยากรณ์บาลีก็มีหลายคัมภีร์ด้วยกัน คัมภีร์ปทรูปสิทธิก็เป็นไวยากรณ์บาลีอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งอยู่ในสายของคัมภีร์กัจจายนะ เป็นการนำคัมภีร์กัจจายนะมาเรียบเรียงใหม่เพื่อให้ศึกษาได้ง่ายขึ้น ทั้งไม่ย่อและไม่พิสดารเกินไป เหมาะสำหรับนำมาศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระไตรปิฎกได้เป็นอย่างดี

หนังสือรูปสิทธิทีปนีเล่มนี้ เป็นหนังสือสรุปเนื้อหาในคัมภีร์ปทรูปสิทธิซึ่งเป็นไวยากรณ์ที่เรียบเรียงเป็นภาษาบาลี มาเป็นภาษาไทยอย่างกระชับ เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่เริ่มจะศึกษาภาษาบาลีได้มีอุปกรณ์สำหรับศึกษาไวยากรณ์บาลีได้เข้าใจในกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่บุรพาจารย์ได้กำหนดขึ้นไว้ตามแนวพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพระดำรัสของพระชินเจ้าได้สะดวกยิ่งขึ้น

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือรูปสิทธิทีปนีเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้สนใจศึกษาภาษาบาลีและนำกฎเกณฑ์ทางภาษาไปใช้ในการศึกษาพระไตรปิฎก ซึ่งบรรจุพระธรรมคำสอนไว้ เพื่อนำหลักธรรมคำสอนดังกล่าว ไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ ความสุข และความเจริญทั้งแก่ตน สังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาสืบต่อไป

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ

วัดพิกุลทอง
ต.วัดชลอ อ.บางกรวย
จ. นนทบุรี ๑๑๑๓๐

อนุโมทนากถา

หนังสือรูปสิทธิทีปนีเล่มนี้ ได้จัดพิมพ์มาแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยได้แยกเป็น ๗ เล่ม ๗ กัณฑ์ จัดทำเป็นชุด ได้หมดมานานพอสมควรแล้ว กอปรกับยังมีผู้สนใจมาสอบถามอยู่เนื่องๆ จึงปรารภจัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ โดยมีการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ และเพิ่มเติมประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้รวมเล่มจาก ๗ เหลือเพียง ๒ เล่ม เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์ โดยมีคุณโยมเสริมสุข ปัทมสถาน เป็นผู้ปรารภว่าอยากได้หนังสือไปใช้ประกอบการเรียนคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ซึ่งคุณโยมกำลังเรียนอยู่ และประสงค์ที่จะนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่ศึกษา และมอบให้เป็นธรรมทานสำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้สนใจศึกษาภาษาบาลีใหญ่ เพื่อถวายเป็น "อาจริยบูชา" แด่พระอาจารย์ภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอและเจ้าสำนักเรียนบาลีใหญ่ เป็นผู้ทำบุญบริจาคเองด้วยและได้บอกบุญกับญาติพี่น้องรวมทั้งเพื่อนกัลยาณมิตรทั้งหลาย ได้บริจาคทรัพย์เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดพิมพ์ในครั้งนี้

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่จะขออนุโมทนาบุญแก่คุณโยมเสริมสุข ปัทมสถาน และครอบครัว และญาติมิตรทั้งหลาย รวมถึงสาธุชนทั่วไปที่ร่วมสร้างหนังสือรูปสิทธิทีปนีเล่มนี้ไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากที่สุดในบรรดาทานทั้งหลาย

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิริยะ ภูริญาโณ พระวัชรพล (ปีเตอร์) ปิยสีโล พระมหาสังคีต สงฺคีตวโร ผู้ช่วยดูแลเรื่องคอมพิวเตอร์ และทุกๆ ท่านที่ช่วยในการตรวจทานต้นฉบับ

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์ใหญ่วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภัททันตนันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัติ ถาวรจิตฺโต โยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ คุณโยมพ่อฟัก คุณโยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ ญาติโยมชาววัดพิกุลทอง ญาติโยมชาววัดจากแดง นักศึกษาคัมภีร์ปทรูปสิทธิ และผู้ที่มีส่วนช่วยในการทำหนังสือรูปสิทธิทีปนีเล่มนี้ให้สำเร็จทุกท่าน ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกๆ ท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากภยันตราย และได้บรรลุมรรค–ผล–นิพพานด้วยเถิด

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ

คำปรารภ

เนื่องในวันที่ ๕ กรกฎาคม เป็นวันมรณกาลของพระอาจารย์ภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอและเจ้าสำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ ต. เวียงเหนือ อ. เมือง จ.ลำปาง ซึ่งปีนี้ พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นปีที่ ๕ แล้ว เพื่อน้อมระลึกถึงพระคุณที่ท่านพระอาจารย์ใหญ่มีต่อวัด พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และพระศาสนาแล้ว กระผม/อาตมาภาพก็มีความประสงค์จะตอบแทนพระคุณของท่านด้วยการสืบทอดธุระที่ท่านพระอาจารย์ได้ทำไว้ ด้วยการพิมพ์หนังสือรูปสิทธิทีปนี ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ปทรูปสิทธิมาเป็นภาษาไทยโดยย่อ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีหนังสืออ่านประกอบการศึกษาคัมภีร์ปทรูปสิทธิซึ่งอธิบายเป็นภาษาบาลีล้วนๆ ได้สะดวกในการทำความเข้าใจ ถวายเป็น “อาจริยบูชา”

พระอาจารย์ใหญ่ท่านได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจของท่านในการทำคันถธุระในพระศาสนา โดยได้เริ่มฟื้นฟูบาลีใหญ่ขึ้นในประเทศไทยให้กุลบุตรกุลธิดาของไทยได้ศึกษาและได้รับประโยชน์จากการศึกษาเป็นจำนวนมาก นอกจากงานการสอน การบริหารดูแลวัดแล้ว ท่านยังได้จัดทำตำราเรียนต่างๆ โดยการปริวรรตจากอักษรพม่าบ้าง โดยการเรียบเรียงเอง ซึ่งมีผู้สอบถาม หรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น ท่านก็ได้ไปศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานต่างๆ มาอ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้น เพื่ออธิบายให้กับผู้สงสัยและนำมาจัดพิมพ์เพื่อให้ผู้สนใจท่านอื่นๆ ได้รับประโยชน์ร่วมด้วย

ฉะนั้น กระผม/อาตมาภาพ ก็เป็นหนึ่งในศิษย์จำนวนนั้น ที่ได้มีโอกาสไปศึกษาอยู่ที่วัดท่ามะโอ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ถึง ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ รวมระยะเวลา ๔ ปีเศษด้วยกัน ได้อาศัยใบบุญในการอยู่อาศัย ด้านปัจจัย ๔ และการศึกษาเล่าเรียน การอบรมสั่งสอนจากพระอาจารย์ใหญ่ และช่วงที่อยู่ที่วัดท่ามะโอ ก็ได้ช่วยเหลืองานของท่านบ้าง เป็นตอบแทนคุณของพระอาจารย์เท่าที่จะทำได้

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กระผม/อาตมาภาพได้มีโอกาสทำการศึกษาบาลีใหญ่ ควบคู่กับการเรียนกานสอนบาลีสนามหลวง ช่วงเวลาดังกล่าวก็ได้จัดทำตำราประกอบการเรียนการสอนหลายวิชาด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่เคยศึกษาบาลีมาก่อนเลย ได้มีพื้นฐานสำหรับที่จะไปเรียนบาลีใหญ่ และทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ ถึง ๖ และอีกเล่มหนึ่งคือ ได้ทำการย่อเนื้อหาคัมภีร์ปทรูปสิทธิเป็นภาษาไทย เพื่อใช้ประกอบการเรียนคัมภีร์ปทรูปสิทธิ โดยตั้งชื่อหนังสือว่า “รูปสิทธิทีปนี” แปลว่า หนังสือแสดงขั้นตอนและวิธีทำตัวรูปในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ โดยมีการแสดงสูตรก่อน มีคำแปลสูตร บอกการตัดบท บอกหน้าที่ของสูตร บอกอรรถของศัพท์ต่างๆ ที่มีประโยชน์ต่อการทำตัวรูปในสูตร แล้วจึงแสดงขั้นตอนการทำตัวรูป

เมื่อหวนระลึกนึกถึงคุณูปการที่ท่านพระอาจารย์ใหญ่ได้ทำไว้ในพระศาสนาและประเทศไทยแล้ว กระผมก็มีความประสงค์ที่จะตอบแทนและประกาศกิตติคุณของพระอาจารย์ใหญ่ให้อนุชนรุ่นหลังได้รับทราบ จึงปรารภพิมพ์หนังสือดังกล่าว ถวายเป็น "อาจริยบูชา" ว่านี้คือผลงานของพระอาจารย์ใหญ่อีกส่วนหนึ่ง ถึงจะเป็นส่วนเล็กๆ แต่ก็ถือว่าเป็นส่วนเติมเต็ม เป็นผลผลิตที่เกิดจากวัดท่ามะโอเช่นกัน ฉะนั้น ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ จึงได้นำรูปพระอาจารย์ใหญ่ พร้อมกับประวัติและผลงานของพระอาจารย์ใหญ่มาลงไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า ท่านจากพวกเราไปแล้ว แต่ผลงานของท่านยังคงปรากฏอยู่ โดยได้นำภาพส่วนหนึ่ง ประวัติวัดท่ามะโอและประวัติของพระอาจารย์ใหญ่มาจากหนังสือ "นาวุติกานุสรณ์" ซึ่งพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พิมพ์ลงไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย

ด้วยผลบุญที่กระผม/อาตมาภาพได้ทำไว้ ไม่ว่าจะเป็นการสอนหนังสือ การเขียนหนังสือ และบุญกุศลอื่นๆ ขอน้อมถวายเป็น "อาจริยบูชา" แด่พระอาจารย์ภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ และเจ้าสำนักเรียนบาลีใหญ่ ขอให้ท่านได้ประสบสันติสุขด้วยเทอญ

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

บทนำกิพพิธาน

ก. ความหมายของกิพพิธาน

คำว่า **"กิพฺพิธาน"** มาจาก "กิตฺ + วิธาน" แปลว่า วิธีของกิตปัจจัย มีวิเคราะห์ว่า "สิสฺสานํ กงฺขํ กิรติ อปเนตีติ **กิโต,** ณาทิปจฺจโย" ชื่อว่ากิต เพราะนำความสงสัยของศิษย์ออก, ได้แก่ปัจจัยมี ณ เป็นต้น. มาจาก "กิร ธาตุ วิกฺเขปเน ในการซัดไป + ตปัจจัย" (ลบ รฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ). "กิตานํ วิธานํ **กิพฺพิธานํ**" วิธีของกิตปัจจัยทั้งหลาย ชื่อว่ากิพพิธาน. ในคัมภีร์เภทจินตาฎีกา กล่าวไว้ว่า "ปจฺจยํ หิ ทิสฺวา สาธเน พิราสงฺโก โหติ" จริงอยู่ เมื่อลูกศิษย์เห็นปัจจัยแล้ว ย่อมเป็นผู้หมดความสงสัยในสาธนะ ฉะนั้น ที่ชื่อว่ากิต จึงได้แก่กลุ่มของปัจจัยที่ลงหลังธาตุ นักศึกษาจะหมดความสงสัยในเรื่องสาธนะ เมื่อเห็นรูปศัพท์แล้วรู้ว่ามาจากปัจจัยอะไร ก็จะบอกได้ทันทีว่าเป็นสาธนะอะไร ซึ่งจะช่วยให้แปลถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้ กิพพิธานกัณฑ์นี้มีปัจจัย ๒ กลุ่ม คือ (๑) กิจจปัจจัย มีปัจจัย ๕ ตัว และ (๒) กิตปัจจัย มีปัจจัย ๘๖ ตัว เหตุที่ได้ชื่อว่ากิพพิธานกัณฑ์ เพราะการนำเอาชื่อของกลุ่มกิตปัจจัย ซึ่งมีปัจจัยเป็นจำนวนมากกว่ากลุ่มกิจจปัจจัยมาตั้งเป็นชื่อของกัณฑ์นี้ (แปลง ตฺ เป็น วฺ = กฺวจิ ธาตุฯ, แปลง วฺว เป็น พฺพ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

ข. ประเภทของกิตก์

๑. จัดประเภทตามกลุ่มของปัจจัย มี ๓ พวก คือ

๑.๑ กิจจปัจจัย มี ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย และ ริจฺจปัจจัย เป็นเครื่องหมายกัมมวาจก เหตุกัมมวาจก และภาววาจก ถ้าลงหลังจากสกัมมกธาตุ ก็จะเป็นกัมมวาจก และถ้าลงหลังจากธาตุที่มีการิตปัจจัย ก็จะเป็นเหตุกัมมวาจก ส่วนที่ลงหลังจากอกัมมกธาตุ ก็จะเป็นภาววาจก รูปสำเร็จเป็นกิริยากิตก์ก็มี เป็นนามกิตก์ก็มี

๑.๒ กิตปัจจัย มี ๔๓ ตัว คือ ณ, อ, ณฺวุ, ตุ, อาวี, ยุ, รตฺถุ, ริตุ, ราตุ, กฺวิ, รมฺม, ณี, รู, ณุก, ร, อิ, ติ, ริริย, อิน, ข, ต, ตุก, อิก (เตกาลิก), ต, ตวนฺตุ, ตาวี, กฺต (อตีตกาลิก), ตเว, ตุํ, ตุน, ตฺวาน, ตฺวา (ตเวตุนาทิปัจจัย), มาน, อนฺต (วัตตมานกาลิก), ณี, ฆิณฺ, ณฺวุ, ตุ, ณ, สฺสํ, นฺตุ, มาน และอาน ปัจจัย (อนาคตกาลิก) รูปสำเร็จเป็นกิริยากิตก์ก็มี เป็นนามกิตก์ก็มี ที่เป็นกิริยากิตก์เป็นได้ทั้ง ๕ วาจก ได้แก่ กัตตุวาจก, เหตุกัตตุวาจก, กัมมวาจก, เหตุกัมมวาจก และภาววาจก

๑.๓ อุณาทิปัจจัย มี ๔๓ ตัว คือ ณุ, ยุ, กฺต, มิ, มนฺ, ถ, ม, ล, ย, ยาณ, ลาณ, ณี, ฉ, ตฺย, ตฺยุ, ถุ, ตฺติม, ณิม, อานิ, ต, ตฺรณฺ, ณิตฺต, ตฺติ, ติ, ฒ, ฆ, ธ, ท, อิทฺท, ก, อิร, อล, อม, ตุ, ทุ, อีวร, ฉิ, อูร, นุ, อุสฺส, นุส, อิส และ การปัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามกิตก์ทั้งหมด

๒. จัดประเภทตามหน้าที่ของศัพท์มี ๓ กลุ่ม คือ

กิตก์ เมื่อจัดแบ่งตามหน้าที่ของศัพท์ มี ๒ ประเภท คือ กิริยากิตก์ กับ นามกิตก์ ดังนี้

๒.๑ กิริยากิตก์ มี ๒ จำพวก คือ

๒.๑.๑ ใช้ทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์เหมือนกิริยาอาขยาต มีปัจจัย ๘ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย, ริจฺจ, ต, กฺต และ ขปัจจัย

๒.๑.๒ ใช้ทำหน้าที่เป็นกิริยาในระหว่าง ซึ่งยังไม่จบข้อความของประโยค มีปัจจัย ๙ ตัว แบ่งออก เป็น ๓ พวก ตามกาลทั้งสาม คือ

(๑) อดีตกาล มีปัจจัย ๓ ตัว ได้แก่ ตูน, ตฺวา และ ตฺวานปัจจัย แปลว่า “.....แล้ว”

(๒) ปัจจุบันกาล มีปัจจัย ๒ ตัว ได้แก่ อนฺต และ มานปัจจัย แปลว่า “.....อยู่” หรือ “เมื่อ.....”

(๓) อนาคตกาล มีปัจจัย ๔ ตัว ได้แก่ สฺสํ, นฺตุ, มาน และ อานปัจจัย แปลว่า “จะ.....”

๒.๒ นามกิตก์ ใช้ทำหน้าที่เป็นนามบท มีปัจจัย ๖๑ ตัว คือ ริจฺจ, ณ, อ, ณฺวุ, ยุ, มิ, ตุ, อาวี, ยุ, รตฺถุ, ริตฺ, ราตุ, กฺวิ, รมฺม, ณี, รู, ณุก, ร, อิ, ติ, ริริย, อิน, ข, ตุก, อิก, ฆิณฺ, ณุ, มนฺ, ถ, ม, ล, ย, ยาณ, ลาณ, ฉ, ตฺย, ตฺยุ, ถุ, ตฺติม, ณิม, อานิ, ตฺรณฺ, ณิตฺต, ตฺติ, ฒ, ฆ, ธ, ท, อิทฺท, ก, อิร, อล, อม, ทุ, อีวร, อูร, นุ, อุสฺส, นุส, อิส และ การปัจจัย

๒.๓ ปัจจัยที่เป็นได้ทั้งกิริยากิตก์และนามกิตก์ มี ๗ ตัว คือ

๒.๓.๑ ตพฺพปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น กาตพฺพํ. พึงถูกกระทำ (กร + ตพฺพ)

– เป็นนามกิตก์ เช่น คนฺตพฺพํ. อ.การไป (คมฺ + ตพฺพ) (หมายเหตุ : เฉพาะที่อรรถในอรรถภาวสาธนะเท่านั้น ที่จะเป็นนามกิตก์ได้ รูปสำเร็จเป็นนปุงสกลิงค์ เอกวจนะ)

๒.๓.๒ อนียปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น ภาวนีโย. พึงถูกให้เจริญ (ภู + เณ + อนีย)

– เป็นนามกิตก์ เช่น ปานียํ. น้ำอันบุคคลพึงดื่ม (ปา + อนีย)

๒.๓.๓ ณฺยปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น วิญฺเญยฺยํ. พึงถูกรู้ (วิ + ญา + ณฺย) เป็นต้น

– เป็นนามกิตก์ เช่น วากฺยํ. พากย์, ประโยค (วจ + ณฺย) เป็นต้น

๒.๓.๔ ริจฺจปัจจย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น กิจฺจํ เม กมฺมํ. อ.กรรม อันเรา พึงทำ (กร + ริจฺจ)

– เป็นนามกิตก์ เช่น กิจฺจํ เม อตฺถิ. อ.กิจ ของเรา มีอยู่ (กร + ริจฺจ)

๒.๓.๕ ตปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น ปสนฺโน. เลื่อมใสแล้ว (ป + สท + ต) เป็นต้น

– เป็นนามกิตก์ เช่น พุทฺโธ. พระพุทธเจ้า, ผู้ตรัสรู้ (พุธ + ต), สตฺโต สัตว์, ผู้ข้องอยู่ (สนฺช + ต), จิตฺตํ จิต, สภาพที่รู้อารมณ์ (จินฺต + ต) เป็นต้น (พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ, ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ)

๒.๓.๖ กฺตปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น วิทิโต. ถูกรู้แล้ว (วิท + กฺต) เป็นต้น

– เป็นนามกิตก์ เช่น ตาโต. พ่อ (ตา + กฺต) เป็นต้น

๒.๓.๗ ขปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น สุกรํ สาธุนา สาธุ. (สุ + กร + ข)
อ.ความดี อันคนดี กระทำได้โดยง่าย

– เป็นนามกิตก์ เช่น ปพฺพชฺชา นาม ทุกฺกรา โหติ. (ทุ + กร + ข)
ชื่อ อ.การบวช เป็นกิริยาอันบุคคลกระทำได้โดยยาก ย่อมเป็น

กิริยากิตก์และนามกิตก์ทั้งสองให้ตั้งชื่อเป็นนามก่อน แล้วถึงลงวิภัตตินาม สาเหตุที่ต้องตั้งเป็นนามก่อนเพราะว่าทั้งกิริยากิตก์และนามกิตก์เป็นศัพท์ที่สำเร็จมาจากธาตุและปัจจัยรวมกัน ฉะนั้น เมื่อรวมกันสำเร็จแล้ว ให้ตั้งชื่อเป็นนามก่อนด้วยสูตรว่า "ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาตเวตุนาทีสุ จ" แล้วจึงลงวิภัตตินามเป็นลำดับต่อมา

๓. จัดประเภทตามกาลและกลุ่มของปัจจัย มี ๖ ประเภท คือ

๓.๑ เตกาลิกปัจจัย ปัจจัยที่ลงในกาลทั้งสาม มีปัจจัยทั้งหมด ๒๘ ตัว แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๓.๑.๑ เตกาลิก กิจจปัจจัย เป็นได้ทั้ง ๓ กาล มีปัจจัย ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย และริจฺจปัจจัย

๓.๑.๒ เตกาลิก กิตกปัจจัย เป็นได้ทั้ง ๓ กาล มีปัจจัย ๒๓ ตัว คือ ณ, อ, ณฺวุ, ตุ, อาวี, ยุ, รตฺถุ, ริตุ, ราตุ, กฺวิ, รมฺม, ณี, รู, ณุก, ร, อิ, ติ, ริริย, อิน, ข, ต, ตุก และ อิกปัจจัย

๓.๒ อตีตปัจจัย มีปัจจัย ๔ ตัว คือ ต, ตวนฺตุ, ตาวี และ กฺตปัจจัย

๓.๓ ตเวตุนาทิปัจจัย มีปัจจัย ๕ ตัว คือ ตเวปัจจัย ใช้ในอรรถจตุตถีวิภัตติ ตุํปัจจัยใช้ในอรรถปฐมาวิภัตติ และจตุตถีวิภัตติ ส่วน ตุน, ตฺวาน และ ตฺวาปัจจัย เป็นอดีตกาล ปัจจัยทั้ง ๕ ตัวนี้ รูปสำเร็จเป็นอัพยยศัพท์

๓.๔ วัตตมานกาลิกปัจจัย ปัจจัยที่ลงในปัจจุบันกาล มี ๒ ตัว คือ อนฺต และ มานปัจจัย

๓.๕ อนาคตกาลิกปัจจัย ปัจจัยที่ลงในอนาคตกาล มี ๙ ตัว คือ ณี, ฆิณฺ, ณฺวุ, ตุ, ณ, สฺสํ, นฺตุ, มาน และ อานปัจจัย

๓.๖ อุณาทิปัจจัย มี ๔๓ ตัว คือ ณุ, ยุ, กฺต, มิ, มนฺ, ถ, ม, ล, ย, ยาณ, ลาณ, ณี, ฉ, ตฺย, ตฺยุ, ถุ, ตฺติม, ณิม, อานิ, ต, ตฺรณฺ, ณิตฺต, ตฺติ, ติ, ฒ, ฯ, ธ, ท, อิทฺท, ก, อิร, อล, อม, ตุ, ทุ, อีวร, อิ, อูร, นุ, อุสฺส, นุส, อิส และ การปัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามกิตก์

ค. วิเคราะห์ (การให้คำจำกัดความของศัพท์)

เนื่องจากกิตก์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการให้คำจำกัดความ ความหมายของคำศัพท์ ทั้งที่เป็นกิริยากิตก์ และนามกิตก์ ดังนั้น จึงเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ ซึ่งบาลีเรียกว่า **"วิคฺคห"** บ้าง เรียกว่า **"วจนตฺถ"** บ้าง ดังมีบาลีว่า "นิปฺผนฺนสฺส อตฺโถ วิเสเสน คยฺหติ เอเตนาติ **วิคฺคโห**" (วิ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) แปลว่า ชื่อว่า วิเคราะห์ เพราะเป็นเครื่องถือเอาความหมายของคำศัพท์ หรือบทที่สำเร็จแล้วโดยพิเศษ

ฆ. สาธนะ ๗

คำว่า **"สาธนะ"** หมายถึง ศัพท์เป็นเครื่องกระทำกิริยาให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะประกอบด้วยกิริยานุเคราะห์ต่าง ๆ อันแสดงเนื้อความให้ชัดเจนได้ ดังมีวิเคราะห์ว่า "สาธียติ นิปฺผาทียติ กฺริยา เอเตนาติ **สาธนํ**" (สาธ สิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ + เณ + ยุปัจจัย) เช่น บทว่า "ทานํ" มาจาก "ทาธาตุ + ยุปัจจัย" ทาธาตุล้วนๆ กล่าวอรรถคือ "ให้" มีเนื้อความไม่ชัดเจนว่าหมายถึง "ผู้ให้" หรือ "สิ่งที่ถูกให้" เป็นต้น เมื่อลง ยุปัจจัยในอรรถภาวสาธนะ ทำให้ทราบว่า "ทานํ" หมายถึง "การให้" เมื่อลง ยุปัจจัยในอรรถกัมมสาธนะ ทำให้ทราบว่า "ทานํ" หมายถึง "สิ่งที่ถูกให้" เมื่อลง ยุปัจจัยในอรรถกรณสาธนะ ทำให้ทราบว่า "ทานํ" หมายถึง "เจตนาอันเป็นเครื่องให้" เมื่อลง ยุปัจจัยในอรรถอธิกรณสาธนะ ทำให้ทราบว่า "ทานํ" หมายถึง "โรงทานอันเป็นสถานที่ให้" เป็นต้น ฉะนั้น สาธนศัพท์ต่าง ๆ จึงสามารถทำให้กิริยาบริบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะแสดงเนื้อความให้ชัดเจนได้ สาธนะนั้นมี ๗ ประการ ดังนี้

(๑) **กัตตุสาธนะ** สาธนะอันกล่าวกัตตา (ผู้กระทำ) อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จเป็นกิตก์แล้ว แปลว่า **"ผู้....."** เป็นกัตตุรูปอย่างเดียว

เช่น – พุชฺฌตีติ พุทฺโธ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ต)

อ.บุคคลใด ย่อมตรัสรู้ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าพุทฺธ. (ผู้ตรัสรู้)

– กโรตีติ กตฺตา. (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุ)

อ.บุคคลใด ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ากตฺตุ. (ผู้กระทำ)

ข้อสังเกต : จะใช้กิริยาอาขยาตที่เป็นกัตตุรูป มาตั้งเป็นรูปวิเคราะห์เสมอ

(๒) **กัมมสาธนะ** สาธนะอันกล่าวกรรม (สิ่งที่ถูกกระทำ) อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จเป็นกิตก์แล้ว เป็นกัตตุรูป แปลว่า **"เป็นที่....."** เป็นกัมมรูป แปลว่า **"เป็นที่อันเขา....." "ถูก....."** หรือ **"อันเขา....."**

เช่น – เทสียตีติ เทสนา. (ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด, การแสดง + เณ + ยุ) (กัมมรูป, กัมม–สาธนะ)

ย่อมถูกแสดง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทสนา. (ธรรมที่ถูกแสดง)

– พุชฺฌิตพฺพนฺติ พุทฺธํ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ต) (กัมมรูป, กัมมสาธนะ)

พึงถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุทฺธ. (พึงถูกรู้)

– ปิยติ นนฺติ ปิโย. (ปี ตปฺปเน ในการอิ่ม + อ) (กัตตุรูป, กัมมสาธนะ)

ย่อมรัก ซึ่งบุตรนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิย. (เป็นที่รัก)

– กรียตีติ กมฺมํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + รมฺม) (กัมมรูป, กัมมสาธนะ)

ย่อมถูกกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมฺม. (เป็นที่อันเขากระทำ, ถูกกระทำ)

ข้อสังเกต : จะใช้กิริยาอาขยาตหรือกิริยากิตก์ ที่เป็นกัมมรูป หรือบางกรณีใช้กิริยาอาขยาตที่เป็นกัตตุรูป และใช้วิเสสนสัพพนาม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับอิติศัพท์ประกอบด้วย "ทุติยาวิภัตติ" ก็มีบ้าง

(๓) **กรณสาธนะ** สาธนะอันกล่าวกรณะ (เครื่องมือ) อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จเป็นกิตก์แล้ว เป็นกัตตุรูป แปลว่า **"เป็นเครื่อง....."** หรือ **"เป็นเหตุ....."** เป็นกัมมรูป แปลว่า **"เป็นเครื่องอันเขา....."** หรือ **"เป็นเหตุอันเขา....."**

เช่น – วิเนติ เอเตนาติ วินโย. (กัตตุรูป, กรณสาธนะ)

ย่อมแนะนำ ด้วยอุบายนั่น เพราะเหตุนั้น อุบายนั่น ชื่อว่าวินย. (อุบายเป็นเครื่องแนะนำ)

– กโรติ เตนาติ กรณํ. (กร กรเณ ในการกระทำ) (กัตตุรูป, กรณสาธนะ)

ย่อมกระทำ ด้วยสิ่งนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรณ. (เป็นเครื่องกระทำ)

– กลียติ ปริมียติ อุทกํ เอเตนาติ กลลํ. (กัมมรูป, กรณสาธนะ)

อ.น้ำ ย่อมถูกวัดปริมาณ ด้วยตมนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลล. (ตมเป็นเครื่องอันเขาวัดปริมาณน้ำ)

ข้อสังเกต : วิเสสนสัพพนาม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับอิติศัพท์ จะประกอบด้วย "ตติยาวิภัตติ" เสมอ

(๔) **สัมปทานสาธนะ** สาธนะอันกล่าวสัมปทาน (ผู้รับ) อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จเป็นกิตก์แล้ว เป็นกัตตุรูป แปลว่า **"เป็นที่....."** เป็นกัมมรูป แปลว่า **"เป็นที่อันเขา....."**

เช่น – สมฺมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมฺปทานํ. (กัตตุรูป, สัมปทานสาธนะ)

ย่อมให้ โดยประการ โดยชอบ แก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺปทาน. (เป็นที่รับ)

– ทาตพฺโพ อสฺสาติ ทานีโย. (กัมมรูป, สัมปทานสาธนะ)

อันบุคคลพึงให้แก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทานิย. (เป็นที่อันเขาพึงให้)

ข้อสังเกต : วิเสสนสัพพนาม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับอิติศัพท์ จะประกอบด้วย "จตุตถีวิภัตติ" เสมอ

(๕) **อปาทานสาธนะ** สาธนะอันกล่าวอปาทาน (ที่หลีกออก) อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จ เป็นกิตก์แล้ว แปลว่า **"เป็นแดน....."** เป็นกัตตุรูปอย่างเดียว

เช่น – ปภวติ เอตสฺมาติ ปภโว. (ปปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ)

ย่อมเกิดในเบื้องแรก จากที่นั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปภว. (เหตุเป็นแดนเกิดก่อน)

– อิโต อปเนตฺวา อาททาตีติ อปาทานํ. (อปปุพฺพ + อาปุพฺพ + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยุ)

หลีกออกแล้ว จากที่นี้ ย่อมถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอปาทาน. (เป็นแดนหลีกออกแล้วถือเอาที่ใหม่)

ข้อสังเกต : วิเสสนสัพพนาม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับอิติศัพท์ จะประกอบด้วย "ปัญจมีวิภัตติ" เสมอ

(๖) **อธิกรณสาธนะ** สาธนะอันกล่าวอธิกรณะ (ที่รองรับ, โอกาส, ที่ว่าง) อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จเป็นกิตก์แล้ว เป็นกัตตุรูป แปลว่า **"เป็นที่....."** เป็นกัมมรูป แปลว่า **"เป็นที่อันเขา....."** หรือ **"เป็นที่ถูก....."**

เช่น – วิเนติ เอตฺถาติ วินโย. (กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ)

ย่อมแนะนำ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินย. (เป็นที่แนะนำ)

– ชลํ ธียเต อสฺมินฺติ ชลธิ. (กัมมรูป, อธิกรณสาธนะ)

อ.น้ำ ย่อมถูกทรงไว้ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชลธิ. (เป็นที่ถูกทรงน้ำไว้)

– อธิกรียติ เอตฺถาติ อธิกรณํ. (กัมมรูป, อธิกรณสาธนะ)

ย่อมถูกกระทำให้ยิ่ง ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิกรณ. (ที่เป็นที่อันเขากระทำให้ยิ่ง)

ข้อสังเกต : วิเสสนสัพพนาม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับอิติศัพท์ จะประกอบด้วย "สัตตมีวิภัตติ" เสมอ

(๗) **ภาวสาธนะ** สาธนะอันกล่าวกิริยา อันมีชั่วคราวในประโยครูปวิเคราะห์ เมื่อสำเร็จเป็นกิตก์แล้ว แปลว่า **"การ....., ความ.....** หรือ **อัน....."**

เช่น – ภูยเต ภูยมานํ. (กิริยาอาขยาต ภาวรูป, ภาวสาธนะ)

อันเขาเป็นอยู่ ชื่อว่าภูยมาน. (ความเป็นอยู่)

– จินฺตนํ จินฺตา. (กิริยากิตก์ ภาวรูป, ภาวสาธนะ)

อ.ความคิด ชื่อว่าจินฺตา (ความคิด) เป็นต้น

ข้อสังเกต : จะใช้กิริยาอาขยาต ภาวรูป หรือใช้กิริยากิตก์ที่ลงยุปัจจัยในอรรถภาวะ มาตั้งเป็นรูปวิเคราะห์ก็ได้

หมายเหตุ : วิเสสนสัพพนามที่ใช้ในการวิเคราะห์และเป็นเครื่องสังเกตให้ทราบสาธนะ ว่าเป็นสาธนะอะไรนั้น ใช้ ๔ ตัว คือ ย, ต, เอต และ อิมศัพท์ ให้สังเกตว่าวิเสสนสัพพนามทั้งสี่ตัวดังกล่าวประกอบด้วยวิภัตติอะไร ก็จะเป็นสาธนะนั้น ๆ ตามวิภัตติที่ประกอบอยู่ และวิเสสนสัพพนามนี้ ต้องมีลิงค์และวจนะเหมือนลิงค์และวจนะของบทที่สำเร็จเป็นกิตก์

เช่น – วิเนติ เอเตนาติ วินโย. (วิ + นี นเย ในการนำไป + อ) (กัตตุรูป, กรณสาธนะ)

ย่อมแนะนำ ด้วยอุบายนั่น เพราะเหตุนั้น อ.อุบายนั่น ชื่อว่าวินย. (อุบายเป็นเครื่องแนะนำ)

ในตัวอย่างนี้ บทสำเร็จคือ "วินโย" เป็นปุงลิงค์ เพราะฉะนั้น วิเสสนสัพพนามที่เป็นตัวบอก ให้ทราบสาธนะ ก็ต้องเป็นปุงลิงค์ด้วย ในที่นี้ วิเสสนสัพพนามที่ใช้ คือ "เอเตน" มาจาก "เอต + นาตติยาวิภัตติ" เป็นปุงลิงค์และประกอบด้วยตติยาวิภัตติ ฉะนั้น จึงเป็นกรณสาธนะ

– กเถติ เอตายาติ กถา. (กถ กถเน ในการกล่าว + อ + อา) (กัตตุรูป, กรณสาธนะ)

ย่อมกล่าว ด้วยวาจานี้ เพราะเหตุนั้น อ.วาจานี้ ชื่อว่ากถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าว)

ในตัวอย่างนี้ บทสำเร็จ คือ "กถา" เป็นอิตถีลิงค์ เพราะฉะนั้น วิเสสนสัพพนามที่เป็นตัวบอกให้ทราบสาธนะ ก็ต้องเป็นอิตถีลิงค์ด้วย ในที่นี้ วิเสสนสัพพนามที่ใช้ คือ "เอตาย" มาจาก "เอตา + นาตติยาวิภัตติ" เป็นอิตถีลิงค์ และประกอบด้วยตติยาวิภัตติ ฉะนั้น จึงเป็นกรณสาธนะ

– วินฺทติ ตุสฺสติ อเนนาติ วิตฺตํ, ธนํ. (วิท ตุฏฺฐิยํ ในความยินดี + ต) (กัตตุรูป, กรณ–สาธนะ)

ย่อมยินดี ด้วยทรัพย์นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิตฺต, ได้แก่ทรัพย์. (ทรัพย์เป็นเครื่องปลื้มใจ)

ในตัวอย่างนี้ บทสำเร็จ คือ "วิตฺตํ" เป็นนปุงสกลิงค์ เพราะฉะนั้น วิเสสนสัพพนามที่เป็นตัวบอกให้ทราบสาธนะ ก็ต้องเป็นนปุงสกลิงค์ด้วย ในที่นี้ วิเสสนสัพพนามที่ใช้ คือ "อเนน" มาจาก "อิม + นาตติยาวิภัตติ" เป็นนปุงสกลิงค์ และประกอบด้วยตติยาวิภัตติ ฉะนั้น จึงเป็นกรณสาธนะ

ง. แผนผังโครงสร้างการตั้งวิเคราะห์กิตก์โดยสังเขป

(๑) กัตตุสาธนะ

๑.๑ กัตตุรูป กัตตุสาธนะ (วุตตกัตตุสาธนะ)

.................ตีติ = ..., (...........) แปลว่า "ผู้..."

๑.๒. กัตตุรูป ตัสสีลสาธนะ

.................ติ สีเลนาติ = ..., (..........) แปลว่า "ผู้...โดยปกติ"

๑.๓ สมาสรูป ตัสสีลสาธนะ

.................ตุํ สีลมสฺสาติ = ..., (...........) แปลว่า "ผู้มีอัน...เป็นปกติ"

๑.๔ กัมมรูป อวุตตกัตตุสาธนะ

.................อียเต (นาม+ปฐมา) เอเตนาติ = ..., (...........) แปลว่า "ผู้..."

(๒) กัมมสาธนะ

๒.๑ กัตตุรูป กัมมสาธนะ

.................ติ ตนฺติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นที่..."

๒.๒ กัมมรูป กัมมสาธนะ (อาขยาต)

.................อียเตติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นที่อันเขา..., ถูก..."

๒.๓ กัมมรูป กัมมสาธนะ (กิตก์)

.................ตพฺโพติ, ตพฺพาติ, ตพฺพนฺติ = ..., (...........) แปลว่า "อันเขาพึง..., พึงถูก..."

(๓) กรณสาธนะ

๓.๑ กัตตุรูป กรณสาธนะ

.................ติ เอเตนาติ, เอตายาติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นเครื่อง..., เป็นเหตุ..."

๓.๒ กัมมรูป กรณสาธนะ

.................อียเต เอเตนาติ, เอตายาติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นเครื่องอันเขา..."

"เป็นเหตุอันเขา..."

(๔) สัมปทานสาธนะ

๔.๑ กัตตุรูป สัมปทานสาธนะ

.................ติ เอตสฺสาติ, เอตายาติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นที่..."

๔.๒ กัมมรูป สัมปทานสาธนะ

.................อียเต เอตสฺสาติ, เอตายาติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นที่อันเขา..."

(๕) อปาทานสาธนะ

๕.๑ กัตตุรูป อปาทานสาธนะ

.................ติ เอตสฺมาติ, เอตายาติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นแดน..."

(๖) อธิกรณสาธนะ

๖.๑ กัตตุรูป อธิกรณสาธนะ

.................ติ เอตฺถาติ, เอตสฺมินฺติ, เอตายนฺติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นที่..."

๖.๒ กัมมรูป อธิกรณสาธนะ

.................อียเต เอตฺถาติ, เอตสฺมินฺติ, เอตายนฺติ = ..., (...........) แปลว่า "เป็นที่อันเขา..."

(๗) ภาวสาธนะ

๗.๑ ภาวรูป ภาวสาธนะ อกัมมกธาตุ (อาขยาต)

.................ยเตติ = ..., (ไม่มีอัญญบท) แปลว่า "การ..., ความ..., อัน..."

๗.๒ ภาวรูป ภาวสาธนะ สกัมมกธาตุ (กิตก์)

.................นํ, ณํ (ยุปัจจัย) = ..., (ไม่มีอัญญบท) แปลว่า "การ..., ความ..., อัน..."

จ. รูปที่ใช้ในการวิเคราะห์ศัพท์มี ๓ คือ

๑. **กัตตุรูป** (ใช้กิริยาอาขยาต กัตตุรูปอย่างเดียว)

๑.๑ กัตตุรูป เช่น พุชฺฌตีติ พุทฺโธ. (กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ)

๑.๒ เหตุกัตตุรูป เช่น ภาเวตีติ ภาเวนฺโต. (กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ)

๒. **กัมมรูป** (ใช้กิริยาอาขยาต หรือกิริยากิตก์ที่เป็นกัมมรูปและเหตุกัมมรูป)

๒.๑ กัมมรูป เช่น เทสียตีติ เทสนา. (กัมมรูป, กัมมสาธนะ) (อาขยาต)

ทุกฺเขน รกฺขิตพฺพนฺติ ทุรกฺขํ. (กัมมรูป, กัมมสาธนะ) (กิตก์)

๒.๒ เหตุกัมมรูป เช่น ภาวียตีติ ภาวนา. (กัมมรูป, กัมมสาธนะ) (อาขยาต)

๓. **ภาวรูป** (ใช้กิริยาอาขยาตที่เป็นภาวรูป หรือใช้กิริยากิตก์ที่ลงยุปัจจัยในอรรถภาวะ)

เช่น ภูยเต ภวิตพฺพํ. (ภาวรูป, ภาวสาธนะ) (อาขยาต)

คมนํ คติ. (ภาวรูป, ภาวสาธนะ) (กิตก์)

ฉ. ส่วนประกอบของกิตก์

กิตก์ทั้งที่เป็นกิริยากิตก์และนามกิตก์ มีส่วนประกอบ ๒ อย่าง คือ ธาตุ + ปัจจัย

๑. **ธาตุ** คือ รากศัพท์ เป็นบ่อเกิดความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ

๒. **ปัจจัย** คือ อักษรพวกหนึ่งที่ลงหลังธาตุ เป็นเหตุให้ทราบสาธนะของศัพท์ที่สำเร็จแล้ว

ทั้งธาตุและปัจจัยเมื่อประกอบรูปสำเร็จเป็นศัพท์แล้ว ให้ลงวิภัตตินาม และแจกปทมาลาเหมือนในนามกัณฑ์ทุกประการ ยกเว้นกลุ่มตเวตุนาทิปัจจัย รูปสำเร็จเป็นอัพยยศัพท์ ไม่ต้องแจกปทมาลา แต่ต้องลงวิภัตติด้วยทุกศัพท์ เมื่อลงวิภัตติแล้ว ให้ลบทิ้งเสีย

ช. โครงสร้างประโยคภาษาบาลีที่ประกอบกิริยากิตก์มี ๕ วาจก

๑. ประโยคกัตตุวาจก เช่น – สูโท โอทนํ ปจนฺโต หรือ ปจิตฺวา...

อ.พ่อครัว หุงอยู่ หรือ หุงแล้ว ซึ่งข้าวสุก...

– ปุริโส คามํ คโต.

อ.บุรุษ ไปแล้ว สู่หมู่บ้าน.

๒. ประโยคกัมมวาจก เช่น – สูเทน โอทโน ปจิตพฺโพ.
อ.ข้าวสุก อันพ่อครัว พึงหุง.

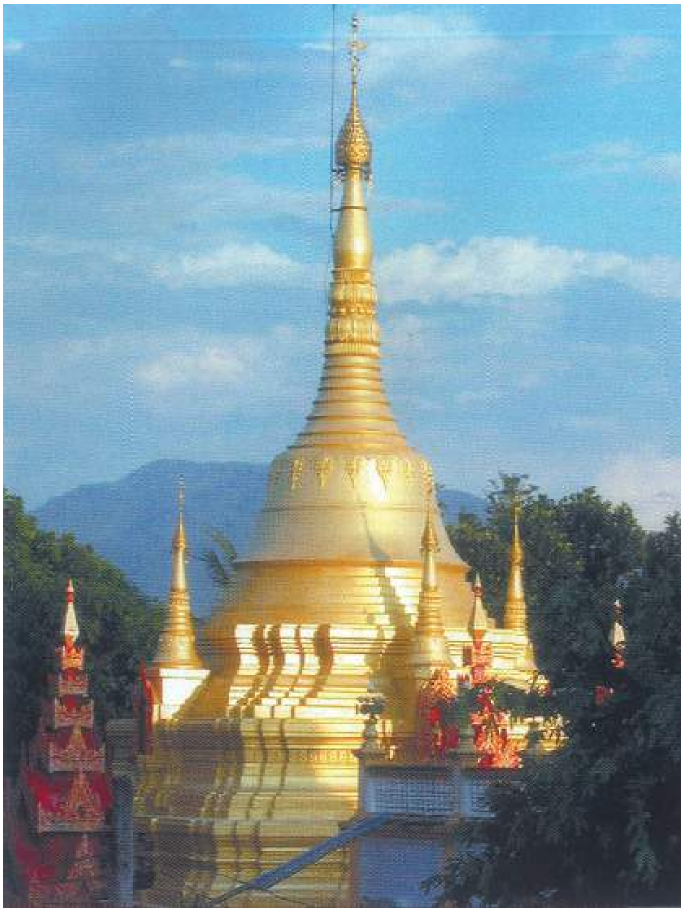
๓. ประโยคเหตุกัตตุวาจก เช่น – สามิโก สูทํ โอทนํ ปาเจนฺโต หรือ ปาเจตฺวา...
อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ให้หุงอยู่ หรือ ให้หุงแล้ว ซึ่งข้าวสุก...

๔. ประโยคเหตุกัมมวาจก เช่น – สามิเกน สูโท โอทนํ ปาจิโต.
อ.พ่อครัว อันเจ้านาย ให้หุงแล้ว ซึ่งข้าวสุก.
– สามิเกน สูทํ โอทโน ปาจิโต. (มีใช้บ้าง)
อ.ข้าวสุก อันเจ้านาย ยังพ่อครัว ให้หุงแล้ว.

๕. ประโยคภาววาจก เช่น – มยา อปฺปมตฺเตน ภวิตพฺพํ.
อันเรา เป็นผู้ไม่ประมาท พึงเป็น.
– อมฺเหหิ อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ.
อันเรา ท. เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว พึงเป็น
– อชฺช มยา ปลายิตพฺพํ.
อันเรา พึงหนีไป ในวันนี้

ฌ. จุดประสงค์ในการศึกษากิตก์

๑. เพื่อให้รู้จักการสร้างคำศัพท์ทั้งที่เป็นกิริยาและเป็นนาม
๒. เพื่อให้ทราบวิธีการตั้งรูปวิเคราะห์
๓. เพื่อทำความเข้าใจเรื่องสาธนะและความหมายของคำศัพท์
๔. เพื่อทำความเข้าใจเรื่องวาจกทั้ง ๕
๕. เพื่อให้ทราบวิธีการสร้างประโยค
๖. เพื่อให้ทราบการแต่งและแปลประโยคที่ใช้กิริยากิตก์เป็นตัวเชื่อมข้อความ

๗. กิพพิธานกัณฑ์

๗.๑ เตกาลิก กิจจปัจจยันตนัย

คำว่า **"เตกาลิกกิจฺจปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่งกิจจปัจจัยที่ประกอบในกาลทั้ง ๓ เป็นที่สุด กิจจปัจจัยนี้ มี ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย และ ริจฺจปัจจัย แปลว่า "พึง..." หรือ "ควร..." มีใช้ในกัมมสาธนะและภาวสาธนะโดยมาก นอกจากนี้ยังมีใช้ในกัตตุสาธนะ กรณสาธนะ และสัมปทานสาธนะ บ้างเล็กน้อย รูปสำเร็จเป็นกิริยากิตก์ก็มี เป็นนามกิตก์ก็มี ดังนี้

๑. กิจจปัจจัย ๑ ตัว คือ เตยฺยปัจจัย รูปสำเร็จเป็นได้ทั้งกิริยาคุมพากย์ เหมือนกิริยาอาขยาต แต่เวลาใช้ต้องเปลี่ยนลิงค์และวจนะ ให้เหมือนกับบทนามที่ไปสัมพันธ์ด้วย เช่น

– เอวํ วิธานํ โสตุชเนน **ญาเตยฺยํ.** อ.วิธีอย่างนี้ อันนักศึกษา พึงทราบ. (ญา + เตยฺย)

๒. กิจจปัจจัยอีก ๔ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย และ เตยฺยปัจจัย รูปสำเร็จเป็นได้ทั้งกิริยากิตก์และนามกิตก์ ดังนี้

๒.๑ ตพฺพปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น ธมฺโม ปจฺจตฺตํ **เวทิตพฺโพ** วิญฺญูหิ. (วิท + อิ + ตพฺพ)
อ.ธรรม อันบัณฑิต ท. พึงรู้ได้ เฉพาะตน

– เป็นนามกิตก์ เช่น มม **คนฺตพฺพํ.** (คมุ + ตพฺพ)
อ.การไป ของเรา

๒.๒ อนียปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น ภวตา ปญฺเญน **ภวนียํ.** (ภู + อนีย)
อันท่าน เป็นผู้มีปัญญา ควรเป็น.

– เป็นนามกิตก์ เช่น อุปาสโก เถรสฺส **ปานียํ** อทาสิ. (ปา + อนีย)
อ.อุบาสก ได้ถวายแล้ว ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม แก่พระเถระ

๒.๓ ณฺยปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น เสสํ **เนยฺยํ.** (นี + ณฺย)
อ.วิธีที่เหลือ อันนักศึกษา พึงนำไป

– เป็นนามกิตก์ เช่น สุทสฺสํ **วชฺช**มญฺเญสํ. (วท + ณฺย)

อ.โทษ ของบุคคล ท. เหล่าอื่น อันบุคคลเห็นได้โดยง่าย.

๒.๔ ริจฺจปัจจัย

– เป็นกิริยากิตก์ เช่น **กิจฺจํ** เม กมฺมํ. (กร + ริจฺจ)

อ.กรรม อันเรา พึงทำ

– เป็นนามกิตก์ เช่น **กิจฺจํ** เม อตฺถิ. (กร + ริจฺจ)

อ.กิจ ของข้าพเจ้า มีอยู่

๕๔๕. ภาว–กมฺเมสุ ตพฺพานียา.

ตพฺพานียา อ.ตพฺพและอนียปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** เป็นเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท.

(ลง ตพฺพ และ อนียปัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"ตพฺพานียา"** ลง ตพฺพ และอนียปัจจัยในอรรถกัตตุ, กรณะ และสัมปทานได้ เช่น คจฺฉนฺตีติ คมนียา โภคา, นหายติ เอเตนาติ นหานียํ จุณฺณํ, ทาตพฺโพ อสฺสาติ ทานีโย เป็นต้น

๕๔๖. ณาทโย เต–กาลิกา.

ณาทโย (ปจฺจยา) อ.ปัจจัย ท. มี ณ ปัจจัยเป็นต้น **เตกาลิกา** เป็นปัจจัยประกอบใน ๓ กาล **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ปัจจัยมี ณปัจจัยเป็นต้น เป็นปัจจัยประกอบในกาลทั้งสาม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **วิธยังคปริภาสาสูตร.**

๕๔๗. ยถาคม'มิกาโร.

อิกาโร อ.อิอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **กฺวจิ** บ้าง **ยถาคมํ** ตามสมควรต่อพระบาลี.

(ลง อิอาคมหลังจากธาตุ บ้าง ตามสมควรต่อพระบาลี)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ ยถาคมํ, อิกาโร. เป็น **อาคมวิธิสูตร.** สูตรนี้ กำหนดให้ลง อิอาคมหลังจากธาตุข้างหน้า "พฺยญฺชนาทิปจฺจย" คือ กิจจปัจจัยหรือกิตกปัจจัยที่มีพยัญชนะอยู่หน้าเท่านั้น

วิ. อาคมสฺส อนุรูปํ ยถาคมํ. (ยถา + อาคม) (นิปาตบุพพบท อัพยยีภาวสมาส)

อ.ความสมควร ต่อพระบาลี ชื่อว่ายถาคม. (ตามสมควรต่อพระบาลี)

ปัจจัย มี ๓ แบบ

(๑) **สรปจฺจย** คือ ปัจจัยที่เป็นสระล้วน ๆ เช่น อ, อิ เป็นต้น

(๒) **สราทิปจฺจย** คือ ปัจจัยที่มีสระอยู่หน้า เช่น อนีย, อนฺต เป็นต้น

(๓) **พฺยญฺชนาทิปจฺจย** คือ ปัจจัยที่มีพยัญชนะอยู่หน้า เช่น ณฺย, ตพฺพ, ริจฺจ เป็นต้น

๕๔๘. เต กิจฺจา.

เต (ตพฺพานียณฺยเตยฺยริจฺจปจฺจยา) อ.ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย และ ริจฺจปัจจัย ท. เหล่านั้น **กิจฺจา** มีชื่อว่ากิจจะ **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ตั้งปัจจัย ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย และ ริจฺจ มีชื่อว่ากิจจปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **สัญญาสูตร.** กิจจปัจจัย มี ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย และ ริจฺจปัจจัย.

ทำตัวรูป ภูยเต **ภวิตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ภูยเต ย่อมเป็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถภาวะ	ภู + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภู + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภู + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม	ภู + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตพฺพปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อิ + ตพฺพ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ→อว + อิ + ตพฺพ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภวิตพฺพ เป็นนาม	ภวิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภวิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภวิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภวิตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ภวิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภวิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภวิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวิตพฺพํ.** (พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป ภูยเต **ภวนีย์**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ภูยเต ย่อมเป็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถภาวะ	ภู + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภู + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภู + อนีย	= เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อนีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอนียปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อนีย	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	ภฺ โอ → อว + อนีย	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อวฺ อ + อนีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อวฺ ~~อ~~ + อนีย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวนีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภวนีย เป็นนาม	ภวนีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภวนีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภวนีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภวนีย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ภวนียฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภวนียฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภวนียํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภวนียํ.** (พึงมี, พึงเป็น)

ทำตัวรูป อุปาสียิตฺถาติ **อุปาสิตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป+อาส อุปเวสเน ...เข้าไปใกล้
ตั้ง อาส ชื่อธาตุ	อุป + อาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุป + อาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อุปาสียิตฺถ ถูกเข้าไปใกล้แล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	อุป + อาสฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	อุป + อาสฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	อุป + อาสฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม	อุป + อาสฺ + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.

แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุปฺ อ + อาสฺ + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปฺ ~~อ~~ + อาสฺ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อุปาสิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อุปาสิตพฺพ เป็นนาม	อุปาสิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง อุปาสิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปาสิตพฺพ+ สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อุปาสิตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	อุปาสิตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปาสิตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อุปาสิตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปาสิตพฺโพ**. (อันบุคคลพึงเข้าไปนั่งใกล้)

ทำตัวรูป อสียิตฺถาติ **สยิตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= สี สเย ในการนอน
ตั้ง สี ชื่อธาตุ	สี	= ภูวาทโย ธาตโว.
อสียิตฺถ อันเขา ได้นอนแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถภาวะ	สี + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	สี + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	สี + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม	สี + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อี	สฺ อี + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตพฺพปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	สฺ อี → เอ + อิ + ตพฺพ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	สฺ เอ → อย + อิ + ตพฺพ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	สฺ อยฺ อ + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สฺ อยฺ ~~อ~~ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สยิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สยิตพฺพ เป็นนาม	สยิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สยิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สยิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	สยิตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	สยิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สฺยิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	สฺยิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สฺยิตพฺพํ.** (สฺยิตพฺพํ ภวตา. อันท่าน พึงนอน)

ทำตัวรูป อุปฺปชฺชิตฺถาติ **อุปฺปชฺชิตพฺพํ**

	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อุปฺปชฺชิตฺถ อันเขา เกิดขึ้นแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถภาวะ	อุ + ปทฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	อุ + ปทฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	อุ + ปทฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม	อุ + ปทฺ + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
ลง ยปัจจัย หลังจากธาตุ	อุ + ปทฺ + ย + อิ + ตพฺพ	= ทิวาทิโต โย วินาธิการโยควิภาค
แปลง ทฺย เป็น ช	อุ + ป ทฺย → ช + อิ + ตพฺพ	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ป ชฺ–ช +อิ + ตพฺพ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	อุ + ปชฺชฺ อ + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุ + ปชฺชฺ ~~อ~~ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ปฺ–ปชฺชฺ + อิ + ตพฺพ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อุปฺปชฺชิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อุปฺปชฺชิตพฺพ เป็นนาม	อุปฺปชฺชิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง อุปฺปชฺชิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปฺปชฺชิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	อุปฺปชฺชิตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	อุปฺปชฺชิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปฺปชฺชิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	อุปฺปชฺชิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปชฺชิตพฺพํ.** (พึงเกิดขึ้น)

ทำตัวรูป อพุชฺฌิตฺถาติ **พุชฺฌิตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= พุธ อวคมเน ในการตรัสรู้
ตั้ง พุธ ชื่อธาตุ	พุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	พุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อพุชฺฌิตฺถ ได้ถูกตรัสรู้แล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	พุธฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	พุธฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	พุธฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม	พุธฺ + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
ลง ยปัจจัย หลังจากธาตุ	พุธฺ + ย + อิ + ตพฺพ	= ทิวาทิโต โย วินาธิการโยควิภาค
แปลง ธฺย เป็น ฌ	พุ ธฺย → ฌ + อิ + ตพฺพ	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ	พุ ชฺ–ฌ + อิ + ตพฺพ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
แยกพยัญชนะ ฌฺ ออกจากสระ อ	พุชฺฌฺ อ + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พุชฺฌฺ ~~อ~~ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฌฺ ไปประกอบกับสระ อิ	พุชฺฌิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง พุชฺฌิตพฺพ เป็นนาม	พุชฺฌิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง พุชฺฌิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	พุชฺฌิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	พุชฺฌิตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	พุชฺฌิตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พุชฺฌิตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	พุชฺฌิตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พุชฺฌิตพฺโพ.** (พุชฺฌิตพฺโพ ธมฺโม. อ.พระธรรม อันท่าน พึงตรัสรู้)

ทำตัวรูป อสูยิตฺถาติ **โสตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
อสูยิตฺถ ได้ถูกฟังแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	สุ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	สุ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	สุ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.

แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ อุ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตพฺพปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	สฺ อุ → โอ + ตพฺพ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โสตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โสตพฺพ เป็นนาม	โสตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง โสตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	โสตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โสตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	โสตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โสตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา ปกติ ... ลงโลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โสตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โสตพฺโพ**. (พึงถูกฟัง) (โสตพฺโพ ธมฺโม. อ.พระธรรม อันท่าน พึงฟัง)

ทำตัวรูป อสูยิตฺถาติ **สุณิตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อธาตุ	สุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
อสูยิตฺถ ได้ถูกฟังแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	สุ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	สุ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	สุ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	สุ + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
หลังจาก สุธาตุ ลง ณาปัจจัย	สุ + ณา + อิ + ตพฺพ	= "สฺวาทิโตฯ"วินาธิการโยควิภาค.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	สุ + ณฺ อา + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุ + ณฺ ~~อา~~ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สุณิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สุณิตพฺพ เป็นนาม	สุณิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกา ฯ
หลัง สุณิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สุณิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สุณิตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	สุณิตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุณิตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สุณิตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุณิตพฺโพ.** (พึงถูกฟัง) (สุณิตพฺโพ ธมฺโม. อ.พระธรรม อันท่าน พึงฟัง)

ทำตัวรูป อสูยิตฺถาติ **สวณีโย** | ศัพท์เดิมคือ | = สุ สวเณ ในการฟัง
ตั้ง สุ ชื่อธาตุ | สุ | = ภูวาทโย ธาตโว.
อสูยิตฺถ ได้ถูกฟังแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม | สุ + อนีย | = ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม | สุ + อนีย | = ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ | สุ + อนีย | = เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ | สฺ อุ + อนีย | = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอนียปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ | สฺ อุ → โอ + อนีย | = อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว | สฺ โอ → อว + อนีย | = โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ | สฺ อวฺ อ + อนีย | = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ | สฺ อวฺ ~~อ~~ + อนีย | = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
แปลง น ของ อนีย เป็น ณ | สฺ อวฺ + อนีย → อณีย | = รหาทิโต ณ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ | สวณีย | = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สวณีย เป็นนาม | สวณีย | = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สวณีย ลง สิปฐมาวิภัตติ | สวณีย + สิ | = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ | สวณีย + สิ → โอ | = โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ | สวณียฺ อ + โอ | = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ | สวณียฺ ~~อ~~ + โอ | = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ | สวณีโย | = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สวณีโย.** (พึงถูกฟัง) (สวณีโย ธมฺโม. อ.พระธรรม อันท่าน พึงฟัง)

๕๔๙. ตุํ–ตุน–ตพฺเพสุ วา.

ตุํตุนตพฺเพสุ ในเพราะตุํ, ตุน และตพฺพปัจจัย ท. **ตตฺตํ** อ.ความเป็นแห่ง ต **อนฺตสฺส** แห่ง รอักษรอันเป็นที่สุด **กรสฺส** ของกรธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(เพราะตุํ ตุน และตพฺพปัจจัย แปลง รฺอักษรอันเป็นที่สุดของ กรธาตุ เป็น ตฺ บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป กรียิตฺถาติ **กตฺตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กรียิตฺถ ถูกกระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	กรฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	กรฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะตพฺพปัจจัย แปลง รฺ เป็น ตฺ	ก รฺ ➔ ตฺ + ตพฺพ	= ตุํตุนตพฺเพสุ วา.
ตั้ง กตฺตพฺพ เป็นนาม	กตฺตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กตฺตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กตฺตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	กตฺตพฺพ + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	กตฺตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กตฺตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กตฺตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กตฺตพฺโพ.** (พึงถูกกระทำ) (กตฺตพฺโพ ภวตา ธมฺโม. อ.บุญ อันท่าน พึงทำ)

ทำตัวรูป กรียิตฺถาติ **กาตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กรียิตฺถ ถูกกระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	กรฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	กรฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะตพฺพปัจจัย แปลง กรฺ เป็น กา	กรฺ ➔ กา + ตพฺพ	= ตเวตุนาทีสุ กา.
ตั้ง กาตพฺพ เป็นนาม	กาตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กาตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กาตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กาตพฺพ + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	กาตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ กาตพฺพฺ ~~ฮ~~ + อํ = สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ กาตพฺพํ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กาตพฺพํ.** (พึงถูกกระทำ) (กาตพฺพํ ภวตา หิตํ)

๕๔๐. รหาทิโต ณ.

ณ อ.การแปลงเป็น ณ **นสฺส** แห่ง น **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **รหาทิโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. อันมี รอักษรและ หอักษรเป็นต้นเป็นที่สุด **โหติ** ย่อมมี.

(หลังจากธาตุที่มี รอักษรและ หอักษรเป็นต้นเป็นที่สุด แปลง น เป็น ณ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** อาทิศัพท์ หมายเอา รมุธาตุ อปธาตุ ญาธาตุ และตาธาตุเป็นต้น.

อาทิศัพท์ หมายเอา...

รมุ อิกฺข รกฺข ลกฺข– ปิส ตาธาตุอาทโย,
ปราที ปนิทุปรี อาทิสทฺเทน คยฺหเร. (กจฺจายนสุตฺตตฺถ)

ธาตุมี รมุ, อิกฺข, รกฺข, ลกฺข, ปิส และตาธาตุเป็นต้น ธาตุที่มี ปรา อุปสัคอยู่ข้างหน้า ธาตุที่มี ป, นิ, ทุ และปริอุปสัคอยู่ข้างหน้า ย่อมถูกถือเอา ด้วยอาทิศัพท์ (แปลง น เป็น ณ)

เช่น		
	รมณีโย	= รมุ + อนีย (อันน่ารื่นรมย์)
	อารมฺมณํ	= อา + รมุ + ยุ (อารมณ์)
	อิกฺขณํ	= อิกฺข + ยุ (การดู, การเห็น)
	ปจฺจเวกฺขณา	= ปติ + อว + อิกฺข + ยุ + อา (การพิจารณา)
	รกฺขณํ	= รกฺข + ยุ (การรักษา)
	ปาปณีโย	= ป + อป + อนีย (ควรถูกถึง)
	ลกฺขณํ	= ลกฺข + ยุ (ลักษณะ)
	ญาณํ	= ญา + ยุ (ญาณ)
	ตาณํ	= ตา + ยุ (การป้องกัน,พระนิพพาน)
	ปิสณํ	= ปิส + ยุ (การบด)

ปรายณํ	= ปรา + อิ + ยุ (พระนิพพาน)
ปณาโม	= ป + นมฺ + อ (การนอบน้อม)
นิณฺณโย	= นินฺนโย (การตัดสิน, การพินิจพิเคราะห์, ความตระหนักแน่น, การตกลงใจ)
ทุณฺณโย	= ทุนฺนโย (การนำไปได้ยาก)
ปริณาโม	= ปรินาโม (การเปลี่ยนแปลง, การย่อยอาหาร, การแปรปรวน)
ปริณโต	= ปรินโต (เปลี่ยนไปแล้ว, แปรไปแล้ว, แก่แล้ว, สุกงอมแล้ว)

ทำตัวรูป กรียิตฺถาติ **กรณีโย** ศัพท์เดิมคือ = กร กรเณ ในการกระทำ

ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กรียิตฺถ ถูกกระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	กรฺ + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	กรฺ + อนีย	= เต กิจฺจา.
หลังจากรันตธาตุ แปลง น เป็น ณ	กรฺ + อนีย → อณีย	= รหาทิโต ณ.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	กรณีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กรณีย เป็นนาม	กรณีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กรณีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	กรณีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	กรณีย + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	กรณียฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กรณียฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กรณีโย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กรณีโย.** (ควรถูกกระทำ) (กรณีโย ภวตา ธมฺโม. อ.บุญ อันท่าน ควรทำ)

ทำตัวรูป ภรียิตฺถาติ **ภริตพฺโพ** ศัพท์เดิมคือ = ภร ภรเณ ในการเลี้ยง

ตั้ง ภร ชื่อธาตุ	ภร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ภรียิตฺถ ถูกเลี้ยงแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ภรฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภรฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภรฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ภรฺ –อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ภริตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภริตพฺพ เป็นนาม	ภริตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภริตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภริตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภริตพฺพ + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ภริตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภริตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภริตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภริตพฺโพ**. (พึงถูกเลี้ยง) (ภริตพฺโพ ภวตา ทาโร. อ.ภรรยา อันท่าน พึงเลี้ยง)

ทำตัวรูป คยฺหตีติ **คเหตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คยฺหติ ย่อมถูกถือเอา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	คหฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	คหฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	คหฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	คหฺ –อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
แปลง อิ เป็น เอ	คหฺ อิ ➝ เอ + ตพฺพ	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ เอ	คเหตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คเหตพฺพ เป็นนาม	คเหตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คเหตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	คเหตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คเหตพฺพ + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	คเหตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คเหตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คเหตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คเหตพฺโพ.** (พึงถูกถือเอา)

ทำตัวรูป สงฺคยฺหตีติ **สงฺคณฺหิตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+ คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อธาตุ	สํ + คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สงฺคยฺหติ ย่อมถูกสงเคราะห์ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	สํ + คหฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	สํ + คหฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	สํ + คหฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	สํ + คหฺ –อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
หลังจากคหธาตุ ลง ณฺหาปัจจัย	สํ + คหฺ + ณฺหา +อิ+ตพฺพ	= “คหาทิโตฯ”วินาธิการโยควิภาค.
เพราะณฺหาปัจจัย ลบ หฺอักษร	สํ + ค ~~หฺ~~ + ณฺหา +อิ+ตพฺพ	= หโลโป ณฺหามฺหิ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อา	สํ + ค + ณฺหฺ อา +อิ+ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํ + ค + ณฺหฺ ~~อา~~ +อิ+ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
แปลงนิคหิต เป็นวัคคันตะ งฺ	ส ํ → งฺ + คณฺหฺ +อิ+ตพฺพ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สงฺคณฺหิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สงฺคณฺหิตพฺพ เป็นนาม	สงฺคณฺหิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สงฺคณฺหิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สงฺคณฺหิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สงฺคณฺหิตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	สงฺคณฺหิตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สงฺคณฺหิตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สงฺคณฺหิตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สงฺคณฺหิตพฺโพ.** (พึงถูกสงเคราะห์)

ทำตัวรูป รมียตีติ **รมณีโย**	ศัพท์เดิมคือ	= รมุ กีฬายํ ในการเล่น
ตั้ง รมุ ชื่อธาตุ	รมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

รมียติ ย่อมถูกยินดี อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	รมฺ + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	รมฺ + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	รมฺ + อนีย	= เต กิจฺจา.
หลังจากมันตธาตุ แปลง น เป็น ณ	รมฺ + อนีย ➔ อณีย	= รหาทิโต ณ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	รมณีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง รมณีย เป็นนาม	รมณีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง รมณีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	รมณีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	รมณีย + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	รมณียฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รมณียฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	รมณีโย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รมณีโย.** (อันบุคคลควรรื่นรมย์) (รมณีโย วิหาโร. อ.วิหาร อันน่ารื่นรมย์)

ทำตัวรูป ปาปียตีติ **ปาปุณิตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อธาตุ	ป + อป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + อปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ปาปียติ ย่อมถูกถึง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ป + อปฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ป + อปฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ป + อปฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ป + อปฺ –อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
หลังจากธาตุ ลง อุณาปัจจัย	ป + อปฺ + อุณา + อิ+ตพฺพ	= "สฺวาทิโตฯ"วินาธิการโยควิภาคะ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ป + อปฺ + อุณฺ อา +อิ+ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ป + อปฺ + อุณฺ ~~อา~~ +อิ+ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาฯ
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อปฺ + อุณฺ +อิ+ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฺ ~~อ~~ + อปฺ + อุณฺ +อิ+ตพฺพ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ปฺ + อ ➔ อา ปฺ+อุณฺ+อิ+ตพฺพ	= ทีฆํ.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาปุณิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปาปุณิตพฺพ เป็นนาม	ปาปุณิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปาปุณิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปาปุณิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปาปุณิตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ปาปุณิตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปาปุณิตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปาปุณิตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาปุณิตพฺโพ**. (พึงถูกถึง, พึงถูกบรรลุ)

ทำตัวรูป ปาปิยตีติ **ปตฺตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + อป ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง อป ชื่อธาตุ	ป + อป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + อปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปาปิยติ ย่อมถูกถึง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ป + อปฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ป + อปฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ป + อปฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ลบ ปฺ พยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ	ป + อ ~~ปฺ~~ + ตฺ–ตพฺพ	= คุปาทีนญฺจ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อ + ตฺ–ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	ปฺ ~~อ~~ + อ + ตฺ–ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปตฺตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปตฺตพฺพ เป็นนาม	ปตฺตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปตฺตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปตฺตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปตฺตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ปตฺตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปตฺตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปตฺตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปตฺตพฺโพ**. (พึงถูกถึง, พึงถูกบรรลุ)

๕๔๑. คม–ขน–หนาทีนํ ตุํ–ตพฺพาทีสุ น.

ตุํตพฺพาทีสุ (ปจฺจเยสุ) ในเพราะปัจจัย ท. มี ตุํ และตพฺพ เป็นต้น **น** อ.การแปลงเป็น น **อนฺตสฺส (พฺยญฺชนสฺส)** แห่งพยัญชนะอันเป็นที่สุด **คมขนหนาทีนํ (ธาตูนํ)** ของธาตุ ท. มี คมุ, ขนุ และ หน เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(เพราะ ตุํ และตพฺพปัจจัยเป็นต้น แปลงพยัญชนะที่สุดของธาตุมี คมุ, ขนุ และ หน เป็นต้น เป็น นฺ บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป คจฺฉียตีติ **คนฺตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉียติ ย่อมถูกไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	คมฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	คมฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	คมฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะตพฺพปัจจัย แปลง มฺ เป็น นฺ	ค มฺ → นฺ + ตพฺพ	= คมขนหนาทีนํ ตุํตพฺพาทีสุ น.
ตั้ง คนฺตพฺพ เป็นนาม	คนฺตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คนฺตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	คนฺตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คนฺตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	คนฺตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คนฺตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คนฺตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คนฺตพฺโพ.** (พึงถูกไป) (คนฺตพฺโพ ภวตา มคฺโค. อ.ทาง อันท่าน พึงไป)

ทำตัวรูป ขญฺญตีติ **ขนฺตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ขนุ อวทารเณ ในการขุด
ตั้ง ขนุ ชื่อธาตุ	ขนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ขญฺญติ ย่อมถูกขุด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ขนฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.

ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ขนฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ขนฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะตพฺพปัจจัย แปลง นฺ เป็น นฺ	ข นฺ ➔ นฺ + ตพฺพ	= คมขนหนาทีนํ ตุํตพฺพาทีสุ น.
ตั้ง ขนฺตพฺพ เป็นนาม	ขนฺตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ขนฺตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขนฺตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ขนฺตพฺพ + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ขนฺตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขนฺตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา ไลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขนฺตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ขนฺตพฺพํ.** (พึงถูกขุด) (ขนฺตพฺพํ อาวาฏํ. อ.บ่อ อันท่าน พึงขุด)

ทำตัวรูป ขญฺญตีติ **ขณิตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ขนุ อวทารเณ ในการขุด
ตั้ง ขนุ ชื่อธาตุ	ขนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ขญฺญติ อันเขา ย่อมขุด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ขนฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ขนฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ขนฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ขนฺ – อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
แปลง นฺ เป็น ณฺ	ข นฺ ➔ ณฺ – อิ + ตพฺพ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ขณิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ขณิตพฺพ เป็นนาม	ขณิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ขณิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขณิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ขณิตพฺพ + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ขณิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขณิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขณิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ขณิตพฺพํ.** (พึงถูกขุด) (ขณิตพฺพํ อาวาฏํ. อ.บ่อ อันท่าน พึงขุด)

ทำตัวรูป หญฺญเตติ **หนฺตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หญฺญเต ย่อมถูกเบียดเบียน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	หนฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	หนฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	หนฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะตพฺพปัจจัย แปลง นฺ เป็น นฺ	ห นฺ → นฺ + ตพฺพ	= คมขนหนาทีนํ ตุํตพฺพาทีสุ น.
ตั้ง หนฺตพฺพ เป็นนาม	หนฺตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง หนฺตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	หนฺตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	หนฺตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	หนฺตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	หนฺตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	หนฺตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **หนฺตพฺพํ**. (พึงถูกเบียดเบียน)

ทำตัวรูป มญฺญเตติ **มญฺญิตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= มน ญาเณ ในการรู้
ตั้ง มน ชื่อธาตุ	มน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มญฺญเต ย่อมถูกรู้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	มนฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	มนฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	มนฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	มนฺ + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิการโร.
ลง ยปัจจัยหลังจากธาตุ	มนฺ + ย + อิ + ตพฺพ	= "ทิวาทิโต โย" วินาธิการโยควิภาค
แปลง นฺย เป็น ญ	ม นฺย → ญ + อิ + ตพฺพ	= ตสฺส จวคฺคยการวการตฺตํฯ
ญ สทิสเทฺวภาวะ	ม ญ–ญ + อิ + ตพฺพ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แยกพยัญชนะ ญ ออกจากสระ อ	มญฺญฺ อ + อิ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มญฺญฺ ~~อ~~ + อิ + ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ อิ	มญฺญิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มญฺญิตพฺพ เป็นนาม	มญฺญิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง มญฺญิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มญฺญิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	มญฺญิตพฺพ + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	มญฺญิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มญฺญิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	มญฺญิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มญฺญิตพฺพํ.** (พึงถูกรู้, อันบุคคลพึงสำคัญ)

ทำตัวรูป ปูชียตีติ **ปูเชตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปูช ปูชายํ ในการบูชา
ตั้ง ปูช ชื่อธาตุ	ปูช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปูชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปูชียติ ย่อมถูกบูชา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ปูชฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ปูชฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ปูชฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ลง เณปัจจัย หลังจากธาตุ	ปูชฺ + เณ + ตพฺพ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปูชฺ + เณ + ตพฺพ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ปูชฺ + ณฺ เอ + ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ปูชฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ตพฺพ	= การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปูเชตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปูเชตพฺพ เป็นนาม	ปูเชตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปูเชตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปูเชตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปูเชตพฺพ + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ปูเชตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปูเชตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปูเชตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปูเชตพฺโพ.** (พึงถูกบูชา)

ทำตัวรูป ปูชียตีติ **ปูชนีโย**	ศัพท์เดิมคือ	= ปูช ปูชายํ ในการบูชา
ตั้ง ปูช ชื่อธาตุ	ปูช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปูชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปูชียติ ย่อมถูกบูชา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ปูชฺ + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	ปูชฺ + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	ปูชฺ + อนีย	= เต กิจฺจา.
ลง เณปัจจัย หลังจากธาตุ	ปูชฺ + เณ + อนีย	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปูชฺ + เณ + อนีย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ปูชฺ + ณฺ เอ + อนีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ปูชฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนีย	= การิตานํ โณ โลปํ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปูชฺ + ~~เอ~~ + อนีย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปูชนีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปูชนีย เป็นนาม	ปูชนีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปูชนีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปูชนีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปูชนีย + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปูชนียฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปูชนียฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปูชนีโย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปูชนีโย.** (ควรถูกบูชา) (ปูชนีโย ภควา. อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ควรถูกบูชา)

ทำตัวรูป นิยฺยาตีติ **นิยฺยานีโก**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + ยา ปาปุณเน ในการถึง
ตั้ง ยา ชื่อธาตุ	นิ + ยา	= ภูวาทโย ธาตโว.
นิยฺยาติ ย่อมนำออกไปจากวัฏฏะ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกัตตา	นิ + ยา + อนีย	= "ตพฺพานียา" โยควิภาคใน "ภาวฯ"
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	นิ + ยา + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.

ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	นิ + ยา + อนีย	= เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อา	นิ + ยฺ อา + อนีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	นิ + ยฺ ~~อา~~ + อนีย	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	นิ + ยฺ + อ → อา นีย	= ทีฆํ.
แปลง ย เป็น ก	นิ + ยฺ + อานี ย → ก	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อา	นิ + ยานีก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	นิ + ยฺ–ยานีก	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง นิยฺยานีก เป็นนาม	นิยฺยานีก	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง นิยฺยานีก ลง สิปฐมาวิภัตติ	นิยฺยานีก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	นิยฺยานีก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	นิยฺยานีกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นิยฺยานีกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	นิยฺยานีโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นิยฺยานีโก**. (ผู้นำออกไป)

ทำตัวรูป คจฺฉนฺตีติ **คมนียา**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉนฺติ ย่อมถึง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกัตตา	คมฺ + อนีย	= “ตพฺพานียา” โยควิภาคใน“ภาวฯ”
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	คมฺ + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	คมฺ + อนีย	= เต กิจฺจา.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	คมนีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คมนีย เป็นนาม	คมนีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คมนีย ลง โยปฐมาวิภัตติ	คมนีย + โย	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง โย เป็น อา	คมนีย + โย → อา	= สพฺพโยนีนมาเอ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	คมนียฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คมนียฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อา	คมนียา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คมนียา.** (คมนียา โภคา. อ.โภคทรัพย์ ท. อันควรถึง)

ทำตัวรูป นหายติ เอเตนาติ **นหานียํ**	ศัพท์เดิมคือ	= นหา โสเจ ในความสะอาด
ตั้ง นหา ชื่อธาตุ	นหา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นหฺ ~~อา~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
นหายติ ย่อมอาบน้ำ เอเตน จุณฺเณน ด้วยสบู่ผงนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรณะ	นหฺ + อนีย	= "ตพฺพานียา" โยควิภาคใน"ภาวฯ"
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	นหฺ + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	นหฺ + อนีย	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนะหลัง ทีฆะ อ เป็น อา	นหฺ + อ → อา นีย	= ทีฆํ.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อา	นหานีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง นหานีย เป็นนาม	นหานีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง นหานีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	นหานีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	นหานีย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	นหานียฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นหานียฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	นหานียํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นหานียํ.** (เป็นเครื่องอาบน้ำ) (นหานียํ จุณฺณํ. อ.สบู่ผง เป็นเครื่องอาบน้ำ)

๕๔๒. ณฺโย จ.

ณฺโย จ อ.ณฺยปัจจัย ด้วย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท.

(ลง ณฺยปัจจัยหลังจากธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ ให้ลง เตยฺยปัจจัย ในอุทาหรณ์ว่า "ญาเตยฺยํ" (ญา + เตยฺย) เป็นต้น. ด้วยการแบ่งสูตรโดยเว้นตัวที่ตามมา (วินาธิการโยควิภาค)ว่า **"ณฺโย จ"** สามารถลง ณฺยปัจจัย ในอรรถกัตตาได้ เช่น "ปฏิปกฺเข หรตีติ ปาฏิหาริยํ" (ปติปุพฺพ + หร หรเณ ในการนำไป + ณฺย)

๕๔๓. การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

ณานุพนฺโธ อ.ปัจจัยอันมี ณฺ อนุพันธ์ **(โสตุชเนน)** อันนักศึกษา **ทฏฺฐพฺโพ** พึงทราบ **การิตํ วิย** ว่าเป็นเพียงดังการิตปัจจัย.

(ตั้งปัจจัยที่มี ณฺ อนุพันธ์ เพียงดังการิตปัจจัย)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **การิยาติเทสสูตร** สูตรที่ชี้แจงวิธีการทำให้สำเร็จตัวรูป.

อนุพันธ์ (อาขยาตและกิตก์)

คำว่า **"อนุพันธ์"** แปลว่า อักษรที่ติดตามมาเป็นเครื่องหมายให้รู้วิธีทำบางอย่าง และจะต้องถูกลบไปเสมอ ไม่มีประกอบอยู่ในบาลี ดังมีคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า "อนุพนฺโธ อปฺปโยคี" อนุพันธ์ ได้แก่ อักษรที่ไม่มีการประกอบในอุทาหรณ์บาลี พยัญชนะอนุพันธ์นี้ มี ๖ ตัว คือ กฺ, ขฺ, ฆฺ, ณฺ, ปฺ และ รฺ ดังนี้

(๑) กฺอนุพันธ์ มีปัจจัย ๒ ตัว คือ กฺต และ กปัจจัย เช่น ภีตํ กลัวแล้ว (ภี + กฺต), กณฺโฑ ลูกศร (กฑิ + ก)

(๒) ขฺอนุพันธ์ มีปัจจัย ๑ ตัว คือ ขปัจจัย เช่น สุกรํ กระทำได้โดยง่าย (สุ + กร + ข)

(๓) ฆฺอนุพันธ์ มีปัจจัย ๑ ตัว คือ ฆิณฺปัจจัย เช่น คามิ ผู้จะไป (คมฺ + ฆิณฺ)

(๔) ณฺอนุพันธ์ มีปัจจัย ๑๔ ตัวและตัวอาเทศ ๒ ตัว รวมทั้งหมด ๑๖ ตัว คือ เณ, ณย, ณาเป, ณาปย, ณฺย, ณ, ณี, ฆิณฺ, ณฺวุ, ณฺ (ยกเว้น ณฺปัจจัยที่ลงด้วยสูตรว่า "หนาทีหิ ณฺนุตไว" ไม่ต้องลบ ณอักษร), ณฺก, ณิม, ณิตฺต, ตฺรณฺปัจจัย และเหรณฺ, หีรณฺอาเทศ

เช่น	การেติ	= ย่อมให้กระทำ (กร + เณ + ติ)
	การยติ	= ย่อมให้กระทำ (กร + ณย + ติ)
	การาเปติ	= ย่อมให้กระทำ (กร + ณาเป + ติ)
	การาปยติ	= ย่อมให้กระทำ (กร + ณาปย + ติ)
	การิยํ	= ควรกระทำ (กร + ณฺย)
	อาหาโร	= อาหาร (อา + หร + ณ)
	คามี	= ผู้จะไป (คมฺ + ณี)
	คามิ	= ผู้จะไป (คมฺ + ฆิณฺ)
	การโก	= ผู้กระทำ (กร + ณฺวุ)
	การุ	= ช่าง (กร + ณฺ)

การุโก	= ช่าง (กร + ณุก)
โอหาวิมํ	= วัตถุอันเกิดด้วยการบูชา (อว + หุ + ณิม)
วาทิตฺตํ	= วงโยธวาทิต (วท + ณิตฺต)
ฉตฺรํ	= ร่ม (ฉท + ตฺรณฺ)
ปาฏิเหรํ	= ปาฏิหาริย์ (ปติ + หิ + กฺวิ) (แปลง หิ เป็น เหรณฺ)
ปาฏิหีรํ	= ปาฏิหาริย์ (ปติ + หิ + กฺวิ) (แปลง หิ เป็น หีรณฺ)

(๕) นฺอนุพันธ์ มีปัจจัย ๑ ตัว คือ มนฺปัจจัย เช่น เขโม เกษม (ขี + มนฺ)

(๖) รฺอนุพันธ์ มีปัจจัย ๘ ตัว คือ ริจฺจ, รตฺถุ, ราตุ, ริตุ, รู, รมฺม, ร และ ริริยปัจจัย และตัวอาเทศ ๕ ตัว คือ ริฏฺฐ, ริฏฺฐิ, รฏฺฐุํ, รฏฺฐา และ รจฺจอาเทศ รวมทั้งหมด ๑๓ ตัว

เช่น กิจฺจํ	= กิจ (กร + ริจฺจ)
สตฺถา	= พระศาสดา (สาส + รตฺถุ)
มาตา	= มารดา (มาน + ราตุ)
ปิตา	= บิดา (ปา + ริตุ)
ภิกฺขุ	= ภิกษุ (ภิกฺข + รู หรือ ภยสทฺทูปปท + อิกฺข + รู)
ธมฺโม	= ธรรม (ธร + รมฺม)
สํโฆ	= พระสงฆ์ (สํปุพฺพ + หน + ร)
กิริยา	= พึงถูกกระทำ (กร + ริริย)
อนุสิฏฺโฐ	= พึงถูกพร่ำสอน (อนุปุพฺพ + สาส + ต) (แปลง ต เป็น ริฏฺฐ)
ทิฏฺฐิ	= ความเห็น, ทิฐิ (ทิส + ติ) (แปลง ติ เป็น ริฏฺฐิ)
ทฏฺฐุํ	= เห็นแล้ว (ทิส + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น รฏฺฐุํ)
ทฏฺฐา	= เห็นแล้ว (ทิส + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น รฏฺฐา)
วิวิจฺจ	= สงัดแล้ว (วิปุพฺพ + วิจ + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น รจฺจ)

ทำตัวรูป กตฺตพฺพนฺติ **การิยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กตฺตพฺพํ พึงถูกกระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	กรฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	กรฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	กรฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	กรฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	กรฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กฺ อ → อา รฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	กฺ อา รฺ + อิ–ย	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การิย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง การิย เป็นนาม	การิย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง การิย ลง สิปฐมาวิภัตติ	การิย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	การิย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	การิยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	การิยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	การิยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **การิยํ.** (พึงถูกกระทำ)

ทำตัวรูป หรียตีติ **หาริยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= หร หรเณ ในการนำไป
ตั้ง หร ชื่อธาตุ	หร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หรียติ ย่อมถูกนำไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	หรฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	หรฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	หรฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.

ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	หรฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	หรฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	หฺ อ รฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	หฺ อ → อา รฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	หฺ อา รฺ + อิ–ย	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	หาริย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง หาริย เป็นนาม	หาริย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง หาริย ลง สิปฐมาวิภัตติ	หาริย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	หาริย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	หาริยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	หาริยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	หาริยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **หาริยํ**. (พึงถูกนำไป)

ทำตัวรูป ภริตพฺพนฺติ **ภาริยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภร ภรเณ ในการเลี้ยง
ตั้ง ภร ชื่อธาตุ	ภร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ภริตพฺพํ พึงถูกเลี้ยง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ภรฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภรฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภรฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ภรฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ภรฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อ รฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ภฺ อ → อา รฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ภฺ อา รฺ + อิ–ย	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาริย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาริย เป็นนาม	ภาริย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ

หลัง ภาริย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาริย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภาริย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ภาริยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาริยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภาริยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาริยํ.** (พึงถูกเลี้ยง)

ทำตัวรูป ลภิตพฺพนฺติ **ลพฺภํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลภิตพฺพํ พึงถูกได้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ลภฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ลภฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ลภฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ลภฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ลภฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ภฺย เป็น ภ	ล ภฺย → ภ	= การศัพท์ใน ยวตํ ตลนทการานํฯ
พฺ อสทิสเทฺวภาวะ	ล พฺ–ภ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง ลพฺภ เป็นนาม	ลพฺภ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ลพฺภ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ลพฺภ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ลพฺภ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อ	ลพฺภฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ลพฺภฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อ	ลพฺภํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลพฺภํ.** (พึงถูกได้)

ทำตัวรูป สาสิตพฺโพติ **สิสฺโส**	ศัพท์เดิมคือ	= สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการพร่ำสอน
ตั้ง สาส ชื่อธาตุ	สาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สาสิตพฺโพ พึงถูกพร่ำสอน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	สาสฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	สาสฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	สาสฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	สาสฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	สาสฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อา	สฺ อา สฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา เป็น อิ	สฺ อา → อิ สฺ + ย	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปจฺจยานํฯ
แปลง สฺย เป็น ส	สฺ อิ สฺ+ย → ส	= การศัพท์ใน ยวตํ ตลนทการานํฯ
สฺ สทิสเทฺวภาวะ	สฺ อิ + สฺ–ส	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สิสฺส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สิสฺส เป็นนาม	สิสฺส	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สิสฺส ลง สิปฐมาวิภัตติ	สิสฺส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สิสฺส + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	สิสฺสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สิสฺสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สิสฺโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สิสฺโส.** (ศิษย์, ผู้ถูกพร่ำสอน)

๕๕๔. ก–คา จ–ชานํ.

ณานุพนฺเธ ในเพราะปัจจัยอันมี ณฺ อนุพันธ์ **กคา** อ.การแปลงเป็น ก และ ค ท. **จชานํ** แห่ง จ และ ช ท. **ธาตฺวนฺตานํ** อันเป็นที่สุดของธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี.

(เพราะปัจจัยที่มี ณอนุพันธ์ แปลง จ อันเป็นที่สุดของธาตุเป็น ก และแปลง ช อันเป็นที่สุดของธาตุเป็น ค)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. วจนียํ วากฺยํ. (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณฺย) (กัมมสาธนะ)

อ.คำพูด อันบุคคล พึงกล่าว ชื่อว่าวากฺย. (ประโยค, พากย์, คำพูดอันบุคคลพึงกล่าว)

ทำตัวรูป วจนียํ **วากฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วจนียํ อ.คำพูด อันบุคคล พึงกล่าว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	วจฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	วจฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	วจฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	วจฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	วจฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะปัจจัยที่มี ณ แปลง จฺ เป็น กฺ	ว จฺ → กฺ + ย	= กคา จชานํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ กฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	วฺ อ → อา กฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อา	วากฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วากฺย เป็นนาม	วากฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง วากฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	วากฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วากฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	วากฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วากฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	วากฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วากฺยํ.** (ประโยค, พากย์, คำพูดอันบุคคลพึงกล่าว)

ลักษณะของประโยค

เอกาขฺยาโต ปทจโย **สิยา วากฺยํ สการโก.** (อภิธาน.๑๐๖)

หมู่บทที่มีกิริยาอาขยาตหนึ่งบท พร้อมกับการก ชื่อว่าวากฺย (วากยะ, พากย์, ประโยค)

ทำตัวรูป ภชนียํ **ภาคฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภช เสวายํ ในการคบหา
ตั้ง ภช ชื่อธาตุ	ภช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ภชนียํ อันบุคคล พึงคบ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ภชฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภชฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภชฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ภชฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ภชฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะปัจจัยที่มี ณ แปลง ชฺ เป็น คฺ	ภ ชฺ → คฺ + ย	= กคา จชานํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อ คฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ภฺ อ → อา คฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อา	ภาคฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาคฺย เป็นนาม	ภาคฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภาคฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาคฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภาคฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ภาคฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาคฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภาคฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาคฺยํ.** (อันบุคคลพึงคบ)

ทำตัวรูป จียตีติ **เจยฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= จิ จเย ในการสั่งสม
ตั้ง จิ ชื่อธาตุ	จิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
จียติ ย่อมถูกสั่งสม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	จิ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	จิ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	จิ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	จิ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

ลบ ณฺอนุพันธ์	จิ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อิ	จฺ อิ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	จฺ อิ → เอ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	จฺ เอ + ยฺ–ย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เจยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เจยฺย เป็นนาม	เจยฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เจยฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	เจยฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	เจยฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	เจยฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เจยฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	เจยฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เจยฺยํ.** (พึงถูกสั่งสม)

ทำตัวรูป วินิจฺฉียตีติ **วินิจฺเฉยฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + นิ + จิ จเย ในการสั่งสม
ตั้ง จิ ชื่อธาตุ	วิ + นิ + จิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
วินิจฺฉียติ ย่อมถูกวินิจฉัย อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	วิ + นิ + จิ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	วิ + นิ + จิ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	วิ + นิ + จิ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	วิ + นิ + จิ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	วิ + นิ + จิ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อิ	วิ + นิ + จฺ อิ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	วิ + นิ + จฺ อิ → เอ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง จฺ เป็น ฉฺ	วิ + นิ + จฺ → ฉฺ เอ + ย	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	วิ + นิ + ฉฺ เอ + ยฺ–ย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ เอ	วินิ + เฉยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
จฺ อสทิสเทฺวภาวะ	วินิ + จฺ–เฉยฺย	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง วินิจฺเฉยฺย เป็นนาม	วินิจฺเฉยฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ

หลัง วินิจฺเฉยฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	วินิจฺเฉยฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วินิจฺเฉยฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	วินิจฺเฉยฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วินิจฺเฉยฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	วินิจฺเฉยฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วินิจฺเฉยฺยํ.** (พึงถูกวินิจฉัย, พึงถูกตัดสิน)

ทำตัวรูป วินิจฺฉียตีติ **วินิจฺฉินิตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + นิ + จิ จเย ในการสั่งสม
ตั้ง จิ ชื่อธาตุ	วิ + นิ + จิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
วินิจฺฉียติ ย่อมถูกตัดสิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	วินิ + จิ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	วินิ + จิ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	วินิ + จิ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ลง นาปัจจัยหลังจากธาตุ	วินิ + จิ + นา + ตพฺพ	= กิยาทิโต นา วินาธิการโยควิภาค
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	วินิ + จิ + นา + อิ + ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อิ	วินิ + จฺ อิ + นา + อิ +ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
แปลง จฺ เป็น ฉฺ	วินิ + จฺ → ฉฺ อิ +นา+อิ+ตพฺพ	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อา	วินิ + ฉฺ อิ + นฺ อา +อิ+ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วินิ + ฉฺ อิ + นฺ ~~อา~~ +อิ+ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	วินิ + ฉินิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
จฺ อสทิสเทฺวภาวะ	วินิ + จฺ-ฉินิตพฺพ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง วินิจฺฉินิตพฺพ เป็นนาม	วินิจฺฉินิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง วินิจฺฉินิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วินิจฺฉินิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วินิจฺฉินิตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	วินิจฺฉินิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วินิจฺฉินิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	วินิจฺฉินิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วินิจฺฉินิตพฺพํ.** (พึงถูกวินิจฉัย, พึงถูกตัดสิน)

ทำตัวรูป นียตีติ **เนยฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= นี ปาปเณ ในการถึง
ตั้ง นี ชื่อธาตุ	นี	= ภูวาทโย ธาตโว.
นียติ ย่อมถูกนำไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	นี + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	นี + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	นี + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	นี + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	นี + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อี	นฺ อี + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	นฺ อี → เอ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
ยฺ สทิสเทฺวภาวะ	นฺ เอ + ยฺ–ย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เนยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เนยฺย เป็นนาม	เนยฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เนยฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	เนยฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	เนยฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	เนยฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เนยฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	เนยฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เนยฺยํ.** (พึงถูกนำไป)

๕๕๕. ภูโต'พฺพ.

อพฺพ อ.การแปลงเป็น อพฺพ **ณฺยปจฺจยสฺส** แห่ง ณฺยปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ภูโต** จากภูธาตุ **สห ธาตฺวนฺเตน** กับด้วยสระที่สุดของธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(แปลง ณฺยปัจจัยกับสระที่สุดของภูธาตุเป็น อพฺพ)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ ภูโต, อพฺพ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. ภวิตุํ อรหตีติ ภพฺพํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณฺย) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมควร เพื่ออันเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภพฺพ. (ผู้ควรเป็น)

ทำตัวรูป ภวิตุํ อรหตีติ **ภพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
อรหติ ย่อมควร ภวิตุํ เพื่ออันเป็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกัตตุ	ภู + ณฺย	= “ณฺโย จ” วินาธิการโยควิภาคะ
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภู + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภู + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ภู + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง ย (ณฺย) กับสระ อู เป็น อพฺพ	ภฺ อู+ย → อพฺพ	= ภูโตพฺพ.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภพฺพ เป็นนาม	ภพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ภพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภพฺพํ**. (ควรเป็น)

๕๕๖. วท–มท–คมุ–ยุช–ครหาการาทีหิ ชฺช–มฺม–คฺค–ยฺหเยฺยา คาโร วา.

ชฺชมฺมคฺคยฺหเยฺยา อ.การแปลงเป็น ชฺช, มฺม, คฺค, ยฺห และ เอยฺย ท. **ณฺยสฺส** แห่ง ณฺยปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี วท, มท, คมุ, ยุช, ครห และอาการันตธาตุ เป็นต้น **สห ธาตฺวนฺเตน** กับด้วยที่สุดของธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี, **คาโร** อ.การแปลงเป็น คาร **โหติ** ย่อมมี.

(หลังจาก วท, มท, คมุ, ยุช และครหธาตุเป็นต้น แปลง ณฺยปัจจัยกับพยัญชนะที่สุดของ วท และ มทธาตุเป็นต้น เป็น ชฺช, ของ คมุธาตุเป็นต้น เป็น มฺม, ของ ยุชธาตุเป็นต้น เป็น คฺค, ของ ครหธาตุเป็นต้น เป็น ยฺห, หลังจากอาการันตธาตุ แปลง ณฺยปัจจัยกับสระที่สุดธาตุ เป็น เอยฺย โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี และแปลง คร ของ

ครหธาตุ เป็น คาร)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** ด้วย "**มทศัพท์**"ที่เกินมาในสูตรนี้ ทำให้มีอรรถเพิ่มขึ้น ดังมีปริภาสาที่ว่า "สทฺทาธิกา อตฺถาธิโก" มีอรรถเพิ่มขึ้น เพราะมีศัพท์เกินมา ฉะนั้น ให้ลง ณฺยปัจจัยในอรรถกรณะ ด้วย "มทศัพท์" ในสูตรนี้ ตัวอย่าง มชฺชเต เอเตนาติ มชฺชํ (มท + ณฺย) ย่อมเมา ด้วยน้ำเมานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามชฺช. (น้ำเป็นเครื่องเมา)

วิธีการแปลงด้วยสูตรนี้ มีข้อกำหนด ดังนี้

(๑) แปลง ณฺยปัจจัยกับพยัญชนะที่สุดของ วท และมทธาตุเป็นต้น เป็น ชฺช (แปลง ทฺย เป็น ชฺช) เช่น วชฺชํ (วท + ณฺย), มชฺชํ (มท + ณฺย), คชฺชํ (คท + ณฺย), ปชฺชํ (ปท + ณฺย), ขชฺชํ (ขาท + ณฺย).

(๒) แปลง ณฺยปัจจัยกับที่สุดของ คมุธาตุเป็นต้น เป็น มฺม (แปลง มฺย เป็น มฺม) เช่น คมฺมํ (คมุ + ณฺย), ทมฺโม (ทมุ + ณฺย).

(๓) แปลง ณฺยปัจจัยกับที่สุดของ ยุชธาตุเป็นต้น เป็น คฺค (แปลง ชฺย เป็น คฺค) เช่น โยคฺคํ (ยุช + ณฺย), โภคฺคํ (ภุช + ณฺย).

(๔) แปลง ณฺยปัจจัยกับที่สุดของ ครหธาตุ และคหธาตุ เป็น ยฺห (แปลง หฺย เป็น ยฺห) เช่น คารยฺโห (ครห + ณฺย), คยฺหํ (คห + ณฺย).

(๕) แปลง ณฺยปัจจัยกับอาการันตธาตุ เป็น เอยฺย (แปลง อา+ย เป็น เอยฺย) เช่น เทยฺยํ (ทา + ณฺย), เปยฺยํ (ปา + ณฺย), เหยฺยํ (หา + ณฺย), เมยฺยํ (มา + ณฺย), เญยฺยํ (ญา + ณฺย), สงฺเขยฺยํ (สํ + ขฺยา + ณฺย).

หมายเหตุ :– การแปลงด้วยสูตรนี้ ที่บอกว่า แปลง ณฺยปัจจัย กับพยัญชนะที่สุดธาตุนั้น ณฺยปัจจัย เป็นปัจจัยที่มี ณฺอนุพันธ์ อักษรที่เป็นอนุพันธ์จะต้องถูกลบไปแน่นอน แต่เพราะเคยเป็น ณฺยปัจจัยมาก่อน ฉะนั้น สูตรจึงกำหนดว่า ให้แปลง ณฺยปัจจัย เรียกตามที่เคยเป็นมาก่อน เรียกว่า "ปุพฺพภูตคติกนย" นัยที่เคยเป็นมาก่อน แต่เวลาแปลงจริง ๆ เหลือเฉพาะ ยอักษรเท่านั้น เพราะ ณฺอนุพันธ์ถูกลบไปก่อนที่จะมีการแปลงด้วยสูตรนี้ และปัจจัยที่มี ณฺอนุพันธ์ มีผลทำให้เกิดการวุทธิต้นธาตุได้ กรณีที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด และทีฆะธาตุบางตัว

วิ. อวชฺชิตฺถ วชฺชติ วชฺชิสฺสตีติ วา วชฺชํ. (วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณฺย) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกกล่าวแล้ว ย่อมถูกกล่าว หรือจักถูกกล่าว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวชฺช. (ควรถูกกล่าว, โทษ)

วิ. อวชฺชิตฺถ วชฺชติ วชฺชิสฺสตีติ วา วทนียํ. (วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อนีย) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกกล่าวแล้ว ย่อมถูกกล่าว หรือจักถูกกล่าว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวทนีย. (ควรถูกกล่าว)

ทำตัวรูป วชฺชตีติ **วชฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วท ชื่อธาตุ	วท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วชฺชติ ย่อมถูกกล่าว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	วทฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	วทฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	วทฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	วทฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	วทฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ ทฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	วฺ อ → อา ทฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง ทฺย เป็น ชฺช	วฺ อา ทฺ+ย → ชฺช	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
รัสสะ อา เป็น อ	วฺ อา → อ ชฺช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ	วชฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วชฺช เป็นนาม	วชฺช	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง วชฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	วชฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วชฺช + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	วชฺชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วชฺชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	วชฺชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วชฺชํ.** (ควรถูกกล่าว, โทษ, ความผิด)

วิ. อมชฺชิตฺถ มชฺชเต มชฺชิสฺสติ เอเตนาติ มชฺชํ, มทนียํ. (มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ณฺย,อนีย) (กรณสาธนะ) ได้เมาแล้ว ย่อมเมา จักเมา ด้วยน้ำเมานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามชฺช, มทนีย. (น้ำเป็นเครื่องเมา, น้ำเป็นเหตุเมา)

ทำตัวรูป มชฺชเต เอเตนาติ **มชฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= มท อุมฺมาเท ในความบ้า (เมา)
ตั้ง มท ชื่อธาตุ	มท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

มชฺชเต ย่อมเมา เอเตน ด้วยน้ำเมานี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรณะ	มทฺ + ณฺย	= “มทศัพท์” ใน “วทมทคมุยุชฯ”
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	มทฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	มทฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	มทฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	มทฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	มฺ อ ทฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	มฺ อ → อา ทฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง ทฺย เป็น ชฺช	มฺ อา ทฺ+ย → ชฺช	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
รัสสะ อา เป็น อ	มฺ อา → อ ชฺช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	มชฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มชฺช เป็นนาม	มชฺช	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง มชฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	มชฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	มชฺช + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	มชฺชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มชฺชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	มชฺชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มชฺชํ**. (น้ำเป็นเครื่องเมา, น้ำเป็นเหตุเมา)

วิ. อคจฺฉิยิตฺถ คจฺฉียเต คจฺฉียิสฺสเตติ คมฺมํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ณฺย) (แปลง ณฺย กับ มฺ เป็น มฺม=วทมทฯ)
ได้ถูกไปแล้ว ย่อมถูกไป หรือจักถูกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมฺม. (อันบุคคลพึงไป)

วิ. อยุชฺชิตฺถ ยุชฺชเต ยุชฺชิสฺสตีติ วา โยคฺคํ. (ยุช โยเค ในการประกอบ + ณฺย) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกประกอบแล้ว ย่อมถูกประกอบ หรือจักถูกประกอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโยคฺค. (ควรถูกประกอบ)

วิ. อยุชฺชิตฺถ ยุชฺชเต ยุชฺชิสฺสตีติ วา นิโยชฺโช. (นิปุพฺพ + ยุช โยเค ในการประกอบ + ณฺย) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกประกอบแล้ว ย่อมถูกประกอบ หรือจักถูกประกอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิโยชฺช. (ควรถูกประกอบ)

ทำตัวรูป ยุชฺชเตติ **โยคฺคํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ยุช โยเค ในการประกอบ
ตั้ง ยุช ชื่อธาตุ	ยุช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ยุชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ยุชฺชเต ย่อมถูกประกอบ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ยุชฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ยุชฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ยุชฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ยุชฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ยุชฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อุ	ยฺ อุ ชฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	ยฺ อุ → โอ ชฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง ชฺย เป็น คฺค	ยฺ โอ ชฺ+ย → คฺค	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โยคฺค	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โยคฺค เป็นนาม	โยคฺค	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง โยคฺค ลง สิปฐมาวิภัตติ	โยคฺค + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	โยคฺค + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	โยคฺคฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โยคฺคฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ อ	โยคฺคํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โยคฺคํ**. (พึงถูกประกอบ)

วิ. อครยฺหิตฺถ ครหียติ ครหียิสฺสตีติ คารยฺโห, ครหณียํ. (ครห นินฺทายํ ในการติเตียน + ณฺย, อนีย)(กัมมสาธนะ)
ได้ถูกติเตียนแล้ว ย่อมถูกติเตียน จักถูกติเตียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคารยฺห, ครหณีย. (ควรถูกติเตียน)

ทำตัวรูป อครยฺหิตฺถาติ **คารยฺโห**	ศัพท์เดิมคือ	= ครห นินฺทายํ ในการติเตียน
ตั้ง ครห ชื่อธาตุ	ครห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ครหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อครยฺหิตฺถ ได้ถูกติเตียนแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		

ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ครหฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ครหฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ครหฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ครหฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ครหฺ + ณฺ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง หฺย เป็น ยฺห	คร หฺ+ย → ยฺห	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
แปลง คร ของ ครหฺธาตุ เป็น คาร	คร → คาร + ยฺห	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
ตั้ง คารยฺห เป็นนาม	คารยฺห	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คารยฺห ลง สิปฐมาวิภัตติ	คารยฺห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คารยฺห + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	คารยฺหฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คารยฺหฺ อ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คารยฺโห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คารยฺโห.** (ควรถูกติเตียน)

(เต จ ภิกฺขู คารยฺหา. อนึ่ง อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น พึงถูกติเตียน)

วิ. คชฺชเตติ คชฺชํ. (คท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณฺย) (กัมมรูป, กัมมสาธนะ) ย่อมถูกกล่าว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคชฺช. (พึงถูกกล่าว, ได้แก่จุณณิยะ หรือร้อยแก้ว)

ทำตัวรูป คชฺชเตติ **คชฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= คท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง คท ชื่อธาตุ	คท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คทฺ อ	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คชฺชเต ย่อมถูกกล่าว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	คทฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	คทฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	คทฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	คทฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	คทฺ + ณฺ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.

แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	คฺ อ ทฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	คฺ อ → อา ทฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง ทฺย เป็น ชฺช	คฺ อา ทฺ+ย → ชฺช	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
รัสสะ อา เป็น อ	คฺ อา → อ ชฺช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ อ	คชฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คชฺช เป็นนาม	คชฺช	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คชฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	คชฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	คชฺช + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	คชฺชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คชฺชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	คชฺชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คชฺชํ**. (พึงถูกกล่าว, ได้แก่จุณณิยะ หรือร้อยแก้ว)

วิคฺคห (วิเคราะห์) ๒

(๑) **สปทวิคฺคห** การวิเคราะห์โดยใช้บทของตัวเอง ใช้กิตก์เป็นบทตั้งรูปวิเคราะห์ เช่น รญฺชนํ ราโค.

(๒) **อสปทวิคฺคห** การวิเคราะห์ศัพท์ที่ไม่ใช้บทของตัวเอง ใช้กิริยาอาขยาตเป็นบทตั้งรูปวิเคราะห์ เช่น คชฺชเตติ คชฺชํ, รญฺชียเตติ ราโค เป็นต้น.

วิ. ปชฺชเตติ ปชฺชนียํ, ปชฺชํ. (ปท คติมฺหิ ในการไป + อนีย, ณฺย) (กัมมสาธนะ)

อ.วากยะพิเศษ ย่อมถูกสวดเวียนไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปชฺชนีย, ปชฺช. (ร้อยกรอง, คาถา)

ทำตัวรูป ปชฺชเตติ **ปชฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปชฺชเต ย่อมถูกสวดเวียนไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ปทฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ปทฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ปทฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.

ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปทฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ปทฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ ทฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ปฺ อ → อา ทฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง ทฺย เป็น ชฺช	ปฺ อา ทฺ+ย → ชฺช	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
รัสสะ อา เป็น อ	ปฺ อา → อ ชฺช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปชฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปชฺช เป็นนาม	ปชฺช	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปชฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปชฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ปชฺช + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ปชฺชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปชฺชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปชฺชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปชฺชํ**. (คาถา, ร้อยกรอง)

วิ. ขชฺชเตติ ขชฺชํ, ขาทนียํ (ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + ณฺย, อนีย) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขชฺช, ชื่อว่าขาทนีย. (พึงถูกกิน, ของควรเคี้ยว)

ทำตัวรูป ขชฺชเตติ **ขชฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ขาท ภกฺขเณ ในการกิน
ตั้ง ขาท ชื่อธาตุ	ขาท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขาทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ขชฺชเต ย่อมถูกกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ขาทฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ขาทฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ขาทฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ขาทฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ขาทฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ทฺย เป็น ชฺช	ขา ทฺ+ย → ชฺช	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ

แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อา	ขฺ อา + ชฺช	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ	ขฺ อา → อ + ชฺช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขชฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ขชฺช เป็นนาม	ขชฺช	= จสัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ขชฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขชฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ขชฺช + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ขชฺชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขชฺชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขชฺชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ขชฺชํ.** (พึงถูกกิน, ของควรเคี้ยว)

ทำตัวรูป ขชฺชเตติ **ขาทนียํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ขาท ภกฺขเณ ในการกิน
ตั้ง ขาท ชื่อธาตุ	ขาท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขาทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ขชฺชเต ย่อมถูกกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ขาทฺ + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	ขาทฺ + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	ขาทฺ + อนีย	= เต กิจฺจา.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขาทนีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ขาทนีย เป็นนาม	ขาทนีย	= จสัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ขาทนีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขาทนีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ขาทนีย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ขาทนียฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขาทนียฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขาทนียํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ขาทนียํ.** (พึงถูกกิน, ของควรเคี้ยว)

อาหาร ๔ อย่าง

ขชฺชํ ตุ โภชฺชเลยฺยานิ เปยฺยนฺติ จตุธาสนํ. (อภิธาน.คาถาที่ ๔๖๖)

อาหารมี ๔ อย่าง คือ ของเคี้ยว, ของกิน, ของเลีย และของดื่ม

วิ. อทมฺมิตฺถ ทมฺมเต ทมียิสฺสตีติ ทมฺโม, ทมนีโย. (ทมุ ทมเน ในการฝึก + ณฺย, อนีย) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกฝึกแล้ว ย่อมถูกฝึก จักถูกฝึก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทมฺม, ทมนีย. (ควรถูกฝึก)

ทำตัวรูป ทมฺมเตติ **ทมฺโม**	ศัพท์เดิมคือ	= ทมุ ทมเน ในการฝึก
ตั้ง ทมุ ชื่อธาตุ	ทมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ทมฺมเต ย่อมถูกฝึก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ทมฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ทมฺ + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ทมฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ทมฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ทมฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง มฺย เป็น มฺม	ท มฺ+ย ➔ มฺม	= วทมทคมฺยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
ตั้ง ทมฺม เป็นนาม	ทมฺม	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ทมฺม ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทมฺม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทมฺม + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	ทมฺมฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทมฺมฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทมฺโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทมฺโม.** (ควรถูกฝึก)

วิ. อภุชฺชิตฺถ ภุชฺชติ ภุชฺชิสฺสตีติ โภคฺคํ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + ณฺย)
ได้ถูกกินแล้ว ย่อมถูกกิน จักถูกกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภคฺค. (พึงถูกกิน) (กัมมสาธนะ)

วิ. อภุชฺชิตฺถ ภุชฺชติ ภุชฺชิสฺสตีติ โภชฺชํ วา. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + ณฺย)
ได้ถูกกินแล้ว ย่อมถูกกิน จักถูกกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภชฺช. (พึงถูกกิน)(แปลง ชฺย เป็น ช=การศัพท์ใน ยวตํฯ)

วิ. คยฺหตีติ คเหตพฺพํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคเหตพฺพ. (พึงถูกถือเอา)

วิ. คเหตพฺพนฺติ คยฺหํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺย) (แปลง ณฺย กับ ห เป็น ยฺห = วทมทคมุยุชฯ)
พึงถูกถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคยฺห. (พึงถูกถือเอา) (กัมมสาธนะ)

วิ. อทียิตฺถ ทียติ ทียิสฺสตีติ เทยฺยํ, ทาตพฺพํ, ทานียํ. (ทา ทาเน ในการให้ + ณฺย, ตพฺพ, อนีย)
ได้ถูกให้แล้ว ย่อมถูกให้ จักถูกให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทยฺย, ทาตพฺพ, ทานีย. (ควรถูกให้, พึงถูกให้)

ทำตัวรูป ทียตีติ **เทยฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ทียติ ย่อมถูกให้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ทา + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ทา + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ทา + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ทา + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ทา + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา ที่สุดธาตุกับ ย เป็น เอยฺย	ทฺ อา+ย → เอยฺย	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เทยฺย เป็นนาม	เทยฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เทยฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	เทยฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	เทยฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	เทยฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เทยฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา สเร โลปํ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	เทยฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทยฺยํ.** (พึงถูกให้)

ทำตัวรูป ทียตีติ **ทาตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ทียติ ย่อมถูกให้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ทา + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ทา + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ทา + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ทาตพฺพ เป็นนาม	ทาตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ทาตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทาตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ทาตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ทาตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	ทาตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทาตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทาตพฺพํ.** (พึงถูกให้)

ทำตัวรูป ทียตีติ **ทานียํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ทียติ ย่อมถูกให้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ทา + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	ทา + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	ทา + อนีย	= เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + อนีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ทฺ ~~อา~~ + อนีย	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	ทฺ + อ → อา นีย	= ทีฆํ.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อา	ทานีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทานีย เป็นนาม	ทานีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ทานีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทานีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ทานีย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ทานียฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทานียฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทานียํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทานียํ.** (พึงถูกให้)

ธาตุที่เป็นอาการันต์ ทำตัวรูปเหมือนกับ "ทาธาตุ" มีดังนี้

วิ. อปียิตฺถ ปียติ ปียิสฺสตีติ เปยฺยํ, ปาตพฺพํ, ปานียํ. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ณฺย, ตพฺพ, อนีย) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกดื่มแล้ว ย่อมถูกดื่ม จักถูกดื่ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเปยฺย, ปาตพฺพ, ปานีย. (พึงถูกดื่ม)

วิ. อหียิตฺถ หียติ หียิสฺสตีติ เหยฺยํ, หาตพฺพํ, หานียํ. (หา จาเค ในการสละ + ณฺย, ตพฺพ, อนีย) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกสละแล้ว ย่อมถูกสละ จักถูกสละ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเหยฺย, หาตพฺพ, หานีย. (พึงถูกสละ)

วิ. อมียิตฺถ มียติ มียิสฺสตีติ เมยฺยํ, มาตพฺพํ, มินิตพฺพํ, เมตพฺพํ. (มา มาเน ในการนับ + ณฺย, ตพฺพ) (กัมมะ) ได้ถูกนับแล้ว ย่อมถูกนับ จักถูกนับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเมยฺย, มาตพฺพ, มินิตพฺพ, เมตพฺพ. (พึงถูกนับ)

วิ. อญฺญายิตฺถ ญายติ ญายิสฺสตีติ เญยฺยํ, ญาตพฺพํ, ญาเตยฺยํ. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ณฺย, ตพฺพ, เตยฺย) ได้ถูกรู้แล้ว ย่อมถูกรู้ จักถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเญยฺย, ญาตพฺพ, ญาเตยฺย. (พึงถูกรู้) (กัมมสาธนะ)

วิ. อญฺญายิตฺถ ญายติ ญายิสฺสตีติ ชานิตพฺพํ. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อิ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกรู้แล้ว ย่อมถูกรู้ จักถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชานิตพฺพ. (พึงถูกรู้)

วิ. อญฺญายิตฺถ ญายติ ญายิสฺสตีติ วิชานนียํ. (วิปุพฺพ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนีย) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกรู้แล้ว ย่อมถูกรู้ จักถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิชานนีย. (พึงถูกรู้)

วิ. สงฺขฺยายตีติ สงฺขฺยาตพฺพํ, สงฺเขฺยยฺยํ. (สํปุพฺพ + ขฺยา ปกถเน ในการกล่าว + ตพฺพ, ณฺย) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกนับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺขฺยาตพฺพ, สงฺเขฺยยฺย. (พึงถูกนับ)

ทำตัวรูป ญายตีติ **เญยฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อธาตุ	ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ญายติ ย่อมถูกรู้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺยปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ญา + ณฺย	= ณฺโย จ.
ลง ณฺยปัจจัยในกาลทั้งสาม	ญา + ณฺย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อกิจจะ	ญา + ณฺย	= เต กิจฺจา.

ตั้ง ณฺยปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ณา + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ณา + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อา	ญฺ อา + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อา ที่สุดธาตุกับ ย เป็น เอยฺย	ญฺ อา+ย → เอยฺย	= วทมทคมุยุชครหาการาทีหิ ชฺชฯ
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เญยฺย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เญยฺย เป็นนาม	เญยฺย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เญยฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	เญยฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	เญยฺย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	เญยฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เญยฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	เญยฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เญยฺยํ.** (พึงถูกทราบ)

๕๕๗. กรมฺหา ริจฺจ.

ริจฺจ อ.ริจฺจปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **กรมฺหา** จากกรธาตุ **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ฯ.

(ลงริจฺจปัจจัย หลังจากกรธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร(ทฺวิธากรณโยควิภาค)ว่า **"ริจฺจ"** สามารถลง ริจฺจ ปัจจัย หลังจากธาตุอื่นมี ภร เป็นต้นได้ เช่น ภจฺโจ (ภร + ริจฺจ), ปฏิจฺโจ (ปติ + อิ + ริจฺจ)

๕๕๘. รมฺหิ ร'นฺโต ราทิ โน.

รมฺหิ ในเพราะปัจจัยอันมี รฺ อนุพันธ์ **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุดของธาตุ **ราทิ** อันมี รฺอนุพันธ์เป็นขอบเขต **โน โหติ** ย่อมไม่มี.

(เพราะปัจจัยที่มี รฺ อนุพันธ์ ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ กับ รฺ อนุพันธ์)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ รมฺหิ, อนฺโต, ราทิ, โน. เป็น **โลปวิธิสูตร.**

วิ. นสฺสตีติ โน. (นส อทสฺสเน ในการไม่เห็น + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไม่เห็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า น. (ไม่เห็น)

วิ. นาสียตีติ โน. (นส วินาเส ในความพินาศ + เณ + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกให้พินาศไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า น. (ถูกให้พินาศไป)

ทำตัวรูป กตฺตพฺพํ **กิจฺจํ** ศัพท์เดิมคือ = กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ กร = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ กรฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กตฺตพฺพํ อ.กรรม อันบุคคล พึงกระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
ลง ริจฺจปัจจัยหลังกรธาตุในอรรถกรรม กรฺ + ริจฺจ = กรมฺหา ริจฺจ.
ลง ริจฺจปัจจัยในกาลทั้งสาม กรฺ + ริจฺจ = ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ริจฺจปัจจัย ชื่อกิจจะ กรฺ + ริจฺจ = เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ กรฺ + รฺ อิจฺจ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ กับ รฺอนุพันธ์ ก ~~รฺ~~ + ~~รฺ~~ อิจฺจ = รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ กฺ อ + อิจฺจ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ กฺ ~~อ~~ + อิจฺจ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อิ กิจฺจ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กิจฺจ เป็นนาม กิจฺจ = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กิจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ กิจฺจ + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ กิจฺจ + สิ → อํ = สึ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ กิจฺจฺ อ + อํ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ กิจฺจฺ ~~อ~~ + อํ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ กิจฺจํ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **กิจฺจํ**. (กิจ, สิ่งที่พึงถูกกระทำ)

ทำตัวรูป ภรียตีติ **ภจฺโจ** ศัพท์เดิมคือ = ภร ภรเณ ในการเลี้ยง
ตั้ง ภร ชื่อธาตุ ภร = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ภรฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ภรียติ ย่อมถูกเลี้ยง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
ลง ริจฺจปัจจัยหลังภรธาตุในอรรถกรรม ภรฺ + ริจฺจ = "ริจฺจ" โยควิภาค ใน กรมฺหา ริจฺจ.

ลง ริจฺจปัจจัย ในกาลทั้งสาม	ภรฺ + ริจฺจ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ริจฺจปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภรฺ + ริจฺจ	= เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	ภรฺ + รฺ อิจฺจ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ กับ รฺอนุพันธ์	ภ ~~รฺ~~ + ~~รฺ~~ อิจฺจ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	ภ + ~~อิ~~ จฺจ	= วา ปโร อสรูปา.
ตั้ง ภจฺจ เป็นนาม	ภจฺจ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภจฺจ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภจฺจ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	ภจฺจฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภจฺจฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภจฺโจ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภจฺโจ**. (พึงถูกเลี้ยง)

ทำตัวรูป ปติ เอตพฺโพ **ปฏิจฺโจ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + อิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง อิ ชื่อธาตุ	ปติ + อิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ปติ เอตพฺโพ อันบุคคลพึงถึงโดยเฉพาะ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ริจฺจปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ปติ + อิ + ริจฺจ	= "ริจฺจ" โยควิภาค ใน กรมฺหา ริจฺจ.
ลง ริจฺจปัจจัย ในกาลทั้งสาม	ปติ + อิ + ริจฺจ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ริจฺจปัจจัย ชื่อกิจจะ	ปติ + อิ + ริจฺจ	= เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	ปติ + อิ + รฺ อิจฺจ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ รฺอนุพันธ์	ปติ + อิ + ~~รฺ~~ อิจฺจ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + อิ + อิจฺจ	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.
แยกพยัญชนะ ฏฺ ออกจากสระ อิ	ปฏฺ อิ + อิ + อิจฺจ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฏฺ ~~อิ~~ + อิ + อิจฺจ	= สรา สเร โลปํ.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	ปฏฺ + ~~อิ~~ + อิจฺจ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ฏฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปฏิจฺจ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปฏิจฺจ เป็นนาม	ปฏิจฺจ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปฏิจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปฏิจฺจ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปฏิจฺจ + สิ → โอ	= ไส.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	ปฏิจฺจฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฏิจฺจฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปฏิจฺโจ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปฏิจฺโจ.** (อันบุคคลพึงถึงโดยเฉพาะ)

๕๕๙. เปส'าติสคฺค–ปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.

กิจฺจา อ.กิจจปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **เปสาติสคฺคปตฺตกาเลสุ** ในอรรถการใช้ การอนุญาต และการบอกเวลาที่มาถึง ท.

(ลงกิจจปัจจัยในอรรถการใช้ การอนุญาต และการบอกเวลาที่มาถึง)

สูตรนี้มี ๒ บท. **ปัจจยวิธิสูตร.**

ลง กิจจปัจจัยด้วยสูตรนี้ (ในภาวะและกรรม) ในอรรถ ๓ อย่าง คือ

(๑) **เปสน** การใช้และการเชื้อเชิญ เช่น กตฺตพฺพมิทํ ภวตา. อ.การงานนี้ อันท่าน จงกระทำ

(๒) **อติสคฺค** การอนุญาตแก่ผู้ถามว่า "กิมิทํ มยา กตฺตพฺพํ". อ.สิ่งนี้ อันข้าพเจ้า พึงทำอย่างไร?, และการให้รู้สิ่งที่ถูกที่ควร เช่นว่า "ปาโณ น หนฺตพฺโพ". อ.สัตว์มีชีวิต อันบุคคล ไม่พึงเบียดเบียน

(๓) **ปตฺตกาล** บอกเวลาที่มาถึงแล้ว เช่น อชฺฌยิตพฺพํ ภวตา. อ.พระบาลี อันท่าน พึงสาธยาย

วิ. กรียตุ ภวตา กมฺมนฺติ กตฺตพฺพํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) (อรรถเปสนะ)
อ.การงาน อันท่าน จงกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตฺตพฺพ. (อันบุคคลจงกระทำ)

วิ. กรียตุ ภวตา กิจฺจนฺติ กรณียํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + อนีย) (กัมมสาธนะ) (อรรถเปสนะ)
อ.กิจ อันท่าน จงกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรณีย. (อันบุคคลจงกระทำ)

๕๖๐. ภุชาทีน'มนฺโต โน ทฺวิ จ.

อนฺโต (พฺยญฺชโน) อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุด **ภุชาทีนํ (ธาตูนํ)** ของธาตุ ท. มี ภุช เป็นต้น **โน โหติ** ย่อมไม่มี, **ทฺวิ** อ.การทำเทฺวภาวะ **ตสฺส** แห่ง ตอักษร **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(ลบพยัญชนะที่สุดของธาตุมี ภุช เป็นต้น และเทฺวภาวะ ตฺอักษรของกิจจะและกิตกปัจจัย)

สูตรนี้มี ๕ บท คือ ภุชาทีนํ, อนฺโต, โน, ทฺวิ, จ. เป็น **โลปวิธิ** และ**สญฺโญควิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ อย่างในสูตรนี้.

ทำตัวรูป ภุชฺชตุ ภวตาติ **โภตฺตพฺพํ** ศัพท์เดิมคือ = ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน
ตั้ง ภุช ชื่อธาตุ ภุช = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ภุชฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
โภชนํ อ.โภชนะ ภวตา อันท่าน ภุชฺชตุ จงกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
ลง ตพฺพปัจจัย ในอรรถอติสัคคะ ภุชฺ + ตพฺพ = เปสาติสคฺคปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม ภุชฺ + ตพฺพ = ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ ภุชฺ + ตพฺพ = เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อุ ภฺ อุ ชฺ + ตพฺพ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตพฺพปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ ภฺ อุ → โอ ชฺ + ตพฺพ = อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ โอ โภชฺ + ตพฺพ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ ตฺ เทฺวภาวะ โภ ~~ชฺ~~ + ตฺ–ตพฺพ = ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ.
ตั้ง โภตฺตพฺพ เป็นนาม โภตฺตพฺพ = จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง โภตฺตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ โภตฺตพฺพ + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ โภตฺตพฺพ + สิ → อํ = สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ โภตฺตพฺพฺ อ + อํ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ โภตฺตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ โภตฺตพฺพํ = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **โภตฺตพฺพํ.** (อันบุคคลจงกิน) (โภตฺตพฺพํ โภชนํ ภวตา. อ.โภชนะ อันท่าน จงกิน)

ทำตัวรูป ภุชฺชตุ ภวตาติ **ภุญฺชิตพฺพํ** ศัพท์เดิมคือ = ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน
ตั้ง ภุช ชื่อธาตุ ภุช = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ ภุชฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
โภชนํ อ.โภชนะ ภวตา อันท่าน ภุชฺชตุ จงกินเถิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
ลง ตพฺพปัจจัย ในอรรถอติสัคคะ ภุชฺ + ตพฺพ = เปสาติสคฺคปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม ภุชฺ + ตพฺพ = ณาทโย เตกาลิกา.

ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภุชฺ + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ลง นิคหิตอาคม	ภุ ํ ชฺ + ตพฺพ	= นิคฺคหีตญฺจ. (“รุธาทิโตฯ”วินาธิ)
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ภุ ํ ชฺ + อิ–ตพฺพ	= ยถาคมมิกาโร.
แปลงนิคหิตเป็น วัคคันตะ ญฺ	ภุ ํ→ ญฺ ชฺ + อิ–ตพฺพ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ภุญฺชิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภุญฺชิตพฺพ เป็นนาม	ภุญฺชิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภุญฺชิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภุญฺชิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภุญฺชิตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ภุญฺชิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภุญฺชิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภุญฺชิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภุญฺชิตพฺพํ.** (อันบุคคลจงกิน) (ภุญฺชิตพฺพํ โภชนํ ตยา. อ.โภชนะ อันท่าน จงกิน)

วิ. ยุชฺชตํ ภวตาติ ยุญฺชิตพฺพํ. (ยุช โยเค ในการประกอบ + อิ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) อันท่าน จงประกอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายุญฺชิตพฺพ. (อันบุคคลจงประกอบ)

กิจจปัจจัยลงในอรรถ ๗ อย่าง

อรหตฺเถ จ สกฺกตฺเถ ปตฺตกาเล จ เปสเน,
ตพฺพาทโย อติสคฺเค อวสฺสธมิเณสุ จ. (นิรุตฺติทีปนี)

กิจจปัจจัยทั้งห้าตัวมี ตพฺพ เป็นต้น ลงในอรรถ ๗ อย่าง คือ อรห (สมควร), สกฺก (สามารถ), ปตฺตกาล (ถึงเวลา), เปสน (การใช้, เชิญ), อติสคฺค (การอนุญาต), อวสฺส (แน่แท้) และ อธมิณ (ติดหนี้)

(๑) **อรห** (สมควร) เช่น กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภวตา. อ.กรรม อันท่าน พึงกระทำ (ควรกระทำ).

(๒) **สกฺก** (สามารถ) เช่น กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภวตา. อ.กรรม อันท่าน กระทำได้.

(๓) **เปสน** (การใช้, เชิญ) เช่น กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภวตา. อ.กรรม อันท่าน จงกระทำ (ต้องกระทำ).

(๔) **อติสคฺค** (การอนุญาต) เช่น กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภวตา. อ.กรรม อันท่าน กระทำเถิด.

(๕) **ปตฺตกาล** (ถึงเวลา) เช่น กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภวตา. อ.กรรม อันท่าน ถึงเวลากระทำ.

(๖) **อวสฺสก** (แน่นอน) เช่น กตฺตพฺพํ กมฺมํ ภวตา. อ.กรรม อันท่าน ต้องทำ.

(๗) **อธมิณ** (ติดหนี้) เช่น ทาตพฺพํ อิณํ ภวตา. อ.หนี้ อันท่าน ต้องให้ (ต้องชดใช้).

วิ. อธารียิ ธารียติ ธารียิสฺสตีติ ธาเรตพฺพํ, ธารยิตพฺพํ. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้+เณ,ณย+ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกทรงไว้แล้ว ย่อมถูกทรงไว้ จักถูกทรงไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธาเรตพฺพ, ธารยิตพฺพ. (พึงถูกทรงไว้)

ทำตัวรูป ธารียตีติ **ธาเรตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ธร ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธร ชื่อธาตุ	ธร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ธรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง เณปัจจัยหลังธาตุในอรรถกรรม	ธรฺ + เณ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ธรฺ + เณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ธรฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ธรฺ + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	ธฺ อ รฺ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ธฺ อ → อา รฺ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ธาเร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ธารียติ ย่อมถูกทรงไว้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัย ในอรรถกรรม	ธาเร + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ธาเร + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ธาเร + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ธาเรตพฺพ เป็นนาม	ธาเรตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ธาเรตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ธาเรตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ธาเรตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ธาเรตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธาเรตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	ธาเรตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ธาเรตพฺพํ**. (พึงถูกทรงไว้)

วิ. ติติกฺขาปียตีติ ติติกฺขาเปตพฺโพ. (ติช ขมายํ ในความอดทน + ข + ณาเป + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกให้อดกลั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติติกฺขาเปตพฺพ. (พึงถูกให้อดกลั้น)

ทำตัวรูป ติติกฺขาปียตีติ **ติติกฺขาเปตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= ติช ขมายํ ในความอดทน
ตั้ง ติช ชื่อธาตุ	ติช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ติชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ขปัจจัยหลังจาก ติชธาตุ	ติชฺ + ข	= ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา.
ติ เทฺวภาวะ	ติ–ติชฺ + ข	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
เพราะ ข แปลง ชฺ เป็น กฺ	ติ–ติ ชฺ → กฺ + ข	= โก เข จ.
ลง ณาเปปัจจัยหลังธาตุและชื่อการิตะ	ติติกฺข + ณาเป	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ติติกฺข + ณฺ อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ติติกฺข + ~~ณฺ~~ อาเป	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ติติกฺขฺ อ + อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ติติกฺขฺ ~~อ~~ + อาเป	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อา	ติติกฺขาเป	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ติติกฺขาปียติ ย่อมถูกให้อดกลั้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัย ในอรรถกรรม	ติติกฺขาเป + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ติติกฺขาเป + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ติติกฺขาเป + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ติติกฺขาเปตพฺพ เป็นนาม	ติติกฺขาเปตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ติติกฺขาเปตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ติติกฺขาเปตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ติติกฺขาเปตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ติติกฺขาเปตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ติติกฺขาเปตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ติติกฺขาเปตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ติติกฺขาเปตพฺโพ.** (พึงถูกให้อดกลั้น)

วิ. ติกิจฺฉาปียตีติ ติกิจฺฉาเปตพฺโพ. (กิต โรคาปนยเน ในการนำออกซึ่งโรค + ณาเป + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกให้เยียวยา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติกิจฺฉาเปตพฺพ. (พึงถูกให้เยียวยา)

วิ. อภาวียิตฺถ ภาวียติ ภาวียิสฺสตีติ ภาเวตพฺโพ, ภาวยิตพฺโพ. (ภู สตฺตายํ ... + เณ,ณย + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกให้เจริญแล้ว ย่อมถูกให้เจริญ จักถูกให้เจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาเวตพฺพ, ภาวยิตพฺพ. (พึงถูกให้เจริญ)

วิ. อภาวียิตฺถ ภาวียติ ภาวียิสฺสตีติ ภาวนีโย, ภาวนียา, ภาวนียํ. (ภู สตฺตายํ ... + เณ + อนีย) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกให้เจริญแล้ว ย่อมถูกให้เจริญ จักถูกให้เจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวนีย, ภาวนียา, ภาวนีย. (ควรถูกให้เจริญ)

ทำตัวรูป ภาวียตีติ **ภาเวตพฺโพ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง เณปัจจัยหลังธาตุและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภาวียติ ย่อมถูกให้เจริญ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัย ในอรรถกรรม	ภาเว + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภาเว + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภาเว + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ภาเวตพฺพ เป็นนาม	ภาเวตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภาเวตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาเวตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภาเวตพฺพ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ภาเวตพฺพฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาเวตพฺพฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภาเวตพฺโพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาเวตพฺโพ.** (พึงถูกให้เจริญ) (ภาเวตพฺโพ มคฺโค. อ.มรรค พึงถูกให้เจริญ)

ทำตัวรูป ภาวียตีติ **ภาวนีโย**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง เณปัจจัยหลังธาตุและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภาวียติ ย่อมถูกให้เจริญ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนียปัจจัย ในอรรถกรรม	ภาเว + อนีย	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง อนียปัจจัยในกาลทั้งสาม	ภาเว + อนีย	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง อนียปัจจัย ชื่อกิจจะ	ภาเว + อนีย	= เต กิจฺจา.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ เอ	ภาวฺ เอ + อนีย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวฺ ~~เอ~~ + อนีย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภาวนีย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาวนีย เป็นนาม	ภาวนีย	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภาวนีย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาวนีย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภาวนีย + สิ → โอ	= โสฺ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ภาวนียฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวนียฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภาวนีโย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาวนีโย.** (พึงถูกให้เจริญ) (ภาวนีโย มคฺโค. อ.มรรค พึงถูกให้เจริญ)

วิ. อการียิตฺถ การียติ การียิสฺสตีติ กาเรตพฺพํ, การยิตพฺพํ. (กร กรเณ ในการกระทำ +เณ,ณย+ตพฺพ) ได้ถูกให้กระทำแล้ว ย่อมถูกให้กระทำ จักถูกให้กระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากาเรตพฺพ, การยิตพฺพ. (พึงถูกให้กระทำ) (กัมมสาธนะ)

วิ. อการียิตฺถ การียติ การียิสฺสตีติ การาเปตพฺพํ, การาปยิตพฺพํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป, ณาปย+ ตพฺพ) ได้ถูกให้กระทำแล้ว ย่อมถูกให้กระทำ จักถูกให้กระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาเปตพฺพ, การาปยิตพฺพ. (พึงถูกให้กระทำ) (กัมมสาธนะ)

ทำตัวรูป การียตีติ **การยิตพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ณยปัจจัยหลังธาตุและชื่อการิตะ	กรฺ + ณย	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	กรฺ + ณฺ อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	กรฺ + ~~ณฺ~~ อย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กฺ อ → อา รฺ + อย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
การียติ ย่อมถูกให้กระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ตพฺพปัจจัย ในอรรถกรรม	การย + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ลง ตพฺพปัจจัยในกาลทั้งสาม	การย + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิจจะ	การย + ตพฺพ	= เต กิจฺจา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	การย + อิ–ตพฺพ	= ยถาคมมิการโร.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	การยฺ อ + อิ–ตพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	การยฺ ~~อ~~ + อิ–ตพฺพ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อิ	การยิตพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง การยิตพฺพ เป็นนาม	การยิตพฺพ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง การยิตพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	การยิตพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	การยิตพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	การยิตพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	การยิตพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	การยิตพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **การยิตพฺพํ.** (พึงถูกให้กระทำ)

จบ กิจจปัจจยันตนัย

๗.๒ เตกาลิก กิตกปัจจยันตนัย

คำว่า **"เตกาลิกกิตกปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่งกิตกปัจจัยที่ประกอบในกาลทั้ง ๓ เป็นที่สุด กิตกปัจจัยนี้มีปัจจัยทั้งหมด ๒๓ ตัว คือ ณ, อ, ณฺวุ, ตุ, อาวี, ยุ, รตฺถุ, ริตุ, ราตุ, กฺวิ, รมฺม, ณี, รู, ณุก, ร, อิ, ติ, ริริย, อิน, ข, ต, ตุก และอิกปัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามกิตก์ ทำหน้าที่เป็นบทนาม

คำว่า **"อุปปท"** หมายถึง บทที่ถูกสวดในที่ใกล้ธาตุ ได้แก่ศัพท์ที่วางไว้ข้างหน้าธาตุ ดังมีรูปวิเคราะห์ว่า "สมีเป อุจฺจาริตํ ปทํ **อุปปทํ.** อ.บท อันถูกสวดแล้ว ในที่ใกล้(แห่งธาตุ) ชื่อว่าอุปปท". (อุป + อุจฺจาริต + ปท) (สัตตมีตัปปุริสสมาส, มัชเฌโลปสมาส) เช่น "กุมฺภกาโร" มาจาก "กุมฺภสทฺทูปปท + กรธาตุ + ณปัจจัย" เป็นต้น

๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

กมฺมาทิมฺหิ ครั้นเมื่อบทกรรมอันเป็นเบื้องต้น **สติ** มีอยู่ **โณ** อ.ณปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปโร** เป็นเบื้องหลัง **ธาตุยา** จากธาตุ.

(เมื่อบทกรรมเป็นเบื้องต้น มีอยู่ ลง ณปัจจัยหลังจากธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

๕๖๒. อญฺเญ กิตฺ.

อญฺเญ (ปจฺจยา) อ.ปัจจัย ท. เหล่าอื่นจากกิจจปัจจัย **กิตฺ** มีชื่อว่ากิต **โหนฺติ** ย่อมเป็น.

(ปัจจัยพวกอื่นจากกิจจปัจจัย มีชื่อว่ากิต)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **สัญญาสูตร.**

วิ. สิสฺสานํ กงฺขํ กิรติ อปเนตีติ กิโต, ณาทโย. (กิร วิกฺเขปเน ในการซัดไป + ต) (ลบ รฺ ที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ) ย่อมนำออก ซึ่งความสงสัย ของลูกศิษย์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากิต, ได้แก่ปัจจัยมี ณ เป็นต้น

ความหมายและเหตุที่ได้ชื่อว่ากิตกกัณฑ์

กิรตีติ กิโต สิสฺส–　　　กงฺขํ วิกฺขิปตาปเน–
ตีตฺยตฺโถ ปายวุตฺติตฺตา　　　กิตโกติ ปวุจฺจติ. (เภทจินฺตา)

ปัจจัยมี ณ เป็นต้นใด ย่อมนำออก เพราะเหตุนั้น ปัจจัยมี ณ เป็นต้นนั้น ชื่อว่ากิต, อธิบายว่า ย่อมนำออก ซึ่งความสงสัย ของลูกศิษย์ ย่อมถูกกล่าวว่ากิตกกัณฑ์ เพราะความที่แห่ง กิตปัจจัยเป็นไปโดยมาก

๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.

กิตฺ อ.กิตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **กตฺตริ** ในกัตตุการกะ.

(ลงกิตปัจจัย ในกัตตุการกะ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร**. สูตรนี้เป็น "**ตพฺพหุลนย**" นัยที่เป็นโดยมาก จริง ๆ แล้ว กิตปัจจัยลงในอรรถอื่นที่นอกจากอรรถกัตตุก็มี เช่น อรรถภาวะและอรรถกรรม แต่โดยมากลงในอรรถกัตตุ ในกรณีที่ไม่ได้ระบุว่าให้ลงในอรรถไหนเป็นการเจาะจง ให้รู้ว่าลงในอรรถกัตตุทั้งหมด เหมือนตัวอย่างเช่น "วเน จรตีติ วนจรโก" (ผู้เที่ยวไปในป่า, พรานป่า) ชีวิตของบุคคลนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในป่า แต่บางเวลาก็อาจจะอยู่ในหมู่บ้าน ในเมืองเป็นต้นได้ แต่เป็นการชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น ฉะนั้น พวกคนจึงขนานว่าผู้นี้ว่า "พรานป่า" เป็นต้น วิธีของสูตรนี้ ก็เช่นกัน ที่บอกว่า กิตปัจจัยลงในอรรถกัตตุ ก็เป็นการกล่าวโดยมาก กิตปัจจัยที่ในอรรถอื่น ๆ ก็มี แต่มีจำนวนน้อย

วิ. กุมฺภํ กโรติ อกาสิ กริสฺสตีติ วา กุมฺภกาโร. (กุมฺภสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ ได้กระทำแล้ว หรือ จักกระทำ ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุมฺภการ. (ผู้กระทำหม้อ, ช่างปั้นหม้อ)

ทำตัวรูป กุมฺภํ กโรตีติ **กุมฺภกาโร**	ศัพท์เดิมคือ	= กุมฺภ+ กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กุมฺภ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุมฺภ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง กุมฺภ ลง อํทุติยาวิภัตติ	กุมฺภ + อํ, กรฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อ	กุมฺภฺ อ + อํ, กรฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กุมฺภฺ ~~อ~~ + อํ, กรฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กุมฺภํ, กรฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัย	กุมฺภํ, กรฺ + ณ	= ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	กุมฺภํ, กรฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กุมฺภํ, กรฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กุมฺภํ, กรฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	กุมฺภํ, กรฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	กุมฺภํ, กรฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	กุมฺภํ, กรฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กุมฺภํ, กฺ อ รฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กุมฺภํ, กุ อ ➔ อา รฺ + อ=	อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กุมฺภํ, การ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กโรติ ย่อมกระทำ กุมฺภํ ซึ่งหม้อ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	กุมฺภํการ	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	กุมฺภํการ	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	กุมฺภ + ~~อํ~~, การ	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	กุมฺภการ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง กุมฺภการ เป็นนาม	กุมฺภการ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กุมฺภการ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กุมฺภการ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	กุมฺภการ + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	กุมฺภการฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กุมฺภการฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กุมฺภกาโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กุมฺภกาโร.** (ผู้กระทำหม้อ, ช่างปั้นหม้อ)

กุมฺภการสทฺทปทมาลา (ผู้กระทำหม้อ) ปุงลิงค์

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	กุมฺภกาโร	กุมฺภการา
อาลปนะ.	เห กุมฺภการ, กุมฺภการา	เห กุมฺภการา
ทุติยา.	กุมฺภการํ	กุมฺภกาเร
ตติยา.	กุมฺภกาเรน	กุมฺภกาเรหิ, กุมฺภกาเรภิ
จตุตถี.	กุมฺภการสฺส	กุมฺภการานํ
ปัญจมี.	กุมฺภการา, กุมฺภการมฺหา, กุมฺภการสฺมา	กุมฺภกาเรหิ, กุมฺภกาเรภิ
ฉัฏฐี.	กุมฺภการสฺส	กุมฺภการานํ
สัตตมี.	กุมฺภกาเร, กุมฺภการมฺหิ, กุมฺภการสฺมึ	กุมฺภกาเรสุ

กุมฺภการีสทฺทปทมาลา (หญิงผู้กระทำหม้อ) อิตถีลิงค์

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	กุมฺภการี	กุมฺภการี, กุมฺภการิโย
อาลปนะ.	โภติ กุมฺภการิ	โภติโย กุมฺภการี, กุมฺภการิโย
ทุติยา.	กุมฺภการึ	กุมฺภการี, กุมฺภการิโย
ตติยา.	กุมฺภการิยา	กุมฺภการีหิ, กุมฺภการีภิ
จตุตถี.	กุมฺภการิยา	กุมฺภการีนํ
ปัญจมี.	กุมฺภการิยา	กุมฺภการีหิ, กุมฺภการีภิ
ฉัฏฐี.	กุมฺภการิยา	กุมฺภการีนํ
สัตตมี.	กุมฺภการิยา, กุมฺภการิยํ	กุมฺภการีสุ

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือนกับ "กุมฺภกาโร" มีดังนี้

วิ. กมฺมํ กโรตีติ กมฺมกาโร. (กมฺมสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมฺมการ. (ผู้ทำการงาน)

วิ. มาลํ กโรตีติ มาลากาโร. (มาลาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งระเบียบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาลาการ. (ผู้ร้อยพวงมาลัย)

วิ. กฏฺฐํ กโรตีติ กฏฺฐกาโร. (กฏฺฐสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งฟืน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากฏฺฐการ. (ผู้ทำซึ่งฟืน)

วิ. รถํ กโรตีติ รถกาโร. (รถสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งรถ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารถการ. (ผู้ทำรถ, ช่างทำรถ)

วิ. สุวณฺณํ กโรตีติ สุวณฺณกาโร. (สุวณฺณสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมกระทำ ซึ่งทองคำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุวณฺณการ. (ผู้ทำทอง, ช่างทอง) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. สุตฺตํ กโรตีติ สุตฺตกาโร. (สุตฺตสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งสูตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุตฺตการ. (อาจารย์ผู้ทำสูตร)

วิ. วุตฺตึ กโรตีติ วุตฺติกาโร. (วุตฺติสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งวุตติ(คำอธิบายสูตร) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุตติการ. (ผู้เขียนคำอธิบายสูตร)

วิ. ฏีกํ กโรตีติ ฏีกากาโร. (ฏีกาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งฏีกา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฏีกาการ. (อาจารย์ผู้ทำฏีกา)

วิ. ปตฺตํ อคณฺหิ คณฺหาติ คณฺหิสฺสตีติ วา ปตฺตคฺคาโห. (ปตฺตสทฺทูปปท + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ) ได้ถือเอาแล้ว ย่อมถือเอา หรือ จักถือเอา ซึ่งบาตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺตคฺคาห. (ผู้ถือเอาบาตร)

วิ. รสฺมึ อคณฺหิ คณฺหาติ คณฺหิสฺสตีติ วา รสฺมิคฺคาโห. (รสฺมิสทฺทูปปท + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ) ได้ถือเอาแล้ว ย่อมถือเอา หรือ จักถือเอา ซึ่งรัศมี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารสฺมิคฺคาห. (ผู้ถือเอารัศมี)

วิ. รชฺชุํ อคณฺหิ คณฺหาติ คณฺหิสฺสตีติ วา รชฺชุคฺคาโห. (รชฺชุสทฺทูปปท + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ) ได้ถือเอาแล้ว ย่อมถือเอา หรือ จักถือเอา ซึ่งเชือก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารชฺชุคฺคาห. (ผู้ถือเอาเชือก)

วิ. ตนฺตํ อวายิ วายติ วายิสฺสตีติ วา ตนฺตวาโย. (ตนฺตสทฺทูปปท+ เว ตนฺตสนฺตาเน ในการสืบต่อแห่งเส้นด้าย+ณ) ได้ทอแล้ว ย่อมทอ หรือจักทอ ซึ่งเส้นด้าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตนฺตวาย. (ช่างหูก, ช่างทอผ้า) (แปลง เอ เป็น อาย ด้วย "เต อาวายา" โยควิภาคะในสูตร "เต อาวายา การิเต")

วิ. ตุนฺนํ อวายิ วายติ วายิสฺสตีติ วา ตุนฺนวาโย. (ตุนฺนสทฺทูปปท+ เว ตนฺตสนฺตาเน ในการสืบต่อแห่งเส้นด้าย+ณ) ได้ทอแล้ว ย่อมทอ หรือจักทอ ซึ่งการชุน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุนฺนวาย. (ช่างชุนผ้า) (แปลง เอ เป็น อาย)

หมายเหตุ :– ตัวอย่างตั้งแต่ "กมฺมกาโร" จนถึง "ตุนฺนวาโย" เป็นกัตตุสาธนะ ทุติยาตัปปุริสสมาส เหมือนกันทั้งหมด มีวิธีทำตัวรูปและแจกปทมาลาเหมือนกับ "กุมฺภกาโร" และเป็นกิตันตสมาส สมาสที่กิตก์เป็นที่สุด เมื่อทำวิธีของกิตก์เสร็จแล้ว ให้ทำวิธีของสมาสต่อได้เลย โดยไม่ต้องตั้งเป็นนามและลงวิภัตติก่อน

๕๖๔. อาการนฺตาน'มาโย.

ณมฺหิ ในเพราะปัจจัยอันมี ณ อนุพันธ์ **อาโย** อ.การแปลงเป็น อาย **อาการนฺตานํ** แห่งสระที่สุดของอาการันตธาตุ ท. **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะปัจจัยที่มี ณอนุพันธ์ แปลงสระที่สุดของธาตุที่มี อา อักษรเป็นที่สุด เป็น อาย)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ อาการนฺตานํ, อาโย. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. ธญฺญํ อมินิ มินาติ มินิสฺสตีติ วา ธญฺญมาโย. (ธญฺญสทฺทูปปท + มา ปริมาเณ ในการนับ–ตวง + ณ) (กัตตุ) ได้ตวงแล้ว ย่อมตวง หรือ จักตวง ซึ่งข้าวเปลือก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธญฺญมาย. (ผู้ตวงข้าวเปลือก) (ทุติยาตัป.)

ทำตัวรูป ธญฺญํ มินาตีติ **ธญฺญมาโย**	ศัพท์เดิมคือ	= ธญฺญ+ มา ปริมาเณ ในการนับ
ตั้ง มา ชื่อธาตุ	ธญฺญ + มา	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง ธญฺญ ลง อํทุติยาวิภัตติ	ธญฺญ + อํ, มา	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อ	ธญฺญฺ อ + อํ, มา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธญฺญฺ ~~อ~~ + อํ, มา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ อ	ธญฺญํ, มา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัย	ธญฺญํ, มา + ณ	= ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	ธญฺญํ, มา + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ธญฺญํ, มา + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ธญฺญํ, มา + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ธญฺญํ, มา + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ธญฺญํ, มา + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ธญฺญํ, มา + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อา	ธญฺญํ, มฺ อา + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะปัจจัยที่มี ณ– แปลง อา เป็น อาย	ธญฺญํ, มฺ อา → อาย + อ	= อาการนฺตานมาโย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ธญฺญํ, มฺ อายฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธญฺญํ, มฺ อายฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ธญฺญํ, มาย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
มินาติ ย่อมตวง ธญฺญํ ซึ่งข้าวเปลือก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ธญฺญํมาย	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ธญฺญํมาย	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	ธญฺญ + ~~อํ~~, มาย	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ธญฺญมาย	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง ธญฺญมาย เป็นนาม	ธญฺญมาย	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ธญฺญมาย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ธญฺญมาย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ธญฺญมาย + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ธญฺญมายฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ธญฺญมายฺ ฌ + ไอ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ ไอ ธญฺญมาโย = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ธญฺญมาโย.** (ผู้ตวงซึ่งข้าวเปลือก)

วิ. ทานํ ททาตีติ ทานทาโย. (ทานสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + ณ) (แปลง อา เป็น อาย = อาการนฺตานมาโย)
ย่อมให้ ซึ่งทาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทานทาย. (ผู้ให้ทาน)

วิ. ธมฺมํ อกามยิ กามยติ กามยิสฺสตีติ วา ธมฺมกาโม, ปุริโส. (ธมฺมสทฺทูปปท + กมุ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ + ณ)
อ.บุรุษ ได้ใคร่แล้ว ย่อมใคร่ หรือจักใคร่ ซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมกาม. (ชายผู้ใคร่ธรรม)

วิ. ธมฺมํ อกามยิ กามยติ กามยิสฺสตีติ วา ธมฺมกามา, กญฺญา. (ธมฺมสทฺทูปปท+กมุ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ +ณ+อา)
อ.สาวน้อย ได้ใคร่แล้ว ย่อมใคร่ หรือจักใคร่ ซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมกามา. (หญิงผู้ใคร่ธรรม)

วิ. ธมฺมํ อกามยิ กามยติ กามยิสฺสตีติ วา ธมฺมกามํ, จิตฺตํ. (ธมฺมสทฺทูปปท + กมุ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ + ณ)
อ.จิต ได้ใคร่แล้ว ย่อมใคร่ หรือจักใคร่ ซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมกาม. (จิตที่ใคร่ธรรม)

วิ. อตฺถํ อกามยิ กามยติ กามยิสฺสตีติ วา อตฺถกาโม, ปุริโส. (อตฺถสทฺทูปปท + กมุ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ + ณ)
อ.บุรุษ ได้ใคร่แล้ว ย่อมใคร่ หรือจักใคร่ ซึ่งประโยชน์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺถกาม. (ผู้ใคร่ประโยชน์)

วิ. หิตํ อกามยิ กามยติ กามยิสฺสตีติ วา หิตกาโม, ปุริโส. (หิตสทฺทูปปท + กมุ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ + ณ)
อ.บุรุษ ได้ใคร่แล้ว ย่อมใคร่ หรือจักใคร่ ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหิตกาม. (ผู้ใคร่ประโยชน์เกื้อกูล)

วิ. สุขํ อกามยิ กามยติ กามยิสฺสตีติ วา สุขกาโม, ปุริโส. (สุขสทฺทูปปท + กมุ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ + ณ)
อ.บุรุษ ได้ใคร่แล้ว ย่อมใคร่ หรือจักใคร่ ซึ่งความสุข เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุขกาม. (ผู้ใคร่ความสุข)

วิ. ธมฺมํ ปาเลตีติ ธมฺมปาโล. (ธมฺมสทฺทูปปท + ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ณ)
ย่อมรักษา ซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมปาล. (ผู้รักษาธรรม)

หมายเหตุ :– ตัวอย่างตั้งแต่ "ทานทาโย" จนถึง "ธมฺมปาโล" เป็นกัตตุสาธนะ ทุติยาตัปปุริสสมาส เฉพาะ "ทานทาโย" ทำตัวรูปเหมือน "ธญฺญมาโย" ที่เหลือตั้งแต่ "ธมฺมกาโม" ถึง "ธมฺมปาโล" ทำตัวรูปเหมือน "กุมฺภกาโร"

๕๖๕. สญฺญาย'ม–นุ.

สญฺญายํ ในที่กล่าวซึ่งชื่อ **กมฺมาทิมฺหิ** ครั้นเมื่อบทกรรมเป็นเบื้องต้น **สติ** มีอยู่, **อ** อ.อปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตุยา** จากธาตุ, **นุ** อ.นุอาคมด้วย **โหติ** ย่อมลง.

(ในที่กล่าวชื่อ เมื่อบทกรรมเป็นเบื้องต้นมีอยู่ ลง อปัจจัยหลังจากธาตุ และลง นุอาคม)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ สญฺญายํ, อ, นุ. เป็น **ปัจจัยวิธิสูตร** และ**อาคมวิธิสูตร**. สูตรนี้บอกให้ลง นุอาคม แต่มิได้ระบุสถานที่ลงไว้ เราสามารถทราบได้ว่า ท่านให้ลงในที่สุดแห่งบทใกล้ เพราะในสูตรว่า "นุ นิคฺคหีตํ ปทนฺเต" มีบทว่า "ปทนฺเต" แปลว่า "ในที่สุดแห่งบท" มีอยู่ ซึ่งในสูตรดังกล่าวจะสัมพันธ์กับสูตรนี้ ที่ว่า ท่านให้แปลง นุ อาคมที่ลงมาแล้ว เป็นนิคหิต ฉะนั้น จึงเป็นสาเหตุทำให้ทราบได้ว่า ลง นุ อาคมในที่สุดแห่งบทใกล้ (อุปปท)

๕๖๖. นุ นิคฺคหีตํ ปทนฺเต.

นุ อ.นุอักษร **ปทนฺเต** ในที่สุดของบทใกล้ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **นิคฺคหีตํ** ซึ่งความเป็นนิคหิต.

(แปลง นุ ในที่สุดของบทใกล้ เป็น นิคหิต)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร**.

วิ. อรึ ทเมตีติ อรินฺทโม, ราชา. (อริสทฺทูปปท + ทมุ ทมเน ในการฝึก–การข่ม + อ) (กัตตุสาธนะ)(ทุติยาตัปปุริสะ) ย่อมข่ม ซึ่งข้าศึก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอรินฺทม, ได้แก่พระราชา. (ผู้ข่มข้าศึก)

ทำตัวรูป อรึ ทเมตีติ **อรินฺทโม**	ศัพท์เดิมคือ	= อริ+ ทมุ ทมเน ในการฝึก–ข่ม
ตั้ง ทมุ ชื่อธาตุ	อริ + ทมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อริ + ทมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง อริ ลง อํทุติยาวิภัตติ	อริ + อํ, ทมฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
ตั้ง อิ ชื่อ ฌ	อริ + อํ, ทมฺ	= อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
หลังจากอิชื่อฌ แปลง อํ เป็น นิคหิต	อริ + อํ → ํ , ทมฺ	= อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	อรึ, ทมฺ + อ	= สญฺญายมนุ.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	อรึ, ทมฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อรึ, ทมฺ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อรึ, ทมฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	อรึ, ทม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ทเมติ ย่อมข่ม อรี ซึ่งข้าศึก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	อรีทม	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	อรีทม	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	อริ + ~~อํ~~, ทม	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	อริทม	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ลง นุอาคมในที่สุดอุปปทะ	อริ + นุ + ทม	= สญฺญายมนุ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อุ	อริ + นฺ อุ + ทม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ อุ ของ นุอาคม	อริ + นฺ ~~อุ~~ + ทม	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
แปลง นฺ เป็น นิคหิต	อริ นฺ → ํ + ทม	= นุ นิคฺคหีตํ ปทนฺเต.
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ นฺ	อริ ํ → นฺ + ทม	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
ตั้ง อรินฺทม เป็นนาม	อรินฺทม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อรินฺทม ลง สิปฐมาวิภัตติ	อรินฺทม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อรินฺทม + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	อรินฺทมฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อรินฺทมฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อรินฺทโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อรินฺทโม.** (อรินฺทโม ราชา. พระราชาผู้ข่มข้าศึก)

วิ. เวสฺสํ ตรตีติ เวสฺสนฺตโร. (เวสฺสาสทฺทูปปท + ตร ตรเณ ในการข้าม + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมข้าม ซึ่งถนนพ่อค้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวสฺสนฺตร. (ผู้ข้ามถนนพ่อค้า, พระเวสสันดรโพธิสัตว์)

ทำตัวรูป เวสฺสํ ตรตีติ **เวสฺสนฺตโร**	ศัพท์เดิมคือ	= เวสฺสา + ตร ตรเณ ในการข้าม
ตั้ง ตร ชื่อธาตุ	เวสฺสา + ตร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	เวสฺสา + ตรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง เวสฺสา ลง อํทุติยาวิภัตติ	เวสฺสา + อํ, ตรฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อา	เวสฺสฺ อา + อํ, ตรฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เวสฺสฺ ~~อา~~ + อํ, ตรฺ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	เวสฺสํ, ตรฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

หลังจากธาตุ ลง อ ปัจจัย	เวสฺสํ, ตรฺ + อ	= สญฺญายมนุ.
ตั้ง อ ปัจจัย ชื่อกิต	เวสฺสํ, ตรฺ + อ	= อณฺเณ กิตฺ.
อ ปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	เวสฺสํ, ตรฺ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อ ปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	เวสฺสํ, ตรฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	เวสฺสํ, ตร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตรติ ย่อมข้าม เวสฺสํ ซึ่งถนนพ่อค้า อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	เวสฺสํตร	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	เวสฺสํตร	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	เวสฺสา + ~~อํ~~, ตร	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	เวสฺสาตร	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
รัสสะท่ามกลางสมาส	เวสฺสา → เวสฺส ตร	= กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานํ ทีฆรสฺสาฯ
ลง นุอาคมในที่สุดอุปบท	เวสฺส + นุ + ตร	= สญฺญายมนุ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อุ	เวสฺส + นฺ อุ + ตร	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ อุ ของ นุอาคม	เวสฺส + นฺ ~~อุ~~ + ตร	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
แปลง นฺ เป็น นิคหิต	เวสฺส นฺ → ํ + ตร	= นุ นิคฺคหีตํ ปทนฺเต.
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ นฺ	เวสฺส ํ → นฺ + ตร	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
ตั้ง เวสฺสนฺตร เป็นนาม	เวสฺสนฺตร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เวสฺสนฺตร ลง สิปฐมาวิภัตติ	เวสฺสนฺตร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	เวสฺสนฺตร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	เวสฺสนฺตรฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เวสฺสนฺตรฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	เวสฺสนฺตโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เวสฺสนฺตโร**. (พระเวสสันดรโพธิสัตว์)

ศัพท์ที่ทำตัวรูปเหมือนกับ "เวสฺสนฺตโร" มีดังนี้

วิ. ตณฺหํ กโรติ หึสตีติ ตณฺหงฺกโร, ภควา. (ตณฺหาสทฺทูปปท + กร เวธเน ในการเบียดเบียน–ฆ่า + อ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเบียดเบียน ซึ่งตัณหา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตณฺหงฺกร. (พระพุทธเจ้าพระนามว่าตัณหังกร) (ทุติยาตัปปุริสะ)

วิ. เมธํ กโรตีติ เมธงฺกโร, ภควา. (เมธาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ+ อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสะ)
ย่อมกระทำ ซึ่งปัญญา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเมธงฺกร. (พระพุทธเจ้าพระนามว่าเมธังกร)

วิ. สรณํ กโรตีติ สรณงฺกโร, ภควา. (สรณสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ ซึ่งที่พึ่ง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสรณงฺกร. (พระพุทธเจ้าพระนามว่าสรณังกร) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ทีปํ กโรตีติ ทีปงฺกโร, ภควา. (ทีปสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมกระทำ ซึ่งประทีป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทีปงฺกร. (พระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกร)

๕๖๗. ปุเร ททา จ อึ.

ปุเร ครั้นเมื่อปุรศัพท์ **อาทิมฺหิ** เป็นเบื้องต้น **สติ** มีอยู่, **อ** อ.อปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ททา** จาก ททธาตุ, **อึ จ** อ.การแปลง อ ของปุรศัพท์ เป็น อึ ด้วย **โหติ** ย่อมมี.

(เมื่อมีปุรศัพท์อยู่ข้างหน้า ลง อปัจจัยหลังจาก ททธาตุ และแปลง อ ของปุรศัพท์เป็น อึ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร** และ**อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "อาทิมฺหิ" จากสูตรว่า "ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ" ซึ่งเป็นการตามมาโดยมัณฑูกคติกอธิการนัย มาไว้ในสูตรนี้.

วิ. ปุเร ทานํ อททีติ ปุรินฺทโท, สกฺโก. (ปุรสทฺทูปปท + ทท ทาเน ในการให้ + อ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสะ)
ได้ให้แล้ว ซึ่งทาน ในกาลก่อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุรินฺทท, ได้แก่ท้าวสักกะ. (ผู้เคยให้ทานในกาลก่อน)

ทำตัวรูป ปุเร ทานํ อททีติ **ปุรินฺทโท**	ศัพท์เดิมคือ	= ปุร + ทท ทาเน ในการให้
ตั้ง ทท ชื่อธาตุ	ปุร + ทท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปุร + ทท ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ปุร ลง สฺมึสัตตมีวิภัตติ	ปุร + สฺมึ, ทท	= โอกาเส สตฺตมี.
หลังจากอการันต์ แปลง สฺมึ เป็น เอ	ปุร + สฺมึ → เอ, ทท	= สฺมาสฺมึนํ วา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ปุรฺ อ + เอ, ทท	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุรฺ ~~อ~~ + เอ, ทท	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปุเร, ทท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจาก ททธาตุ ลง อปัจจัย	ปุเร, ทท + อ	= ปุเร ททา จ อึ.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	ปุเร, ทท + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปุเร, ทท + อ	= กตฺตริ กิตฺ.

นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปุเร, ทท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
อทฺทิ ได้ให้แล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปุเร ในกาลก่อน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ปุเรทท	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ปุเรทท	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	ปุร + สฺมึ, ทท	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ปุรทท	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ปุรฺ อ ทท	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ ของ ปุรศัพท์ เป็น อึ	ปุรฺ อ → อึ, ทท	= ปุเร ททา จ อึ.
แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ นฺ	ปุรฺ อิ ํ → นฺ, ทท	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปุรินฺทท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปุรินฺทท เป็นนาม	ปุรินฺทท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปุรินฺทท ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปุรินฺทท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปุรินฺทท + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	ปุรินฺททฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุรินฺททฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปุรินฺทโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปุรินฺทโท.** (ท้าวสักกะผู้เคยให้ทานในกาลก่อน)

๕๖๘. สพฺพโต ณฺวุ–ตฺว'าวี วา.

กมฺมาทิมฺหิ วา ครั้นเมื่อมีบทกรรมในเบื้องต้นก็ดี **อกมฺมาทิมฺหิ วา** ครั้นเมื่อไม่มีบทกรรมในเบื้องต้นก็ดี **สติ** มีอยู่, **อ** อ.อปัจจัยด้วย **ณฺวุตฺวาวี** อ.ณฺวุ, ตุ และอาวีปัจจัย ท. ด้วย **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สพฺพโต (ธาตุโต)** จากธาตุ ทั้งปวง.

(เมื่อมีบทกรรมในเบื้องต้นหรือไม่มีก็ตาม ลง อ, ณฺวุ, ตุ และอาวีปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ธมฺมํ อธริ ธรติ ธริสฺสตีติ ธมฺมธโร. (ธมฺมสทฺทูปปท + ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

ได้ทรงไว้แล้ว ย่อมทรงไว้ หรือจักทรงไว้ ซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมธร. (ผู้ทรงธรรม)

ทำตัวรูป ธมฺมํ ธรตีติ **ธมฺมธโร**	ศัพท์เดิมคือ	= ธมฺม+ ธร ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธร ชื่อธาตุ	ธมฺม + ธร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ธมฺม + ธรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ธมฺม ลง อํทุติยาวิภัตติ	ธมฺม + อํ, ธรฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	ธมฺมฺ อ + อํ, ธรฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธมฺมฺ ~~อ~~ + อํ, ธรฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	ธมฺมํ, ธรฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	ธมฺมํ, ธรฺ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	ธมฺมํ, ธรฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ธมฺมํ, ธรฺ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ธมฺมํ, ธรฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ธมฺมํ, ธร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ธรติ ย่อมทรงไว้ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ธมฺมํธร	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ธมฺมํธร	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	ธมฺม + ~~อํ~~, ธร	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ธมฺมธร	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง ธมฺมธร เป็นนาม	ธมฺมธร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ธมฺมธร ลง สิปฐมาวิภัตติ	ธมฺมธร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ธมฺมธร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ธมฺมธรฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธมฺมธรฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ธมฺมธโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ธมฺมธโร.** (ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรม)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ธมฺมธโร" มีดังนี้

วิ. วินยํ อธริ ธรติ ธริสฺสตีติ วินยธโร. (วินยสทฺทูปปท + ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + อ) (กัตตุสาธนะ) ได้ทรงไว้แล้ว ย่อมทรงไว้ หรือจักทรงไว้ ซึ่งวินัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินยธร. (ผู้ทรงวินัย) (ทุติยาตัปปุริสะ)

วิ. ตํ กโรตีติ ตกฺกโร. (ตสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กฺ เทฺวภาวะ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสะ) ย่อมกระทำ ซึ่งการขโมยนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตกฺกร. (ผู้ทำการขโมย, โจร, ขโมย)

วิ. หิตํ กโรตีติ หิตกโร. (หิตสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหิตกร. (ผู้ทำประโยชน์เกื้อกูล)

วิ. ทิวสํ กโรตีติ ทิวสกโร. (ทิวสสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งวัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิวสกร. (พระอาทิตย์)

วิ. ทินํ กโรตีติ ทินกโร. (ทินสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งวัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทินกร. (พระอาทิตย์)

วิ. ทิวา กโรตีติ ทิวากโร. (ทิวาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งกลางวัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิวากร. (พระอาทิตย์)

วิ. นิสํ กโรตีติ นิสากโร. (นิสาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งกลางคืน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิสากร. (พระจันทร์)

วิ. ธนํ คณฺหาตีติ ธนุคฺคโห. (ธนุสทฺทูปปท + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (คฺ สทิสเทฺวภาวะ) (ทุติยาตัปปุริสะ) ย่อมถือเอา ซึ่งธนู เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธนุคฺคห. (ผู้ถือธนู) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กฏํ คณฺหาตีติ กฏคฺคโห. (กฏสทฺทูปปท + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมถือเอา ซึ่งเสื่อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากฏคฺคห. (ผู้ถือเสื่อ) (คฺ สทิสเทฺวภาวะ)

วิ. สพฺพกามํ ททาตีติ สพฺพกามทโท. (สพฺพกามสทฺทูปปท + ทท ทาเน ในการให้ + อ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมให้ซึ่งสิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสพฺพกามทท. (ผู้ให้สิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง)(ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. สพฺพํ ททาตีติ สพฺพทโท. (สพฺพสทฺทูปปท + ทท ทาเน ในการให้ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมให้ ซึ่งสิ่งทั้งปวง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสพฺพทท. (ผู้ให้ทุกสิ่ง)

วิ. อนฺนํ อทาสิ ททาติ ททิสฺสตีติ อนฺนโท. (อนฺนสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + อ) (กัตตุสาธนะ) ได้ให้แล้ว ย่อมให้ หรือจักให้ ซึ่งข้าว–น้ำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนฺนท. (ผู้ให้ข้าว–น้ำ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

ทำตัวรูป อนฺนํ ททาตีติ **อนฺนโท**	ศัพท์เดิมคือ	= อนฺน + ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	อนฺน + ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง อนฺน ลง อํทุติยาวิภัตติ	อนฺน + อํ, ทา	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	อนฺนฺ อ + อํ, ทา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อนฺนฺ ~~อ~~ + อํ, ทา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	อนฺนํ, ทา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	อนฺนํ, ทา + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	อนฺนํ, ทา + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อนฺนํ, ทา + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อนฺนํ, ทา + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	อนฺนํ, ทฺ อา + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อนฺนํ, ทฺ ~~อา~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	อนฺนํ, ท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ททาติ ย่อมให้ อนฺนํ ซึ่งข้าว–น้ำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	อนฺนํท	= อมาทโย ปรปทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	อนฺนํท	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	อนฺน + ~~อํ~~, ท	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	อนฺนท	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง อนฺนท เป็นนาม	อนฺนท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อนฺนท ลง สิปฐมาวิภัตติ	อนฺนท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อนฺนท + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	อนฺนทฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อนฺนทฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อนฺนโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อนฺนโท**. (ผู้ให้ข้าว–น้ำ)

อนฺนโท พลโท โหติ วตฺถโท โหติ วณฺณโท,
ยานโท สุขโท โหติ ทีปโท โหติ จกฺขุโท.
ผู้ให้ข้าว–น้ำ ชื่อว่าเป็นผู้ให้กำลัง, ผู้ให้ผ้านุ่ง–ผ้าห่ม ชื่อว่าเป็นผู้ให้ผิวพรรณ, ผู้ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าเป็นผู้ให้ความสะดวกสบาย, ผู้ให้ประทีปแสงสว่าง ชื่อว่าเป็นผู้ให้จักษุ

วิ. ธนํ อทาสิ ททาติ ทฺทิสฺสตีติ ธนโท. (ธนสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริส) ได้ให้แล้ว ย่อมให้ หรือจักให้ ซึ่งทรัพย์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธนท. (ผู้ให้ทรัพย์)

วิ. สจฺจํ สนฺทหตีติ สจฺจสนฺโธ. (สจฺจสทฺทูปปท + สํปุพฺพ + ธา สนฺธิยํ ในการเชื่อมต่อ + อ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเชื่อม ซึ่งความจริง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสจฺจสนฺธ. (ผู้เชื่อมความจริง) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. มชฺชํ ปิวตีติ มชฺชโป. (มชฺชสทฺทูปปท + ปา ปาเน ในการดื่ม + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมดื่ม ซึ่งน้ำเมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามชฺชป. (ผู้ดื่มน้ำเมา)

วิ. ควํ สทฺทํ ตายตีติ โคตฺตํ. (โคสทฺทูปปท + ตา ปาลเน ในการรักษา + อ) (ตฺ สทิสเทฺวภาวะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมรักษา ซึ่งศัพท์สำเนียง(ชื่อเสียง) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคตฺต. (ผู้รักษาชื่อเสียง, โคตร)

วิ. – วิเนสิ วิเนติ วิเนสฺสติ เอเตนาติ วินโย. (วิปุพฺพ + นี ปาปเน ในการให้ถึง + อ) (กรณสาธนะ) แนะนำแล้ว ย่อมแนะนำ จักแนะนำ ด้วยธรรมนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินย. (วินัยเป็นเครื่องแนะนำ, วินัย)
– วิเนสิ วิเนติ วิเนสฺสติ เอตฺถาติ วินโย. (วิปุพฺพ + นี ปาปเน ในการให้ถึง + อ) (อธิกรณสาธนะ) แนะนำแล้ว ย่อมแนะนำ จักแนะนำ ในธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินย. (ที่เป็นที่แนะนำ, วินัย)

วิ. นยนํ นโย. (นี ปาปเณ ในการให้ถึง + อ) (วุทฺธิ อี เป็น เอ=อญฺเญสุ จ, แปลง เอ เป็น อย=เอ อย) (ภาวสาธนะ) อ.การนำไป ชื่อว่านย. (การนำไป, นัย)

วิ. นิสฺสียิตฺถ นิสฺสียติ นิสฺสียิสฺสตีติ วา นิสฺสโย. (นิปุพฺพ + สิ เสวายํ ในการเสพ + อ) (กัมมสาธนะ) ถูกอาศัยแล้ว ย่อมถูกอาศัย หรือจักถูกอาศัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิสฺสย. (คัมภีร์, อาจารย์)

วิ. อนุสยิ อนุเสติ อนุเสสฺสตีติ วา อนุสโย. (อนุปุพฺพ + สิ สเย ในการนอน + อ) (กัตตุสาธนะ) นอนเนื่องแล้ว ย่อมนอนเนื่อง หรือจักนอนเนื่อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนุสย. (อนุสัย, กิเลสอันนอนเนื่อง)

วิ. ปฏิจฺจ เอตสฺมา ผลเมตีติ ปจฺจโย, สมุทโย. (ปติปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + อ) (อปาทานสาธนะ) อ.ผล อาศัยแล้ว จากเหตุนี้ ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจฺจย, ได้แก่สมุทัย. (เหตุเป็นแดนเกิดของผล, ปัจจัย)

ทำตัวรูป ปฏิจฺจ เอตสฺมา ผลเมตีติ **ปจฺจโย**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + อิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง อิ ชื่อธาตุ	ปติ + อิ	= ภูวาทโย ธาตโว.

ผลํ อ.ผล ปฏิจฺจ อาศัยแล้ว เอตสฺมา (ปภวา) จากเหตุนี้ เอติ ย่อมเป็นไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	ปติ, อิ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	ปติ, อิ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ปติ, อิ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะอปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	ปติ, อิ → เอ + อ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	ปติ, เอ → อย + อ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปติ, อยฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปติ, อยฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปติ, อย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เพราะสระหลัง แปลง ติ เป็น จ	ป ติ → จ, อย	= สพฺโพ จํ ติ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	ป จฺ อ อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ป จฺ ~~อ~~ อย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	ป จย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป จฺ–จย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ปจฺจย เป็นนาม	ปจฺจย	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปจฺจย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปจฺจย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปจฺจย + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปจฺจยฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปจฺจยฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปจฺจโย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปจฺจโย.** (เหตุเป็นแดนเกิดของผล, ปัจจัย)

วิ. – วินิจฺฉียเต อเนนาติ วินิจฺฉโย. (วิ+นิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + อ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกวินิจฉัย ด้วยถ้อยคำนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินิจฺฉย. (ถ้อยคำเป็นเครื่องอันเขาตัดสิน, คำวินิจฉัย)
– วินิจฺฉยนํ วินิจฺฉโย. (วิ+นิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + อ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ,แปลง เอ เป็น อย)
อ.การวินิจฉัย ชื่อว่าวินิจฺฉย. (การตัดสิน, การวินิจฉัย) (แปลง จ เป็น ฉ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

วิ. อุจฺจยนํ อุจฺจโย. (อุปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + อ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
อ.การสั่งสม ชื่อว่าอุจฺจย. (การสั่งสม)

วิ. สญฺจยนํ สญฺจโย. (สํปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + อ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
อ.การรวบรวม ชื่อว่าสญฺจย. (การรวบรวม)

วิ. ธมฺมํ วิจินาตีติ ธมฺมวิจโย. (ธมฺมสทฺทูปปท + วิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสะ)
ย่อมพิจารณา ซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมวิจย. (ผู้พิจารณาธรรม, ธรรมวิจัย)

วิ. ขยนํ ขโย. (ขี ขเย ในการสิ้นไป + อ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
อ.การสิ้นไป ชื่อว่าขย. (การสิ้นไป, ขัย)

วิ. วิชยนํ วิชโย. (วิปุพฺพ + ชิ ชเย ในการชนะ + อ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
การชนะ ชื่อว่าวิชย. (การชนะ, วิชัย, พิชัย, ชัยชนะ)

วิ. ชยนํ ชโย. (ชิ ชเย ในการชนะ + อ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
การชนะ ชื่อว่าชย. (การชนะ, วิชัย, พิชัย, ชัยชนะ)

วิ. วิกฺกยนํ วิกฺกโย. (วิปุพฺพ + กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การขาย ชื่อว่าวิกฺกย. (การขาย) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)

วิ. กยนํ กโย. (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การซื้อ ชื่อว่ากย. (การซื้อ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)

วิ. อลฺลียติ เอตฺถาติ อาลโย. (อาปุพฺพ + ลี สิเลสเน ในการติด + อ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมถูกติด ในที่อยู่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาลย. (ที่เป็นที่อันเขาติด, ที่อยู่) (วุทธิ อี เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)

วิ. ลียติ เอตฺถาติ ลโย. (ลี สิเลสเน ในการติด + อ) (อธิกรณสาธนะ) (วุทธิ อี เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
ย่อมถูกติด ในที่อยู่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลย. (ที่เป็นที่อันเขาติด, ที่อยู่อาศัย)

วิ. อาสุณนฺตีติ อสฺสวา. (อาปุพฺพ + สุ สวเณ ในการฟัง + อ) (วุทธิ อุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมฟังโดยเคารพ หรือย่อมเชื่อฟัง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอสฺสว. (ผู้เชื่อฟัง)

วิ. ปฏิสฺสวนํ ปฏิสฺสโว. (ปติปุพฺพ + สุ สวเณ ในการฟัง + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การรับคำ (อ.การฟังตอบ) ชื่อว่าปฏิสฺสว. (การรับคำ)

วิ. อาภวคฺคา สวนฺตีติ อาสวา. (อาปุพฺพ + สุ คติมฺหิ ในการไป + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นไป ถึงภวัคคภูมิ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาสว. (อาสวะกิเลส)

วิ. รวตีติ รโว. (รุ สทฺเท ในการทำเสียง + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมร้อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารว. (เสียง)

วิ. ภวตีติ ภโว. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + อ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว)
ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภว. (ภพ)

วิ. ปภวติ เอตสฺมาติ ปภโว. (ปปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + อ) (อปาทานสาธนะ)
ย่อมเกิดขึ้นเบื้องแรก จากสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปภว. (เหตุเป็นแดนเกิดก่อน, เหตุ)

วิ. ลวนํ ลโว. (ลู เฉทเน ในการตัด + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การตัด ชื่อว่าลว. (การเกี่ยว, การตัด)

วิ. – นิคฺคณฺหาตีติ นิคฺคโห. (นิปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมข่ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิคฺคห. (ผู้ข่ม)
– นิคฺคหณํ นิคฺคโห. (นิปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (ภาวสาธนะ)
การข่ม ชื่อว่านิคฺคห. (การข่ม)

วิ. – ปคฺคณฺหาตีติ ปคฺคโห. (ปปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมยกย่อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปคฺคห. (ผู้ยกย่อง)
– ปคฺคหณํ ปคฺคโห. (ปปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (ภาวสาธนะ)
การยกย่อง ชื่อว่าปคฺคห. (การยกย่อง)

วิ. – สงฺคณฺหาติ เตนาติ สงฺคโห. (สํปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (กรณสาธนะ)
ย่อมสงเคราะห์ ด้วยวัตถุนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺคห. (วัตถุเป็นเครื่องสงเคราะห์)
– สงฺคหณํ สงฺคโห. (สํปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (ภาวสาธนะ)
การสงเคราะห์ ชื่อว่าสงฺคห. (การสงเคราะห์)

วิ. สํวรณํ สํวโร. (สํปุพฺพ + วร วรเณ ในการระวังรักษา + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การสำรวม ชื่อว่าสํวร. (การสังวร, การสำรวมระวัง)

วิ. อาทรณํ อาทโร. (อาปุพฺพ + ทร อาทเร ในการเคารพ–การเอื้อเฟื้อ + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การเอื้อเฟื้อ ชื่อว่าอาทร. (ความเอื้ออาทร, ความเอื้อเฟื้อ)

วิ. – อาคจฺฉตีติ อาคโม. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาคม. (ผู้มา, อาคม)
– อาคมนํ อาคโม. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การมา ชื่อว่าอาคม. (การมา, อาคม)

วิ. – อาคมียนฺติ เอตฺถ อตฺถาติ อาคโม, ปริยตฺติ. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ประโยชน์ ท. ย่อมถูกรู้ ในธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาคม, ได้แก่ปริยัติธรรม. (ที่เป็นที่รู้ประโยชน์)
– อาคมียนฺติ เอเตน อตฺถาติ อาคโม, ปริยตฺติ. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ) (กรณสาธนะ)
อ.ประโยชน์ ท. ย่อมถูกรู้ ด้วยธรรมนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาคม, ได้แก่ปริยัติธรรม (ธรรมเป็นเครื่องรู้ประโยชน์)

วิ. สปฺปตีติ สปฺโป. (สปฺป คติมฺหิ ในการไป + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสปฺป. (งู)

วิ. ทิพฺพตีติ เทโว. (ทิวุ ชุติยํ ในความรุ่งเรือง + อ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ)
ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทว. (ผู้รุ่งเรือง, เทวดา)

วิ. – ปกฺกมตีติ ปกฺกโม. (ปปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหลีกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกฺกม. (ผู้ก้าวไป, ผู้หลีกไป, ผู้จากไป)
– ปกฺกมนํ ปกฺกโม. (ปปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การก้าวไป ชื่อว่าปกฺกม. (การก้าวไป, การหลีกไป, การจากไป)

วิ. – วิกฺกมตีติ วิกฺกโม. (วิปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมก้าวไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิกฺกม. (ผู้ก้าวไป, ผู้กล้าหาญ, ชัยชนะ)
– วิกฺกมนํ วิกฺกโม. (วิปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ) (ภาวสาธนะ)
อ.การก้าวไป ชื่อว่าวิกฺกม. (การก้าวไป, การกล้าหาญ, ชัยชนะ)

วิ. วเน จรตีติ วนจโร. (วนสทฺทูปปท + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
ย่อมเที่ยวไป ในป่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวนจร. (ผู้เที่ยวไปในป่า, พรานป่า)

วิ. กาโม อวจรติ เอตฺถาติ กามาวจโร, โลโก. (กามสทฺทูปปท+อวปุพฺพ+ จร จรเณ ในการเที่ยวไป +อ)(อธิกรณะ)
อ.กาม ย่อมเป็นไป ในโลกนี้ เพราะเหตุนั้น อ.โลกนี้ ชื่อว่ากามาวจร. (ที่เป็นที่ท่องเที่ยวไปของกาม)

วิคฺคห (วิเคราะห์) ๒

(๑) **ครุกวิคฺคห** วิเคราะห์หนัก หมายความว่า วิเคราะห์ทีละขั้นตอน จนกว่าจะหมดคำศัพท์ในบทนั้น ๆ

เช่น – อวจรติ เอตฺถาติ อวจโร. (อว + จร + อ) (อธิกรณสาธนะ)

ย่อมเป็นไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอวจร. (ที่เป็นที่เป็นไป)

– กามสฺส อวจโร กามาวจโร. (กาม + อวจร) (ฉัฏฐีตัปปุริสสมาส)

ที่เป็นที่เป็นไป ของกาม ชื่อว่ากามาวจร. (ที่เป็นที่เป็นไปของกาม)

วิเคราะห์แรก เป็นอธิกรณสาธนะ เป็นวิเคราะห์ของกิตก์ เป็นการสร้างคำศัพท์ชั้นที่หนึ่ง ส่วนวิเคราะห์ที่สอง เป็นฉัฏฐีตัปปุริสสมาส เป็นการสร้างคำศัพท์ชั้นที่สอง

(๒) **ลหุกวิคฺคห** วิเคราะห์เบา หมายความว่า เป็นการวิเคราะห์รวบรัดโดยแทนที่จะวิเคราะห์เป็น ๒ ครั้ง ก็ทำเพียงครั้งเดียว

เช่น กาโม อวจรติ เอตฺถาติ กามาวจโร. (กามสทฺทูปปท + อวปุพฺพ + จร จรเณ + อ)

อ.กาม ย่อมเที่ยวไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากามาวจร. (ที่เป็นที่เที่ยวไปของกาม)

การวิเคราะห์เช่นนี้ เป็นการวิเคราะห์รวบรัดขั้นตอน ทั้งที่จะทำเป็นกิตก์ก่อน แล้วทำขั้นตอนของสมาสทีหลัง ก็รวม ๒ ขั้น เหลือเพียงขั้นตอนเดียว คือ วิเคราะห์เป็นกิตก์เพียงอย่างเดียวเลย

วิ. คาโว จรนฺติ เอตฺถาติ โคจโร. (โคสทฺทูปปท + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.โค ท. ย่อมเที่ยวไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคจร. (ที่เป็นที่เที่ยวไปของโค, ที่โคจร, ที่หาอาหาร)

วิ. จรนฺติ เอตฺถาติ จโร. (จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมเที่ยวไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจร. (ที่เป็นที่เที่ยวไป)

วิ. คุนฺนํ จโร โคจโร. (โค + จร) (ฉัฏฐีตัปปุริสสมาส)
อ.ที่เป็นที่เที่ยวไป ของโค ท. ชื่อว่าโคจร. (ที่เป็นที่เที่ยวไปของโค)

วิ. ปาเทน ปิวตีติ ปาทโป. (ปาทสทฺทูปปท + ปา ปาเน ในการดื่ม + อ) (กัตตุสาธนะ) (ตติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมดื่ม ด้วยราก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาทป. (ต้นไม้)

วิ. กจฺเฉน ปิวตีติ กจฺฉโป. (กจฺฉสทฺทูปปท + ปา ปาเน ในการดื่ม + อ) (กัตตุสาธนะ) (ตติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมดื่ม ด้วยรักแร้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากจฺฉป. (เต่า)

วิ. สิรสฺมึ รุหตีติ สิโรรุโห. (สิรสทฺทูปปท + รุห ชนเน ในการเกิด + อ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
ย่อมงอก บนศีรษะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสิโรรุห. (ผม) (เมื่อลบวิภัตติแล้ว แปลง อ เป็น โอ = เอเตสโม โลเป)

วิ. คุหายํ สยตีติ คุหาสยํ, จิตฺตํ. (คุหาสทฺทูปปท + สิ สเย ในการนอน + อ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
อ.จิต ย่อมอาศัยอยู่ ในถ้ำคือหทัยวัตถุ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคุหาสย. (ผู้อาศัยอยู่ในถ้ำคือหทัยวัตถุ)

วิ. กุจฺฉิยํ สยนฺตีติ กุจฺฉิสยา, วาตา. (กุจฺฉิสทฺทูปปท + สิ สเย ในการนอน + อ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
ย่อมอาศัยอยู่ ในท้อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุจฺฉิสย, ได้แก่ลมทั้งหลาย. (ลมในท้อง)

วิ. – ปพฺพเต อฏฺฐาสิ ติฏฺฐติ ฐสฺสตีติ วา ปพฺพตฏฺโฐ, ปุริโส. (ปพฺพต+ ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป +อ)
อ.บุรุษ ได้ยืนอยู่แล้ว ย่อมยืน หรือจักยืน บนภูเขา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปพฺพตฏฺฐ, ได้แก่บุรุษ. (ผู้ยืนอยู่บนภูเขา)
– ปพฺพเต อฏฺฐาสิ ติฏฺฐติ ฐสฺสตีติ วา ปพฺพตฏฺฐา, นที. (ปพฺพต+ ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ)
อ.แม่น้ำได้ตั้งอยู่แล้ว ย่อมตั้ง หรือจักตั้ง บนภูเขา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปพฺพตฏฺฐา, ได้แก่แม่น้ำ. (ที่อยู่บนภูเขา)
– ปพฺพเต อฏฺฐาสิ ติฏฺฐติ ฐสฺสตีติ วา ปพฺพตฏฺฐํ, โอสธํ. (ปพฺพต+ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป+อ)
อ.ยา ได้ตั้งอยู่แล้ว ย่อมตั้ง หรือจักตั้ง บนภูเขา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปพฺพตฏฺฐ, ได้แก่ยา. (ที่ตั้งอยู่บนภูเขา)

ทำตัวรูป ปพฺพเต ติฏฺฐตีติ **ปพฺพตฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปพฺพต + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ...ห้ามไป
ตั้ง ฐา ชื่อธาตุ	ปพฺพต + ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง ปพฺพต ลง สฺมึสัตตมีวิภัตติ	ปพฺพต + สฺมึ, ฐา	= โอกาเส สตฺตมี.
หลังจากอการันต์ แปลง สฺมึ เป็น เอ	ปพฺพต + สฺมึ → เอ, ฐา	= สฺมาสฺมึนํ วา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปพฺพตฺ อ + เอ, ฐา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปพฺพตฺ ~~อ~~ + เอ, ฐา	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปพฺพเต, ฐา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	ปพฺพเต, ฐา + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	ปพฺพเต, ฐา + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปพฺพเต, ฐา + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ปพฺพเต, ฐา + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อา	ปพฺพเต, ฐฺ อา + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปพฺพเต, ฐฺ ~~อา~~ + อ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปพฺพเต, ฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ติฏฺฐติ ย่อมยืนอยู่ ปพฺพเต บนภูเขา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ปพฺพเตฐ	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ปพฺพเตฐ	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.

ลบวิภัตติ	ปพฺพต + สฺมึ, ฐ	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ปพฺพตฐ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ฏฺ อสทิสเทฺวภาวะ	ปพฺพต ฏฺ–ฐ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง ปพฺพตฏฺฐ เป็นนาม	ปพฺพตฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปพฺพตฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปพฺพตฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปพฺพตฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ปพฺพตฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปพฺพตฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปพฺพตฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปพฺพตฏฺโฐ.** (ผู้ยืนอยู่บนภูเขา)

วิ. ถเล อฏฺฐาสิ ติฏฺฐติ ฐสฺสตีติ วา ถลฏฺฐํ, โอสธํ. (ถลสทฺทูปปท + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ)
อ.ยา ได้ตั้งอยู่แล้ว ย่อมตั้ง หรือจักตั้ง บนบก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าถลฏฺฐ. (ยาที่ตั้งอยู่บนบก) (สัตตมีตัปปุริสะ)

วิ. ชเล อฏฺฐาสิ ติฏฺฐติ ฐสฺสตีติ วา ชลฏฺฐํ, โอสธํ. (ชลสทฺทูปปท + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ)
อ.ยา ได้ตั้งอยู่แล้ว ย่อมตั้ง หรือจักตั้ง ในน้ำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชลฏฺฐ. (ยาที่ตั้งอยู่ในน้ำ) (สัตตมีตัปปุริสะ)

๕๖๙. คหสฺสุ'ปธสฺเส วา.

เอ อ.การแปลงเป็น เอ **อุปธสฺส** แห่งอักษรอันชื่อว่าอุปธา **คหสฺส** ของคหธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(แปลง อ ของอุปธาอักษรของคหธาตุ เป็น เอ บ้าง)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ คหสฺส, อุปธสฺส, เอ, วา. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** คำว่า **"อุปธา"** หมายถึง อักษรตัวหน้าจากอักษรตัวสุดท้าย เป็นชื่อที่ยืมมาใช้จากคัมภีร์สันสกฤต มีบาลีว่า "**อุปธา**ติ อนฺตกฺขรโต ปุพฺพกฺขรสฺส ปร–สมญฺญา" บทว่า **อุปธา** เป็นชื่อในคัมภีร์สันสกฤตอื่น ของอักษรตัวหน้า จากอักษรตัวสุดท้าย

วิ. คยฺหตีติ เคหํ, คหํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกจับจอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเคห, ชื่อว่าคห. (บ้านที่ถูกจับจอง, บ้าน)

ทำตัวรูป คยฺหตีติ **เคหํ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คยฺหติ ย่อมถูกจับจอง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	คหฺ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	คหฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	คหฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	คฺ อ หฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ ของคหธาตุ เป็น เอ	คฺ อ → เอ หฺ + อ	= คหสฺสุปธสฺเส วา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เคห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เคห เป็นนาม	เคห	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เคห ลง สิปฐมาวิภัตติ	เคห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	เคห + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	เคหฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เคหฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	เคหํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **เคหํ.** (บ้าน)		
ทำตัวรูป คยฺหตีติ **คหํ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คยฺหติ ย่อมถูกจับจอง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัย	คหฺ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	คหฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	คหฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	คห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คห เป็นนาม	คห	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คห ลง สิปฐมาวิภัตติ	คห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	คห + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	คหฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คหฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อ	คหํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คหํ.** (บ้าน)

๕๗๐. อน'กา ยุ–ณฺวูนํ.

อนกา อ.การแปลงเป็น อน และ อก ท. **ยุณฺวูนํ** แห่ง ยุ และณฺวุปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมมี.
(แปลง ยุปัจจัย เป็น อน และแปลง ณฺวุปัจจัย เป็น อก)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. รถํ กโรตีติ รถการโก. (รถสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งรถ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารถการก. (ผู้กระทำซึ่งรถ, ช่างทำรถ)

ทำตัวรูป รถํ กโรตีติ **รถการโก**	ศัพท์เดิมคือ	= รถ + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	รถ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รถ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง รถ ลง อํทุติยาวิภัตติ	รถ + อํ, กรฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อ	รถฺ อ + อํ, กรฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รถฺ ~~อ~~ + อํ, กรฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ อ	รถํ, กรฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง ณฺวุปัจจัย	รถํ, กรฺ + ณฺวุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย ชื่อกิต	รถํ, กรฺ + ณฺวุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	รถํ, กรฺ + ณฺวุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	รถํ, กรฺ + ณฺวุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	รถํ, กรฺ + ณฺวุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	รถํ, กรฺ + ~~ณฺ~~ วุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	รถํ, กฺ อ รฺ + วุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	รถํ, กฺ อ ➔ อา รฺ + วุ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง วุ (ณฺวุปัจจัย) เป็น อก	รถํ, กฺ อา รฺ + วุ ➔ อก	= อนกา ยุณฺวูนํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	รถํ, การก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กโรติ ย่อมกระทำ รถํ ซึ่งรถ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	รถํการก	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	รถํการก	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	รถ + ~~อํ~~, การก	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	รถการก	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง รถการก เป็นนาม	รถการก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง รถการก ลง สิปฐมาวิภัตติ	รถการก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	รถการก + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	รถการกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รถการกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	รถการโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รถการโก.** (ผู้ทำรถ)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือนกับ "รถการโก" มีดังนี้

วิ. – อนฺนํ ททาตีติ อนฺนทายโก, ปุริโส. (อนฺนสทฺทูปปท +ทา ทาเน ในการให้+ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
อ.บุรุษใด ย่อมให้ ซึ่งข้าว เพราะเหตุนั้น อ.บุรุษนั้น ชื่อว่าอนฺนทายก. (ผู้ให้ข้าว) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
– อนฺนํ ททาตีติ อนฺนทายิกา, กญฺญา. (อนฺนสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + ณฺวุ + อา) (กัตตุสาธนะ)
อ.สาวน้อยใด ย่อมให้ ซึ่งข้าว เพราะเหตุนั้น อ.สาวน้อยนั้น ชื่อว่าอนฺนทายิกา. (ผู้ให้ข้าว)
– อนฺนํ ททาตีติ อนฺนทายกํ, กุลํ. (อนฺนสทฺทูปปท+ ทา ทาเน ในการให้ +ณฺวุ)(แปลง อา เป็น อาย)
อ.ตระกูลใด ย่อมให้ ซึ่งข้าว เพราะเหตุนั้น อ.ตระกูลนั้น ชื่อว่าอนฺนทายก. (ผู้ให้ข้าว) (กัตตุสาธนะ)

วิ. โลกํ เนตีติ โลกนายโก. (โลกสทฺทูปปท+ นี ปาปเน ในการถึง + ณฺวุ)(กัตตุ)(แปลง เอ เป็นอาย=เต อาวายาฯ)
ย่อมนำไป ซึ่งสัตว์โลก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโลกนายก. (ผู้นำไปซึ่งสัตว์โลก, พระพุทธเจ้า) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. วิเนติ สตฺเตติ วินายโก. (วิปุพฺพ + นี ปาปเน ในการถึง + ณฺวุ) (แปลง เอ เป็น อาย = เต อาวายา การิเต)
ย่อมแนะนำ ซึ่งสัตว์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินายก. (ผู้แนะนำสัตว์, พระพุทธเจ้า) (กัตตุสาธนะ)

วิ. – กโรตีติ การโก, ปุริโส. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการก. (ผู้กระทำ)
– กโรตีติ การิกา, อิตฺถี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณฺวุ + อา) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อ เป็น อิ=เตสุ วุทฺธิฯ)
ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการิกา. (ผู้กระทำ)
– กโรตีติ การกํ, กุลํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการก. (ผู้กระทำ)

วิ. – ททาตีติ ทายโก, ปุริโส. (ทา ทาเน ในการให้ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อา เป็น อาย)
ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายก. (ผู้ให้)
– ททาตีติ ทายิกา, อิตฺถี. (ทา ทาเน ในการให้+ณฺวุ+อา) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อ เป็น อิ=เตสุ วุทฺธิโลปาคมฯ)
ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายิกา. (ผู้ให้)
– ททาตีติ ทายกํ, กุลํ. (ทา ทาเน ในการให้ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อา เป็น อาย = อาการนฺตานมาโย)
ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายก. (ผู้ให้)

วิ. – เนตีติ นายโก, ปุริโส. (นี ปาปเน ในการถึง + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อี เป็น เอ = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิฯ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านายก. (ผู้นำ) (แปลง เอ เป็น อาย = "เต อาวายา" โยควิภาค)
– เนตีติ นายิกา, อิตฺถี. (นี ปาปเน ในการถึง +ณฺวุ+อา) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อ เป็น อิ=เตสุ วุทฺธิโลปาคมฯ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านายิกา. (ผู้นำ)
– เนตีติ นายกํ, กุลํ. (นี ปาปเน ในการถึง + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านายก. (ผู้นำ)

วิ. – ภควโต โอวาทานุสาสนึ อสุณิ สุณาติ สุณิสฺสตีติ วา สาวโก. (สุ สวเณ ในการฟัง + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ได้ฟังแล้ว ย่อมฟัง หรือจักฟัง ซึ่งโอวาท และอนุสาสนี ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาวก.
– ภควโต โอวาทานุสาสนึ อสุณิ สุณาติ สุณิสฺสตีติ วา สาวิกา. (สุ สวเณ ในการฟัง +ณฺวุ+อา) (กัตตุสาธนะ)
ได้ฟังแล้ว ย่อมฟัง หรือจักฟัง ซึ่งโอวาท และอนุสาสนี ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาวิกา.

วิ. ลุนาตีติ ลาวโก. (ลู เฉทเน ในการตัด + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว)
ย่อมตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลาวก. (ผู้ตัด)

วิ. ปุนาตีติ ปาวโก. (ปุ ปวเน ในการชำระ+ ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว)
ย่อมชำระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาวก. (ไฟผู้ชำระ, ไฟ)

วิ. ภวตีติ ภาวโก. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุฑฺฒิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว) ย่อมมี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวก. (ผู้มี, ผู้เป็น)

วิ. – รตนตฺตยํ อุปาสตีติ อุปาสโก. (อุปปุพฺพ + อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ ซึ่งพระรัตนตรัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปาสก. (ชายผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย)

– รตนตฺตยํ อุปาสตีติ อุปาสิกา. (อุปปุพฺพ + อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + ณฺวุ + อา) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ ซึ่งพระรัตนตรัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปาสิกา. (หญิงผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย)

ทำตัวรูป รตนตฺตยํ อุปาสตีติ **อุปาสิกา**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป+อาส อุปเวสเน ในการเข้าใกล้
ตั้ง อาส ชื่อธาตุ	อุป + อาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุป + อาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อุปาสติ ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ รตนตฺตยํ ซึ่งพระรัตนตรัย อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณฺวุปัจจัย	อุป + อาสฺ + ณฺวุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย ชื่อกิต	อุป + อาสฺ + ณฺวุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุป + อาสฺ + ณฺวุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อุป + อาสฺ + ณฺวุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	อุป + อาสฺ + ณฺวุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	อุป + อาสฺ + ~~ณฺ~~ วุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง วุ (ณฺวุปัจจัย) เป็น อก	อุป + อาสฺ + วุ → อก	= อนกา ยุณฺวูนํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อุป + อาสก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุปฺ อ + อาสก	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปฺ ~~อ~~ + อาสก	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อา	อุปาสก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	อุปาสก + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	อุปาสกฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปาสกฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อา	อุปาสกา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	อุปาสฺ อ กา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ เป็น อิ	อุปาสฺ อ → อิ กา	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ

นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อุปาสิกา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อุปาสิกา เป็นนาม	อุปาสิกา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง อุปาสิกา ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปาสิกา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	อุปาสิกา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อุปาสิกา**. (หญิงผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย, อุบาสิกา)

วิ. คณฺหาตีติ คาหโก. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อ เป็น อา)
ย่อมถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคาหก. (ผู้ถือเอา)

๔๗๑. น กคตฺตํ จชา ณฺวุมฺหิ.

ณฺวุมฺหิ ในเพราะ ณฺวุปัจจัย **จชา** อ.จ และ ช ท. **น อาปชฺชเต** ย่อมไม่ถึง **กคตฺตํ** ซึ่งความเป็น ก และ ค.
(เพราะ ณฺวุปัจจัย ไม่ต้องแปลง จ เป็น ก และ ช เป็น ค)
สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **ปฏิเสธวิธิสูตร.** สูตรนี้ห้ามวิธีของสูตร "กคา จชานํ"

วิ. ปจตีติ ปาจโก. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อ เป็น อา)
ย่อมหุง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจก. (ผู้หุง)
วิ. อยชิ ยชติ ยชิสฺสตีติ วา ยาชโก. (ยช เทวปูชาสงฺคติกรณทาเนสุ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อ เป็น อา)
ได้บวงสรวงแล้ว ย่อมบวงสรวง หรือจักบวงสรวง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาชก. (ผู้บวงสรวง, ผู้บูชา)
วิ. – ชเนตีติ ชนโก. (ชน ชนเน ในการเกิด + เณ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้เกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชนก. (ชายผู้ให้กำเนิด, บิดา)
– ชเนตีติ ชนิกา. (ชน ชนเน ในการเกิด + เณ + ณฺวุ + อา) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อ เป็น อิ = เตสุ วุทฺธิฯ)
ย่อมให้เกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชนิกา. (หญิงผู้ให้กำเนิด, มารดา)

ทำตัวรูป ชเนตีติ **ชนโก**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	ชนฺ + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณ ออกจากสระ เอ	ชนฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณอนุพันธ์	ชนฺ + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.

นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ชเน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ชเนติ ย่อมให้เกิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุปัจจัย ลง ณฺวุปัจจัย	ชเน + ณฺวุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย ชื่อกิต	ชเน + ณฺวุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ชเน + ณฺวุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ชเน + ณฺวุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ชเน + ณฺวุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ชเน + ~~ณฺ~~ วุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง วุ (ณฺวุปัจจัย) เป็น อก	ชเน + วุ → อก	= อนกา ยุณฺวูนํ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ เอ	ชนฺ เอ + อก	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชนฺ ~~เอ~~ + อก	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชนก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ชนก เป็นนาม	ชนก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ชนก ลง สิปฐมาวิภัตติ	ชนก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ชนก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ชนกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชนกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ชนโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชนโก**. (ชายผู้ให้กำเนิด, บิดา)

ทำตัวรูป ชเนตีติ **ชนิกา**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง เณปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	ชนฺ + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ชนฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ชนฺ + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ชเน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ชเนติ ย่อมให้เกิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		

หลังจากธาตุปัจจัย ลง ณฺวุปัจจัย	ชเน + ณฺวุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย ชื่อกิต	ชเน + ณฺวุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ชเน + ณฺวุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ชเน + ณฺวุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ชเน + ณฺวุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ชเน + ~~ณฺ~~ วุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง วุ (ณฺวุปัจจัย) เป็น อก	ชเน + วุ → อก	= อนกา ยุณฺวูนํ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ เอ	ชนฺ เอ + อก	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชนฺ ~~เอ~~ + อก	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	ชนก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	ชนก + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ชนกฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชนกฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อา	ชนกา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ชนฺ อ กา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ เป็น อิ	ชนฺ อ → อิ กา	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ชนิกา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ชนิกา เป็นนาม	ชนิกา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ชนิกา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ชนิกา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ชนิกา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ชนิกา.** (หญิงผู้ให้กำเนิด, มารดา)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ชนโก" มีดังนี้

วิ. ขนตีติ ขนโก. (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมขุด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนก. (ผู้ขุด, หอย)

วิ. สเมตีติ สมโก. (สมุ อุปสเม ในความสงบ + เณ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้สงบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมก. (ผู้ให้สงบ)

วิ. คเมตีติ คมโก. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ไป/ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมก. (ผู้ให้ไป, ผู้ให้รู้)

วิ. ทเมตีติ ทมโก. (ทมุ ขนฺติยํ ในความอดทน + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมฝึก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทมก. (ผู้ฝึก)

วิ. อหนิ หนฺติ หนิสฺสตีติ วา วธโก. (หน หึสายํ ในการเบียดเบียน + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ได้ฆ่าแล้ว ย่อมฆ่า หรือจักฆ่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวธก. (ผู้ฆ่า) (แปลง หน เป็น วธ =วโธ วา สพฺพตฺถ)

วิ. หนฺตีติ ฆาตโก. (หน หึสายํ ในการเบียดเบียน + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง หน เป็น ฆาต =หนสฺส ฆาโต)
ย่อมฆ่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฆาตก. (ผู้ฆ่า)

วิ. คาโวหนตีติ โคฆาตโก. (โคสทฺทูปปท+หน หึสายํ ในการเบียดเบียน+ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมฆ่า ซึ่งวัว ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคฆาตก. (ผู้ฆ่าวัว)

วิ. รุนฺธตีติ รุนฺธโก. (รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมปิดกั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุนฺธก. (ผู้ปิด) (ลงนิคหิตอาคม = "รุธาทิโต นิคฺคหีตปุพฺพญฺจ" วิพาธิการ โยควิภาค)

วิ. ภุญฺชตีติ ภุญฺชโก. (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (ลงนิคหิตอาคม)
ย่อมกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชก. (ผู้กิน)

วิ. กิณาตีติ กายโก. (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนทรัพย์ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมซื้อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากายก. (ผู้ซื้อ) (วุทธิ อี เป็น เอ = อสํโยคนฺตสฺสฯ, แปลง เอ เป็น อาย =เต อาวายาฯ)

วิ. ปาเลตีติ ปาลโก. (ปาล ปาลเน ในการรักษา + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลก. (ผู้รักษา)

วิ. ปูเชตีติ ปูชโก. (ปูช ปูชายํ ในการบูชา + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมบูชา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปูชก. (ผู้บูชา)

๕๗๒. นุทาทีหิ ยุ–ณฺวูนมนานานีกานีนกา สการิเตหิ จ.

อนานนากานนกา อ.การแปลงเป็น อน, อานน, อก และ อานนก ท. **ยุณฺวูนํ** แห่งยุปัจจัยและณฺวุปัจจัย ท. **ปเรสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **นุทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี นุทธาตุเป็นต้นด้วย **สการิเตหิ (ธาตูหิ) จ** จากธาตุ ท. อันเป็นไปกับด้วยการิตปัจจัยด้วย **โหนฺติ** ย่อมมี.

(หลังจากนุทธาตุเป็นต้น และหลังจากธาตุที่มีการิตปัจจัย แปลง ยุปัจจัยเป็น อน, อานน และแปลง ณฺวุปัจจัย เป็น อก, อานนก)

สูตรนี้มี ๕ บท คือ นุทาทีหิ, ยุณฺวูนํ, อนานนากานนกา, สการิเตหิ, จ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **วุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่กล่าวแล้ว ฉะนั้น หลังจากธาตุมีนุทธาตุเป็นต้น และหลังจากธาตุที่มีการิตปัจจัยมีอาณธาตุ เป็นต้น แปลง ยุปัจจัยเป็น อน, อานน และแปลง ณฺวุปัจจัย เป็น อก, อานนก ในอรรถกัตตุ ภาวะ และกรณสาธนะ.

วิ. ปนุทิ ปนุทติ ปนุทิสฺสตีติ วา ปนูทโก. (ปปุพฺพ+ นุท เขเป ในการทิ้ง +ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) (ทีฆะ=กฺวจิ ธาตุฯ) บรรเทาแล้ว ย่อมบรรเทา หรือจักบรรเทา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปนูทก. (ผู้บรรเทา)

วิ. สูทตีติ สูทโก. (สูท ปคฺฆรเณ ในการไหลออก + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมไหลออก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสูทก. (ผู้ไหลออก)

วิ. อญฺญาสิ ชานาติ ชานิสฺสตีติ วา ชานนโก. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ หรือจักรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชานนก.(ผู้รู้) (แปลง ญา เป็น ชา=ญาสฺส ชาชํนา, ณฺวุ เป็น อานนก)

วิ. อาณาเปสิ อาณาเปติ อาณาเปสฺสตีติ วา อาณาปโก. (อาณ เปสเน ในการใช้ + ณาเป + ณฺวุ) สั่งแล้ว ย่อมสั่ง หรือจักสั่ง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาณาปก. (ผู้สั่ง, ผู้ใช้, ผู้บังคับ)

วิ. สญฺญาเปตีติ สญฺญาปโก. (สํปุพฺพ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ณาเป + ณฺวุ) ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสญฺญาปก. (ผู้ให้รู้)

วิ. สญฺญาเปตีติ สญฺชานนโก. (สํปุพฺพ+ ญา อวโพธเน ในการรู้ +ณาเป+ณฺวุ) (ลบการิตปัจจัย = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ) ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสญฺชานนก. (ผู้ให้รู้) (แปลง ญา เป็น ชา = ญาสฺส ชาชํนา)

วิ. ทาเปตีติ ทาปโก. (ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมให้ให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาปก. (ผู้ให้ให้)

ทำตัวรูป ทาเปตีติ **ทาปโก**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง ณาเปปัจจัยและตั้งชื่อการิตะ	ทา + ณาเป	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	ทา + ณฺ อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ทา + ~~ณฺ~~ อาเป	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + อาเป	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + อาเป	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อา	ทาเป	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ทาเปติ ย่อมให้ให้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุปัจจัย ลง ณฺวุปัจจัย	ทาเป + ณฺวุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย ชื่อกิต	ทาเป + ณฺวุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทาเป + ณฺวุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณฺวุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ทาเป + ณฺวุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณฺวุปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ทาเป + ณฺวุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ทาเป + ~~ณฺ~~ วุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง วุ (ณฺวุปัจจัย) เป็น อก	ทาเป + วุ → อก	= นฺทาทีหิ ยุณฺวูนฯ
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ เอ	ทาปฺ เอ + อก	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทาปฺ ~~เอ~~ + อก	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทาปก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทาปก เป็นนาม	ทาปก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํฯ
หลัง ทาปก ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทาปก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทาปก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ทาปกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทาปกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทาปโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทาปโก.** (ผู้ให้ให้)

วิ. ปติฏฺฐาเปตีติ ปติฏฺฐาปโก. (ปติปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการหยุดการไป + ณาเป + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ตั้งอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปติฏฐาปก. (ผู้ให้ตั้งอยู่)

วิ. นิพฺพานํ สมฺปาเปตีติ นิพฺพานสมฺปาปโก. (นิพฺพานสทฺทูปปท+สํ+ปปุพฺพ + อป ปาปเน ในการถึง +เณ+ณฺวุ)
ย่อมให้ถึงด้วยดี ซึ่งนิพพาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิพฺพานสมฺปาปก. (ผู้ให้ถึงนิพพาน) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. การาเปตีติ การาปโก, ปุริโส. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้กระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปก, ได้แก่บุรุษ. (ผู้ให้กระทำ)

วิ. การาเปตีติ การาปิกา, อิตฺถี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + ณฺวุ + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้กระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปิกา, ได้แก่หญิง. (ผู้ให้กระทำ) (แปลง อ เป็น อิ = เตสุ วุทฺธิฯ)

๔๗๓. กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมึ.

ตุสฺมึ ในเพราะตุปัจจัย **ตตฺตํ** อ.ความเป็นแห่ง ต **อนฺตสฺส (พฺยญฺชนสฺส)** แห่งพยัญชนะอันเป็นที่สุด **กรสฺส จ** ของ กรธาตุด้วย **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะตุปัจจัย แปลง รฺ พยัญชนะที่สุดของ กรธาตุเป็น ตฺ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมเอาอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ เพราะตุปัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุดของภรธาตุเป็นต้น เป็น ตฺ เช่น ภตฺตา สามีผู้เลี้ยง (ภร + ตุ), หตฺตา ผู้นำไป (หร + ตุ), เภตฺตา ผู้ทำลาย (ภิทิ + ตุ), เฉตฺตา ผู้ตัด (ฉิทิ + ตุ), วตฺตา ผู้กล่าว (วจ + ตุ) เป็นต้น

วิ. กโรตีติ กตฺตา. (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตฺตุ. (ผู้กระทำ)

วิ. ตสฺส กตฺตา ตกฺกตฺตา. (ต + กตฺตุ) (ฉัฏฐีตัปปุริสสมาส)
อ.ผู้กระทำ ซึ่งโจรกรรมนั้น ชื่อว่าตกฺกตฺตุ. (โจร, ขโมย)

ทำตัวรูป กโรตีติ **กตฺตา**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ ย่อมกระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตุปัจจัย	กรฺ + ตุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ตุปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ตุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กรฺ + ตุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะตุปัจจัย แปลง รฺ เป็น ตฺ	ก รฺ → ตฺ + ตุ	= กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมึ.
ตั้ง กตฺตุ เป็นนาม	กตฺตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กตฺตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กตฺตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบสิ	กตฺตุ อุ → อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	กตฺตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตสฺส กตฺตา ตกฺกตฺตา	ศัพท์เดิมคือ	= ต + กตฺตุ
หลัง ตศัพท์ ลง สฉัฏฐีในอรรถกรรม	ต + ส, กตฺตุ	= ทุติยาปญฺจมีนญฺจ.

เพราะสวิภัตติ ลง สฺอาคม	ต สฺ–ส, กตฺตุ	= สาคโม เส.
หลัง กตฺตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ตสฺส, กตฺตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	ตสฺส, กตฺตฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบ สิ	ตสฺส, กตฺตฺ อุ ➝ อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ตสฺส, กตฺตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กตฺตา อ.ผู้กระทำ ตสฺส ซึ่งโจรกรรมนั้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ตสฺสกตฺตา	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ตสฺสกตฺตา	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติทั้งหลาย	ต + ~~ส~~, กตฺตุ + ~~สิ~~	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ตกตฺตุ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	ต กฺ–กตฺตุ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ตกฺกตฺตุ เป็นนาม	ตกฺกตฺตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ตกฺกตฺตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ตกฺกตฺตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	ตกฺกตฺตฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบ สิ	ตกฺกตฺตฺ อุ ➝ อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ตกฺกตฺตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ตกฺกตฺตา**. (ผู้ทำโจรกรรมนั้น, โจร)

วิ. ภรตีติ ภตฺตา. (ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเลี้ยง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภตฺตุ. (ผู้เลี้ยง, สามี)

ทำตัวรูป ภรตีติ **ภตฺตา**	ศัพท์เดิมคือ	= ภร ภรเณ ในการเลี้ยง
ตั้ง ภร ชื่อธาตุ	ภร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ภรติ ย่อมเลี้ยง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตุปัจจัย	ภรฺ + ตุ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง ตุปัจจัย ชื่อกิต	ภรฺ + ตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภรฺ + ตุ	= กตฺตริ กิตฺ.

ตุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภรฺ + ตุ	= ณาท โย เตกาลิกา.
เพราะตุปัจจัย แปลง รฺ เป็น ตฺ	ภ รฺ → ตฺ + ตุ	= จศัพท์ใน กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมึ.
ตั้ง ภตฺตุ เป็นนาม	ภตฺตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภตฺตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภตฺตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบสิ	ภตฺตฺ อุ → อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ภตฺตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภตฺตา.** (ผู้เลี้ยง, สามี)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ภตฺตา" มีดังนี้

วิ. หรตีติ หตฺตา. (หร หรเณ ในการนำไป + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหตฺตุ. (ผู้นำไป)

วิ. ภินฺทตีติ เภตฺตา, เภทิตา วา. (ภิทิ วิทารเณ ในการทำลาย + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ)
ย่อมทำลาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเภตฺตุ, เภทิตุ. (ผู้ทำลาย)

วิ. ฉินฺทตีติ เฉตฺตา. (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการกระทำให้เป็นสองส่วน + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเฉตฺตุ. (ผู้ตัด) (วุทธิ อิ เป็น เอ)

วิ. ททาตีติ ทาตา. (ทา ทาเน ในการให้ + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาตุ. (ผู้ให้)

วิ. โภชนสฺส ทาตา โภชนทาตา. (โภชนสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + ตุ) (ฉัฏฐีตัปปุริสสมาส)
อ.ผู้ให้ ซึ่งโภชนะ ชื่อว่าโภชนทาตุ. (ผู้ให้โภชนะ)

วิ. สนฺทหตีติ สนฺธาตา. (สํปุพฺพ + ธา สนฺธิยํ ในการเชื่อมต่อ + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเชื่อม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺธาตุ. (ผู้เชื่อม/ผู้ประสาน)

วิ. อวจิ วจติ วกฺขตีติ วา วตฺตา. (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ได้กล่าวแล้ว ย่อมกล่าว หรือจักกล่าว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวตฺตุ. (ผู้กล่าว)

วิ. ภุญฺชตีติ โภตฺตา. (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทฺธิ อุ เป็น โอ)
ย่อมกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภตฺตุ. (ผู้กิน) (ลบ ชฺ ที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ = ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ)

วิ. อพุชฺฌิ พุชฺฌติ พุชฺฌิสฺสตีติ วา พุชฺฌิตา. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ย + อิ + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ได้รู้แล้ว ย่อมรู้ หรือจักรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุชฺฌิตุ. (ผู้รู้) (ลง ยปัจจัย = ทิวาทิโต โย)

วิ. ชานาตีติ ญาตา. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าญาตุ. (ผู้รู้)

วิ. ชินาตีติ เชตา. (ชิ ชเย ในความชนะ + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ)
ย่อมชนะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเชตุ. (ผู้ชนะ)

วิ. สุณาตีติ โสตา. (สุ สวเณ ในการฟัง + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ)
ย่อมฟัง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโสตุ. (ผู้ฟัง)

วิ. คณฺหาตีติ คเหตา. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อิ เป็น เอ = เตสุ วุทฺธิฯ)
ย่อมถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคเหตุ. (ผู้ถือเอา)

วิ. ภวตีติ ภวิตา. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ตุ) (กัตตุ) (ลงอิอาคม, วุทธิ อู เป็นโอ, แปลง โอ เป็น อว)
ย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวิตุ. (ผู้เป็น)

วิ. สรตีติ สริตา. (สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + ตุ) (กัตตุสาธนะ)(ลงอิอาคม = ยถาคมมิกาโร)
ย่อมระลึกถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสริตุ. (ผู้ระลึกถึง)

วิ. คจฺฉตีติ คนฺตา. (คมุ คติมฺหิ ในการไป+ตุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลงที่สุดธาตุ เป็น นฺ=คมขนหนาทีนํ ตํตพฺพาทีสุ น)
ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคนฺตุ. (ผู้ไป)

วิ. ขนตีติ ขนฺตา. (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น นฺ)
ย่อมขุด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนฺตุ. (ผู้ขุด)

วิ. หนตีติ หนฺตา. (หน หึสายํ ในความเบียดเบียน + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น นฺ)
ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหนฺตุ. (ผู้เบียดเบียน, ผู้ฆ่า)

วิ. มญฺญตีติ มนฺตา. (มน ญาเณ ในความรู้ + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น นฺ)
ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามนฺตุ. (ผู้รู้)

วิ. ปาเลตีติ ปาเลตา, ปาลยิตา. (ปาล ปาลเน ในการรักษา + เณ, ณย + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (จุราทิคณะ)
ย่อมรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาเลตุ, ปาลยิตุ. (ผู้รักษา)

วิ. ภาเวตีติ ภาเวตา, ภาวยิตา. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + เณ, ณย + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (การิตปัจจัย)
ย่อมให้มี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาเวตุ, ภาวยิตุ. (ผู้ให้มี, ผู้ให้เจริญ) (วุทธิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว)

วิ. สาเรตีติ สาเรตา, สารยิตา. (สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + เณ, ณย + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ระลึกถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาเรตุ, สารยิตุ. (ผู้ให้ระลึกถึง) (วุทธิ เป็น อา)

วิ. ทาเปตีติ ทาเปตา, ทาปยิตา. (ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป, ณาปย + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาเปตุ, ทาปยิตุ. (ผู้ให้ให้)

วิ. หาเปตีติ หาเปตา, หาปยิตา. (หา จาเค ในการสละ + ณาเป, ณาปย + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้สละ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหาเปตุ, หาปยิตุ. (ผู้ให้สละ)

วิ. นิรุนฺธาเปตีติ นิโรเธตา, นิโรธยิตา. (นิปุพฺพ + รุธ อาวรเณ ในการปิด + เณ, ณย + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ดับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิโรเธตุ, นิโรธยิตุ. (ผู้ให้ดับ) (วุทธิ อุ เป็น โอ)

วิ. พุชฺฌาเปตีติ โพเธตา, โพธยิตา. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + เณ, ณย + ตุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ)
ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโพเธตุ, โพธยิตุ. (ผู้ให้รู้)

วิ. ญาเปตีติ ญาเปตา, ญาปยิตา. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ณาเป, ณาปย + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าญาเปตุ, ญาปยิตุ. (ผู้ให้รู้)

วิ. สาเวตีติ สาเวตา, สาวยิตา. (สุ สวเณ ในการฟัง +เณ,ณย+ตุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ=อสํโยคนฺตสฺสฯ)
ย่อมให้ฟัง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาเวตุ, สาวยิตุ. (ผู้ให้ฟัง) (แปลง โอ เป็น อาว = เต อาวาเย การิเต)

วิ. คณฺหาเปตีติ คาเหตา, คาหยิตา. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + เณ,ณย + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคาเหตุ, คาหยิตุ. (ผู้ให้ถือเอา) (วุทธิ อ เป็น อา = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต)

วิ. กาเรตีติ กาเรตา, การยิตา, การาเปตา, การาปยิตา. (กร กรเณ ในการกระทำ +เณ,ณย,ณาเป,ณาปย+ตุ)
ย่อมให้กระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากาเรตุ, การยิตุ, การาเปตุ, การาปยิตุ. (ผู้ให้กระทำ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ภยํ อปสฺสิ ปสฺสติ ปสฺสิสฺสตีติ วา ภยทสฺสาวี.(ภยสทฺทูปปท+ ทิส เปกฺขเน ในการดู–เห็น +อาวี) (กัตตุสาธนะ)
ได้เห็นแล้ว ย่อมเห็น หรือจักเห็น ซึ่งภัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี. (ผู้เห็นภัย)(แปลง ทิส เป็น ทสฺส=กฺวจิฯ)

๕๗๔. สาสาทีหิ รตฺถุ.

รตฺถุ อ.รตฺถุปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สาสาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี สาส เป็นต้น.
(ลง รตฺถุปัจจัยหลังจากธาตุมี สาสธาตุ เป็นต้น)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. สเทวกํ โลกํ ทิฏฺฐธมฺมิกาทิวเสน สาสตีติ สตฺถา. (สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการสั่งสอน + รตฺถุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสั่งสอน ซึ่งชาวโลก พร้อมทั้งเทวโลก ด้วยสามารถแห่งประโยชน์ มีประโยชน์ในปัจจุบันเป็นต้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตฺถา. (ผู้สั่งสอน, พระศาสดา, ครู)

ทำตัวรูป สเทวกํ โลกํ ทิฏฺฐธมฺมิกาทิวเสน สาสตีติ **สตฺถา** ศัพท์เดิมคือ = สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการสั่งสอน

ตั้ง สาส ชื่อธาตุ	สาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สาสติ ย่อมสั่งสอน โลกํ ซึ่งชาวโลก สเทวกํ พร้อมทั้งเทวโลก ทิฏฺฐธมฺมิกาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งประโยชน์ มีประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นต้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจาก สาสธาตุ ลง รตฺถุปัจจัย	สาสฺ + รตฺถุ	= สาสาทีหิ รตฺถุ.
ตั้ง รตฺถุปัจจัย ชื่อกิต	สาสฺ + รตฺถุ	= อญฺเญ กิตฺ.
รตฺถุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สาสฺ + รตฺถุ	= กตฺตริ กิตฺ.
รตฺถุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สาสฺ + รตฺถุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	สาสฺ + รฺ อตฺถุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และรฺอนุพันธ์	สา ~~สฺ~~ + ~~รฺ~~ อตฺถุ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อา	สฺ อา + อตฺถุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สฺ ~~อา~~ + อตฺถุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สตฺถุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สตฺถุ เป็นนาม	สตฺถุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สตฺถุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สตฺถุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อุ	สตฺถฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบ สิ	สตฺถฺ อุ → อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	สตฺถา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สตฺถา.** (ผู้สั่งสอน, พระศาสดา, ครู)

๕๗๙. ปาทิโต ริตุ.

ริตุ อ.ริตุปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ปาทิโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ปา เป็นต้น.

(ลง ริตุปัจจัย หลังจากธาตุมี ปาธาตุ เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ปุตฺตํ ปาตีติ ปิตา. (ปา รกฺขเณ ในการรักษา + ริตุ) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมรักษา ซึ่งบุตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิตุ. (ผู้รักษาบุตร, บิดา)

วิ.　มาตาปิตูหิ ธรียตีติ ธีตา. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + ริตุ) (กัมมสาธนะ)
　　อันมารดาและบิดา ท. ย่อมทรงไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธีตุ. (ผู้ถูกทรงไว้, ธิดา)

ทำตัวรูป ปุตฺตํ ปาตีติ **ปิตา**	ศัพท์เดิมคือ	= ปา รกฺขเณ ในการรักษา
ตั้ง ปา ชื่อธาตุ	ปา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ปาติ ย่อมรักษา ปุตฺตํ ซึ่งบุตร อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก ปาธาตุ ลง ริตุปัจจัย	ปา + ริตุ	= ปาทิโต ริตุ.
ตั้ง ริตุปัจจัย ชื่อกิต	ปา + ริตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ริตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปา + ริตุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ริตุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ปา + ริตุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	ปา + รฺ อิตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ รฺอนุพันธ์	ปา + ~~รฺ~~ อิตุ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อา	ปฺ อา + อิตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฺ ~~อา~~ + อิตุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปิตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปิตุ เป็นนาม	ปิตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปิตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปิตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	ปิตฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบ สิ	ปิตฺ อุ → อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปิตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

　　　　สำเร็จรูปเป็น **ปิตา**. (ผู้รักษาบุตร, บิดา)

ทำตัวรูป มาตาปิตูหิ ธรียตีติ **ธีตา**	ศัพท์เดิมคือ	= ธร ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธร ชื่อธาตุ	ธร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ธรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มาตาปิตูหิ อันมารดาและบิดา ท. ธรียติ ย่อมทรงไว้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก ธรธาตุ ลง ริตุปัจจัย	ธรฺ + ริตุ	= ปาทิโต ริตุ.
ตั้ง ริตุปัจจัย ชื่อกิต	ธรฺ + ริตุ	= อญฺเญ กิตฺ.

ริตุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ธรฺ + ริตุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	ธรฺ + รฺ อิตุ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และรฺอนุพันธ์	ธ ~~รฺ~~ + ~~รฺ~~ อิตุ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
ทีฆะ อิ เป็น อี	ธ + อิ → อี ตุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	ธฺ อ + อีตุ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธฺ ~~อ~~ + อีตุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อี	ธีตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ธีตุ เป็นนาม	ธีตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ธีตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ธีตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	ธีตฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบ สิ	ธีตฺ อุ → อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ธีตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ธีตา**. (ลูกสาวผู้ถูกทรงไว้, ธิดา)

๙๗๖. มานาทีหิ ราตุ.

ราตุ อ.ราตุปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **มานาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี มาน เป็นต้น. (ลง ราตุปัจจัย หลังจากธาตุมี มานธาตุเป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร**.

วิ. ธมฺเมน ปุตฺตํ มาเนตีติ มาตา. (มาน ปูชายํ ในการบูชา + ราตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมยกย่อง ซึ่งบุตร โดยธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาตุ. (ผู้ยกย่องบุตร, มารดา)

วิ. ปุพฺเพ ภาสตีติ ภาตา. (ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ราตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกล่าว ในกาลก่อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาตุ. (ผู้พูดได้ก่อน, พี่ชาย)

ทำตัวรูป ธมฺเมน ปุตฺตํ มาเนตีติ **มาตา**	ศัพท์เดิมคือ	= มาน ปูชายํ ในการบูชา
ตั้ง มาน ชื่อธาตุ	มาน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มานฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

มาเนติ ย่อมยกย่อง ปุตฺตํ ซึ่งบุตร ธมฺเมน โดยธรรม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจาก มานธาตุ ลง ราตุปัจจัย	มานฺ + ราตุ	= มานาทีหิ ราตุ.
ตั้ง ราตุปัจจัย ชื่อกิต	มานฺ + ราตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ราตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มานฺ + ราตุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ราตุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	มานฺ + ราตุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อา	มานฺ + รฺ อาตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และรฺอนุพันธ์	มา ~~นฺ~~ + ~~รฺ~~ อาตุ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อา	มฺ อา + อาตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มฺ ~~อา~~ + อาตุ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	มาตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มาตุ เป็นนาม	มาตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มาตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มาตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	มาตฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบสิ	มาตฺ อุ ➜ อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	มาตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มาตา**. (ผู้ยกย่องบุตร, มารดา)

ทำตัวรูป ปุพฺเพ ภาสตีติ **ภาตา**	ศัพท์เดิมคือ	= ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ...พูดชัด
ตั้ง ภาส ชื่อธาตุ	ภาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ภาสติ ย่อมกล่าว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก ภาสธาตุ ลง ราตุปัจจัย	ภาสฺ + ราตุ	= มานาทีหิ ราตุ.
ตั้ง ราตุปัจจัย ชื่อกิต	ภาสฺ + ราตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ราตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภาสฺ + ราตุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ราตุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภาสฺ + ราตุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อา	ภาสฺ + รฺ อาตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และรฺอนุพันธ์	ภา ~~สฺ~~ + ~~รฺ~~ อาตุ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อา	ภฺ อา + อาตุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ ~~อา~~ + อาตุ	= สรา สเร โลปํ.

นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อา	ภาตุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาตุ เป็นนาม	ภาตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภาตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	ภาตฺ อุ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสิ แปลง อุ เป็น อา และลบสิ	ภาตฺ อุ → อา + ~~สิ~~	= สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	ภาตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาตา**. (พี่ชายผู้พูดได้ก่อน, พี่ชาย)

๔๗๗. วิส–รุช–ปทาทิโต ณ.

ณ อ.ณปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **วิสรุชปทาทิโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี วิส รุช และ ปท เป็นต้น.

(ลง ณปัจจัย หลังจากธาตุมี วิส รุช และปทธาตุ เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ปาวิสิ ปวิสติ ปวิสิสฺสตีติ วา ปเวโส. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ได้เข้าไปแล้ว ย่อมเข้าไป หรือจักเข้าไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปเวส. (ผู้เข้าไป)

ทำตัวรูป ปวิสตีติ **ปเวโส**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปวิสติ ย่อมเข้าไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก วิสธาตุ ลง ณปัจจัย	ป + วิสฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	ป + วิสฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ป + วิสฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ป + วิสฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ป + วิสฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณ ออกจากสระ อ	ป + วิสฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณอนุพันธ์	ป + วิสฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อิ	ปฺ + วฺ อิ สฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	ปฺ + วฺ อิ → เอ สฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปเวส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปเวส เป็นนาม	ปเวส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปเวส ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปเวส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปเวส + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	ปเวสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปเวสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปเวโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปเวโส.** (ผู้เข้าไป)

วิ. อรุชิ รุชติ รุชิสฺสตีติ วา โรโค. (รุช โรเค ในการเสียดแทง + ณ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค = กคา จชานํ) ได้เสียดแทงแล้ว ย่อมเสียดแทง หรือจักเสียดแทง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรค. (โรคผู้เสียดแทง)

ทำตัวรูป รุชตีติ **โรโค**	ศัพท์เดิมคือ	= รุช โรเค ในการเสียดแทง
ตั้ง รุช ชื่อธาตุ	รุช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รุชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
รุชติ ย่อมเสียดแทง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก รุชธาตุ ลง ณปัจจัย	รุชฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	รุชฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	รุชฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	รุชฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	รุชฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	รุชฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	รุชฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อุ	รฺ อุ ชฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	รฺ อุ → โอ ชฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โรช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

เพราะปัจจัยที่มี ณ แปลง ช เป็น ค	โร ช ➝ ค	= กคา จชานํ.
ตั้ง โรค เป็นนาม	โรค	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โรค ลง สิปฐมาวิภัตติ	โรค + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โรค + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	โรคฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โรคฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โรโค	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โรโค.** (ผู้เสียดแทง, โรค)

วิ. อุปฺปชฺชตีติ อุปฺปาโท. (อุปฺปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ณ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฺปาท. (ผู้เกิดขึ้น)

ทำตัวรูป อุปฺปชฺชตีติ **อุปฺปาโท**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก ปทธาตุ ลง ณปัจจัย	อุ + ปทฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	อุ + ปทฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุ + ปทฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อุ + ปทฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	อุ + ปทฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญพะ ณฺ ออกจากสระ อ	อุ + ปทฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	อุ + ปทฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุ + ปฺ อ ทฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	อุ + ปฺ อ ➝ อา ทฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อุ + ปาท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ ปฺ-ปาท	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง อุปฺปาท เป็นนาม	อุปฺปาท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง อุปฺปาท ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปฺปาท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อุปฺปาท + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	อุปฺปาทฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	อุปฺปาทฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อุปฺปาโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปาโท.** (เกิดขึ้น, อุบัติขึ้น) (สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท)

วิ. – อผุสิ ผุสติ ผุสิสฺสตีติ วา ผสฺโส. (ผุส ผุสเน ในการกระทบ + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ได้กระทบแล้ว ย่อมกระทบ หรือจักกระทบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าผสฺส. (ผู้กระทบ, สัมผัส, ผัสสะ)
– ผุสนฺติ เตน สมฺปยุตฺตาติ ผสฺโส. (ผุส ผุสเน ในการกระทบ + ณ) (กรณสาธนะ)
อ.สัมปยุตตธรรม ท. ย่อมกระทบ ด้วยธรรมนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าผสฺส. (ธรรมเป็นเครื่องกระทบ)

ทำตัวรูป ผุสตีติ **ผสฺโส**	ศัพท์เดิมคือ	= ผุส ผุสเน ในการกระทบ
ตั้ง ผุส ชื่อธาตุ	ผุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ผุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ผุสติ ย่อมกระทบ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก ผุสธาตุ ลง ณปัจจัย	ผุสฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	ผุสฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ผุสฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ผุสฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ผุสฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ผุสฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ผุสฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ผุสฺ เป็น ผสฺสฺ	ผุสฺ → ผสฺสฺ + อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	ผสฺส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ผสฺส เป็นนาม	ผสฺส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ผสฺส ลง สิปฐมาวิภัตติ	ผสฺส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ผสฺส + สิ → โอ	= โส.

แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	ผสฺสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ผสฺสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ผสฺโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ผสฺโส.** (ผู้กระทบ, สัมผัส, ผัสสะ)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ปเวโส" มีดังนี้

วิ. ภวตีติ ภาโว. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ณ) (วุทธิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อาว)
ย่อมมี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาว. (ผู้มี, ผู้เป็น)

วิ. อุจตีติ โอโก. (อุจ สมวาเย ในการรวบรวม + ณ) (วุทธิ อุ เป็น โอ, แปลง จ เป็น ก = กคา จชานํ)
ย่อมรวบรวม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโอก. (เรือน, น้ำ) (วุทธิ อุ เป็น โอ)

วิ. – อยิ อยติ อยิสฺสตีติ อาโย. (อย คติมฺหิ ในการไป + ณ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อ เป็น อา)
ไปแล้ว ย่อมไป หรือจักไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาย. (ผู้เป็นไป)
– อยติ วา อิโตติ อาโย. (อย คติมฺหิ ในการไป + ณ) (อปาทานสาธนะ)
ย่อมเป็นไป จากกุศลกรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาย. (กุศลกรรมอันเป็นแดนเกิดของความสุขเป็นต้น)

วิ. สมฺมา พุชฺฌตีติ สมฺโพโธ. (สํปุพฺพ + พุธ อวคมเน ในการรู้ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ)
ย่อมรู้ ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺโพธ. (ผู้รู้ด้วยดี)

วิ. อาหรตีติ อาหาโร. (อาปุพฺพ + หร หรเณ ในการนำไป + ณ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อ เป็น อา)
ย่อมนำมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาหาร. (อาหาร, ผู้นำมา)

วิ. อุปหนตีติ อุปฆาโต. (อุปปุพฺพ + หน หึสายํ ในการเบียดเบียน + ณ) (แปลง หน เป็น ฆาต = หนสฺส ฆาโต)
ย่อมเข้าไปเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฆาต. (ผู้เข้าไปเบียดเบียน) (กัตตุสาธนะ)

ทำตัวรูป อาหรตีติ **อาหาโร**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + หร หรเณ ในการนำไป
ตั้ง หร ชื่อธาตุ	อา + หร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + หรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อาหรติ ย่อมนำมา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก หรธาตุ ลง ณปัจจัย	อา + หรฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	อา + หรฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อา + หรฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.

ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อา + หรฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	อา + หรฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	อา + หรฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	อา + หรฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อา + หฺ อ รฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	อา + หฺ อ → อา รฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อาหาร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อาหาร เป็นนาม	อาหาร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อาหาร ลง สิปฐมาวิภัตติ	อาหาร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อาหาร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	อาหารฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาหารฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อาหาโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาหาโร.** (อาหาร)

๔๗๘. นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน.

โน อ.นอักษร **สํโยคาทิ** อันเป็นเบื้องต้นในสังโยค **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **นิคฺคหีตํ** ซึ่งความเป็นนิคหิต.
(แปลง นฺอักษรที่เป็นเบื้องต้นในสังโยคเป็นนิคหิต)
สูตรนี้มี ๓ บท คือ นิคฺคหีตํ, สํโยคาทิ, โน. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. รนฺชตีติ รงฺโค. (รนฺช ราเค ในความกำหนัด + ณ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค = กคา จชานํ) ย่อมกำหนัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารงฺค. (ผู้กำหนัด)

ทำตัวรูป รนฺชตีติ **รงฺโค**	ศัพท์เดิมคือ	= รนฺช ราเค ในความกำหนัด
ตั้ง รนฺช ชื่อธาตุ	รนฺช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รนฺชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
รนฺชติ ย่อมกำหนัด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก รนฺชธาตุ ลง ณปัจจัย	รนฺชฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.

ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	รญฺชฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	รญฺชฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	รญฺชฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	รญฺชฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	รญฺชฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	รญฺชฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	รญฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง ญฺ เป็น นิคหิต	ร ญฺ → ํ ช	= นิคฺคหีตํ สํโยคาทิ โน.
เพราะปัจจัยที่มี ณ แปลง ช เป็น ค	ร ํ ช → ค	= กคา จชานํ.
แปลง นิคหิต เป็น วัคคันตะ งฺ	ร ํ → งฺ ค	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค
ตั้ง รงฺค เป็นนาม	รงฺค	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง รงฺค ลง สิปฐมาวิภัตติ	รงฺค + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	รงฺค + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	รงฺคฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รงฺคฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ / สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ โอ	รงฺโค	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รงฺโค.** (ผู้กำหนัด)

๕๗๙. ณมฺหิ รญฺชสฺส โช ภาว-กรเณสุ.

ณมฺหิ ในเพราะปัจจัยอันมี ณฺ อนุพันธ์ **ภาวกรเณสุ** ในอรรถภาวะและกรณะ ท. **โช** อ.การแปลงเป็น ช **รญฺชสฺส** แห่ง ญฺช อันเป็นที่สุดของ รญฺชธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะปัจจัยที่มี ณฺ อนุพันธ์ในอรรถภาวะและกรณะ แปลง ญฺช ที่สุดของ รญฺชธาตุ เป็น ช)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"ณมฺหิ รญฺชสฺส โช"** แปลง ญฺช ของ รญฺชธาตุ เป็น ช ในอรรถกัตตุสาธนะ เช่น "สยํ รญฺชตีติ ราโค".

วิ. รญฺชนฺติ อเนนาติ ราโค. (รญฺช ราเค ในความกำหนัด + ณ) (กรณสาธนะ)

ย่อมกำหนัด ด้วยโลภะนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าราค. (โลภะเป็นเครื่องกำหนัด)

ทำตัวรูป รญฺชนฺติ อเนนาติ **ราโค**	ศัพท์เดิมคือ	= รญฺช ราเค ในความกำหนัด
ตั้ง รญฺช ชื่อธาตุ	รญฺช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รญฺชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ชนา อ.ชน ท. รญฺชนฺติ ย่อมกำหนัด อเนน (โลเภน) ด้วยโลภะนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัยในอรรถกรณะ	รญฺชฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	รญฺชฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	รญฺชฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	รญฺชฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	รญฺชฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณอนุพันธ์	รญฺชฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะปัจจัยที่มีณ– แปลง ญฺชฺ เป็น ชฺ	ร ญฺชฺ ➔ ชฺ + อ	= ณมฺหิ รญฺชสฺส โช ภาวกรเณสุ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	รฺ อ ชฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	รฺ อ ➔ อา ชฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุฑฺฒิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ราช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
เพราะปัจจัยที่มี ณ– แปลง ช เป็น ค	รา ช ➔ ค	= กคา จชานํ.
ตั้ง ราค เป็นนาม	ราค	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ราค ลง สิปฐมาวิภัตติ	ราค + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ราค + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	ราคฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ราคฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ราโค	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ราโค**. (เป็นเครื่องกำหนัด, ราคะ)

วิ. รญฺชียติ อเนนาติ ราโค. (รญฺช ราเค ในความกำหนัด + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกกำหนัด ด้วยโลภะนี้ เพราะเหตุนั้น อ.โลภะนี้ ชื่อว่าราค. (โลภะเป็นเครื่องถูกกำหนัด)

วิ. สยํ รญฺชตีติ ราโค. (รญฺช ราเค ในความกำหนัด + ณ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ญฺช เป็น ช ด้วยโยควิภาคะ)
ย่อมกำหนัด เอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าราค. (ผู้กำหนัด)

วิ. ปชฺชเต อเนนาติ ปาโท. (ปท คติมฺหิ ในการไป + ณ) (กรณสาธนะ)
(อันเขา) ย่อมไป ด้วยอวัยวะนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาท. (อวัยวะเป็นเครื่องอันเขาไป, เท้า)

ทำตัวรูป ปชฺชเต อเนนาติ **ปาโท**	ศัพท์เดิมคือ	= ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปชฺชเต (อันเขา) ย่อมไป อเนน (อวยเวน) ด้วยอวัยวะนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัยในอรรถกรณะ	ปทฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	ปทฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ปทฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปทฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ปทฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ปทฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ ทฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ปฺ อ → อา ทฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปาท เป็นนาม	ปาท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปาท ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปาท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปาท + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	ปาทฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปาทฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปาโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาโท.** (อวัยวะเป็นเครื่องอันเขาไป, เท้า)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน “ปาโท” มีดังนี้

วิ. ปตุชฺชเต อเนนาติ ปโตโท. (ปปุพฺพ + ตุท พฺยถเน ในการแทง + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกแทง ด้วยวัตถุนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปโตท. (ปฏักเป็นเครื่องแทง, ปฏัก)

วิ. ชียติ อเนนาติ ชาโร. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมแก่ ด้วยสามีอีกคนหนึ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชาร. (ชายชู้)

วิ. ทารียนฺเต อเนนาติ ทาโร. (ทร วิทารเณ ในความทำลาย + ณ) (กรณสาธนะ)
อ.สามี ท. ย่อมถูกให้แยก ด้วยภรรยานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาร. (ภรรยา)

วิ. ภุญฺชตีติ โภโค. (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + ณ) (กัมมสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค = กคา จชานํ)
ย่อมถูกบริโภค เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภค. (โภคทรัพย์)

วิ. ภชียตีติ ภาโค. (ภช เสวายํ ในการเสพ + ณ) (กัมมสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค)
ย่อมถูกแบ่ง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาค. (ส่วนที่ถูกแบ่ง, ส่วน)

วิ. ภรียตีติ ภาโร. (ภร หรเณ ในการนำไป + ณ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาร. (สิ่งที่ถูกนำไป, ภาระ)

วิ. ลพฺภตีติ ลาโภ. (ลภ ลาเภ ในการได้ + ณ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกได้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลาภ. (ส่วนที่ถูกได้, ลาภ)

วิ. โวหรียตีติ โวหาโร. (วิ+อวปุพฺพ + หร หรเณ ในการนำไป + ณ) (กัมมสาธนะ) (แปลง อว เป็น โอ = โอ อวสฺส)
ย่อมถูกเรียก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโวหาร. (สำนวน, โวหาร, คำพูด)

วิ. ทียตีติ ทาโย. (ทา ทาเน ในการให้ + ณ) (กัมมสาธนะ) (แปลง อา เป็น อาย = อาการนฺตานมาโย)
ย่อมถูกให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาย. (รางวัล)

วิ. วิหญฺญติ เอตสฺมาติ วิฆาโต. (วิปุพฺพ + หน หึสายํ ในการเบียดเบียน + ณ) (อปาทานสาธนะ)
ย่อมเดือดร้อน จากธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิฆาต. (เดือดร้อน, พิฆาต) (แปลง หน เป็น ฆาต=หนสฺส ฆาโต)

วิ. วิหรนฺติ เอตฺถาติ วิหาโร. (วิปุพฺพ + หร นิวาเส ในการอยู่ + ณ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ภิกษุ ท. ย่อมอยู่ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิหาร. (ที่เป็นที่อยู่, วิหาร, วัด)

วิ. อารมนฺติ เอตสฺมินฺติ อาราโม. (อาปุพฺพ + รมุ กีฬายํ ในการเล่น + ณ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ภิกษุ ท. ย่อมรื่นรมย์ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาราม. (ที่เป็นที่รื่นรมย์, อาราม, วัด)

วิ. ปปตนฺติ เอตสฺมินฺติ ปปาโต. (ปปุพฺพ + ปต อโธคมเน ในการตกไปข้างล่าง + ณ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมตกไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปปาต. (ที่เป็นที่ตกไป, เหว, หน้าผา)

๕๘๐. ภาเว จ.

ณ อ.ณปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **ภาเว จ** ในอรรถภาวะด้วย.

(ลง ณปัจจัยหลังจากธาตุ ในอรรถภาวะ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า “ณ” มาผูกไว้ในสูตรนี้.

วิ. ภูยเต ภาโว. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ณ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ, แปลง โอ เป็น อาว)
อันเขา ย่อมมี–ย่อมเป็น ชื่อว่าภาว. (ความมี, ความเป็น, ภาวะ) (ใช้กิริยาอาขยาต ภาวรูป ในการวิเคราะห์)

วิ. ภวนํ ภาโว. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ณ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ, แปลง โอ เป็น อาว)
อ.ความมี–ความเป็น ชื่อว่าภาว. (ความมี, ความเป็น, ภาวะ) (ใช้กิตก์ที่ลง ยุปัจจัย ในอรรถภาวะ ในการวิเคราะห์)

ทำตัวรูป ภวนํ **ภาโว**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ภวนํ อ.ความมี–ความเป็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัยในอรรถภาวะ	ภู + ณ	= ภาเว จ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	ภู + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ภู + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ภู + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + อ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาว เป็นนาม	ภาว	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภาว ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาว + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภาว + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภาวฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ภาวฺ ~~อ~~ + โอ　　= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ โอ ภาโว　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ภาโว.** (ความมี, ความเป็น)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ภาโว" มีดังนี้

วิ. ปจฺจเต ปาโก. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ, แปลง จ เป็น ก = กคา จชานํ)
อันเขา ย่อมหุง ชื่อว่าปาก. (การหุง, ผล)

วิ. ปจนํ ปาโก. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ, แปลง จ เป็น ก = กคา จชานํ)
อ.การหุง ชื่อว่าปาก. (การหุง, ผล)

วิ. เสจนํ เสโก. (สิจ ปคฺฆรเณ ในการไหลออก–รด + ณ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง จ เป็น ก)
อ.การรด ชื่อว่าเสก. (การเสก)

วิ. โสจนํ โสโก. (สุจ โสเก ในความเศร้าโศก + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง จ เป็น ก)
อ.ความเศร้าโศก ชื่อว่าโสก. (ความเศร้าโศก)

วิ. – อจฺชิตฺถ จชฺชเต จชฺชิสฺสเต วา จาโค. (จช หานิมฺหิ ในการสละ + ณ) (ภาวสาธนะ)
อันเขา ได้สละแล้ว ย่อมสละ หรือจักสละ ชื่อว่าจาค. (การสละ, การบริจาค)
– จชนํ จาโค. (จช หานิมฺหิ ในการสละ + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค = กคา จชานํ)
อ.การสละ ชื่อว่าจาค. (การสละ, การบริจาค)

วิ. – อิชฺชิตฺถ อิชฺชเต อิชฺชิสฺสเต วา ยาโค. (ยช เทวปูชายํ ในการบวงสรวง + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค)
อันเขา บูชาแล้ว ย่อมบูชา หรือจักบูชา ชื่อว่ายาค. (การบูชา, ยัญ)
– ยชนํ ยาโค. (ยช เทวปูชายํ ในการบวงสรวง + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค)
อ.การบูชา ชื่อว่ายาค. (การบูชา, ยัญ)

วิ. ยุญฺชนํ โยโค. (ยุช โยเค ในการประกอบ + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค)
อ.การประกอบ ชื่อว่าโยค. (การประกอบ)

วิ. – อภชฺชิตฺถ ภชฺชเต ภชฺชิสฺสเต วา ภาโค. (ภช เสวายํ ในการเสพ + ณ) (ภาวสาธนะ)(แปลง ช เป็น ค)
อันเขา ได้เสพแล้ว ย่อมเสพ หรือจักเสพ ชื่อว่าภาค. (การเสพ, ส่วน)
– ภชนํ ภาโค. (ภช เสวายํ ในการเสพ + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ช เป็น ค)
อ.การเสพ ชื่อว่าภาค. (การเสพ, ส่วน)

วิ. – อรชฺชิตฺถ รชฺชเต รชฺชิสฺสเต วา ราโค. (รฌฺช ราเค ในความกำหนัด + ณ) (ภาวสาธนะ)
อันเขา ได้กำหนัดแล้ว ย่อมกำหนัด หรือจักกำหนัด ชื่อว่าราค. (ความกำหนัด, ราคะ)
– รชนํ ราโค. (รฌฺช ราเค ในความกำหนัด + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ฌฺช เป็น ช, แปลง ช เป็น ค)
อ.ความกำหนัด ชื่อว่าราค. (ความกำหนัด, ราคะ)

๕๘๑. ทหสฺส โท ฬํ.

ณมฺหิ ในเพราะณปัจจัย **โท** อ.ท **ทหสฺส** ของทหธาตุ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ฬํ** ซึ่งความเป็น ฬ **วา** บ้าง.
(เพราะณปัจจัย แปลง ท ของทหธาตุ เป็น ฬ บ้าง)
สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

เหตุผลของการใส่ "อิติ"ศัพท์ในรูปวิเคราะห์

การใส่ "อิติ"ศัพท์เข้ามาคั่นในการตั้งรูปวิเคราะห์นั้น เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุกับผล คือ ระหว่างกิริยาที่เป็นอรรถของธาตุซึ่งใช้ในการตั้งรูปวิเคราะห์ เป็นตัวเหตุ กับอรรถของปัจจัยที่ลงมาประกอบหลังธาตุ ซึ่งเป็นรูปสำเร็จแล้ว เป็นตัวผล ฉะนั้น การประกอบ "อิติ"ศัพท์ จึงมีเหตุผลอยู่ที่ว่าเพื่อให้รู้อรรถของธาตุ และอรรถของปัจจัย และการใส่ "อิติ"ศัพท์นี้ ยกเว้น "ภาวสาธนะ" ไม่ต้องใส่ สาธนะที่เหลือให้ใส่ทั้งหมด.

คาถา แสดงการประกอบ อิติศัพท์

ธาตฺวตฺโถว สิยา เหตุ ปจฺจยตฺโถ สิยา ผลํ,
ทฺวินฺนํ ชานนตฺถํเยว อิติสทฺโท ปยุชฺชเต. (กจฺจายนเภท)
กิริยาที่เป็นอรรถของธาตุเป็นเหตุ อรรถของปัจจัยเป็นผล การประกอบ
อิติศัพท์เพื่อให้รู้อรรถของธาตุและอรรถของปัจจัยทั้งสอง

วิ. ปริฑยฺหนํ ปริฬาโห. (ปริ + ทห ภสฺมีกรเณ ในการกระทำให้เป็นขี้เถ้า + ณ)
อ.ความเร่าร้อน ชื่อว่าปริฬาห. (ความเร่าร้อน)

ทำตัวรูป ปริฑยฺหนํ **ปริฬาโห**	ศัพท์เดิมคือ	= ปริ + ทห ภสฺมีกรเณ.. เร่าร้อน
ตั้ง ทห ชื่อธาตุ	ปริ + ทห	= ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ	ปริ + ทหฺ ~~อ~~	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปริฑยฺหนํ อ.ความเร่าร้อน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัยในอรรถภาวะ	ปริ + ทหฺ + ณ	= ภาเว จ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	ปริ + ทหฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปริ + ทหฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ปริ + ทหฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ปริ + ทหฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะณปัจจัย แปลง ท เป็น พ	ปริ + ท ➔ พ หฺ + อ	= ทหสฺส โท ฬํ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	ปริ + พฺ อ หฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ปริ + พฺ อ ➔ อา หฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปริพาห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปริพาห เป็นนาม	ปริพาห	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปริพาห ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปริพาห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปริพาห + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	ปริพาหฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	ปริพาหฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปริพาโห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปริพาโห.** (ความเร่าร้อน)

วิ. ปริฑยฺหิตฺถ ปริฑยฺหติ ปริฑยฺหิสฺสติ วา ปริทาโห. (ปริปุพฺพ+ ทห ภสฺมีกรเณ ในความเร่าร้อน + ณ)(ภาวสาธนะ) อันเขา เร่าร้อนแล้ว ย่อมเร่าร้อน หรือจักเร่าร้อน ชื่อว่าปริทาห. (ความเร่าร้อน)

วิ. ปริฑยฺหนํ ปริทาโห. (ปริปุพฺพ + ทห ภสฺมีกรเณ ในความเร่าร้อน + ณ) (ภาวสาธนะ) อ.ความเร่าร้อน ชื่อว่าปริทาห. (ความเร่าร้อน)

วิ. ภญฺชนํ ภงฺโค. (ภญฺช อวมทฺทเน ในการหักทำลาย + ณ) (แปลง ญฺ เป็น นิคหิต = นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน) อ.การแตกหักไป ชื่อว่าภงฺค. (การแตกไป) (แปลง ช เป็น ค = กคา จชานํ, แปลงนิคหิตเป็นวัคคันตะ งฺ) (ภาว)

วิ. สญฺชนํ สงฺโค. (สญฺช สงฺเค ในความเกี่ยวข้อง + ณ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ญฺ เป็น นิคหิต, แปลง ช เป็น ค) อ.ความเกี่ยวข้อง ชื่อว่าสงฺค. (ความเกี่ยวข้อง)

๔๘๒. ปุร–สมฺป–ปรีหิ กโรติสฺส ข–ขรา วา ตปฺปจฺจเยสุ จ.

ตปฺปจฺจเยสุ จ ในเพราะ ตปัจจัย ท. ด้วย **ณมฺหิ จ** ในเพราะ ณปัจจัยด้วย **ขขรา** อ.การแปลงเป็น ข และ ขร ท. **กโรติสฺส** แห่ง กรธาตุ **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ปุรสมุปปรีหิ** จาก ปุร, สํ, อุป และ ปริศัพท์ ท. **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(เพราะตปัจจัยและเพราะณปัจจัย แปลง กรธาตุ ที่อยู่หลังจาก ปุร, สํ, อุป และ ปริศัพท์ เป็น ข และ ขร บ้าง)

สูตรนี้มี ๖ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "ณมฺหิ" มาผูกไว้ในสูตรนี้. ด้วยการแบ่งสูตร (โยควิภาค) ว่า "ปุรสมุปปรีหิ กโรติสฺส ขขรา วา" สามารถแปลง กรธาตุ เป็น ขร และ ข ได้ เพราะวิภัตติ มี ติ เป็นต้น เช่น อภิสงฺขโรติ (อภิ + สํ + กร + โอ + ติ), อภิสงฺขาสิ (อภิ + สํ + กร + สฺ + อี) เป็นต้น

วิ. ปจฺจเยหิ สงฺคมฺม กรียตีติ สงฺขาโร. (สํปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัมมสาธนะ)
อันปัจจัย ท. ประชุมกันแล้ว ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺขาร. (ถูกปัจจัยปรุงแต่ง)

วิ. สงฺขรียติ เตนาติ สงฺขาโร. (สํปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกปรุงแต่ง ด้วยธรรมนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺขาร. (ธรรมเป็นเครื่องอันปัจจัยปรุงแต่ง)

วิ. สงฺขรณํ สงฺขาโร. (สํปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (ภาวสาธนะ)
อ.การปรุงแต่ง ชื่อว่าสงฺขาร. (การปรุงแต่ง)

ทำตัวรูป สงฺขรียติ เตนาติ **สงฺขาโร**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	สํ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สงฺขรียติ ย่อมถูกปรุงแต่ง เตน (ธมฺเมน) ด้วยธรรมนั้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัยในอรรถกรณะ	สํ + กรฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	สํ + กรฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	สํ + กรฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สํ + กรฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	สํ + กรฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	สํ + กรฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะณปัจจัย แปลง กรฺ เป็น ขร	สํ + กรฺ → ขร + อ	= ปุรสมุปปรีหิ กโรติสฺส ขขรา วาฯ

แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	สํ + ขฺ อ ร + อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	สํ + ขฺ อ → อา ร + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง นิคหิต เป็น วัคคันตะ งฺ	ส ํ → งฺ + ขฺ อา ร + อ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	สงฺ + ขฺ อา รฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สงฺ + ขฺ อา รฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สงฺขาร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สงฺขาร เป็นนาม	สงฺขาร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สงฺขาร ลง สิปฐมาวิภัตติ	สงฺขาร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สงฺขาร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	สงฺขารฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สงฺขารฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สงฺขาโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สงฺขาโร**. (สังขาร, ธรรมเป็นเครื่องปรุงอันปัจจัยแต่ง)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "สงฺขาโร" มีดังนี้

วิ. ปริ สมนฺตโต กรียตีติ ปริกฺขาโร. (ปริปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกระทำ โดยรอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริกฺขาร. (บริขาร)

วิ. ปุเร กรียตีติ ปุเรกฺขาโร. (ปุรสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัมมสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
ย่อมถูกกระทำ ในกาลก่อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุเรกฺขาร. (ถูกกระทำในกาลก่อน, ถูกทำไว้ข้างหน้า)

วิ. อุปคนฺตฺวา กโรตีติ อุปกาโร. (อุปปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ)
เข้าไปใกล้แล้ว ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปการ. (อุปการะ)

วิ. ลุพฺภนฺติ เตนาติ โลโภ. (ลุภ คิทฺธิมฺหิ ในความอยากได้ + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมอยากได้ ด้วยธรรมนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโลภ. (ธรรมเป็นเครื่องอยากได้, โลภะ)

วิ. สยํ ลุพฺภตีติ โลโภ. (ลุภ คิทฺธิมฺหิ ในความอยากได้ + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมอยากได้ ด้วยโลภะเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโลภ. (อยากได้เอง, โลภะ)

วิ. ลุพฺภนํ โลโภ. (ลุภ คิทฺธิมฺหิ ในความอยากได้ + ณ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความอยากได้ ชื่อว่าโลภ. (ความโลภ, ความอยากได้)

วิ. ทุสฺสนฺติ เตนาติ โทโส. (ทุส อปฺปีติมฺหิ ในความไม่ยินดี + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมประทุษร้าย ด้วยธรรมนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโทส. (ธรรมเป็นเครื่องประทุษร้าย, โทสะ)

วิ. สยํ ทุสฺสตีติ โทโส. (ทุส อปฺปีติมฺหิ ในความไม่ยินดี + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมประทุษร้าย ด้วยโทสะเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโทส. (ประทุษร้ายเอง, โทสะ)

วิ. ทุสฺสนํ โทโส. (ทุส อปฺปีติมฺหิ ในความไม่ยินดี + ณ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความประทุษร้าย ชื่อว่าโทส. (ความประทุษร้าย, โทสะ)

วิ. มุยฺหนฺติ เตนาติ โมโห. (มุห เวจิตฺเต ในความหลง + ณ) (กรณสาธนะ)
ย่อมหลง ด้วยธรรมนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโมห. (ธรรมเป็นเครื่องหลง, โมหะ)

วิ. สยํ มุยฺหตีติ โมโห. (มุห เวจิตฺเต ในความหลง + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหลง ด้วยโมหะเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโมห. (หลงเอง, โมหะ)

วิ. มุยฺหนํ โมโห. (มุห เวจิตฺเต ในความหลง + ณ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความหลง ชื่อว่าโมห. (ความหลง, โมหะ)

หลักการกำหนดสาธนะของศัพท์ที่แสดงปรมัตถธรรม

สพฺเพสมฺปิ ปรมตฺถธมฺมานํ ภาวสาธนเมว นิปฺปริยายโต ลพฺภติ, กตฺตุกรณวเสน ปน นิพฺพจนํ "ปริยายกถา"ติ ทฏฺฐพฺพํ. (อภิธมฺมตฺถวิภาวินี)

ภาวสาธนะเท่านั้น ย่อมถูกได้โดยตรงแห่งศัพท์ที่แสดงปรมัตถธรรมทั้งหมด, ส่วนรูปวิเคราะห์โดยประเภทแห่งกัตตุสาธนะและกรณสาธนะ พึงทราบว่า เป็นคำพูดโดยอ้อม

๕๘๓. คหสฺส ฆร เณ วา.

เณ ในเพราะณปัจจัย **ฆร** อ.การแปลงเป็น ฆร **คหสฺส** แห่ง คหธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.
(เพราะณปัจจัย แปลง คหธาตุ เป็น ฆร บ้าง)
สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. คยฺหตีติ ฆรํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกถือเอา (ย่อมถูกยึดครอง) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฆร. (เรือนที่ถูกยึดครอง, เรือน)

ทำตัวรูป คยฺหตีติ **ฆรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อธาตุ	คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คยฺหติ ย่อมถูกถือเอา อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณปัจจัยในอรรถกรรม	คหฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	คหฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	คหฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	คหฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	คหฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	คห + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะณปัจจัย แปลง คหฺ เป็น ฆร	คหฺ → ฆร + อ	= คหสฺส ฆร เณ วา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ฆรฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฆรฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ฆร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ฆร เป็นนาม	ฆร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ฆร ลง สิปฐมาวิภัตติ	ฆร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ฆร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ฆรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฆรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ฆรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฆรํ.** (เรือนที่ถูกยึดครอง, เรือน)

วิ. คณฺหาตีติ คาโห. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคาห. (ผู้ถือเอา)

วิ. คหณํ คาโห. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณ) (ภาวสาธนะ)
อ.การถือเอา ชื่อว่าคาห. (การถือเอา)

๕๘๔. กฺวิ จ.

กฺวิ จ อ.กฺวิปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สพฺพธาตูหิ** จากธาตุทั้งปวง ท.

(หลังจากธาตุทั้งปวง ลง กฺวิปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **พิวตฺตาปนาวธารณ** ห้ามการลง กฺวิปัจจัย ในอรรถภาวะ อีกอย่างหนึ่ง มีอรรถ **วาจาสิลิฏฺฐ** เพียงทำคำพูดให้สละสลวยเท่านั้น.

๕๘๕. กฺวิโลโป จ.

กฺวิโลโป จ อ.การลบ กฺวิปัจจัยด้วย **โหติ** ย่อมมี.

(ลบ กฺวิปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **โลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **วาจาสิลิฏฺฐ** ทำคำพูดให้สละสลวย ในคัมภีร์สุตตนิเทศกล่าวว่า มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงวิธีที่ถูกกล่าวแล้วในสูตรที่ผ่านมา.

วิ. สยํ ภวตีติ สยมฺภู. (สยํสทฺทูปปท + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมเป็น ด้วยพระองค์เอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยมฺภู. (พระผู้เป็นเอง, พระพุทธเจ้า)

ทำตัวรูป สยํ ภวตีติ **สยมฺภู**	ศัพท์เดิมคือ	= สยํ+ภู สตฺตายํ ในความมี,ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	สยํ + ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง สยํ ลง นาตติยาวิภัตติ	สยํ + นา, ภู	= กรเณ ตติยา.
หลังนิบาต ลบ นาวิภัตติ	สยํ + ~~นา~~, ภู	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
ภวติ ย่อมเป็น สยํ ด้วยพระองค์เอง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	สยํ + ภู + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	สยํ + ภู + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สยํ + ภู + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สยํ + ภู + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ลบ กฺวิปัจจัย	สยํ + ภู + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
แปลง นิคหิต เป็น วัคคันตะ มฺ	สย ํ → มฺ + ภู	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
ตั้ง สยมฺภู เป็นนาม	สยมฺภู	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สยมฺภู ลง สิปฐมาวิภัตติ	สยมฺภู + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

ลบ สิวิภัตติ	สยมฺภู สิ̸	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สยมฺภู**. (พระผู้เป็นเอง, พระพุทธเจ้า)

วิ. สมฺภวตีติ สมฺภู. (สํปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺภู. (ผู้เป็นด้วยดี)

วิ. วิภวตีติ วิภู. (วิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นโดยพิเศษ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิภู. (ผู้เป็นใหญ่)

วิ. อภิภวตีติ อภิภู. (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นใหญ่ยิ่ง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิภู. (ผู้เป็นใหญ่)

วิ. สนฺธุนาตีติ สนฺธู. (สํปุพฺพ + ธู กมฺปเน ในการหวั่นไหว + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหวั่นไหวด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺธู. (ผู้หวั่นไหวด้วยดี)

วิ. วิภาตีติ วิภา. (วิปุพฺพ + ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิภา. (แสงสว่าง, รัศมี)

วิ. ปภาตีติ ปภา. (ปปุพฺพ + ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรุ่งเรืองโดยประการ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปภา. (แสงสว่าง, รัศมี)

วิ. สห ภนฺติ เอตฺถาติ สภา. (สหสทฺทูปปท + ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + กฺวิ) (แปลง สห เป็น ส=เตสุ วุทฺธิฯ)
ย่อมรุ่งเรือง พร้อมกัน ในที่ประชุมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสภา. (ที่เป็นที่รุ่งเรืองพร้อมกัน) (อธิกรณสาธนะ)

วิ. สงฺคมฺม ภนฺติ เอตฺถาติ สภา. (สํปุพฺพ+ ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง +กฺวิ) (ลบนิคหิต=พฺยญฺชเน จ)(อธิกรณ)
ประชุมกันแล้ว ย่อมรุ่งเรือง ในที่ประชุมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสภา. (ที่เป็นที่ประชุมพร้อมเพรียงกัน)

วิ. สห ภาสนฺติ เอตฺถาติ สภา. (สหสทฺทูปปท + ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + กฺวิ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมกล่าว พร้อมกัน ในที่ประชุมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสภา. (ที่เป็นที่กล่าวพร้อมกัน)

วิ. สงฺคมฺม ภาสนฺติ เอตฺถาติ สภา. (สํปุพฺพ+ ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด +กฺวิ) (ลบนิคหิต, ลบสฺ ที่สุดธาตุ)
ประชุมกันแล้ว ย่อมกล่าว ในที่ประชุมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสภา. (ที่เป็นที่ประชุมพูดคุยกัน) (อธิกรณสาธนะ)

ทำตัวรูป สห ภนฺติ เอตฺถาติ **สภา**	ศัพท์เดิมคือ	= สห + ภา ทิตฺติมฺหิ ใน..รุ่งเรือง
ตั้ง ภา ชื่อธาตุ	สห + ภา	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง สห ลง สิปฐมาวิภัตติ	สห + สิ, ภา	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังนิบาต ลบ สิวิภัตติ	สห + สิ̸, ภา	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาฯ

ภนฺติ ย่อมรุ่งเรือง สห พร้อมกัน เอตฺถ (สภายํ) ในที่ประชุมนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	สห + ภา + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	สห + ภา + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สห + ภา + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ลบ กฺวิปัจจัย	สห + ภา + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
แปลง สห เป็น ส	สห → ส + ภา	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
ตั้ง สภา เป็นนาม	สภา	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สภา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สภา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สภา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สภา.** (ที่เป็นที่รุ่งเรืองพร้อมกัน)

ทำตัวรูป สงฺคมฺม ภาสนฺติ เอตฺถาติ **สภา**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ... พูดชัด
ตั้ง ภาส ชื่อธาตุ	สํ + ภาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + ภาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สงฺคมฺม ประชุมกันแล้ว ภาสนฺติ ย่อมกล่าว เอตฺถ (สภายํ) ในที่ประชุมนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	สํ + ภาสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	สํ + ภาสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สํ + ภาสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	สํ + ภา ~~สฺ~~ + กฺวิ	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
ลบ กฺวิปัจจัย	สํ + ภา + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
เพราะพยัญชนะหลัง ลบนิคหิต	ส ~~ํ~~ + ภา	= พฺยญฺชเน จ.
ตั้ง สภา เป็นนาม	สภา	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สภา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สภา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สภา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สภา.** (ที่เป็นที่พูดคุยกัน/ที่ประชุม)

๔๘๖. ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.

กฺวิมฺหิ ในเพราะกฺวิปัจจัย **โลโป** อ.การลบ **ธาตฺวนฺตสฺส** ซึ่งพยัญชนะอันเป็นที่สุดของธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะกฺวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **โลปวิธิสูตร.**

วิ. ภุเชน คจฺฉตีติ ภุชโค. (ภุชสทฺทูปปท + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (ตติยาตัปปุริสสมาส)
อ.สัตว์ใด ย่อมไป ด้วยขนด เพราะเหตุนั้น อ.สัตว์นั้น ชื่อว่าภุชค. (ผู้ไปด้วยขนด, งู)

ทำตัวรูป ภุเชน คจฺฉตีติ **ภุชโค**	ศัพท์เดิมคือ	= ภุช + คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมฺ ชื่อธาตุ	ภุช + คมฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภุช + คมฺ ~~อฺ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ภุช ลง นาตติยาวิภัตติ	ภุช + นา, คมฺ	= กรเณ ตติยา.
หลังจากอการันต์ แปลง นา เป็น เอน	ภุช + นา ➝ เอน, คมฺ	= อโต เนน.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ภุชฺ อ + เอน, คมฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภุชฺ ~~อ~~ + เอน, คมฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ภุเชน, คมฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	ภุเชน, คมฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	ภุเชน, คมฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภุเชน, คมฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภุเชน, คมฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ภุเชน, ค ~~มฺ~~ + กฺวิ	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
ลบ กฺวิปัจจัย	ภุเชน, ค + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
คจฺฉติ ย่อมไป ภุเชน ด้วยขนด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ภุเชนค	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ภุเชนค	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	ภุช + ~~นา~~, ค	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ภุชค	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง ภุชค เป็นนาม	ภุชค	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ภุชค ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภุชค + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภุชค + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	ภุชคฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภุชคฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภุชโค	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภุชโค.** (ผู้ไปด้วยขนด, งู)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ภุชโค" มีดังนี้

วิ. อุรสา คจฺฉตีติ อุรโค. (อุรสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (ตติยาตัปปุริสสมาส) อ.สัตว์ใด ย่อมไป ด้วยอก เพราะเหตุนั้น อ.สัตว์นั้น ชื่อว่าอุรค. (ผู้ไปด้วยอก, งู)

วิ. ตุรํ สีฆํ ตุริตตุริโต คจฺฉตีติ ตุรโค. (ตุรํสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (ลบนิคหิต) เป็นผู้รีบด่วน ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุรค. (ม้า)

วิ. เข คจฺฉตีติ ขโค. (ขสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส) ย่อมไป ในท้องฟ้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขค. (นก)

วิ. วิหายเส คจฺฉตีติ วิหโค. (วิหายสสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (แปลงวิหายส เป็น วิห=เตสุ วุทฺธิฯ) ย่อมไป ในอากาศ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิหค. (นก) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)

วิ. น คจฺฉตีติ อโค, นโค. (นสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (นนิบาตบุพพบทกัมมธารย.) ย่อมไม่ไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอค, ชื่อว่านค. (ต้นไม้, ภูเขา) (แปลง น เป็น อ = อตฺตํ นสฺส ตปฺปุริเส)

วิ. สงฺขนิ สงฺขนติ สงฺขนิสฺสตีติ วา สงฺโข. (สํปุพฺพ + ขนุ อวทารเณ ในการขุด + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) ขุดด้วยดีแล้ว ย่อมขุดด้วยดี หรือ จักขุดด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺข. (หอยสังข์)

วิ. กุญฺเช รมตีติ กุญฺชโร. (กุญฺชสทฺทูปปท + รมุ กีฬายํ ในการเล่น + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส) ย่อมรื่นรมย์ ในบริเวณภูเขา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุญฺชร. (ช้าง)

วิ. กมฺมโต ชาโต กมฺมโช, วิปาโก. (กมฺมสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (ปุงลิงค์) เกิดแล้ว เพราะกรรม ชื่อว่ากมฺมช, ได้แก่วิบาก. (เกิดเพราะกรรม) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)

วิ. กมฺมโต ชาตา กมฺมชา, ปฏิสนฺธิ. (กมฺมสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (อิตถีลิงค์) เกิดแล้ว เพราะกรรม ชื่อว่ากมฺมช, ได้แก่ปฏิสนธิ. (เกิดเพราะกรรม) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)

วิ. กมฺมโต ชาตํ กมฺมชํ, รูปํ. (กมฺมสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (นปุงสกลิงค์)
เกิดแล้ว เพราะกรรม ชื่อว่ากมฺมช, ได้แก่รูป. (เกิดเพราะกรรม) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)

ทำตัวรูป กมฺมโต ชาตํ **กมฺมชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กมฺม + ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	กมฺม, ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กมฺม, ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง กมฺม ลง โตปัจจัยในอรรถปัญจมี	กมฺม + โต, ชนฺ	= กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ.
ตั้ง โตปัจจัย ชื่อว่าวิภัตติ	กมฺม + โต, ชนฺ	= ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.
หลัง ชนธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	กมฺมโต, ชนฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	กมฺมโต, ชนฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กมฺมโต, ชนฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กมฺมโต, ชนฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	กมฺมโต, ช ~~นฺ~~ + กฺวิ	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
ลบ กฺวิปัจจัย	กมฺมโต, ช + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.

รูปํ อ.รูป ชาตํ อันเกิดขึ้นแล้ว กมฺมโต เพราะกรรม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	กมฺมโตช	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	กมฺมโตช	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	กมฺม + ~~โต~~, ช	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	กมฺมช	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง กมฺมช เป็นนาม	กมฺมช	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กมฺมช ลง สิปฐมาวิภัตติ	กมฺมช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กมฺมช + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	กมฺมชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กมฺมชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	กมฺมชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กมฺมชํ**. (อันเกิดเพราะกรรม, กัมมชรูป)

วิ. จิตฺตโต ชาตํ จิตฺตชํ, รูปํ. (จิตฺตสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)
(อ.รูป) อันเกิดแล้ว เพราะจิต ชื่อว่าจิตฺตช. (อันเกิดเพราะจิต)

วิ. อุตุโต ชาตํ อุตุชํ, รูปํ. (อุตุสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)
(อ.รูป) อันเกิดแล้ว เพราะอุตุ ชื่อว่าอุตุช. (อันเกิดเพราะอุตุ)

วิ. อาหารโต ชาตํ อาหารชํ, รูปํ. (อาหารสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)
(อ.รูป) อันเกิดแล้ว เพราะอาหาร ชื่อว่าอาหารช. (อันเกิดเพราะอาหาร)

วิ. อตฺตโต ชาโต อตฺตโช, ปุตฺโต. (อตฺตสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (ปัญจมีตัปปุริสสมาส)
(อ.บุตร) ผู้เกิดแล้ว จากตน ชื่อว่าอตฺตช. (ผู้เกิดจากตน)

วิ. ปงฺเก ชาตํ ปงฺกชํ. (ปงฺกสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว ในตม ชื่อว่าปงฺกช. (เกิดในตม, บงกช, บัว)

ทำตัวรูป ปงฺเก ชาตํ **ปงฺกชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปงฺก + ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	ปงฺก, ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปงฺก, ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ปงฺก ลง สฺมึสัตตมีวิภัตติ	ปงฺก + สฺมึ, ชนฺ	= โอกาเส สตฺตมี.
หลังจากอการันต์ แปลง สฺมึ เป็น เอ	ปงฺก + สฺมึ → เอ, ชนฺ	= สฺมาสฺมึนํ วา.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ปงฺกฺ อ + เอ, ชนฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปงฺกฺ ~~อ~~ + เอ, ชนฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปงฺเก, ชนฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง ชนธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	ปงฺเก, ชนฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	ปงฺเก, ชนฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปงฺเก, ชนฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ปงฺเก, ชนฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ปงฺเก, ช ~~นฺ~~ + กฺวิ	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
ลบ กฺวิปัจจัย	ปงฺเก, ช + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
ชาตํ เกิดแล้ว ปงฺเก ในตม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ปงฺเกช	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ปงฺเกช	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.

ลบวิภัตติ	ปงฺก + สฺมึ, ช	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ปงฺกช	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง ปงฺกช เป็นนาม	ปงฺกช	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปงฺกช ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปงฺกช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ปงฺกช + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ปงฺกชฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปงฺกชฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปงฺกชํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปงฺกชํ.** (บัวที่เกิดในตม, บงกช, บัว)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "ปงฺกชํ" มีดังนี้

วิ. วาริมฺหิ ชาโต วาริโช. (วาริสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว ในน้ำ ชื่อว่าวาริช. (สัตว์ผู้เกิดในน้ำ, ปลา)

วิ. ถเล ชาโต ถลโช. (ถลสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว บนบก ชื่อว่าถลช. (เกิดบนบก)

วิ. ชเล ชาตํ ชลชํ. (ชลสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว ในน้ำ ชื่อว่าชลช. (ต้นไม้อันเกิดในน้ำ, ดอกบัว)

วิ. อณฺเฑ ชาตํ อณฺฑชํ. (อณฺฑสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว ในไข่ ชื่อว่าอณฺฑช. (ร่างกายอันเกิดในไข่, นก)

วิ. สิรสฺมึ ชาตํ สิรชํ. (สิรสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว บนศีรษะ ชื่อว่าสิรช. (ผมอันเกิดบนศีรษะ)

วิ. ทฺวิกฺขตฺตุํ ชาโต ทฺวิโช. (ทฺวิสทฺทูปปท + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว สองครั้ง ชื่อว่าทฺวิช. (ผู้เกิดสองครั้ง, นก, พราหมณ์)

วิ. ปจฺฉา ชาโต อนุโช. (อนุปุพฺพ + ชน ชนเน ในการเกิด + กฺวิ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
เกิดแล้ว ในภายหลัง ชื่อว่าอนุช. (ผู้เกิดในภายหลัง, น้องชาย)

๕๘๗. วิทนฺเต อู.

กฺวิมฺหิ ในเพราะกฺวิปัจจัย **อู** อ.อูอาคม **โหติ** ย่อมลง **วิทนฺเต** ในที่สุดแห่งวิทธาตุ.

(เพราะกฺวิปัจจัย ลง อูอาคมในที่สุด วิทธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาคมวิธิสูตร.**

วิ. โลกํ อเวทีติ โลกวิทู. (โลกสทฺทูปปท + วิท ญาเณ ในความรู้ + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
อ.บุคคลใด ได้รู้แจ้งแล้ว ซึ่งโลก เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าโลกวิทู. (ผู้รู้แจ้งโลก, พระพุทธเจ้า)

ทำตัวรูป โลกํ อเวทีติ **โลกวิทู**	ศัพท์เดิมคือ	= โลก + วิท ญาเณ ในความรู้
ตั้ง วิท ชื่อธาตุ	โลก, วิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	โลก, วิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง โลก ลง อํทุติยาวิภัตติ	โลก + อํ, วิทฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	โลกฺ อ + อํ, วิทฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โลกฺ ~~อ~~ + อํ, วิทฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อ	โลกํ, วิทฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง วิทธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	โลกํ, วิทฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	โลกํ, วิทฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	โลกํ, วิทฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	โลกํ, วิทฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย ลง อูอาคมที่สุดธาตุ	โลกํ, วิทฺ –อู + กฺวิ	= วิทนฺเต อู.
ลบ กฺวิปัจจัย	โลกํ, วิทฺ –อู + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อู	โลกํ, วิทู	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
อเวทิ ได้รู้แจ้งแล้ว โลกํ ซึ่งโลก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	โลกํวิทู	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	โลกํวิทู	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	โลก + ~~อํ~~, วิทู	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	โลกวิทู	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง โลกวิทู เป็นนาม	โลกวิทู	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง โลกวิทู ลง สิปฐมาวิภัตติ	โลกวิทู + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	โลกวิทู + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **โลกวิทู.** (ผู้รู้แจ้งโลก, พระพุทธเจ้า)

๕๘๘. อิ–ย–ต–ม–กิ–เอ–สาน'มนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ.

กฺวิมฺหิ ในเพราะกฺวิปัจจัย **อนฺตสฺสโร** อ.สระอันเป็นที่สุด **อิยตมกิเอสานํ** ของ อิศัพท์ ยศัพท์ ตศัพท์ มศัพท์ กิศัพท์ เอศัพท์ และสศัพท์ ท. **คุณํ** อันเป็นคุณ (วิเสสนะ) **ทิสสฺส** ของทิสธาตุ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **จ** ด้วย, **โท** อ.ท **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รํ** ซึ่งความเป็น ร **กฺวจิ** บ้าง **จ** ด้วย, **สกฺขี** อ.การแปลงเป็น ส, กฺข และ อี ท. **อนฺตสฺส** แห่งพยัญชนะอันเป็นที่สุดของทิสธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(เพราะกฺวิปัจจัย ทีฆะสระที่สุดของ อิ, ย, ต, ม, กิ, เอ และ สศัพท์ที่เป็นวิเสสนะของทิสธาตุ, แปลง ท เป็น ร บ้าง และแปลง สฺ ที่สุดของทิสธาตุ เป็น ส, กฺข และ อี)

สูตรนี้มี ๑๐ บท คือ อิยตมกิเอสานํ, อนฺตสฺสโร, ทีฆํ, กฺวจิ, ทิสสฺส, คุณํ, โท, รํ, สกฺขี, จ. เป็น **ทีฆวิธิสูตร**และ**อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมเอาอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ หมายเอาอุปบทมี ตุมฺห และขนฺธศัพท์ เป็นต้นด้วย เช่น ตุมฺหาทิโส, ขนฺธาทิสา เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งมีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธีในสูตรของตัวเอง

สรุปวิธีของสูตรนี้ ดังนี้

- แปลง สฺ ที่สุดของทิสธาตุ เป็น ส, กฺข และ อี
- แปลง ท ของทิสธาตุเป็น ร บ้าง
- ทีฆะสระของศัพท์หน้า บ้าง

(๑) แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น ส และทีฆะสระหน้า

ตัวอย่าง	ศัพท์เดิม	คำแปล
อีทิโส, อีทิสา อีทิสี, อีทิสํ	อิม + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นนี้
ยาทิโส, ยาทิสา ยาทิสี, ยาทิสํ	ย + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นใด
ตาทิโส, ตาทิสา ตาทิสี, ตาทิสํ	ต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นนั้น
มาทิโส, มาทิสา มาทิสี, มาทิสํ	อมฺห + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับเรา
กีทิโส, กีทิสา กีทิสี, กีทิสํ	กึ + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นไร

เอทิโส เอตาทิโส, เอทิสา เอทีสี, เอทิสํ		เอต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั่น, ผู้เช่นนี้
สาทิโส สทิโส, สาทิสา สาทีสี			
สทิสา สทีสี, สาทิสํ สทิสํ		สมาน + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกัน, ผู้เหมือน

(๒) แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น ส, แปลง ท ของ ทิสธาตุ เป็น ร และทีฆะสระหน้า

อีริโส	(แปลง อิม เป็น อิ)	อิม + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นนี้
ยาริโส		ย + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นใด
ตาริโส		ต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั้น
มาริโส	(แปลง อมฺห เป็น ม)	อมฺห + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับเรา
กีริโส	(ลบนิคหิต)	กึ + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นไร
เอริโส	(แปลง เอต เป็น เอ)	เอต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั่น, ผู้เช่นนี้
สาริโส สริโส	(แปลง สมาน เป็น ส)	สมาน + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน

(๓) แปลง สฺ ของ ทิสธาตุ เป็น กฺข และทีฆะสระหน้า

อีทิกฺโข	(แปลง อิม เป็น อิ)	อิม + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นนี้
ยาทิกฺโข		ย + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นใด
ตาทิกฺโข		ต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั้น
มาทิกฺโข	(แปลง อมฺห เป็น ม)	อมฺห + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับเรา
กีทิกฺโข	(ลบนิคหิต)	กึ + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นไร
เอทิกฺโข	(แปลง เอต เป็น เอ)	เอต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั่น, ผู้เช่นนี้
สาทิกฺโข, สทิกฺโข, สาริกฺโข, สริกฺโข		สมาน + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน

(๔) แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น อี และทีฆะสระหน้า

อีที	(แปลง อิม เป็น อิ)	อิม + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นนี้
ยาที		ย + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นใด
ตาที		ต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั้น
มาที	(แปลง อมฺห เป็น ม)	อมฺห + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับเรา
กีที	(ลบนิคหิต)	กึ + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นไร
เอที	(แปลง เอต เป็น เอ)	เอต + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นพั่น, ผู้เช่นนี้
สาที	(แปลง สมาน เป็น ส)	สมาน + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน

(๕) จศัพท์ : แปลง สฺ ของทิสธาตุที่มีตุมฺหศัพท์เป็นต้นอยู่หน้า เป็น ส และทีฆะสระหน้า

ตุมฺหาทิโส, ตุมฺหาทิสี	ตุมฺห + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นท่าน
ขนฺธาทิสา	ขนฺธ + ทิส + กฺวิ	ผู้เช่นขันธ์

ด้วย "นิปาตนะ" ที่มีในสูตรนี้ มีการแปลง ดังนี้

(๑) แปลง อิม เป็น อิ ด้วย "อิ"นิปาตนะ ในสูตร "อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ"

เช่น	อีทิโส, อีทิสา, อีทิสี, อีทิสํ	(อิม + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนี้
	อีริโส	(อิม + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนี้
	อีทิกฺโข	(อิม + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนี้
	อีที	(อิม + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนี้

(๒) แปลง อมฺห เป็น ม ด้วย "ม"นิปาตนะ ในสูตร "อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ"

เช่น	มาทิโส, มาทิสา, มาทิสี, มาทิสํ	(อมฺห + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นกับเรา
	มาริโส	(อมฺห + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นกับเรา
	มาที	(อมฺห + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นกับเรา

(๓) แปลง เอต เป็น เอ ด้วย "เอ"นิปาตนะ ในสูตร "อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ"

เช่น	เอทิโส, เอทิสา, เอทิสี, เอทิสํ	(เอต + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้
	เอริโส	(เอต + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้
	เอที	(เอต + ทิส + กฺวิ)	ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้

(๔) แปลง สมาน เป็น ส ด้วย "ส"นิปาตนะ ในสูตร "อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ"

เช่น	สาทิโส, สทิโส, สาทิสา, สาทิสี,		
	สทิสา, สทิสี, สาทิสํ, สทิสํ	(สมาน + ทิส + กฺวิ)	ผู้เหมือนกัน, ผู้เหมือน
	สาริโส, สริโส	(สมาน + ทิส + กฺวิ)	ผู้เหมือนกัน, ผู้เหมือน
	สาทิกฺโข, สทิกฺโข	(สมาน + ทิส + กฺวิ)	ผู้เหมือนกัน, ผู้เหมือน
	สาริกฺโข, สริกฺโข	(สมาน + ทิส + กฺวิ)	ผู้เหมือนกัน, ผู้เหมือน
	สาที	(สมาน + ทิส + กฺวิ)	ผู้เหมือนกัน, ผู้เหมือน

หมายเหตุ :– ถ้าเป็นอิตถีลิงค์ ให้ลงอิตถีลิงค์โชตกปัจจัย ๒ ตัว คือ อาปัจจัย กับ อีปัจจัย ตัวใดตัวหนึ่ง ลง อาปัจจัยด้วยสูตรว่า "อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย" กรณีลง อีปัจจัย ให้ลงด้วยสูตรว่า "นทาทิโต วา อี"

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีทิโส, ปุริโส. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิส. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีทิสี, กญฺญา. (อิมาสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อี) (กัมมสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งสาวน้อยคนนั้น เพียงดังสาวน้อยคนนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิสี. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. อิทมิว นํ ปสฺสตีติ อีทิสํ, จิตฺตํ. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งจิตดวงนั้น เพียงดังจิตดวงนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิส. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. อยมิว ทิสฺสตีติ อีทิโส, ปุริโส. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
(อ.บุคคลนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังบุคคลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิส. (ผู้เช่นนี้) (กัมมธารยสมาส)

วิ. อยมิว ทิสฺสตีติ อีทิสี, กญฺญา. (อิมาสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อี) (กัมมสาธนะ)
(อ.สาวน้อยคนนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังสาวน้อยคนนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิสี. (ผู้เช่นนี้) (กัมมธารยสมาส)

วิ. อิทมิว ทิสฺสตีติ อีทิสํ, วตฺถุ. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
(อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังวัตถุนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิส. (ผู้เช่นนี้) (กัมมธารยสมาส)

ทำตัวรูป อิมมิว นํ ปสฺสตีติ **อีทิโส**	ศัพท์เดิมคือ	= อิม+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	อิม, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิม, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง อิม ลง อํทุติยาวิภัตติ	อิม + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	อิมฺ อ + อํ, อิว, ทิสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อิมฺ ~~อ~~ + อํ, อิว, ทิสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	อิมํ, อิว, ทิสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อิมํ, อิว + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อิมํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลังทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น ส	อิมํ, อิว, ทิ สฺ → ส + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโรฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	อิมํ, อิว, ทิส + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น อิมํ (ปุคฺคลํ) อิว เพียงดังบุคคลนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	อิมํอิวทิส	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	อิมํอิวทิส	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	อิม + ~~อํ~~, อิว, ทิส	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ อิวศัพท์	อิม, ~~อิว~~, ทิส	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เป็นปกติ	อิมทิส	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แปลง อิม เป็น อิ	อิม → อิ, ทิส	= อิ นิปาตนะในสูตร “อิยตมกิเอฯ”
ทีฆะ อิ เป็น อี	อิ → อี, ทิส	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโรฯ
ตั้ง อีทิส เป็นนาม	อีทิส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อีทิส ลง สิปฐมาวิภัตติ	อีทิส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อีทิส + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	อีทิสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อีทิสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อีทิโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อีทิโส.** (ผู้เช่นนี้)

วิ. ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาทิโส, ปุริโส. (ยสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิส. (ผู้เช่นใด) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาทิสา ยาทิสี, อิตฺถี. (ยาสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อา, อี) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งหญิงคนนั้น เพียงดังหญิงคนใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิสา, ยาทิสี. (ผู้เช่นใด) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาทิสํ, วตฺถุ. (ยสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น เพียงดังวัตถุใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิส. (ผู้เช่นใด) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. โย วิย ทิสฺสตีติ ยาทิโส, ปุริโส. (ยสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.บุคคลนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังบุคคลใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิส. (ผู้เช่นใด) (กัมมธารยสมาส)

วิ. ยา วิย ทิสฺสตีติ ยาทิสา ยาทิสี, อิตฺถี. (ยาสทฺทูปปท+วิย+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อา, อี) (กัมมสาธนะ) (อ.หญิงนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังหญิงใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิสา, ยาทิสี. (ผู้เช่นใด) (กัมมธารยสมาส)

วิ. ยํ วิย ทิสฺสตีติ ยาทิสํ, วตฺถุ. (ยสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังวัตถุใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิส. (ผู้เช่นใด) (กัมมธารยสมาส)

ทำตัวรูป ยมิว นํ ปสฺสตีติ **ยาทิสี**	ศัพท์เดิมคือ	= ยา+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	ยา, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ยา, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ยา ลง อํทุติยาวิภัตติ	ยา + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อา	ยฺ อา + อํ, อิว, ทิสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ยฺ ~~อา~~ + อํ, อิว, ทิสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ยํ, อิว, ทิสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ยํ, อิว + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ยํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลังทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	ยํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	ยํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ยํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น ส	ยํ, อิว, ทิ สฺ → ส + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	ยํ, อิว, ทิส + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
หลังจากอการันต์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	ยํ, อิว, ทิส + อี	= นทาทิโต วา อี.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	ยํ, อิว, ทิสฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ยํ, อิว, ทิสฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อี	ยํ, อิว, ทิสี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น ยํ (ปุคฺคลํ) อิว เพียงดังบุคคลใด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ยํอิวทิสี	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ยํอิวทิสี	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	ยา + ~~อํ~~, อิว, ทิสี	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ อิวศัพท์	ยา, ~~อิว~~, ทิสี	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เป็นปกติ	ยาทิสี	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้งศัพท์หน้าเป็นเหมือนปุงลิงค์	ยา → ย ทิสี	= กมฺมธารยสญฺเญ จ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ยฺ อ ทิสี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อ เป็น อา	ยฺ อ → อา ทิสี	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ

นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อา	ยาทิสี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ยาทิสี เป็นนาม	ยาทิสี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ยาทิสี ลง สิปฐมาวิภัตติ	ยาทิสี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ยาทิสี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ยาทิสี.** (ผู้เช่นใด)

ตัวอย่าง "ยาทิส" กับ "ตาทิส"ศัพท์

ยาทิสํ วปเต พีชํ **ตาทิสํ ลภเต ผลํ,**

กลฺยาณการี กลฺยาณํ **ปาปการี จ ปาปกํ.** (ธมฺมปท.)

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น บุคคลผู้มีปกติกระทำกรรมดีงาม ย่อมได้รับผลดี บุคคลผู้มีปกติกระทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

วิ. ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทิโส, ปุริโส. (ตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุรุษนั้น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิส. (ผู้เช่นนั้น) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทิสา ตาทิสี, อิตฺถี. (ตาสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อา,อี) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งหญิงนั้น เพียงดังหญิงนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิสา, ตาทิสี. (ผู้เช่นนั้น) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทิสํ, วตฺถุ. (ตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น เพียงดังวัตถุนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิส. (ผู้เช่นนั้น) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. โส วิย ทิสฺสตีติ ตาทิโส, ปุริโส. (ตสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.บุคคลนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิส. (ผู้เช่นนั้น) (กัมมธารยสมาส)

วิ. สา วิย ทิสฺสตีติ ตาทิสา ตาทิสี, อิตฺถี. (ตาสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อา, อี) (กัมมะ) (อ.หญิงนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังหญิงนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิสา, ตาทิสี. (ผู้เช่นนั้น) (กัมมธารยสมาส)

วิ. ตํ วิย ทิสฺสตีติ ตาทิสํ, วตฺถุ. (ตสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังวัตถุนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิส. (ผู้เช่นนั้น) (กัมมธารยสมาส)

วิ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิโส, ปุริโส. (อมฺหสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุรุษนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิส. (ผู้เช่นเรา) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิสา มาทิสี, อิตฺถี. (อมฺหสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อา,อี) (กัมมะ) ย่อมเห็น ซึ่งหญิงนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิสา, มาทิสี. (ผู้เช่นเรา) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิสํ, วตฺถุ. (อมฺหสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิส. (ผู้เช่นเรา) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. อหํ วิย โส ทิสฺสตีติ มาทิโส, ปุริโส. (อมฺหสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.บุรุษนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิส. (ผู้เช่นเรา) (กัมมธารยสมาส)

วิ. อหํ วิย สา ทิสฺสตีติ มาทิสา มาทิสี, อิตฺถี. (อมฺหสทฺทูปปท+วิย+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อา,อี)(กัมมะ) (อ.หญิงนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิสา, มาทิสี. (ผู้เช่นเรา) (กัมมธารยสมาส)

วิ. อหํ วิย ตํ ทิสฺสตีติ มาทิสํ, วตฺถุ. (อมฺหสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิส. (ผู้เช่นเรา) (กัมมธารยสมาส)

ทำตัวรูป มมิว นํ ปสฺสตีติ **มาทิโส**	ศัพท์เดิมคือ	= อมฺห+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	อมฺห, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อมฺห, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง อมฺห ลง อํทุติยาวิภัตติ	อมฺห + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
เพราะอํวิภัตติ แปลง อมฺหกับ อํ เป็น มํ	อมฺห+อํ ➝ มํ, อิว, ทิสฺ	= ตํมมํมฺหิ.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มํ, อิว + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	มํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลังทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	มํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	มํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	มํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น ส	มํ, อิว, ทิ สฺ ➝ ส + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโรฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	มํ, อิว, ทิส + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น มํ อิว เพียงดังข้าพเจ้า อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	มํอิวทิส	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	มํอิวทิส	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	อมฺห + ~~อํ~~, อิว, ทิส	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ อิวศัพท์	อมฺห, ~~อิว~~, ทิส	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.

เป็นปกติ	อมฺหทิส	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แปลง อมฺห เป็น ม	อมฺห → ม ทิส	= ม นิปาตนะในสูตร “อิยตมกิเอฯ”
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	มฺ อ ทิส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อ เป็น อา	มฺ อ → อา ทิส	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	มาทิส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มาทิส เป็นนาม	มาทิส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มาทิส ลง สิปฐมาวิภัตติ	มาทิส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มาทิส + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	มาทิสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มาทิสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มาทิโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มาทิโส.** (ผู้เช่นกับเรา)

วิ. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กีทิโส, ปุริโส. (กึสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (ตัปปุริสะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุรุษนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิส. (ผู้เช่นไร) (ลบนิคหิต = พฺยญฺชเน จ)

วิ. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กีทิสา กีทิสี, อิตฺถี. (กึสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อา, อี) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งหญิงนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิสา, กีทิส. (ผู้เช่นไร) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กีทิสํ, วตฺถุ. (กึสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิส. (ผู้เช่นไร) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. โก วิย ทิสฺสตีติ กีทิโส, ปุริโส. (กึสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.บุรุษนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิส. (ผู้เช่นไร) (กัมมธารยสมาส)

วิ. กา วิย ทิสฺสตีติ กีทิสา กีทิสี, อิตฺถี. (กึสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อา, อี) (กัมมสาธนะ) (อ.หญิงนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิสา, กีทิสี. (ผู้เช่นไร) (กัมมธารยสมาส)

วิ. กํ วิย ทิสฺสตีติ กีทิสํ, วตฺถุ. (กึสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิส. (ผู้เช่นไร) (กัมมธารยสมาส)

วิ. เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทิโส เอตาทิโส วา, ปุริโส. (เอตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) ย่อมเห็น ซึ่งบุรุษนั้น เพียงดังบุคคลนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิส, เอตาทิส. (ผู้เช่นนั่น,เช่นนี้) (กัมมสาธนะ)

วิ. เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทิสา เอทิสี, อิตฺถี. (เอตาสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อา,อี) (กัมมะ) ย่อมเห็น ซึ่งหญิงนั้น เพียงดังหญิงนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิสา, เอทิสี. (ผู้เช่นนั่น,เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทิสํ, วตฺถุ. (เอตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น เพียงดังวัตถุนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิส. (ผู้เช่นนั่น,เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. เอโส วิย ทิสฺสตีติ เอทิโส เอตาทิโส วา, ปุริโส. (เอตสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (อ.บุรุษนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังบุคคลนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิส, เอตาทิส. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้) (กัมมสาธนะ)

วิ. เอสา วิย ทิสฺสตีติ เอทิสา เอทิสี, อิตฺถี. (เอตาสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อา, อี) (อ.หญิงนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังหญิงนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิสา, เอทิสี. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้) (กัมมสาธนะ)

วิ. เอตํ วิย ทิสฺสตีติ เอทิสํ, วตฺถุ. (เอตสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังวัตถุนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิส. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้) (กัมมธารยสมาส)

ทำตัวรูป เอตมิว นํ ปสฺสตีติ **เอทิสา**	ศัพท์เดิมคือ	= เอตา+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	เอตา, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	เอตา, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง เอตา ลง อํทุติยาวิภัตติ	เอตา + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อา	เอตฺ อา + อํ, อิว, ทิสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เอตฺ ~~อา~~ + อํ, อิว, ทิสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	เอตํ, อิว, ทิสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	เอตํ, อิว + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	เอตํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลัง ทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	เอตํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	เอตํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	เอตํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น ส	เอตํ, อิว, ทิ สฺ → ส + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโรฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	เอตํ, อิว, ทิส + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	เอตํ, อิว, ทิส + อา	= อิตฺถิยมโต อาปฺจฺจโย.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	เอตํ, อิว, ทิสฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เอตํ, อิว, ทิสฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	เอตํ, อิว, ทิสา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (อิตฺถึ) ซึ่งหญิงนั้น เอตํ (อิตฺถึ) อิว เพียงดังหญิงนั่น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	เอตํอิวทิสา	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	เอตํอิวทิสา	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	เอตา + ~~อํ~~, อิว, ทิสา	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ อิวศัพท์	เอตา, ~~อิว~~, ทิสา	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เป็นปกติ	เอตาทิสา	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แปลง เอตา เป็น เอ	เอตา → เอ ทิสา	= เอ พิปาตนะ ในสูตร "อิยตมกิเอฯ"
ตั้ง เอทิสา เป็นนาม	เอทิสา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เอทิสา ลง สิปฐมาวิภัตติ	เอทิสา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	เอทิสา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **เอทิสา**. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาทิโส สทิโส, ปุริโส. (สมานสทฺทูปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิส, สทิส. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาทิสา สาทิสี สทิสา สทิสี, อิตฺถี. (สมานสทฺทูปปท + ทิส + กฺวิ + อา, อี) (กัมมะ) ย่อมเห็น ซึ่งหญิงนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิสา, สาทิสี. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาทิสํ สทิสํ, วตฺถุ. (สมานสทฺทูปปท + ทิส + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (ตัปปุริสสมาส) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิส, สทิส. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. สมาโน วิย ทิสฺสตีติ สาทิโส สทิโส, ปุริโส. (สมานสทฺทูปปท + วิย + ทิส + กฺวิ) (กัมมสาธนะ, กัมมธารยสมาส)
(อ.บุคคลนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิส, สทิส. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. สมานา วิย ทิสฺสตีติ สาทิสา สาทิสี สทิสา สทิสี, อิตฺถี. (สมานสทฺทูปปท+วิย+ทิส+กฺวิ+อา,อี)(กัมมสาธนะ) (อ.หญิงนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิสา, สาทิสี, สทิสา, สทิสี. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. สมานํ วิย ทิสฺสตีติ สาทิสํ สทิสํ, วตฺถุ. (สมานสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.วัตถุนั้น) ย่อมถูกเห็น เพียงดังผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิส, สทิส. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

ทำตัวรูป สมาโน วิย ทิสฺสตีติ **สาทิโส**	ศัพท์เดิมคือ	= สมาน+วิย+ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	สมาน, วิย, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สมาน, วิย, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง สมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมาน + สิ, วิย, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สมาน + สิ → โอ, วิย, ทิสฺ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	สมานฺ อ + โอ, วิย, ทิสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สมานฺ ~~อ~~ + โอ, วิย, ทิสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สมาโน, วิย, ทิสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง วิยศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมาโน, วิย + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	สมาโน, วิย + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลังทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	สมาโน, วิย, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	สมาโน, วิย, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สมาโน, วิย, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น ส	สมาโน, วิย, ทิ สฺ → ส + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโรฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	สมาโน, วิย, ทิส + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.

ทิสฺสติ ย่อมปรากฏ สมาโน อิว เพียงดังผู้เหมือนกัน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อกัมมธารยสมาส	สมาโนวิยทิส	= ทฺวิปเท ตุลฺยาธิกรเณ กมฺมธารโย
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	สมาโนวิยทิส	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	สมาน + ~~สิ~~, วิย, ทิส	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ วิยศัพท์	สมาน, ~~วิย~~, ทิส	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เป็นปกติ	สมานทิส	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แปลง สมาน เป็น ส	สมาน → ส ทิส	= ส นิปาตนะในสูตร “อิยตมกิเอฯ”
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	สฺ อ ทิส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อ เป็น อา	สฺ อ → อา ทิส	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	สาทิส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สาทิส เป็นนาม	สาทิส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สาทิส ลง สิปฐมาวิภัตติ	สาทิส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สาทิส + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	สาทิสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สาทิสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สาทิโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สาทิโส.** (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีริโส, ปุริโส. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีริส. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีริสี, กญฺญา. (อิมาสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ + อี) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งสาวน้อยคนนั้น เพียงดังสาวน้อยคนนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีริสี. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีริสํ, วตฺถุ. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งวัตถุนั้น เพียงดังวัตถุนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีริส. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

ทำตัวรูป อิมมิว นํ ปสฺสตีติ **อีริโส**	ศัพท์เดิมคือ	= อิม+อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	อิม, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิม, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง อิม ลง อํทุติยาวิภัตติ	อิม + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	อิมฺ อ + อํ, อิว, ทิสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อิมฺ ~~อ~~ + อํ, อิว, ทิสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	อิมํ, อิว, ทิสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อิมํ, อิว + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อิมํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลัง ทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น ส	อิมํ, อิว, ทิ สฺ ➝ ส + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	อิมํ, อิว, ทิส + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น อิมํ (ปุคฺคลํ) อิว เพียงดังบุคคลนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	อิมํอิวทิส	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	อิมํอิวทิส	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	อิม + ~~อํ~~, อิว, ทิส	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ อิวศัพท์	อิม, ~~อิว~~, ทิส	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เป็นปกติ	อิมทิส	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แปลง อิม เป็น อิ	อิม ➝ อิ ทิส	= อิ นิปาตนะในสูตร “อิยตมกิเอฯ”
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	อิ, ทฺ อิส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อิ เป็น อี และแปลง ทฺ เป็น รฺ	อิ ➝ อี, ทฺ ➝ รฺ อิส	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อีริส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อีริส เป็นนาม	อีริส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อีริส ลง สิปฐมาวิภัตติ	อีริส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อีริส + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	อีริสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อีริสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อีริโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อีริโส.** (ผู้เช่นนี้)

วิ. ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาริโส, ยาริสา ยารีสี, ยาริสํ. (ยสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาริส, ยาริสา, ยารีสี, ยาริส. (ผู้เช่นใด)

วิ. ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาริโส, ตาริสา ตารีสี, ตาริสํ. (ตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาริส, ตาริสา, ตารีสี, ตาริส. (ผู้เช่นนั้น)

วิ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาริโส, มาริสา มารีสี, มาริสํ. (อมฺหสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ) (กัมมะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาริส, มาริสา, มารีสี, มาริส. (ผู้เช่นเรา)

วิ. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กีริโส. (กึสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีริส. (ผู้เช่นไร) (ลบนิคหิต = พฺยญฺชเน จ)

วิ. เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอริโส. (เอตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอริส. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาริโส, สริโส. (สมานสทฺทูปปท + อิว + ทิส + กฺวิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาริส, สริส. (ผู้เช่นกับ, ผู้เหมือน)

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีทิกฺโข, ปุริโส. อีทิกฺขา กญฺญา. อีทิกฺขํ จิตฺตํ. (อิมสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ +กฺวิ)
ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีทิกฺข, อีทิกฺขา, อีทิกฺข. (ผู้เช่นนี้) (กัมมสาธนะ)

ทำตัวรูป อิมมิว นํ ปสฺสตีติ **อีทิกฺโข**	ศัพท์เดิมคือ	= อิม+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	อิม, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิม, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง อิม ลง อํทุติยาวิภัตติ	อิม + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	อิมฺ อ + อํ, อิว, ทิสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อิมฺ ~~อ~~ + อํ, อิว, ทิสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	อิมํ, อิว, ทิสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อิมํ, อิว + สิ, ทิสฺ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อิมํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลังทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น กฺข	อิมํ, อิว, ทิ สฺ → กฺข + กฺวิ	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
ลบ กฺวิปัจจัย	อิมํ, อิว, ทิกฺข + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น อิมํ (ปุคฺคลํ) อิว เพียงดังบุคคลนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	อิมํอิวทิกฺข	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	อิมํอิวทิกฺข	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	อิม + ~~อํ~~, อิว, ทิกฺข	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
ลบ อิวศัพท์	อิม, ~~อิว~~, ทิส	= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.
เป็นปกติ	อิมทิกฺข	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แปลง อิม เป็น อิ	อิม → อิ, ทิกฺข	= อิ นิปาตนะในสูตร "อิยตมกิเอฯ"
ทีฆะ อิ เป็น อี	อิ → อี, ทิกฺข	= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ
ตั้ง อีทิกฺข เป็นนาม	อีทิกฺข	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง อีทิกฺข ลง สิปฐมาวิภัตติ	อีทิกฺข + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อีทิกฺข + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	อีทิกฺขฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อีทิกฺขฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อีทิกฺโข	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อีทิกฺโข.** (ผู้เช่นนี้)

วิ. ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาทิกฺโข. (ยสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาทิกฺข. (ผู้เช่นใด) (แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น กฺข)

วิ. ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาทิกฺโข. (ตสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาทิกฺข. (ผู้เช่นนั้น) (แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น กฺข)

วิ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิกฺโข. (อมฺหสทฺทูปปท+ อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิกฺข. (ผู้เช่นเรา) (แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น กฺข)

วิ. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กีทิกฺโข. (กึสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ +กฺวิ) (ลบนิคหิต,ทีฆะ อิ เป็น อี,แปลง สฺ เป็น กฺข) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีทิกฺข. (ผู้เช่นไร) (กัมมสาธนะ)

วิ. เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทิกฺโข. (เอตสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ) (แปลง สฺ ของทิสธาตุเป็น กฺข) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอทิกฺข. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้) (กัมมสาธนะ)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาทิกฺโข, สทิกฺโข. (สมานสทฺทูปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทิกฺข, สทิกฺข. (ผู้เช่นกัน, ผู้เหมือน)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาริกฺโข, สริกฺโข. (สมานสทฺทูปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาริกฺข, สริกฺข. (ผู้เช่นกัน, ผู้เหมือน)

วิ. อิมมิว นํ ปสฺสตีติ อีที, ปุริโส. (อิมสทฺทูปปท + อิว + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีที. (ผู้เช่นนี้) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

ทำตัวรูป อิมมิว นํ ปสฺสตีติ **อีที**	ศัพท์เดิมคือ	= อิม+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	อิม, อิว, ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิม, อิว, ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง อิม ลง อํทุติยาวิภัตติ	อิม + อํ, อิว, ทิสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.

แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ　　อิมฺ อ + อํ, อิว, ทิสฺ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ　　อิมฺ ~~อ~~ + อํ, อิว, ทิสฺ　　= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ　　อิมํ, อิว, ทิสฺ　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

หลัง อิวศัพท์ ลง สิปฐมาวิภัตติ　　อิมํ, อิว + สิ, ทิสฺ　　= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ　　อิมํ, อิว + ~~สิ~~, ทิสฺ　　= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

หลัง ทิสธาตุ ลง กฺวิปัจจัยในอรรถกรรม　　อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ　　= กฺวิ จ.

ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อกิต　　อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ　　= อญฺเญ กิตฺ.

กฺวิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม　　อิมํ, อิว, ทิสฺ + กฺวิ　　= ณาทโย เตกาลิกา.

เพราะกฺวิปัจจัย แปลง สฺ เป็น อี　　อิมํ, อิว, ทิ สฺ → อี + กฺวิ　　= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ

ลบ กฺวิปัจจัย　　อิมํ, อิว, ทิ อี + ~~กฺวิ~~　　= กฺวิโลโป จ.

แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ　　อิมํ, อิว, ทฺ อิ อี　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ　　อิมํ, อิว, ทฺ ~~อิ~~ อี　　= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อี　　อิมํ, อิว, ที　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ปสฺสติ ย่อมเห็น นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น อิมํ (ปุคฺคลํ) อิว เพียงดังบุคคลนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส　　อิมํอิวที　　= อมาทโย ปรปเทภิ.

ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส　　อิมํอิวที　　= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.

ลบวิภัตติ　　อิม + ~~อํ~~, อิว, ที　　= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

ลบ อิวศัพท์　　อิม, ~~อิว~~, ที　　= วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค.

เป็นปกติ　　อิมที　　= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.

แปลง อิม เป็น อิ　　อิม → อิ, ที　　= อิ นิปาตนะในสูตร “อิยตมกิเอฯ”

ทีฆะ อิ เป็น อี　　อิ → อี, ที　　= อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํฯ

ตั้ง อีที เป็นนาม　　อีที　　= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง อีที ลง สิปฐมาวิภัตติ　　อีที + สิ　　= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

ลบ สิวิภัตติ　　อีที + ~~สิ~~　　= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อีที.** (ผู้เช่นนี้)

วิ. ยมิว นํ ปสฺสตีติ ยาที, ปุริโส. (ยสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (แปลง สฺ ของทิสธาตุเป็น อี) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลใด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาที. (ผู้เช่นใด) (กัมมสาธนะ)

วิ. ตมิว นํ ปสฺสตีติ ตาที, ปุริโส. (ตสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (แปลง สฺ ของทิสธาตุ เป็น อี) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาที. (ผู้เช่นนั้น) (กัมมสาธนะ)

วิ. มมิว นํ ปสฺสตีติ มาที, ปุริโส. (อมฺหสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (แปลง สฺ ของทิสเป็น อี) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาที. (ผู้เช่นเรา) (กัมมสาธนะ)

วิ. กิมิว นํ ปสฺสตีติ กีที, ปุริโส. (กึสทฺทูปปท+อิว+ทิส เปกฺขเณ + กฺวิ) (ลบนิคหิต=พฺยญฺชเน จ,แปลง ส เป็น อี) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากีที. (ผู้เช่นไร) (กัมมสาธนะ)

วิ. เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอที, ปุริโส. (เอตสทฺทูปปท+อิว+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (แปลง สฺ ของทิสเป็น อี) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอที. (ผู้เช่นนั่น, ผู้เช่นนี้)

วิ. สมานํ กตฺวา นํ ปสฺสตีติ สาที. (สมานสทฺทูปปท + กตฺวา + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น กระทำ ให้เป็นผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาที. (ผู้เช่นกัน, ผู้เหมือน)

วิ. ตุมฺเห วิย ทิสฺสตีติ ตุมฺหาทิโส, ปุริโส. (ตุมฺหสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.บุรุษนี้) ย่อมถูกเห็น ราวกะ ท่าน ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุมฺหาทิส. (ผู้เช่นท่าน) (กัมมธารยสมาส)

วิ. ตุมฺเห วิย ทิสฺสตีติ ตุมฺหาทิสี, อิตฺถี. (ตุมฺหสทฺทูปปท+วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู +กฺวิ+อี) (กัมมสาธนะ) (อ.หญิงนี้) ย่อมถูกเห็น ราวกะ ท่าน ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุมฺหาทิสี. (ผู้เช่นท่าน)

วิ. ขนฺธา วิย ทิสฺสนฺตีติ ขนฺธาทิสา. (ขนฺธสทฺทูปปท + วิย + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (อ.ธรรม ท.เหล่านี้) ย่อมถูกเห็น ราวกะ ขันธ์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนฺธาทิส. (ธรรมอันถูกเห็นเหมือนขันธ์)

หมายเหตุ :– อุทาหรณ์ของสูตรว่า “อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ” เป็น กัมม–สาธนะทั้งหมด แต่วิเคราะห์แตกต่างกัน คือ รูปวิเคราะห์ที่มี “นํ ปสฺสติ” เป็น กัตตรูป, อวุตตกัมมสาธนะ ส่วนรูปวิเคราะห์ที่ใช้กิริยาอาขยาตว่า “ทิสฺสติ” เป็น กัมมรูป, วุตตกัมมสาธนะ. ส่วนอุทาหรณ์ว่า “ตุมฺหาทิโส, ตุมฺหาทิสี, ขนฺธาทิสา” ให้ทำทีฆะ ด้วย“จศัพท์”ในสูตร “อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ”.

๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.

รมฺโม อ.รมฺมปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธราทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท.มี ธร เป็นต้น. (หลังจากธาตุมี ธรธาตุเป็นต้น ลง รมฺมปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อปาเยสฺวปตมาเน อธิคตมคฺคาทิเก สตฺเต ธาเรตีติ ธมฺโม. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + รมฺม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมทรงไว้ ซึ่งสัตว์ ท. ผู้มีมรรคอันได้บรรลุแล้วเป็นต้น กระทำ ไม่ให้ตกไป ในอบาย ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า ธมฺม. (สภาพที่ทรงไว้)

วิ. ธรนฺติ เตนาติ ธมฺโม. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + รมฺม) (กรณสาธนะ)
ย่อมทรงไว้ ด้วยสภาพนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺม. (สภาพเป็นเครื่องทรงไว้)

วิ. สลกฺขณํ ธาเรตีติ ธมฺโม. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + รมฺม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมทรงไว้ ซึ่งลักษณะของตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺม. (ทรงลักษณะของตนไว้)

วิ. ปจฺจเยหิ ธรียตีติ ธมฺโม. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + รมฺม) (กัมมสาธนะ)
อันปัจจัย ท. ย่อมทรงไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺม. (สภาพที่ถูกปัจจัยทรงไว้)

ทำตัวรูป ปจฺจเยหิ ธรียตีติ **ธมฺโม**	ศัพท์เดิมคือ	= ธร ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธร ชื่อธาตุ	ธร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ธรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปจฺจเยหิ อันปัจจัยทั้งหลาย ธรียติ ย่อมทรงไว้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง รมฺมปัจจัย	ธรฺ + รมฺม	= ธราทีหิ รมฺโม.
ตั้ง รมฺมปัจจัย ชื่อกิต	ธรฺ + รมฺม	= อญฺเญ กิตฺ.
รมฺมปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ธรฺ + รมฺม	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ธรฺ + รฺ อมฺม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	ธ ~~รฺ~~ + ~~รฺ~~ อมฺม	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	ธฺ อ + อมฺม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธฺ ~~อ~~ + อมฺม	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	ธมฺม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ธมฺม เป็นนาม	ธมฺม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ธมฺม ลง สิปฐมาวิภัตติ	ธมฺม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ธมฺม + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	ธมฺมฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ธมฺมฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ธมฺโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ธมฺโม.** (สภาพที่ถูกปัจจัยทรงไว้, ธรรม)

วิ. กรียตีติ กมฺมํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + รมฺม) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมฺม. (สิ่งที่ถูกกระทำ, กรรม, การงาน)

วิ. วรียติ อเนนาติ วมฺมํ. (วร วรเณ ในการป้องกัน + รมฺม) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกป้องกัน ด้วยเสื้อเกราะนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวมฺม. (เสื้อเกราะเป็นเครื่องป้องกัน, เสื้อเกราะ)

ทำตัวรูป กรียตีติ **กมฺมํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กรียติ ย่อมถูกกระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง รมฺมปัจจัย	กรฺ + รมฺม	= ธราทีหิ รมฺโม.
ตั้ง รมฺมปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + รมฺม	= อญฺเญ กิตฺ.
รมฺมปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กรฺ + รมฺม	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	กรฺ + รฺ อมฺม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	ก ~~รฺ~~ + ~~รฺ~~ อมฺม	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ + อมฺม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กฺ ~~อ~~ + อมฺม	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อ	กมฺม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กมฺม เป็นนาม	กมฺม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กมฺม ลง สิปฐมาวิภัตติ	กมฺม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กมฺม + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	กมฺมฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กมฺมฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	กมฺมํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กมฺมํ.** (สิ่งที่ถูกกระทำ, กรรม, การงาน)

๕๙๐. ตสฺสีลาทีสุ ณี–ตฺว'าวี จ.

ณีตฺวาวี จ อ.ณี, ตุ และอาวีปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ตสฺสีลาทีสุ (อตฺเถสุ)** ในอรรถ ท. มี ตสฺสีล เป็นต้น. (ลง ณี, ตุ และอาวีปัจจัย ในอรรถมี ตสฺสีล เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมการการลง ณีปัจจัย ในที่สำคัญตน (อัตตมานะ) เช่น ปณฺฑิตมานี, พหุสฺสุตมานี เป็นต้น และมีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมการลงปัจจัย ๓ ตัว ในสูตรนี้ คือ ณีปัจจัย ตุปัจจัย และอาวีปัจจัย

วิ. ปิยํ ปสํสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ปิยปสํสี, ราชา. (ปิยสทฺทูปปท + ปปุพฺพ + สํส ปสํสเน ในการสรรเสริญ + ณี) อ.อันสรรเสริญ ซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รัก เป็นปกติ ของพระราชาใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.พระราชานั้น ชื่อว่าปิย–ปสํสี. (ผู้มีการสรรเสริญผู้เป็นที่รักเป็นปกติ) (ตัสสีลสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ปิยปฺปสํสนสีโล ปิยปสํสี, ราชา. (ปิยสทฺทูปปท + ปปุพฺพ + สํส ปสํสเน ในการสรรเสริญ + ณี) (ตัสสีลสาธนะ) อ.ผู้มีการสรรเสริญซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รักเป็นปกติ ชื่อว่าปิยปสํสี. (ผู้มีการสรรเสริญผู้เป็นที่รักเป็นปกติ)

วิ. ปิยปฺปสํสนธมฺโม ปิยปสํสี, ราชา. (ปิยสทฺทูปปท + ปปุพฺพ + สํส ปสํสเน ในการสรรเสริญ + ณี) (ตัสสีลสาธนะ) อ.ผู้มีการสรรเสริญซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รักเป็นธรรมดา ชื่อว่าปิยปสํสี. (ผู้มีการสรรเสริญผู้เป็นที่รักเป็นธรรมดา)

วิ. ปิยปฺปสํสเน สาธุการีติ ปิยปสํสี, ราชา. (ปิยสทฺทูปปท+ปปุพฺพ+ สํส ปสํสเน ในการสรรเสริญ + ณี)(ตัสสีละ) อ.ผู้มีปกติกระทำด้วยดี ในการสรรเสริญซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รัก ชื่อว่าปิยปสํสี. (ผู้มีปกติทำดีในการสรรเสริญผู้เป็นที่รัก)

ทำตัวรูป ปิยํ ปสํสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ **ปิยปสํสี**	ศัพท์เดิมคือ	= ปิย+ป+ สํส ปสํสเน...สรรเสริญ
ตั้ง สํส ชื่อธาตุ	ปิย + ป + สํส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปิย + ป + สํสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ปิยศัพท์ ลง อํทุติยาวิภัตติ	ปิย + อํ, ป + สํสฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปิยฺ อ + อํ, ป + สํสฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปิยฺ ~~อ~~ + อํ, ป + สํสฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปิยํ, ป + สํสฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง ณีปัจจัย	ปิยํ, ป + สํสฺ – ณี	= ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.
ตั้ง ณีปัจจัย ชื่อกิต	ปิยํ, ป + สํสฺ – ณี	= อญฺเญ กิตฺ.
ณีปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปิยํ, ป + สํสฺ – ณี	= กตฺตริ กิตฺ.

ณีปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม   ปิยํ, ป + สํสฺ – ณี   = ณาทโย เตกาลิกา.

ตั้ง ณีปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย   ปิยํ, ป + สํสฺ – ณี   = การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อี   ปิยํ, ป + สํสฺ – ณฺ อี   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ ณฺ อนุพันธ์   ปิยํ, ป + สํสฺ – ณฺ อี   = การิตานํ โณ โลปํ.

นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อี   ปิยํ, ป + สํสี   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

ปสํสิตุํ อ.อันสรรเสริญ ปิยํ ซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รัก สีลํ เป็นปกติ ยสฺส (รญฺโญ) ของพระราชาใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส   ปิยํปสํสี   = อมาทโย ปรปเทภิ.

ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส   ปิยํปสํสี   = นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.

ลบวิภัตติ   ปิย + อํ, ปสํสี   = เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

เป็นปกติ   ปิยปสํสี   = ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.

ตั้ง ปิยปสํสี เป็นนาม   ปิยปสํสี   = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ปิยปสํสี ลง สิปฐมาวิภัตติ   ปิยปสํสี + สิ   = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

ลบ สิวิภัตติ   ปิยปสํสี + สิ   = เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ปิยปสํสี.** (ผู้มีการสรรเสริญบุคคลผู้เป็นที่รักเป็นปกติ)

อรรถของกัตตุสาธนะ ๙ ประการ

(๑) **ตสฺสีลตฺถ** อรรถคือปกติของกิริยานั้น แปลว่า "ผู้มีการ...เป็นปกติ, ผู้...โดยปกติ" เช่น ธมฺมํ วทติ สีเลนาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยปกติ)

(๒) **ตทฺธมฺมตฺถ** อรรถคือความประพฤติของกิริยานั้น แปลว่า "ผู้...โดยความประพฤติ, ผู้...โดยธรรมดา" เช่น ธมฺมํ วทติ ธมฺเมนาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยความประพฤติ (โดยธรรมดา) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยความประพฤติ, ผู้กล่าวธรรมโดยธรรมดา)

(๓) **ตสฺสาธุการตฺถ** อรรถคือการกระทำกิริยานั้นด้วยดี แปลว่า "ผู้...โดยการกระทำด้วยดี" เช่น ธมฺมํ วทติ สาธุการิตายาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยการกระทำด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยการกระทำด้วยดี)

(๔) **อรหตฺถ** อรรถคือความสมควร แปลว่า "ผู้ควร..." เช่น ปริคฺคณฺหาตีติ ปริคฺคหิตา. (ปริ + คห + ตุ) ย่อมครอบครอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริคฺคหิตุ. (ผู้ควรครอบครอง) เช่นในตัวอย่างว่า "พฺราหฺมโณ พฺราหฺมณิยา

ปริคฺคหิตา” อ.พราหมณ์ เป็นผู้สมควรครอบครอง ซึ่งนางพราหมณี ย่อมเป็น.

(๕) **สกฺกตฺถ** อรรถคือความสามารถ แปลว่า “ผู้อาจ...” เช่น อุปฺปาเทตีติ อุปฺปาเทตา. (อุ + ปท + เณ + ตุ) ย่อมให้เกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฺปาเทตุ. (ผู้สามารถให้เกิดขึ้น) เช่นในตัวอย่างว่า “ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา” อ.พระผู้มีพระภาค เป็นผู้สามารถ ยังหนทาง (ข้อปฏิบัติ) อันยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น ย่อมเป็น.

(๖) **อตฺตมานตฺถ** อรรถคือการสำคัญตน แปลว่า “ผู้สำคัญตนว่า...” เช่น ปณฺฑิตํ อตฺตานํ มญฺญตีติ ปณฺฑิตมานี. (ปณฺฑิต + มน + ณี) ย่อมสำคัญ ซึ่งตน ว่าเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปณฺฑิตมานี. (ผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต)

(๗) **อาภิกฺขญฺญตฺถ** อรรถคือเสมอ แปลว่า “ผู้...เสมอ” เช่น คีตํ อภิณฺหํ คายตีติ คีตคายี. (คีต + เค + ณี) ย่อมร้อง ซึ่งเพลงขับ เนือง ๆ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคีตคายี. (ผู้ร้องเพลงเสมอ)

(๘) **อวสฺสกตฺถ** อรรถคือความแน่นอน แปลว่า “ผู้จะ...อย่างแน่นอน” เช่น กปฺปํ อวสฺสํ ฐสฺสตีติ กปฺปฏฺ–ฐายี. (กปฺป + ฐา + ณี) จักดำรงอยู่ ตลอดกัปป์ อย่างแน่นอน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากปฺปฏฺฐายี. (ผู้จะดำรงอยู่ตลอดกัป อย่างแน่นอน)

(๙) **อธมิณตฺถ** อรรถคือการติดหนี้ แปลว่า “ผู้ควร...” เช่น ททาตีติ ทายี. (ทา + ณี) ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายี. (ผู้ควรให้) เช่นในตัวอย่างว่า “ทายีสิ เม สตํ อิณํ” อ.ท่าน เป็นผู้ควรให้ ซึ่งหนี้ หนึ่งร้อย แก่เรา ย่อมเป็น.

กัตตุสาธนศัพท์ ๒

(๑) **วุตตกัตตุสาธนศัพท์** กัตตุสาธนะศัพท์ที่กล่าวอรรถกัตตาในรูปวิเคราะห์ เช่น พุชฺฌตีติ พุทฺโธ” ในรูปวิเคราะห์นี้ “พุชฺฌติ”ศัพท์เป็นกัตตุรูปที่แสดงอรรถกัตตาโดยตรง เพราะลงอาขยาตวิภัตติ(ติวิภัตติ) ในอรรถกัตตา ฉะนั้น “พุทฺโธ” ศัพท์ จึงเป็นวุตตกัตตุสาธนศัพท์ (สาธนศัพท์ที่กล่าวอรรถกัตตาอันถูกอาขยาตหรือกิตก์กล่าวถึง)

(๒) **อวุตตกัตตุสาธนศัพท์** กัตตุสาธนศัพท์ที่ไม่กล่าวอรรถกัตตาในรูปวิเคราะห์ เช่น พฺยญฺชียติ อตฺโถ เอเตหีติ พฺยญฺชนา. อ.เนื้อความ อันอักษร ท. เหล่านี้ ย่อมแสดง เพราะเหตุนั้น อ.อักษร ท.เหล่านี้ ชื่อว่าพยัญชนะ. (อักษรอันแสดงเนื้อความ) ในรูปวิเคราะห์นี้ “พฺยญฺชียติ”ศัพท์เป็นกัมมรูปที่แสดงอรรถกรรม เพราะลงอาขยาตวิภัตติ (เตวิภัตติ) ในอรรถกรรม ฉะนั้น “พฺยญฺชนา”ศัพท์ จึงเป็นอวุตตกัตตุสาธนศัพท์ (สาธนศัพท์ที่ไม่กล่าวอรรถกัตตาเพราะถูกอาขยาตหรือกิตก์กล่าวถึง)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน “ปิยปสํสี” มีดังนี้

วิ. ปิยํ ปสํสิ สีเลนาติ ปิยปสํสี ราชา, ปิยปสํสินี อิตฺถี, ปิยปสํสิ กุลํ. (ปิยสทฺทูปปท+ปปุพฺพ+สํส ปสํสเน+ณี) สรรเสริญแล้ว ซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รัก โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิยปสํสี, ปิยปิสํสินี, ปิยปสํสี. (ผู้สรรเสริญบุคคลผู้เป็นที่รักโดยปกติ)

วิ. ปิยํ ปสํสติ ธมฺเมนาติ ปิยปสํสี ราชา, ปิยปสํสินี อิตฺถี, ปิยปสํสิ กุลํ. (ปิยสทฺทูปปท+ป+ สํส ปสํสเน + ณี) ย่อมสรรเสริญ ซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รัก โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิยปสํสี, ปิยปิสํสินี, ปิยปสํสี. (ผู้สรรเสริญบุคคลผู้เป็นที่รักโดยธรรมดา)

วิ. ปิยํ ปสํสิสฺสติ สาธูติ ปิยปสํสี ราชา, ปิยปสํสินี อิตฺถี, ปิยปสํสิ กุลํ. (ปิยสทฺทูปปท+ป + สํส ปสํสเน +ณี) จักสรรเสริญ ซึ่งบุคคลผู้เป็นที่รัก ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิยปสํสี, ปิยปิสํสินี, ปิยปสํสี. (ผู้สรรเสริญบุคคลผู้เป็นที่รักด้วยดี)

วิ. พฺรหฺมํ จริตุํ สีลํ ยสฺสาติ พฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจาริ. (พฺรหฺม + จร จรเณ ในความประพฤติ +ณี) อ.อันประพฤติ ซึ่งข้อปฏิบัติอันประเสริฐ เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าพฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจารี. (ผู้มีการประพฤติข้อปฏิบัติอันประเสริฐเป็นปกติ)

วิ. พฺรหฺมํ จรติ สีเลนาติ พฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจาริ. (พฺรหฺม + จร จรเณ ในความประพฤติ + ณี) ย่อมประพฤติ ซึ่งข้อปฏิบัติอันประเสริฐ โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจารี. (ผู้ประพฤติข้อปฏิบัติอันประเสริฐโดยปกติ)

วิ. พฺรหฺมํ จรติ ธมฺเมนาติ พฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจาริ. (พฺรหฺม + จร จรเณ ในความประพฤติ + ณี) ย่อมประพฤติ ซึ่งข้อปฏิบัติอันประเสริฐ โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจารี. (ผู้ประพฤติข้อปฏิบัติอันประเสริฐโดยธรรมดา)

วิ. พฺรหฺมํ จรติ สาธูติ พฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจาริ. (พฺรหฺม + จร จรเณ ในความประพฤติ + ณี) ย่อมประพฤติ ซึ่งข้อปฏิบัติอันประเสริฐ ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพฺรหฺมจารี, พฺรหฺมจารินี, พฺรหฺมจารี. (ผู้ประพฤติข้อปฏิบัติอันประเสริฐด้วยดี)

วิ. สจฺจํ วทิตุํ สีลํ ยสฺสาติ สจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาทิ. (สจฺจสทฺทูปปท+วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด+ณี) อ.อันกล่าว ซึ่งความจริง เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าสจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาที. (ผู้มีการกล่าวความจริงเป็นปกติ)

วิ. สจฺจํ วทติ สีเลนาติ สจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาทิ. (สจฺจสทฺทูปปท + วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด+ณี) ย่อมกล่าว ซึ่งความจริง โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาที. (ผู้กล่าวความจริงโดยปกติ)

วิ. สจฺจํ วทติ ธมฺมตาย สจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาทิ. (สจฺจสทฺทูปปท + วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด+ณี)
ย่อมกล่าว ซึ่งความจริง โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาที. (ผู้กล่าวความจริงโดยธรรมดา)

วิ. สจฺจํ วทติ สาธูติ สจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาทิ. (สจฺจสทฺทูปปท+ วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณี)
ย่อมกล่าว ซึ่งความจริง ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสจฺจวาที, สจฺจวาทินี, สจฺจวาที. (ผู้กล่าวความจริงด้วยดี)

วิ. ธมฺมํ วทิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาทิ. (ธมฺมสทฺทูปปท+ วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณี)
อ.อันกล่าว ซึ่งธรรม เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาที. (ผู้มีการกล่าวธรรมเป็นปกติ)

วิ. ธมฺมํ วทติ สีเลนาติ ธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาทิ. (ธมฺมสทฺทูปปท + วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณี)
ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยปกติ)

วิ. ธมฺมํ วทติ ธมฺมตาย ธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาทิ. (ธมฺมสทฺทูปปท+ วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณี)
ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยธรรมดา)

วิ. ธมฺมํ วทติ สาธูติ ธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาทิ. (ธมฺมสทฺทูปปท + วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด+ณี)
ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม ด้วยดี เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที, ธมฺมวาทินี, ธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมด้วยดี)

วิ. สีฆํ ยาตุํ สีลํ ยสฺสาติ สีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายิ. (สีฆสทฺทูปปท + ยา คติมฺหิ ในการไป + ณี)
อ.อันไป เร็ว เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าสีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายี. (ผู้มีการไปเร็วเป็นปกติ) (แปลง อา เป็น อาย = อาการนฺตานมาโย)

วิ. สีฆํ ยาติ สีเลนาติ สีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายิ. (สีฆสทฺทูปปท + ยา คติมฺหิ ในการไป + ณี)
ย่อมไป เร็ว โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าสีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายี. (ผู้ไปเร็วโดยปกติ)

วิ. สีฆํ ยาติ ธมฺมตาย สีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายิ. (สีฆสทฺทูปปท + ยา คติมฺหิ ในการไป + ณี)
ย่อมไป เร็ว โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าสีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายี. (ผู้ไปเร็วโดยธรรมดา)

วิ. สีฆํ ยาติ สาธูติ สีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายิ. (สีฆสทฺทูปปท + ยา คติมฺหิ ในการไป + ณี) ย่อมไป เร็ว ด้วยดี เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าสีฆยายี, สีฆยายินี, สีฆยายี. (ผู้ไปเร็วด้วยดี)

วิ. ปาปํ กาตุํ สีลํ ยสฺสาติ ปาปการี, ปาปการินี, ปาปการิ. (ปาปสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) อ.อันกระทำ ซึ่งบาป เป็นปกติ ของบุคคล ใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปาปการี, ปาปการินี, ปาปการี. (ผู้มีการทำบาปเป็นปกติ)

วิ. ปาปํ กโรติ สีเลนาติ ปาปการี, ปาปการินี, ปาปการิ. (ปาปสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) ย่อมกระทำ ซึ่งบาป โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปาปการี, ปาปการินี, ปาปการี. (ผู้ทำบาปโดยปกติ)

วิ. ปาปํ กโรติ ธมฺเมนาติ ปาปการี, ปาปการินี, ปาปการิ. (ปาปสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) ย่อมกระทำ ซึ่งบาป โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปาปการี, ปาปการินี, ปาปการี. (ผู้ทำบาปโดยธรรมดา)

วิ. ปาปํ กโรติ สาธูติ ปาปการี, ปาปการินี, ปาปการิ. (ปาปสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) ย่อมกระทำ ซึ่งบาป ด้วยดี เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปาปการี, ปาปการินี, ปาปการี. (ผู้ทำบาปด้วยดี)

วิ. มาลํ กาตุํ สีลํ ยสฺสาติ มาลาการี, มาลาการินี, มาลาการิ. (มาลาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ+ณี) อ.อันกระทำ ซึ่งระเบียบ เป็นปกติ ของบุคคล ใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามาลาการี, มาลาการินี, มาลาการี. (ผู้มีการกระทำระเบียบเป็นปกติ)

วิ. มาลํ กโรติ สีเลนาติ มาลาการี, มาลาการินี, มาลาการิ. (มาลาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) ย่อมกระทำ ซึ่งระเบียบ โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาลาการี, มาลาการินี, มาลาการี. (ผู้ทำระเบียบโดยปกติ)

วิ. มาลํ กโรติ ธมฺเมนาติ มาลาการี, มาลาการินี, มาลาการิ. (มาลาสทฺทูปปท+ กร กรเณ ในการกระทำ+ณี) ย่อมกระทำ ซึ่งระเบียบ โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามาลาการี, มาลาการินี, มาลาการี. (ผู้ทำระเบียบโดยธรรมดา)

วิ. มาลํ กโรติ สาธูติ มาลาการี, มาลาการินี, มาลาการิ. (มาลาสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) ย่อมกระทำ ซึ่งระเบียบ ด้วยดี เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามาลาการี, มาลาการินี, มาลาการี. (ผู้ทำระเบียบด้วยดี)

วิ. ปณฺฑิตํ อตฺตานํ มญฺญตีติ ปณฺฑิตมานี, พาโล. (ปณฺฑิตสทฺทูปปท + มน ญาเณ ในความรู้ + ณี) ย่อมสำคัญ ซึ่งตน ว่าเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปณฺฑิตมานี. (ผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต) (ลง ณี =จศัพท์)

วิ. พหุสฺสุตํ อตฺตานํ มญฺญตีติ พหุสฺสุตมานี, พา ไล. (พหุสฺสุตสทฺทูปปท+ มน ญาเณ ในความรู้ + ณี)(ลงณี=จศัพท์) ย่อมสำคัญ ซึ่งตน ว่าเป็นผู้มีการศึกษามาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพหุสฺสุตมานี. (ผู้สำคัญตนว่าเป็นผู้มีการศึกษามาก)

วิ. ปสยฺห ปวตฺตุํ สีลํ ยสฺสาติ ปสยฺหปวตฺตา. (ปสยฺหสทฺทูปปท + ปปุพฺพ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ตุ) อ.อันข่มขี่แล้วเป็นไป เป็นปกติ ของบุคคล ใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปสยฺหปวตฺตุ. (ผู้มีการข่มขี่แล้วเป็นไปเป็นปกติ)

วิ. ปสยฺห ปวตฺติตุํ สีลํ ยสฺสาติ ปสยฺหปวตฺตา ปสยฺหปวตฺตา ไร. (ปสยฺห+ป+ วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด+ตุ) อ.อันข่มขี่แล้วกล่าว เป็นปกติ ของบุคคล ใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปสยฺหปวตฺตุ. (ผู้มีการข่มขี่แล้วกล่าวเป็นปกติ)

วิ. ภยํ ปสฺสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวิ. (ภยสทฺทูปปท+ ทิส เปกฺขเณ ในการดู +อาวี) อ.อันเห็น ซึ่งภัย เป็นปกติ ของบุคคล ใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวี. (ผู้มีการเห็นภัยเป็นปกติ) (แปลง ทิสฺ เป็น ทสฺส = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. ภยทสฺสนสีโลติ ภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวิ. (ภยสทฺทูปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + อาวี) อ.ผู้มีการเห็นซึ่งภัยเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวี. (ผู้มีการเห็นภัยเป็นปกติ)

วิ. ภยทสฺสนธมฺโมติ ภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวิ. (ภยสทฺทูปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + อาวี) อ.ผู้มีการเห็นซึ่งภัยเป็นธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวี. (ผู้มีการเห็นภัยเป็นธรรมดา)

วิ. ภยทสฺสเน สาธุการีติ ภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวิ. (ภยสทฺทูปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + อาวี) อ.ผู้มีปกติกระทำด้วยดี ในการเห็นซึ่งภัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี, ภยทสฺสาวินี, ภยทสฺสาวี. (ผู้มีปกติกระทำด้วยดีในการเห็นภัย)

วิ. อาทีนวํ ปสฺสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ อาทีนวทสฺสาวี, อาทีนวทสฺสาวินี, อาทีนวทสฺสาวิ. (อาทีนว+ ทิส เปกฺขเณ+อาวี) อ.อันเห็น ซึ่งโทษ เป็นปกติ ของบุคคล ใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าอาทีนวทสฺสาวี, อาทีนวทสฺสาวินี, อาทีนวทสฺสาวี. (ผู้มีการเห็นโทษเป็นปกติ)

หมายเหตุ :– ตัวอย่างตั้งแต่ "ปิยปสีสี" ถึง "อาทีนวทสฺสาวี" เป็น กัตตุรูป ตัสสีลสาธนะ, ตัทธัมมสาธนะ และตัสสาธุการีสาธนะ ทั้งหมด และเป็นกิตันตสมาส ประเภททุติยาตัปปุริสสมาส

ตัวอย่างการตั้งวิเคราะห์ของ “ตสฺสีล, ตทฺธมฺม และ ตสฺสาธุการี มีดังนี้

๑. **ตสฺสีล** เป็นปกติของสิ่งนั้น

๑.๑ ธมฺมํ วทิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นสมาสรูป ตัสสีลสาธนะ

อ.อันกล่าว ซึ่งธรรม เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้มีการกล่าวธรรมเป็นปกติ)

๑.๒ ธมฺมํ วทติ สีเลนาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นกัตตุรูป ตัสสีลสาธนะ

อ.บุคคลใด ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยปกติ)

๑.๓ ธมฺมวทนสีโลติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นสมาสรูป ตัสสีลสาธนะ

อ.ผู้มีการกล่าวซึ่งธรรมเป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้มีการกล่าวธรรมเป็นปกติ)

๒. **ตทฺธมฺม** เป็นความประพฤติของสิ่งนั้น, เป็นธรรมดาของสิ่งนั้น

๒.๑ ธมฺมํ วทิตุํ ธมฺโม ยสฺสาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นสมาสรูป ตัทธัมมสาธนะ

อ.อันกล่าว ซึ่งธรรม เป็นความประพฤติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้มีการกล่าวธรรมเป็นความประพฤติ)

๒.๒ ธมฺมํ วทติ ธมฺเมนาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นกัตตุรูป ตัทธัมมสาธนะ

อ.บุคคลใด ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยความประพฤติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรม โดยความประพฤติ)

๒.๓ ธมฺมวทนธมฺโมติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นสมาสรูป ตัทธัมมสาธนะ

อ.การกล่าวซึ่งธรรมเป็นความประพฤติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้มีการกล่าวธรรมเป็นความประพฤติ)

๓. **ตสฺสาธุการี** มีปกติกระทำด้วยดีซึ่งสิ่งนั้น

๓.๑ ธมฺมํ วทิตุํ สาธุการิตาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นสมาสรูป ตัสสาธุการีสาธนะ

อ.ความเป็นแห่งผู้มีปกติกระทำด้วยดี เพื่ออันกล่าว ซึ่งธรรม ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้มีปกติกระทำด้วยดีเพื่ออันกล่าวธรรม)

๓.๒ ธมฺมํ วทติ สาธุการิตายาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นกัตตุรูป ตัสสาธุการีสาธนะ

อ.บุคคลใด ย่อมกล่าว ซึ่งธรรม โดยความเป็นแห่งผู้มีปกติกระทำด้วยดี เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่า

ธมฺมวาที. (ผู้กล่าวธรรมโดยความเป็นผู้มีปกติกระทำด้วยดี)

๓.๓ ธมฺมวทเน สาธุการิตาติ ธมฺมวาที. (ธมฺม + วท + ณี) เป็นสมาสรูป ตัสสาธุการีสาธนะ อ.ความเป็นแห่งผู้มีปกติกระทำด้วยดี ในการกล่าวซึ่งธรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมวาที. (ผู้มีปกติกระทำด้วยดีในการกล่าวธรรม)

๕๙๑. สทฺท–กุธ–จล–มณฺฑตฺถ–รุจาทีหิ ยุ.

ยุ อ.ยุปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สทฺทกุธจลมณฺฑตฺถรุจาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มีธาตุอันมีอรรถการทำเสียง, การโกรธ, ความหวั่นไหว, การประดับ และรุจธาตุ เป็นต้น **ตสฺสีลาทีสุ (อตฺเถสุ)** ในอรรถ ท. มี ตสฺสีล เป็นต้น.

(ลง ยุปัจจัยหลังจากธาตุที่มีอรรถการทำเสียง, การโกรธ, ความหวั่นไหว, การประดับ และรุจธาตุ เป็นต้น ในอรรถมี ตสฺสีล เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. โฆสิตุํ สีลํ อสฺสาติ โฆสโน, โฆสนา. (ฆุส สทฺเท ในการทำเสียง + ยุ) (วุทธิ = อญฺเณสุ จ, แปลง ยุ เป็น อน)
อ.อันป่าวร้อง เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าโฆสน, โฆสนา. (ผู้มีการป่าวร้องเป็นปกติ)

วิ. โฆสนสีโลติ โฆสโน, โฆสนา. (ฆุส สทฺเท ในการทำเสียง + ยุ) (วุทธิ = อญฺเณสุ จ, แปลง ยุ เป็น อน)
อ.ผู้มีการป่าวร้องเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโฆสน, โฆสนา. (ผู้มีการป่าวร้องเป็นปกติ)

วิ. อโฆสยิ โฆสยติ โฆสยิสฺสติ วา สีเลนาติ โฆสโน, โฆสนา. (ฆุส สทฺเท ในการทำเสียง + ยุ)
ได้ป่าวร้องแล้ว ย่อมป่าวร้อง หรือจักป่าวร้อง โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโฆสน, โฆสนา. (ผู้ป่าวร้องโดยปกติ)

วิ. อโฆสยิ โฆสยติ โฆสยิสฺสติ วา ธมฺเมนาติ โฆสโน, โฆสนา. (ฆุส สทฺเท ในการทำเสียง + ยุ)
ได้ป่าวร้องแล้ว ย่อมป่าวร้อง หรือจักป่าวร้อง โดยธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโฆสน, โฆสนา. (ผู้ป่าวร้องโดยธรรมดา)

วิ. อโฆสยิ โฆสยติ โฆสยิสฺสติ วา สาธูติ โฆสโน, โฆสนา. (ฆุส สทฺเท ในการทำเสียง + ยุ)
ได้ป่าวร้องแล้ว ย่อมป่าวร้อง หรือจักป่าวร้อง ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโฆสน, โฆสนา. (ผู้ป่าวร้องด้วยดี)

ทำตัวรูป โฆสิตุํ สีลํ อสฺสาติ **โฆสโน**	ศัพท์เดิมคือ	= ฆุส สทฺเท ในการทำเสียง
ตั้ง ฆุส ชื่อธาตุ	ฆุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฆุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
โฆสิตุํ อ.อันป่าวร้อง สีลํ เป็นปกติ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถตัสสีละ	ฆุสฺ + ยุ	= สทฺทกุธจลมณฺฑตฺถรุจาทีหิ ยุ.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	ฆุสฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ฆุสฺ + ยุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ฆุสฺ + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ฆฺ ออกจากสระ อุ	ฆฺ อุ สฺ + ยุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยุปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	ฆฺ อุ → โอ สฺ + ยุ	= อญฺเญสุ จ.
แปลง ยุ เป็น อน	ฆฺ โอ สฺ + ยุ → อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โฆสน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โฆสน เป็นนาม	โฆสน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โฆสน ลง สิปฐมาวิภัตติ	โฆสน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โฆสน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	โฆสนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โฆสนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โฆสโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โฆสโน.** (ผู้มีการป่าวร้องเป็นปกติ)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "โฆสโน" มีดังนี้

วิ. ภาสิตุํ สีลมสฺสาติ ภาสโน. (ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันกล่าว เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสน. (ผู้มีอันกล่าวเป็นปกติ)

วิ. ภาสนสีโลติ ภาสโน. (ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.ผู้มีการกล่าวเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสน. (ผู้มีการกล่าวเป็นปกติ)

วิ. ภาสนธมฺโมติ ภาสโน. (ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ยุ) (ตัทธัมมสาธนะ)
อ.ผู้มีการกล่าวเป็นธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสน. (ผู้มีการกล่าวเป็นธรรมดา)

วิ. ภาสเน สาธุการีติ ภาสโน. (ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.ผู้มีปกติกระทำด้วยดี ในการกล่าว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสน. (ผู้มีปกติกล่าว)

วิ. กุชฺฌิตุํ สีลมสฺสาติ โกธโน, โกธนา, โกธนํ. (กุธ โกเป ในความโกรธ + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันโกรธ เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าโกธน, โกธนา, โกธน. (ผู้มีอันโกรธเป็นปกติ)

วิ. กุชฺฌนสีโลติ โกธโน, โกธนา, โกธนํ. (กุธ โกเป ในความโกรธ + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.ผู้มีการโกรธเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโกธน, โกธนา, โกธน. (ผู้มีการโกรธเป็นปกติ)

วิ. โรสิตุํ สีลมสฺสาติ โรสโน. (รุส โรเส ในความเกรี้ยวกราด + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันเกรี้ยวกราด เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าโรสน. (ผู้มีอันเกรี้ยวกราดเป็นปกติ)

วิ. โรสนสีโลติ โรสโน. (รุส โรเส ในความเกรี้ยวกราด + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.ผู้มีการเกรี้ยวกราดเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรสน. (ผู้มีการเกรี้ยวกราดเป็นปกติ)

วิ. จลิตุํ สีลํ ยสฺสาติ จลโน. (จล กมฺปเน ในความหวั่นไหว + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันหวั่นไหว เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าจลน. (ผู้มีอันหวั่นไหวเป็นปกติ)

วิ. จลติ สีเลนาติ จลโน. (จล กมฺปเน ในความหวั่นไหว + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมหวั่นไหว โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าจลน. (ผู้หวั่นไหวโดยปกติ)

วิ. กมฺปิตุํ สีลํ ยสฺสาติ กมฺปโน. (กปิ จลเน ในความหวั่นไหว + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันหวั่นไหว เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ากมฺปน. (ผู้มีอันหวั่นไหวเป็นปกติ)

วิ. อกมฺปิ กมฺปติ กมฺปิสฺสติ วา สีเลนาติ กมฺปโน. (กปิ จลเน ในความหวั่นไหว + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
ได้หวั่นไหวแล้ว ย่อมหวั่นไหว หรือจักหวั่นไหว โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมฺปน. (ผู้หวั่นไหวโดยปกติ)

คาถา กำหนดการลงนิคหิตอาคม (ปริภาสา)

อิการนฺตมฺหิ ธาตุสฺมึ นิจฺจํ นิคฺคหีตาคโม.

ธาตุที่มีอิอักษรเป็นที่สุด ต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุ แน่นอน

วิ. ผนฺทิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ผนฺทโน. (ผทิ กิญฺจิจลเน ในความหวั่นไหวเล็กน้อย + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันหวั่นไหว เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าผนฺทน. (ผู้มีอันหวั่นไหวเป็นปกติ)

วิ. ผนฺทติ สีเลนาติ ผนฺทโน. (ผทิ กิญฺจิจลเน ในความหวั่นไหวเล็กน้อย + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมหวั่นไหว โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าผนฺทน. (ผู้หวั่นไหวโดยปกติ)

วิ. มณฺฑยิตุํ สีลํ ยสฺสาติ มณฺฑโน. (มฑิ ภูสายํ ในการประดับ + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันประดับ เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามณฺฑน. (ผู้มีอันประดับเป็นปกติ)

วิ. มณฺฑยติ สีเลนาติ มณฺฑโน. (มฑิ ภูสายํ ในการประดับ + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมประดับ โดยปกติ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามณฺฑน. (ผู้ประดับโดยปกติ)

วิ. ภูสนสีโลติ ภูสโน, ภูสนา, ภูสนํ. (ภูส อลงฺกาเร ในการประดับ + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.ผู้มีการประดับเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูสน, ภูสนา, ภูสน. (ผู้มีการประดับเป็นปกติ)

วิ. อภูสยิ ภูสยติ ภูสยิสฺสติ วา สีเลนาติ ภูสโน, ภูสนา, ภูสนํ. (ภูส อลงฺกาเร ในการประดับ +ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
ได้ประดับแล้ว ย่อมประดับ หรือจักประดับ โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูสน, ภูสนา, ภูสน. (ผู้ประดับโดยปกติ)

วิ. อรุจฺจิ รุจฺจติ รุจฺจิสฺสติ วา สีเลนาติ โรจโน. (รุจ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
ได้รุ่งเรืองแล้ว ย่อมรุ่งเรือง หรือจักรุ่งเรือง โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรจน. (ผู้รุ่งเรืองโดยปกติ)

วิ. อโชติ โชตติ โชติสฺสติ วา สีเลนาติ โชตโน. (ชุต ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
ได้รุ่งเรืองแล้ว ย่อมรุ่งเรือง หรือจักรุ่งเรือง โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโชตน. (ผู้รุ่งเรืองโดยปกติ)

วิ. วฑฺฒิตุํ สีลมสฺสาติ วฑฺฒโน. (วฑฺฒ วฑฺฒเน ในความเจริญ + ยุ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันเจริญ เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าวฑฺฒน. (ผู้มีความเจริญเป็นปกติ)

๕๙๒. ปาราทิคมิมฺหา รู.

รู อ.รูปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปโร** เป็นเบื้องหลัง **ปาราทิคมิมฺหา** จาก คมุธาตุอันเป็นเบื้องหลังจากอุปบท อันมี ปารศัพท์ เป็นต้น **ตสฺสีลาทีสุ (อตฺเถสุ)** ในอรรถ ท. มี ตสฺสีล เป็นต้น.

(หลังจากคมุธาตุที่มีอุปบทมี ปารศัพท์เป็นต้น ลง รูปัจจัยในอรรถมี ตสฺสีล เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ธาตุนิเทสปัจจัย คือปัจจัยที่แสดงตัวธาตุ มี ๔ ตัว คือ **อิณ, ณ, อิ** และ **ติ**ปัจจัย ปัจจัยทั้ง ๔ ตัวนี้ ใส่เข้ามาเพื่อแสดงตัวธาตุ มีใช้เฉพาะในไวยากรณ์ ตัวอย่างเช่น

(๑) อิณปัจจัย เช่น คิณ (คิ + อิณ) แปลว่า “คิธาตุ” (สูตรว่า “สิลาฆหนุฐาสปธารฯ” รูป. ๓๐๗/๑๘๔)

(๒) ณปัจจัย เช่น สุณ (สุ + ณ) แปลว่า “สุธาตุ” (สูตรว่า “สิลาฆหนุฐาสปธารฯ” รูป. ๓๐๗/๑๘๔)

(๓) อิปัจจัย เช่น คมิสฺสนฺโต (คมิสฺส + อนฺโต) แปลว่า "สระที่สุด ของคมุธาตุ" (รูป. ๔๔๒/๓๒๑)

(๔) ติปัจจัย เช่น โหติสฺสโร แปลว่า "สระของหูธาตุ" (รูป. สูตรที่ ๔๙๐ หน้า ๓๙๙)

คาถาสรุป ธาตุนิเทสปัจจัย ๔

จตฺตาโร ธาตุนิทฺเทสา อิณณฺยตฺยนฺตเภทโต

คิณ สุณ คมิสฺสนฺโต โหติสฺสเรติ ญาปกํ.

ธาตุนิเทสปัจจัย มี ๔ ตัว คือ อิณ, ณ, อิ และติปัจจัย อุทาหรณ์ว่า "คิณ, สุณ, คมิสฺสนฺโต และ โหติสฺสเร" เป็นเหตุให้ทราบ

วิ. ภวปารํ คนฺตุํ สีลํ ยสฺสาติ ภวปารคู. (ภวปารสทฺทูปปท + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + รู) (ตัสสีลสาธนะ) อ.อันไป สู่ฝั่งแห่งภพ เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าภวปารคู. (ผู้มีการถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ภวปารคมนสีโลติ ภวปารคู. (ภวปารสทฺทูปปท + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + รู) (ตัสสีลสาธนะ) อ.ผู้มีการไปถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวปารคู. (ผู้มีการไปถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติ)

วิ. ภวปารคมนธมฺโมติ ภวปารคู. (ภวปารสทฺทูปปท + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + รู) (ตัทธัมมสาธนะ) อ.ผู้มีการไปถึงฝั่งแห่งภพเป็นธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวปารคู. (ผู้มีการไปถึงฝั่งแห่งภพเป็นธรรมดา)

วิ. ภวปารคมเน สาธุการีติ ภวปารคู. (ภวปารสทฺทูปปท + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + รู) (ตัสสาธุการีสาธนะ) อ.ผู้มีปกติกระทำด้วยดี ในการไปถึงฝั่งแห่งภพ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวปารคู. (ผู้มีปกติไปถึงฝั่งแห่งภพด้วยดี)

ทำตัวรูป ภวปารํ คนฺตุํ สีลํ ยสฺสาติ **ภวปารคู**	ศัพท์เดิมคือ	= ภวปาร + คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมฺ ชื่อธาตุ	ภวปาร + คมฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภวปาร + คมฺ ~~อฺ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ภวปารศัพท์ ลง อํทุติยาวิภัตติ	ภวปาร + อํ, คมฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ภวปารฺ อ + อํ, คมฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภวปารฺ ~~อ~~ + อํ, คมฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภวปารํ, คมฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง รูปัจจัย	ภวปารํ, คมฺ + รู	= ปาราทิคมิมฺหา รู.
ตั้ง รูปัจจัย ชื่อกิต	ภวปารํ, คมฺ + รู	= อญฺเญ กิตฺ.

รูปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภวปารํ, คมฺ + รู	= กตฺตริ กิตฺ.
รูปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภวปารํ, คมฺ + รู	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อู	ภวปารํ, คมฺ + รฺ อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	ภวปารํ, ค ~~มฺ~~ + ~~รฺ~~ อู	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	ภวปารํ, คฺ อ + อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภวปารํ, คฺ ~~อ~~ + อู	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ อู	ภวปารํ, คู	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

คนฺตุํ อ.อันไป ภวปารํ สู่ฝั่งแห่งภพ สีลํ เป็นปกติ ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด อตฺถิ มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ภวปารํคู	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ภวปารํคู	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	ภวปาร + ~~อํ~~, คู	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ภวปารคู	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง ภวปารคู เป็นนาม	ภวปารคู	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภวปารคู ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภวปารคู + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ภวปารคู + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ภวปารคู**. (ผู้มีการถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติ)

วิ. อนฺตคมนสีโล อนฺตคู. (อนฺตสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + รู)
อ.ผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์เป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนฺตคู. (ผู้มีการถึงที่สุดแห่งทุกข์เป็นปกติ)

วิ. เวทคมนสีโลติ เวทคู. (เวทสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + รู)
อ.ผู้มีการถึงซึ่งเวทเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวทคู. (ผู้มีการถึงซึ่งเวทเป็นปกติ)

วิ. อทฺธคมนสีโลติ อทฺธคู. (อทฺธสทฺทูปปท + คมุ คติมฺหิ ในการไป + รู)
อ.ผู้มีการถึงซึ่งทางไกลเป็นปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอทฺธคู. (ผู้มีการถึงซึ่งทางไกลเป็นปกติ)

๕๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.

รู อ.รูปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ภิกฺขาทิโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ภิกฺขธาตุ เป็นต้น **ตสฺสีลาทีสุ (อตฺเถสุ)** ในอรรถ ท. มี ตสฺสีล เป็นต้น **จ** ด้วย.

(หลังจากธาตุมี ภิกฺขธาตุ เป็นต้น ลง รูปัจจัย ในอรรถมี ตสฺสีล เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "รู" ที่ตามมามัดไว้ในสูตรนี้.

ปริภาสา การใส่บทกิริยา "อตฺถิ, ภวติ"

ยตฺถ กฺริยาปทํ น สุยฺยติ, ตตฺถ "อตฺถิ ภวตีติ สมฺพนฺโธ.

บทที่กล่าวกิริยา ไม่มีในประโยคใด, การสัมพันธ์ว่า "อตฺถิ, ภวติ" ย่อมมีในประโยคนั้น

วิ. ภิกฺขิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ภิกฺขุ. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ + รู) (รัสสะ อู เป็น อุ = กฺวจิ ธาตุฯ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันขอ เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าภิกฺขุ. (ผู้มีการขอเป็นปกติ, ภิกษุ)

วิ. อภิกฺขิ ภิกฺขติ ภิกฺขิสฺสติ วา สีเลนาติ ภิกฺขุ. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ + รู) (รัสสะ อู เป็น อุ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ได้ขอแล้ว ย่อมขอ หรือจักขอ โดยปกติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิกฺขุ. (ผู้ขอโดยปกติ, ภิกษุ)

วิ. ภิกฺขนธมฺโมติ ภิกฺขุ. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ + รู) (รัสสะ อู เป็น อุ = กฺวจิ ธาตุฯ)
อ.ผู้มีการขอเป็นธรรมดา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิกฺขุ. (ผู้มีการขอเป็นธรรมดา, ภิกษุ)

วิ. ภิกฺขเน สาธุการีติ ภิกฺขุ. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ + รู) (รัสสะ อู เป็น อุ = กฺวจิ ธาตุฯ)
อ.ผู้มีการกระทำดี ในการขอ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิกฺขุ. (ผู้มีการทำดีในการขอ, ภิกษุ)

วิ. สํสาเร ภยํ อิกฺขตีติ ภิกฺขุ. (ภยสทฺทูปปท + อิกฺข ทสฺสนงฺเกสุ ในการเห็นและเครื่องหมาย + รู) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเห็น ซึ่งภัย ในสงสาร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิกฺขุ. (ผู้เห็นภัยในสงสาร) (ลบ ย ของ ภย = เตสุ วุทฺธิฯ)

ทำตัวรูป ภิกฺขิตุํ สีลํ ยสฺสาติ **ภิกฺขุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภิกฺข ยาจเน ในการขอ
ตั้ง ภิกฺข ชื่อธาตุ	ภิกฺข	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภิกฺขฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ภิกฺขิตุํ อ.อันขอ สีลํ เป็นปกติ ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด อตฺถิ มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง รูปัจจัย	ภิกฺขฺ + รู	= ภิกฺขาทิโต จ.
ตั้ง รูปัจจัย ชื่อกิต	ภิกฺขฺ + รู	= อญฺเญ กิตฺ.
รูปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภิกฺขฺ + รู	= กตฺตริ กิตฺ.

รูปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภิกฺขุ + รู	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อู	ภิกฺขฺ + รฺ อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ รฺ อนุพันธ์	ภิกฺขฺ + รฺ อู	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
รัสสะ อู เป็น อุ	ภิกฺขฺ + อู ➝ อุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ภิกฺขุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภิกฺขุ เป็นนาม	ภิกฺขุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภิกฺขุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภิกฺขุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ภิกฺขุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขุ.** (ผู้มีการขอเป็นปกติ, ภิกษุ)

ทำตัวรูป สํสาเร ภยํ อิกฺขตีติ **ภิกฺขุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภย + อิกฺข ทสฺสเน ในการเห็น
ตั้ง อิกฺข ชื่อธาตุ	ภย, อิกฺข	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภย, อิกฺขฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง ภย ลง อํทุติยาวิภัตติ	ภย + อํ, อิกฺขฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ภยฺ อ + อํ, อิกฺขฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภยฺ ~~อ~~ + อํ, อิกฺขฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภยํ, อิกฺขฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง รูปัจจัย	ภยํ, อิกฺขฺ + รู	= ภิกฺขาทิโต จ.
ตั้ง รูปัจจัย ชื่อกิต	ภยํ, อิกฺขฺ + รู	= อญฺเญ กิตฺ.
รูปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภยํ, อิกฺขฺ + รู	= กตฺตริ กิตฺ.
รูปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภยํ, อิกฺขฺ + รู	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อู	ภยํ, อิกฺขฺ + รฺ อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ รฺ อนุพันธ์	ภยํ, อิกฺขฺ + ~~รฺ~~ อู	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
รัสสะ อู เป็น อุ	ภยํ, อิกฺขฺ + อู ➝ อุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ภยํ, อิกฺขุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

อิกฺขติ ย่อมเห็น ภยํ ซึ่งภัย สํสาเร ในสงสาร อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	ภยอิกฺขุ	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	ภยอิกฺขุ	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.

ลบวิภัตติ	ภย + ~~อํ~~, อิกฺขุ	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	ภยอิกฺขุ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ลบ ย ของ ภยศัพท์	ภ ~~ย~~ อิกฺขุ	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อ อิกฺขุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ ~~อ~~ อิกฺขุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ภิกฺขุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภิกฺขุ เป็นนาม	ภิกฺขุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภิกฺขุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภิกฺขุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ภิกฺขุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ภิกฺขุ**. (ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร, ภิกษุ)

วิ. วิชานนสีโลติ วิญฺญู. (วิปุพฺพ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ญฺ สทิสเทวภาวะ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน)
อ.ผู้มีปกติรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิญฺญู. (ผู้มีปกติรู้)

วิ. วิชานิตุํ สีลํ ยสฺสาติ วิญฺญู. (วิปุพฺพ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ญฺ สทิสเทวภาวะ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน)
อ.อันรู้ เป็นปกติ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าวิญฺญู. (ผู้มีการรู้เป็นปกติ, บัณฑิต)

วิ. สพฺพํ ชานาตีติ สพฺพญฺญู. (สพฺพสทฺทูปปท + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมรู้ ซึ่งสิ่งทั้งปวง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสพฺพญฺญู. (ผู้รู้สิ่งทั้งปวง, พระพุทธเจ้า) (กัตตุสาธนะ)

วิ. มตฺตํ ชานาตีติ มตฺตญฺญู. (มตฺตสทฺทูปปท + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมรู้ ซึ่งประมาณ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามตฺตญฺญู. (ผู้รู้จักประมาณ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ธมฺมํ ชานาตีติ ธมฺมญฺญู. (ธมฺมสทฺทูปปท + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมรู้ ซึ่งธรรม(เหตุ) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมฺมญฺญู. (ผู้รู้ธรรม, ผู้รู้จักเหตุ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อตฺถํ ชานาตีติ อตฺถญฺญู. (อตฺถสทฺทูปปท + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมรู้ ซึ่งอรรถ (ผล) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺถญฺญู. (ผู้รู้อรรถ, ผู้รู้จักผล) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กาลํ ชานาตีติ กาลญฺญู. (กาลสทฺทูปปท + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมรู้ ซึ่งกาล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากาลญฺญู. (ผู้รู้จักกาล) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กตํ ชานาตีติ กตญฺญู. (กตสทฺทูปปท + ญา อวโพธเน ในการรู้ + รู) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมรู้ ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตญฺญู. (ผู้รู้อุปการะที่บุคคลอื่นกระทำแล้ว)

ทำตัวรูป กตํ ชานาตีติ **กตญฺญู**	ศัพท์เดิมคือ	= กต + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อธาตุ	กต + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง กต ลง อํทุติยาวิภัตติ	กต + อํ, ญา	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	กตฺ อ + อํ, ญา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กตฺ ~~อ~~ + อํ, ญา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	กตํ, ญา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง รูปัจจัย	กตํ, ญา + รู	= ภิกฺขาทิโต จ.
ตั้ง รูปัจจัย ชื่อกิต	กตํ, ญา + รู	= อญฺเญ กิตฺ.
รูปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กตํ, ญา + รู	= กตฺตริ กิตฺ.
รูปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กตํ, ญา + รู	= ญาทิโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อู	กตํ, ญา + รฺ อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ รฺอนุพันธ์	กตํ, ญา + ~~รฺ~~ อู	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อา	กตํ, ญฺ อา + อู	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กตํ, ญฺ ~~อา~~ + อู	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ อู	กตํ, ญู	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ชานาติ ย่อมรู้ (ปเรน ปุคฺคเลน) กตํ (อุปการํ) ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	กตํญู	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	กตํญู	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	กต + ~~อํ~~, ญู	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	กตญู	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	กต ญฺ–ญู	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง กตญฺญู เป็นนาม	กตญฺญู	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กตญฺญู ลง สิปฐมาวิภัตติ	กตญฺญู + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	กตญฺญู + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กตญฺญู.** (ผู้รู้อุปการะที่บุคคลอื่นกระทำแล้ว, กตัญญู)

๕๙๔. หนฺตฺยาทีนํ ณุโก.

ณุโก อ.ณุกปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **อนฺเต** ในที่สุด **หนฺตฺยาทีนํ (ธาตูนํ)** แห่งธาตุ ท. มี หนธาตุ เป็นต้น **ตสฺสีลาทีสุ (อตฺเถสุ)** ในอรรถ ท. มี ตสฺสีล เป็นต้น.

(ลง ณุกปัจจัยในที่สุดธาตุมี หนธาตุ เป็นต้น ในอรรถมี ตสฺสีล เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อาหนนสีโล อาฆาตุโก. (อาปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ณุก) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.ผู้มีการเบียดเบียนเป็นปกติ ชื่อว่าอาฆาตุก. (ผู้มีการเบียดเบียนเป็นปกติ)

ทำตัวรูป อาหนนสีโล **อาฆาตุโก**	ศัพท์เดิมคือ	= อา+หน หึสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อธาตุ	อา + หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อาหนนสีโล อ.ผู้มีการเบียดเบียนเป็นปกติ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณุกปัจจัย	อา + หนฺ + ณุก	= หนฺตฺยาทีนํ ณุโก.
ตั้ง ณุกปัจจัย ชื่อกิต	อา + หนฺ + ณุก	= อญฺเญ กิตฺ.
ณุกปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อา + หนฺ + ณุก	= กตฺตริ กิตฺ.
ณุกปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อา + หนฺ + ณุก	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณุกปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	อา + หนฺ + ณุก	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อุ	อา + หนฺ + ณฺ อุก	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	อา + หนฺ + ~~ณฺ~~ อุก	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง หนฺ เป็น ฆาต	อา + หนฺ → ฆาต + อุก	= หนสฺส ฆาโต.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	อา + ฆาตฺ อ + อุก	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อา + ฆาตฺ ~~อ~~ + อุก	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อา + ฆาตุก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อาฆาตุก เป็นนาม	อาฆาตุก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อาฆาตุก ลง สิปฐมาวิภัตติ	อาฆาตุก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อาฆาตุก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	อาฆาตุกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ อาฆาตุกฺ ฺอ + โอ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ อาฆาตุโก = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **อาฆาตุโก.** (ผู้มีการเบียดเบียนเป็นปกติ)

วิ. กรณสีโล การุโก, สิปฺปี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณุก) (วุทธิ อ เป็น อา = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต)
อ.ผู้มีการกระทำเป็นปกติ ชื่อว่าการุก, ได้แก่ผู้มีศิลปะ. (นายช่าง)

วิ. ภายนสีโล ภีรุโก. (ภี ภเย ในความกลัว + ณุก) (ลง รฺอาคม = ยวมทนตรลา จาคมา)
อ.ผู้มีความกลัวเป็นปกติ ชื่อว่าภีรุก. (ผู้มีความกลัวเป็นปกติ)

วิ. อาวนสีโล อาวุโก, ปิตา. (อว รกฺขเณ ในการรักษา + ณุก) (วุทธิ อ เป็น อา = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต)
อ.ผู้มีปกติรักษา ชื่อว่าอาวุก, ได้แก่บิดา. (ผู้มีปกติรักษา, บิดา)

๕๙๕. สํหน'ญฺญาย วา โร โฆ.

โร อ.รปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สํหนา** จากหนธาตุอันมี สํ อุปสัคเป็นบทหน้าด้วย **อญฺญาย (ธาตุยา) วา** จากธาตุอื่นด้วย, **โฆ** อ.การแปลงเป็น ฆ (แห่ง หนธาตุ) **โหติ** ย่อมมี **วา** ด้วย.

(หลังจากหนธาตุที่มี สํ อุปสัคเป็นบทหน้าและจากธาตุอื่น ลง รปัจจัย และแปลง หนธาตุเป็น ฆ)

สูตรนี้มี ๕ บท คือ สํหนา, อญฺญาย, วา, โร, โฆ. เป็น **ปัจจยวิธิ และอาเทสวิธิสูตร. วาศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมการลง รปัจจัย หลังจาก หนธาตุที่มี สํ อุปสัคเป็นบทหน้า และหลังจากธาตุอื่น เช่น ปริขา (ปริ + ขนฺ +ร), อนฺตโก (อนฺต + กร + ร). อีกอย่างหนึ่ง มีอรรถ **วิกปฺปน** ความไม่แน่นอน หมายความว่า หลังจาก หนธาตุที่มี สํ อุปสัคเป็นบทหน้า ลง รปัจจัย และแปลง หน เป็น ฆ บ้าง รูปที่ไม่ลง รปัจจัย และไม่แปลงหนธาตุเป็น ฆ ก็มี เช่น สงฺฆาโต. (สํ + หน + ณ) นอกจากนี้ ยังสามารถลง รปัจจัย หลังจาก หนธาตุที่มีบทอื่นที่ไม่ใช่ สํ อุปสัคเป็นบทหน้า แล้วแปลง หน เป็น ฆ ได้ เช่น ปฏิโฆ (ปฏิ + หน + ร) ความคับแค้นใจ.

วิ. สํหนติ สมคฺคํ กมฺมํ สมุปคจฺฉตีติ สํโฆ. (สํปุพฺพ+ หน หึสาคตีสุ ในเบียดเบียนและการไป + ร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเข้าถึง ซึ่งกรรม อันพร้อมเพียงกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสํฆ. (พระสมมุติสงฆ์)

วิ. สมฺมเทว กิเลสทรเถ หนตีติ สํโฆ. (สํปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในเบียดเบียนและการไป + ร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมฆ่า ซึ่งกิเลสอันเร่าร้อน ท. ด้วยดีนั่นเทียว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสํฆ. (พระอริยสงฆ์)

ทำตัวรูป สมฺมเทว กิเลสทรเถ หนตีติ **สํโฆ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+ หน หึสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อธาตุ	สํ + หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

หนติ ย่อมฆ่า กิเลสทรเถ ซึ่งกิเลสอันเร่าร้อน ท. สมฺมา เอว ด้วยดีนั่นเทียว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากหนธาตุ ลง รปัจจัย	สํ + หนฺ + ร	= สํหนญฺญาย วา โร โฆ.
ตั้ง รปัจจัย ชื่อกิต	สํ + หนฺ + ร	= อญฺเญ กิตฺ.
รปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สํ + หนฺ + ร	= กตฺตริ กิตฺ.
รปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สํ + หนฺ + ร	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง หนฺ เป็น ฆ	สํ + หนฺ → ฆ + ร	= สํหนญฺญาย วา โร โฆ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	สํ + ฆ + รฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ รฺ อนุพันธ์	สํ + ฆ + ~~รฺ~~ อ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ฆฺ ออกจากสระ อ	สํ + ฆฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํ + ฆฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฆฺ ไปประกอบกับสระ อ	สํฆ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สํฆ เป็นนาม	สํฆ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สํฆ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สํฆ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สํฆ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฆฺ ออกจากสระ อ	สํฆฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํฆฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฆฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สํโฆ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สํโฆ**. (พระสงฆ์)

วิ. อารมฺมเณ ปฏิหญฺญตีติ ปฏิโฆ, โทโส. (ปติปุพฺพ+ หน หึสาคตีสุ ในเบียดเบียนและการไป + ร) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเคียดแค้น ในอารมณ์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิฆะ, ได้แก่โทสะ. (ความคับแค้น)

วิ. สมนฺตโต นครสฺส พาหิเย ขญฺญตีติ ปริขา. (ปริปุพฺพ + ขนุ อวธารเณ ในการขุด + ร + อา) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกขุด ในภายนอก แห่งเมือง โดยรอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริขา. (คูเมือง)

วิ. อนฺตํ กโรตีติ อนฺตโก, มจฺจุ. (อนฺตสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ร) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) ย่อมกระทำ ซึ่งที่สุด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนฺตก, ได้แก่ความตาย. (ความตาย)

วิ. สห อวยเวน หนติ คจฺฉตีติ สงฺฆาโต. (สํปุพฺพ + หน คติมฺหิ ในการไป + ณ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมไป กับ ด้วยส่วน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺฆาต. (การสะสม, ชื่อเรือน) (แปลง หน เป็น ฆาต = หนสฺส ฆาโต)

๕๙๖. นนฺทาทีหิ ยุ.

ยุ อ.ยุปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **นนฺทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี นนฺท เป็นต้น **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท.

(หลังจากธาตุมี นนฺทธาตุ เป็นต้น ลง ยุปัจจัยในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. นนฺทียเต นนฺทนํ, วนํ. (นนฺท สมิทฺธิยํ ในความบริบูรณ์, นนฺทเน ในความเพลิดเพลิน + ยุ) (ภาวสาธนะ) อันเขา เพลิดเพลินอยู่ ชื่อว่านนฺทน, ได้แก่ป่า. (ความเพลิดเพลิน)

วิ. อนนฺทียิตฺถ นนฺทียติ นนฺทียิสฺสติ นนฺทิตพฺพนฺติ วา นนฺทนํ, วนํ. (นนฺท นนฺทเน ในความยินดี + ยุ) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกเพลิดเพลินแล้ว ย่อมถูกเพลิดเพลิน จักถูกเพลิดเพลิน หรือพึงถูกเพลิดเพลิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านนฺทน, ได้แก่ป่า. (สิ่งที่ถูกเพลิดเพลิน)

ทำตัวรูป นนฺทียเต **นนฺทนํ**	ศัพท์เดิมคือ	= นนฺท นนฺทเน ใน...เพลิดเพลิน
ตั้ง นนฺท ชื่อธาตุ	นนฺท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นนฺทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
นนฺทียเต อันเขา เพลิดเพลินอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถภาวะ	นนฺทฺ + ยุ	= นนฺทาทีหิ ยุ.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	นนฺทฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	นนฺทฺ + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	นนฺทฺ + ยุ → อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	นนฺทน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง นนฺทน เป็นนาม	นนฺทน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง นนฺทน ลง สิปฐมาวิภัตติ	นนฺทน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	นนฺทน + สิ ➔ อํ	= สี.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	นนฺทนฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นนฺทนฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	นนฺทนํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นนฺทนํ.** (ความเพลิดเพลิน)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "นนฺทนํ" มีดังนี้

วิ. คยฺหตีติ คหณํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ยุ) (กัมมสาธนะ)
อันเขา ย่อมถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคหณ. (ถูกถือเอา)

วิ. คยฺหตีติ คณฺหนํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา +ณฺหา+ยุ) (กัมมสาธนะ) (ลง ณฺหาปัจจัย = คหาทิโต ปฺปณฺหา)
อันเขา ย่อมถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคณฺหน. (ถูกถือเอา) (เพราะณฺหาปัจจัย ลบ หฺ ที่สุดธาตุ = หโลโปฯ)

วิ. คหณียํ คหณํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ยุ) (กัมมสาธนะ)
อ.สิ่งที่ถูกถือเอา ชื่อว่าคหณ. (ถูกถือเอา)

วิ. คหณียํ คณฺหนํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ยุ) (กัมมสาธนะ) (ลบ หฺ ที่สุดธาตุ)
อ.สิ่งที่ถูกถือเอา ชื่อว่าคณฺหน. (ถูกถือเอา)

วิ. จริตพฺพํ จรณํ. (จร จรเณ ในความประพฤติ + ยุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การประพฤติ ชื่อว่าจรณ. (การประพฤติ)

วิ. ภูยเต ภวนํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ยุ) (ภาวสาธนะ)
ความเป็นอยู่ ชื่อว่าภวน. (การเป็นอยู่)

วิ. หูยเต หวนํ. (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง + ยุ) (ภาวสาธนะ)
ย่อมบูชา ชื่อว่าหวน. (การบูชา)

วิ. รุนฺธิตพฺพํ รุนฺธนํ, โรธนํ วา. (รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น + ยุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การปิดกั้น ชื่อว่ารุนฺธน, โรธน. (การปิดกั้น)

วิ. ภุญฺชิตพฺพํ ภุญฺชนํ โภชนํ วา. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ยุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การกิน ชื่อว่าภุญฺชน, โภชน. (การกิน)

วิ. พุชฺฌิตพฺพํ พุชฺฌนํ, โพธนํ วา. (พุธ อวโพธเน ในการรู้ + ยุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การรู้ ชื่อว่าพุชฺฌน, โพธน. (การรู้)

วิ. สูยติ สวณํ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ยุ) (ภาวสาธนะ)
ฟังอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสวณ. (การฟัง)

วิ. สุติ สวณํ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ยุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การฟัง ชื่อว่าสวณ. (การฟัง)

วิ. ปาปียตีติ ปาปุณนํ. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง–บรรลุ + อุณา + ยุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปุณน. (ถูกให้ถึง) (ลง อุณาปัจจัย = สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ)

วิ. ปาปียตีติ ปาปนํ. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง–บรรลุ + ยุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปน. (ถูกให้ถึง)

วิ. ปาลียตีติ ปาลนํ. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ยุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลน. (เป็นที่อันเขารักษา)

๕๙๗. กตฺตุ–กรณ–ปเทเสสุ จ.

ยุ อ.ยุปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **กตฺตุกรณปเทเสสุ จ** ในอรรถกัตตุ กรณะ และอธิกรณะ ท. ด้วย.

(ลง ยุปัจจัย ในอรรถกัตตุ กรณะ และอธิกรณะ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร**. **จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือให้ลงยุปัจจัยในอรรถสัมปทานและอปาทานด้วย เช่น สมฺมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมฺปทานํ (สํ + ป + ทา + ยุ), อเปจฺจ เอตสฺมา อาททาตีติ อปาทานํ (อป + อา + ทา + ยุ).

วิ. รชํ หรตีติ รโชหรณํ, โตยํ. (รชสทฺทูปปท + หร หรเณ ในการนำไป + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมนำไป ซึ่งธุลี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารโชหรณ, ได้แก่น้ำ. (สิ่งที่นำธุลีไป) (แปลง อ เป็น โอ = เอเตสโม โลเป)

ทำตัวรูป รชํ หรตีติ **รโชหรณํ**	ศัพท์เดิมคือ	= รช + หร หรเณ ในการนำไป
ตั้ง หร ชื่อธาตุ	รช, หร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รช, หรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง รชศัพท์ ลง อํทุติยาวิภัตติ	รช + อํ, หรฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	รชฺ อ + อํ, หรฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รชฺ ~~อ~~ + อํ, หรฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อ	รชํ, หรฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถกัตตา	รชํ, หรฺ + ยุ	= กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	รชํ, หรฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	รชํ, หรฺ + ยุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	รชํ, หรฺ + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	รชํ, หรฺ + ยุ → อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
หลังจากรันตธาตุ แปลง น เป็น ณ	รชํ, หรฺ + อ น → ณ	= รหาทิโต ณ.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	รชํ, หรณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หรติ ย่อมนำไป รชํ ซึ่งธุลี อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	รชํหรณ	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	รชํหรณํ	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	รช + ~~อํ~~, หรณ	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	รชหรณ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	รชฺ อ หรณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เมื่อลบวิภัตติแล้ว แปลง อ เป็น โอ	รชฺ อ → โอ หรณ	= เอเตสโม โลเป.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ โอ	รโชหรณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง รโชหรณ เป็นนาม	รโชหรณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง รโชหรณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	รโชหรณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	รโชหรณ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	รโชหรณฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รโชหรณฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	รโชหรณํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รโชหรณํ**. (สิ่งที่นำธุลีไป)

วิ. อารมฺมณํ วิชานาตีติ วิญฺญาณํ, วิชานนํ วา. (วิปุพฺพ + ญา อวคมเน ในการรู้ + ยุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ ซึ่งอารมณ์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิญฺญาณ, วิชานน. (สภาพที่รู้อารมณ์, วิญญาณ, จิต)

ทำตัวรูป อารมฺมณํ วิชานาตีติ **วิญฺญาณํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ญา อวโพธเน ในการรู้
ตั้ง ญา ชื่อธาตุ	วิ + ญา	= ภูวาทโย ธาตโว.
วิชานาติ ย่อมรู้ อารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถกัตตา	วิ + ญา + ยุ	= กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	วิ + ญา + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วิ + ญา + ยุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	วิ + ญา + ยุ	= ญาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	วิ + ญา + ยุ → อน	= นุทาทีหิ ยุณฺวูนฯ
แปลง น ของ อน เป็น ณ	วิ + ญา + อ น → ณ	= รหาทิโต ณ.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อา	วิ + ญฺ อา + อณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	วิ + ญฺ ~~อา~~ + อณ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว ทีฆะสระหลัง	วิ + ญฺ + อ → อา ณ	= ทีฆํ.
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ อา	วิ + ญาณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ญฺ สทิสเทฺวภาวะ	วิ + ญฺ–ญาณ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง วิญฺญาณ เป็นนาม	วิญฺญาณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วิญฺญาณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิญฺญาณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วิญฺญาณ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	วิญฺญาณฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิญฺญาณฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	วิญฺญาณํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วิญฺญาณํ.** (วิญญาณ, จิต, สภาพที่รับรู้อารมณ์)

ตัวอย่างที่มีวิธีทำตัวรูปเหมือน "วิญฺญาณํ" มีดังนี้

วิ. ฆายตีติ ฆานํ. (ฆา คนฺโธปาทาเน ในการถือเอาซึ่งกลิ่น + ยุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสูดดม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฆาน. (จมูก)

วิ. ฌายตีติ ฌานํ. (เฌ จินฺตายํ ในความคิด–การเพ่ง + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง เอ เป็น อา = กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมเพ่งพินิจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฌาน. (ฌาน, การเพ่ง)

วิ. กโรติ เตนาติ กรณํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมกระทำ ด้วยวัตถุนั้น เพราะเหตุนั้น อ.วัตถุนั้น ชื่อว่ากรณ. (เป็นเครื่องกระทำ, เครื่องทำ, เครื่องมือ)

วิ. ยถาสรูปํ สทฺทา พฺยากรียนฺติ เอเตนาติ พฺยากรณํ. (วิ+อาปุพฺพ+ กร กรเณ ในการกระทำ + ยุ) (กรณสาธนะ)
อ.ศัพท์ ท. ย่อมถูกกล่าว ตามสภาพของตน ด้วยคัมภีร์นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพฺยากรณ. (คัมภีร์ไวยากรณ์)

ทำตัวรูป ยถาสรูปํ สทฺทา พฺยากรียนฺติ เอเตนาติ **พฺยากรณํ** ศัพท์เดิมคือ = วิ+อา+ กร กรเณ ในการกระทำ

ตั้ง กร ชื่อธาตุ	วิ + อา + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิ + อา + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สทฺทา อ.ศัพท์ ท. พฺยากรียนฺติ ย่อมถูกกล่าว ยถาสรูปํ ตามสภาพของตน เอเตน (คนฺเถน) ด้วยคัมภีร์นี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถกรณะ	วิ + อา + กรฺ + ยุ	= กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	วิ + อา + กรฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	วิ + อา + กรฺ + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	วิ + อา + กรฺ + ยุ → อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
หลังจากรันตธาตุ แปลง น เป็น ณ	วิ + อา + กรฺ + อ น → ณ	= รหาทิโต ณ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อิ	วฺ อิ + อา + กรฺ + อณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง แปลง อิ เป็น ยฺ	วฺ อิ → ยฺ + อา + กรฺ + อณ	= อิวณฺโณ ยํ นวา.
แปลง วฺ เป็น พฺ	วฺ → พฺ ยฺ + อา + กรฺ + อณ	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	พฺยากรณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง พฺยากรณ เป็นนาม	พฺยากรณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง พฺยากรณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	พฺยากรณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	พฺยากรณ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	พฺยากรณฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พฺยากรณฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	พฺยากรณํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พฺยากรณํ**. (คัมภีร์ไวยากรณ์)

วิ. ปูรยติ เตนาติ ปูรณํ. (ปูร ปูรเณ ในการให้เต็ม + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมให้เต็ม ด้วยวัตถุนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปูรณ. (วัตถุเป็นเครื่องให้เต็ม)

วิ. ทียติ อเนนาติ ทานํ. (ทา ทาเน ในการให้ + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกให้ ด้วยเจตนานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาน. (เจตนาเป็นเหตุอันเขาให้)

วิ. ปมียติ อเนนาติ ปมาณํ. (ปปุพฺพ + มา ปริมาเณ ในการนับ–ชั่ง–ตวง + ยุ)
ย่อมถูกคำนวณ ด้วยวัตถุนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปมาณ. (วัตถุเป็นเครื่องคำนวณ, ประมาณ)

วิ. วุจฺจติ อเนนาติ วจนํ. (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกกล่าว ด้วยคำพูดนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวจน. (คำพูด)

วิ. ปนูทติ อเนนาติ ปนูทโน. (ปปุพฺพ+ นุท วิโนทเน ในการบรรเทา +ยุ) (กรณสาธนะ) (ทีฆะอุ เป็นอู=กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมบรรเทา ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปนูทน. (เป็นเครื่องบรรเทา)

วิ. ปนุชฺชเต อเนนาติ ปนูทโน. (ปปุพฺพ + นุท วิโนทเน ในการบรรเทา + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกบรรเทา ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปนูทน. (สิ่งที่เป็นเครื่องบรรเทา)

วิ. สูทติ อเนนาติ สูทโน. (สูท ปคฺฆรเณ ในการไหล + ยุ) (กัตตุรูป, กรณสาธนะ)
ย่อมไหล ด้วยสิ่งนี้ พราะเหตุนั้น ชื่อว่าสูทน. (เป็นเครื่องไหล)

วิ. สุชฺชเต อเนนาติ สูทโน. (สูท ปคฺฆรเณ ในการไหล + ยุ) (กัมมรูป, กรณสาธนะ)
ย่อมถูกรด ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสูทน. (สิ่งที่เป็นเครื่องรด)

วิ. สุณาติ เอเตนาติ สวณํ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ยุ) (กัตตุรูป, กรณสาธนะ)
ย่อมฟัง ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสวณ. (เป็เนเครื่องฟัง, หู) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อญฺเญสุ จ)

วิ. สูยติ เอเตนาติ สวณํ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ยุ) (กัมมรูป, กรณสาธนะ)
ย่อมถูกได้ยิน ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสวณ. (สิ่งที่เป็นเครื่องได้ยิน, หู) (แปลง โอ เป็น อว = โอ อว สเร)

วิ. ลุนาตีติ ลวนํ, ลวณํ, โลณํ วา. (ลู เฉทเน ในการตัด + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว)
ย่อมตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลวน, ลวณ, โลณ. (เกลือ)

วิ. ลูยติ อเนนาติ ลวนํ, ลวณํ, โลณํ วา. (ลู เฉทเน ในการตัด + ยุ) (กัมมรูป, กรณสาธนะ)
ย่อมถูกตัด ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลวน, ลวณ, โลณ. (เกลือ)

วิ. นยตีติ นยนํ. (นี นเย ในการนำไป + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อี เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านยน. (นัยน์ตา)

วิ. นียติ เอเตนาติ นยนํ. (นี นเย ในการนำไป + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกนำไป ด้วยดวงตานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านยน. (นัยน์ตาเป็นเครื่องนำไป)

วิ. ปุนาตีติ ปวโน. (ปู ปวเน ในการชำระ + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อู เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว)
ย่อมชำระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวน. (ไฟ)

วิ. ปูยเต อเนนาติ ปวโน. (ปู ปวเน ในการชำระ + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกชำระ ด้วยไฟนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวน. (ไฟเป็นเครื่องชำระ)

วิ. สเมติ ปาปํ อเนนาติ สมโณ, สมณํ. (สมุ อุปสเม ในความสงบ + ยุ) (กรณสาธนะ)
ยังบาป ย่อมให้สงบ ด้วยธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมณ. (สมโณ. ปุํ = ภิกษุ, สมณํ. นปุํ. = สมณธรรม)

วิ. สมียติ ปาปํ อเนนาติ สมโณ, สมณํ. (สมุ อุปสเม ในความสงบ + ยุ) (กรณสาธนะ)
อ.บาป ย่อมถูกให้สงบ ด้วยธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมณ. (สมโณ. ปุํ = ภิกษุ, สมณํ. นปุํ. = สมณธรรม)

วิ. ภาเวติ เอตายาติ ภาวนา. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + เณ + ยุ + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้เจริญ ด้วยธรรมชาตินั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวนา. (ธรรมชาติเป็นเครื่องให้เจริญ, ภาวนา)

วิ. ภาวียติ เอตายาติ ภาวนา. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + เณ + ยุ + อา) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกให้เจริญ ด้วยธรรมชาตินั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวนา. (ธรรมชาติเป็นเครื่องถูกให้เจริญ, ภาวนา)

ทำตัวรูป ภาเวติ เอตายาติ **ภาวนา**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภาเวติ ย่อมให้เจริญ เอตาย (ธมฺมชาติยา) ด้วยธรรมชาตินั่น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุปัจจัย ลง ยุปัจจัย	ภาเว + ยุ	= กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	ภาเว + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.

ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภาเว + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	ภาเว + ยุ ➝ อน	= นุทาทีหิ ยุณฺวูนฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ เอ	ภาวฺ เอ + อน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวฺ ~~เอ~~ + อน	= สรา สเร โลปํฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภาวน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	ภาวน + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ภาวนฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวนฺ ~~อ~~ + อา	= สรา สเร โลปํฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อา	ภาวนา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาวนา เป็นนาม	ภาวนา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภาวนา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาวนา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ภาวนา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ภาวนา**. (ธรรมชาติเป็นเครื่องให้เจริญ, ภาวนา)

วิ. ปาเจตีติ ปาจนํ, ปาจาปนํ. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + เณ, ณาเป + ยุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้หุง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจน, ปาจาปน. (ไฟอันให้หุง)

วิ. ปาจียติ เอเตนาติ ปาจนํ, ปาจาปนํ. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + เณ, ณาเป + ยุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกให้หุง ด้วยไฟนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจน, ปาจาปน. (ไฟอันเป็นเหตุให้หุง)

วิ. ติฏฺฐติ ตสฺมินฺติ ฐานํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ยุ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมตั้งอยู่ ในที่นั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฐาน. (ที่เป็นที่ตั้ง, ฐาน)

วิ. สยติ ตสฺมินฺติ สยนํ, เสนํ วา. (สิ สเย ในการนอน + ยุ) (อธิกรณสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)
ย่อมนอน ในที่นั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยน, เสน. (ที่เป็นที่นอน)

วิ. อจฺฉติ ตสฺมินฺติ อาสนํ. (อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + ยุ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมเข้าไปใกล้ ในที่นั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาสน. (ที่เป็นที่นั่ง, อาสนะ)

วิ. อธิกรียติ เอตฺถาติ อธิกรณํ. (อธิปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ยุ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมถูกอาศัยกระทำ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิกรณ. (ที่เป็นที่อาศัยกระทำ, อธิกรณ์)

วิ. สมฺมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมฺปทานํ. (สํ+ปปุพฺพ + ทา ทาเน ในการให้ + ยุ) (สัมปทานสาธนะ)
ย่อมให้ โดยประการ ด้วยดี แก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺปทาน. (เป็นที่มอบให้ด้วยดี, ผู้รับ)

วิ. อเปจฺจ เอตสฺมา อาททาตีติ อปาทานํ. (อป+อาปุพฺพ + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยุ) (อปาทานสาธนะ) หลีกไปแล้ว จากที่นี้ ย่อมถือเอา (ซึ่งที่อื่น) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอปาทาน. (ที่เป็นแดนหลีกออก)

หมายเหตุ : ยุปัจจัย ลงได้ครบทั้ง ๗ สาธนะ คือ ลงด้วยสูตร “นนฺทาทีหิ ยุ” ลงได้ ๒ สาธนะ ได้แก่ (๑) ภาวะ (๒) กรรม และลงด้วยสูตร “กตฺตุกรณปเทเสสุ จ” ลงได้ ๕ สาธนะได้แก่ (๑) กัตตุ (๒) กรณะ (๓) อธิกรณะ (๔) สัมปทาน และ(๕) อปาทาน เฉพาะสัมปทานกับอปาทาน ลงด้วย “จศัพท์” ในสูตร “กตฺตุกรณปเทเสสุ จ”

๕๙๘. สญฺญายํ ทา–ธาโต อิ.

อิ อ.อิปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ทาธาโต** จาก ทาธาตุและธาธาตุ ท. **สญฺญายํ** ในที่กล่าวชื่อ. (หลังจาก ทาธาตุและธาธาตุ ลง อิปัจจัย ในที่กล่าวชื่อ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อาทียตีติ อาทิ. (อาปุพฺพ + ทา ทาเน ในการให้ + อิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกถือเอาเบื้องแรก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาทิ. (เบื้องแรก, เบื้องต้น)

ทำตัวรูป อาทียตีติ **อาทิ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	อา + ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
อาทียติ ย่อมถูกถือเอาเบื้องแรก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อิปัจจัยในอรรถกรรม	อา + ทา + อิ	= สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
ตั้ง อิปัจจัย ชื่อกิต	อา + ทา + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อา + ทา + อิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	อา + ทฺ อา + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อา + ทฺ ~~อา~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อาทิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อาทิ เป็นนาม	อาทิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อาทิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อาทิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	อาทิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อาทิ.** (เบื้องแรก, เบื้องต้น, เป็นต้น)

วิ. อุปาทิยติ อตฺตโน อารมฺมณํ คณฺหาตีติ อุปาทิ. (อุป+อาปุพฺพ + ทา ทาเน ในการให้ + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถือเอา ซึ่งอารมณ์ ของตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปาทิ. (อุปาทินพกขันธ์)

วิ. จตูหิ อุปาทาเนหิ อุปาทียตีติ อุปาทิ, ปญฺจกฺขนฺธสฺเสตํ อธิวจนํ. (อุป+อาปุพฺพ + ทา ทาเน ในการให้ + อิ)
อันอุปาทาน ท. สี่ ย่อมเข้าไปถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปาทิ. (อุปาทินพกขันธ์) (กัมมสาธนะ)

วิ. อุทกํ ทธาตีติ อุทธิ. (อุทกสทฺทูปปท + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อิ) (แปลง อุทก เป็น อุท = เตสุ วุทฺธิฯ)
ย่อมทรงไว้ ซึ่งน้ำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุทธิ. (ทะเล, มหาสมุทร) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ชลํ ธียติ อสฺมินฺติ ชลธิ. (ชลสทฺทูปปท + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อิ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.น้ำ ย่อมถูกทรงไว้ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชลธิ. (ที่เป็นที่ทรงน้ำไว้, ทะเล, มหาสมุทร)

วิ. วาลานิ ทธาติ ตสฺมินฺติ วาลธิ. (วาลสทฺทูปปท + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อิ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมทรงไว้ ซึ่งน้ำ ท. ในที่นั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาลธิ. (ที่เป็นที่ทรงไว้ซึ่งน้ำ, ทะเล) (อธิกรณสาธนะ)

วิ. สนฺธียตีติ สนฺธิ. (สํปุพฺพ + ธา สนฺธิยํ ในการต่อ–เชื่อม + อิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกต่อด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺธิ. (สิ่งที่ถูกต่อ, สิ่งที่ถูกเชื่อม)

วิ. สนฺทธาตีติ สนฺธิ. (สํปุพฺพ + ธา สนฺธิยํ ในการต่อ–เชื่อม + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมต่อด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนธิ. (ผู้เชื่อมต่อ, สนธิ)

ทำตัวรูป สนฺธียตีติ **สนฺธิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ธา สนฺธิยํ ในการต่อ–เชื่อม
ตั้ง ธา ชื่อธาตุ	สํ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
สนฺธียติ ย่อมถูกต่อด้วยดี อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อิปัจจัยในอรรถกรรม	สํ + ธา + อิ	= สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
ตั้ง อิปัจจัย ชื่อกิต	สํ + ธา + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สํ + ธา + อิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	สํ + ธฺ อา + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํ + ธฺ ~~อา~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
แปลง นิคหิต เป็น วัคคันตะ นฺ	สํ → นฺ + ธฺ + อิ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สนฺธิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สนฺธิ เป็นนาม	สนฺธิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สนฺธิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สนฺธิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สนฺธิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺธิ.** (สิ่งที่ถูกต่อ–เชื่อม, สนธิ)

วิ. นิธิยตีติ นิธิ. (นิปุพฺพ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกฝังไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิธิ. (ขุมทรัพย์)

วิ. วิธิยตีติ วิธิ. (วิปุพฺพ + ธา กรเณ ในการกระทำ + อิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิธิ. (วิธี, พิธี)

วิ. วิทธาตีติ วิธิ. (วิปุพฺพ + ธา กรเณ ในการกระทำ + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิธิ. (วิธี, พิธี)

วิ. วิธานํ วิธิ. (วิปุพฺพ + ธา กรเณ ในการกระทำ + อิ) (ภาวสาธนะ)
อ.การกระทำ ชื่อว่าวิธิ. (วิธี, พิธี, การกระทำ)

วิ. สมฺมา สมํ วา จิตฺตํ อาทธาตีติ สมาธิ. (สํ+อาปุพฺพ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตั้งไว้ ซึ่งจิต ด้วยดี หรือสม่ำเสมอ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมาธิ. (สภาพธรรมที่ดำรงจิตไว้ด้วยดี, สมาธิ)

ทำตัวรูป สมฺมา สมํ วา จิตฺตํ อาทธาตีติ **สมาธิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ+อา+ ธา ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธา ชื่อธาตุ	สํ + อา + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
อาทธาติ ย่อมทรงไว้ จิตฺตํ ซึ่งจิต สมฺมา ด้วยดี วา หรือ สมํ สม่ำเสมอ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อิปัจจัยในอรรถกัตตา	สํ + อา + ธา + อิ	= สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
ตั้ง อิปัจจัย ชื่อกิต	สํ + อา + ธา + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สํ + อา + ธา + อิ	= กตฺตริ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สํ + อา + ธา + อิ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	สํ + อา + ธฺ อา + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํ + อา + ธฺ ~~อา~~ + อิ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
เพราะสระหลัง แปลง นิคหิต เป็น มฺ	ส ํ → มฺ + อา + ธฺ + อิ	= มทา สเร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สมาธิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สมาธิ เป็นนาม	สมาธิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สมาธิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมาธิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สมาธิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สมาธิ.** (สภาพธรรมที่ดำรงจิตไว้ด้วยดี, สมาธิ)

๕๙๙. อิตฺถิย'ม–ติ–ยโว วา.

อติยโว อ.อปัจจัย ติปัจจัย และยุปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **อิตฺถิยํ** ในที่กล่าวอิตถีลิงค์ **วา** บ้าง.

(ในที่กล่าวอิตถีลิงค์ ลง อปัจจัย ติปัจจัย และยุปัจจัย บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ อิตฺถิยํ, อติยโว, วา. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ชีรตีติ ชรา. (ชร วโยหานิมฺหิ ในการเสื่อมแห่งวัย + อ + อา) (กัตตุสาธนะ) (ลง อาปัจจัย = อิตฺถิยมโตฯ) ย่อมคร่ำคร่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชรา. (ผู้แก่, ชรา)

วิ. ชีรณํ ชรา. (ชร วโยหานิมฺหิ ในการเสื่อมแห่งวัย + อ + อา) (ภาวสาธนะ) (ลง อาปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย) อ.ความแก่ ชื่อว่าชรา. (ความแก่, ชรา)

วิ. ปฏิสมฺภิชฺชตีติ ปฏิสมฺภิทา. (ปติ+สํปุพฺพ + ภิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + อา) (กัตตุสาธนะ) ย่อมแตกฉาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิสมฺภิทา. (ปฏิสัมภิทา)

วิ. ปฏิปชฺชติ เอตายาติ ปฏิปทา. (ปติปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + อ + อา) (กรณสาธนะ) ย่อมปฏิบัติ ด้วยข้อปฏิบัตินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิปทา. (ข้อวัตรเป็นเครื่องปฏิบัติ)

ทำตัวรูป ปฏิปชฺชติ เอตายาติ **ปฏิปทา**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	ปติ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปติ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปฏิปชฺชติ ย่อมปฏิบัติ เอตาย (ปฏิปตฺติยา) ด้วยข้อปฏิบัตินี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัยในอรรถกรณะ	ปติ + ปทฺ + อ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	ปติ + ปทฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ปติ + ปทฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปติ + ปท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + ปท	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	ปฏิ + ปท + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	ปฏิ + ปทฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฏิ + ปทฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปฏิ + ปทา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปฏิปทา เป็นนาม	ปฏิปทา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ

หลัง ปฏิปทา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปฏิปทา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ปฏิปทา + สิ	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ปฏิปทา.** (ข้อวัตรเป็นเครื่องปฏิบัติ, ปฏิปทา)

วิ. สมฺปชฺชติ เอตายาติ สมฺปทา. (สํปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + อ + อา) (กรณสาธนะ)
ย่อมถึงพร้อม ด้วยสมบัตินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺปทา. (สมบัติเป็นเครื่องถึงพร้อม)

วิ. อาปชฺชติ เอตายาติ อาปทา. (อาปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + อ + อา) (กรณสาธนะ)
ย่อมถึงความไม่ดี ด้วยอันตรายนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาปทา. (ภัยเป็นเครื่องถึงความไม่ดี, อันตราย)

วิ. อุปาทียตีติ อุปาทา. (อุป+อาปุพฺพ + ทา อาทาเน ในการถือเอา + อ + อา) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปาทา. (อุปาทายรูปเป็นต้น, ภาษี)

วิ. สญฺชานาตีติ สญฺญา. (สํปุพฺพ + ญา อวคมเน ในการรู้ + อ + อา)
ย่อมรู้โดยการจดจำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสญฺญา. (ความจำได้หมายรู้, สัญญา)

วิ. ปชานาตีติ ปญฺญา. (ปปุพฺพ + ญา อวคมเน ในการรู้ + อ + อา)
ย่อมรู้โดยประการต่าง ๆ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปญฺญา. (ปัญญา)

วิ. อุเปกฺขตีติ อุเปกฺขา. (อุปปุพฺพ + อิกฺข ทสฺสนงฺเกสุ ในการเห็นและเครื่องหมาย + อ + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมแลดูโดยสมควร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุเปกฺขา. (วางเฉย, อุเบกขา)

ทำตัวรูป อุเปกฺขตีติ **อุเปกฺขา**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป + อิกฺข ทสฺสเน ในการเห็น
ตั้ง อิกฺข ชื่อธาตุ	อุป + อิกฺข	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุป + อิกฺขฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อุเปกฺขติ ย่อมแลดูโดยสมควร อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัยในอรรถกัตตา	อุป + อิกฺขฺ + อ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	อุป + อิกฺขฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุป + อิกฺขฺ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อุป + อิกฺขฺ + อ	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อุป + อิกฺข	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	อุป + อิกฺข + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	อุป + อิกฺขฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุป + อิกฺขฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อา	อุป + อิกฺขา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุปฺ อ + อิกฺขา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	อุปฺ ~~อ~~ + อิกฺขา	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อลบสระหน้าแล้ว วิการ อิ เป็น เอ	อุปฺ + อิ → เอ กฺขา	= กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต.
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ เอ	อุเปกฺขา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อุเปกฺขา เป็นนาม	อุเปกฺขา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง อุเปกฺขา ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุเปกฺขา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	อุเปกฺขา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อุเปกฺขา.** (อุเบกขา)

วิ. จินฺตนํ จินฺตา. (จินฺต จินฺตายํ ในความคิด + อ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.ความคิด ชื่อว่าจินฺตา. (ความคิด, ปัญญา)

วิ. ปติฏฺฐานํ ปติฏฺฐา. (ปติปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อา) (ภาวสาธนะ)
การตั้งอยู่เฉพาะ ชื่อว่าปติฏฺฐา. (การตั้งไว้เฉพาะ, การประดิษฐานไว้, ที่พึ่ง)

วิ. สิกฺขนํ สิกฺขา. (สิกฺข วิชฺโชปาทาเน ในการถือเอาซึ่งวิชา + อ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การศึกษา ชื่อว่าสิกฺขา. (การศึกษา)

วิ. สิกฺขียตีติ สิกฺขา. (สิกฺข วิชฺโชปาทาเน ในการถือเอาซึ่งวิชา + อ + อา) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกศึกษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสิกฺขา. (ข้อที่ถูกศึกษา)

วิ. ภิกฺขนํ ภิกฺขา. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ + อ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การขอ ชื่อว่าภิกฺขา. (การขอ, อาหาร, ภิกษา)

วิ. ภิกฺขียตีติ ภิกฺขา. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ + อ + อา) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกขอ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิกฺขา. (ภิกษา, อาหารที่ถูกขอ)

วิ. ปรสมฺปตฺตึ อภิมุขํ ฌายตีติ อภิชฺฌา. (อภิปุพฺพ + เฌ จินฺตายํ ในการเพ่ง–คิด + อ + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมคิดอยากได้ โดยมุ่ง ซึ่งสมบัติของบุคคลอื่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิชฺฌา. (สภาวะที่เพ่งอยากได้สมบัติของผู้อื่น)

ทำตัวรูป ปรสมฺปตฺตึ อภิมุขํ ฌายตีติ **อภิชฺฌา** ศัพท์เดิมคือ		= อภิ+เฌ จินฺตายํ ในการคิด–เพ่ง
ตั้ง เฌ ชื่อธาตุ	อภิ + เฌ	= ภูวาทโย ธาตโว.

ฌายติ ย่อมคิดอยากได้ อภิมุขํ โดยมุ่ง ปรสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติของบุคคลอื่น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง อปัจจัยในอรรถกัตตา	อภิ + เฌ + อ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	อภิ + เฌ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อภิ + เฌ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	อภิ + เฌ + อ	= ฌาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ฌฺ ออกจากสระ เอ	อภิ + ฌฺ เอ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อภิ + ฌฺ ~~เอ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฌฺ ไปประกอบกับสระ อ	อภิ + ฌ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	อภิ + ฌ + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ฌฺ ออกจากสระ อ	อภิ + ฌฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อภิ + ฌฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฌฺ ไปประกอบกับสระ อา	อภิ + ฌา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ชฺ อสทิสเทฺวภาวะ	อภิ + ชฺ–ฌา	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง อภิชฺฌา เป็นนาม	อภิชฺฌา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง อภิชฺฌา ลง สิปฐมาวิภัตติ	อภิชฺฌา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	อภิชฺฌา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อภิชฺฌา**. (สภาวะที่เพ่งอยากได้สมบัติของผู้อื่น, อภิชฌา)

วิ. หิเตสิตํ อุปฏฺฐเปตฺวา ฌายตีติ อุปชฺฌา, อุปชฺฌาโย. (อุปปุพฺพ+ เฌ จินฺตายํ ในการเพ่ง–คิด +อ+อา) ยังความเป็นผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ให้เข้าไปตั้งไว้แล้ว ย่อมเพ่ง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปชฺฌา, ได้แก่พระอุปัชฌาย์. (พระอุปัชฌาย์) (กัตตุสาธนะ, แปลง เอ เป็น อาย = "เต อาวายา" โยควิภาคะในสูตร "เต อาวายา การิเต")

วิ. สมฺมา ฌายติ เอตฺถาติ สญฺฌา. (สํปุพฺพ + เฌ จินฺตายํ ในการเพ่ง–คิด + อ + อา) (อธิกรณสาธนะ) ย่อมคิด ด้วยดี ในเวลานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสญฺฌา. (พลบค่ำ)

วิ. เอสนํ อิจฺฉา. (อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + อ + อา) (ภาวสาธนะ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น จฺฉ = อิสุยมูนฯ)

อ.ความปรารถนา ชื่อว่าอิจฺฉา. (ความปรารถนา, ความต้องการ)

วิ. ปุจฺฉนํ ปุจฺฉา. (ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + อ + อา) (ภาวสาธนะ)

อ.การถาม ชื่อว่าปุจฺฉา. (การถาม, ปุจฉา)

วิ. ติกิจฺฉนํ ติกิจฺฉา. (กิต โรคาปนยเน ในการนำออกไปซึ่งโรค, การเยียวยา + ฉ + อ + อา) (ภาวสาธนะ)

อ.การเยียวยา ชื่อว่าติกิจฺฉา. (การเยียวยา) (ลง ฉปัจจัย = ติชคุปกิตมาเนหิ ขฉสา วา)

วิ. ฆสิตุํ อิจฺฉา ชิฆจฺฉา. (ฆส อทเน ในการกิน + ฉ + อ + อา) (ลง ฉปัจจัย = ภุชฆสหรสุปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ)

อ.ความปรารถนา เพื่ออันกิน ชื่อว่าชิฆจฺฉา. (ความปรารถนาจะกิน, ความหิว) (ชิฆจฺฉา ปรมา โรคา)

วิ. ติติกฺขนํ ติติกฺขา. (ติช ขนฺติยํ ในความอดทน + ข + อ + อา) (ภาวสาธนะ)

อ.ความอดกลั้น ชื่อว่าติติกฺขา. (ความอดกลั้น) (ขนฺตี ปรมํ ตโป ติติกฺขา)

วิ. โภตฺตุํ อิจฺฉา พุภุกฺขา. (ภุช พฺยหวรเณ ในการกลืนกิน + ข + อ + อา) (ลง ขปัจจัย = ภุชฆสหรสุปาทีหิฯ)

อ.ความปรารถนา เพื่ออันกิน ชื่อว่าพุภุกฺขา. (ความปรารถนาจะกิน, ต้องการกิน)

วิ. ปาตุมิจฺฉา ปิปาสา. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ส + อ + อา) (ลง สปัจจัย = ภุชฆสหรสุปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ)

อ.ความปรารถนา เพื่ออันดื่ม ชื่อว่าปิปาสา. (ความปรารถนาจะดื่ม, ต้องการดื่ม)

วิ. พฺยาปิตุมิจฺฉา วิจฺฉา. (วิปุพฺพ + อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + อ + อา)

อ.ความปรารถนา เพื่ออันแผ่ไป ชื่อว่าวิจฺฉา. (การกล่าวซ้ำ)

วิ. สมฺภวนํ สมฺภูติ. (สํปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ติ) (ภาวสาธนะ)

อ.ความเป็นด้วยดี ชื่อว่าสมฺภูติ. (การเกิด, การเจริญ, การมี)

วิ. สวณํ สุติ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ติ) (ภาวสาธนะ)

อ.การฟัง ชื่อว่าสุติ. (การฟัง, เสียง)

วิ. นยนํ นีติ. (นี นเย ในการนำไป + ติ) (ภาวสาธนะ)

อ.การนำไป ชื่อว่านีติ. (การนำไป, กฎหมาย, กฎระเบียบ)

วิ. นียติ เอตายาติ นีติ. (นี นเย ในการนำไป + ติ) (กรณสาธนะ)

ย่อมถูกนำไป ด้วยนัยนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านีติ. (นัยเป็นเครื่องนำไป, กฎหมาย)

วิ. มญฺญตีติ มติ. (มน ญาเณ ในการรู้ + ติ) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามติ. (ปัญญา, มติ)

ทำตัวรูป มญฺญตีติ **มติ** ศัพท์เดิมคือ = มน ญาเณ ในความรู้

ตั้ง มน ชื่อธาตุ	มน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มญฺญติ ย่อมรู้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถกัตตา	มนฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	มนฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
ติปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มนฺ + ติ	= กตฺตริ กิตฺ.
ติปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	มนฺ + ติ	= ณาทโย เตกาลิกา.
เพราะติปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ม ~~นฺ~~ + ติ	= คมขนหนรมาทีนมนฺโต.
ตั้ง มติ เป็นนาม	มติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	มติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **มติ**. (ปัญญา, มติ)

๖๐๐. คม–ขน–หน–รมาทีน'มนฺโต.

เต ในเพราะตปัจจัยด้วย **ติมฺหิ** ในเพราะติปัจจัยด้วย **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุด **คมขน–หนรมาทีนํ (ธาตูนํ)** ของธาตุ ท. มี คมฺ, ขนฺ, หน และ รมฺ เป็นต้น **โน โหติ** ย่อมไม่มี.

(เพราะตปัจจัยและติปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดของธาตุมี คมฺ, ขนฺ, หน และ รมฺ เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ คมขนหนรมาทีนํ, อนฺโต. เป็น **โลปวิธิสูตร.**

วิ. คมนํ คติ. (คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การไป ชื่อว่าคติ. (การไป)

วิ. คนฺตพฺพาติ คติ. (คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ติ) (กัมมสาธนะ)
อ.ภูมิอันสัตว์พึงไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคติ. (ภูมิอันสัตว์พึงไป)

ทำตัวรูป คมนํ **คติ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมฺ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมฺ ชื่อธาตุ	คมฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คมนํ อ.การไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		

หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	คมฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะติปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ค ~~มฺ~~ + ติ	= คมขนหนรมาทีนมนฺโต.
ตั้ง คติ เป็นนาม	คติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	คติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **คติ.** (การไป)

วิ. อุปหนนํ อุปหติ. (อุปปุพฺพ + หน หึสายํ ในการเบียดเบียน + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การเข้าไปเบียดเบียน ชื่อว่าอุปหติ. (การเข้าไปเบียดเบียน)

วิ. รมนฺติ ตายาติ รติ. (รมุ กีฬายํ ในการเล่น + ติ) (กรณสาธนะ)
ย่อมยินดี ด้วยสิ่งนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารติ. (วัตถุเป็นเครื่องยินดี)

วิ. รมณํ รติ. (รมุ กีฬายํ ในการเล่น + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความยินดี ชื่อว่ารติ. (ความยินดี)

วิ. ตนนํ ตติ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การแผ่ขยาย ชื่อว่าตติ. (การแผ่ขยาย)

วิ. นิยมนํ นิยติ. (นิปุพฺพ + ยมุ อุปรเม ในความพยายาม + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การงดเว้น ชื่อว่านิยติ. (การงดเว้น)

วิ. ภุญฺชนํ ภุตฺติ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การกิน ชื่อว่าภุตฺติ. (การกิน) (ลบที่สุดธาตุและเทวภาวะ = ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ)

วิ. ยุญฺชนํ ยุตฺติ. (ยุช โยเค ในการประกอบ + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การประกอบ ชื่อว่ายุตฺติ. (การประกอบ, ความสมควร)

วิ. สมาปชฺชนํ สมาปตฺติ. (สํ+อาปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การเข้าถึงด้วยดี ชื่อว่าสมาปตฺติ. (สมาบัติ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และเทวภาวะ = คุปาทีนญฺจ)

วิ. สมาปชฺชเตติ สมาปตฺติ. (สํ+อาปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ติ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกเข้าถึงด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมาปตฺติ. (สมาบัติ)

วิ. สมฺปชฺชนํ สมฺปตฺติ. (สํปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ติ) (ภาวสาธนะ)

อ.การถึงพร้อม ชื่อว่าสมฺปตฺติ. (ความถึงพร้อม, สมบัติ)

วิ. สมฺปชฺชเตติ สมฺปตฺติ. (สํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ติ) (กัมมสาธนะ)

ย่อมถูกถึงพร้อม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺปตฺติ. (สิ่งที่ถูกถึงพร้อม, สมบัติ)

ทำตัวรูป สมฺปชฺชนํ **สมฺปตฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	สํ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สมฺปชฺชนํ อ.การถึงพร้อม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	สํ + ปทฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	สํ + ปทฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุและซ้อน ตฺ	สํ + ป ~~ทฺ~~ + ตฺ–ติ	= คุปาทีนญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็น วัคคันตะ มฺ	ส ํ → มฺ + ปตฺติ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
ตั้ง สมฺปตฺติ เป็นนาม	สมฺปตฺติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สมฺปตฺติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมฺปตฺติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สมฺปตฺติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สมฺปตฺติ**. (ความถึงพร้อม, สมบัติ)

วิ. หายนํ หานิ, ชานิ. (หา ชานิมฺหิ ในความเสื่อม + ติ) (แปลง ติ เป็น นิ และแปลง ห เป็น ช =กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

อ.ความเสื่อม ชื่อว่าหานิ, ชานิ. (ความเสื่อม) (ภาวสาธนะ)

วิ. เจตยตีติ เจตนา. (จิต สญฺเจตเน ในการจงใจ + ยุ + อา) (กัตตุสาธนะ) (ลง อาปัจจัย=อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย)

ย่อมจงใจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเจตนา. (ธรรมชาติผู้จงใจ, เจตนา)

ทำตัวรูป เจตยตีติ **เจตนา**	ศัพท์เดิมคือ	= จิต สญฺเจตเน ในการจงใจ
ตั้ง จิต ชื่อธาตุ	จิต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จิตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
เจตยติ ย่อมจงใจ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถกัตตา	จิตฺ + ยุ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	จิตฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.

ยุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	จิตฺ + ยุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	จิตฺ + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	จิตฺ + ยุ ➝ อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อิ	จฺ อิ ตฺ + อน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยุปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	จฺ อิ ➝ เอ ตฺ + อน	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เจตน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	เจตน + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	เจตนฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เจตนฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อา	เจตนา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เจตนา เป็นนาม	เจตนา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เจตนา ลง สิปฐมาวิภัตติ	เจตนา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	เจตนา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **เจตนา**. (เจตนา)

วิ. เวทยตีติ เวทนา. (วิท อนุภวเน ในการเสวย + ยุ + อา) (กัตตุสาธนะ) (ลง อาปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย) ย่อมเสวย (อารมณ์) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวทนา. (ธรรมชาติผู้เสวยอารมณ์, เวทนา)

วิ. เทสียตีติ เทสนา. (ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด–แสดง + ยุ + อา) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกแสดง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทสนา. (สิ่งที่ถูกแสดง, เทศนา, เทศน์)

ทำตัวรูป เทสียตีติ **เทสนา**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด–แสดง
ตั้ง ทิสี ชื่อธาตุ	ทิสี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อี~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
เจตยติ ย่อมจงใจ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัยในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ยุ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	ทิสฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ทิสฺ + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	ทิสฺ + ยุ ➝ อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.

แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	ทฺ อิ สฺ + อน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยุปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	ทฺ อิ → เอ สฺ + อน	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เทสน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	เทสน + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	เทสนฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เทสนฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อา	เทสนา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เทสนา เป็นนาม	เทสนา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เทสนา ลง สิปฐมาวิภัตติ	เทสนา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	เทสนา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **เทสนา**. (สิ่งที่ถูกแสดง, เทศนา, เทศน์)

วิ. ภาวียตีติ ภาวนา. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + เณ + ยุ + อา) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกให้มี หรือย่อมถูกให้เจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวนา. (สิ่งที่ถูกให้เจริญ, ภาวนา)

ทำตัวรูป ภาวียตีติ **ภาวนา**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลังจากธาตุ ลง เณปัจจัยและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภาวียติ ย่อมถูกให้เจริญ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุปัจจัย ลง ยุปัจจัย	ภาเว + ยุ	= อิตฺถิยมติยโว วา.

ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อกิต	ภาเว + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ภาเว + ยุ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ยุ เป็น อน	ภาเว + ยุ ➔ อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ เอ	ภาวฺ เอ + อน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวฺ ~~เอ~~ + อน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภาวน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	ภาวน + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ภาวนฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวนฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อา	ภาวนา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาวนา เป็นนาม	ภาวนา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ภาวนา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาวนา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ภาวนา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ภาวนา**. (สิ่งที่ถูกให้เจริญ, ภาวนา)

๖๐๑. กรโต ริริย.

ริริย อ.ริริยปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **กรโต** จาก กรธาตุ **อิตฺถิยํ วา** ในที่กล่าวอิตถีลิงค์ ก็ดี **อนิตฺถิยํ วา** ในที่กล่าวลิงค์อื่นอันไม่ใช่อิตถีลิงค์ ก็ดี.

(หลังจาก กรธาตุ ลง ริริยปัจจัย ในที่กล่าวอิตถีลิงค์หรือไม่กล่าวอิตถีลิงค์ก็ตาม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. กตฺตพฺพา กิริยา. (กร กรเณ ในการกระทำ + ริริย + อา) (กัมมสาธนะ)
อ.อาการอันบุคคลพึงกระทำ ชื่อว่ากิริยา. (กิริยา)

วิ. กรณียํ กิริยํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ริริย) (กัมมสาธนะ)
อ.กรรมอันบุคคลพึงกระทำ ชื่อว่ากิริย. (กิริยา)

ทำตัวรูป กตฺตพฺพา **กิริยา**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กตฺตพฺพา อ.อาการอันบุคคลพึงกระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก กรธาตุ ลง ริริยปัจจัย	กรฺ + ริริย	= กรโต ริริย.
ตั้ง ริริยปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ริริย	= อญฺเญ กิตฺ.
ริริยปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กรฺ + ริริย	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	กรฺ + รฺ อิริย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	ก ~~รฺ~~ + ~~รฺ~~ อิริย	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ + อิริย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กฺ ~~อ~~ + อิริย	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อิ	กิริย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	กิริย + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	กิริยฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กิริยฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อา	กิริยา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กิริยา เป็นนาม	กิริยา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กิริยา ลง สิปฐมาวิภัตติ	กิริยา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	กิริยา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กิริยา.** (กิริยา)

๖๐๒. ชิโต อิน สพฺพตฺถ.

อิน อ.อินปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ชิโต** จากชิธาตุ **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **สพฺพตฺถ (กาเล)** ในกาล ทั้งปวง.

(หลังจาก ชิธาตุ ลง อินปัจจัยในอรรถกัตตา ในกาลทั้งปวง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อชินิ ชินาติ ชินิสฺสตีติ วา ชิโน. (ชิ ชเย ในการชนะ + อิน) (กัตตุสาธนะ)
ได้ชนะแล้ว ย่อมชนะ หรือจักชนะ ซึ่งธรรม ท. อันเป็นบาป คือว่า อันเป็นอกุศล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชิน. (ผู้ชนะอกุศลธรรม, พระชินเจ้า)

ทำตัวรูป ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ชินาตีติ **ชิโน** ศัพท์เดิมคือ		= ชิ ชเย ในการชนะ
ตั้ง ชิ ชื่อธาตุ	ชิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ชินาติ ย่อมชนะ ธมฺเม ซึ่งธรรม ท. ปาปเก อันเป็นบาป อกุสเล คือว่า อันเป็นอกุศล อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลงอินปัจจัยในอรรถกัตตา	ชิ + อิน	= ชิโต อิน สพฺพตฺถ.
ตั้ง อินปัจจัย ชื่อกิต	ชิ + อิน	= อญฺเญ กิตฺ.
อินปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ชิ + อิน	= กตฺตริ กิตฺ.
อินปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ชิ + อิน	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อิ	ชฺ อิ + อิน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชฺ ~~อิ~~ + อิน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ชิน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ชิน เป็นนาม	ชิน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ชิน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ชิน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ชิน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ชินฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชินฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ชิโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชิโน**. (ผู้ชนะ, พระชินเจ้า)

๖๐๓. สุปโต จ.

อิน อ.อินปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สุปโต จ** จากสุปธาตุด้วย.

(หลังจากสุปธาตุ ลง อินปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "ภาวศัพท์" บางท่านกล่าวว่า ดึงบทว่า "อินปัจจัย" มาอยู่ในสูตรนี้.

วิ. สุปตีติ สุปิโน, สุปินํ. (สุป สเย ในการนอน + อิน) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนอน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุปิน. (ผู้นอน, ผู้ฝัน)

วิ. สุปนํ สุปิโน, สุปินํ. (สุป สเย ในการนอน + อิน) (ภาวสาธนะ)
อ.การนอน ชื่อว่าสุปิน. (การนอน, การฝัน)

ทำตัวรูป สุปตีติ **สุปิโน**	ศัพท์เดิมคือ	= สุป สเย ในการนอน
ตั้ง สุป ชื่อธาตุ	สุป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สุปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สุปติ ย่อมนอน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลงอินปัจจัยในอรรถกัตตา	สุปฺ + อิน	= สุปโต จ.
ตั้ง อินปัจจัย ชื่อกิต	สุปฺ + อิน	= อญฺเญ กิตฺ.
อินปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สุปฺ + อิน	= กตฺตริ กิตฺ.
อินปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สุปฺ + อิน	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สุปิน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สุปิน เป็นนาม	สุปิน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สุปิน ลง สิปฐมาวิภัตติ	สุปิน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สุปิน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	สุปินฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุปินฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สุปิโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุปิโน**. (ผู้นอน, ผู้ฝัน)

๖๐๙. อีสํ–ทุ–สูหิ ข.

ข อ.ขปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **อีสํทุสูหิ** จากธาตุอันมี อีสํนิบาต และทุ, สุอุปสัคเป็นอุปบท ท.
(ลง ขปัจจัย หลังจากธาตุที่มี อีสํนิบาตและ ทุ, สุอุปสัคเป็นอุปบท)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร**.

๖๐๙. ภาว–กมฺเมสุ กิจฺจ–กฺต–ขตฺถา.

กิจฺจกฺตขตฺถา อ.ปัจจัยอันมีอรรถ กิจฺจ, อรรถ กฺต และอรรถ ข ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท.

(ปัจจัยที่มีอรรถกิจจะ อรรถ กฺต และอรรถ ข ลงในอรรถภาวะและกรรม)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปริภาสาสูตร.**

วิ. อีสํ สียติ ภวตา อีสสฺสโย. (อีสํสทฺทูปปท + สี สเย ในการนอน + ข) (ภาวสาธนะ)
อันท่าน ย่อมนอน เล็กน้อย ชื่อว่าอีสสฺสย. (การนอนเล็กน้อย)

วิ. ทุกฺเขน สียติ ทุสฺสโย. (ทุปุพฺพ + สี สเย ในการนอน + ข) (ภาวสาธนะ)
อันเขาย่อมนอน โดยยาก ชื่อว่าทุสฺสย. (การนอนยาก)

ทำตัวรูป ทุกฺเขน สียติ **ทุสฺสโย**	ศัพท์เดิมคือ	= ทุ + สิ สเย ในการนอน
ตั้ง สิ ชื่อธาตุ	ทุ + สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
สียติ อันเขาย่อมนอน ทุกฺเขน โดยยาก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ขปัจจัยในอรรถภาวะ	ทุ + สิ + ข	= อีสํทุสูหิ ข.
ตั้ง ขปัจจัย ชื่อกิต	ทุ + สิ + ข	= อญฺเญ กิตฺ.
ขปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ทุ + สิ + ข	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ทุ + สิ + ขฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ขฺ อนุพันธ์	ทุ + สิ + ~~ขฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	ทุ + สฺ อิ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะขปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	ทุ + สฺ อิ → เอ + อ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง เอ เป็น อย	ทุ + สฺ เอ → อย + อ	= เอ อย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ทุ + สฺ อยฺ อ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทุ + สฺ อยฺ ~~อ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ทุ + สย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สฺ สทิสเทฺวภาวะ	ทุ + สฺ–สย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ทุสฺสย เป็นนาม	ทุสฺสย	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทุสฺสย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทุสฺสย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทุสฺสย + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ทุสฺสยฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทุสฺสยฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทุสฺสโย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทุสฺสโย.** (การพอนได้ยาก)

วิ. สุเขน สียติ สุสฺสโย. (สุปุพฺพ + สี สเย ในการพอน + ข) (ภาวสาธนะ)
อันเขาย่อมพอน โดยง่าย ชื่อว่าสุสฺสย. (การพอนง่าย)

วิ. อีสํ กรียตีติ อีสกฺกรํ, กมฺมํ. (อีสํสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ข) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกระทำ เล็กน้อย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอีสกฺกร, ได้แก่การงาน. (ถูกกระทำเล็กน้อย)

วิ. ทุกฺเขน กรียตีติ ทุกฺกรํ, หิตํ. (ทุปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ข) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกระทำ โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุกฺกร, ได้แก่ประโยชน์เกื้อกูล. (ถูกกระทำได้ยาก)

วิ. สุเขน กรียตีติ สุกรํ, ปาปํ. (สุปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ข) กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกกระทำ โดยง่าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกร, ได้แก่บาป. (ถูกกระทำได้ง่าย)

ทำตัวรูป ทุกฺเขน กรียตีติ **ทุกฺกรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทุ + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	ทุ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทุ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตฺวนฺตสฺส โลโป.
กรียติ ย่อมถูกกระทำ ทุกฺเขน โดยยาก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ขปัจจัยในอรรถกรรม	ทุ + กรฺ + ข	= อีสํทุสูหิ ข.
ตั้ง ขปัจจัย ชื่อกิต	ทุ + กรฺ + ข	= อญฺเญ กิตฺ.
ขปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ทุ + กรฺ + ข	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ทุ + กรฺ + ขฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ขฺ อนุพันธ์	ทุ + กรฺ + ~~ขฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทุ + กร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	ทุ + กฺ–กร	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ทุกฺกร เป็นนาม	ทุกฺกร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทุกฺกร ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทุกฺกร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ทุกฺกร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ทุกฺกรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทุกฺกรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทุกฺกรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทุกฺกรํ.** (ถูกกระทำได้ยาก)

ทำตัวรูป สุเขน กรียตีติ **สุกรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	สุ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สุ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กรียติ ย่อมถูกกระทำ สุเขน โดยง่าย อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ขปัจจัยในอรรถกรรม	สุ + กรฺ + ข	= อีสํทุสูหิ ข.
ตั้ง ขปัจจัย ชื่อกิต	สุ + กรฺ + ข	= อญฺเญ กิตฺ.
ขปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สุ + กรฺ + ข	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	สุ + กรฺ + ขฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ขฺ อนุพันธ์	สุ + กรฺ + ~~ขฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	สุ + กร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สุกร เป็นนาม	สุกร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สุกร ลง สิปฐมาวิภัตติ	สุกร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	สุกร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	สุกรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุกรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	สุกรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุกรํ.** (ถูกกระทำได้ง่าย)

ตัวอย่างของ "สุกร, ทุกฺกร"ศัพท์

สุกรํ สาธุนา สาธุ **สาธุ ปาเปน ทุกฺกรํ,**

ปาปํ ปาเปน สุกรํ **ปาปมริเยหิ ทุกฺกรํ.** (ธมฺ.๖/๗/๒๑)

ความดี คนดี กระทำได้ง่าย, ความดี คนชั่ว กระทำได้ยาก, ความชั่ว คนชั่ว กระทำได้ง่าย, ความชั่ว อันพระอริยเจ้าทั้งหลาย กระทำได้ยาก

วิ. ทุกฺเขน ภรียตีติ ทุพฺภโร, มหิจฺโฉ. (ทุปฺปุพฺพ + ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ข) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกเลี้ยง โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุพฺภร, ได้แก่ผู้มีความมักมาก. (ถูกเลี้ยงได้ยาก)

วิ. สุเขน ภรียตีติ สุภโร, อปฺปิจฺโฉ. (สุปฺปุพฺพ + ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ข) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกเลี้ยง โดยง่าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุภร, ได้แก่ผู้มีความมักน้อย. (ถูกเลี้ยงได้ง่าย)

วิ. ทุกฺเขน รกฺขิตพฺพนฺติ ทุรกฺขํ, จิตฺตํ. (ทุปฺปุพฺพ + รกฺข ปาลเน ในการรักษา + ข) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกรักษา โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุรกฺข, ได้แก่จิต. (ถูกรักษาได้ยาก)

วิ. ทุกฺเขน ปสฺสิตพฺโพติ ทุทฺทโส, ธมฺโม. (ทุปฺปุพฺพ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ข) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกเห็น โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุทฺทส, ได้แก่ธรรม. (ถูกเห็นได้ยาก) (แปลง อิ เป็น อ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. สุเขน ปสฺสิตพฺพนฺติ สุทสฺสํ, ปรวชฺชํ. (สุปฺปุพฺพ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ข) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกเห็น โดยง่าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุทสฺส, ได้แก่โทษของผู้อื่น. (ถูกเห็นได้ง่าย)

ทำตัวรูป ทุกฺเขน ปสฺสิตพฺโพติ **ทุทฺทโส**	ศัพท์เดิมคือ	= ทุ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	ทุ + ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทุ + ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปสฺสิตพฺโพ พึงถูกเห็น ทุกฺเขน โดยยาก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ขปัจจัยในอรรถกรรม	ทุ + ทิสฺ + ข	= อีสํทุสูหิ ข.
ตั้ง ขปัจจัย ชื่อกิต	ทุ + ทิสฺ + ข	= อญฺเญ กิตฺ.
ขปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ทุ + ทิสฺ + ข	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	ทุ + ทิสฺ + ขฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ขฺ อนุพันธ์	ทุ + ทิสฺ + ~~ขฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	ทุ + ทฺ อิ สฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อิ เป็น อ	ทุ + ทฺ อิ → อ สฺ + อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ทุ + ทส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ทฺ สทิสเทฺวภาวะ	ทุ + ทฺ–ทส	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ทุทฺทส เป็นนาม	ทุทฺทส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทุทฺทส ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทุทฺทส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทุทฺทส + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	ทุทฺทสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทุทฺทสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทุทฺทโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทุทฺทโส.** (ถูกเห็นได้ยาก)

ทำตัวรูป สุเขน ปสฺสิตพฺพนฺติ **สุทสฺสํ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	สุ + ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สุ + ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปสฺสิตพฺพํ พึงถูกเห็น สุเขน โดยง่าย อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ขปัจจัยในอรรถกรรม	สุ + ทิสฺ + ข	= อีสํทุสูหิ ข.
ตั้ง ขปัจจัย ชื่อกิต	สุ + ทิสฺ + ข	= อญฺเญ กิตฺ.
ขปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สุ + ทิสฺ + ข	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	สุ + ทิสฺ + ขฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ขฺ อนุพันธ์	สุ + ทิสฺ + ~~ขฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	สุ + ทฺ อิ สฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อิ เป็น อ	สุ + ทฺ อิ → อ สฺ + อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สุ + ทส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สฺ สทิสเทฺวภาวะ	สุ + ท สฺ-ส	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง สุทสฺส เป็นนาม	สุทสฺส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สุทสฺส ลง สิปฐมาวิภัตติ	สุทสฺส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	สุทสฺส + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	สุทสฺสฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุทสฺสฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สุทสฺสํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุทสฺสํ.** (ถูกเห็นได้ง่าย)

ตัวอย่างของ "ทุทฺทส, สุทสฺส"ศัพท์

สุทสฺสํ วชฺชมญฺเญสํ อตฺตโน ปน ทุทฺทสํ,
ปเรสํ หิ โส วชฺชานิ โอปุนาติ ยถา ภุสํ,
อตฺตโน ปน ฉาเทติ กลึว กิตวา สโฐ. (ธมฺ. ๗/๑๐/๓๗)

โทษของบุคคลเหล่าอื่นเห็นได้ง่าย, ฝ่ายโทษของตน เห็นได้ยาก,
เพราะว่า บุคคลนั้น ย่อมโปรยโทษของบุคคลเหล่าอื่น เหมือนบุคคล
โปรยแกลบ, แต่ว่าย่อมปกปิดโทษของตน เหมือนพรานนกปกปิดตน
ด้วยเครื่องปกปิด ฉะนั้น

วิ. ทุกฺเขน อนุพุชฺฌิตพฺโพติ ทุรนุโพโธ, ธมฺโม. (ทุ+อนุปุพฺพ + พุธ อวคมเน ในการรู้ + ข) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกรู้ตาม โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุรนุโพธ, ได้แก่ธรรม. (ถูกรู้ตามได้ยาก) (ลง รฺอาคม = ยวมทนตรลาฯ)

วิ. สุเขน พุชฺฌิตพฺพนฺติ สุโพธํ. (สุปุพฺพ + พุธ อวคมเน ในการรู้ + ข) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกรู้ โดยง่าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุโพธ. (ถูกรู้ได้ง่าย)

๖๐๖. พุธ–คมาทิตฺเถ กตฺตริ.

อตฺเถ ครั้นเมื่ออรรถ **คมฺยมาเน** ถูกรู้อยู่, **ต** อ.ตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **พุธคมาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี พุธ และ คมุ เป็นต้น **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา **สพฺพกาเล** ในกาลทั้งปวง.

(เมื่ออรรถถูกรู้อยู่ ลง ตปัจจัยหลังจากธาตุมี พุธ และคมุ เป็นต้น ในอรรถกัตตา ในกาลทั้งปวง)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ พุธคมาทีหิ, อตฺเถ, กตฺตริ. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

๖๐๗. ธ–ฒ–ภ–เหหิ ธ–ฒา จ.

ธฒา อ.การแปลงเป็น ธ และฒ ท. **ตสฺส** แห่ง ตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ธฒภเหหิ** จากธาตุอันมี ธ, ฒ, ภ และ ห เป็นที่สุด ท. **โหนฺติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากธาตุที่มี ธ, ภ เป็นที่สุด แปลง ตปัจจัย เป็น ธ และธาตุที่มี ฒ, ห เป็นที่สุด แปลง ตปัจจัย เป็น ฒ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **นิวตฺตาปวธารณ** ห้าม วาศัพท์จากสูตร "วส วา วุ" ตามมาสู่สูตรนี้ บางท่านกล่าวว่า ห้ามบทว่า "สาทิ" จากสูตร "สาทิสนฺตปุจฺฉภฺชหนฺสาทีหิ ฏฺโฐ" ตามมา.

๖๐๘. ห–จตุตฺถาน'มนฺตานํ โท เธ.

เธ ในเพราะ ธ **โท** อ.การแปลงเป็น ท **หจตุตฺถานํ** แห่ง หอักษรและจตุตถอักษร ท. **อนฺตานํ** อันเป็นที่สุดของธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะ ธ แปลง ห และพยัญชนะตัวที่สี่ในวรรคซึ่งเป็นพยัญชนะที่สุดของธาตุ เป็น ท)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ หจตุตฺถานํ, อนฺตานํ, โท, เธ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. สพฺเพ สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเภเท ธมฺเม อพุชฺฌิ พุชฺฌติ พุชฺฌิสฺสตีติ วา พุทฺโธ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ต) ได้ตรัสรู้แล้ว ย่อมตรัสรู้ หรือจักตรัสรู้ ซึ่งธรรม ท. อันมีประเภทแห่งสังขตะ อสังขตะ และบัญญัติ ทั้งปวง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุทฺธ. (ผู้ตรัสรู้, พระพุทธเจ้า) (กัตตุสาธนะ)

ทำตัวรูป สพฺเพ สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเภเท ธมฺเม อพุชฺฌีติ **พุทฺโธ** ศัพท์เดิมคือ = พุธ อวคมเน ในการรู้

ตั้ง พุธ ชื่อธาตุ	พุธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	พุธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อพุชฺฌิ ได้ตรัสรู้แล้ว ธมฺเม ซึ่งธรรม ท. สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเภเท อันมีประเภทแห่งสังขตะ อสังขตะ และบัญญัติ สพฺเพ ทั้งปวง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกัตตา	พุธฺ + ต	= พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	พุธฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	พุธฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	พุธฺ + ต	= ณาทโย เตกาลิกา.
หลังจากธันตธาตุ แปลง ต เป็น ธ	พุธฺ + ต → ธ	= ธฒภเหหิ ธฒา จ.
เพราะ ธ แปลง ธฺ ที่สุดธาตุ เป็น ทฺ	พุ ธฺ → ทฺ + ธ	= หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ.
ตั้ง พุทฺธ เป็นนาม	พุทฺธ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง พุทฺธ ลง สิปฐมาวิภัตติ	พุทฺธ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	พุทฺธ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	พุทฺธฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พุทฺธฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ โอ	พุทฺโธ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พุทฺโธ.** (ผู้ตรัสรู้, พระพุทธเจ้า)

วิ. สรณํ อคจฺฉิ คจฺฉติ คจฺฉิสฺสตีติ วา สรณงฺคโต, อุปาสโก. (สรณสทฺทูปปท+ คมุ คติมฺหิ ในการไป +ต)(กัตตุ)
ได้ถึงแล้ว ย่อมถึง หรือจักถึง ซึ่งสรณะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสรณงฺคต, ได้แก่อุบาสก. (ผู้ถึงสรณะ) (อลุตตสมาส)

วิ. ชานาตีติ ญาโต. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าญาต. (ผู้รู้)

วิ. อุเปตีติ อุเปโต. (อุปปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเข้าถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุเปต. (ผู้เข้าถึง) (ลบสระหน้า, วิการ อิ เป็น เอ = กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต)

วิ. จินฺเตตีติ จิตฺตํ. (จินฺต จินฺตายํ ในการคิด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมคิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิตฺต. (จิต)

ทำตัวรูป จินฺเตตีติ **จิตฺตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= จินฺต จินฺตายํ ในการคิด
ตั้ง จินฺต ชื่อธาตุ	จินฺต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จินฺตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
จินฺเตติ ย่อมคิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกัตตา	จินฺตฺ + ต	= พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ.
ตั้ง ต ปัจจัย ชื่อกิต	จินฺตฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในอรรถกัตตา	จินฺตฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในกาลทั้งสาม	จินฺตฺ + ต	= ญาทโย เตกาลิกา.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ	จินฺ ~~ตฺ~~ + ตฺ–ต	= คุปาทีนญฺจ.
แปลง นฺ เป็น นิคหิต	จิ นฺ → ํ + ตฺต	= นิคฺคหีตํ สํโยคาทิ โน.
เพราะพยัญชนะ ลบนิคหิต	จิ ~~ํ~~ + ตฺต	= พฺยญฺชเน จ.
ตั้ง จิตฺต เป็นนาม	จิตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง จิตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	จิตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	จิตฺต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	จิตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	จิตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	จิตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จิตฺตํ**. (จิต)

วิ. รูปาทีสุ อสญฺชิ สญฺชติ สญฺชิสฺสตีติ วา สตฺโต. (สนฺช สงฺเค ในการติด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ข้องแล้ว ย่อมข้อง หรือจักข้อง ในอารมณ์ ท.มีรูปเป็นต้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตฺต. (ผู้ข้องในอารมณ์, สัตว์)

ทำตัวรูป รูปาทีสุ สญฺชตีติ **สตฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= สนฺช สงฺเค ในการติด
ตั้ง สนฺช ชื่อธาตุ	สนฺช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สนฺชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สญฺชติ ย่อมข้อง รูปาทีสุ (อารมฺมเณสุ) ในอารมณ์ ท. มีรูป เป็นต้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกัตตา	สนฺชฺ + ต	= พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ.
ตั้ง ต ปัจจัย ชื่อกิต	สนฺชฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในอรรถกัตตา	สนฺชฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในกาลทั้งสาม	สนฺชฺ + ต	= ณาทโย เตกาลิกา.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ	สนฺ ~~ชฺ~~ + ตฺ–ต	= ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ.
แปลง นฺ เป็น นิคหิต	ส นฺ → ํ + ตฺต	= นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน.
เพราะพยัญชนะ ลบนิคหิต	ส ~~ํ~~ + ตฺต	= พฺยญฺชเน จ.
ตั้ง สตฺต เป็นนาม	สตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	สตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สตฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	สตฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สตฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สตฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สตฺโต**. (ผู้ข้องในอารมณ์, สัตว์)

๖๐๙. ติ กิจฺจาสิฏฺเฐ.

ติ อ.ติปัจจัยด้วย **กิตฺ จ** อ.กิตฺปัจจัยด้วย **โหติ** ย่อมลง **อาสิฏฺเฐ** ในอรรถการปรารถนา **สญฺญายํ** ในที่กล่าวชื่อ.

(ลง ติปัจจัยและ กิตฺปัจจัย ในอรรถการปรารถนา ในที่กล่าวชื่อ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ ติ, กิตฺ, จ, อาสิฏฺเฐ. (แปลง ตฺ เป็น จฺ=เตสุ วุทฺธิฯ). เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมุปิณฺฑน** รวบรวมติปัจจัย และกิตปัจจัย. กิตปัจจัย ที่ลงด้วยสูตรนี้ มี ๓ ตัว คือ ต, มาน, ณฺวุ เช่น

ธมฺมทินฺโน (ธมฺม + ทา + ต) ผู้ให้ธรรม, วฑฺฒมาโน (วฑฺฒ + มาน) ผู้เจริญอยู่, ชีวโก (ชีว + ณฺวุ) ผู้เป็นอยู่ เป็นต้น

วิ. ชิโน เอนํ พุชฺฌตูติ ชินพุทฺธิ. (ชินสทฺทูปปท + พุธ อวคมเน ในการรู้ + ติ) (กัตตุสาธนะ)
อ.พระพุทธเจ้า ขอจงทรงรู้ ซึ่งบุคคลนั่น เพราะคำปรารถนานั้น อ.บุคคลนี้ ชื่อว่าชินพุทฺธิ. (ผู้ขอให้พระพุทธเจ้ารู้)

วิ. ธนมสฺส ภวตูติ ธนภูติ. (ธนสทฺทูปปท + ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ติ) (กัตตุสาธนะ)
อ.ทรัพย์ ขอจงบังเกิด แก่บุคคลนั้น เพราะคำปรารถนานั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าธนภูติ. (ผู้ขอให้มีทรัพย์)

วิ. ภวตูติ ภูโต. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ต)
จงเป็นเถิด เพราะคำปรารถนานั้น ชื่อว่าภูต. (ผู้ขอให้มี– ให้เป็น)

วิ. ธมฺโม เอนํ ททาตูติ ธมฺมทินฺโน. (ธมฺมสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + ต) (แปลง ต เป็น อินฺน = ภิทาทิโตฯ)
อ.ธรรม ขอจงให้ ซึ่งบุคคลนี้ เพราะความปรารถนานี้ อ.บุคคลนี้ ชื่อว่าธมฺมทินฺน. (ผู้ขอให้ธรรมจงให้)

วิ. วฑฺฒตูติ วฑฺฒมาโน. (วฑฺฒ วฑฺฒเน ในการเจริญ + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ)
จงเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวฑฺฒมาน. (ผู้ขอให้เจริญ)

วิ. นนฺทตูติ นนฺทโก. (นนฺท นนฺทเน ในความเพลิดเพลิน + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
จงเพลิดเพลินเถิด เพราะความปรารถนานี้ อ.บุคคลนี้ ชื่อว่านนฺทก. (ผู้ขอให้เพลิดเพลิน)

วิ. ชีวตูติ ชีวโก. (ชีว ปาณธารณมฺหิ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
จงเป็นอยู่เถิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีวก. (ผู้ขอให้เป็นอยู่)

๖๑๐. อาคมา ตุโก.

ตุโก อ.ตุกปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **อาคมา** จาก คมุธาตุอันมี อา อุปสัคเป็นบทหน้า.
(หลังจากคมุธาตุที่มี อาอุปสัคเป็นบทหน้า ลง ตุกปัจจัย)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อาคจฺฉตีติ อาคนฺตุโก. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตุก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาคนฺตุก. (แขกผู้มาถึง, แขก, อาคันตุกะ)

ทำตัวรูป อาคจฺฉตีติ **อาคนฺตุโก** ศัพท์เดิมคือ = อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ อา + คมุ = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ อา + คมฺ ~~อุ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อาคจฺฉติ ย่อมมาถึง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตุกปัจจัยในอรรถกัตตาอา + คมฺ + ตุก = อาคมา ตุโก.

ตั้ง ตุกปัจจัย ชื่อกิต อา + คมฺ + ตุก = อญฺเญ กิตฺ.

ตุกปัจจัย ลงในอรรถกัตตา อา + คมฺ + ตุก = กตฺตริ กิตฺ.

ตุกปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม อา + คมฺ + ตุก = ณาทโย เตกาลิกา.

เพราะตุกปัจจัย แปลง มฺ เป็น นฺ อา + ค มฺ → นฺ + ตุก = คมขนหนาทีนํ ตุํตพฺพาทีสุ น.

ตั้ง อาคนฺตุก เป็นนาม อาคนฺตุก = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง อาคนฺตุก ลง สิปฐมาวิภัตติ อาคนฺตุก + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ อาคนฺตุก + สิ → โอ = โส.

แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ อาคนฺตุกฺ อ + โอ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ อาคนฺตุกฺ ~~อ~~ + โอ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ อาคนฺตุโก = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาคนฺตุโก.** (แขกผู้มาถึง, แขก, อาคันตุกะ)

๖๑๑. ภพฺเพ อิก.

อิก อ.อิกปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **คมา** จาก คมุธาตุ **ภพฺเพ** ในอรรถควร.

(หลังจาก คมุธาตุ ลง อิกปัจจัย ในอรรถควร)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. คนฺตุํ ภพฺโพติ คมิโก, ภิกฺขุ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิก) (กัตตุสาธนะ)
เป็นผู้ควร เพื่ออันไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมิก, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้จะเดินทาง)

ทำตัวรูป คนฺตุํ ภพฺโพติ **คมิโก** ศัพท์เดิมคือ = คมุ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ คมุ = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ คมฺ ~~อุ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ภพฺโพ เป็นผู้ควร คนฺตุํ เพื่ออันไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง อิกปัจจัยในอรรถควร	คมฺ + อิก	= ภพฺเพ อิก.
ตั้ง อิกปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + อิก	= อญฺเญ กิตฺ.
อิกปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + อิก	= กตฺตริ กิตฺ.
อิกปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	คมฺ + อิก	= ณาทโย เตกาลิกา.
นำพยัญชนะ ไปประกอบกับสระ	คมิก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คมิก เป็นนาม	คมิก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คมิก ลง สิปฐมาวิภัตติ	คมิก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คมิก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	คมิกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คมิกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํฯ / สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คมิโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คมิโก.** (ผู้จะเดินทาง, ผู้จะไป)

จบ เตกาลิก กิตกปัจจยันตนัย

จบ เตกาลิกปัจจยันตนัย

๗.๓ อตีตปัจจยันตนัย

คำว่า **"อตีตปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่งปัจจัยที่ลงในอดีตกาลเป็นที่สุด อดีตปัจจัยนี้มีปัจจัย ๔ ตัว คือ ต, ตวนฺตุ, ตาวี และ กฺตปัจจัย รูปสำเร็จเป็นคุณศัพท์ มีทั้งกิริยากิตก์และนามกิตก์ ส่วนใหญ่เป็นกิริยากิตก์ ทำหน้าที่เป็นตัวขยาย คำแปลออกสำเนียงวิเสสนะว่า "ผู้..., มี..., อัน...แล้ว" ทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ แปลว่า "...แล้ว" เวลานำไปใช้ในการแปลหรือแต่งบาลี ต้องมีลิงค์ วิภัตติ และวจนะ เหมือนสุทธนามที่ไปสัมพันธ์ด้วยเสมอ

๖๑๒. อตีเต ต–ตวนฺตุ–ตาวี.

ตตวนฺตุตาวี อ.ต, ตวนฺตุ และตาวีปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **อตีเต** ในอดีตกาล.

(ลง ต, ตวนฺตุ และตาวีปัจจัย ในอดีตกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อภวีติ ภูโต, ภูตา, ภูตํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้มีแล้ว–ได้เป็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูต, ภูตา, ภูต. (มีแล้ว, เป็นแล้ว)

วิ. อหวีติ หุโต. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้บูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหุต. (ผู้บูชาแล้ว)

ทำตัวรูป อภวีติ **ภูโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
อภวิ ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจาก ภูธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ภู + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ภู + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภู + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง ภูต เป็นนาม	ภูต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภูต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภูต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภูต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ภูตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภูตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภูโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภูโต.** (มีแล้ว, เป็นแล้ว)

วิ. อหวีติ หุตวา, หุตวนฺโต. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง + ตวนฺตุ) ได้บูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหุตวนฺตุ. (ผู้บูชาแล้ว) (เหมือน คุณวนฺตุศัพท์) (แปลง นฺตุ กับ สิ เป็น อา = อา สิมฺหิ, แปลง นฺตุ กับ โย เป็น นฺโต = นฺตุสฺส นฺโต) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อหวีติ หุตาวี, หุตาวิโน, ปุริโส. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง + ตาวี) ได้บูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหุตาวี. (ชายผู้บูชาแล้ว) (เหมือน ทณฺฑีศัพท์) (ปุงลิงค์) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อหวีติ หุตาวินี, หุตาวินิโย, อิตฺถี. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ ในการให้ การกินและการบวงสรวง +ตาวี+อินี) ได้บูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหุตาวินี. (หญิงผู้บูชาแล้ว) (ลง อินีปัจจัย = ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี) (อิตถีลิงค์)

วิ. อหวีติ หุตาวิ, หุตาวี, กุลํ. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง +ตาวี) (กัตตุสาธนะ) ได้บูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหุตาวิ. (ตระกูลผู้บูชาแล้ว) (รัสสะ = อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ) (นปุงสกลิงค์)

๖๑๓. วสโต อุตฺถ.

อุตฺถ อ.การแปลงเป็น อุตฺถ **ตสฺส** แห่ง ตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **วสโต** จาก วสธาตุ **สาทิ** กับด้วยที่สุดธาตุอันเป็นพยัญชนะเบื้องต้นของ ตปัจจัย **โหติ** ย่อมมี.

(หลังจากวสธาตุ แปลง ตปัจจัยกับ สฺ พยัญชนะที่สุดของ วสธาตุ เป็น อุตฺถ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. วสฺสํ อวสีติ วุตฺโถ, วุตฺถา. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ต) (กัตตุสาธนะ) ได้อยู่แล้ว ตลอดกาลฝน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุตฺถ, วุตฺถา. (อยู่แล้ว)

วิ. อธิวสีติ อธิวตฺถา, เทวตา. (อธิปุพฺพ+ วส นิวาเส ในการอยู่ +ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบสระหลัง=วา ปโร อสรูปา) สิงอยู่แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิวตฺถา, ได้แก่เทวดา. (ผู้สิงอยู่แล้ว) (ลง อาปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย)

ทำตัวรูป วสฺสํ อวสีติ **วุตฺโถ**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อวสิ ได้อยู่แล้ว วสฺสํ ตลอดกาลฝน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	วสฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วสฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากธาตุ แปลง สฺ กับ ต เป็น อุตฺถ	ว สฺ+ต ➝ อุตฺถ	= วสโต อุตฺถ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ + อุตฺถ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วฺ ~~อ~~ + อุตฺถ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุตฺถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วุตฺถ เป็นนาม	วุตฺถ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วุตฺถ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วุตฺถ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	วุตฺถ + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อ	วุตฺถฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วุตฺถฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ โอ	วุตฺโถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุตฺโถ.** (ผู้อยู่แล้ว)

๖๑๙. วสฺส วา วุ.

เต ในเพราะตอักษร **ปเร** อันเป็นเบื้องหลัง **อุ** อ.การแปลงเป็น อุ **วสฺส** แห่ง ว **วสสฺส** ของ วสธาตุ **โหติ** ย่อมมี, **ว** อ.วอาคม **โหติ** ย่อมลง **ตตฺถ (ฐาเน)** ในที่แปลง ว เป็น อุ นั้น **จ** ด้วย **วา** บ้าง.

(เพราะตอักษร แปลง ว ของ วสธาตุเป็น อุ และลง วฺอาคม บ้าง)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ วสฺส, วา, ว, อุ. เป็น **อาเทสวิธิ และอาคมวิธิสูตร.**

สูตรนี้มี ๒ นัย คือ

(๑) เพราะตปัจจัย แปลง วฺ ของ วสธาตุ เป็น อุ และ ลง วฺอาคม บ้าง ตัวอย่าง "วุสิโต" ตามนัยนี้ ต้องลบสระ อ หลัง ด้วยสูตร "วา ปโร อสรูปา"

(๒) เพราะตปัจจัย แปลง ว เป็น อุ ตัวอย่าง "อุสิโต" หรือแปลง อ ของ ว เป็น อุ ตัวอย่าง "วุสิโต"

วิ. อวสีติ อุสิโต, วุสิโต. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้อยู่ประพฤติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุสิต, วุสิต. (อยู่ประพฤติแล้ว)

ทำตัวรูป อวสีติ **อุสิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อวสิ ได้อยู่ประพฤติแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	วสฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วสฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ว ของ วสธาตุ เป็น อุ	ว ➔ อุ สฺ + ต	= วสฺส วา วุ.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	อุ สฺ –อิ + ต	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อุสิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อุสิต เป็นนาม	อุสิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อุสิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุสิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อุสิต + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	อุสิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุสิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อุสิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุสิโต**. (อยู่ประพฤติแล้ว)

ทำตัวรูป อวสีติ **วุสิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= วส นิวาเส ในการอยู่
ตั้ง วส ชื่อธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อวสิ ได้อยู่ประพฤติแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	วสฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วสฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ สฺ + ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง วฺ เป็น อุ และลง วฺอาคม	วฺ- วฺ ➝ อุ อ สฺ + ต	= วสฺส วา วุ.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	วฺ- อุ ~~อ~~ สฺ + ต	= วา ปโร อสรูปา.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	วฺ อุ สฺ -อิ + ต	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	วุสิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วุสิต เป็นนาม	วุสิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วุสิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	วุสิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	วุสิต + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	วุสิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วุสิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	วุสิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุสิโต**. (อยู่ประพฤติแล้ว)

วิ. โภชนํ อภุญฺชีติ ภุตฺโต, ภุตฺตวา, ภุตฺตาวี. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + ต, ตวนฺตุ, ตาวี)
ได้กินแล้ว ซึ่งโภชนะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุตฺต, ภุตฺตวนฺตุ, ภุตฺตาวี. (ผู้กินแล้ว) (ลบที่สุดธาตุและซ้อน ตฺ = ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ)

วิ. อรญฺชีติ รตฺโต, รตฺตา, รตฺตํ. (รนฺช ราเค ในความกำหนัด + ต) (กัตตุสาธนะ)
กำหนัดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารตฺต, รตฺตา, รตฺต. (ผู้กำหนัดแล้ว)

วิ. อยุญฺชีติ ยุตฺโต, ยุตฺตา, ยุตฺตํ. (ยุช โยเค ในการประกอบ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ประกอบแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายุตฺต, ยุตฺตา, ยุตฺต. (ผู้ประกอบแล้ว)

วิ. วิวิจฺจีติ วิวิตฺโต, วิวิตฺตา, วิวิตฺตํ. (วิปุพฺพ + วิจ วิเวจเน ในความสงัด + ต) (กัตตุสาธนะ)
สงัดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิวิตฺต, วิวิตฺตา, วิวิตฺต. (ผู้สงัดแล้ว)

วิ. อมุจฺจีติ มุตฺโต. (มุจ โมจเน ในการพ้น + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้พ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุตฺต. (ผู้พ้นแล้ว)

วิ. อาสชฺชนํ อาสตฺติ. (อาปุพฺพ + สนฺช สงฺเค ในการติดข้อง + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การติดข้อง ชื่อว่าอาสตฺติ. (การติดข้อง)

วิ. วิมุจฺจนํ วิมุตฺติ. (วิปุพฺพ + มุจ โมจเน ในการพ้น + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความหลุดพ้น ชื่อว่าวิมุตฺติ. (ความหลุดพ้น, พระนิพพาน)

วิ. วิมุจฺจติ เอตายาติ วิมุตฺติ. (วิปุพฺพ + มุจ โมจเน ในการพ้น + ติ) (กรณสาธนะ)
ย่อมหลุดพ้น ด้วยอรหัตผลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิมุตฺติ. (อรหัตผลเป็นเครื่องหลุดพ้น, พระนิพพาน)

ทำตัวรูป วิมุจฺจนํ **วิมุตฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + มุจ โมจเน ในการหลุดพ้น
ตั้ง มุจ ชื่อธาตุ	วิ + มุจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิ + มุจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วิมุจฺจนํ อ.ความหลุดพ้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	วิ + มุจฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	วิ + มุจฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ ซ้อน ตฺ	วิ + มุ ~~จฺ~~ + ตฺ–ติ	= ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ.
ตั้ง วิมุตฺติ เป็นนาม	วิมุตฺติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วิมุตฺติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิมุตฺติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	วิมุตฺติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **วิมุตฺติ**. (ความหลุดพ้น, พระนิพพาน)

วิ. อกุชฺฌีติ กุทฺโธ. (กุธ โกเป ในความโกรธ + ต) (แปลง ต เป็น ธ =ธฒภเหหิฯ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ = หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ)
ได้โกรธแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุทฺธ. (โกรธแล้ว) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อยุชฺฌีติ ยุทฺโธ, ยุทฺธํ. (ยุธ สมฺปหาเร ในการรบ + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น ธ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ)
ได้ต่อสู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายุทฺธ. (ต่อสู้แล้ว, รบแล้ว)

วิ. อสิชฺฌีติ สิทฺโธ. (สิธ สํสิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น ธ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ)
ได้สำเร็จแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสิทฺธ. (สำเร็จแล้ว)

วิ. อารภีติ อารทฺโธ. (อาปุพฺพ + รภ ราภสฺเส ในการเริ่มต้น + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น ธ, แปลง ภฺ เป็น ทฺ)
พยายามแล้ว (เริ่มแล้ว) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอารทฺธ. (ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว)

ทำตัวรูป อารภีติ **อารทฺโธ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + รภ รากสฺเส ในการเริ่ม
ตั้ง รภ ชื่อธาตุ	อา + รภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + รภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อารภิ พยายามแล้ว (เริ่มแล้ว) อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	อา + รภฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	อา + รภฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อา + รภฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากภันตธาตุ แปลง ต เป็น ธ	อา + รภฺ + ต → ธ	= ธฒภเหหิ ธฒา จ.
เพราะ ธ แปลง ภฺ ที่สุดธาตุ เป็น ทฺ	อา + ร ภฺ → ทฺ + ธ	= หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ.
ตั้ง อารทฺธ เป็นนาม	อารทฺธ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อารทฺธ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อารทฺธ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อารทฺธ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	อารทฺธฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อารทฺธฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อารทฺโธ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อารทฺโธ.** (เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว, พยายามแล้ว)

วิ. สนฺนยฺหีติ สนฺนทฺโธ. (สํปุพฺพ + นห พนฺธเน ในการผูก + ต) (แปลง ต เป็น ธ = ธฒภเหหิ ธฒา จ) ผูกสอดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺนทฺธ. (ผูกสอดแล้ว) (แปลง หฺ เป็น ทฺ = หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ)

๖๑๙. โฒ ฒกาเร.

ฒกาเร ในเพราะ ฒอักษร **โฒ** อ.การแปลงเป็น ฒ **หจตุตฺถานํ** แห่ง หอักษรและอักษรตัวที่สี่ในวรรค ท. **อนฺตานํ** อันเป็นที่สุดของธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะฒอักษร แปลง หฺอักษรและอักษรตัวที่สี่ในวรรคอันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น ฒฺ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. อวฑฺฒีติ วุฑฺโฒ, วุฑฺฒา, พุฑฺโฒ. (วฑฺฒ วฑฺฒเน ในความเจริญ + ต) (แปลง ว เป็น พ = โพ วสฺส) ได้เจริญแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุฑฺฒ, วุฑฺฒา, พุฑฺฒ. (เจริญแล้ว) (แปลง อ เป็น อุ = กฺวจิ ธาตุฯ)

ทำตัวรูป อวฑฺฒีติ **วุฑฺโฒ**	ศัพท์เดิมคือ	= วฑฺฒ วฑฺฒเน ในความเจริญ
ตั้ง วฑฺฒ ชื่อธาตุ	วฑฺฒ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วฑฺฒฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อวฑฺฒิ ได้เจริญแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	วฑฺฒฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วฑฺฒฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วฑฺฒฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากฒันตธาตุ แปลง ต เป็น ฒ	วฑฺฒฺ + ต → ฒ	= ธฒภเหหิ ธฒา จ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ ฑฺฒฺ + ฒ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ เป็น อุ และลบ ฑฺ	วฺ อ → อุ ~~ฑฺ~~ ฒฺ + ฒ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะ ฒ แปลง ฒฺ ที่สุดธาตุ เป็น ฑฺ	วฺ อุ ฒฺ → ฑฺ + ฒ	= โฑ ฒกาเร.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุฑฺฒ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วุฑฺฒ เป็นนาม	วุฑฺฒ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วุฑฺฒ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วุฑฺฒ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	วุฑฺฒ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฒฺ ออกจากสระ อ	วุฑฺฒฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วุฑฺฒฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฒฺ ไปประกอบกับสระ โอ	วุฑฺโฒ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุฑฺโฒ**. (เจริญแล้ว)

วิ. พุชฺฌนํ พุทฺธิ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ติ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ต เป็น ธ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ)
อ.ความรู้ ชื่อว่าพุทฺธิ. (ความรู้)

วิ. พุชฺฌติ เอตายาติ พุทฺธิ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ติ) (กรณสาธนะ)
ย่อมรู้ ด้วยปัญญานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุทฺธิ. (ปัญญาเป็นเครื่องรู้)

วิ. สิชฺฌนํ สิทฺธิ. (สิธ สํสิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความสำเร็จ ชื่อว่าสิทฺธิ. (ความสำเร็จ, สิทธิ)

วิ. สิชฺฌติ เอตายาติ สิทฺธิ. (สิธ สํสิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ + ติ) (กรณสาธนะ)
ย่อมสำเร็จ ด้วยปัญญานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสิทฺธิ. (เป็นเครื่องสำเร็จ, สิทธิ)

ทำตัวรูป สิชฺฌนํ **สิทฺธิ**	ศัพท์เดิมคือ	= สิธ สํสิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ
ตั้ง สิธ ชื่อธาตุ	สิธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สิธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สิชฺฌนํ อ.ความสำเร็จ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	สิธฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	สิธฺ + ติ	= อณฺเณ กิตฺ.
ติปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	สิธฺ + ติ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อิ	สิธฺ + ตฺ อิ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
หลังจากธันตธาตุ แปลง ต เป็น ธ	สิธฺ + ตฺ → ธฺ อิ	= ธฒภเหหิ ธฒา จ.
เพราะ ธ แปลง ธฺ ที่สุดธาตุ เป็น ทฺ	สิ ธฺ → ทฺ + ธฺ อิ	= หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อิ	สิทฺธิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สิทฺธิ เป็นนาม	สิทฺธิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สิทฺธิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สิทฺธิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สิทฺธิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สิทฺธิ**. (ความสำเร็จ, สิทธิ)

วิ. วฑฺฒนํ วุฑฺฒิ. (วฑฺฒ วฑฺฒเน ในความเจริญ + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความเจริญ ชื่อว่าวุฑฺฒิ. (ความเจริญ)

วิ. วฑฺฒติ เอตายาติ วุฑฺฒิ. (วฑฺฒ วฑฺฒเน ในความเจริญ + ติ) (กรณสาธนะ)
ย่อมเจริญ ด้วยปัญญานั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุฑฺฒิ. (เป็นเครื่องเจริญ)

วิ. พุชฺฌิตพฺพนฺติ โพทฺธพฺพํ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น ธ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ)
พึงถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโพทฺธพฺพ. (พึงถูกรู้)

๖๑๖. ตราทีหิ อิณฺโณ.

อิณฺโณ อ.การแปลงเป็น อิณฺณ **ตสฺส** แห่ง ตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ตราทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ตรธาตุ เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี, **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุดของธาตุ **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย.

(หลังจากธาตุมี ตรธาตุเป็นต้น แปลง ตปัจจัย เป็น อิณฺณ และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิ** และ **โลปวิธิสูตร.**

วิ. สํสารณฺณวํ อตรีติ ติณฺโณ, ติณฺณํ วา. (ตร ตรเณ ในการข้าม + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ข้ามแล้ว ซึ่งมหาสมุทรคือสงสาร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติณฺณ. (ข้ามแล้ว)

ทำตัวรูป สํสารณฺณวํ อตรีติ **ติณฺโณ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตร ตรเณ ในการข้าม
ตั้ง ตร ชื่อธาตุ	ตร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อตริ ได้ข้ามแล้ว สํสารณฺณวํ ซึ่งมหาสมุทรคือสงสาร อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ตรฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ตรฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ตรฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อิณฺณ และลบที่สุดธาตุ	ต ~~รฺ~~ + ต → อิณฺณ	= ตราทีหิ อิณฺโณ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ตฺ อ + อิณฺณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	ตฺ ~~อ~~ + อิณฺณ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ติณฺณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ติณฺณ เป็นนาม	ติณฺณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ติณฺณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ติณฺณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ติณฺณ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ติณฺณฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ติณฺณฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ติณฺโณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ติณฺโณ.** (ข้ามแล้ว)

วิ. อุตฺตรีติ อุตฺติณฺโณ. (อุปุพฺพ + ตร ตรเณ ในการข้าม + ต) (กัตตุสาธนะ)
ข้ามขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุตฺติณฺณ. (ข้ามขึ้นแล้ว)

วิ. สํปูรีติ สํปุณฺโณ. (สํปุพฺพ + ปูร ปูรเณ ในความเต็ม + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบสระหลัง = วา ปโร อสรูปา)
เต็มแล้วด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสํปุณฺณ. (สมบูรณ์แล้ว) (รัสสะ อู เป็น อุ = กฺวจิ ธาตุฯ)

ทำตัวรูป สํปูรีติ **สํปุณฺโณ**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ปูร ปูรเณ ในความเต็ม
ตั้ง ปูร ชื่อธาตุ	สํ + ปูร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + ปูรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สํปูริ เต็มแล้วด้วยดี อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	สํ + ปูรฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	สํ + ปูรฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สํ + ปูรฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อิณฺณ และลบที่สุดธาตุ	สํ + ปู ~~รฺ~~ + ต → อิณฺณ	= ตราทีหิ อิณฺโณ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อู	สํ + ปฺ อู + อิณฺณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	สํ + ปฺ อู + ~~อิ~~ ณฺณ	= วา ปโร อสรูปา.
รัสสะ อู เป็น อุ	สํ + ปฺ อู → อุ + ณฺณ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อุ	สํ + ปุณฺณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สํปุณฺณ เป็นนาม	สํปุณฺณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สํปุณฺณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สํปุณฺณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สํปุณฺณ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	สํปุณฺณฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํปุณฺณฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สํปุณฺโณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สํปุณฺโณ**. (สมบูรณ์แล้ว)

วิ. อตุรีติ ตุณฺณํ ตุริตํ วา. (ตุร เวเค ในความเร็ว + ต) (ลบสระหลัง) (กัตตุสาธนะ)
ได้ไปเร็วแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุณฺณ, ตุริต. (ไปเร็วแล้ว)

วิ. ปริชีรีติ ปริชิณฺโณ. (ปริปุพฺพ + ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + ต) (กัตตุสาธนะ)
แก่หง่อมแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริชิณฺณ. (แก่หง่อมแล้ว)

วิ. อากิรีติ อากิณฺโณ. (อาปุพฺพ + กิร วิกิรเณ ในความกระจัดกระจาย + ต) (กัตตุสาธนะ)
เกลื่อนกล่นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอากิณฺณ. (เกลื่อนกล่นแล้ว)

๖๑๗. สุส–ปจ–สกโต กฺข–กฺกา จ.

กฺขกฺกา อ.การแปลงเป็น กฺข และ กฺก ท. **ตสฺส** แห่ง ตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **สุสปจสกโต** จาก สุส, ปจ และ สกธาตุ ท. **โหนฺติ** ย่อมมี **จ** ด้วย, **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุดของธาตุ **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย.

(หลังจาก สุส, ปจ และ สกธาตุ แปลง ตปัจจัย เป็น กฺข, กฺก และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิและโลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ หลังจากธาตุมี มุจธาตุเป็นต้น แปลง ตปัจจัย เป็น กฺก เช่น โอมุกฺกา (อว+มุจ+ต) ถอดแล้ว.

วิ. อสุสฺสีติ สุกฺโข, รุกฺโข. (สุส โสสเน ในความเหือดแห้ง + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น กฺข และลบที่สุดธาตุ)
ได้เหือดแห้งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกฺข, ได้แก่ต้นไม้. (แห้งแล้ว)

วิ. อปจฺจีติ ปกฺกํ, ผลํ. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้สุกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกฺก, ได้แก่ผลไม้. (สุกแล้ว)

ทำตัวรูป อปจฺจีติ **ปกฺกํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม
ตั้ง ปจ ชื่อธาตุ	ปจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อปจฺจิ ได้สุกแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ปจฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ปจฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปจฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น กฺก และลบที่สุดธาตุ	ป ~~จฺ~~ + ต → กฺก	= สุสปจสกโต กฺขกฺกา จ.
ตั้ง ปกฺก เป็นนาม	ปกฺก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปกฺก ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปกฺก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ปกฺก + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ปกฺกฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปกฺกฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปกฺกํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปกฺกํ.** (สุกแล้ว)

วิ. อสกฺขีติ สกฺโก. (สก สามตฺเถ ในความสามารถ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้อาจแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสกฺก. (อาจแล้ว, สามารถแล้ว)

วิ. โอมุจฺจีติ โอมุกฺกา, อุปาหนา. (อวปุพฺพ+ มุจ โมจเน ในการปล่อย +ต) (แปลง ต เป็น กฺก = จศัพท์ใน สุสปจสกโต กฺขกฺกา จ)
ถูกถอดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโอมุกฺกา, ได้แก่รองเท้า. (ถูกถอดแล้ว) (ลง ตปัจจัย = ภาวกมฺเมสุ ต) (กัมมะ)

๖๑๘. ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.

นฺโต อ.การแปลงเป็น นฺต **ตสฺส** แห่ง ตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ปกฺกมาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี กมฺธาตุอันมี ป เป็นบทหน้า เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี, **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุดของธาตุ **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย.

(หลังจากธาตุมี กมุธาตุที่มี ป เป็นบทหน้า เป็นต้น แปลง ตปัจจัย เป็น นฺต และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิและโลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ ในสูตรนี้ คือ แปลง ติปัจจัย เป็น นฺติ เช่น สงฺกนฺติ (สํ+กมุ+ติ), โอกฺกนฺติ (อว+กมุ+ติ), วิพฺภนฺติ (วิ+ภมุ+ติ), ขนฺติ (ขมุ+ติ), สนฺติ (สมุ + ติ) และ ทนฺติ (ทมุ+ติ) เป็นต้น

วิ. ปกฺกมีติ ปกฺกนฺโต. (ปปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต) (กัตตุสาธนะ)
หลีกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกฺกนฺต. (หลีกไปแล้ว)

ทำตัวรูป ปกฺกมีติ **ปกฺกนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
ตั้ง กมุ ชื่อธาตุ	ป + กมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + กมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ปกฺกมิ หลีกไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ป + กมฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ป + กมฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ป + กมฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น นฺต และลบที่สุดธาตุ	ป + ก ~~มฺ~~ + ต → นฺต	= ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป + กฺ–กนฺต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ปกฺกนฺต เป็นนาม	ปกฺกนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปกฺกนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปกฺกนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปกฺกนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปกฺกนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปกฺกนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปกฺกนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปกฺกนฺโต.** (หลีกไปแล้ว)

วิ. สงฺกมีติ สงฺกนฺโต. (สํปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต) (กัตตุสาธนะ) ย้ายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺกนฺต. (ย้ายแล้ว)

วิ. นิกฺขมีติ นิกฺขนฺโต. (นิปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต) (กัตตุสาธนะ) ออกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิกฺขนฺต. (ออกไปแล้ว) (แปลง ก เป็น ข = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

ทำตัวรูป นิกฺขมีติ **นิกฺขนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
ตั้ง กมุ ชื่อธาตุ	นิ + กมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นิ + กมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
นิกฺขมิ ออกไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	นิ + กมฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ต ปัจจัย ชื่อกิต	นิ + กมฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในอรรถกัตตา	นิ + กมฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น นฺต และลบที่สุดธาตุ	นิ + ก ~~มฺ~~ + ต → นฺต	= ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
แปลง ก เป็น ข	นิ + ก → ข + นฺต	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
กฺ อสทิสเทฺวภาวะ	นิ + กฺ–ขนฺต	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.

ตั้ง พิกฺขนฺต เป็นนาม	พิกฺขนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง พิกฺขนฺต ลง สิปฐฺมาวิภัตติ	พิกฺขนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	พิกฺขนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	พิกฺขนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พิกฺขนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	พิกฺขนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พิกฺขนฺโต**. (ออกไปแล้ว)

วิ. วิพฺภมีติ วิพฺภนฺโต. (วิปุพฺพ + ภมุ อนวฏฺฐาเน ในการไม่ตั้งอยู่ + ต) (กัตตุสาธนะ)
หมุนไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิพฺภนฺต. (สึกแล้ว, หมุนไปแล้ว)

วิ. ภมีติ ภนฺโต. (ภมุ อนวฏฺฐาเน ในการไม่ตั้งอยู่ + ต) (กัตตุสาธนะ)
หวั่นไหวแล้ว (หมุนไปแล้ว) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภนฺต. (หวั่นไหวแล้ว, หมุนไปแล้ว)

วิ. อกฺขมีติ ขนฺโต. (ขมุ สหเน ในความอดทน + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้อดทนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนฺต. (อดทนแล้ว)

วิ. อสมีติ สนฺโต. (สมุ อุปสเม ในความสงบ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้สงบแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺต. (สงบแล้ว)

ทำตัวรูป อสมีติ **สนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= สมุ อุปสเม ในความสงบ
ตั้ง สมุ ชื่อธาตุ	สมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อสมิ ได้สงบแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	สมฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	สมฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สมฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น นฺต และลบที่สุดธาตุ	ส ~~มฺ~~ + ต → นฺต	= ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
ตั้ง สนฺต เป็นนาม	สนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สนฺต ลง สิปฐฺมาวิภัตติ	สนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สนฺต + สิ → โอ	= โส.

แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	สนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺโต.** (ผู้สงบแล้ว)

วิ. อทมีติ ทนฺโต. (ทมุ ทมเน ในการฝึก + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ฝึกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทนฺต. (ผู้ฝึกแล้ว)

ทำตัวรูป อทมีติ **ทนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ทมุ ทมเน ในการฝึก
ตั้ง ทมุ ชื่อธาตุ	ทมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อทมิ ได้ฝึกแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ทมฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ต ปัจจัย ชื่อกิต	ทมฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในอรรถกัตตา	ทมฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น นฺต และลบที่สุดธาตุ	ท ~~มฺ~~ + ต → นฺต	= ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
ตั้ง ทนฺต เป็นนาม	ทนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ทนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทนฺโต.** (ผู้ฝึกแล้ว) (ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ)

วิ. สงฺกมนํ สงฺกนฺติ. (สํปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การย้าย ชื่อว่าสงฺกนฺติ. (การย้าย)

วิ. โอกฺกมนํ โอกฺกนฺติ. (อวปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การหยั่งลง ชื่อว่าโอกฺกนฺติ. (การหยั่งลง)

วิ. วิพฺภนํ วิพฺภนฺติ. (วิปุพฺพ + ภมุ อนวฏฺฐาเน ในความไม่ตั้งอยู่ + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การหมุนไป ชื่อว่าวิพฺภนฺติ. (การหมุนไป, การลาสิกขา, การสึก)

วิ. ขมนํ ขนฺติ. (ขมุ สหเน ในความอดทน + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความอดทน ชื่อว่าขนฺติ. (ความอดทน)

ทำตัวรูป ขมนํ **ขนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ขมุ สหเน ในความอดทน
ตั้ง ขมุ ชื่อธาตุ	ขมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ขมนํ อ.ความอดทน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	ขมฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	ขมฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ติ เป็น นฺติ และลบที่สุดธาตุ	ข ~~มฺ~~ + ติ → นฺติ	= จศัพท์ใน ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
ตั้ง ขนฺติ เป็นนาม	ขนฺติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ขนฺติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขนฺติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ขนฺติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ขนฺติ**. (ความอดทน)

วิ. สมนํ สนฺติ. (สมุ อุปสเม ในความสงบ + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความสงบ ชื่อว่าสนฺติ. (ความสงบ, พระนิพพาน)

ทำตัวรูป สมนํ **สนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= สมุ อุปสเม ในความสงบ
ตั้ง สมุ ชื่อธาตุ	สมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สมนํ อ.ความสงบ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	สมฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	สมฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ติ เป็น นฺติ และลบที่สุดธาตุ	ส ~~มฺ~~ + ติ → นฺติ	= จศัพท์ใน ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.
ตั้ง สนฺติ เป็นนาม	สนฺติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง สนฺติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สนฺติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สนฺติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺติ.** (ความสงบ, พระนิพพาน) (นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ)

วิ. ทมนํ ทนฺติ. (ทมุ ทมเน ในการฝึก + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การฝึก ชื่อว่าทนฺติ. (การฝึก)

๖๑๙. ชนาทีน–มา ติมฺหิ จ.

ตมฺหิ ในเพราะตปัจจัยด้วย **ติมฺหิ จ** ในเพราะติปัจจัยด้วย **อา** อ.การแปลงเป็น อา **อนฺตสฺส (พฺยญฺชนสฺส)** แห่งพยัญชนะอันเป็นที่สุด **ชนาทีนํ (ธาตูนํ)** แห่งธาตุ ท. มี ชนธาตุ เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี.

(เพราะตปัจจัยและติปัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุดของธาตุมี ชนธาตุ เป็นต้น เป็น อา)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ ชนาทีนํ, อา, ติมฺหิ, จ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึง ตปัจจัยมาในสูตรนี้ด้วย. ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"ชนาทีนมา"** เพราะยปัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุดของชนธาตุเป็น อา เช่น ชายติ ย่อมเกิด (ชน + ย + ติ) เป็นต้น.

วิ. อชนีติ ชาโต. (ชน ชนเน ในการเกิด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้เกิดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชาต. (เกิดแล้ว)
วิ. วิชายีติ วิชาตา. (วิปุพฺพ + ชน ชนเน ในการเกิด + ต + อา) (กัตตุสาธนะ)
คลอดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิชาตา. (คลอดแล้ว)
วิ. ชนนํ ชาติ. (ชน ชนเน ในการเกิด + ติ) (ภาวสาธนะ) (ลง ติปัจจัย = อิตฺถิยมติยโว วา)
อ.การเกิด ชื่อว่าชาติ. (การเกิด)

ทำตัวรูป อชนีติ **ชาโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อชนิ ได้เกิดแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ชนฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ชนฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.

ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ชนฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย แปลง นฺ เป็น อา	ช นฺ → อา + ต	= ชนาทีนมา ติมฺหิ จ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ชฺ อ อา + ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชฺ ~~อ~~ อา + ต	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	ชาต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ชาต เป็นนาม	ชาต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ชาต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ชาต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ชาต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ชาตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชาตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ชาโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ชาโต.** (เกิดแล้ว)

ทำตัวรูป ชนฺนํ **ชาติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ชนฺนํ อ.การเกิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	ชนฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	ชนฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะติปัจจัย แปลง นฺ เป็น อา	ช นฺ → อา + ติ	= ชนาทีนมา ติมฺหิ จ.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ชฺ อ อา + ติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ชฺ ~~อ~~ อา + ติ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	ชาติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ชาติ เป็นนาม	ชาติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ชาติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ชาติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ชาติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ชาติ.** (การเกิด, ชาติ)

๖๒๐. ฐา-ปาน'มิ-อี จ.

ตมฺหิ ในเพราะตปัจจัยด้วย **ติมฺหิ จ** ในเพราะติปัจจัยด้วย **อา** อ.อาอักษร **(อนฺโต)** อันเป็นที่สุด **ฐาปานํ** ของ ฐาธาตุและปาธาตุ ท. **อิอี** แปลงเป็น อิ และ อี **โหติ** ย่อมเป็น.

(เพราะตปัจจัยและติปัจจัย แปลงสระ อา ที่สุดของ ฐาธาตุ เป็น อิ และของ ปาธาตุ เป็น อี)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ ฐาปานํ, อิอี, จ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมเอาอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ เพราะปัจจัยอื่น มี ตฺวนฺตุ และ ตฺวา เป็นต้น แปลงสระ อา ที่สุดของ ฐาธาตุ เป็น อิ ได้ เช่น ฐิตวา, อธิฏฺฐิตฺวา และสระที่สุดของปาธาตุเป็น อี ได้ เช่น ปีตวา, ปีตฺวา (ปิตฺวา) เป็นต้น และสามารถแปลงสระที่สุดของธาตุตัวอื่นเป็น อิ ได้ เช่น หิตฺวา ละแล้ว (หา + ตฺวา) เป็นต้น

วิ. อฏฺฐาสีติ ฐิโต. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ยืนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฐิต. (ยืนแล้ว, ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว)

วิ. อุปฏฺฐาสีติ อุปฏฺฐิโต. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้บำรุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐิต. (บำรุงแล้ว, อุปัฏฐากแล้ว)

ทำตัวรูป อฏฺฐาสีติ **ฐิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ใน...ห้ามการไป
ตั้ง ฐา ชื่อธาตุ	ฐา	= ภูวาทโย ธาตโว.
อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว (ตั้งอยู่แล้ว) อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ฐา + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ฐา + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ฐา + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อา	ฐฺ อา + ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตปัจจัย แปลง อา เป็น อิ	ฐฺ อา ➔ อิ + ต	= ฐาปานมิอี จ.
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ฐิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ฐิต เป็นนาม	ฐิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ฐิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ฐิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ฐิต + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ฐิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฐิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ ฐิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ฐิโต.** (ยืนแล้ว, ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว)	

วิ. อปายีติ ปีตา. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ดื่มแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปีตา. (ดื่มแล้ว)

วิ. ปานํ ปีติ. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การดื่ม ชื่อว่าปีติ. (การดื่ม)

๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โฬ วา อ–ทห–นหานํ.

โห อ.การแปลงเป็น ห **ตสฺส** แห่งตปัจจัยด้วย **ติสฺส จ** แห่งติปัจจัยด้วย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **หนฺเตหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. อันมี ห เป็นที่สุด **โหติ** ย่อมมี, **โฬ** อ.การแปลงเป็น ฬ **หสฺส** แห่ง ห อันเป็นที่สุด **ธาตูนํ** ของธาตุ ท. **อทหนหานํ** อันไม่ใช่ทหธาตุและนหธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(หลังจากธาตุที่มี ห เป็นที่สุดแปลง ตปัจจัยและติปัจจัย เป็น ห และแปลง หฺ ที่สุดธาตุ ที่ไม่ใช่ของ ทหธาตุและนหธาตุ เป็น ฬฺ บ้าง)

สูตรนี้มี ๖ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. อารุหีติ อารูฬฺโห, อารูฬฺโห วา. (อาปุพฺพ + รุห ชนเน ในการเกิด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอารูฬฺห, อารูฬฺห. (ขึ้นแล้ว) (ทีฆะ อุ เป็น อู = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. รุหนํ รูฬฺหิ. (รุห ชนเน ในการเกิด + ติ) (ภาวสาธนะ) (ทีฆะ อุ เป็น อู = กฺวจิ ธาตุฯ)
อ.การงอกขึ้น ชื่อว่ารูฬฺหิ. (การงอกขึ้น)

ทำตัวรูป อารุหีติ **อารูฬฺโห**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + รุห ชนเน ในการเกิด
ตั้ง รุห ชื่อธาตุ	อา + รุห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + รุหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อารุหิ ขึ้นแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	อา + รุหฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	อา + รุหฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อา + รุหฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.

แปลง ต เป็น ห และแปลง หฺ เป็น ลฺ	อา + รฺ หฺ → ลฺ + ต → ห	= หนฺเตหิ โห หสฺส โล วาฯ
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อุ	อา + รฺ อุ ลฺ + ห	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อุ เป็น อู	อา + รฺ อุ → อู ลฺ + ห	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อู	อารูฬฺห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อารูฬฺห เป็นนาม	อารูฬฺห	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อารูฬฺห ลง สิปฐมาวิภัตติ	อารูฬฺห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อารูฬฺห + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อารูฬฺหฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อารูฬฺหฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเรโลปํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อารูฬฺโห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อารูฬฺโห.** (ขึ้นแล้ว)

คาถาแสดงอรรถของรุสและรุหธาตุ

รุโส ภู หึสายํ จุ ทิ　　　โกเธ รุโห ตุ ชายเน

อาปุพฺโพ อาโรหนมฺหิ　　　อวปุพฺโพ ตุ โอนเต. (ธาตฺวตฺถสงฺคห)

รุสธาตุ เป็นภูวาทิคณะ เป็นไปในอรรถการเบียดเบียน เป็นจุราทิคณะ และทิวาทิคณะ เป็นไปในอรรถความโกรธ ส่วน รุหธาตุ เป็นไปในอรรถการเกิด มี อาอุปสัค เป็นบทหน้า เป็นไปในอรรถการยกขึ้น มี อวอุปสัค เป็นบทหน้า เป็นไปในอรรถการลง

วิ. อคาหีติ คาฬฺโห. (คาหุ วิโลฬเน ในการกวน + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้กวนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคาฬฺห. (กวนแล้ว)

วิ. อชฺโฌคาหีติ อชฺโฌคาฬฺโห. (อธิ+อวปุพฺพ + คาหุ วิโลฬเน ในการกวน + ต) (แปลง อธิ เป็น อชฺฌ=อชฺโฌ อธิ)
หยั่งลงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอชฺโฌคาฬฺห. (หยั่งลงแล้ว) (แปลง อว เป็น โอ = โอ อวสฺส) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อพหีติ พาฬฺโห. (พห วุทฺธิมฺหิ ในความเจริญ + ต) (กัตตุสาธนะ) (ทีฆะ อ เป็น อา = กฺวจิ ธาตุฯ)
หนักขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพาฬฺห. (หนักขึ้นแล้ว, มั่นคง)

วิ. อมุยฺหีติ มูฬฺโห. (มุห เวจิตฺเต ในความหลง + ต) (กัตตุสาธนะ) (ทีฆะ อุ เป็น อู = กฺวจิ ธาตุฯ) ได้หลงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามูฬฺห. (หลงแล้ว)

ทำตัวรูป อมุยฺหีติ **มูฬฺโห**	ศัพท์เดิมคือ	= มุห เวจิตฺเต ในความหลง
ตั้ง มุห ชื่อธาตุ	มุห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มุหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อมุยฺหิ ได้หลงแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	มุหฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	มุหฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มุหฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น ห และแปลง หฺ เป็น ฬฺ	มุ หฺ → ฬฺ + ต → ห	= หนฺเตหิ โห หสฺส โฬ วาฯ
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อุ	มฺ อุ ฬฺ + ห	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อุ เป็น อู	มฺ อุ → อู ฬฺ + ห	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อู	มูฬฺห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มูฬฺห เป็นนาม	มูฬฺห	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มูฬฺห ลง สิปฐมาวิภัตติ	มูฬฺห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มูฬฺห + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	มูฬฺหฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มูฬฺหฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มูฬฺโห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มูฬฺโห.** (ผู้หลงแล้ว)

วิ. อคุหีติ คูฬฺหํ. (คุห สํวรเณ ในการสำรวมระวัง–ปกปิด + ต) (กัตตุสาธนะ) (ทีฆะ อุ เป็น อู = กฺวจิ ธาตุฯ) ได้ปกปิดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคูฬฺห. (ปกปิดแล้ว)

วิ. อุปวหีติ อุปวุฬฺโห. (อุปปุพฺพ + วห ปาปุณเน ในการให้ถึง + ต) (แปลง อ เป็น อุ = "วจวส... วสฺส" โยควิภาคะใน วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย)

นำเข้าไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปวุฬฺห. (นำเข้าไปแล้ว) (กัตตุสาธนะ)

ทำตัวรูป อุปวหีติ **อุปวุฬฺโห**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป + วห ปาปุณเน ในการให้ถึง
ตั้ง วห ชื่อธาตุ	อุป + วห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุป + วหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อุปวหิ นำเข้าไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	อุป + วหฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	อุป + วหฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุป + วหฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น ห และแปลง หฺ เป็น ลฺ	อุป + ว หฺ → ลฺ + ต → ห	= หนฺเตหิ โห หสฺส โฬ วาฯ
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อุป + วฺ อ ลฺ + ห	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ เป็น อุ	อุป + วฺ อ → อุ ลฺ + ห	= "วจวสวหาทีน...วสฺส" โยควิภาค.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อุปวุฬฺห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อุปวุฬฺห เป็นนาม	อุปวุฬฺห	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อุปวุฬฺห ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปวุฬฺห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อุปวุฬฺห + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	อุปวุฬฺหฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปวุฬฺหฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อุปวุฬฺโห	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปวุฬฺโห.** (นำเข้าไปแล้ว)

วิ. อพุภุกฺขีติ พุภุกฺขิโต. (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + ข + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลง ขปัจจัย = ภุชฆสหรฯ) ได้ปรารถนาเพื่ออันกินแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุภุกฺขิต. (ผู้ปรารถนาเพื่อจะกินแล้ว)

วิ. อชิฆจฺฉีติ ชิฆจฺฉิโต. (ฆส อทเน ในการกิน + ฉ + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลง อิอาคม = ยถาคมมิกาโร) ได้ปรารถนาเพื่ออันกินแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชิฆจฺฉิต. (ผู้ปรารถนาเพื่อจะกินแล้ว)

วิ. อปิวาสีติ ปิปาสิโต. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ส + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ) ได้ปรารถนาเพื่ออันดื่มแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิปาสิต. (ผู้ปรารถนาเพื่อจะดื่มแล้ว)

จบ นิฏฺฐนัยในอรรถกัตตา

๖๒๒. ภาว–กมฺเมสุ ต.

ต อ.ตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ภาวกมฺเมสุ** ในอรรถภาวะและกรรม ท. **อตีเต** ในอดีตกาล.

(ลง ตปัจจัย ในอรรถภาวะและกรรม ในอดีตกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"ต"** ลง ตปัจจัย ในอรรถอธิกรณะ หลังจากธาตุที่มีอรรถว่า ไม่เคลื่อนไหว, การไป และการกิน เป็นต้น เช่น อาสิตํ (อาส + อิ + ต) ที่เป็นที่อยู่ และลงในอรรถกัตตุ เช่น อาสิตา (อาส + อิ + ต) อยู่แล้ว เป็นต้น

๖๒๓. สพฺพตฺถ เค คี.

สพฺพตฺถ (ตปจฺจยติปจฺจเยสุ) ในเพราะตปัจจัยและติปัจจัย ท. ทั้งปวง **เค** อ.เคธาตุ **คี** แปลงเป็น คี **โหติ** ย่อมเป็น.

(เพราะตปัจจัยและติปัจจัย แปลง เคธาตุ เป็น คี)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. คายนํ คีตํ. (เค สทฺเท ในการทำเสียง + ต) (ภาวสาธนะ)
อ.การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

วิ. อคายิตฺถาติ คีตํ. (เค สทฺเท ในการทำเสียง + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกขับร้องแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคีต. (เพลงที่ถูกขับร้อง)

ทำตัวรูป คายนํ **คีตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= เค สทฺเท ในการทำเสียง
ตั้ง เค ชื่อธาตุ	เค	= ภูวาทโย ธาตโว.
คายนํ อ.การขับร้อง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถภาวะ	เค + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	เค + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย แปลง เค เป็น คี	เค ➝ คี + ต	= สพฺพตฺถ เค คี.
ตั้ง คีต เป็นนาม	คีต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คีต ลง สิปฐมาวิภัตติ	คีต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	คีต + สิ ➝ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คีตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คีตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	คีตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คีตํ.** (การขับร้อง)

วิ. คายนํ คีติ. (เค สทฺเท ในการทำเสียง + ติ) (ภาวสาธนะ)

อ.การขับร้อง ชื่อว่าคีติ. (การขับร้อง)

วิ. คายิตพฺพาติ คีติ. (เค สทฺเท ในการทำเสียง + ติ) (กัมมสาธนะ)

พึงถูกขับร้อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคีติ. (เพลงที่ถูกขับร้อง)

ทำตัวรูป คายนํ **คีติ**	ศัพท์เดิมคือ	= เค สทฺเท ในการทำเสียง
ตั้ง เค ชื่อธาตุ	เค	= ภูวาทโย ธาตโว.
คายนํ อ.การขับร้อง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัย ในอรรถภาวะ	เค + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	เค + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะติปัจจัย แปลง เค เป็น คี	เค → คี + ติ	= สพฺพตฺถ เค คี.
ตั้ง คีติ เป็นนาม	คีติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คีติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	คีติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คีติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **คีติ.** (การขับร้อง)

การกำหนดลิงค์ของศัพท์ที่ลงปัจจัยต่าง ๆ

(๑) บทที่ลงกิตปัจจัยเป็นที่สุด มีลิงค์เหมือนลิงค์ของบทที่ถูกกล่าวเป็นประธาน เช่น โส กุมฺภกาโร, สา กุมฺภการี เป็นต้น

(๒) อปัจจัยที่ลงหลังจากธาตุที่มีอิวัณณะและอุวัณณะเป็นที่สุด และวรธาตุเป็นต้น, ณปัจจัย และอิปัจจัย บทสำเร็จเป็นปุงลิงค์ ดังนี้

๒.๑ ลง อปัจจัยหลังจากธาตุที่มีอิวัณณะเป็นที่สุด เช่น ปจฺจโย (ปติ + อิ + อ), วินโย (วิ + นี + อ)

๒.๒ ลง อปัจจัยหลังจากธาตุที่มีอุวัณณะเป็นที่สุด เช่น รโว (รุ + อ), ภโว (ภู + อ)

๒.๓ ลง อปัจจัยหลังจากธาตุมี วรธาตุเป็นต้น เช่น สํวโร (สํ + วร + อ), อาทโร (อา + ทร + อ),

อาคโม (อา + คมฺ + อ), สปฺโป (สปฺป + อ), เทโว (ทิวฺ + อ), ปกฺกโม (ป + กมฺ + อ), วิกฺกโม (วิ + กมฺ + อ)

๒.๔ ลงณปัจจัย เช่น โรโค (รุช + ณ), อุปฺปาโท (อุ + ปท + ณ)

๒.๕ ลง อิปัจจัย เช่น สนฺธิ (สํ + ธา + อิ), วิธิ (วิ + ธา + อิ), สมาธิ (สํ + อา + ธา + อิ).

(๓) ยุปัจจัย(เว้นอรรถกัตตุ–ตัสสีละ), กิจจปัจจัยและตปัจจัยในอรรถภาวะ เป็นนปุงสกลิงค์ ดังนี้

๓.๑ ยุปัจจัย

๓.๑.๑ ยุปัจจัยในอรรถภาวะ เช่น นนฺทียเต นนฺทนํ (นนฺท + ยุ)

๓.๑.๒ ยุปัจจัยในอรรถกรรม เช่น ปาลียตีติ ปาลนํ (ปาล + ยุ)

๓.๑.๓ ยุปัจจัยในอรรถกรณะ เช่น กโรติ เอเตนาติ กรณํ (กร + ยุ)

๓.๑.๔ ยุปัจจัยในอรรถอธิกรณะ เช่น ติฏฺฐติ เอตฺถาติ ฐานํ (ฐา + ยุ)

๓.๑.๕ ยุปัจจัยในอรรถสัมปทาน เช่น สมฺมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมฺปทานํ (สํ + ป + ทา + ยุ)

๓.๑.๖ ยุปัจจัยในอรรถอปาทาน เช่น อเปจฺจ เอตสฺมา อาททาตีติ อปาทานํ (อป +อา+ทา+ยุ)

๓.๑.๗ ยุปัจจัยในอรรถกัตตุ (เฉพาะที่ลงด้วยสูตร "กตฺตุกรณปเทเสสุ จ") เช่น ฌานํ (เฌ+ยุ)

๓.๑.๘ ยุปัจจัยที่ลงในอรรถ"ตัสสีละ" ด้วยสูตร"สทฺทกุธจลมณฺฑตฺถรุจาทีหิ ยุ" เป็นได้ ๓ ลิงค์

๓.๒ กิจจปัจจัยในอรรถภาวะ (ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย, ริจฺจ) เป็นนปุงสกลิงค์ กิจจปัจจัยในอรรถอื่นมีลิงค์ได้ไม่แน่นอน

๓.๒.๑ ตพฺพปัจจัย เช่น ภูยเต ภวิตพฺพํ (ภู + อิ + ตพฺพ) (ภาวะ)

๓.๒.๒ อนียปัจจัย เช่น ภูยเต ภวนียํ (ภู + อนีย) (ภาวะ)

๓.๒.๓ ริจฺจปัจจัย เช่น กตฺตพฺพนฺติ กิจฺจํ (กร + ริจฺจ) (กัมมะ)

๓.๒.๔ เตยฺยปัจจัย เช่น เญยฺยตีติ ญาเตยฺยํ (ญา + เตยฺย) (กัมมะ)

๓.๒.๕ ณฺยปัจจัยที่ลงในอรรถภาวะ เป็นนปุงสกลิงค์บ้างเล็กน้อย เป็นอิตถีลิงค์โดยมาก ส่วนที่ลงในอรรถกรรม เป็นได้ ๓ ลิงค์ แต่ส่วนใหญ่เป็นนปุงสกลิงค์

๓.๓ ตปัจจัย

๓.๓.๑ ตปัจจัยที่ลงในอรรถภาวะ เป็นนปุงสกลิงค์ เช่น คายนํ คีตํ (คี + ต)

๓.๓.๒ ตปัจจัยที่ลงในอรรถกรรม เป็นได้ ๓ ลิงค์ เช่น ภาสิโต, ภาสิตา, ภาสิตํ เป็นต้น

(๔) ธาตุที่ลง ตฺวาปัจจัยเป็นต้น มี กฺขตฺตุํปัจจัยเป็นที่สุด รูปสำเร็จเป็นอัพยยศัพท์ เช่น กตฺวา, กตฺวาน, กาตูน, กาตเว, กาตุํ, เอกกฺขตฺตุํ เป็นต้น

คาถาสรุป เรื่องของการกำหนดลิงค์

กิตกาภิเธยฺยลิงฺคา อิยุวณฺณวราทิโช
อปจฺจโย โณ ทุติโย อิปจฺจโย ปุเม สิยุํ
ยุ จากตฺตริ ภาวสฺมึ กิจฺจา โต จ นปุํสเก
ตฺวาทิกฺขตฺตุมนฺตา ตุ อพฺยยนามกา สิยุํ. (กจฺจายนสาร)

บทที่มีกิตปัจจัยเป็นที่สุด มีลิงค์เหมือนกับลิงค์ของบทที่ถูกกล่าวเป็นประธาน, อปัจจัย อันเกิดจากธาตุที่มีอิวัณณะและอุวัณณะเป็นที่สุดและวรธาตุเป็นต้น ณปัจจัย และ อิปัจจัย พึงมีในปุงลิงค์, ยุปัจจัยที่ไม่ใช่ในอรรถกัตตุ กิจจปัจจัย และตปัจจัยในอรรถภาวะ พึงมีในนปุงสกลิงค์, ส่วนศัพท์ที่มี ตฺวาปัจจัยเป็นต้น กฺขตฺตุํปัจจัยเป็นที่สุด มีชื่อว่าอัพยยะ

๖๒๔. ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.

อนิฏฺฐา (สทฺทา) อ.ศัพท์ ท. อันยังไม่สำเร็จ **ปจฺจยา** เพราะปัจจัย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **นิปาตนา** ด้วยมหาสูตรนี้อันเป็นเครื่องให้สำเร็จ.

(ศัพท์ทั้งหลายที่ยังไม่สำเร็จเพราะปัจจัย ย่อมสำเร็จ ด้วยมหาสูตรนี้เป็นเครื่องให้สำเร็จ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ ปจฺจยา, อนิฏฺฐา, นิปาตนา, สิชฺฌนฺติ. เป็น **มหาวิสยสูตร** สูตรที่มีหน้าที่มาก.

วิ. นจฺจนํ นจฺจํ, นฏฺฏํ. (นต คตฺตวินาเม ในการฟ้อนรำ + ต) (ภาวสาธนะ) (แปลง ต กับที่สุดธาตุ เป็น จฺจ, ฏฺฏ) อ.การฟ้อนรำ ชื่อว่านจฺจ, นฏฺฏ. (การฟ้อนรำ)

ทำตัวรูป นจฺจนํ **นจฺจํ**	ศัพท์เดิมคือ	= นต คตฺตวินาเม ในการฟ้อนรำ
ตั้ง นต ชื่อธาตุ	นต	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นตฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
นจฺจนํ อ.การฟ้อนรำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถภาวะ	นตฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	นตฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ตปัจจัยกับที่สุดธาตุ เป็น จฺจ	น ตฺ+ต → จฺจ	= ปจฺจยา ทนิฏฺฐา นิปาตนาฯ
ตั้ง นจฺจ เป็นนาม	นจฺจ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง พจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ	พจฺจ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	พจฺจ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	พจฺจฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พจฺจฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อ	พจฺจํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พจฺจํ.** (การฟ้อนรำ)

วิ. หสนํ หสิตํ. (หส หสเน ในการหัวเราะ + ต) (ภาวสาธนะ) (ลง อิอาคม = ยถาคมมิกาโร)
อ.การหัวเราะ ชื่อว่าหสิต. (การหัวเราะ)

วิ. คมนํ คตํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต) (ภาวสาธนะ)
อ.การไป ชื่อว่าคต. (การไป)

วิ. ฐานํ ฐิตํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) (ภาวสาธนะ) (แปลง อา เป็น อิ = ฐาปานมิอี จ)
อ.การยืน ชื่อว่าฐิต. (การยืน)

วิ. สยนํ สยิตํ. (สิ สเย ในการนอน + ต) (ภาวสาธนะ)
อ.การนอน ชื่อว่าสยิต. (การนอน)

วิ. อรุชฺชิตฺถาติ โรทิตํ, รุณฺณํ วา. (รุท อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + ต) (แปลง ต เป็น อิณฺณ, ลบ ทฺ ที่สุดธาตุ)
ได้ร้องไห้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรทิต, รุณฺณ. (การร้องไห้) (ภาวสาธนะ)

วิ. อภิภูยิตฺถาติ อภิภูโต. (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกครอบงำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิภูต. (ถูกครอบงำแล้ว)

วิ. อภาสิตฺถาติ ภาสิโต, ธมฺโม. (ภาส พฺยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกกล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสิต, ได้แก่ธรรม. (ถูกกล่าวแล้ว)

ทำตัวรูป อภาสิตฺถาติ **ภาสิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ภาส พฺยตฺติยํ วาจายํ ...พูดชัด
ตั้ง ภาส ชื่อธาตุ	ภาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อภาสิตฺถ ได้ถูกกล่าวแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ภาสฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ภาสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.

เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ภาสฺ – อิ + ต	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ภาสิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาสิต เป็นนาม	ภาสิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภาสิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาสิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภาสิต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ภาสิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาสิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภาสิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาสิโต.** (ถูกกล่าวแล้ว)

วิ. อเทสียิตฺถาติ เทสิโต, ธมฺโม. (ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด–แสดง + เณ + ต) (กัมมสาธนะ) (จุราทิคณะ) ได้ถูกแสดงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทสิต, ได้แก่ธรรม. (ถูกแสดงแล้ว)

ทำตัวรูป อเทสียิตฺถาติ **เทสิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด–แสดง
ตั้ง ทิสี ชื่อธาตุ	ทิสี	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อี~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อเทสียิตฺถ ได้ถูกแสดงแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากจุราทิธาตุ ลง เณปัจจัย	ทิสฺ + เณ	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ทิสฺ + เณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ทิสฺ + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ทิสฺ + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	ทฺ อิ สฺ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	ทฺ อิ → เอ สฺ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	เทเส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	เทเส + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	เทเส + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	เทเส – อิ + ต	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ เอ	เทสฺ เอ – อิ + ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	เทสฺ เอ – อิ + ต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	เทสิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เทสิต เป็นนาม	เทสิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เทสิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	เทสิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	เทสิต + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	เทสิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เทสิตฺ อ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	เทสิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทสิโต.** (ถูกแสดงแล้ว) (ภควตา ธมฺโม เทสิโต)

วิ. อชียิตฺถาติ ชิโต. (ชิ ชเย ในความชนะ + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกชนะแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชิต. (ถูกชนะแล้ว)

วิ. อนียิสูติ นีตา. (นี ปาปเณ ในการให้ถึง + ต) (กัมมสาธนะ) (นีตา คามมชา. อ.แพะ ท. ถูกนำไปแล้ว สู่หมู่บ้าน)
ได้ถูกนำไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านีต. (ถูกนำไปแล้ว)

วิ. สุยฺยตีติ สุโต. (สุ สวเณ ในการฟัง + ต) (กัมมสาธนะ) (ตยา ธมฺโม สุโต. อ.ธรรม อันท่าน ฟังแล้ว)
ถูกฟังแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุต. (ถูกฟังแล้ว)

วิ. เญยฺยตีติ ญาโต. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ต) (กัมมสาธนะ) (ตยา ธมฺโม ญาโต. อ.ธรรม อันท่าน รู้แล้ว)
ถูกรู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าญาต. (ถูกรู้แล้ว)

๖๒๙. สาส–ทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ.

ริฏฺโฐ อ.การแปลงเป็น ริฏฺฐ **ตสฺส** แห่งตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **สาสทิสโต** จากสาสธาตุและทิสธาตุ ท. **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากสาสธาตุและทิสธาตุ แปลง ตปัจจัย เป็น ริฏฺฐ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ (๑) แปลง ติปัจจัย เป็น ริฏฺฐิ เช่น อนุสิฏฺฐิ, ทิฏฺฐิ (๒) หลังจาก ทิสธาตุ แปลง ตอักษรของกิจจปัจจัยเป็น รฏฺฐ เช่น ทฏฺฐพฺพํ พึงถูกเห็น (ทิส + ตพฺพ), ทฏฺเฐยฺยํ พึงถูกเห็น (ทิส + เตยฺย), แปลง ตุํปัจจัยเป็น รฏฺฐุํ เช่น ทฏฺฐุํ เพื่ออันเห็น (ทิส + ตุํ) และแปลง ตฺวาปัจจัย เป็น รฏฺฐา และ รฏฺฐุํ เช่น ทฏฺฐา, ทฏฺฐุํ เห็นแล้ว (ทิส + ตฺวา).

วิ. อนุสาสียิตฺถาติ อนุสิฏฺโฐ. (อนุปุพฺพ + สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการพร่ำสอน + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกพร่ำสอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนุสิฏฺฐ. (ถูกพร่ำสอนแล้ว)

ทำตัวรูป อนุสาสียิตฺถาติ **อนุสิฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= อนุ+สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ...พร่ำสอน
ตั้ง สาส ชื่อธาตุ	อนุ + สาส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อนุ + สาสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อนุสาสียิตฺถ ถูกพร่ำสอนแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	อนุ + สาสฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	อนุ + สาสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
หลังจากสาสธาตุ แปลง ต เป็น ริฏฺฐ	อนุ + สาสฺ + ต → ริฏฺฐ	= สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	อนุ + สาสฺ + รฺ อิฏฺฐ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	อนุ + สา ~~สฺ~~ + ~~รฺ~~ อิฏฺฐ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อา	อนุ + สฺ อา + อิฏฺฐ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อนุ + สฺ ~~อา~~ + อิฏฺฐ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อนุ + สิฏฺฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อนุสิฏฺฐ เป็นนาม	อนุสิฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อนุสิฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อนุสิฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อนุสิฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	อนุสิฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อนุสิฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อนุสิฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อนุสิฏฺโฐ.** (ถูกพร่ำสอนแล้ว) (อนุสิฏฺโฐ โส มยา. อ.นาคนั้น อันเรา พร่ำสอนแล้ว)

วิ. อทิสฺสิตฺถาติ ทิฏฺฐํ, รูปํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกเห็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิฏฺฐ, ได้แก่รูป. (ถูกเห็นแล้ว)

ทำตัวรูป อทิสฺสิตฺถาติ **ทิฏฺฐํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อทิสฺสิตฺถ ได้ถูกเห็นแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ทิสฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ทิสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
หลังจากทิสธาตุ แปลง ต เป็น ริฏฺฐ	ทิสฺ + ต ➔ ริฏฺฐ	= สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	ทิสฺ + รฺ อิฏฺฐ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	ทิ ~~สฺ~~ + ~~รฺ~~ อิฏฺฐ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	ทฺ อิ + อิฏฺฐ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อิ~~ + อิฏฺฐ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ทิฏฺฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทิฏฺฐ เป็นนาม	ทิฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทิฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทิฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ทิฏฺฐ + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ทิฏฺฐฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทิฏฺฐฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ อ	ทิฏฺฐํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทิฏฺฐํ.** (ถูกเห็นแล้ว) (ทิฏฺฐํ เม รูปํ. อ.รูป อันข้าพเจ้า เห็นแล้ว)

วิ. อนุสาสนํ อนุสิฏฺฐิ. (อนุปุพฺพ + สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการพร่ำสอน + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การพร่ำสอน ชื่อว่าอนุสิฏฺฐิ. (การพร่ำสอน) (แปลง ติ เป็น ริฏฺฐิ = จศัพท์ สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ)

วิ. ทสฺสนํ ทิฏฺฐิ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู-เห็น + ต) (ภาวสาธนะ) (แปลง ติ เป็น ริฏฺฐิ =จศัพท์ ในสูตร สาสทิสโตฯ)
อ.ความเห็น ชื่อว่าทิฏฺฐิ. (ความเห็น, ทิฐิ)

ทำตัวรูป ทสฺสนํ **ทิฏฺฐิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการดู-เห็น
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ทสฺสนํ อ.ความเห็น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		

หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัย ในอรรถภาวะ	ทิสฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	ทิสฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
หลังจากทิสธาตุ แปลง ติ เป็น ริฏฺฐิ	ทิสฺ + ติ ➝ ริฏฺฐิ	= จศัพท์ใน สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อิ	ทิสฺ + รฺ อิฏฺฐิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	ทิ สฺ + รฺ อิฏฺฐิ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อิ	ทฺ อิ + อิฏฺฐิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ อิ + อิฏฺฐิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ทิฏฺฐิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทิฏฺฐิ เป็นนาม	ทิฏฺฐิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทิฏฺฐิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทิฏฺฐิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ทิฏฺฐิ + สิ	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ทิฏฺฐิ.** (ความเห็น, ทิฐิ)

วิ. ทสฺสนียํ ทฏฺฐพฺพํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น +ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต ของ ตพฺพ เป็น รฏฺฐ ด้วยจศัพท์)
อ.วัตถุอันควรเห็น ชื่อว่าทฏฺฐพฺพ. (พึงถูกเห็น, พึงถูกทราบ)

วิ. ทสฺสนียํ ทฏฺเฐยฺยํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น +เตยฺย) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต ของ เตยฺย เป็นรฏฺฐ ด้วยจศัพท์)
อ.วัตถุอันควรเห็น ชื่อว่าทฏฺเฐยฺย. (ควรถูกเห็น)

อุ. ปสฺสิตุนฺติ ทฏฺฐุํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ตุํ) (แปลง ตุํ เป็น รฏฺฐุํ = จศัพท์ใน สาสทิสโต ตสฺสฯ)
เพื่ออันเห็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทฏฺฐุํ. (เพื่ออันเห็น)

อุ. ปสฺสิตฺวาติ ทฏฺฐุํ, ทฏฺฐา. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ตฺวา) (กัมมสาธนะ)
เห็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทฏฺฐุํ, ทฏฺฐา. (ถูกเห็นแล้ว) (แปลง ตฺวา เป็น รฏฺฐา, รฏฺฐุํ = จศัพท์ใน สาสทิสโตฯ)

วิ. อนุสาสียิตฺถาติ อนุสาสิตํ. (อนุปุพฺพ + สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการพร่ำสอน + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกพร่ำสอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนุสาสิต. (ถูกพร่ำสอนแล้ว)

วิ. อนุสาสียิตฺถาติ อนุสาสิตพฺพํ. (อนุปุพฺพ + สาส อนุสิฏฺฐิมฺหิ ในการพร่ำสอน + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
ถูกพร่ำสอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนุสาสิตพฺพ. (พึงถูกพร่ำสอน)

วิ. อทิสฺสิตฺถาติ ทสฺสิตํ, รูปํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกเห็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทสฺสิต, ได้แก่รูป.

๖๒๖. สาทิ สนฺต–ปุจฺฉ–ภนฺช–หํสาทีหิ ฏฺโฐ.

ฏฺโฐ อ.การแปลงเป็น ฏฺฐ **ตสฺส** แห่งตปัจจัย **สาทิ** กับด้วยพยัญชนะที่สุดธาตุอันเป็นเบื้องแรก **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มีธาตุอันมี สอักษรเป็นที่สุด, ปุจฺฉธาตุ, ภนฺชธาตุ และ หํสธาตุ เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี.

(หลังจากธาตุที่มี ส อักษรเป็นที่สุด ปุจฺฉธาตุ ภนฺชธาตุ และหํสธาตุ เป็นต้น แปลง ตปัจจัยพร้อมกับพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น ฏฺฐ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. อตุสฺสีติ ตุฏฺโฐ. (ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ยินดีแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุฏฺฐ. (ยินดีแล้ว)

ทำตัวรูป อตุสฺสีติ **ตุฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี
ตั้ง ตุส ชื่อธาตุ	ตุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อตุสฺสิ ได้ยินดีแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกัตตา	ตุสฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ตุสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ตุสฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	ตุ สฺ+ต → ฏฺฐ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
ตั้ง ตุฏฺฐ เป็นนาม	ตุฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ตุฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ตุฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ตุฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ตุฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ตุฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ตุฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ตุฏฺโฐ.** (ยินดีแล้ว)

วิ. อสนฺตุสฺสีติ สนฺตุฏฺโฐ, สนฺตุสิโต. (สํปุพฺพ + ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้สันโดษแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺตุฏฺฐ, สนฺตุสิต. (สันโดษแล้ว)

วิ. อภสฺสีติ ภฏฺโฐ. (ภส ภสฺสเน ในการพลัดตก + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้พลัดตกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภฏฺฐ. (พลัดตกแล้ว)

วิ. นสฺสีติ นฏฺโฐ. (นส อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ต) (กัตตุสาธนะ)
ฉิบหายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านฏฺฐ. (ฉิบหายแล้ว)

วิ. อทํสียิตฺถาติ ทฏฺโฐ, ฑํสิโต วา. (ทํส ทํสเน ในการกัด + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ท เป็น ฑ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ได้ถูกกัดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทฏฺฐ, ฑํสิต. (ถูกกัดแล้ว)

วิ. อผุสียิตฺถาติ ผุฏฺโฐ, ผุสิโต วา. (ผุส ผสฺสเน ในการกระทบ, ถูกต้อง + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกกระทบแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าผุฏฺฐ, ผุสิต. (ถูกกระทบแล้ว, ถูกต้องแล้ว)

ทำตัวรูป อผุสียิตฺถาติ **ผุฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ผุส ผสฺสเน ในการกระทบ
ตั้ง ผุส ชื่อธาตุ	ผุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ผุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อผุสียิตฺถ ได้ถูกกระทบแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ผุสฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ผุสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	ผุ สฺ+ต → ฏฺฐ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
ตั้ง ผุฏฺฐ เป็นนาม	ผุฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ผุฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ผุฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ผุฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ผุฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ผุฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ผุฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ผุฏฺโฐ.** (ถูกกระทบแล้ว, ถูกสัมผัสแล้ว)

วิ. เอสียิตฺถาติ อิฏฺโฐ, อิจฺฉิโต, เอสิโต. (อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกปรารถนาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิฏฺฐ, อิจฺฉิต, เอสิต. (ถูกปรารถนาแล้ว)

ทำตัวรูป เอสียิตฺถาติ **อิฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= อิสุ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา
ตั้ง อิสุ ชื่อธาตุ	อิสุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อิสฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
เอสียิตฺถ ถูกปรารถนาแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	อิสฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	อิสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	อิ สฺ+ต → ฏฺฐ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
ตั้ง อิฏฺฐ เป็นนาม	อิฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อิฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อิฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อิฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	อิฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อิฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อิฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อิฏฺโฐ.** (ถูกปรารถนาแล้ว)

วิ. อามสียิตฺถาติ อามฏฺโฐ. (อาปุพฺพ + มส อามสเน ในการจับต้อง + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกจับต้องแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอามฏฺฐ. (ถูกจับต้องแล้ว)

วิ. อวสฺสีติ วุฏฺโฐ, เทโว. (วส เสจเน ในการรด + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อ ของ ว เป็น อุ = วสฺส วา วุ) ได้ตกแล้ว(ได้รดแล้ว) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุฏฺฐ, ได้แก่ฝน. (ตกแล้ว)

วิ. ปวิสียิตฺถาติ ปวิฏฺโฐ. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกเข้าไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิฏฺฐ. (เข้าไปแล้ว)

ทำตัวรูป ปวิสียิตฺถาติ **ปวิฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป
ตั้ง วิส ชื่อธาตุ	ป + วิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปวิสียิตฺถ ถูกเข้าไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ป + วิสฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.

ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ป + วิสฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	ป + วิ สฺ+ต → ฏฺฐ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
ตั้ง ปวิฏฺฐ เป็นนาม	ปวิฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปวิฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปวิฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปวิฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ปวิฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปวิฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปวิฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปวิฏฺโฐ.** (ถูกเข้าไปแล้ว)

วิ. อุทฺทิสียิตฺถาติ อุทฺทิฏฺโฐ. (อุปุพฺพ + ทิส อติสชฺชเน ในการแสดง + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกแสดงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุทฺทิฏฺฐ. (ถูกแสดงแล้ว)

วิ. อปุจฺฉียิตฺถาติ ปุฏฺโฐ, ปุจฺฉิโต. (ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + ต) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกถามแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุฏฺฐ, ปุจฺฉิต. (ถูกถามแล้ว)

ทำตัวรูป อปุจฺฉียิตฺถาติ **ปุฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม
ตั้ง ปุจฺฉ ชื่อธาตุ	ปุจฺฉ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปุจฺฉฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อปุจฺฉียิตฺถ ได้ถูกถามแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ปุจฺฉฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ปุจฺฉฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	ปุ จฺฉฺ+ต → ฏฺฐ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
ตั้ง ปุฏฺฐ เป็นนาม	ปุฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปุฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปุฏฺฐ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปุฏฺฐ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ	ปุฏฺฐฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปุฏฺโฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปุฏฺโฐ.** (ถูกถามแล้ว)

วิ. อภญฺชียิตฺถาติ ภฏฺฐํ. (ภญฺช อวมทฺทเน ในการเหยียบย่ำ–การขยำ + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกย่ำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภฏฺฐ. (ถูกย่ำแล้ว)

วิ. อหึสีติ หฏฺโฐ. (หํส ปีติมฺหิ ในความยินดี + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบนิคหิต = พฺยญฺชเน จ)
ได้ร่าเริงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหฏฺฐ. (ร่าเริงแล้ว, ยินดีแล้ว)

วิ. อหึสีติ ปหฏฺโฐ, ปหํสิโต. (ปปุพฺพ + หํส ปีติมฺหิ ในความยินดี + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบนิคหิต = พฺยญฺชเน จ)
ได้ร่าเริงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปหฏฺฐ, ปหํสิต. (ร่าเริงแล้ว, แจ่มใสแล้ว)

๖๒๗. ยชสฺส สรสฺสิ ฏฺเฐ.

ฏฺเฐ ในเพราะ ฏฺฐอาเทศ **อิ** อ.การแปลงเป็น อิ **สรสฺส** แห่งสระ **ยชสฺส** ของยชธาตุ **โหติ** ย่อมมี.
(เพราะ ฏฺฐอาเทศ แปลงสระของ ยชธาตุเป็น อิ)
สูตรนี้มี ๔ บท คือ ยชสฺส, สรสฺส, อิ, ฏฺเฐ. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. อิชฺชิตฺถาติ ยิฏฺโฐ. (ยช เทวปูชาสงฺคติกรณทาเนสุ ในการบวงสรวง กระทำรวมกันและการให้ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายิฏฺฐ. (ถูกบูชาแล้ว)

ทำตัวรูป อิชฺชิตฺถาติ **ยิฏฺโฐ**	ศัพท์เดิมคือ	= ยช เทวปูชายํ ในการบวงสรวง
ตั้ง ยช ชื่อธาตุ	ยช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ยชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อิชฺชิตฺถ ถูกบูชาแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ยชฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ยชฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	ย ชฺ+ต → ฏฺฐ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภญฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ยฺ อ + ฏฺฐ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะ ฏฺฐอาเทศ แปลง อ เป็น อิ	ยฺ อ → อิ + ฏฺฐ	= ยชสฺส สรสฺสิ ฏฺเฐ.
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ยิฏฺฐ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ยิฏฺฐ เป็นนาม	ยิฏฺฐ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ยิฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ   ยิฏฺฐ + สิ   = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ   ยิฏฺฐ + สิ → โอ   = โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ   ยิฏฺฐฺ อ + โอ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ   ยิฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ   = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ   ยิฏฺโฐ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ยิฏฺโฐ**. (ถูกบูชาแล้ว) (ยิฏฺโฐ มยา ชิโน. อ.พระชินเจ้า อันข้าพเจ้า บูชาแล้ว)

วิ. สํสชฺชิตฺถาติ สํสฏฺโฐ. (สํปุพฺพ + สช วิสฺสคฺเค ในการสละ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกระคนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสํสฏฺฐ. (ถูกระคนแล้ว, ถูกผสมแล้ว)

ทำตัวรูป สํสชฺชิตฺถาติ **สํสฏฺโฐ**   ศัพท์เดิมคือ   = สํ + สช วิสฺสคฺเค ในการสละ
ตั้ง สช ชื่อธาตุ   สํ + สช   = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ   สํ + สชฺ ~~อ~~   = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สํสชฺชิตฺถ ถูกระคนแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม   สํ + สชฺ + ต   = ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต   สํ + สชฺ + ต   = อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ   สํ + ส ชฺ+ต → ฏฺฐ   = สาทิ สนฺตปุจฺฉภญฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
ตั้ง สํสฏฺฐ เป็นนาม   สํสฏฺฐ   = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สํสฏฺฐ ลง สิปฐมาวิภัตติ   สํสฏฺฐ + สิ   = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ   สํสฏฺฐ + สิ → โอ   = โส.
แยกพยัญชนะ ฐฺ ออกจากสระ อ   สํสฏฺฐฺ อ + โอ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ   สํสฏฺฐฺ ~~อ~~ + โอ   = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ โอ   สํสฏฺโฐ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สํสฏฺโฐ**. (ถูกระคนแล้ว, ถูกผสมแล้ว)

วิ. วิสฺสชฺชิตฺถาติ วิสฺสฏฺโฐ. (วิปุพฺพ + สช วิสฺสคฺเค ในการสละ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกสละแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิสฺสฏฺฐ. (ถูกสละแล้ว)

วิ. อมชฺชีติ มฏฺโฐ. (มช สุทฺธิมฺหิ ในความหมดจด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้หมดจดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามฏฺฐ. (เกลี้ยงเกลาแล้ว, หมดจดแล้ว)

วิ. ตุสฺสิตพฺพํ โตฏฺฐพฺพํ. (ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
อ.วัตถุอันเราควรยินดี ชื่อว่าโตฏฺฐพฺพ. (พึงถูกยินดี)

วิ. ผุสิตพฺพํ โผฏฺฐพฺพํ. (ผุส ผสฺสเน ในการกระทบ–ถูกต้อง + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
อ.อารมณ์อันควรถูกกระทบ ชื่อว่าโผฏฺฐพฺพ. (พึงถูกกระทบ, โผฏฐัพพะ)

ทำตัวรูป ผุสิตพฺพํ **โผฏฺฐพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ผุส ผสฺสเน ในการกระทบ
ตั้ง ผุส ชื่อธาตุ	ผุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ผุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ผุสิตพฺพํ (อารมฺมณํ) อ.อารมณ์ อันควรถูกกระทบ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตพฺพปัจจัยในกรรม	ผุสฺ + ตพฺพ	= ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
ตั้ง ตพฺพปัจจัย ชื่อกิต	ผุสฺ + ตพฺพ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตพฺพปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	ผุสฺ + ตพฺพ	= ณาทโย เตกาลิกา.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น ฏฺฐ	ผุ สฺ+ต → ฏฺฐ พฺพ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
แยกพยัญชนะ ผฺ ออกจากสระ อุ	ผฺ อุ + ฏฺฐพฺพ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตพฺพปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	ผฺ อุ → โอ + ฏฺฐพฺพ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ ผฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โผฏฺฐพฺพ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โผฏฺฐพฺพ เป็นนาม	โผฏฺฐพฺพ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โผฏฺฐพฺพ ลง สิปฐมาวิภัตติ	โผฏฺฐพฺพ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	โผฏฺฐพฺพ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ	โผฏฺฐพฺพฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โผฏฺฐพฺพฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ	โผฏฺฐพฺพํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โผฏฺฐพฺพํ**. (พึงถูกกระทบ, โผฏฐัพพะ)

ตัวอย่างของ ตุํปัจจัย (แปลง ต ของ ตุํปัจจัย เป็น ฏฐ = สาทิ สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ)

- ปุจฺฉิตุํ ปุฏฺฐุํ. (ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + ตุํ)
  เพื่ออันถาม ชื่อว่าปุฏฺฐุํ. (เพื่ออันถาม)
- ยชิตุํ ยิฏฺฐุํ. (ยช เทวปูชาสงฺคติกรณทาเนสุ ในการบูชาเทวดา–บวงสรวง การทำรวมกันและการให้ + ตุํ)
  เพื่ออันบูชา ชื่อว่ายิฏฺฐุํ. (เพื่ออันบูชา)
- อภิหริตุํ อภิหฏฺฐุํ. (อภิปุพฺพ + หร หรเณ ในการนำไป + ตุํ)
  เพื่ออันนำไป ชื่อว่าอภิหฏฺฐุํ. (เพื่ออันนำไป)

วิ. โตสนํ ตุฏฺฐิ. (ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี + ติ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ต ของ ติปัจจัย เป็น ฏฐ = สาทิ สนฺตปุจฺฉฯ)
อ.ความยินดี ชื่อว่าตุฏฺฐิ. (ความยินดี)

ทำตัวรูป โตสนํ **ตุฏฺฐิ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตุส ปีติมฺหิ ในความยินดี
ตั้ง ตุส ชื่อธาตุ	ตุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
โตสนํ อ.ความยินดี อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถภาวะ	ตุสฺ + ติ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	ตุสฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อิ	ตุสฺ + ตฺ อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
หลังจากธาตุ แปลงตฺ เป็นฏฺฐฺ และลบสฺ	ตุ ~~สฺ~~ + ตฺ → ฏฺฐฺ อิ	= สาทิ สนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ.
นำพยัญชนะ ฐฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ตุฏฺฐิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ตุฏฺฐิ เป็นนาม	ตุฏฺฐิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ตุฏฺฐิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ตุฏฺฐิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ตุฏฺฐิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ตุฏฺฐิ.** (ความยินดี)

วิ.　เอสนํ เอฏฺฐิ. (อิส ปริเยสเน ในการแสวงหา + ติ) (ภาวสาธนะ) (แปลง ติ เป็น ฏฺฐิ = สาทิ สนฺตปุจฺฉฯ)
　อ.การแสวงหา ชื่อว่าเอฏฺฐิ. (การแสวงหา)

วิ.　วสฺสนํ วุฏฺฐิ. (วส เสจเน ในการรด + ติ) (ภาวสาธนะ) (แปลง อ เป็น อุ = "วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส" ไยควิภาค)
　อ.การรด (การตก) ชื่อว่าวุฏฺฐิ. (การตก, ฝน)

วิ.　วิสฺสชฺชนํ วิสฺสฏฺฐิ. (วิปุพฺพ + สช วิสฺสคฺเค ในการสละ + ติ) (ภาวสาธนะ)
　อ.การสละ ชื่อว่าวิสฺสฏฺฐิ. (การสละ, การปล่อย) (แปลง ติ เป็น ฏฺฐิ = สาทิ สนฺตปุจฺฉภฺชหํสาทีหิ ฏฺโฐ)

๖๒๘. ภฺชโต คฺโค จ.

คฺโค อ.การแปลงเป็น คฺค **ตสฺส** แห่งตปัจจัย **สาทิ** กับด้วยพยัญชนะที่สุดธาตุอันเป็นเบื้องแรก **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ภฺชโต** จาก ภฺชธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจาก ภฺชธาตุ แปลง ตปัจจัยพร้อมกับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น คฺค)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "ตสฺส" และบทว่า "สาทิ" มามัดไว้ในสูตรนี้ ไม่ให้ตามไปสู่สูตรต่อไปอีก

วิ.　อภญฺชียิตฺถาติ ภคฺโค, ราโค. (ภฺช อวมทฺทเน ในการเหยียบย่ำ + ต) (กัมมสาธนะ)
　ได้ถูกหักแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภคฺค, ได้แก่ราคะ. (ถูกหักแล้ว, ถูกย่ำยีแล้ว)

ทำตัวรูป อภญฺชียิตฺถาติ **ภคฺโค**	ศัพท์เดิมคือ	= ภฺช อวมทฺทเน ในการเหยียบย่ำ
ตั้ง ภฺช ชื่อธาตุ	ภฺช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภฺชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อภญฺชียิตฺถ ได้ถูกหักแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ภฺชฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ภฺชฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง นฺ เป็นนิคหิต	ภ นฺ → ํ ชฺ + ต	= นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน.
เพราะพยัญชนะ ลบนิคหิต	ภ ~~ํ~~ ชฺ + ต	= พฺยญฺชเน จ.
แปลง ต กับพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น คฺค	ภ นฺชฺ+ต → คฺค	= ภฺชโต คฺโค จ.
ตั้ง ภคฺค เป็นนาม	ภคฺค	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภคฺค ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภคฺค + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภคฺค + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	ภคฺคฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธจิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภคฺคฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภคฺโค	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภคฺโค.** (ถูกหักแล้ว) (ภคฺโค ราโค อเนน. อ.ราคะ อันบุคคลนั้น ย่ำยีแล้ว)

วิ. ปริวสียิตฺถาติ ปริวุฏฺโฐ, ปริวาโส. (ปริปุพฺพ+ วส นิวาเส ในการอยู่ + ต) (แปลง ต กับ สฺ เป็น อุฏฺฐ=วสโต อุฏฺฐ) ถูกอยู่ประพฤติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริวุฏฺฐ, ได้แก่ปริวาส. (ถูกอยู่ประพฤติแล้ว) (กัมมสาธนะ)

วิ. วสียิตฺถาติ วุสิตํ, พฺรหฺมจริยํ. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ต)(แปลง อ เป็น อุ=วสฺส วา วุ, ลง อิอาคม=ยถาคมมิกาโร) ถูกอยู่ประพฤติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุสิต, ได้แก่พรหมจรรย์. (ถูกอยู่ประพฤติแล้ว) (กัมมสาธนะ)

วิ. นิวสียิตฺถาติ นิวตฺถํ, วตฺถํ. (นิปุพฺพ + วส อจฺฉาทเน ในการปกปิด + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกนุ่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิวตฺถ, ได้แก่ผ้า. (ถูกนุ่งแล้ว) (แปลง สฺต เป็น ตฺถ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. นิวสียิตฺถาติ นิวตฺถพฺพํ. (นิปุพฺพ + วส อจฺฉาทเน ในการปกปิด + ตพฺพ) (แปลง สฺต เป็น ตฺถ = กฺวจิ ธาตุฯ) ถูกนุ่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิวตฺถพฺพ. (พึงถูกนุ่ง) (กัมมสาธนะ)

วิ. ปสํสียิตฺถาติ ปสตฺโถ, ปสํสิโต. (ปปุพฺพ + สํส ปสํสเน ในการสรรเสริญ + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกสรรเสริญแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสตฺถ, ปสํสิต. (ถูกสรรเสริญแล้ว)

วิ. ปสํสนํ ปสตฺถิ. (ปปุพฺพ + สํส ปสํสเน ในการสรรเสริญ + ติ) (ภาวสาธนะ) (แปลง สฺติ เป็น ตฺถิ = กฺวจิ ธาตุฯ) อ.การสรรเสริญ ชื่อว่าปสตฺถิ. (การสรรเสริญ)

วิ. อพชฺฌิตฺถาติ พทฺโธ. (พธ พนฺธเน ในการผูก + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกผูกมัดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพทฺธ. (ถูกผูกมัดแล้ว)

วิ. อลภียิตฺถาติ ลทฺธํ, ธนํ. (ลภ ลาเภ ในการได้ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ตปัจจัย เป็น ธ และแปลง ภฺ เป็น ทฺ) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ, ได้แก่ทรัพย์. (ถูกได้แล้ว)

ทำตัวรูป อลภียิตฺถาติ **ลทฺธํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อลภียิตฺถ ได้ถูกได้แล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ลภฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ลภฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
หลังจากภันตธาตุ แปลง ต เป็น ธ	ลภฺ + ต ➔ ธ	= ธฒภเหหิ ธฒา จ.
เพราะธ แปลง ภฺ ที่สุดธาตุ เป็น ทฺ	ล ภฺ ➔ ทฺ + ธ	= หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ.
ตั้ง ลทฺธ เป็นนาม	ลทฺธ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ลทฺธ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ลทฺธ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ลทฺธ + สิ ➔ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	ลทฺธฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ลทฺธฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	ลทฺธํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลทฺธํ.** (ถูกได้แล้ว)

วิ. อารภียิตฺถาติ อารทฺธํ, วีริยํ. (อาปุพฺพ + รภ ราภสฺเส ในการเริ่มต้น + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกปรารภแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอารทฺธ, ได้แก่ความเพียร. (ถูกพยายามแล้ว, ถูกปรารภแล้ว)

วิ. อฑยฺหิตฺถาติ ทฑฺฒํ, วนํ. (ทห ภสฺมีกรเณ ในการทำให้เป็นเถ้าถ่าน + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกเผาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทฑฺฒ, ได้แก่ป่า. (ถูกเผาแล้ว)

วิ. อภุญฺชิตฺถาติ ภุตฺโต, โอทโน. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกกินแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุตฺต, ได้แก่ข้าวสุก. (ถูกกินแล้ว) (ลบที่สุดธาตุและซ้อน ตฺ = ภุชาทีนมนฺโตฯ)

วิ. ปริจฺจชียิตฺถาติ ปริจฺจตฺตํ, ธนํ. (ปริปุพฺพ + จช หานิมฺหิ ในความเสื่อม + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกบริจาคแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริจฺจตฺต, ได้แก่ทรัพย์. (ถูกบริจาคแล้ว, ถูกสละแล้ว)

วิ. อมุจฺจิตฺถาติ มุตฺโต, สโร. (มุจ โมจเน ในการปล่อย + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกปล่อยแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุตฺต, ได้แก่ลูกศร. (ถูกปล่อยแล้ว)

๖๒๙. วจ วา วุ.

อุ อ.การแปลงเป็น อุ **ว** แห่ง วอักษร **วจ** ของวจธาตุ **โหติ วา** ย่อมมีพั่นเทียว, **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะ อันเป็นที่สุดธาตุ **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย, **ทฺวิ** อ.ความเป็นเทฺวภาวะ **ตสฺส** แห่งตปัจจัย **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(แปลง ว ของ วจธาตุ เป็น อุ แน่นอน, ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ ซ้อน ตฺ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ วจ, วา, ว, อุ. เป็น **อาเทสวิธิ, โลปวิธิ** และ**สัญโญควิธิสูตร. วาศัพท์** : มีอรรถ **สนฺนิฏฺฐานาวธารณ** ตัดสินว่า ต้องแปลง ว ของ วจธาตุ เป็น อุ แน่นอน.

วิ. อวจีติ วุตฺตํ, อุตฺตํ วา. (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกกล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุตฺต, ชื่อว่าอุตฺต บ้าง. (ถูกกล่าวแล้ว)

ทำตัวรูป อวจีติ **วุตฺตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อวจีติ ได้ถูกกล่าวแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	วจฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วจฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ว เป็น อุ, ลบ จฺ และซ้อน ตฺ	ว → อุ ~~จฺ~~ + ตฺ–ต	= วจ วา วุ.
ลง วฺ อาคมหน้าธาตุ	วฺ – อุ + ตฺต	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุตฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วุตฺต เป็นนาม	วุตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วุตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	วุตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วุตฺต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	วุตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วุตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	วุตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุตฺตํ.** (ถูกกล่าวแล้ว) (วุตฺตญฺเหตํ ภควตา)

ทำตัวรูป อวจีติ **อุตฺตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด
ตั้ง วจ ชื่อธาตุ	วจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อวจีติ ได้ถูกกล่าวแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	วจฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.

ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วจฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ว เป็น อุ, ลบ จฺ และซ้อน ตฺ	ว → อุ ~~จฺ~~ + ตฺ–ต	= วจ วา วุ.
ตั้ง อุตฺต เป็นนาม	อุตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อุตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	อุตฺต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	อุตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	อุตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุตฺตํ**. (ถูกกล่าวแล้ว)

๖๓๐. คุปาทีนญฺจ.

อนฺโต (พฺยญฺชโน) อ.พยัญชนะอันเป็นที่สุด **คุปาทีนํ (ธาตูนํ)** แห่งธาตุ ท. มี คุปธาตุเป็นต้น **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย, **ทฺวิ** อ.ความเป็นเทฺวภาวะ **ตสฺส** แห่งตอักษร **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(ลบพยัญชนะที่สุดของธาตุมี คุปธาตุเป็นต้นและซ้อน ตฺอักษร)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ คุปาทีนํ, จ. เป็น **โลปวิธิ** และ**สัญโญควิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "ทฺวิ" มามัดไว้ในสูตรนี้ ไม่ให้ตามไปสู่สูตรอื่นอีก.

วิ. สุโคปียิตฺถาติ สุคุตฺโต, สุโคปิโต. (สุปุพฺพ + คุป โคปเน ในการคุ้มครอง + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกคุ้มครองแล้วด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุคุตฺต, สุโคปิต. (ถูกคุ้มครองดีแล้ว)

วิ. โคปนํ คุตฺติ. (คุป โคปเน ในการคุ้มครอง + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การคุ้มครอง ชื่อว่าคุตฺติ. (การคุ้มครอง)

วิ. อลิมฺปียิตฺถาติ ลิตฺโต. (ลิป ลิมฺปเน ในการฉาบ–ทา + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกฉาบทาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลิตฺต. (ถูกฉาบทาแล้ว, ถูกลูบไล้แล้ว)

วิ. สนฺตปียิตฺถาติ สนฺตตฺโต. (สํปุพฺพ + ตป สนฺตาเป ในความเร่าร้อน + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกเผาไหม้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺตตฺต. (ถูกเผาไหม้แล้ว)

วิ. อาทีปียิตฺถาติ อาทิตฺโต. (อาปุพฺพ + ทีป ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกเผาไหม้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาทิตฺต. (ถูกเผาไหม้แล้ว) (รัสสะ อี เป็น อิ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. ทีปนํ ทิตฺติ. (ทีป ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ติ) (ภาวสาธนะ) (รัสสะ อี เป็น อิ = กฺวจิ ธาตุฯ)
อ.ความรุ่งเรือง ชื่อว่าทิตฺติ. (ความรุ่งเรือง)

วิ. ปาปียิตฺถาติ ปตฺโต. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกถึงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺต. (ถูกถึงแล้ว, ถูกบรรลุแล้ว)

วิ. ปาปุณีติ ปตฺโต. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + ต) (กัตตุสาธนะ)
ถึงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺต. (ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว)

ทำตัวรูป ปาปุณีติ **ปตฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง
ตั้ง อป ชื่อธาตุ	ป + อป	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + อปฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปาปุณิ ถึงแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ป + อปฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ต ปัจจัย ชื่อกิต	ป + อปฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ต ปัจจัยในอรรถกัตตา	ป + อปฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ	ป + อ ~~ปฺ~~ + ตฺ–ต	= คุปาทีนญฺจ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ + อ + ตฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฺ ~~อ~~ + อ + ตฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปตฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปตฺต เป็นนาม	ปตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปตฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปตฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปตฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปตฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปตฺโต**. (ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว)

วิ. ปาปุณนํ ปตฺติ. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การถึง ชื่อว่าปตฺติ. (การถึง, การบรรลุ)

วิ. ปาปียิตฺถาติ ปตฺตพฺพํ. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ) ถูกถึงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺตพฺพ. (พึงถูกถึง, พึงถูกบรรลุ)

วิ. ปมชฺชีติ ปมตฺโต. (ปปุพฺพ + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ต) (กัตตุสาธนะ) ประมาทแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปมตฺต. (ประมาทแล้ว)

ทำตัวรูป ปมชฺชีติ **ปมตฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า
ตั้ง มท ชื่อธาตุ	ป + มท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + มทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปมชฺชิ ประมาทแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ป + มทฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ป + มทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ป + มทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ	ป + ม ~~ทฺ~~ + ตฺ–ต	= คุปาทีนญฺจ.
ตั้ง ปมตฺต เป็นนาม	ปมตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปมตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปมตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปมตฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปมตฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปมตฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปมตฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปมตฺโต**. (ประมาทแล้ว, มัวเมาแล้ว)

วิ. อสุปีติ สุตฺโต. (สุป สยเน ในการนอน + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุและซ้อน ตฺ = คุปาทีนญฺจ) ได้นอนหลับแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุตฺต. (ผู้หลับแล้ว)

วิ. อจรียิตฺถาติ จิณฺโณ, จริโต วา. (จร จรเณ ในความประพฤติ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น อิณฺณ) ได้ถูกประพฤติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิณฺณ, จริต. (ถูกประพฤติแล้ว)

วิ. อปูรีติ ปุณฺโณ, ปูริโต. (ปูร ปูรเณ ในการให้เต็ม + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น อิณฺณ, ลบสระหลัง) ได้เต็มแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุณฺณ, ปูริต. (เต็มแล้ว) (รัสสะ)

ทำตัวรูป อปูรีติ **ปุณฺโณ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปูร ปูรเณ ในความเต็ม
ตั้ง ปูร ชื่อธาตุ	ปูร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปูรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อปูริ ได้เต็มแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ปูรฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ปูรฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปูรฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อิณฺณ และลบที่สุดธาตุ	ปู ~~รฺ~~ + ต → อิณฺณ	= ตราทีหิ อิณฺโณ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อู	ปฺ อู + อิณฺณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	ปฺ อู + ~~อิ~~ ณฺณ	= วา ปโร อสรูปา.
รัสสะ อู เป็น อุ	ปฺ อู → อุ + ณฺณ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ปุณฺณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปุณฺณ เป็นนาม	ปุณฺณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปุณฺณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปุณฺณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปุณฺณ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ปุณฺณฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุณฺณฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปุณฺโณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปุณฺโณ**. (เต็มแล้ว)

วิ. ปนุชฺชิตฺถาติ ปนุณฺโณ, ปนุทิโต. (ปปุพฺพ+ นุท เขเป ในการทิ้ง +ต) (กัมมสาธนะ)

ถูกบรรเทาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปนุณฺณ, ปนุทิต. (ถูกบรรเทาแล้ว) (แปลง ต เป็น อิณฺณ, ลบสระหลัง)

วิ. อาทียิตฺถาติ อาทิณฺโณ, อตฺโต วา. (อาปุพฺพ + ทา ทาเน ในการให้ + ต) (แปลงทาเป็นต และรัสสะ =กฺวจิ ธาตุฯ)

ถูกถือเอาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาทิณฺณ, อตฺต. (ถูกถือเอาแล้ว)

๖๓๑. ภิทาทิโต อินฺน–อนฺน–อีณา วา.

อินฺนอนฺนอีณา อ.การแปลงเป็น อินฺน, อนฺน และ อีณ ท. **ตสฺส** แห่งตปัจจัย **ปรสฺส** อันเป็นเบื้องหลัง **ภิทาทิโต (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ภิทธาตุ เป็นต้น **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** โดยกำหนดตามอุทหารณ์ในพระบาลี, **อนฺโต (พฺยญฺชโน)** อ.พยัญชนะ อันเป็นที่สุดของธาตุ **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย.

(หลังจากธาตุมี ภิทธาตุ เป็นต้น แปลง ตปัจจัย เป็น อินฺน, อนฺน และ อีณ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี และลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิ** และ**โลปวิธิสูตร.**

วิ. อภิชฺชิตฺถาติ ภินฺโน. (ภิทิ วิทารเณ ในการผ่า–ทำลาย + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น อินฺน)
ได้ถูกทำลายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภินฺน. (ถูกผ่าแล้ว, ถูกทำลายแล้ว)

วิ. ภิชฺชีติ ภินฺโน. (ภิทิ วิทารเณ ในการผ่า–ทำลาย + ต) (กัตตุสาธนะ)
แตกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภินฺน. (แตกแล้ว)

ทำตัวรูป ภิชฺชีติ **ภินฺโน**	ศัพท์เดิมคือ	= ภิทิ วิทารเณ ในการผ่า, ทำลาย
ตั้ง ภิทิ ชื่อธาตุ	ภิทิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ภิทฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ภิชฺชิ แตกแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ภิทฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ภิทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภิทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อินฺน และลบที่สุดธาตุ	ภิ ~~ทฺ~~ + ต → อินฺน	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อิ	ภฺ อิ + อินฺน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ ~~อิ~~ + อินฺน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ภฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ภินฺน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภินฺน เป็นนาม	ภินฺน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภินฺน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภินฺน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภินฺน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ภินฺนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภินฺนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภินฺโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภินฺโน.** (แตกแล้ว) (ภินฺโน ภิกฺขุสํโฆ. อ.หมู่แห่งภิกษุ แตกแล้ว)

วิ. อฉิชฺชิตฺถาติ ฉินฺโน, รุกฺโข. (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน–การตัด + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกตัดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฉินฺน, ได้แก่ต้นไม้. (ถูกตัดแล้ว, หักแล้ว, ขาดแล้ว)

วิ. อจฺฉิชฺชิตฺถาติ อจฺฉินฺนํ, จีวรํ. (อาปุพฺพ+ ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต) (กัมมสาธนะ)(รัสสะ)
ถูกแย่งชิงไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอจฺฉินฺน, ได้แก่จีวร. (ถูกแย่งชิงไปแล้ว)

วิ. อุจฺฉิชฺชีติ อุจฺฉินฺโน. (อุปุพฺพ + ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน–การตัด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ขาดสูญแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุจฺฉินฺน. (ขาดสูญแล้ว)

วิ. อทียิตฺถาติ ทินฺโน, สุงฺโก. (ทา ทาเน ในการให้ + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกให้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทินฺน, ได้แก่ส่วย(ภาษี). (ถูกให้แล้ว)

ทำตัวรูป อทียิตฺถาติ **ทินฺโน**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
อทียิตฺถ ได้ถูกให้แล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	ทา + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ทา + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อินฺน	ทา + ต → อินฺน	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + อินฺน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + อินฺน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ทินฺน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทินฺน เป็นนาม	ทินฺน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทินฺน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทินฺน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทินฺน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ทินฺนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทินฺนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทินฺโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทินฺโน.** (ถูกให้แล้ว)

วิ. นิสีทีติ นิสินฺโน. (นิปุพฺพ + สท วิสรณคตฺยาวสาเนสุ ในการแผ่ไปและการสิ้นสุดการไป + ต) (กัตตุสาธนะ) นั่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิสินฺน. (นั่งแล้ว)

ทำตัวรูป นิสีทีติ **นิสินฺโน**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการนั่ง
ตั้ง สท ชื่อธาตุ	นิ + สท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นิ + สทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
นิสีทิ นั่งแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	นิ + สทฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	นิ + สทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	นิ + สทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อินฺน และลบ ทฺ ที่สุดธาตุ	นิ + ส ~~ทฺ~~ + ต → อินฺน	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	นิ + สฺ อ + อินฺน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นิ + สฺ ~~อ~~ + อินฺน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อิ	นิ + สินฺน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง นิสินฺน เป็นนาม	นิสินฺน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง นิสินฺน ลง สิปฐมาวิภัตติ	นิสินฺน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	นิสินฺน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	นิสินฺนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นิสินฺนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	นิสินฺโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นิสินฺโน**. (นั่งแล้ว)

วิ. อขิชฺชีติ ขินฺโน. (ขิท อุตฺตาสเน ในความสะดุ้ง หรือ ทีนภาเว ในความลำบาก + ต) (กัตตุสาธนะ) ได้สะดุ้งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขินฺน. (สะดุ้งแล้ว, ลำบากแล้ว)

วิ. อจฺฉาทียิตฺถาติ ฉนฺโน. (ฉท อปวารเณ ในการป้องกัน + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น อนฺน) ถูกมุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฉนฺน. (ถูกมุงแล้ว)

วิ. ปฏิจฺฉาทียิตฺถาติ ปฏิจฺฉนฺนํ, เคหํ. (ปติปุพฺพ + ฉท อปวารเณ ในการป้องกัน + ต) (กัมมสาธนะ) ถูกปกปิดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิจฺฉนฺน, ได้แก่เรือน. (อันถูกปกปิดแล้ว)

วิ. ปสีทีติ ปสนฺโน. (ปปุพฺพ + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ต) (กัตตุสาธนะ)
เลื่อมใสแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสนฺน. (เลื่อมใสแล้ว, ผ่องใสแล้ว)

ทำตัวรูป ปสีทีติ **ปสนฺโน**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส
ตั้ง สท ชื่อธาตุ	ป + สท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + สทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปสีทิ เลื่อมใสแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ป + สทฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ป + สทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ป + สทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อนฺน และลบ ทฺ ที่สุดธาตุ	ป + ส ~~ทฺ~~ + ต → อนฺน	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	ป + สฺ อ + อนฺน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ป + สฺ ~~อ~~ + อนฺน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	ป + สนฺน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปสนฺน เป็นนาม	ปสนฺน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปสนฺน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปสนฺน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปสนฺน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ปสนฺนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปสนฺนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปสนฺโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปสนฺโน.** (เลื่อมใสแล้ว, ผ่องใสแล้ว)

วิ. อุปฺปชฺชีติ อุปฺปนฺโน. (อุปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฺปนฺน. (เกิดขึ้นแล้ว)

ทำตัวรูป อุปฺปชฺชีติ **อุปฺปนฺโน**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อุปฺปชฺชิ เกิดขึ้นแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	อุ + ปทฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	อุ + ปทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุ + ปทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อนฺน และลบ ทฺ ที่สุดธาตุ	อุ + ป ~~ทฺ~~ + ต → อนฺน	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	อุ + ปฺ อ + อนฺน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุ + ปฺ ~~อ~~ + อนฺน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อ	อุ + ปนฺน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ปฺ–ปนฺน	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง อุปฺปนฺน เป็นนาม	อุปฺปนฺน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อุปฺปนฺน ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปฺปนฺน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อุปฺปนฺน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	อุปฺปนฺนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุปฺปนฺนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อุปฺปนฺโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปนฺโน.** (เกิดขึ้นแล้ว) (พุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน)

วิ. สมาปชฺชีติ สมาปนฺโน. (สํ+อาปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
เข้าแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมาปนฺน. (เข้าแล้ว)

วิ. โรทีติ รุณฺโณ. (รุทิ อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบสระหลัง)
ร้องไห้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุณฺณ. (ร้องไห้แล้ว) (แปลง นฺน เป็น ณฺณ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. อขียีติ ขีโณ โทโส, ขีณา ชาติ, ขีณํ ธนํ. (ขี ขเย ในความสิ้นไป + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น อีณ)
ได้สิ้นไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขีณ. (สิ้นไปแล้ว), (โทสะ สิ้นไปแล้ว, ชาติ สิ้นไปแล้ว, ทรัพย์ สิ้นไปแล้ว)

ทำตัวรูป อขียีติ **ขีณา**	ศัพท์เดิมคือ	= ขี ขเย ในความสิ้นไป
ตั้ง ขี ชื่อธาตุ	ขี	= ภูวาทโย ธาตโว.

อขียิ ได้สิ้นไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	ขี + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.

ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ขี + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ขี + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ต เป็น อีณ	ขี + ต → อีณ	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อี	ขฺ อี + อีณ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขฺ ~~อี~~ + อีณ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ อี	ขีณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	ขีณ + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	ขีณฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขีณฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อา	ขีณา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ขีณา เป็นนาม	ขีณา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ขีณา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขีณา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ขีณา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ขีณา**. (สิ้นไปแล้ว)

วิ. ปหียิตฺถาติ ปหีโน, กิเลโส. (ปปุพฺพ + หา จาเค ในการสละ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ณ เป็น น =กฺวจิ ธาตุฯ)
ถูกละแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปหีน, ได้แก่กิเลส. (ถูกละแล้ว)

วิ. ปริหายีติ ปริหีโน. (ปริปุพฺพ + หา จาเค ในการสละ + ต) (กัตตุสาธนะ)
เสื่อมรอบแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริหีน. (เสื่อมรอบแล้ว)

วิ. อจฺฉีติ อาสีโน. (อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + ต) (กัตตุสาธนะ)
อยู่แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาสีน. (อยู่แล้ว)

วิ. ลียีติ ลีโน. (ลี สิเลสเน ในการติด + ต) (กัตตุสาธนะ)
ติดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลีน. (ติดแล้ว)

วิ. นิลียีติ นิลีโน. (นิปุพฺพ + ลี สิเลสเน ในการติด + ต) (กัตตุสาธนะ)
แอบแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิลีน. (แอบแล้ว, หลบแล้ว)

วิ. ชียีติ ชีโน, วิตฺตมนุโสจติ ชิโต วา. (ชิ ชเย ในความชนะ + ต) (กัตตุสาธนะ)
แพ้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีน, อ.ผู้แพ้ ย่อมเศร้าโศกถึง ซึ่งทรัพย์ เป็น ชิต บ้าง. (แพ้แล้ว)

วิ. ทียิติ ทีโน. (ที ขเย ในความสิ้นไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
หมดสิ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทีน. (หมดสิ้นแล้ว)

วิ. ปียิติ ปีโน. (ปี ตปฺปเน ในความอิ่ม + ต) (กัตตุสาธนะ)
อิ่มแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปีน. (อิ่มแล้ว)

วิ. ลูยิตฺถาติ ลูโน. (ลู เฉทเน ในการตัด + ต) (กัมมสาธนะ) (ลบสระหลัง)
ถูกตัดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลูน. (ถูกตัดแล้ว)

วิ วมียิตฺถาติ วนฺตํ, วมิตํ. (วมุ อุคฺคิรเณ ในการอาเจียน–การคาย + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกคายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวนฺต, วมิต.(ถูกคายแล้ว)(แปลง ต เป็น นฺต และลบที่สุดธาตุ=ปกฺกมาทีหิ นฺโตฯ)

วิ. อคจฺฉียิตฺถาติ คโต. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัมมสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ = คมขนหนรมาทีนฯ)
ได้ถูกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ถูกไปแล้ว)

วิ. คจฺฉีติ คโต. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ = คมขนหนรมาทีนมนฺโต)
ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ไปแล้ว)

ทำตัวรูป คจฺฉีติ **คโต**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉิ ไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	คมฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ค ~~มฺ~~ + ต	= คมขนหนรมาทีนมนฺโต.
ตั้ง คต เป็นนาม	คต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คต ลง สิปฐมาวิภัตติ	คต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คโต**. (ไปแล้ว)

วิ. อขญฺญิตฺถาติ ขโต, กูโป. (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกขุดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขต, ได้แก่บ่อ. (ถูกขุดแล้ว)

วิ. อุปหญฺญิตฺถาติ อุปหตํ, จิตฺตํ. (อุปปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในความเบียดเบียนและการไป + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกเข้าไปเบียดเบียนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปหต, ได้แก่จิต. (ถูกเข้าไปเบียดเบียนแล้ว)

วิ. อรมีติ รโต. (รมุ กีฬายํ ในการเล่น + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ยินดีแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารต. (ยินดีแล้ว)

วิ. อภิรมีติ อภิรโต. (อภิปุพฺพ + รมุ กีฬายํ ในการเล่น + ต) (กัตตุสาธนะ)
ยินดียิ่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิรต. (ยินดียิ่งแล้ว)

วิ. อมญฺญิตฺถาติ มโต. (มน ญาเณ ในความรู้ + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกรู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามต. (ถูกรู้แล้ว)

วิ. สมฺมญฺญิตฺถาติ สมฺมโต. (สํปุพฺพ + มน ญาเณ ในความรู้ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกสมมติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺมต. (ถูกรู้พร้อมแล้ว, ถูกสมมติแล้ว)

ทำตัวรูป อสมฺมญฺญิตฺถาติ **สมฺมโต**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + มน ญาเณ ในการรู้
ตั้ง มน ชื่อธาตุ	สํ + มน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + มนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อสมฺมญฺญิตฺถ ได้ถูกสมมติแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	สํ + มนฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	สํ + มนฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	สํ + ม ~~นฺ~~ + ต	= คมขนหนรมาทีนมนฺโต.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ มฺ	ส ํ → มฺ + มต	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
ตั้ง สมฺมต เป็นนาม	สมฺมต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สมฺมต ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมฺมต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สมฺมต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	สมฺมตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สมฺมตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สมฺมโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมฺมโต**. (ถูกรู้พร้อมแล้ว, ถูกสมมติแล้ว)

วิ. อตนิตฺถาติ ตตํ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้แผ่ขยายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตต. (แผ่ขยายแล้ว)

วิ. วิตนิตฺถาติ วิตตํ. (วิปุพฺพ + ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
แผ่ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิตต. (แผ่ไปแล้ว)

วิ. นิยจฺฉีติ นิยโต. (นิปุพฺพ + ยมุ อุปรเม ในความพยายาม + ต) (กัตตุสาธนะ)
งดเว้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิยต. (งดเว้นแล้ว, เที่ยงแท้, แน่นอน)

๖๓๒. รกาโร จ.

ตมฺหิ จ ในเพราะ ตปัจจัยด้วย **ติมฺหิ จ** ในเพราะ ติปัจจัยด้วย **รกาโร** อ.รอักษร **อนฺโต** อันเป็นที่สุดของธาตุ **โน โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย.

(เพราะตปัจจัยและติปัจจัย ลบ รอักษรที่อยู่ที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **โลปวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า “โน” มาไว้ในสูตรนี้ ไม่ให้ตามไปสู่สูตรต่อไป

วิ. ปกรียิตฺถาติ ปกโต. (ปปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกต. (ถูกกระทำแล้ว, เบียดเบียนแล้ว)

วิ. กรียิตฺถาติ กตา, รกฺขา. (กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (กัมมสาธนะ) (ลง อาปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย)
ถูกกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตา, ได้แก่การรักษา. (ถูกกระทำแล้ว)

วิ. กรียิตฺถาติ กตํ, ปุญฺญํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากต, ได้แก่บุญ. (ถูกกระทำแล้ว)

ทำตัวรูป กรียิตฺถาติ **กตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กรียิตฺถ ถูกกระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	กรฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ต	= รกาโร จ.

ตั้ง กต เป็นนาม	กต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กต ลง สิปฐมาวิภัตติ	กต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กต + สิ ➝ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	กตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	กตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กตํ.** (ถูกกระทำแล้ว)

วิ. สุฏฺฐุ กรียิตฺถาติ สุกฏํ. (สุปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกกระทำแล้ว ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกฏ. (ถูกกระทำด้วยดีแล้ว) (แปลง ต เป็น ฏ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

วิ. ทุฏฺฐุ กรียิตฺถาติ ทุกฺกฏํ. (ทุปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น ฏ)
ถูกกระทำแล้ว ไม่ดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุกฺกฏ. (ถูกกระทำไม่ดี)

วิ. ปุเร อกรียิตฺถาติ ปุรกฺขโต. (ปุรสทฺทูปปท+ กร กรเณ+ ต) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)(แปลงกรเป็น ข=ปุรสมุปฯ)
ได้ถูกกระทำแล้ว ในเบื้องหน้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุรกฺขต. (ถูกกระทำในเบื้องหน้าแล้ว) (กัมมสาธนะ)

วิ. ปจฺจเยหิ สงฺคมฺม กรียิตฺถาติ สงฺขโต. (สํปุพฺพ+ กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (แปลง กร เป็น ข=ปุรสมุปฯ)
อันปัจจัย ท. ประชุมกันแล้ว กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺขต. (ถูกปรุงแต่งแล้ว) (กัมมสาธนะ)

ทำตัวรูป ปจฺจเยหิ สงฺคมฺม กรียิตฺถาติ **สงฺขโต** ศัพท์เดิมคือ		= สํ + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	สํ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตฺวนฺสสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปจฺจเยหิ อันปัจจัย ท. สงฺคมฺม ประชุมกันแล้ว กรียิตฺถ กระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	สํ + กรฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	สํ + กรฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย แปลง กรฺ เป็น ข	สํ + กรฺ ➝ ข + ต	= ปุรสมุปปรีหิ กโรติสฺส ขขรา วาฯ
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ งฺ	ส ํ ➝ งฺ + ข + ต	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
ตั้ง สงฺขต เป็นนาม	สงฺขต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สงฺขต ลง สิปฐมาวิภัตติ	สงฺขต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สงฺขต + สิ ➝ โอ	= โส.

แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ สงฺขตฺ อ + โอ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ สงฺขตฺ ~~อ~~ + โอ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ สงฺขโต = นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **สงฺขโต.** (ถูกปรุงแต่งแล้ว)

วิ. อภิสงฺกรียิตฺถาติ อภิสงฺขโต. (อภิ+สํปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ต) (แปลง กร เป็น ข = ปุรสมุปปรีหิฯ) ถูกปรุงแต่งยิ่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิสงฺขต. (ถูกปรุงแต่งยิ่งแล้ว) (กัมมสาธนะ)

วิ. อุปกรียิตฺถาติ อุปกฺขโต, อุปกฺขโฏ. (อุปปุพฺพ + กร กรเณ...+ ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง กร เป็น ข, ต เป็น ฏ) ถูกเข้าไปกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปกฺขต, อุปกฺขฏ. (ถูกเข้าไปกระทำแล้ว, ถูกจัดแจงแล้ว)

วิ. ปริ สมนฺตโต กรียิตฺถาติ ปริกฺขโต. (ปริปุพฺพ + กร กรเณ...+ ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง กร เป็น ข=ปุรสมุปฯ) ถูกกระทำแล้ว โดยรอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริกฺขต. (ถูกกระทำโดยรอบแล้ว)

วิ. ปกรณํ ปกติ. (ปปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ติ) (ภาวสาธนะ) อ.การเริ่มกระทำ ชื่อว่าปกติ. (การกระทำ, ความปกติ, ลิงค์และธาตุที่ถูกตั้งไว้ครั้งแรก)

วิ. อสรีติ สโต. (สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + ต) (กัตตุสาธนะ) ได้ระลึกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสต. (ระลึกได้แล้ว)

วิ. วิสรีติ วิสโฏ. (วิปุพฺพ + สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ต เป็น ฏ) แผ่ซ่านไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิสฏ. (แผ่ซ่านไปแล้ว)

วิ. สรณํ สติ. (สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + ติ) (ภาวสาธนะ) อ.ความระลึกได้ ชื่อว่าสติ. (ความระลึกได้)

วิ. สรติ เอตายาติ สติ. (สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + ต) (กรณสาธนะ) ย่อมระลึกได้ ด้วยธรรมชาตินั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสติ. (ธรรมชาติเป็นเครื่องระลึก)

ทำตัวรูป สรติ เอตายาติ **สติ** ศัพท์เดิมคือ = สร คติจินฺตายํ ในการไป,การคิด
ตั้ง สร ชื่อธาตุ สร = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ สรฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สรติ ย่อมระลึกได้ เอตาย (ธมฺมชาติยา) ด้วยธรรมชาตินั่น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
หลังจากธาตุ ลง ติปัจจัยในอรรถกรณะ สรฺ + ติ = อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต สรฺ + ติ = อญฺเญ กิตฺ.

เพราะติปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ส ~~รฺ~~ + ติ	= รกาโร จ.
ตั้ง สติ เป็นนาม	สติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สติ.** (ธรรมชาติเป็นเครื่องระลึก)

วิ. นีหรียิตฺถาติ นีหโฏ. (นีปุพฺพ + หร หรเณ ในการนำไป + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น ฏ) ถูกนำออกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านีหฏ. (ถูกนำออกไปแล้ว)

ทำตัวรูป นีหรียิตฺถาติ **นีหโฏ**	ศัพท์เดิมคือ	= นี + หร หรเณ ในการนำไป
ตั้ง หร ชื่อธาตุ	นี + หร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นี + หรฺ ~~อ~~	= ธาตฺสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
นีหรียิตฺถ ถูกนำออกไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	นี + หรฺ + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	นี + หรฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะตปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	นี + ห ~~รฺ~~ + ต	= รกาโร จ.
แปลง ต เป็น ฏ	นี + ห + ต → ฏ	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ. (โฏ ตสฺส)
ตั้ง นีหฏ เป็นนาม	นีหฏ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง นีหฏ ลง สิปฐมาวิภัตติ	นีหฏ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	นีหฏ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฏ ออกจากสระ อ	นีหฏ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นีหฏ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฏ ไปประกอบกับสระ โอ	นีหโฏ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นีหโฏ.** (ถูกนำออกไปแล้ว)

วิ. อุทฺธรียิตฺถาติ อุทฺธโฏ. (อุปุพฺพ + ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ต เป็น ฏ) ถูกยกขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุทฺธฏ. (ถูกยกขึ้นแล้ว)

วิ. อภรียิตฺถาติ ภโต. (ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกเลี้ยงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภต. (ถูกเลี้ยงแล้ว)

วิ. ภรณํ ภติ. (ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ติ) (ภาวสาธนะ)
อ.การเลี้ยง ชื่อว่าภติ. (การเลี้ยง, ค่าจ้าง)

วิ. ภรติ เอตายาติ ภติ. (ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ติ) (กรณสาธนะ)
ย่อมเลี้ยง ด้วยค่าจ้างนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภติ. (ค่าจ้างเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ, ค่าจ้าง)

๖๓๓. น–ม–กราน–มนฺตานํ นิยุตฺต–ตมฺหิ.

อิยุตฺตตมฺหิ ในเพราะตปัจจัยอันประกอบด้วยอิอาคม **โลโป** อ.การลบ **นมกรานํ** แห่ง น, ม, ก และ รอักษร ท. **อนฺตานํ** อันเป็นที่สุดของธาตุ **น โหติ** ย่อมไม่มี.

(เพราะตปัจจัยที่ประกอบด้วยอิอาคมข้างหน้า ไม่มีการลบ น, ม, ก และ รอักษรซึ่งเป็นพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ นมกรานํ, อนฺตานํ, น, อิยุตฺตตมฺหิ. เป็น **ปฏิเสธวิธิสูตร**. ด้วยการแบ่งสูตรว่า **"อนฺตานํ นิยุตฺตตมฺหิ"** ห้ามวิธีการลบพยัญชนะที่สุดธาตุเป็นต้น เช่น ภุญฺชิตพฺพํ (พึงถูกบริโภค)

วิ. อคจฺฉีติ คมิโต. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลง อิอาคม = ยถาคมมิกาโร)
ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมิต. (ไปแล้ว)

วิ. คมียิตฺถาติ คมิโต. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมิต. (ถูกไปแล้ว)

ทำตัวรูป อคจฺฉีติ **คมิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อคจฺฉี ได้ไปแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอดีตกาล	คมฺ + ต	= อตีเต ตตวนฺตุตาวี.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	คมฺ + อิ – ต	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อิ	คมิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ตั้ง คมิต เป็นนาม	คมิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คมิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	คมิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คมิต + สิ ➛ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คมิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คมิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คมิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คมิโต.** (ไปแล้ว)

วิ. รมิตฺถาติ รมิโต. (รมุ กีฬายํ ในการเล่น + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ยินดีแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารมิต. (ยินดีแล้ว)

วิ วมียิตฺถาติ วมิโต. (วมุ อุคฺคิรเณ ในการอาเจียน–การคาย + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกคายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวมิต. (ถูกอาเจียนแล้ว, ถูกคายแล้ว)

วิ. อนมีติ นมิโต. (นมุ นมเน ในการนอบน้อม + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้นอบน้อมแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านมิต. (นอบน้อมแล้ว)

วิ. อสงฺกีติ สงฺกิโต. (สกิ สงฺกายํ ในความสงสัย +อิ+ต)(ลงนิคหิตอาคม=นิคฺคหีตญฺจ, แปลงนิคหิตเป็น งฺ)
ได้สงสัยแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺกิต. (สงสัยแล้ว, ระแวงแล้ว) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อสรีติ สริโต. (สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ระลึกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสริต. (ระลึกได้แล้ว)

วิ. อภรียิตฺถาติ ภริโต. (ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + อิ + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกเลี้ยงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภริต. (ถูกเลี้ยงแล้ว)

วิ. อขญฺญิ ขญฺญติ ขญฺญิสฺสตีติ วา ขนิตพฺพํ. (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + อิ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกขุดแล้ว ย่อมถูกขุด จักถูกขุด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนิตพฺพ. (พึงถูกขุด)

วิ. อหญฺญิ หญฺญติ หญฺญิสฺสตีติ วา หนิตพฺพํ. (หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป +อิ+ตพฺพ)(กัมม–)
ได้ถูกเบียดเบียนแล้ว ย่อมถูกเบียดเบียน หรือจักถูกเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหนิตพฺพ. (พึงถูกเบียดเบียน)

วิ. อคจฺฉิยิ คจฺฉียติ คจฺฉิยิสฺสตีติ วา คมิตพฺพํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกไปแล้ว ย่อมถูกไป หรือจักถูกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมิตพฺพ. (พึงถูกไป)

วิ. อรมียิ รมียติ รมียิสฺสตีติ วา รมิตพฺพํ. (รมุ กีฬายํ ในการเล่น + อิ + ตพฺพ) (กัมมสาธนะ)
ถูกยินดีแล้ว ย่อมถูกยินดี หรือจักถูกยินดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารมิตพฺพ. (พึงถูกยินดี)

วิ. นิธียิตฺถาติ นิหิโต. (นิปุพฺพ + ธา นฺยาเส ในการฝังไว้ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง ธิ เป็น หิ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ถูกฝังแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิหิต. (ถูกฝังแล้ว)

วิ. วิธียิตฺถาติ วิหิโต. (วิปุพฺพ + ธา กรเณ ในการกระทำ + ต) (กัมมสาธนะ) (แปลง อา เป็น อิ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ถูกกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิหิต. (ถูกกระทำแล้ว) (แปลง ธฺ เป็น หฺ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. อภิธียิตฺถาติ อภิหิโต. (อภิปุพฺพ + ธา ภาสเน ในการกล่าว + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกกล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิหิต. (ถูกกล่าวแล้ว)

ทำตัวรูป วิธียิตฺถาติ **วิหิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + ธา กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง ธา ชื่อธาตุ	วิ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
วิธียิตฺถ ถูกกระทำแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ตปัจจัยในอรรถกรรม	วิ + ธา + ต	= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	วิ + ธา + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	วิ + ธฺ อา + ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตปัจจัย แปลงธฺเป็นหฺ, อา เป็น อิ	วิ + ธฺ→หฺ, อา→อิ + ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อิ	วิ + หิ + ต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วิหิต เป็นนาม	วิหิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วิหิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิหิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	วิหิต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	วิหิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิหิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สโร โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	วิหิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วิหิโต.** (ถูกกระทำแล้ว)

คาถาแสดงอรรถของ ธาธาตุ

วิปุพฺโพ ธา กโรตฺยตฺเถ อภิปุพฺโพ ตุ ภาสเน,
นฺยาสํปุพฺโพ ยถาโยคํ นฺยาสาโรปนสนฺธิสุ.

ธาธาตุ มี วิอุปสัคเป็นบทหน้า เป็นไปในอรรถการกระทำ, มี อภิอุปสัค
เป็นบทหน้า เป็นไปในอรรถการกล่าว, มี นิ, อา และ สํอุปสัคเป็นบท
หน้า เป็นไปในอรรถการฝัง การยกขึ้น และการต่อ ตามสมควร

ตัวอย่าง: วิหิโต = ถูกกระทำแล้ว (วิปุพฺพ + ธา กรเณ ในการกระทำ + ต)
อภิหิตํ = ถูกกล่าวแล้ว (อภิปุพฺพ + ธา ภาสเน ในการกล่าว + ต)
นิหิโต = ถูกฝังแล้ว (นิปุพฺพ + ธา นฺยาเส ในการฝังไว้ + ต)
อาหิโต = ถูกยกขึ้นแล้ว (อาปุพฺพ + ธา อาโรปเน ในการยกขึ้น + ต)
สนฺธียติ = ย่อมถูกเชื่อม (สํปุพฺพ + ธา สนฺธิยํ ในการเชื่อม + อี + ย + เต)

วิ. อภาวียิตฺถาติ ภาวิโต, มคฺโค. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ + อิ + ต) (กัมมสาธนะ) (เหตุกัมมะ)
ได้ถูกให้เจริญแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวิต, ได้แก่มรรค. (ถูกให้เจริญแล้ว, อบรมแล้ว)

วิ. อภาวียิตฺถาติ ภาวยิโต, มคฺโค. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + อิ + ต) (กัมมสาธนะ) (เหตุกัมมะ)
ได้ถูกให้เจริญแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวยิต, ได้แก่มรรค. (ถูกให้เจริญแล้ว, อบรมแล้ว)

ทำตัวรูป อภาวียิตฺถาติ **ภาวิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรา สเร โลปํ / สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
อภาวียิตฺถ ได้ถูกให้เจริญแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังธาตุปัจจัย ลง ตปัจจัยในอรรถกรรมภาเว + ต		= ภาวกมฺเมสุ ต.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ภาเว + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ภาเว + อิ – ต	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ เอ	ภาวฺ เอ + อิ – ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวฺ ~~เอ~~ + อิ – ต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ภาวิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ภาวิต เป็นนาม	ภาวิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภาวิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาวิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ภาวิต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ภาวิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาวิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ภาวิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาวิโต**. (ถูกให้เจริญแล้ว, ถูกอบรมแล้ว) (ภาวิตกาโย ผู้มีกายอันถูกอบรมแล้ว)

วิ. อปาจียิตฺถาติ ปาจิโต. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + เณ + อิ + ต) (กัมมสาธนะ) (เหตุกัมมวาจก)
ได้ถูกให้หุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจิต. (ถูกให้หุงแล้ว)

วิ. อปาจียิตฺถาติ ปาจยิโต. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณย + อิ + ต) (กัมมสาธนะ) (เหตุกัมมวาจก)
ได้ถูกให้หุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจยิต. (ถูกให้หุงแล้ว)

วิ. อปาจียิตฺถาติ ปาจาปิโต. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณาเป + อิ + ต) (กัมมสาธนะ) (เหตุกัมมวาจก)
ได้ถูกให้หุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจาปิต. (ถูกให้หุงแล้ว)

วิ. อปาจียิตฺถาติ ปาจาปยิโต. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณาปย + อิ + ต) (กัมมสาธนะ) (เหตุกัมมวาจก)
ได้ถูกให้หุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจาปยิต. (ถูกให้หุงแล้ว)

วิ. การียิตฺถาติ การิโต, การยิโต, การาปิโต, การาปยิโต. (กร กรเณ ในการกระทำ+เณ,ณย,ณาเป,ณาปย+อิ+ต)
ถูกให้กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการิต, การยิต, การาปิต, การาปยิต. (ถูกให้กระทำแล้ว) (กัมมสาธนะ)

วิ. – อจฺฉึสุ เอตฺถาติ อาสิตํ, ฐานํ. (อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + อิ + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น อยู่แล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาสิต, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่อยู่)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) อาสิตํ ฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่อยู่ ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.
– อจฺฉียิตฺถ อาสิตํ. (อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + อิ + ต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา อยู่แล้ว ชื่อว่าอาสิต. (อันเขาอยู่แล้ว)
เช่น อิธ เตหิ (ชเนหิ) อาสิตํ. อันชน ท. เหล่านั้น อยู่แล้ว ในที่นี้.
– อชฺฌาสียิตฺถาติ อชฺฌาสิโต, คาโม. (อธิ + อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + อิ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกอยู่ครองแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอชฺฌาสิต, ได้แก่หมู่บ้าน. (ถูกอยู่ครองแล้ว)
เช่น อยํ เตหิ (ชเนหิ) อชฺฌาสิโต คาโม. อ.หมู่บ้านนี้ อันชน ท.เหล่านั้น อยู่ครองแล้ว
– อจฺฉีติ อาสิโต, ชโน. (อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ)
อยู่แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาสิต, ได้แก่ชน. (อยู่แล้ว)
เช่น อิธ (ฐาเน) เต (ชนา) อาสิตา. อ.ชน ท. เหล่านั้น อยู่แล้ว ในที่นี้.

วิ. – อฏฺฐํสุ เอตฺถาติ ฐิตํ, ฐานํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อิ + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฐิต, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่ยืน)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) ฐิตํ ฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่ยืน ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.
– ฐียิตฺถ ฐิตํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อิ + ต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา ยืนแล้ว ชื่อว่าฐิต. (อันเขายืนแล้ว)
เช่น อิธ (ฐาเน) เตหิ (ชเนหิ) ฐิตํ. อันชน ท.เหล่านั้น ยืนแล้ว ในที่นี้
– อธิฏฺฐียิตฺถาติ อธิฏฺฐิโต, ชโน. (อธิ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อิ + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกอาศัยยืนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิฏฺฐิต, ได้แก่ชน. (ถูกอาศัยยืนแล้ว)
เช่น อยํ เตหิ (ชเนหิ) อธิฏฺฐิโต โอกาโส. อ.ที่ว่างนี้ อันชน ท.เหล่านั้น อาศัยยืนแล้ว.
– อฏฺฐาสีติ ฐิโต, ชโน. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ยืนอยู่แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฐิต, ได้แก่ชน. (ยืนอยู่แล้ว, ตั้งไว้แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว)
เช่น อิธ (ฐาเน) เต (ชนา) ฐิตา. อ.ชน ท. เหล่านั้น ยืนอยู่แล้ว ในที่นี้.

วิ. – นิสีทึสุ เอตฺถาติ นิสินฺนํ, ฐานํ. (นิปุพฺพ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น นั่งแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิสินฺน, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่นั่ง)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) นิสินฺนํ ฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่นั่ง ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.

อยํ เตสํ (ชนานํ) นิสินฺนกาโล. อ.เวลานี้ เป็นเวลาเป็นที่นั่ง ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.

– นิสีทีติ นิสินฺโน, ชโน. (นิปุพฺพ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
นั่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิสินฺน, ได้แก่ชน. (นั่งแล้ว)
เช่น เต (ชนา) อิธ (ฐาเน) นิสินฺนา. อ.ชน ท. เหล่านั้น นั่งแล้ว ในที่นี้.

วิ. – นิปชฺชึสุ เอตฺถาติ นิปนฺนํ, ฐานํ. (นิปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น นอนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิปนฺน, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่นอน)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) นิปนฺนํ ฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่นอน ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.

– นิปชฺชีติ นิปนฺโน, ชโน. (นิปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต) (แปลง ต เป็น อนฺน และลบ ท) (กัตตุ)
นอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิปนฺน, ได้แก่ชน. (นอนแล้ว)
เช่น อิธ (ฐาเน) เต (ชนา) นิปนฺนา. อ.ชน ท. เหล่านั้น นอนแล้ว ในที่นี้

วิ. – อยาสํ เอตฺถาติ ยาโต, มคฺโค. (ยา คติปาปุณเน ในการไปและการถึง + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น ได้ไปแล้ว ในหนทางนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาต, ได้แก่หนทาง. (ทางเป็นที่ไป)
เช่น อยํ เตสํ (ชนานํ) ยาโต มคฺโค. อ.หนทางนี้ เป็นหนทางเป็นที่ไป ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.

– ยายิตฺถ ยาตํ. (ยา คติปาปุณเน ในการไปและการถึง + ต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา ไปแล้ว ชื่อว่ายาต. (อันเขาไปแล้ว)
เช่น อิธ (ฐาเน) เตหิ (ชเนหิ) ยาตํ. อันชน ท. เหล่านั้น ไปแล้ว ในที่นี้.

– ยายิตฺถาติ ยาโต, มคฺโค. (ยา คติปาปุณเน ในการไปและการถึง + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกไปแล้ว เพราเหตุนั้น ชื่อว่ายาต, ได้แก่หนทาง. (ถูกไปแล้ว)
เช่น อยํ เตหิ (ชเนหิ) ยาโต มคฺโค. อ.หนทางนี้ เป็นหนทาง–อันชน ท. เหล่านั้น–ไปแล้ว ย่อมเป็น.

– อยาสีติ ยาโต, ชโน. (ยา คติปาปุณเน ในการไปและการถึง + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาต, ได้แก่ชน. (ไปแล้ว)
เช่น อิธ (ฐาเน) เต (ชนา) ยาตา. อ.ชน ท. เหล่านั้น ไปแล้ว ในที่นี้.

วิ. – อคจฺฉึสุ เอตฺถาติ คตํ, ฐานํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น ได้ไปแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่ไป)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) คตฏฺฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่ไป ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.

อยํ เตสํ (ชนานํ) คตกาโล. อ.เวลานี้ เป็นเวลาเป็นที่ไป ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.

– คจฺฉึยิตฺถ คตํ. (คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา ไปแล้ว ชื่อว่าคต. (อันเขาไปแล้ว)
เช่น อิธ ชาเน เตหิ (ชเนหิ) คตํ. อันชน ท. เหล่านั้น ไปแล้ว ในที่นี้.
– อคจฺฉิยิตฺถาติ คโต, คาโม. (คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต, ได้แก่หมู่บ้าน. (ถูกไปแล้ว)
เช่น อยํ เตหิ (ชเนหิ) คโต คาโม. อ.หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้าน–อันชน ท. เหล่านั้น– ไปแล้ว ย่อมเป็น.
– อคจฺฉีติ คโต, ชโน. (คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต, ได้แก่ชน. (ไปแล้ว)
เช่น อิธ (ชาเน) เต (ชนา) คตา. อ.ชน ท. เหล่านั้น ไปแล้ว ในที่นี้.

วิ. – ภุญฺชึสุ เอตสฺมินฺติ ภุตฺตํ, ชานํ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + ต) (อธิกรณสาธนะ)
กินแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุตฺต, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่กิน)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) ภุตฺตฏฺฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่บริโภค ของชน ท. เหล่านั้น ย่อมเป็น.
อยํ เตสํ (ชนานํ) ภุตฺตกาโล. อ.เวลานี้ เป็นเวลาเป็นที่บริโภค ของชน ท.เหล่านั้น ย่อมเป็น.
– อภุญฺชียิตฺถาติ ภุตฺโต, โอทโน. (ภุช + ต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกกินแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุตฺต, ได้แก่ข้าวสุก. (ถูกกินแล้ว, ถูกบริโภคแล้ว)
เช่น อิธ (ชาเน) เตหิ (ชเนหิ) ภุตฺโต โอทโน. อ.ข้าวสุก อันชน ท. เหล่านั้น กินแล้ว ในที่นี้.
– อภุญฺชีติ ภุตฺโต, ชโน. (ภุช + ต) (กัตตุสาธนะ)
ได้กินแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุตฺต, ได้แก่ชน. (กินแล้ว, บริโภคแล้ว)
เช่น อิธ (ชาเน) เต (ชนา) ภุตฺตา. อ.ชน ท. เหล่านั้น กินแล้ว ในที่นี้.

วิ. – ปิวึสุ เอตฺถาติ ปีตํ, ชานํ. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ต) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท.เหล่านั้น ดื่มแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปีต, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่ดื่ม)
เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) ปีตํ ชานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่ดื่ม ของชน ท.เหล่านั้น ย่อมเป็น.
– ปียิตฺถาติ ปีตา, ยาคุ. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ต) (กัมมสาธนะ)
ถูกดื่มแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปีตา, ได้แก่ข้าวยาคู. (ถูกดื่มแล้ว)
เช่น อิธ (ชาเน) เตหิ (ชเนหิ) ปีตา ยาคุ. อ.ข้าวยาคู อันชน ท. เหล่านั้น ดื่มแล้ว ในที่นี้.
– ปิวึสูติ ปีตา, ชนา. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ต) (กัตตุสาธนะ)
ดื่มแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปีต, ได้แก่ชน. (ดื่มแล้ว)

เช่น อิธ (ฐาเน) เต (ชนา) ปีตา. อ.ชน ท. เหล่านั้น ดื่มแล้ว ในที่นี้.

วิ. – ทิสฺสนฺติ เอตฺถาติ ทิฏฺฐํ, ฐานํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ต) (อธิกรณสาธนะ)

อ.ชน ท.เหล่านั้น ย่อมถูกเห็น ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิฏฺฐ, ได้แก่สถานที่. (ที่เป็นที่ถูกเห็น)

เช่น อิทํ เตสํ (ชนานํ) ทิฏฺฐฏฺฐานํ. อ.ที่นี้ เป็นที่–อันชน ท. เหล่านั้น–เห็นแล้ว ย่อมเป็น.

– ทิสฺสตีติ ทิฏฺฐํ, รูปํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ต) (กัมมสาธนะ)

ย่อมถูกเห็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิฏฺฐ, ได้แก่รูป. (ถูกเห็นแล้ว)

เช่น อิธ (ฐาเน) เตหิ (ชเนหิ) ทิฏฺฐํ รูปํ. อ.รูป อันชน ท. เหล่านั้น เห็นแล้ว ในที่นี้.

– ปสฺสิสูติ ทิฏฺโฐ, ชโน. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ต) (กัตตุสาธนะ)

เห็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิฏฺฐ, ได้แก่ชน. (เห็นแล้ว)

เช่น อิธ (ฐาเน) เต (ชนา) ทิฏฺฐา. อ.ชน ท. เหล่านั้น เห็นแล้ว ในที่นี้.

๖๓๙. กมฺมนิ ทุติยายํ กฺโต.

ทุติยายํ ครั้นเมื่อทุติยาวิภัตติ **กมฺมนิ** ในอรรถอวุตตกรรม **วิชฺชมานายํ** มีอยู่, **กฺโต** อ.กฺตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **กตฺตริ** ในอรรถกัตตา.

(เมื่อทุติยาวิภัตติในอรรถอวุตตกรรมมีอยู่ ลง กฺตปัจจัยในอรรถกัตตา)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** สูตรนี้ กำหนดให้ลง กฺตปัจจัยในอรรถกัตตา แต่ต้องมีบทกรรมอยู่ข้างหน้า.

วิ. ทานํ อทาสีติ ทานํ ทินฺโน. (ทา ทาเน ในการให้ + กฺต) (กัตตุสาธนะ)

ได้ให้แล้ว ซึ่งทาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทินฺน. (ให้แล้ว)

ทำตัวรูป ทานํ อทาสีติ **ทินฺโน**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
อทาสิ ได้ให้แล้ว ทานํ ซึ่งทาน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง กฺตปัจจัยในอรรถกัตตา	ทา + กฺต	= กมฺมนิ ทุติยายํ กฺโต.
ตั้ง กฺตปัจจัย ชื่อกิต	ทา + กฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทา + กฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ กฺ อนุพันธ์	ทา + ~~กฺ~~ ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

แปลง ต เป็น อินฺน	ทา + ต → อินฺน	= ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + อินฺน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + อินฺน	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ทินฺน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทินฺน เป็นนาม	ทินฺน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทินฺน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทินฺน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทินฺน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ทินฺนฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทินฺนฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทินฺโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทินฺโน.** (ให้แล้ว)

วิ. สีลํ อรกฺขีติ สีลํ รกฺขิโต. (รกฺข ปาลเน ในการรักษา + กฺต) (กัตตุสาธนะ)
ได้รักษาแล้ว ซึ่งศีล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารกฺขิต. (รักษาแล้ว)

วิ. ภตฺตํ อภุญฺชีติ ภตฺตํ ภุตฺโต. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + กฺต) (กัตตุสาธนะ)
ได้กินแล้ว ซึ่งภัตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุตฺต. (กินแล้ว)

วิ. ครุํ อุปาสีติ ครุํ อุปาสิโต. (อุปปุพฺพ + อาส อุปเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + กฺต) (กัตตุสาธนะ)
ใกล้ชิดแล้ว ซึ่งครู เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปาสิต. (เข้าไปใกล้แล้ว, ใกล้ชิดแล้ว)

๖๓๙. ภฺยาทีหิ มติ–พุธิ–ปูชาทีหิ จ กฺโต.

กฺโต อ.กฺตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ภฺยาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ภีธาตุ เป็นต้นด้วย **มติพุธิปูชาทีหิ (ธาตูหิ) จ** จากธาตุ ท. มี มน, พุธ และ ปูชธาตุ เป็นต้นด้วย.

(ลง กฺตปัจจัยหลังจากธาตุมี ภีธาตุ เป็นต้นและหลังจากธาตุมี มน, พุธ และ ปูชธาตุ เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **วุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่กล่าวไว้ในสูตรนี้ คือ ลง กฺตปัจจัย หลังจากธาตุ ๒ พวก คือ (๑) หลังจากธาตุมี ภีธาตุเป็นต้น (๒) หลังจากธาตุมี มน, พุธ และ ปูชธาตุ เป็นต้น. เฉพาะสูตรนี้ กำหนดให้ลง กฺตปัจจัยในอรรถภาวะ และอรรถกรรมเท่านั้น.

วิ.　อภายิตฺถาติ ภีตํ. (ภี ภเย ในความกลัว + กฺต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา ได้กลัวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภีต. (ความกลัว, อันเขากลัวแล้ว)

ทำตัวรูป อภายิตฺถาติ **ภีตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภี ภเย ในความกลัว
ตั้ง ภี ชื่อธาตุ	ภี	= ภูวาทโย ธาตโว.
อภายิตฺถ อันเขา ได้กลัวแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลงกฺตปัจจัยในอรรถภาวะ	ภี + กฺต	= ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.
ตั้ง กฺตปัจจัย ชื่อกิต	ภี + กฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ กฺ อนุพันธ์	ภี + ~~กฺ~~ ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง ภีต เป็นนาม	ภีต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภีต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภีต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ภีต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ภีตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภีตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	ภีตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภีตํ.** (ความกลัว, อันเขากลัวแล้ว)

วิ.　อสุปิยิตฺถาติ สุตฺตํ. (สุป สเย ในการนอน + กฺต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา หลับแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุตฺต. (ความหลับ, หลับแล้ว)

วิ.　สียิตฺถาติ สยิตํ. (สิ สเย ในการนอน +อิ+กฺต) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ = อญฺเญสุ จ, แปลง เอ เป็น อย)
อันเขา นอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยิต. (การนอน, นอนแล้ว)

วิ.　อสียิตฺถาติ อสิตํ. (อส โภชเน ในการกิน + อิ + กฺต) (ภาวสาธนะ)
อันเขา กินแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอสิต. (การกิน, กินแล้ว)

วิ.　อปจียิตฺถาติ ปจิโต. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อิ + กฺต) (กัมมสาธนะ) (ปจิโต โอทโน ภวตา)
ได้ถูกหุงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจิต. (ถูกหุงแล้ว)

ความแตกต่างของมนธาตุและพุธธาตุ

อิธ มตฺยาทโย อิจฺฉตฺถา, พุธิอาทโย ญาณตฺถา. (รูป. สูตร ๖๓๙ หน้า ๔๖๐)

ในสูตรนี้ ธาตุมี มน เป็นต้น มีอรรถการปรารถนา, ธาตุมี พุธ เป็นต้น มีอรรถการรู้.

มนธาตุและพุธธาตุ ธาตุทั้งสองตัวนี้มีอรรถว่า "การรู้" เหมือนกัน แต่ความประสงค์ของทั้งสองธาตุนี้มีความแตกต่างกัน คือ การรู้ของ มนธาตุนั้น ได้แก่ความรู้โดยการปรารถนาหรือต้องการ ส่วนการรู้ของ พุธธาตุได้แก่ความรู้โดยการเข้าใจ ด้วยมติศัพท์ หมายเอา "อิจฺฉตฺถธาตุ"ทั้งหมด ส่วน ด้วยพุธิศัพท์ หมายเอา "ญาณตฺถธาตุ"ทั้งหมด

วิ. อสมฺมญฺญิตฺถาติ สมฺมโต. (สํปุพฺพ + มน ญาเณ ในการรู้ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกสมมติแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺมต. (ถูกสมมติแล้ว)

วิ. อสงฺกปฺปียิตฺถาติ สงฺกปฺปิโต. (สํปุพฺพ + กปฺป ตกฺกเน ในความคิด + อิ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกดำริแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺกปฺปิต. (ถูกดำริแล้ว)

วิ. อวธารียิตฺถาติ อวธาริโต. (อวปุพฺพ + ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ + อิ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ถูกกำหนดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอวธาริต. (ถูกกำหนดแล้ว)

วิ. อวพุชฺฌิตฺถาติ พุทฺโธ, ภควา. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ถูกรู้จักแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุทฺธ, ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า. (พระพุทธเจ้า)

วิ. อธียิตฺถาติ อธีโต. (อธิปุพฺพ + อิ อชฺฌยเน ในการสาธยาย + กฺต) (ลบสระหน้า=สรา สเร โลปํ, ทีฆะ=ทีฆํ)
ถูกสาธยายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธีต. (ถูกสาธยายแล้ว) (กัมมสาธนะ)

วิ. อภิสมียิตฺถาติ อภิสมิโต. (อภิ + สํปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ถูกตรัสรู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิสมิต. (ถูกตรัสรู้แล้ว)

วิ. อเวทียิตฺถาติ วิทิโต. (วิท ญาเณ ในการรู้ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกรู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิทิต. (ถูกรู้แล้ว)

ทำตัวรูป อเวทียิตฺถาติ **วิทิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= วิท ญาเณ ในการรู้
ตั้ง วิท ชื่อธาตุ	วิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อเวทียิตฺถ ได้ถูกรู้แล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง กฺตปัจจัยในอรรถกรรม	วิทฺ + กฺต	= ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.
ตั้ง กฺตปัจจัย ชื่อกิต	วิทฺ + กฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ กฺ อนุพันธ์	วิทฺ + ~~กฺ~~ ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	วิทฺ + อิ – ต	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	วิทิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วิทิต เป็นนาม	วิทิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วิทิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิทิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	วิทิต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	วิทิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิทิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	วิทิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วิทิโต.** (ถูกรู้แล้ว)

วิ. อญฺญายิตฺถาติ ญาโต. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกรู้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าญาต. (ถูกรู้แล้ว)

วิ. ปฏิวิชฺฌิตฺถาติ ปฏิวิทฺโธ, ธมฺโม. (ปติปุพฺพ + วิธ เวธเน ในการแทง + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ถูกแทงตลอดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิวิทฺธ, ได้แก่ธรรม. (ถูกแทงตลอดแล้ว, ถูกบรรลุแล้ว)

ทำตัวรูป ปฏิวิชฺฌิตฺถาติ **ปฏิวิทฺโธ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + วิธ เวธเน ในการแทง
ตั้ง วิธ ชื่อธาตุ	ปติ + วิธ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปติ + วิธฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปฏิวิชฺฌิตฺถ ถูกแทงตลอดแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง กฺตปัจจัยในอรรถกรรม	ปติ + วิธฺ + กฺต	= ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.
ตั้ง กฺตปัจจัย ชื่อกิต	ปติ + วิธฺ + กฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ กฺ อนุพันธ์	ปติ + วิธฺ + ~~กฺ~~ ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
หลังจากธันตธาตุ แปลง ต เป็น ธ	ปติ + วิธฺ + ต → ธ	= ธฒภเหหิ ธฒา จ.
เพราะ ธ แปลง ธฺ ที่สุดธาตุ เป็น ทฺ	ปติ + วิ ธฺ → ทฺ + ธ	= หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + วิทฺธ	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.

ตั้ง ปฏิวิทฺธ เป็นนาม	ปฏิวิทฺธ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปฏิวิทฺธ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปฏิวิทฺธ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปฏิวิทฺธ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	ปฏิวิทฺธฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปฏิวิทฺธฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปฏิวิทฺโธ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปฏิวิทฺโธ.** (ถูกแทงตลอดแล้ว, ถูกบรรลุแล้ว)

วิ. อตกฺกียิตฺถาติ ตกฺกิโต. (ตกฺก วิตกฺเก ในความตรึก–คิด + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกตรึกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตกฺกิต. (ถูกตรึกแล้ว, ถูกคิดแล้ว)

วิ. อปูชียิตฺถาติ ปูชิโต, ภควา. (ปูช ปูชายํ ในการบูชา + เณ + กฺต) (กัมมสาธนะ)
ได้ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปูชิต, ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า. (ถูกบูชาแล้ว)

ทำตัวรูป อปูชียิตฺถาติ **ปูชิโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ปูช ปูชายํ ในการบูชา
ตั้ง ปูช ชื่อธาตุ	ปูช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปูชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อปูชียิตฺถ ได้ถูกบูชาแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลงกฺตปัจจัยในอรรถกรรม	ปูชฺ + กฺต	= ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.
ตั้ง กฺตปัจจัย ชื่อกิต	ปูชฺ + กฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ กฺ อนุพันธ์	ปูชฺ + ~~กฺ~~ ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลง เณปัจจัย หลังจากธาตุ	ปูชฺ + เณ + ต	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปูชฺ + เณ + ต	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ปูชฺ + ณฺ เอ + ต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺอนุพันธ์	ปูชฺ + ~~ณฺ~~ เอ + ต	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ปูชฺ + เอ + อิ – ต	= ยถาคมมิกาโร.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปูชฺ + ~~เอ~~ + อิ – ต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ปูชิต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปูชิต เป็นนาม	ปูชิต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ปูชิต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปูชิต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปูชิต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปูชิตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปูชิตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปูชิโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปูชิโต.** (ถูกบูชาแล้ว)

วิ. อปจายียิตฺถาติ อปจายิโต. (อปปุพฺพ + จาย สนฺตานปูชเนสุ ในการสืบต่อและการบูชา + กฺต) (กัมมสาธนะ) ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอปจายิต. (ถูกบูชาแล้ว, ถูกประพฤติอ่อนน้อมแล้ว)

วิ. อมานียิตฺถาติ มานิโต. (มาน ปูชายํ ในการบูชา + กฺต) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามานิต. (ถูกบูชาแล้ว, ถูกนับถือแล้ว)

วิ. อปจียิตฺถาติ อปจิโต. (อปปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + กฺต) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกเคารพยำเกรงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอปจิต. (ถูกเคารพยำเกรงแล้ว)

วิ. อวนฺทียิตฺถาติ วนฺทิโต. (วนฺท อภิวนฺทเน ในการกราบไหว้ + กฺต) (กัมมสาธนะ) ได้ถูกกราบไหว้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวนฺทิต. (ถูกกราบไหว้)

วิ. อสกฺกรียิตฺถาติ สกฺกโต. (สํปุพฺพ+ กร กรเณ ในการกระทำ+กฺต) (กัมมสาธนะ) (ลบนิคหิต=พฺยญฺชเน จ,ซ้อน กฺ) ได้ถูกเคารพแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสกฺกต. (ถูกเคารพแล้ว) (ลบ รฺ ที่สุดธาตุ = รกาโร จ)

วิ. อสกฺการียิตฺถาติ สกฺการิโต. (สกฺการ ปูชายํ ในการบูชา + อิ + กฺต) (กัมมสาธนะ) (ลง อิอาคม = ยถาคมมิกาโร) ได้ถูกสักการะแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสกฺการิต. (ถูกสักการะแล้ว)

ทำตัวรูป อสกฺกรียิตฺถาติ **สกฺกโต**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	สํ + กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อสกฺกรียิตฺถ ได้ถูกเคารพแล้ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลงกฺตปัจจัยในอรรถกรรม	สํ + กรฺ + กฺต	= ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.
ตั้ง กฺตปัจจัย ชื่อกิต	สํ + กรฺ + กฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ กฺ อนุพันธ์	สํ + กรฺ + ~~กฺ~~ ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

เพราะตปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	สํ + ก ~~รฺ~~ + ต	= รกาโร จ.
เพราะพยัญชนะ ลบนิคหิต	ส ~~ํ~~ + กต	= พฺยญฺชเน จ.
กฺ สทิสเทฺวภาวะ	ส + กฺ–กต	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง สกฺกต เป็นนาม	สกฺกต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สกฺกต ลง สิปฐมาวิภัตติ	สกฺกต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สกฺกต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	สกฺกตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สกฺกตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สกฺกโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สกฺกโต.** (ถูกเคารพแล้ว)

จบ อตีตปัจจยันตนัย

๗.๔ ตเวตุนาทิปัจจยันตนัย

คำว่า **"ตเวตุนาทิปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่งปัจจัยมี ตเว และตุนปัจจัยเป็นต้นเป็นที่สุด มีปัจจัย ๕ ตัว คือ ตเว, ตุํ, ตุน, ตฺวาน และ ตฺวาปัจจัย แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) ตเวปัจจัย ใช้ในอรรถจตุตถีวิภัตติ แปลว่า "เพื่ออัน..." ส่วน ตุํปัจจัย ใช้ในอรรถปฐมาวิภัตติ แปลว่า "อันว่าอัน..." และใช้ในอรรถจตุตถีวิภัตติ แปลว่า "เพื่ออัน..." (๒) ตุน, ตฺวาน และ ตฺวาปัจจัย ลงในอดีตกาล เป็น "ปุพฺพกาลกฺริยา" แปลว่า "...แล้ว" เป็น "อปรกาล–กฺริยา" แปลว่า "...แล้ว" เป็น "สมานกาลกฺริยา" แปลว่า "...แล้ว" หรือไม่ต้องออกสำเนียงของปัจจัย เป็น "ลกฺขณตฺถ" แปลว่า "ครั้น...แล้ว" เป็น "เหตฺวตฺถ" แปลว่า "เพราะ..." รูปสำเร็จของตเวตุนาทิปัจจยันตนัยนี้ เป็นอัพยยศัพท์

และในกลุ่มของตเวตุนาทิปัจจยันตนัยนี้ ไม่ต้องมีการตั้งวิเคราะห์ศัพท์ เพราะรูปสำเร็จเป็นนิบาต จัดเป็นอัพยยศัพท์จำพวกหนึ่ง ซึ่งศัพท์ที่ไม่ต้องมีการวิเคราะห์มี ๖ ประเภท คือ (๑) รุฬหีศัพท์ (๒) อาขยาตบท (๓) นิบาตบท (๔) อุปสัคบท (๕) อาปลนะศัพท์ และ (๖) สัพพนาม

๖๓๖. อิจฺฉตฺเถสุ สมาน–กตฺตุเกสุ ตเว–ตุํ วา.

อิจฺฉตฺเถสุ (ธาตูสุ) ครั้นเมื่อธาตุ ท. อันมีอรรถการปรารถนา **สมานกตฺตุเกสุ** มีกัตตาเหมือนกัน **สนฺเตสุ** มีอยู่, **ตเวตุํ** อ.ตเวปัจจัยและตุํปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **วา** บ้าง.

(เมื่อธาตุที่มีอรรถปรารถนามีกัตตาเหมือนกันมีอยู่ ลง ตเว และ ตุํปัจจัย บ้าง)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"ตเวตุํ วา"** ลง ตเว และ ตุํ ปัจจัย ในอรรถตทตฺถกิริยา (กิริยาอันเป็นผลของกิริยานั้น) เช่น สุพุทฺธุํ วกฺขามิ (เราจักกล่าว เพื่ออันรู้ด้วยดี), โภตฺตุํ วชติ (ย่อมไป เพื่ออันกิน) เป็นต้น

๖๓๗. ตเว–ตุนาทีสุ กา.

ตเวตุนาทีสุ (ปจฺจเยสุ) ในเพราะปัจจัย ท.มี ตเว และ ตุน เป็นต้น **กา** อ.การแปลงเป็น กา **กโรติสฺส** แห่งกรธาตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(เพราะปัจจัยมี ตเว และ ตุนปัจจัยเป็นต้น แปลง กรธาตุ เป็น กา บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. อาทิศัพท์** : หมายเอา **ตุํ, ตฺวาน, ตฺวา** และ **ตพฺพ**ปัจจัย.

ทำตัวรูป **กาตเว**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตเวปัจจัย ในที่มีอรรถปรารถนา	กรฺ + ตเว	= อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุ ตเวตุํ วา.
ตั้ง ตเวปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตเว	= อญฺเญ กิตฺ.
ตเวปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตเว	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตเวปัจจัย แปลง กรฺ เป็น กา	กรฺ ➝ กา + ตเว	= ตเวตุนาทีสุ กา.
หลัง กาตเว ลง สจตุตถีวิภัตติ	กาตเว + ส	= สมฺปทาเน จตุตฺถี.
หลังจากนิบาต ลบ สวิภัตติ	กาตเว + ~~ส~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กาตเว.** (โส ปุญฺญานิ กาตเว อิจฺฉติ. อ.เขา ย่อมปรารถนา เพื่ออันทำ ซึ่งบุญ ท.)

ทำตัวรูป **กาตุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตุํปัจจัย ในที่มีอรรถปรารถนา	กรฺ + ตุํ	= อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุ ตเวตุํ วา.
ตั้ง ตุํปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตุํ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตุํปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตุํ	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตุํปัจจัย แปลง กรฺ เป็น กา	กรฺ ➝ กา + ตุํ	= ตเวตุนาทีสุ กา.
หลัง กาตุํ ลง สจตุตถีวิภัตติ	กาตุํ + ส	= สมฺปทาเน จตุตฺถี.
หลังจากนิบาต ลบ สวิภัตติ	กาตุํ + ~~ส~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กาตุํ.** (โส ปุญฺญานิ กาตุํ อิจฺฉติ. อ.เขา ย่อมปรารถนา เพื่ออันทำ ซึ่งบุญ ท.)

ทำตัวรูป **กาตุํ** กาเมตีติ **กตฺตุกาโม**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ...ทำ, กมุ กนฺติยํ...ใคร่
ตั้ง กร และ กมุ ชื่อธาตุ	กร, กมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~, กมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตุํปัจจัยในที่มีอรรถปรารถนา	กรฺ + ตุํ, กมฺ	= อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุ ตเวตุํ วา.
ตั้ง ตุํปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตุํ, กมฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ตุํ ปัจจัยในอรรถกัตตา	กรฺ + ตุํ, กมฺ	= กตฺตริ กิตฺ.

เพราะตุํปัจจัย แปลง รฺ เป็น ตฺ	ก รฺ → ตฺ + ตุํ, กมฺ	= ตุํตุนตพฺเพสุ วา.
หลัง กตฺตุํ ลง ส จตุตถีวิภัตติ	กตฺตุํ + ส, กมฺ	= สมฺปทาเน จตุตฺถี.
หลังจากนิบาต ลบ ส วิภัตติ	กตฺตุํ + ~~ส~~, กมฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลัง กมฺธาตุ ลง ณปัจจัย	กตฺตุํ, กมฺ + ณ	= วิสรุชปทาทิโต ณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	กตฺตุํ, กมฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กตฺตุํ, กมฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในกาลทั้งสาม	กตฺตุํ, กมฺ + ณ	= ณาทโย เตกาลิกา.
ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	กตฺตุํ, กมฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	กตฺตุํ, กมฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	กตฺตุํ, กมฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กตฺตุํ, กฺ อ มฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กตฺตุํ, กฺ อ→อา มฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กตฺตุํ, กาม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

กาเมติ ย่อมใคร่ กตฺตุํ เพื่ออันทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	กตฺตุํกาม	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	กตฺตุํกาม	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	กตฺตุํ + ~~ส~~, กาม	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	กตฺตุํกาม	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
เพราะพยัญชนะหลัง ลบนิคหิต	กตฺตุ ~~ํ~~ กาม	= พฺยญฺชเน จ.
ตั้ง กตฺตุกาม เป็นนาม	กตฺตุกาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กตฺตุกาม ลง สิปฐมาวิภัตติ	กตฺตุกาม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	กตฺตุกาม + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	กตฺตุกามฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กตฺตุกามฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กตฺตุกาโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กตฺตุกาโม.** (ผู้ใคร่เพื่ออันทำ)

เอวํ.	อภิสงฺขริตุํ	= เพื่ออันปรุงแต่ง (อภิ + สํปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + อิ + ตุํ)
	โสตเว	= เพื่ออันฟัง (สุ สวเณ ในการฟัง + ตเว) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อญฺเญสุ จ)
	โสตุํ	= เพื่ออันฟัง (สุ สวเณ ในการฟัง + ตุํ)
	สุณิตุํ	= เพื่ออันฟัง (สุ สวเณ ในการฟัง + ณา + อิ + ตุํ) (ลง อิอาคม = ยถาคมมิกาโร)
ภูวาทิ :	อนุภวิตุํ	= เพื่ออันเสวย (อนุปุพฺพ+ ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น+อิ+ตุํ) (วุทธิ, แปลง โอ เป็น อว)
	ปจิตุํ	= เพื่ออันหุง (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อิ + ตุํ)
	คนฺตุํ	= เพื่ออันไป (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตุํ) (แปลงที่สุดธาตุ เป็น นฺ = คมขนหนาทีนํ ตํตพฺพาทีสุฯ)
	คมิตุํ	= เพื่ออันไป (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ตุํ)
	ขนฺตุํ	= เพื่ออันขุด (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ตุํ) (แปลงที่สุดธาตุ เป็น นฺ = คมขนหนาทีนํ ตุํฯ)
	ขนิตุํ	= เพื่ออันขุด (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + อิ + ตุํ)
	หนฺตุํ	= เพื่ออันเบียดเบียน (หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป+ตุํ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น นฺ)
	หนิตุํ	= เพื่ออันเบียดเบียน (หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + อิ + ตุํ)
	มนฺตุํ	= เพื่ออันรู้ (มน ญาเณ ในความรู้ + ตุํ)
	มนิตุํ	= เพื่ออันรู้ (มน ญาเณ ในความรู้ + อิ + ตุํ)
	หริตุํ	= เพื่ออันนำไป (หร หรเณ ในการนำไป + อิ + ตุํ)
	อนุสฺสริตุํ	= เพื่ออันระลึกถึง (อนุปุพฺพ + สร คติจินฺตายํ ในการไปและการคิด + อิ + ตุํ)
	ตุทิตุํ	= เพื่ออันแทง (ตุท พฺยถเน ในการแทง + อิ + ตุํ)
	ปวิสิตุํ	= เพื่ออันเข้าไป (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อิ + ตุํ)
	อุทฺทิสิตุํ	= เพื่ออันสวด, เพื่ออันแสดง (อุ + ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด–แสดง + อิ + ตุํ)
	โหตุํ	= เพื่ออันเป็น (หู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ตุํ) (วุทธิ อู เป็น โอ = อญฺเญสุ จ)
	สยิตุํ	= เพื่ออันนอน (สิ สเย ในการนอน +อิ+ตุํ) (วุทธิ อิ เป็น เอ=อญฺเญสุ จ, แปลง เอ เป็น อย)
	เนตุํ	= เพื่ออันนำไป (นี นเย ในการนำไป + ตุํ) (วุทธิ อี เป็น เอ = อญฺเญสุ จ)
	ชุโหตุํ	= เพื่ออันบวงสรวง (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง + ตุํ)
	ปชหิตุํ	= เพื่ออันละ, เพื่ออันสละ (ปปุพฺพ+ หา จาเค ในการสละ +อิ+ตุํ)(แปลง ห เป็น ช, รัสสะ=รสฺโส)
	ปหาตุํ	= เพื่ออันละ, เพื่ออันสละ (ป + หา จาเค ในการสละ + ตุํ)
	ทาตุํ	= เพื่ออันให้ (ทา ทาเน ในการให้ + ตุํ)
รุธาทิ :	โรทฺธุํ	= เพื่ออันปิดกั้น (รุธิ อาวรเณ ในการปิด–กั้น + ตุํ) (แปลง ตฺ เป็น ธฺ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ, วุทธิ)

รุนฺธิตุํ = เพื่ออันปิดกั้น (รุธิ อาวรเณ ในการปิดกั้น + อิ + ตุํ) (ลงนิคหิตอาคม = รุธาทิ โตฯ)

โภตฺตุํ = เพื่ออันกิน (ภุช ปาลนหพฺยฺปทาเนสุ ในการรักษา,การกลืนกิน+ตุํ)(ลบที่สุดธาตุ,ซ้อน ตฺ)

ภุญฺชิตุํ = เพื่ออันกิน (ภุช ปาลนหพฺยฺปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกิน + อิ + ตุํ) (ลงนิคหิตอาคม)

เฉตฺตุํ = เพื่ออันตัด (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน, การตัด + ตุํ)

ฉินฺทิตุํ = เพื่ออันตัด (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน, การตัด + อิ + ตุํ) (ลงนิคหิตอาคม)

ทิวาทิ : สิพฺพิตุํ = เพื่ออันเย็บ (สิวุ ตนฺตุสนฺตาเน ในการสืบต่อเส้นด้าย + ย + อิ + ตุํ)

โพทฺธุํ = เพื่ออันรู้ (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ตุํ) (วุทธิ อุ เป็น โอ, แปลง ตฺ เป็น ธฺ, แปลง ธฺ เป็น ทฺ)

พุชฺฌิตุํ = เพื่ออันรู้ (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ย + อิ + ตุํ)

ชายิตุํ = เพื่ออันเกิด (ชน ชนเน ในการเกิด + ย + อิ + ตุํ)

ชนิตุํ = เพื่ออันเกิด (ชน ชนเน ในการเกิด + อิ + ตุํ)

สวาทิ : ปตฺตุํ = เพื่ออันถึง, เพื่ออันบรรลุ (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + ตุํ)

ปาปุณิตุํ = เพื่ออันถึง, เพื่ออันบรรลุ (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + อุณา + อิ + ตุํ)

กิยาทิ : เชตุํ = เพื่ออันชนะ (ชิ ชเย ในความชนะ + ตุํ)

ชินิตุํ = เพื่ออันชนะ (ชิ ชเย ในความชนะ + นา + อิ + ตุํ)

เกตุํ = เพื่ออันซื้อ (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์, การซื้อ–ขาย + ตุํ)

กิณิตุํ = เพื่ออันซื้อ (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์, การซื้อขาย + นา + อิ + ตุํ)

วินิจฺเฉตุํ = เพื่ออันวินิจฉัย (วิ+นิปุพฺพ+ จิ จเย ในการสั่งสม+ตุํ) (แปลง จฺ เป็น ฉฺ=จศัพท์ใน โท ธสฺสฯ)

วินิจฺฉินิตุํ = เพื่ออันวินิจฉัย (วิ+นิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + อิ + ตุํ)

ญาตุํ = เพื่ออันรู้ (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ตุํ)

ชานิตุํ = เพื่ออันรู้ (ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อิ + ตุํ)

คเหตุํ = เพื่ออันถือเอา (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อิ + ตุํ) (แปลง อิ เป็น เอ = กฺวจิ ธาตุฯ)

คณฺหิตุํ = เพื่ออันถือเอา (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + อิ + ตุํ) (ลบ หฺ ที่สุดธาตุ = ห โล โปฯ)

จุราทิ : โจเรตุํ = เพื่ออันลักขโมย (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + เณ + ตุํ)

โจรยิตุํ = เพื่ออันลักขโมย (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณย + อิ + ตุํ)

ปาเลตุํ = เพื่ออันรักษา (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + เณ + ตุํ)

ปาลยิตุํ = เพื่ออันรักษา (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ณย + อิ + ตุํ)

การิตะ : ภาเวตุํ = เพื่ออันยัง... ให้เจริญ (ภู สตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + เณ + ตุํ)

ภาวยิตุํ = เพื่ออันยัง... ให้เจริญ (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + อิ + ตุํ)
การตุํ = เพื่ออันยัง... ให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + ตุํ)
การยิตุํ = เพื่ออันยัง... ให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + อิ + ตุํ)
การาเปตุํ = เพื่ออันยัง... ให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + ตุํ)
การาปยิตุํ = เพื่ออันยัง... ให้กระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + อิ + ตุํ)

โยควิภาคะ : ตัวอย่างต่อไปนี้ ให้ลง ตุํปัจจัย ด้วยการแบ่งสูตรว่า "ตเวตุํ วา" โยควิภาคะในสูตร "อิจฺฉตฺเถสุฯ"

สุพุทฺธุํ วกฺขามิ = อ.เรา จักกล่าว เพื่ออันรู้ด้วยดี (สุปุพฺพ + พุธ อวคมเน ในการรู้ + ตุํ)

โภตฺตุํ วชติ = ย่อมไป เพื่ออันกิน (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ตุํ)

คนฺตุํ อารภติ = ย่อมเริ่ม เพื่ออันไป (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตุํ) (แปลง มฺ เป็น นฺ = คมขนหนาทีนํ ตุํฯ)

ทฏฺฐุํ คจฺฉติ = ย่อมไป เพื่ออันเห็น (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น+ตุํ) (แปลง ตุํ เป็น รฏฺฐุํ=จศัพท์ใน สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโฐ จ)

ทสฺเสตุํ อาห = กล่าวแล้ว เพื่ออันแสดง (ทิสี อุจฺจารเณ ในการสวด, การแสดง + อิ + ตุํ)

๖๓๘. อรห–สกฺกาทีสุ จ.

อรหสกฺกาทีสุ (อตฺเถสุ) ครั้นเมื่ออรรถ ท. มี อรห และ สกฺก เป็นต้น **ปยุชฺชมาเนสุ** ถูกประกอบอยู่, **ตุํ** อ.ตุํปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **จ** ด้วย.

(เมื่ออรรถมี อรห และ สกฺก เป็นต้น ถูกประกอบอยู่ ลง ตุํปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมเอาอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตรนี้ คือ เมื่อศัพท์มี กาล, สมย และ เวลา เป็นต้นมีอยู่ ก็ให้ลง ตุํปัจจัยด้วยเช่นเดียวกัน. **อาทิศัพท์** หมายเอา **ภพฺพ, อนุจฺฉวิก, อนุรูป, ยุตฺตศัพท์, ลภ, วฏฺฏ** และ **กปฺปธาตุ** เป็นต้น.

ตัวอย่าง: โก ตํ นินฺทิตุมรหติ. = อ.ใคร ย่อมควร เพื่ออันติเตียน ซึ่งบุคคลนั้น (นินฺท ครหายํ ในการติเตียน+อิ+ตุํ)

ราชา อรหสิ ภวิตุํ. = อ.ท่าน ย่อมควร เพื่ออันเป็นพระราชา (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น +อิ+ตุํ)

อรโห ภวํ วตฺตุํ. = อ.ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันกล่าว ย่อมเป็น.(วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตุํ)

สกฺกา เชตุํ ธเนน วา. = อาจ เพื่ออันชนะ ด้วยทรัพย์ก็ดี (ชิ ชเย ในความชนะ + ตุํ)

สกฺกา ลทฺธุํ. = อาจ เพื่ออันได้ (ลภ ลาเภ ในการได้ + ตุํ)

กาตุํ สกฺขิสฺสติ. = อ.เขา จักอาจ เพื่ออันกระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุํ)

ภพฺโพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ. = เป็นผู้ควร เพื่ออันก้าวลง สู่มรรค (อว+ กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า +อิ+ตุํ)

อภพฺโพ กาตุํ. = เป็นผู้ไม่ควร เพื่ออันกระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุํ)

อนุจฺฉวิโก ภวํ ทานํ ปฏิคฺคเหตุํ. = อ.ท่าน เป็นผู้สมควร เพื่ออันรับ ซึ่งทาน ย่อมเป็น .(ปติ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อิ + ตุํ)

อิทํ กาตุํ อนุรูปํ. = อ.กรรมนี้ ย่อมควร เพื่ออันกระทำ (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุํ)

ทานํ ทาตุํ ยุตฺตํ. = ควรแล้ว เพื่ออันให้ ซึ่งทาน (ทา ทาเน ในการให้ + ตุํ)

ทาตุํ วตฺตุํ จ ลพฺภติ. = ย่อมถูกได้ เพื่ออันให้ด้วย เพื่ออันกล่าวด้วย (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ...พูดชัด + ตุํ)

เอวํ. วฏฺฏติ ภาสิตุํ. = ย่อมควร เพื่ออันกล่าว (ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อิ + ตุํ)

ฉินฺทิตุํ น จ กปฺปติ. = ย่อมไม่ควรนั่นเทียว เพื่ออันตัด (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อิ + ตุํ)

กาโล ภุญฺชิตุํ. = เป็นกาล เพื่ออันบริโภค (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + อิ + ตุํ)

สมโย ภุญฺชิตุํ. = เป็นสมัย เพื่ออันบริโภค (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + อิ + ตุํ)

เวลา ภุญฺชิตุํ. = เป็นเวลา เพื่ออันบริโภค (ภุช พฺยวหรเณ ในการกลืนกิน + อิ + ตุํ)

ทำตัวรูป **ทาตุํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง ตุํ ปัจจัยในที่มีอรรถสมควร	ทา + ตุํ	= อรหสกฺกาทีสุ จ.
ตั้ง ตุํ ปัจจัย ชื่อกิต	ทา + ตุํ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ตุํ ปัจจัยในอรรถกัตตา	ทา + ตุํ	= กตฺตริ กิตฺ.
หลัง ทาตุํ ลง ส จตุตถีวิภัตติ	ทาตุํ + ส	= สมฺปทาเน จตุตฺถี.
หลังจากนิบาต ลบ ส วิภัตติ	ทาตุํ + ~~ส~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ทาตุํ.** (ทานํ ทาตุํ ยุตฺตํ. ควรแล้ว เพื่ออันให้ ซึ่งทาน)

๖๓๙. ปตฺตวจเน อล'มตฺเถสุ จ.

อลมตฺเถสุ ในอรรถของ อลํศัพท์ ท. หนา **ปตฺตวจเน** ครั้นเมื่อการกล่าวถึงอรรถว่าสมควร **สติ** มีอยู่, **ตุํ** อ.ตุํปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **จ** ด้วย.

(บรรดาอรรถของ อลํศัพท์ เมื่อมีการกล่าวอรรถว่าสมควร ลง ตุํปัจจัย)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "ตุํ" มามัดไว้ในสูตรนี้ ไม่ให้ตามไปสู่สูตรอื่นอีก. อรรถของ อลํศัพท์ที่มุ่งหมายเอาด้วยสูตรนี้ คือ อรรถ "สมควร (ปตฺต, สมฺปตฺต, ปริยตฺติ)"

อรรถของ อลํศัพท์

(๑) **ภูสน** การประดับ เช่น อลงฺกาโร เครื่องประดับ, อลงฺกริตฺวา ประดับแล้ว

(๒) **ปริยตฺติ** (ปตฺต) สมควร เช่น อลเมว ปุญฺญานิ กาตุํ. สมควรนั่นเทียว เพื่ออันทำ ซึ่งบุญ ท.

(๓) **นิวารณ** การห้าม เช่น อลํ โมคฺคลฺลาน มา เต รุจฺจิ ปถวึ ปวิวตฺเตตุํ. ดูก่อนโมคคัลลานะ อ.อย่าเลย อ.ความชอบใจ อย่าได้มี แก่เธอ เพื่ออันยังแผ่นดินให้เป็นไปรอบ (พลิกแผ่นดิน). (วิ.๑/๘). **อลนฺติ** ปฏิกฺเขปวจนํ. คำว่า "อลํ" เป็นพระดำรัสห้าม. (วิ.อ.๑/๑๕๐)

คาถาแสดง อรรถของ อลํศัพท์

ภูสเน วารเณ จาลํ **วุจฺจเต ปริยตฺติยํ.** (อภิธาน.๑๑๙๐)
อลํศัพท์ ย่อมถูกกล่าว ในอรรถการประดับ ในอรรถการห้าม
และในอรรถสมควร

เช่น อลเมว ทานานิ ทาตุํ. สมควรนั่นเทียว เพื่ออันให้ ซึ่งทาน ท. (ทา ทาเน ในการให้ + ตุํ)
อลเมว ปุญฺญานิ กาตุํ. สมควรนั่นเทียว เพื่ออันทำ ซึ่งบุญ ท. (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุํ)

ตุํปัจจัยใช้ในอรรถ ๒ อย่าง

(๑) **ตุํปัจจัย** ใช้ในอรรถ**ปฐมาวิภัตติ** เรียกว่า **"ตุมตฺถกตฺตา"** แปลว่า **"อ.อัน..."** เช่น "ปณฺฑิเตน ปน สีลํ วิโสเธตฺวา อตฺตโน นิพฺพานคามิมคฺคเมว โสเธตุํ วฏฺฏติ". แปลว่า "แต่ว่า อ.อัน– อันบัณฑิต ยังศีล ให้หมดจดแล้ว ยังทางอันจะไปสู่พระนิพพาน เพื่อตนนั่นเทียว –ให้หมดจด ย่อมควร" (การที่บัณฑิตชำระศีลให้หมดจดแล้ว ชำระหนทางเป็นที่จะไปพระนิพพานเพื่อตนนั่นแล ย่อมควร) (ธมฺ. ๗/๑๐/๘๕)

"ภิกฺขุนา นาม อริยมคฺเค กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ" แปลว่า "อ.อัน– ชื่ออันภิกษุ –กระทำ ซึ่งกรรม ในอริยมรรค ย่อมควร" (ธรรมดาภิกษุทำกรรมในอริยมรรคจึงควร) (ธมฺ.๗/๑/๕๘)

(๒) **ตุํปัจจัย** ใช้ในอรรถ**จตุตถีวิภัตติ** เรียกว่า **"ตุมตฺถสมฺปทาน"** แปลว่า **"เพื่ออัน..."** เช่น "ปฏาจาเร ปุตฺตาทโย นาม ปรโลกํ คจฺฉนฺตสฺส ตาณํ วา เลนํ วา ภวิตุํ น สกฺโกนฺติ" แปลว่า "ดูก่อนปฏาจารา ชื่อว่า อ.ปิยชน ท. มีบุตรเป็นต้น ย่อมไม่อาจ เพื่ออันเป็น ผู้ต้านทาน หรือ หรือว่า ผู้ป้องกัน แก่บุคคลผู้ไปอยู่ สู่โลกอื่น เป็น" (ปฏาจารา ธรรมดาว่าปิยชนมีบุตรเป็นต้น ย่อมไม่สามารถเป็นผู้ต้านทานหรือป้องกันแก่บุคคลผู้ไปสู่ปรโลกได้) (ธมฺ. ๗/๑๐/๘๔–๕)

"โส เอกทิวสํ ทิวสภาเค วิกฺกีณิตฺวา อตฺตโน อตฺถาย ปจิตุํ เอกํ มํสขณฺฑํ ภริยาย ทตฺวา นหายิตุํ อคมาสิ" แปลว่า "ในวันหนึ่ง อ.เขา ขายแล้ว ในส่วนแห่งวัน ให้แล้ว ซึ่งก้อนแห่งเนื้อ ก้อนหนึ่ง แก่ภรรยา เพื่ออันปิ้ง เพื่อประโยชน์ แก่ตน ได้ไปแล้ว เพื่ออันอาบ" (วันหนึ่ง เขาขายเนื้อในตอนกลางวันแล้ว ให้ก้อนเนื้อก้อนหนึ่งแก่ภรรยา เพื่อปิ้ง เพื่อประโยชน์แก่ตนแล้วได้ไปอาบน้ำ) (ธมฺ.๗/๑/๑)

๖๔๐. ปุพฺพกาเล'กกตฺตุกานํ ตุน–ตฺวาน–ตฺวา วา.

ตุนตฺวานตฺวา อ.ตุน, ตฺวาน และ ตฺวาปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **เอกกตฺตุกานํ (ปุพฺพาปรกฺริยานํ) ปุพฺพกาเล** ใน– แห่งกิริยาหน้าและกิริยาหลัง ท. อันมีกัตตาเดียวกันหนา –กิริยาหน้า **วา** บ้าง.

(บรรดากิริยาหน้าและหลังที่มีกัตตาตัวเดียวกัน ลง ตุน, ตฺวาน และ ตฺวาปัจจัย ในกิริยาหน้า บ้าง)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ ปุพฺพกาเล, เอกกตฺตุกานํ, ตุนตฺวานตฺวา, วา. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ทำตัวรูป **กาตุน**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตุนปัจจัยหลังธาตุ	กรฺ + ตุน	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตุนปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตุน	= อญฺเญ กิตฺ.
ตุนปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตุน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตุนปัจจัย แปลง กรฺ เป็น กา	กรฺ ➝ กา + ตุน	= ตเวตุนาทีสุ กา.
หลัง กาตุน ลง สิปฐมาวิภัตติ	กาตุน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	กาตุน + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กาตุน.** (สตฺตา ปุญฺญํ อกาตุน กิลมิสฺสนฺติ. อ.สัตว์ ท. ไม่ทำแล้ว ซึ่งบุญ จักลำบาก)

ทำตัวรูป **กตฺวาน**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวานปัจจัยหลังธาตุ	กรฺ + ตฺวาน	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวานปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตฺวาน	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตฺวาน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตฺวานปัจจัย ลบ รฺ ที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ตฺวาน	= รกาโร จ.
หลัง กตฺวาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	กตฺวาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	กตฺวาน + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กตฺวาน.** (กระทำแล้ว)

ทำตัวรูป **กตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	กรฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตฺวาปัจจัย ลบ รฺ ที่สุดธาตุ	ก ~~รฺ~~ + ตฺวา	= รกาโร จ.
หลัง กตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	กตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	กตฺวา + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กตฺวา.** (กระทำแล้ว) (ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กตฺวา สคฺคํ คจฺฉติ)

ทำตัวรูป **กริตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	กรฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.

เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม　กรฺ + อิ –ตฺวา　= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อิ　กริตฺวา　= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง กริตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ　กริตฺวา + สิ　= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ　กริตฺวา + ~~สิ~~　= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **กริตฺวา**. (กระทำแล้ว) (ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กริตฺวา สคฺคํ คจฺฉติ)

ตนาทิ : อภิสงฺขริตฺวา = ปรุงแต่งแล้ว (อภิ+สํปุพฺพ + กร กรเณ ... +อิ+ตฺวา) (แปลง กรฺ เป็น ขร=ปุรสมุปฯ)
กริตฺวา = กระทำแล้ว (กร กรเณ ในการกระทำ + อิ + ตฺวา) (ลง อิอาคม = ยถาคมมิกาโร)
ทิวาทิ : สิพฺพิตฺวา = เย็บแล้ว (สิวุ ตนฺตสนฺตาเน ในการสืบต่อเส้นด้าย+ย+อิ+ตฺวา) (ซ้อน วฺ, แปลง วฺว เป็น พฺพ)
ชายิตฺวา = เกิดแล้ว (ชน ชนเน ในการเกิด + ย + อิ + ตฺวา) (แปลง นฺ ที่สุดธาตุ เป็น อา)
ชนิตฺวา = เกิดแล้ว (ชน ชนเน ในการเกิด + อิ + ตฺวา)
สวาทิ : สุตฺวา = ฟังแล้ว (สุ สวเณ ในการฟัง + ตฺวา)
สุตฺวาน = ฟังแล้ว (สุ สวเณ ในการฟัง + ตฺวาน)
สุณิตฺวา = ฟังแล้ว (สุ สวเณ ในการฟัง + ณา + อิ + ตฺวา)
ปตฺวา = ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง + ตฺวา)
ปาปุณิตฺวา = ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง + อุณา + อิ + ตฺวา)
กิยาทิ : กิณิตฺวา = ซื้อแล้ว (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา + อิ + ตฺวา)
เชตฺวา = ชนะแล้ว (ชิ ชเย ในการชนะ + ตฺวา) (วุทธิ อิ เป็น เอ = อญฺเญสุ จ)
ชินิตฺวา = ชนะแล้ว (ชิ ชเย ในการชนะ + นา + อิ + ตฺวา)
ชิตฺวา = ชนะแล้ว (ชิ ชเย ในการชนะ + ตฺวา)
จุราทิ : โจเรตฺวา = ลักขโมยแล้ว (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + เณ + ตฺวา)
โจรยิตฺวา = ลักขโมยแล้ว (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณย + อิ + ตฺวา)
ปูเชตฺวา = บูชาแล้ว (ปูช ปูชายํ ในการบูชา + เณ + ตฺวา)
ปูชยิตฺวา = บูชาแล้ว (ปูช ปูชายํ ในการบูชา + ณย + อิ + ตฺวา)
การิตะ : ภาเวตฺวา = ยัง... ให้เจริญแล้ว (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ + ตฺวา)
ภาวยิตฺวา = ยัง... ให้เจริญแล้ว (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + อิ + ตฺวา)
กาเรตฺวา = ยัง... ให้กระทำแล้ว (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + ตฺวา)

การยิตฺวา = ยัง... ให้กระทำแล้ว (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + อิ + ตฺวา)

การาเปตฺวา = ยัง... ให้กระทำแล้ว (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + ตฺวา)

การาปยิตฺวา = ยัง... ให้กระทำแล้ว (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + อิ + ตฺวา)

ทำตัวรูป **ภาเวตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง เณปัจจัยหลังจากธาตุและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุปัจจัย	ภาเว + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	ภาเว + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภาเว + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
หลัง ภาเวตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาเวตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ภาเวตฺวา + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ภาเวตฺวา.** (ยัง...ให้เจริญแล้ว, อบรมแล้ว)

ทำตัวรูป **การยิตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ณยปัจจัยหลังจากธาตุและชื่อการิตะ	กรฺ + ณย	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	กรฺ + ณฺ อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	กรฺ + ~~ณฺ~~ อย	= การิตานํ โณ โลปํ.

แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กฺ อ → อา รฺ + อย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุปัจจัย	การย + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	การย + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	การย + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	การย + อิ–ตฺวา	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	การยฺ อ + อิ–ตฺวา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	การยฺ ~~อ~~ + อิ–ตฺวา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การยิตฺวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง การยิตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	การยิตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	การยิตฺวา + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **การยิตฺวา.** (ยัง... ให้กระทำแล้ว)

๖๔๑. สพฺเพหิ ตุนาทีนํ โย.

โย อ.การแปลงเป็น ย **ตุนาทีนํ (ปจฺจยานํ)** แห่งปัจจัย ท. มี ตุน เป็นต้น **ปเรสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **สพฺเพหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. ทั้งปวง **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(หลังจากธาตุทั้งปวง แปลงปัจจัยมี ตุน เป็นต้น เป็น ย บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

ตัวอย่าง อภิวนฺทิย = กราบไหว้แล้ว (อภิปุพฺพ+ วนฺท วนฺทเน ในการกราบไหว้ +อิ +ตฺวา) (ลงอิอาคม=ยถาคมมิฯ)

อภิวนฺทิตฺวา = กราบไหว้แล้ว (อภิปุพฺพ + วนฺท วนฺทเน ในการกราบไหว้ + อิ + ตฺวา)

วนฺทิย = กราบไหว้แล้ว (วนฺท วนฺทเน ในการกราบไหว้ + อิ + ตฺวา)

วนฺทิตฺวา = กราบไหว้แล้ว (วนฺท วนฺทเน ในการกราบไหว้ + อิ + ตฺวา)

อภิภุยฺย = ครอบงำแล้ว (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ตฺวา) (รัสสะ, ซ้อน ยฺ)

อภิภวิตฺวา = ครอบงำแล้ว (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น +อิ+ตฺวา) (วุทธิ, แปลงเป็น อว)

อภิโภตฺวา = ครอบงำแล้ว (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อิ + ตฺวา) (วุทธิ)

นิสฺสาย = อาศัยแล้ว (นิปุพฺพ + สิ เสวายํ ในการเสพ + ตฺวา) (แปลง อิ เป็น อา = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

นิสฺสิตฺวา	= อาศัยแล้ว (นิปุพฺพ + สิ เสวายํ ในการเสพ + ตฺวา)
วิภชฺช	= คบแล้ว, จำแนกแล้ว (วิปุพฺพ + ภช เสวายํ ในการเสพ + ตฺวา) (แปลง ชฺย เป็น ช, ซ้อน ชฺ)
วิภชิย	= คบแล้ว, จำแนกแล้ว (วิปุพฺพ + ภช เสวายํ ในการเสพ + อิ + ตฺวา)
วิภชิตฺวา	= คบแล้ว, จำแนกแล้ว (วิปุพฺพ + ภช เสวายํ ในการเสพ + อิ + ตฺวา)
อุทฺทิสฺส	= แสดงแล้ว (อุปุพฺพ + ทิส อติสชฺชเน ในการสวด–แสดง + ตฺวา (แปลง สฺย เป็น ส, ซ้อน สฺ)
อุทฺทิสิย	= แสดงแล้ว (อุปุพฺพ + ทิส อติสชฺชเน ในการสวด–แสดง + อิ + ตฺวา)
อุทฺทิสิตฺวา	= แสดงแล้ว (อุปุพฺพ + ทิส อติสชฺชเน ในการสวด–แสดง + อิ + ตฺวา)
ปวิสฺส	= เข้าไปแล้ว (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ตฺวา) (แปลง สฺย เป็น ส, ซ้อน สฺ)
ปวิสิย	= เข้าไปแล้ว (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อิ + ตฺวา)
ปวิสิตฺวา	= เข้าไปแล้ว (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อิ + ตฺวา)
อุปนีย	= นำเข้าไปแล้ว (อุปปุพฺพ + นี ปาปเณ ในการถึง + ตฺวา)
อุปเนตฺวา	= นำเข้าไปแล้ว (อุปปุพฺพ + นี ปาปเณ ในการถึง + ตฺวา) (วุทธิ อี เป็น เอ)
อติเสยฺย	= พอนเกินแล้ว (อติปุพฺพ + สิ สเย ในการพอน + ตฺวา) (วุทธิ อิ เป็น เอ, ซ้อน ยฺ)
อติสยิตฺวา	= พอนเกินแล้ว (อติปุพฺพ + สิ สเย ในการพอน +อิ+ตฺวา) (วุทธิ อิ เป็น เอ, แปลงเอ เป็น อย)
โอหาย	= ละแล้ว, เหลือแล้ว (อวปุพฺพ + หา จาเค ในการสละ + ตฺวา)
โอหิตฺวา	= ละแล้ว, เหลือแล้ว (อวปุพฺพ + หา จาเค ในการสละ + ตฺวา)
ชหิตฺวา	= ละแล้ว, เหลือแล้ว (หา จาเค ในการสละ + ตฺวา) (ซ้อน หา, แปลง ห เป็น ช, รัสสะ)
หิตฺวา	= ละแล้ว, เหลือแล้ว (หา จาเค ในการสละ + ตฺวา) (แปลง อา เป็น อิ = จศัพท์ใน ธาปานมิฯ)
อาทาย	= ถือเอาแล้ว (อาปุพฺพ + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา)
อาทิยิตฺวา	= ถือเอาแล้ว (อาปุพฺพ+ ทา อาทาเน ในการถือเอา +ย+อิ+ตฺวา)(แปลง อา เป็น อิ=กฺวจิ ธาตุฯ)
ทตฺวา	= ให้แล้ว (ทา ทาเน ในการให้ + ตฺวา) (รัสสะ อา เป็น อ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ทตฺวาน	= ให้แล้ว (ทา ทาเน ในการให้ + ตฺวาน)
ปิธาย	= ปิดแล้ว (อปิปุพฺพ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด + ตฺวา) (ลบ อ ของ อปิ=เตสุ วุทฺธิ โลปาคมฯ)
ปิทหิตฺวา	= ปิดแล้ว (อปิปุพฺพ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด +อิ+ตฺวา) (แปลง ธ เป็น ห = กฺวจิ ธาตุฯ)
ภุญฺชิย	= กินแล้ว (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + อิ + ตฺวา)
ภุญฺชิตฺวา	= กินแล้ว (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + อิ + ตฺวา)
โภตฺวา	= กินแล้ว (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ตฺวา) (วุทธิ, ลบที่สุดธาตุ)

วิเจยฺย	= พิจารณาแล้ว (วิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + ตฺวา) (วุทธิ, แปลง ตฺวา เป็น ย, ซ้อน ยฺ)
วิจินิตฺวา	= พิจารณาแล้ว (วิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + อิ + ตฺวา)
วิญฺญาย	= รู้แล้ว (วิปุพฺพ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ตฺวา)
วิชานิตฺวา	= รู้แล้ว (วิปุพฺพ + ญา อวโพธเน ในการรู้ +นา+อิ+ตฺวา) (แปลง ญา เป็น ชา=ญาสฺส ชาชํนา)
ญตฺวา	= รู้แล้ว (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ตฺวา) (รัสสะ)

ทำตัวรูป **อภิวนฺทิย**	ศัพท์เดิมคือ	=อภิ+วนฺทวนฺทเน ในการกราบไหว้
ตั้ง วนฺท ชื่อธาตุ	อภิ + วนฺท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อภิ + วนฺทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	อภิ + วนฺทฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	อภิ + วนฺทฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อภิ + วนฺทฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากธาตุ แปลง ตฺวา เป็น ย	อภิ + วนฺทฺ + ตฺวา → ย	= สพฺเพหิ ตุนาทีนํ โย.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	อภิ + วนฺทฺ + อิ–ย	= ยถาคมมิกาโร.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อิ	อภิ + วนฺทิย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อภิวนฺทิย ลง สิปฐมาวิภัตติ	อภิวนฺทิย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อภิวนฺทิย + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อภิวนฺทิย**. (กราบไหว้แล้ว)

ทำตัวรูป **นิสฺสาย**	ศัพท์เดิมคือ	= นิ + สิ เสวายํ ในการเสพ
ตั้ง สิ ชื่อธาตุ	นิ + สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	นิ + สิ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	นิ + สิ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	นิ + สิ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากธาตุ แปลง ตฺวา เป็น ย	นิ + สิ + ตฺวา → ย	= สพฺเพหิ ตุนาทีนํ โย.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	นิ + สฺ อิ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อิ เป็น อา	นิ + สฺ อิ → อา + ย	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อา	นิ + สา + ย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สฺ สทิสเทฺวภาวะ	นิ + สฺ–สา + ย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
หลัง นิสฺสาย ลง สิปฐมาวิภัตติ	นิสฺสาย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	นิสฺสาย + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **นิสฺสาย**. (อาศัยแล้ว)

ทำตัวรูป **อาทาย**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	อา + ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	อา + ทา + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	อา + ทา + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อา + ทา + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากธาตุ แปลง ตฺวา เป็น ย	อา + ทา + ตฺวา → ย	= สพฺเพหิ ตุนาทีนํ โย.
หลัง อาทาย ลง สิปฐมาวิภัตติ	อาทาย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อาทาย + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อาทาย**. (ถือเอาแล้ว, พาเอาแล้ว)

ทำตัวรูป **ปิทหิตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= อปิ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด
ตั้ง ธา ชื่อธาตุ	อปิ+ ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	อปิ+ ธา + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	อปิ+ ธา + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อปิ+ ธา + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
ธา เทฺวภาวะ	อปิ+ ธา – ธา + ตฺวา	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ธา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	อปิ+ ธา – ธา + ตฺวา	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	อปิ+ ธฺ อา – ธา + ตฺวา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง ธฺ เป็น ทฺ	อปิ+ ธฺ → ทฺ อา – ธา + ตฺวา	= ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.
รัสสะ อา ที่ตัวอัพภาสเป็น อ	อปิ+ ทฺ อา → อ – ธา + ตฺวา	= รสฺโส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	อปิ+ ทฺ อ – ธฺ อา + ตฺวา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
แปลง ธฺ เป็น หฺ	อปิ+ ทฺ อ – ธฺ → หฺ อา + ตฺวา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิ อาคม	อปิ+ ทฺ อ – หฺ อา + อิ–ตฺวา	= ยถาคมมิกาโร.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อปิ+ ทฺ อ – หฺ อา + อิ–ตฺวา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	อปิ + ทหิตฺวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ อ ของ อปิอุปสัค	อ ปิ + ทหิตฺวา	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
หลัง ปิทหิตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปิทหิตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ปิทหิตฺวา + สิ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ปิทหิตฺวา**. (ปิดแล้ว)

ทำตัวรูป **ทตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	ทา + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	ทา + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทา + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + ตฺวา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อา เป็น อ	ทฺ อา ➔ อ + ตฺวา	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ท + ตฺวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง ทตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ทตฺวา + สิ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ทตฺวา**. (ให้แล้ว)

๖๔๒. ท–ธ'นฺตโต โย กฺวจิ.

ตุนาทีสุ (ปจฺจเยสุ) ในเพราะปัจจัย ท. มี ตุน เป็นต้น **โย** อ.ยอาคม **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ทธนฺตโต (ธาตุโต)** จากธาตุ ท. อันมี ท และ ธ เป็นที่สุด **ยถาคมํ** ตามสมควรต่อพระบาลี **กฺวจิ** บ้าง.

(เพราะตุนาทิปัจจัย ลง ยอาคมหลังจากธาตุที่มี ท และ ธ เป็นที่สุดตามสมควรต่อพระบาลี บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาคมวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร(ทฺวิธากรณโยควิภาค)ว่า **"โย กฺวจิ"** ลง ยอาคม หลังจากธาตุที่มีอักษรอื่นจาก ท และ ธ เป็นที่สุดได้ เช่น วิวิจฺจิตฺวา (วิ + วิจ + อิ + ตฺวา) สงัดแล้ว เป็นต้น

ตัวอย่าง สมาปชฺชิตฺวา = ถึงด้วยดีแล้ว, เข้าแล้ว (สํ+อาปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป–ถึง + อิ + ตฺวา)

อุปฺปชฺชิตฺวา = เกิดขึ้นแล้ว (อุปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป–ถึง + อิ + ตฺวา)

ภิชฺชิตฺวา = แตกแล้ว (ภิทิ วิทารเณ ในการผ่า, การทำลาย + อิ + ตฺวา)

ฉิชฺชิตฺวา = ตัดแล้ว (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อิ + ตฺวา)

พุชฺฌิย = รู้แล้ว (พุธ อวคมเน ในการรู้ + อิ + ตฺวา) (แปลง ธฺย เป็น ฌ = ตถา กตฺตริ จ, ซ้อน ชฺ)

พุชฺฌิตฺวา = รู้แล้ว (พุธ อวคมเน ในการรู้ + อิ + ตฺวา) (แปลง ธฺย เป็น ฌ = ตถา กตฺตริ จ, ซ้อน ชฺ)

วิรชฺฌิย = ผิดแล้ว (วิปุพฺพ+ รธ อปราเธ ในความผิด +อิ+ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น ย=สพฺเพหิ ตุนาทีนํฯ)

วิรชฺฌิตฺวา = ผิดแล้ว (วิปุพฺพ + รธ อปราเธ ในความผิด + อิ + ตฺวา) (แปลง ธฺย เป็น ฌ, ซ้อน ชฺ)

รุนฺธิย = ปิดกั้นแล้ว (รุธิ อาวรเณ ในการปิด–กั้น + อิ + ตฺวา)

รุนฺธิตฺวา = ปิดกั้นแล้ว (รุธิ อาวรเณ ในการปิด–กั้น + อิ + ตฺวา)

ทำตัวรูป **สมาปชฺชิตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + อา + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	สํ + อา + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + อา + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	สํ + อา + ปทฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	สํ + อา + ปทฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สํ + อา + ปทฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะตุนาทิปัจจัย ลง ยอาคม	สํ + อา + ปทฺ – ย + ตฺวา	= ทธนฺตโต โย กฺวจิ.
แปลง ทฺย เป็น ช	สํ + อา + ป ทฺย→ช + ตฺวา	= ยถา กตฺตริ จ.
ชฺ สทิสเทฺวภาวะ	สํ + อา + ป ชฺ–ช + ตฺวา	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	สํ + อา + ปชฺช + อิ–ตฺวา	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	สํ + อา + ปชฺชฺ อ + อิ–ตฺวา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สํ + อา + ปชฺชฺ ~~อ~~ + อิ–ตฺวา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาฯ
เพราะสระหลัง แปลง นิคหิต เป็น มฺ	ส ํ→ มฺ + อา + ปชฺชฺ + อิ–ตฺวา	= มทา สเร.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	สมาปชฺชิตฺวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง สมาปชฺชิตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมาปชฺชิตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	สมาปชฺชิตฺวา + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **สมาปชฺชิตฺวา**. (ถึงด้วยดีแล้ว, เข้าแล้ว)

๖๔๓. จ-น'นฺเตหิ รจฺจํ.

รจฺจํ อ.การแปลงเป็น รจฺจ **ตุนาทีนํ (ปจฺจยานํ)** แห่งปัจจัย ท. มี ตุน เป็นต้น **ปเรสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **จนนฺเตหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. อันมี จ และ น เป็นที่สุด **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

(หลังจากธาตุที่มี จ และ น เป็นที่สุด แปลงปัจจัยมี ตุน เป็นต้น เป็น รจฺจ บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** ด้วยการแบ่งสูตร (ทฺวิธากรณโยควิภาค) ว่า **"รจฺจํ"** แปลงตุนาทิ–ปัจจัยเป็น รจฺจ หลังจากธาตุที่ไม่ใช่ จ และ น เป็นที่สุด เช่น ปฏิจฺจ, อเวจฺจ, อุเปจฺจ, สกฺกจฺจ, อธิกิจฺจ เป็นต้น

ตัวอย่าง: วิวิจฺจ = สงัดแล้ว (วิปุพฺพ + วิจ วิเวจเน ในความสงัด + ตฺวา)

วิวิจฺจิตฺวา = สงัดแล้ว (วิปุพฺพ + วิจ วิเวจเน ในความสงัด + อิ + ตฺวา) (ลง ยอาคม = "โย กฺวจิ" โยควิภาค)

ปจฺจ = หุงแล้ว (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ตฺวา)

ปจฺจิย = หุงแล้ว (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อิ + ตฺวา)

ปจฺจิตฺวา = หุงแล้ว (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อิ + ตฺวา)

วิมุจฺจ = พ้นแล้ว (วิปุพฺพ + มุจ วิโมจเน ในการหลุด–พ้น + ตฺวา)

วิมุจฺจิตฺวา = พ้นแล้ว (วิปุพฺพ + มุจ วิโมจเน ในการหลุด–พ้น + อิ + ตฺวา)

อาหจฺจ = กระทบแล้ว (อาปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ตฺวา)

อุปหจฺจ = เข้าถึงแล้ว (อุปปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ตฺวา)

อาหนฺตฺวา = กระทบแล้ว (อาปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ตฺวา)

อุปหนฺตฺวา = เข้าถึงแล้ว (อุปปุพฺพ + หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ตฺวา)

อวมญฺญิตฺวา = ดูหมิ่นแล้ว (อวปุพฺพ + มน ญาเณ ในการรู้ +อิ+ตฺวา) (ยอาคม, แปลง นฺย เป็น ญ,ซ้อน ญฺ)

มนฺตฺวา = รู้แล้ว (มน ญาเณ ในการรู้ + ตฺวา)

ปฏิจฺจ = อาศัยแล้ว (ปติปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น รจฺจ = "รจฺจํ" โยควิภาค)

อเวจฺจ = พิจารณาแล้ว (อวปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา)

อุเปจฺจ = เข้าถึงแล้ว (อุปปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา)

อุเปตฺวา = เข้าถึงแล้ว (อุปปุพฺพ + อิ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา)

สกฺกจฺจ = กระทำด้วยดีแล้ว, เคารพแล้ว (สํปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺวา)

อธิกิจฺจ = อาศัยแล้ว (อธิปุพฺพ + กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺวา)

กริย = กระทำแล้ว (กร กรเณ ในการกระทำ + อิ + ตฺวา)

ทำตัวรูป **วิวิจฺจ**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + วิจ วิเวจเน ในการสงัด
ตั้ง วิจ ชื่อธาตุ	วิ + วิจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิ + วิจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	วิ + วิจฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	วิ + วิจฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วิ + วิจฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากจันตธาตุ แปลง ตฺวา เป็น รจฺจ	วิ + วิจฺ + ตฺวา → รจฺจ	= จนนฺเตหิ รจฺจํ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	วิ + วิจฺ + รฺ อจฺจ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และ รฺ อนุพันธ์	วิ + วิ ~~จฺ~~ + ~~รฺ~~ อจฺจ	= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	วิ + วิ + ~~อ~~ จฺจ	= วา ปโร อสรูปา.
หลัง วิวิจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิวิจฺจ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	วิวิจฺจ + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **วิวิจฺจ**. (สงัดแล้ว)

ทำตัวรูป **วิวิจฺจิตฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= วิ + วิจ วิเวจเน ในการสงัด
ตั้ง วิจ ชื่อธาตุ	วิ + วิจ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิ + วิจฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	วิ + วิจฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	วิ + วิจฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วิ + วิจฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะปัจจัย ลง ยอาคม	วิ + วิจฺ + ย + ตฺวา	= "โย กฺวจิ" โยควิภาคใน ทธนฺตโตฯ
แปลง จฺย เป็น จ	วิ + วิ จฺย → จ + ตฺวา	= ยถา กตฺตริ จ.
จฺ สทิสเทฺวภาวะ	วิ + วิ จฺ-จ + ตฺวา	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	วิ + วิจฺจ + อิ-ตฺวา	= ยถาคมมิกาโร.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อ	วิ + วิจฺจฺ อ + อิ-ตฺวา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิ + วิจฺจฺ ~~อ~~ + อิ-ตฺวา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อิ	วิวิจฺจิตฺวา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง วิวิจฺจิตฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิวิจฺจิตฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ　　วิวิจฺจิตฺวา + ~~สิ~~　　= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **วิวิจฺจิตฺวา.** (สงัดแล้ว)

ทำตัวรูป **ปฏิจฺจ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= ปติ + อิ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง อิ ชื่อธาตุ　　ปติ + อิ　　= ภูวาทโย ธาตโว.

ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ　　ปติ + อิ + ตฺวา　　= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ

ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต　　ปติ + อิ + ตฺวา　　= อญฺเญ กิตฺ.

ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา　　ปติ + อิ + ตฺวา　　= กตฺตริ กิตฺ.

หลังจากธาตุ แปลง ตฺวา เป็น รจฺจ　　ปติ + อิ + ตฺวา ➝ รจฺจ　　= “รจฺจํ” โยควิภาคใน จนนฺเตหิ รจฺจํ

แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ　　ปติ + อิ + รฺ อจฺจ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ รฺ อนุพันธ์　　ปติ + อิ + ~~รฺ~~ อจฺจ　　= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.

แปลง ปติ เป็น ปฏิ　　ปติ ➝ ปฏิ + อิ + อจฺจ　　= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.

แยกพยัญชนะ ฏฺ ออกจากสระ อิ　　ปฏฺ อิ + อิ + อจฺจ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ　　ปฏฺ ~~อิ~~ + อิ + อจฺจ　　= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง　　ปฏฺ + อิ + ~~อ~~ จฺจ　　= วา ปโร อสรูปา.

นำพยัญชนะ ฏฺ ไปประกอบกับสระ อิ　　ปฏิจฺจ　　= นเย ปรํ ยุตฺเต.

หลัง ปฏิจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ　　ปฏิจฺจ + สิ　　= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ　　ปฏิจฺจ + ~~สิ~~　　= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ปฏิจฺจ.** (อาศัยแล้ว)

ทำตัวรูป **อเวจฺจ**　　ศัพท์เดิมคือ　　= อว + อิ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง อิ ชื่อธาตุ　　อว + อิ　　= ภูวาทโย ธาตโว.

ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ　　อว + อิ + ตฺวา　　= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ

ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต　　อว + อิ + ตฺวา　　= อญฺเญ กิตฺ.

ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา　　อว + อิ + ตฺวา　　= กตฺตริ กิตฺ.

หลังจากธาตุ แปลง ตฺวา เป็น รจฺจ　　อว + อิ + ตฺวา ➝ รจฺจ　　= “รจฺจํ” โยควิภาคใน จนนฺเตหิ รจฺจํ

แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ　　อว + อิ + รฺ อจฺจ　　= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบ รฺ อนุพันธ์　　อว + อิ + รฺ อจฺจ　　= รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.

แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	อวฺ อ + อิ + อจฺจ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง ลบสระหน้า	อวฺ ~~อ~~ + อิ + อจฺจ	= สรา สเร โลปํ.
เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว วิการ อิ เป็นเอ	อวฺ + อิ → เอ + อจฺจ	= กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต.
หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง	อวฺ + เอ + ~~อ~~ จฺจ	= วา ปโร อสรูปา.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ เอ	อเวจฺจ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง อเวจฺจ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อเวจฺจ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อเวจฺจ + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อเวจฺจ**. (พิจารณาแล้ว)

๖๔๔. ทิสา สฺวาน–สฺวา'นฺต–โลโป จ.

สฺวานสฺวา อ.การแปลงเป็น สฺวาน และ สฺวา ท. **ตุนาทีนํ (ปจฺจยานํ)** แห่งปัจจัย ท. มี ตุน เป็นต้น **ปเรสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **ทิสา** จาก ทิสธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง, **อนฺตโลโป** อ.การลบที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากทิสธาตุ แปลงตุนาทิปัจจัย เป็น สฺวาน และ สฺวา บ้าง และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ ทิสา, สฺวานสฺวา, อนฺตโลโป, จ. เป็น **อาเทสวิธิ** และ**โลปวิธิสูตร**. **จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ วิธีในสูตรนี้

ทำตัวรูป **ทิสฺวาน**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวานปัจจัยหลังธาตุ	ทิสฺ + ตฺวาน	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวานปัจจัย ชื่อกิต	ทิสฺ + ตฺวาน	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ตฺวาน	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลงตฺวานเป็น สฺวาน และลบที่สุดธาตุ	ทิ ~~สฺ~~ + ตฺวาน → สฺวาน	= ทิสา สฺวานสฺวานฺตโลโป จ.
หลัง ทิสฺวาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทิสฺวาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ทิสฺวาน + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ทิสฺวาน**. (ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ)

ทำตัวรูป **ทิสฺวา**	ศัพท์เดิมคือ	= ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น
ตั้ง ทิส ชื่อธาตุ	ทิส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทิสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	ทิสฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	ทิสฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทิสฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ตฺวา เป็น สฺวา และลบที่สุดธาตุ	ทิ ~~สฺ~~ + ตฺวา ➝ สฺวา	= ทิสา สฺวานสฺวานฺต โลโป จ.
หลัง ทิสฺวา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทิสฺวา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ทิสฺวา + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ทิสฺวา**. (จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา. เห็นแล้ว ซึ่งรูป ด้วยจักษุ)

วาศัพท์: ทฏฺฐา	= เห็นแล้ว (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น รฏฺฐา= จศัพท์ใน สาสทิสโตฯ)
ปสฺสิย	= เห็นแล้ว (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อิ + ตฺวา) (แปลง ทิส เป็น ปสฺส=ทิสสฺส ปสฺสทิสฺสฯ)
ปสฺสิตุน	= เห็นแล้ว (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อิ + ตุน)
ปสฺสิตฺวา	= เห็นแล้ว (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อิ + ตฺวา)

๖๔๙. ม–ห–ท–เภหิ มฺม–ยฺห–ชฺช–พฺภ–ทฺธา จ.

มฺมยฺหชฺชพฺภทฺธา อ.การแปลงเป็น มฺม, ยฺห, ชฺช, พฺภ และ ทฺธา ท. **ตุนาทีนํ (ปจฺจยานํ)** แห่งปัจจัย ท. มี ตุน เป็นต้น **ปเรสํ** อันเป็นเบื้องหลัง **มหทเภหิ** จากธาตุอันมี ม, ห, ท และ ภ เป็นที่สุด ท. **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง, **อนฺตโลโป** อ.การลบที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(หลังจากธาตุที่มี ม, ห, ท และ ภ เป็นที่สุด แปลงตุนาทิปัจจัย เป็น มฺม, ยฺห, ชฺช, พฺภ และ ทฺธา บ้าง และลบพยัญชนะที่สุดธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิ** และ**โลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงศัพท์ว่า "วา" และศัพท์ว่า "อนฺตโลป" มาผูกไว้ในสูตรนี้ ไม่ให้ตามไปสู่สูตรต่อไปอีก

ข้อกำหนดในการแปลง(อาเทส)ด้วยสูตรนี้

(๑) ธาตุที่มี ม เป็นที่สุด แปลง ตุนาทิปัจจัย เป็น มฺม เช่น อาคมฺม, โอกฺกมฺม, นิกฺขมฺม, อภิรมฺม เป็นต้น

(๒) ธาตุที่มี ห เป็นที่สุด แปลง ตุนาทิปัจจัย เป็น ยฺห เช่น ปคฺคยฺห, สมฺมุยฺห, อารุยฺห, โอคยฺห เป็นต้น

(๓) ธาตุที่มี ท เป็นที่สุด แปลง ตุนาทิปัจจัย เป็น ชฺช เช่น อุปฺปชฺช, ปมชฺช, อุปสมฺปชฺช, อจฺฉิชฺช, ฉิชฺช เป็นต้น

(๔) ธาตุที่มี ภ เป็นที่สุด แปลง ตุนาทิปัจจัย เป็น พฺภ และ ทฺธา เช่น อารพฺภ, อารทฺธา. ลพฺภ, ลทฺธา เป็นต้น

ทำตัวรูป **อาคมฺม**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	อา + คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	อา + คมฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	อา + คมฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อา + คมฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลงตฺวา เป็นมฺม และลบ มฺ ที่สุดธาตุ	อา + ค ~~มฺ~~ + ตฺวา → มฺม	= มหทเภหิ มฺมยฺหชฺชพฺภทฺธา จ.
หลัง อาคมฺม ลง สิปฐมาวิภัตติ	อาคมฺม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อาคมฺม + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อาคมฺม.** (มาแล้ว, อาศัยแล้ว)

มอักษร : อาคมฺม = มาแล้ว, อาศัยแล้ว (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น มฺม)

อาคนฺตฺวา = มาแล้ว (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา)

โอกฺกมฺม = ก้าวลงแล้ว (อวปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา)

โอกฺกมิตฺวา = ก้าวลงแล้ว (อวปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อิ + ตฺวา)

นิกฺขมฺม = ออกแล้ว (นิปุพฺพ+ กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า +ตฺวา) (เอา ก เป็น ข=จศัพท์ ไท ธสฺสฯ)

นิกฺขมิตฺวา = ออกแล้ว (นิปุพฺพ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อิ + ตฺวา) (แปลง ก เป็น ข)

อภิรมฺม = ยินดียิ่งแล้ว (อภิปุพฺพ + รมุ กีฬายํ ในการเล่น + ตฺวา)

อภิรมิตฺวา = ยินดียิ่งแล้ว (อภิปุพฺพ + รมุ กีฬายํ ในการเล่น + อิ + ตฺวา)

ทำตัวรูป **ปคฺคยฺห**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + คห อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง คห ชื่อธาตุ	ป + คห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + คหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	ป + คหฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	ป + คหฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ป + คหฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลงตฺวา เป็นยฺห และลบ หฺ ที่สุดธาตุ	ป + ค ~~หฺ~~ + ตฺวา ➔ ยฺห	= มหทเภหิ มฺมยฺหชฺชพฺภทฺธาจ.
คฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป + คฺ–คยฺห	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
หลัง ปคฺคยฺห ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปคฺคยฺห + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	ปคฺคยฺห + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **ปคฺคยฺห.** (ประคองแล้ว, ยกย่องแล้ว)

หอักษร : ปคฺคยฺห = ประคองแล้ว,ยกย่องแล้ว (ปปุพฺพ+คห อุปาทาเน ในการถือเอา+ตฺวา) (แปลงตฺวาเป็น ยฺห)
ปคฺคณฺหิตฺวา = ประคองแล้ว, ยกย่องแล้ว (ปปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + อิ + ตฺวา)
ปคฺคเหตฺวา = ประคองแล้ว, ยกย่องแล้ว (ปปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อิ + ตฺวา)
สมฺมุยฺห = หลงแล้ว (สํปุพฺพ + มุห เวจิตฺเต ในความหลง + ตฺวา)
สมฺมุยฺหิตฺวา = หลงแล้ว (สํปุพฺพ + มุห เวจิตฺเต ในความหลง + อิ + ตฺวา) (ลง ยอาคม, หฺย เป็น ยฺห)
อารุยฺห = ขึ้นแล้ว (อาปุพฺพ + รุห อาโรหเน ในการขึ้น + ตฺวา)
อารุหิตฺวา = ขึ้นแล้ว (อาปุพฺพ + รุห อาโรหเน ในการขึ้น + อิ + ตฺวา)
โอคยฺห = หยั่งลงแล้ว (อวปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา)
โอคเหตฺวา = หยั่งลงแล้ว (อวปุพฺพ + คห อุปาทาเน ในการถือเอา + อิ + ตฺวา)

ทำตัวรูป **อุปฺปชฺช**	ศัพท์เดิมคือ	= อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง ปท ชื่อธาตุ	อุ + ปท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุ + ปทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	อุ + ปทฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	อุ + ปทฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุ + ปทฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลงตฺวา เป็นชฺช และลบ ทฺ ที่สุดธาตุ	อุ + ป ~~ทฺ~~ + ตฺวา ➔ ชฺช	= มหทเภหิ มฺมยฺหชฺชพฺภทฺธา จ.
ปฺ สทิสเทฺวภาวะ	อุ + ปฺ–ปชฺช	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.

หลัง อุปฺปชฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ อุปฺปชฺช + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ อุปฺปชฺช + ~~สิ~~ = สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
สำเร็จรูปเป็น **อุปฺปชฺช.** (เกิดขึ้นแล้ว)

ทอักษร: อุปฺปชฺช = เกิดขึ้นแล้ว (อุปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น ชฺช)
อุปฺปชฺชิตฺวา = เกิดขึ้นแล้ว (อุปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + อิ + ตฺวา) (ลง ยอาคม = ทธนฺต โต โย กฺวจิ)
ปมชฺช = มัวเมาแล้ว, ประมาทแล้ว (ปปุพฺพ + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ตฺวา)
ปมชฺชิตฺวา = มัวเมาแล้ว, ประมาทแล้ว (ปปุพฺพ + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + อิ + ตฺวา) (ลง ยอาคม)
อุปสมฺปชฺช = เข้าถึงด้วยดีแล้ว, อุปสมบทแล้ว (อุปปุพฺพ + สํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา)
อุปสมฺปชฺชิตฺวา= เข้าถึงด้วยดีแล้ว, อุปสมบทแล้ว (อุป+สํปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + อิ + ตฺวา)
อจฺฉิชฺช = แย่งชิงแล้ว (อาปุพฺพ + ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตฺวา)
ฉิชฺช = ตัดแล้ว (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตฺวา)
ฉิชฺชิตฺวา = ตัดแล้ว (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อิ + ตฺวา)
ฉินฺทิย = ตัดแล้ว (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อิ + ตฺวา)
ฉินฺทิตฺวา = ตัดแล้ว (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อิ + ตฺวา)
เฉตฺวา = ตัดแล้ว (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตฺวา) (วุทธิ, ลบ ทฺ = กฺวจิ ธาตุฯ)

ทำตัวรูป **อารพฺภ** ศัพท์เดิมคือ = อา + รภ ราภสฺเส ในการเริ่มต้น
ตั้ง รภ ชื่อธาตุ อา + รภ = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ อา + รภฺ ~~อ~~ = ธาตฺสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ อา + รภฺ + ตฺวา = ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต อา + รภฺ + ตฺวา = อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา อา + รภฺ + ตฺวา = กตฺตริ กิตฺ.
แปลงตฺวาเป็นพฺภ และลบ ภฺ ที่สุดธาตุ อา + ร ~~ภฺ~~ + ตฺวา ➔ พฺภ = มหทเภหิ มฺมยฺหชฺชพฺภทฺธา จ.
หลัง อารพฺภ ลง สิปฐมาวิภัตติ อารพฺภ + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ อารพฺภ + ~~สิ~~ = สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
สำเร็จรูปเป็น **อารพฺภ.** (ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว)

ทำตัวรูป **อุปลทฺธา**	ศัพท์เดิมคือ	= อุป + ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อธาตุ	อุป + ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุป + ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ตฺวาปัจจัยหลังธาตุ	อุป + ลภฺ + ตฺวา	= ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนตฺวานฯ
ตั้ง ตฺวาปัจจัย ชื่อกิต	อุป + ลภฺ + ตฺวา	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺวาปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุป + ลภฺ + ตฺวา	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลงตฺวาเป็นทฺธา และลบ ภฺ ที่สุดธาตุ	อุป + ล ~~ภฺ~~ + ตฺวา→ทฺธา	= มหทเภหิ มฺมยฺหชฺชพฺภทฺธา จ.
หลัง อุปลทฺธา ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุปลทฺธา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	อุปลทฺธา + ~~สิ~~	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

สำเร็จรูปเป็น **อุปลทฺธา.** (ได้แล้ว)

ภฉักษร : อารพฺภ　= ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว (อาปุพฺพ + รภ ราภสฺเส ในการเริ่ม +ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น พฺภ)

อารทฺธา　= ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว (อาปุพฺพ + รภ ราภสฺเส ในการเริ่ม + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น ทฺธา)

อารภิตฺวา　= ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว (อาปุพฺพ + รภ ราภสฺเส ในการเริ่ม + อิ + ตฺวา)

อุปลพฺภ　= ได้แล้ว (อุปปุพฺพ + ลภ ลาเภ ในการได้ + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น พฺภ)

อุปลทฺธา　= ได้แล้ว (อุปปุพฺพ + ลภ ลาเภ ในการได้ + ตฺวา) (แปลง ตฺวา เป็น ทฺธา)

ปฏิลภิตฺวา　= ได้เฉพาะแล้ว (ปติปุพฺพ + ลภ ลาเภ ในการได้ + อิ + ตฺวา)

ตฺวาทิปจฺจยฏฺฐาน : ฐานะของปัจจัยมี ตฺวา เป็นต้น มี ๙ อย่าง คือ

(๑) **ปุพฺพกาลกฺริยา** กิริยาที่ทำก่อนกิริยาอื่น แปลว่า "...แล้ว"

เช่น ปจิตฺวา ภุญฺชติ.　　หุงแล้ว ย่อมกิน

ภุญฺชิตฺวา นฺหายติ.　　กินแล้ว ย่อมอาบน้ำ

นฺหาตฺวา สยติ.　　อาบแล้ว ย่อมนอน

(๒) **อปรกาลกฺริยา** กิริยาที่ทำทีหลังกิริยาคุมพากย์ แปลว่า "...แล้ว" หรือไม่ออกสำเนียงของปัจจัย

เช่น ทฺวารํ ปิทหิตฺวา นิกฺขมิ.　　ออกไปแล้ว ปิด ซึ่งประตู

อุรํ ปูรยิตฺวา ภุญฺชติ.　　ย่อมกิน ยังท้อง ให้เต็มแล้ว

(๓) **สมานกาลกฺริยา** กิริยาที่ทำพร้อมกับกิริยาอื่น แปลว่า "...แล้ว" หรือไม่ต้องสำเนียงของปัจจัย

เช่น ทณฺโฑ ธกฺกจฺจ ปตติ. อ.ไม้เท้า ย่อมตก กระทำเสียงดังธัก

ฌานกฺกจฺจ ปตติ กํโส. อ.ถาด ย่อมตก กระทำเสียงดังฉ่าน

มุขํ พฺยาทาย สุปติ. ย่อมหลับอ้าปาก

อกฺขีนิ นิมฺมีลิตฺวา หสติ. ย่อมหัวเราะหลับซึ่งตา ท.

อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต... เมื่อทรง–สืบต่อ–ซึ่งอนุสนธิ–แสดง–ซึ่งธรรม

(๔) **ลกฺขณตฺถ** กิริยาที่มีอรรถลักษณะ/เครื่องสังเกต/เครื่องหมายจดจำ แปลว่า "ครั้น... แล้ว, เมื่อ..."

เช่น สุตฺวา เวทิสฺสาม. ครั้นฟังแล้ว จักรู้

สีหํ ทิสฺวา ภยํ โหติ. ครั้นเห็นแล้ว ซึ่งราชสีห์ อ.ภัย ย่อมมี

วิสารทา กุลธีตา มม สงฺคหํ กริสฺสติ, กตฺวา จ ปน มหาสมฺปตฺตึ ลภิสฺสติ. (ธมฺ.๔/๓)

อ.กุลธิดา ผู้กล้าหาญ จักทำ ซึ่งการสงเคราะห์ แก่เรา, ก็แล ครั้นกระทำแล้ว จักได้ ซึ่งสมบัติใหญ่. (บาลีสนามหลวง เรียกชื่อสัมพันธ์ว่า "ปริโยสานกาลกิริยา")

(๕) **เหตฺวตฺถ** กิริยาที่มีอรรถเหตุ แปลว่า "เพราะ..."

เช่น ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ. อ.ความดำรินั่น ได้มีแล้ว แก่บุคคลนั้น เพราะเห็น

ปุตฺตํ ทิสฺวา สุขํ โหติ. อ.ความสุข ย่อมมี เพราะเห็น ซึ่งบุตร

สตฺตุํ ทิสฺวา ทุกฺขํ ภวติ. อ.ความทุกข์ ย่อมมี เพราะเห็น ซึ่งศัตรู

ชวนมฺปิ อนุปฺปชฺชิตฺวา ทฺวิกฺขตฺตุํ โวฏฺฐพฺพนเมว ปวตฺตติ. (อภิ.สํ. วิถี)

อ.โวฏฐัพพนะนั่นเทียว ย่อมเป็นไป สองครั้ง เพราะความไม่เกิดขึ้น แม้แห่งชวนะ

"**ชวนมฺปิ อนุปฺปชฺชิตฺวา**ติ เหตุมฺหิ จายํ ตฺวาปจฺจโย, ชวนสฺสาปิ อนุปฺปตฺติยาติ อตฺโถ.

ก็ อ.ตฺวาปัจจัยนี้ ในบทว่า "ชวนมฺปิ อนุปฺปชฺชิตฺวา" ย่อมลง ในอรรถเหตุ, อธิบายว่า เพราะความไม่เกิดขึ้น แม้แห่งชวนะ. (อภิธมฺมตฺถวิภาวินี)

หมายเหตุ :– ความจริง การลง ตฺวาปัจจัยเป็นต้น ท่านบอกเพียงว่า ลงในปุพฺพกาลกฺริยาเท่านั้น แต่ที่เหลืออีก ๔ อย่าง คือ อปรกาลกฺริยา, สมานกาลกฺริยา, ลกฺขณตฺถ และ เหตฺวตฺถ ท่านไม่ได้กล่าวไว้ แต่ก็ถือว่าเป็นอันได้ด้วย เพราะถือเอาโดย "อุปลกฺขณนย" นัยที่เป็นเครื่องจดจำ ฉะนั้น บอกเพียงอย่างเดียว จึงได้อีก ๔ อย่างที่เหลือด้วย

จบ ตเวตุนาทิปัจจยันตนัย

๗.๕ วัตตมานกาลิกมานันตปัจจยันตนัย

คำว่า **"วตฺตมานกาลิกมานนฺตปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่ง มาน และ อนฺตปัจจัย ที่ลงในปัจจุบันกาลเป็นที่สุด รูปสำเร็จเป็นกิริยากิตก์ ทำหน้าที่ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นกิริยาในระหว่างของประธานในประโยค เรียกว่า **"อพฺภนฺตรกฺริยา"** แปลว่า **"...อยู่"** หรือ **"เมื่อ..."** (เฉพาะปฐมาวิภัตติ)

๒. เป็นกิริยาคุมพากย์ของประโยคแทรก ๒ ประโยค คือ

๒.๑ ประโยคอนาทร เรียกว่า **"อนาทรกิริยา"** แปลว่า **"...อยู่"** (ฉัฏฐีหรือสัตตมีวิภัตติ)

๒.๒ ประโยคลักขณะ เรียกว่า **"ลักขณกิริยา"** แปลว่า **"...อยู่"** (ฉัฏฐีหรือสัตตมีวิภัตติ)

๓. ทำหน้าที่ขยายบทสุทธนาม มีได้ทุกวิภัตติ เรียกว่า **"วิเสสนะ"** แปลว่า **"...อยู่"**

๔. ทำหน้าที่เป็นวิกติกัตตา เรียกว่า **"วิกติกัตตา"** แปลว่า **"เป็น...อยู่"**

ข้อกำหนดอรรถของ อนฺต และมานปัจจัย มีดังนี้

(๑) อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตาอย่างเดียว

– อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตาเท่านั้น เช่น โส กุฏุมฺพิโก คามํ คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค เอกํ วนปฺปตึ ปสฺสิ. อ.กุฎุมพีนั้น ไปอยู่ สู่หมู่บ้าน เห็นแล้ว ซึ่งต้นไม้เจ้าป่า ต้นหนึ่ง ในระหว่างแห่งหนทาง.

(๒) มานปัจจัย ลงได้ ๓ อรรถ คือ

๒.๑ ลงในอรรถกัตตา เช่น โส ปุริโส คามํ คจฺฉมาโน ทารํ คณฺหาติ. อ.บุรุษนั้น ไปอยู่ สู่หมู่บ้าน ย่อมถือเอา ซึ่งฟืน.

๒.๒ ลงในอรรถกรรม เช่น เตน ปุริเสน คาโม คจฺฉียมาโน.... อ.หมู่บ้าน อันบุรุษนั้น ไปอยู่...

๒.๓ ลงในอรรถภาวะ เช่น เตน ภูยมานํ. อันเขา เป็นอยู่.

หมายเหตุ : อนฺต และ มานปัจจัย สองตัวนี้ จะมีลักษณะเหมือนวิภัตติอาขยาตทุกประการ คือ อนฺตปัจจัย ท่านถือว่าเป็นปัจจัยฝ่ายปรัสสบท ฉะนั้น จึงลงได้ ๒ อรรถ คือ กัตตุวาจก กับ เหตุกัตตุวาจก ส่วน มานปัจจัย ท่านถือว่าเป็นปัจจัยฝ่ายอัตตโนบท ฉะนั้น จึงลงได้ครบทั้ง ๕ วาจก คือ กัตตุวาจก, เหตุกัตตุวาจก, กัมมวาจก, เหตุกัมมวาจก และภาววาจก และเมื่อเป็นกัมมรูป สามารถแปลงปัจจัยฝ่ายอัตตโนบท คือ มานปัจจัย เป็นปัจจัยฝ่ายปรัสสบท คือ อนฺตปัจจัยได้

๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.

มานนฺตา อ.มาน และ อนฺตปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **วตฺตมาเน** ในปัจจุบันกาล.

(ลง มาน และ อนฺตปัจจัย ในปัจจุบันกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

อรรถของ อนฺต และ มานปัจจัย

อนฺโต กตฺตริ มาโน ตุ ภาเว กมฺมนิ กตฺตริ
ปจฺจุปฺปนฺเน ลกฺขเณ จ เหตฺวตฺเถ จ ภวนฺติ เต. *(สทฺทสารตฺถชาลินี)*

อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตาเท่านั้น ส่วน มานปัจจัย ลงในอรรถภาวะ อรรถกรรมและอรรถกัตตา ทั้ง อนฺตปัจจัย และมานปัจจัย ทั้งสองตัวนี้ ลงในปัจจุบันกาล ในอรรถลักษณะและในอรรถเหตุ

ตัวอย่างที่แปลง มาน เป็น อนฺต

– อนาปตฺติ อสมนุภาสนฺตสฺส ... (วิ. ๑/๒๖๗)

อนาบัติ ย่อมมี แก่ภิกษุผู้ไม่ถูกสงฆ์สวดกัมมวาจาสามครั้ง

– **อสมนุภาสนฺตสฺสา**ติ : อสมนุภาสิยมานสฺส อปฺปฏินิสฺสชฺชนฺตสฺสาปิ สํฆาทิเสเสน อนาปตฺติ. (วิ.อ.๒/๑๙๔)

บทว่า **"อสมนุภาสนฺตสฺส"** ความว่า อนาบัติ ย่อมมี แก่ภิกษุผู้ไม่ถูกสงฆ์สวดกัมมวาจาสามครั้ง ผู้แม้ไม่สละคืนอยู่

อธิบาย : บทว่า "อสมนุภาสนฺตสฺส" มาจาก "น + สํ + อนุปุพฺพ + ภาส วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + มาน + (สจตุตถีวิภัตติ) วิธีทำตัวรูป แปลง มานปัจจัย เป็น อนฺตปัจจัย ด้วยสูตรว่า "อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ" เพราะในคัมภีร์สันสกฤตถือว่า อนฺตปัจจัยเป็นปรัสสบท ส่วน มานปัจจัยเป็นอัตตโนบท ฉะนั้น ในอรรถกถา ท่านจึงพรรณนาเป็นกัมมวาจกว่า "อสมนุภาสนฺตสฺสาติ อสมนุภาสิยมานสฺส..." แปลว่า บทว่า อสมนุภาสนฺตสฺส ความว่า..แก่ภิกษุผู้ไม่ถูกสงฆ์สวดกัมมวาจา..."

หมายเหตุ :– หลังจาก เออักษรและโออักษร ไม่ต้องแปลง นฺต เป็น อํ เพราะ วาศัพท์ที่ตามมาสู่สูตรว่า "สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ" ห้ามไว้ แต่อุทาหรณ์ที่มีการแปลง นฺต เป็น อํ หลังจากโออักษร ในพระบาลีเรื่องมหาชนก ก็มีใช้เหมือนกัน เช่น กรํ แปลว่า "กระทำอยู่" มาจาก "กร + โอ + อนฺต" ดังนี้

อณโณ ญาตินํ โหติ　　เทวานํ ปิตุนญฺจ โส
กรํ ปุริสกิจฺจานิ　　ส ปจฺฉา นานุตปฺปติ. (มหาชนก)

บุคคลผู้ไม่มีหนี้แก่พวกญาติ, เหล่าเทวดาและมารดาบิดา บุคคลนั้น กระทำความเพียรอันเป็นกิจของบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง

วิ. คจฺฉตีติ คจฺฉํ, คจฺฉนฺโต, ปุริโส. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (กัตตุสาธนะ) ไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉนฺต. (ผู้ไปอยู่) (แปลง นฺต เป็น อํ = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํฯ, ลบ สิ)

วิ. คจฺฉตีติ คจฺฉตี, คจฺฉนฺตี, อิตฺถี. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต + อี) (อิตถีลิงค์) (กัตตุสาธนะ) ไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉตี, คจฺฉนฺตี. (ผู้ไปอยู่) (ลงอีปัจจัย = นทาทิโต วา อี, แปลง นฺต เป็น ต = นฺตุสฺสฯ)

วิ. คจฺฉตีติ คจฺฉํ, คจฺฉนฺตํ, จิตฺตํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต) (นปุงสกลิงค์) (กัตตุสาธนะ) ไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉนฺต. (ผู้ไปอยู่) (แปลง นฺต เป็น อํ = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํฯ, ลบ สิ)

วิ. คจฺฉตีติ คจฺฉมาโน, ปุริโส. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน) (ปุงลิงค์) (กัตตุสาธนะ) ไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉมาน. (ผู้ไปอยู่)

วิ. คจฺฉตีติ คจฺฉมานา, อิตฺถี. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน + อา) (อิตถีลิงค์) (กัตตุสาธนะ) ไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉมานา. (ผู้ไปอยู่) (ลงอาปัจจัย = อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย)

วิ. คจฺฉตีติ คจฺฉมานํ, จิตฺตํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน) (นปุงสกลิงค์) (กัตตุสาธนะ) ไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉมาน. (ผู้ไปอยู่)

วิ. คจฺฉียตีติ คจฺฉิยมาโน, คาโม. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ย + มาน) (ปุงลิงค์) (กัมมสาธนะ) ถูกไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉิยมาน. (ถูกไปอยู่)

วิ. คจฺฉียตีติ คจฺฉิยมานา, ธานี. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ย + มาน + อา) (อิตถีลิงค์) (กัมมสาธนะ) ถูกไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉิยมานา. (ถูกไปอยู่)

วิ. คจฺฉียตีติ คจฺฉิยมานํ, ฐานํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + อิ + ย + มาน) (นปุงสกลิงค์) (กัมมสาธนะ) ถูกไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคจฺฉิยมาน. (ถูกไปอยู่)

วิ. อธิคมฺมเตติ อธิคมฺมมาโน, ธมฺโม. (อธิ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน) (ปุงลิงค์) (กัมมสาธนะ) ถูกรู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิคมฺมมาน. (ถูกรู้อยู่)

วิ. อธิคมฺมเตติ อธิคมฺมมานา, ปริยตฺติ. (อธิ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน + อา) (อิตถีลิงค์) (กัมมสาธนะ) ถูกรู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิคมฺมมานา. (ถูกรู้อยู่)

วิ. อธิคมฺมเตติ อธิคมฺมมานํ, ธมฺมํ. (อธิ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน) (นปุงสกลิงค์) (กัมมสาธนะ) ถูกรู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอธิคมฺมมาน. (ถูกรู้อยู่)

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉํ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + อนฺต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + ~~อ~~ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉนฺต เป็น นาม	คจฺฉนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คจฺฉนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง นฺต เป็น อํ	คจฺฉ นฺต → อํ + สิ	= สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.
แยกพยัญชนะ ฉฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉฺ อ อํ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ ~~อ~~ อํ + สิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉํ + สิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ สิวิภัตติ	คจฺฉํ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉํ**. (ไปอยู่, เมื่อไป)

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง อนฺตปัจจัย ในปัจจุบันกาล	คมฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + อนฺต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + ~~อ~~ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉนฺต เป็น นาม	คจฺฉนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คจฺฉนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คจฺฉนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คจฺฉนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉนฺโต**. (ไปอยู่, เมื่อไป)

คจฺฉนฺตสทฺทปทมาลา (ปุงลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉํ คจฺฉนฺโต	คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา
อาลปนะ.	โภ คจฺฉํ คจฺฉ คจฺฉา	ภวนฺโต คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา
ทุติยา.	คจฺฉนฺตํ	คจฺฉนฺเต
ตติยา.	คจฺฉตา คจฺฉนฺเตน	คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ
จตุตถี.	คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส	คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ
ปัญจมี.	คจฺฉตา คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตมฺหา คจฺฉนฺตสฺมา	คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ
ฉัฏฐี.	คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส	คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ
สัตตมี.	คจฺฉติ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺตมฺหิ คจฺฉนฺตสฺมึ	คจฺฉนฺเตสุ

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉตี**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉ	ค มฺ → จฺฉ + อ + อนฺต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉ + ~~อ~~ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	คจฺฉนฺต + อี	= นทาทิโต วา อี.
ตั้ง นฺต เหมือน นฺตุ	คจฺฉ นฺต → นฺตุ + อี	= เสเสสุ นฺตุว.
เพราะอีปัจจัย แปลง นฺตุ เป็น ต	คจฺฉ นฺตุ → ต + อี	= นฺตุสฺส ตมีกาเร.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉตฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	คจฺฉตฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	คจฺฉตี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉตี เป็น นาม	คจฺฉตี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คจฺฉตี ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉตี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คจฺฉตี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉตี.** (ไปอยู่, เมื่อไป)

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉนฺตี**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.

อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + อนฺต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + ~~อ~~ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	คจฺฉนฺต + อี	= นทาทิโต วา อี.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉนฺตฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉนฺตฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	คจฺฉนฺตี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉนฺตี เป็น นาม	คจฺฉนฺตี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คจฺฉนฺตี ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉนฺตี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คจฺฉนฺตี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉนฺตี.** (ไปอยู่, เมื่อไป)

คจฺฉตีสทฺทปทมาลา (อิตถีลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉตี	คจฺฉตี คจฺฉติโย
อาลปนะ.	โภติ คจฺฉติ	โภติโย คจฺฉตี คจฺฉติโย
ทุติยา.	คจฺฉตึ	คจฺฉตี คจฺฉติโย
ตติยา.	คจฺฉติยา	คจฺฉตีหิ คจฺฉตีภิ
จตุตถี.	คจฺฉติยา	คจฺฉตีนํ
ปัญจมี.	คจฺฉติยา	คจฺฉตีหิ คจฺฉตีภิ
ฉัฏฐี.	คจฺฉติยา	คจฺฉตีนํ
สัตตมี.	คจฺฉติยา คจฺฉติยํ	คจฺฉตีสุ

คจฺฉนฺตีสทฺทปทมาลา (อิตถีลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉนฺตี	คจฺฉนฺตี คจฺฉนฺติโย
อาลปนะ.	โภติ คจฺฉนฺติ	โภติโย คจฺฉนฺตี คจฺฉนฺติโย
ทุติยา.	คจฺฉนฺตึ	คจฺฉนฺตี คจฺฉนฺติโย
ตติยา.	คจฺฉนฺติยา	คจฺฉนฺตีหิ คจฺฉนฺตีภิ
จตุตถี.	คจฺฉนฺติยา	คจฺฉนฺตีนํ
ปัญจมี.	คจฺฉนฺติยา	คจฺฉนฺตีหิ คจฺฉนฺตีภิ
ฉัฏฐี.	คจฺฉนฺติยา	คจฺฉนฺตีนํ
สัตตมี.	คจฺฉนฺติยา คจฺฉนฺติยํ	คจฺฉนฺตีสุ

ทำตัวรูป คจฺฉนฺตีติ **คจฺฉนฺตานิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉนฺติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + อนฺต	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉฺ + ~~อ~~ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉนฺต เป็น นาม	คจฺฉนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คจฺฉนฺต ลง โยปฐมาวิภัตติ	คจฺฉนฺต + โย	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง โย เป็น นิ	คจฺฉนฺต + โย → นิ	= อโต นิจฺจํ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉนฺตฺ อ + นิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะโยที่แปลงเป็นนิ ทีฆะ อ เป็น อา	คจฺฉนฺตฺ อ → อา + นิ	= โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ.

นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา   คจฺฉนฺตานิ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉนฺตานิ.** (ไปอยู่, เมื่อไป)

คจฺฉนฺตสทฺทปทมาลา (นปุงสกลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉํ คจฺฉนฺตํ	คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตานิ
อาลปน.	เห คจฺฉนฺต	เห คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตานิ
ทุติยา.	คจฺฉนฺตํ	คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺตานิ
ตติยา.	คจฺฉตา คจฺฉนฺเตน	คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ
จตุตฺถี.	คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส	คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ
ปัญจมี.	คจฺฉตา คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตมฺหา คจฺฉนฺตสฺมา	คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ
ฉัฏฐี.	คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส	คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ
สัตตมี.	คจฺฉติ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺตมฺหิ คจฺฉนฺตสฺมึ	คจฺฉนฺเตสุ

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉมาโน**   ศัพท์เดิมคือ   = คมุ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ   คมุ   = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ   คมฺ ~~อุ~~   = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล   คมฺ + มาน   = วตฺตมาเน มานนฺตา.

ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต   คมฺ + มาน   = อญฺเญ กิตฺ.

มานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา   คมฺ + มาน   = กตฺตริ กิตฺ.

เพราะมานปัจจัย ลง อปัจจัย   คมฺ + อ + มาน   = ภูวาทิโต อ.

เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉ   ค มฺ → จฺฉ + อ + มาน= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.

นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ   คจฺฉ + มาน   = นเย ปรํ ยุตฺเต.

ตั้ง คจฺฉมาน เป็น นาม   คจฺฉมาน   = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง คจฺฉมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ   คจฺฉมาน + สิ   = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ   คจฺฉมาน + สิ → โอ   = โส.

แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉมานฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉมานฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	คจฺฉมาโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉมาโน.** (ไปอยู่, เมื่อไป)

คจฺฉมานสทฺทปทมาลา (ปุงลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉมาโน	คจฺฉมานา
อาลปนะ.	โภ คจฺฉมาน คจฺฉมานา	ภวนฺโต คจฺฉมานา
ทุติยา.	คจฺฉมานํ	คจฺฉมาเน
ตติยา.	คจฺฉมาเนน	คจฺฉมาเนหิ คจฺฉมาเนภิ
จตุตถี.	คจฺฉมานสฺส	คจฺฉมานานํ
ปัญจมี.	คจฺฉมานา คจฺฉมานมฺหา คจฺฉมานสฺมา	คจฺฉมาเนหิ คจฺฉมาเนภิ
ฉัฏฐี.	คจฺฉมานสฺส	คจฺฉมานานํ
สัตตมี.	คจฺฉมาเน คจฺฉมานมฺหิ คจฺฉมานสฺมึ	คจฺฉมาเนสุ

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉมานา**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + มาน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะมานปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + มาน	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + มาน	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉ + มาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	คจฺฉมาน + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.

แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉมานฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉมานฺ ~~อ~~ + อา	= สรา โลปํ สเร.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อา	คจฺฉมานา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉมานา เป็น นาม	คจฺฉมานา	= จศัพท์ ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง คจฺฉมานา ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉมานา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คจฺฉมานา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉมานา.** (ไปอยู่, เมื่อไป)

คจฺฉมานาสทฺทปทมาลา (อิตถีลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉมานา	คจฺฉมานา คจฺฉมานาโย
อาลปน.	โภติ คจฺฉมาเน	โภติโย คจฺฉมานา คจฺฉมานาโย
ทุติยา.	คจฺฉมานํ	คจฺฉมานา คจฺฉมานาโย
ตติยา.	คจฺฉมานาย	คจฺฉมานาหิ คจฺฉมานาภิ
จตุตฺถี.	คจฺฉมานาย	คจฺฉมานานํ
ปญฺจมี.	คจฺฉมานาย	คจฺฉมานาหิ คจฺฉมานาภิ
ฉฏฺฐี.	คจฺฉมานาย	คจฺฉมานานํ
สตฺตมี.	คจฺฉมานาย คจฺฉมานายํ	คจฺฉมานาสุ

ทำตัวรูป คจฺฉตีติ **คจฺฉมานํ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + มาน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะมานปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + มาน	= ภูวาทิโต อ.

เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + มาน	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉ + มาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉมาน เป็น นาม	คจฺฉมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คจฺฉมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	คจฺฉมาน + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉมานฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉมานฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉมานํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉมานํ**. (ไปอยู่, เมื่อไป)

ทำตัวรูป คจฺฉนฺตีติ **คจฺฉมานานิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉนฺติ ไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + มาน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะมานปัจจัย ลง อปัจจัย	คมฺ + อ + มาน	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อ + มาน	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อ	คจฺฉ + มาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉมาน เป็น นาม	คจฺฉมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คจฺฉมาน ลง โยปฐมาวิภัตติ	คจฺฉมาน + โย	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง โย เป็น นิ	คจฺฉมาน + โย → นิ	= อโต นิจฺจํ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉมานฺ อ + นิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะโยที่แปลงเป็นนิ ทีฆะ อ เป็น อา	คจฺฉมานฺ อ → อา + นิ	= โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อา	คจฺฉมานานิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉมานานิ**. (ไปอยู่, เมื่อไป)

คจฺฉมานสทฺทปทมาลา (นปุงสกลิงค์)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	คจฺฉมานํ	คจฺฉมานา คจฺฉมานานิ
อาลปนะ.	เห คจฺฉมาน	เห คจฺฉมานา คจฺฉมานานิ
ทุติยา.	คจฺฉมานํ	คจฺฉมาเน คจฺฉมานานิ
ตติยา.	คจฺฉมาเนน	คจฺฉมาเนหิ คจฺฉมาเนภิ
จตุตถี.	คจฺฉมานสฺส	คจฺฉมานานํ
ปัญจมี.	คจฺฉมานา คจฺฉมานมฺหา คจฺฉมานสฺมา	คจฺฉมาเนหิ คจฺฉมาเนภิ
ฉัฏฐี.	คจฺฉมานสฺส	คจฺฉมานานํ
สัตตมี.	คจฺฉมาเน คจฺฉมานมฺหิ คจฺฉมานสฺมึ	คจฺฉมาเนสุ

ทำตัวรูป คจฺฉียตีติ **คจฺฉิยมาโน**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คจฺฉียติ ถูกไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	คมฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	คมฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกรรม	คมฺ + มาน	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง ยปัจจัย ในอรรถกรรม	คมฺ + ย + มาน	= ภาวกมฺเมสุ โย.
ลง อิอาคมหน้า ยปัจจัย	คมฺ + อิ + ย + มาน	= อิวณฺณาคโม วา.
เพราะปัจจัย แปลง มฺ เป็น จฺฉฺ	ค มฺ → จฺฉฺ + อิ + ย + มาน	= คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อิ	คจฺฉิยมาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คจฺฉิยมาน เป็น นาม	คจฺฉิยมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คจฺฉิยมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	คจฺฉิยมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	คจฺฉิยมาน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	คจฺฉิยมานฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	คจฺฉิยมานฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ คจฺฉิยมาโน = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **คจฺฉิยมาโน**. (ถูกไปอยู่, เมื่อถูกไป)

ทำตัวรูป อธิคจฺฉียตีติ **อธิคมฺมมาโน**	ศัพท์เดิมคือ	= อธิ + คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	อธิ + คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อธิ + คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อธิคจฺฉียติ ถูกรู้อยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	อธิ + คมฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	อธิ + คมฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกรรม	อธิ + คมฺ + มาน	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง ยปัจจัย ในอรรถกรรม	อธิ + คมฺ + ย + มาน	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ย เป็น ม (บุพพรูป)	อธิ + คมฺ + ย → ม + มาน	= ปุพฺพรูปญฺจ.
ตั้ง อธิคมฺมมาน เป็น นาม	อธิคมฺมมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อธิคมฺมมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	อธิคมฺมมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อธิคมฺมมาน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	อธิคมฺมมานฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อธิคมฺมมานฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อธิคมฺมมาโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อธิคมฺมมาโน**. (ถูกรู้อยู่, เมื่อถูกรู้)

หมายเหตุ : ศัพท์กิริยาที่ลง อนฺต และมานปัจจัย เป็นได้ ๓ ลิงค์ แต่เมื่อประสงค์จะใช้คู่กับสุทธนาม (วิเสสยะ) บทนามที่ อนฺต และมาน ไปขยาย มีรูปเป็นอิตถีลิงค์ มีกฎเกณฑ์การลงปัจจัย ดังนี้

(๑) ถ้าเป็น อนฺตปัจจัย ให้ลง "อี"ปัจจัยอิตถีลิงค์โชตกะต่อท้าย ลงด้วยสูตรว่า "นทาทิโต วา อี" เช่น คจฺฉนฺตี (คมุ + อ + อนฺต + อี) แปลว่า หญิงผู้ไปอยู่.

(๒) แต่ถ้าเป็น มานปัจจัย ให้ลง "อา"ปัจจัยอิตถีลิงค์โชตกะต่อท้าย ลงด้วยสูตรว่า "อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย" เช่น คจฺฉมานา (คมุ + อ + มาน + อา) แปลว่า หญิงผู้ไปอยู่.

วิ. มหตีติ มหํ, มหนฺโต. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (กัตตุสาธนะ)
บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหนฺต. (ผู้บูชาอยู่) (แปลง นฺต เป็น อํ = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํฯ, ลบ สิ)

วิ. มหตีติ มหตี, มหนฺตี. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหตี, มหนฺตี. (ผู้บูชาอยู่)

วิ. มหตีติ มหํ, มหนฺตํ. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหนฺต. (ผู้บูชาอยู่)

วิ. มหตีติ มหมาโน. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหมาน. (ผู้บูชาอยู่)

วิ. มหตีติ มหมานา. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อ + มาน + อา) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหมานา. (ผู้บูชาอยู่)

วิ. มหตีติ มหมานํ. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหมาน. (ผู้บูชาอยู่)

วิ. มหียตีติ มหียมาโน. (มห ปูชายํ ในการบูชา + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น อี =ยมฺหิ ทาธาฯ)
ถูกบูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหียมาน. (ผู้ถูกบูชาอยู่) (ปุงลิงค์)

วิ. มหียตีติ มหียมานา. (มห ปูชายํ ในการบูชา + ย + มาน +อา) (กัมมสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ถูกบูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหียมานา. (ผู้ถูกบูชาอยู่)

วิ. มหียตีติ มหียมานํ. (มห ปูชายํ ในการบูชา + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ถูกบูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหียมาน. (ผู้ถูกบูชาอยู่)

วิ. จรตีติ จรํ, จรนฺโต. (จร จรเณ ในความประพฤติ–การเที่ยวไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เที่ยวไปอยู่ (ประพฤติอยู่) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจรนฺต. (ผู้เที่ยวไปอยู่, ผู้ประพฤติอยู่)

วิ. จรตีติ จรตี, จรนฺตี. (จร จรเณ ในความประพฤติ–การเที่ยวไป + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
เที่ยวไปอยู่ (ประพฤติอยู่) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจรตี, จรนฺตี. (ผู้เที่ยวไปอยู่, ผู้ประพฤติอยู่)

วิ. จรตีติ จรนฺตํ. (จร จรเณ ในความประพฤติ–การเที่ยวไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
เที่ยวไปอยู่ (ประพฤติอยู่) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจรนฺต. (ผู้เที่ยวไปอยู่, ผู้ประพฤติอยู่)

วิ. จรตีติ จรมาโน. (จร จรเณ ในความประพฤติ–การเที่ยวไป + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เที่ยวไปอยู่ (ประพฤติอยู่) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจรมาน. (ผู้เที่ยวไปอยู่, ผู้ประพฤติอยู่)

วิ. จรียตีติ จริยมาโน. (จร จรเณ ในความประพฤติ–การเที่ยวไป + อิ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกเที่ยวไปอยู่ (ถูกประพฤติอยู่) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจริยมาน. (อันเขาเที่ยวไปอยู่, ถูกประพฤติอยู่)

วิ. ปจตีติ ปจํ, ปจนฺโต. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
หุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจนฺต. (ผู้หุงอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ปจตีติ ปจตี, ปจนฺตี. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
หุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจตี, ปจนฺตี. (ผู้หุงอยู่)

วิ. ปจตีติ ปจนฺตํ. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
หุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจนฺต. (ผู้หุงอยู่)

วิ. ปจตีติ ปจมาโน. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
หุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจมาน. (ผู้หุงอยู่)

วิ. ปจฺจตีติ ปจฺจมาโน. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกหุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจฺจมาน. (ถูกหุงอยู่) (แปลง จฺย เป็น จ= ตสฺส จวคฺคฯ, ซ้อน จฺ)

วิ. ภวตีติ ภวํ, ภวนฺโต. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (วุทธิ, แปลง โอ เป็น อว)
เป็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวนฺต. (ผู้เป็นอยู่, ผู้มีอยู่, ผู้เจริญ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ภวตีติ โภตี. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
เป็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภตี. (หญิงผู้เจริญ)

วิ. ภวตีติ ภวํ, ภวนฺตํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–เป็น + อ + อนฺต) (นปุงสกลิงค์) (วุทธิ, แปลง โอ เป็น อว)
เป็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภวนฺต. (ผู้เป็นอยู่, ผู้มีอยู่, ผู้เจริญ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อภิภวตีติ อภิภวมาโน. (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ)
ครอบงำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิภวมาน. (ผู้ครอบงำอยู่)

วิ. ภูยเต ภูยมานํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ย + มาน) (ภาวสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
อันเขา เป็นอยู่ ชื่อว่าภูยมาน. (อันเขาเป็นอยู่)

วิ. อภิภูยเตติ อภิภูยมาโน. (อภิปุพฺพ + ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกครอบงำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอภิภูยมาน. (ผู้ถูกครอบงำอยู่)

วิ. ชีรตีติ ชีรํ. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง ชร เป็น ชีร = ชรมรานํ ชีรฯ)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีรนฺต. (ผู้แก่อยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ.	ชีรตีติ ชีรนฺตี. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีรนฺตี. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	ชีรตีติ ชีรนฺตํ. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีรนฺต. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	ชีรตีติ ชีรมาโน. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีรมาน. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	ชีรียตีติ ชีรียมาโน. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกแก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชีรียมาน. (ถูกแก่อยู่)

วิ.	ชีรตีติ ชียํ. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง ชร เป็น ชียฺย=ชรมรานํ ชีรฯ)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชียนฺต. (ผู้แก่อยู่) (ลบ ยฺ = กฺวจิ ธาตุฯ) (กัตตุสาธนะ)

วิ.	ชีรตีติ ชียนฺตี. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชียนฺตี. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	ชีรตีติ ชียนฺตํ. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชียนฺต. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	ชีรตีติ ชียมาโน. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชียมาน. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	ชีรตีติ ชียฺยมาโน. (ชร วโยหานิมฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
แก่อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชียฺยมาน. (ผู้แก่อยู่)

วิ.	มรตีติ มียํ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง มร เป็น มียฺย=ชรมรานํ ชีรชียฺยฯ)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามียนฺต. (ผู้ตายอยู่) (ลบ ยฺ = กฺวจิ ธาตุฯ) (กัตตุสาธนะ)

วิ.	มรตีติ มียนฺตี. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามียนฺตี. (ผู้ตายอยู่)

วิ.	มรตีติ มียนฺตํ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามียนฺต. (ผู้ตายอยู่)

วิ.	มรตีติ มียมาโน. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามียมาน. (ผู้ตายอยู่)

วิ. มรตีติ มียฺยมาโน. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามียฺยมาน. (ผู้ตายอยู่)

วิ. มรตีติ มรํ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรนฺต. (ผู้ตายอยู่)

วิ. มรตีติ มรนฺตี. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรนฺตี. (ผู้ตายอยู่)

วิ. มรตีติ มรนฺตํ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรนฺต. (ผู้ตายอยู่)

วิ. มรตีติ มรมาโน. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ตายอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรมาน. (ผู้ตายอยู่)

วิ. มรียตีติ มรียมาโน. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกความตายครอบงำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรียมาน. (ถูกความตายครอบงำอยู่)

วิ. ลภตีติ ลภํ. (ลภ ลาเภ ในการได้ + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง นฺต เป็น อํ = สึมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํฯ, ลบ สิ)
ได้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลภนฺต. (ผู้ได้อยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ลภตีติ ลภนฺตี. (ลภ ลาเภ ในการได้ + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ได้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลภนฺตี. (ผู้ได้อยู่)

วิ. ลภตีติ ลภนฺตํ. (ลภ ลาเภ ในการได้ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ได้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลภนฺต. (ผู้ได้อยู่)

วิ. ลภตีติ ลภมาโน. (ลภ ลาเภ ในการได้ + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ได้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลภมาน. (ผู้ได้อยู่)

วิ. ลพฺภตีติ ลพฺภมาโน. (ลภ ลาเภ ในการได้ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกได้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลพฺภมาน. (ถูกได้อยู่)

ทำตัวรูป ลพฺภตีติ **ลพฺภมาโน**	ศัพท์เดิมคือ	= ลภ ลาเภ ในการได้
ตั้ง ลภ ชื่อธาตุ	ลภ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ลภฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลพฺภติ ถูกได้อยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	ลภฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.

ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	ลภฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกรรม	ลภฺ + มาน	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง ยปัจจัย ในอรรถกรรม	ลภฺ + ย + มาน	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แปลง ย เป็นบุพพรูปคือ ภ	ลภฺ + ย ➔ ภ + มาน	= ปุพฺพรูปญฺจ.
แปลง ภฺ เป็น พฺ	ล ภฺ ➔ พฺ + ภ + มาน	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง ลพฺภมาน เป็น นาม	ลพฺภมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ลพฺภมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	ลพฺภมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ลพฺภมาน + สิ ➔ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	ลพฺภมานฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ลพฺภมานฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ลพฺภมาโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ลพฺภมาโน**. (ถูกได้อยู่, เมื่อถูกได้)

วิ. วหตีติ วหํ. (วห ปาปเน ในการถึง + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
นำไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวหนฺต. (ผู้นำไปอยู่)

วิ. วหตีติ วหนฺตี. (วห ปาปเน ในการถึง + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
นำไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวหนฺตี. (ผู้นำไปอยู่)

วิ. วหตีติ วหนฺตํ. (วห ปาปเน ในการถึง + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
นำไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวหนฺต. (ผู้นำไปอยู่)

วิ. วหตีติ วหมาโน. (วห ปาปเน ในการถึง + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
นำไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวหมาน. (ผู้นำไปอยู่)

วิ. วุยฺหตีติ วุยฺหมาโน. (วห ปาปเน ในการถึง + ย + มาน) (แปลง อ ของ ว เป็น อุ, วิปริยยะ หฺย เป็น ยฺห)
ถูกนำไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุยฺหมาน. (ถูกนำไปอยู่) (กัมมสาธนะ)

ทำตัวรูป วุยฺหตีติ **วุยฺหมาโน**	ศัพท์เดิมคือ	= วห ปาปเน ในการถึง
ตั้ง วห ชื่อธาตุ	วห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วุยฺหติ ถูกนำไปอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		

ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	วหฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	วหฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกรรม	วหฺ + มาน	= อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.
ลง ยปัจจัย ในอรรถกรรม	วหฺ + ย + มาน	= ภาวกมฺเมสุ โย.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ หฺ + ย + มาน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะยปัจจัย แปลง อ เป็น อุ	วฺ อ → อุ หฺ + ย + มาน	= วจวสวหาทีนมุกาโร วสฺส เย.
กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น ยฺห	วฺ อุ หฺย → ยฺห + มาน	= หวิปริยโย โล วา.
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วุยฺห + มาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วุยฺหมาน เป็น นาม	วุยฺหมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วุยฺหมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	วุยฺหมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	วุยฺหมาน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	วุยฺหมานฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วุยฺหมานฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	วุยฺหมาโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วุยฺหมาโน.** (ถูกนำไปอยู่, เมื่อถูกนำไป)

วิ. อิจฺฉตีติ อิจฺฉํ. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) ปรารถนาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิจฺฉนฺต. (ผู้ปรารถนาอยู่) (แปลงที่สุดธาตุเป็น จฺฉ = อิสุยมูนมนฺโต จฺโฉ วา)

วิ. อิจฺฉตีติ อิจฺฉนฺตี. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) ปรารถนาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิจฺฉนฺตี. (ผู้ปรารถนาอยู่)

วิ. อิจฺฉตีติ อิจฺฉนฺตํ. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) ปรารถนาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิจฺฉนฺต. (ผู้ปรารถนาอยู่)

วิ. อิจฺฉตีติ อิจฺฉมาโน. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) ปรารถนาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิจฺฉมาน. (ผู้ปรารถนาอยู่)

วิ. อิจฺฉียตีติ อิจฺฉียมาโน. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ +อี+ย+มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกปรารถนาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิจฺฉียมาน. (ถูกปรารถนาอยู่)

วิ. อิจฺฉียตีติ อิสฺสมาโน. (อิสุ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกปรารถนาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิสฺสมาน. (ถูกปรารถนาอยู่) (แปลง ย เป็นบุพพรูปคือ ส = ปุพฺพรูปญฺจ)

วิ. ปสฺสตีติ ปสฺสํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ +อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง ทิส เป็น ปสฺส = ทิสสฺส ปสฺสทิสฺส ฯ)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺสนฺต. (ผู้เห็นอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ปสฺสตีติ ปสฺสนฺตี. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺสนฺตี. (ผู้เห็นอยู่)

วิ. ปสฺสตีติ ปสฺสนฺตํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺสนฺต. (ผู้เห็นอยู่)

วิ. ปสฺสตีติ ปสฺสมาโน. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺสมาน. (ผู้เห็นอยู่)

วิ. วิปสฺสียตีติ วิปสฺสียมาโน. (วิปุพฺพ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกเห็นแจ้งอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิปสฺสียมาน. (ถูกเห็นแจ้งอยู่)

วิ. ทิสฺสตีติ ทิสฺสมาโน. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกเห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิสฺสมาน. (ถูกเห็นอยู่, ปรากฏอยู่)

วิ. ทิสฺสตีติ ทิสฺสนฺโต. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) (แปลง ทิส เป็น ทิสฺส)
ถูกเห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิสฺสนฺต. (ถูกเห็นอยู่) (แปลง มาน เป็น อนฺต = อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ)

วิ. ทิสฺสตีติ ทิสฺสํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น +ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกเห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิสฺสนฺต. (ถูกเห็นอยู่, ปรากฏอยู่)

วิ. ทิสฺสตีติ ทิสฺสนฺตี. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ย +มาน + อี) (กัมมสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ถูกเห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิสฺสนฺตี. (ถูกเห็นอยู่, ปรากฏอยู่)

วิ. ทิสฺสตีติ ทิสฺสนฺตํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ถูกเห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิสฺสนฺต. (ถูกเห็นอยู่, ปรากฏอยู่)

วิ. ปสฺสตีติ ทกฺขํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (แปลง ทิส เป็น ทกฺข)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทกฺขนฺต. (เห็นอยู่)

วิ. ปสฺสตีติ ทกฺขนฺตี. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทกฺขนฺตี. (เห็นอยู่)

วิ. ปสฺสตีติ ทกฺขนฺตํ. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทกฺขนฺต. (เห็นอยู่)

วิ. ปสฺสตีติ ทกฺขมาโน. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทกฺขมาน. (เห็นอยู่)

วิ. ทิสฺสตีติ ทกฺขิยมาโน. (ทิส เปกฺขเณ ในการดู–เห็น + อิ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกเห็นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทกฺขิยมาน. (ถูกเห็นอยู่)

วิ. ตุทตีติ ตุทํ. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง นฺต เป็น อํ=สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ)
แทงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุทนฺต. (ผู้แทงอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ตุทตีติ ตุทนฺตี. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
แทงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุทนฺตี. (ผู้แทงอยู่)

วิ. ตุทตีติ ตุทนฺตํ. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
แทงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุทนฺต. (ผู้แทงอยู่)

วิ. ตุทตีติ ตุทมาโน. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
แทงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุทมาน. (ผู้แทงอยู่)

วิ. ตุชฺชตีติ ตุชฺชมาโน. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกแทงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุชฺชมาน. (ถูกแทงอยู่)

วิ. ปวิสตีติ ปวิสํ, ปวิสนฺโต. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เข้าไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิสนฺต. (ผู้เข้าไปอยู่)

วิ. ปวิสตีติ ปวิสนฺตี. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
เข้าไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิสนฺตี. (ผู้เข้าไปอยู่)

วิ. ปวิสตีติ ปวิสนฺตํ. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
เข้าไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิสนฺต. (ผู้เข้าไปอยู่)

วิ. ปวิสตีติ ปวิสมาโน. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เข้าไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิสมาน. (ผู้เข้าไปอยู่)

วิ. ปวิสียตีติ ปวิสียมาโน. (ปปุพฺพ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกเข้าไปอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิสียมาน. (ถูกเข้าไปอยู่)

วิ. ปโหตีติ ปโหนฺโต. (ปปุพฺพ + หู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ลบ อปัจจัย) เพียงพออยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปโหนฺต. (เพียงพออยู่) (หลังจากโอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

วิ. ปโหตีติ ปโหนฺตี. (ปปุพฺพ + หู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) เพียงพออยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปโหนฺตี. (เพียงพออยู่)

วิ. ปโหตีติ ปโหนฺตํ. (ปปุพฺพ + หู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) เพียงพออยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปโหนฺต. (เพียงพออยู่)

วิ. ปหูยเต ปหูยมานํ. (ปปุพฺพ + หู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ย + มาน) (ภาวสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) อันเขา เพียงพออยู่ ชื่อว่าปหูยมาน. (เพียงพออยู่)

วิ. เสตีติ เสนฺโต. (สิ สเย ในการนอน + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (ลบอปัจจัย, วุทธิ อิ เป็น เอ, ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเสนฺต. (ผู้นอนอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. เสตีติ เสนฺตี. (สิ สเย ในการนอน + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเสนฺตี. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ เสนฺตํ. (สิ สเย ในการนอน + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเสนฺต. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ เสมาโน. (สิ สเย ในการนอน + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเสมาน. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ สยํ. (สิ สเย ในการนอน + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยนฺต. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ สยนฺตี. (สิ สเย ในการนอน + อ + อนฺต +อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยนฺตี. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ สยนฺตํ. (สิ สเย ในการนอน + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยนฺต. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ สยมาโน. (สิ สเย ในการนอน + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยมาน. (ผู้นอนอยู่)

วิ. เสตีติ สยาโน. (สิ สเย ในการนอน + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (แปลง มาน เป็น อาน = กฺวจิ ธาตุฯ) นอนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยาน. (ผู้นอนอยู่)

วิ. อตีสียตีติ อตีสียมาโน. (อติปุพฺพ + สี สเย ในการนอน + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกนอนเกินอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตีสียมาน. (ถูกนอนเกินอยู่)

ทำตัวรูป เสตีติ **เสนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= สิ สเย ในการนอน
ตั้ง สิ ชื่อธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
เสติ นอนอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	สิ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	สิ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สิ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	สิ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
ลบ อปัจจัย	สิ + ~~อ~~ + อนฺต	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสะ อิ	สฺ อิ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	สฺ อิ → เอ + อนฺต	= อญฺเญสุ จ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	สฺ เอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เสนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เสนฺต เป็น นาม	เสนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เสนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	เสนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	เสนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	เสนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เสนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	เสนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เสนฺโต**. (นอนอยู่, เมื่อนอน)

วิ. อตฺถีติ สํ. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (ลบ อ ของ อสธาตุ = สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺต. (มีอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อตฺถีติ สนฺโต. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺต. (มีอยู่)

วิ. อตฺถีติ สตี. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตี. (มีอยู่)

วิ. อตฺถีติ สนฺตี. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺตี. (มีอยู่)

วิ. อตฺถีติ สนฺตํ. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสนฺต. (มีอยู่)

วิ. อตฺถีติ สมาโน. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมาน. (มีอยู่)

วิ. อตฺถีติ สมานา. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + มาน + อา) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมานา. (มีอยู่)

วิ. อตฺถีติ สมานํ. (อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมาน. (มีอยู่)

ทำตัวรูป อตฺถีติ **สํ**	ศัพท์เดิมคือ	= อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ
ตั้ง อส ชื่อธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อตฺถิ มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	อสฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	อสฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อสฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	อสฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
ลบ อปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + อนฺต	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะปัจจัย ลบ อ ของ อสธาตุ	~~อ~~ สฺ + อนฺต	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สนฺต เป็น นาม	สนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	สนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง นฺต เป็น อํ	ส นฺต → อํ + สิ	= สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	สฺ อ อํ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	สฺ ~~อ~~ อํ + สิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สํ + สิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ สิวิภัตติ	สํ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สํ.** (มีอยู่, เมื่อมี)

ทำตัวรูป อตฺถีติ **สนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ
ตั้ง อส ชื่อธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อตฺถิ มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	อสฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	อสฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อสฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	อสฺ + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
ลบ อปัจจัย	อสฺ + ~~อ~~ + อนฺต	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
เพราะปัจจัย ลบ อ ของ อสธาตุ	~~อ~~ สฺ + อนฺต	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	สนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สนฺต เป็น นาม	สนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	สนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	สนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สนฺโต.** (มีอยู่, เมื่อมี)

ทำตัวรูป อตฺถีติ **สมาโน**	ศัพท์เดิมคือ	= อส สพฺภาเว ในความมีปรากฏ
ตั้ง อส ชื่อธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อตฺถิ มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		

ลง มานปัจจัย ในปัจจุบันกาล	อสฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	อสฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อสฺ + มาน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะมานปัจจัย ลง อปัจจัย	อสฺ + อ + มาน	= ภูวาทิโต อ.
เพราะปัจจัย ลบ อ ของ อสธาตุ	~~อ~~ สฺ + อ + มาน	= สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	ส + มาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สมาน เป็น นาม	สมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สมาน + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	สมานฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สมานฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สมาโน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมาโน.** (มีอยู่, เมื่อมี)

วิ. ติฏฺฐตีติ ติฏฺฐํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง ฐา เป็น ติฏฺฐ = ฐา ติฏฺโฐ) ยืนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติฏฺฐนฺต. (ผู้ยืนอยู่, ตั้งอยู่, ดำรงอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ติฏฺฐตีติ ติฏฺฐนฺตี. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) ยืนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติฏฺฐนฺตี. (ผู้ยืนอยู่, ตั้งอยู่, ดำรงอยู่)

วิ. ติฏฺฐตีติ ติฏฺฐนฺตํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) ยืนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติฏฺฐนฺต. (ผู้ยืนอยู่, ตั้งอยู่, ดำรงอยู่)

วิ. ติฏฺฐตีติ ติฏฺฐมาโน. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) ยืนอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติฏฺฐมาน. (ผู้ยืนอยู่, ตั้งอยู่, ดำรงอยู่)

วิ. อุปฏฺฐหตีติ อุปฏฺฐหํ. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) บำรุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐหนฺต. (ผู้บำรุงอยู่) (ลง หฺอาคม และรัสสะ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

วิ. อุปฏฺฐหตีติ อุปฏฺฐหนฺตี. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป +อ+อนฺต+อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) บำรุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐหนฺตี. (ผู้บำรุงอยู่)

วิ. อุปฏฺฐหตีติ อุปฏฺฐหนฺตํ. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) บำรุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐหนฺต. (ผู้บำรุงอยู่)

วิ. อุปฏฺฐหตีติ อุปฏฺฐหมาโน. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) บำรุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐหมาน. (ผู้บำรุงอยู่)

วิ. ฐียเต ฐียมานํ. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ย + มาน) (ภาวสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) อันเขา ตั้งอยู่ ชื่อว่าฐียมาน. (ตั้งอยู่) (แปลง อา เป็น อี = ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหมถาทีนมี)

วิ. อุปฏฺฐียตีติ อุปฏฺฐียมาโน. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป +ย+มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกบำรุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐียมาน. (ผู้ถูกบำรุงอยู่)

วิ. อุปฏฺฐหียตีติ อุปฏฺฐหียมาโน. (อุปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) ถูกบำรุงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฏฺฐหียมาน. (ผู้ถูกบำรุงอยู่) (ลง หฺอาคม และรัสสะ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

วิ. ปิพตีติ ปิพํ, ปิวํ. (ปา ปาเน ในการดื่ม +อ+อนฺต) (แปลง ปา เป็น ปิพ = ปา ปิโพ,แปลง พ เป็น ว= กฺวจิ ธาตุฯ) ดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิพนฺต, ปิวนฺต. (ผู้ดื่มอยู่) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)

วิ. ปิพตีติ ปิพนฺตี, ปิวนฺตี. (ปา ปาเน ในการดื่ม + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) ดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิพนฺตี, ปิวนฺตี. (ผู้ดื่มอยู่)

วิ. ปิพตีติ ปิพนฺตํ, ปิวนฺตํ. (ปา ปาเน ในการดื่ม + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) ดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิพนฺต, ปิวนฺต. (ผู้ดื่มอยู่)

วิ. ปิพตีติ ปิพมาโน, ปิวมาโน. (ปา ปาเน ในการดื่ม + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) ดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิพมาน, ปิวมาน. (ผู้ดื่มอยู่)

วิ. ปียตีติ ปียมาโน. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปียมาน. (ถูกดื่มอยู่) (แปลง อา เป็น อี = ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหมถาทีนมี)

วิ. ปียตีติ ปียมานา. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ย + มาน + อา) (กัมมสาธนะ) (อิตถีลิงค์) ถูกดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปียมานา. (ถูกดื่มอยู่)

วิ. ปียตีติ ปียมานํ. (ปา ปาเน ในการดื่ม + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) ถูกดื่มอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปียมาน. (ถูกดื่มอยู่)

วิ. ชุโหตีติ ชุหํ. (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และบวงสรวง + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชุหนฺต. (ผู้บูชาอยู่) (แปลง ห อัพภาส เป็น ช = หสฺส โช, วุทธิ อุ เป็น โอ, ลบสระหน้า)

วิ. ชุโหตีติ ชุหนฺตี. (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และบวงสรวง + อ + อนฺต + อี) (อิตถีลิงค์) บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชุหนฺตี. (ผู้บูชาอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ชุโหตีติ ชุหนฺตํ. (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และบวงสรวง + อ + อนฺต) (นปุงสกลิงค์) บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชุหนฺต. (ผู้บูชาอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ชุโหตีติ ชุหมาโน. (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และบวงสรวง + อ + มาน) (ปุงลิงค์) บูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชุหมาน. (ผู้บูชาอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. หูยตีติ หูยมาโน. (หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และบวงสรวง +ย+มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกบูชาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหูยมาน. (ถูกบูชาอยู่)

วิ. ชหตีติ ชหํ. (หา จาเค ในการสละ–ละ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ซ้อน หา, แปลง ห เป็น ช=หสฺส โช) สละอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชหนฺต. (ผู้สละอยู่, ผู้ละอยู่) (รัสสะสระ อา ที่อยู่ในอัพภาส = รสฺโส)

วิ. ชหตีติ ชหนฺตี. (หา จาเค ในการสละ–ละ + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) สละอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชหนฺตี. (ผู้สละอยู่, ผู้ละอยู่)

วิ. ชหตีติ ชหนฺตํ. (หา จาเค ในการสละ–ละ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) สละอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชหนฺต. (ผู้สละอยู่, ผู้ละอยู่)

วิ. ชหตีติ ชหมาโน. (หา จาเค ในการสละ–ละ + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) สละอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชหมาน. (ผู้สละอยู่, ผู้ละอยู่)

วิ. ชหียตีติ ชหียมาโน. (หา จาเค ในการสละ–ละ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกสละอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชหียมาน. (ถูกสละอยู่, ถูกละอยู่) (แปลง อา เป็น อี = ยมฺหิ ทาธามาฐาหาฯ)

วิ. ททาตีติ ททํ. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททนฺต. (ผู้ให้อยู่) (ซ้อน ทา = กฺวจาทิวณฺณานฯ, รัสสะ = รสฺโส)

วิ. ททาตีติ ททนฺตี. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททนฺตี. (ผู้ให้อยู่)

วิ. ททาตีติ ททนฺตํ. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททนฺต. (ผู้ให้อยู่)

วิ. ททาตีติ ททมาโน. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททมาน. (ผู้ให้อยู่)

วิ. เทตีติ เทนฺโต. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต) (กัตตุ–) (ปุงลิงค์) (แปลง อปัจจัย เป็น เอ = โลปญฺเจตฺตมกาโร)
ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทนฺต. (ผู้ให้อยู่) (หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

วิ. เทตีติ เทนฺตี. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทนฺตี. (ผู้ให้อยู่)

วิ. เทตีติ เทนฺตํ. (ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเทนฺต. (ผู้ให้อยู่)

วิ. ทียตีติ ทียมาโน. (ทา ทาเน ในการให้ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกให้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทียมาน. (ผู้ถูกให้อยู่) (แปลง อา เป็น อี = ยมฺหิ ทาธามาฐาหาปามหมถาทีนมี)

ทำตัวรูป ททาตีติ **ททํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ททาติ ให้อยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัย ในปัจจุบันกาล	ทา + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	ทา + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทา + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	ทา + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
ทา เทฺวภาวะ	ทา ทา + อ + อนฺต	= กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํฯ
ตั้ง ทา ตัวที่เทฺวภาวะชื่ออัพภาส	ทา ทา + อ + อนฺต	= ปุพฺโพพฺภาโส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา ทา + อ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะสระ อา ที่อยู่ในอัพภาสเป็น อ	ทฺ อา → อ ทา + อ + อนฺต	= รสฺโส.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ท ทา + อ + อนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ อปัจจัย	ททา + ~~อ~~ + อนฺต	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ททฺ อา + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ททฺ ~~อา~~ + อนฺต	= สรา สเร โลปํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ททนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ททนฺต เป็น นาม	ททนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ททนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ททนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง นฺต เป็น อํ	ทท นฺต → อํ + สิ	= สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.

แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	ทฺทฺ อ อํ + สิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺทฺ ~~อ~~ อํ + สิ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	ททํ + สิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ สิวิภัตติ	ททํ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ททํ.** (ให้อยู่, เมื่อให้)

ทำตัวรูป เทตีติ **เทนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
เทติ ให้อยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	ทา + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	ทา + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทา + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	ทา + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
แปลง อปัจจัย เป็น เอ	ทา + อ → เอ + อนฺต	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + อนฺต	= สรา สเร โลปํ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	ทฺ + เอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เทนฺต เป็น นาม	เทนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เทนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	เทนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง สิ เป็น โอ	เทนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	เทนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เทนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	เทนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เทนฺโต.** (ให้อยู่, เมื่อให้)

ทำตัวรูป เทตีติ **เทนฺตี**	ศัพท์เดิมคือ	= ทา ทาเน ในการให้
ตั้ง ทา ชื่อธาตุ	ทา	= ภูวาทโย ธาตโว.
เทติ ให้อยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	ทา + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	ทา + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทา + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง อปัจจัย	ทา + อ + อนฺต	= ภูวาทิโต อ.
แปลง อปัจจัย เป็น เอ	ทา + อ → เอ + อนฺต	= โลปญฺเจตฺตมกาโร.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อา	ทฺ อา + เอ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทฺ ~~อา~~ + เอ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	ทฺ + เอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เทนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	เทนฺต + อี	= นทาทิโต วา อี.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	เทนฺตฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	เทนฺตฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	เทนฺตี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เทนฺตี เป็น นาม	เทนฺตี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง เทนฺตี ลง สิปฐมาวิภัตติ	เทนฺตี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	เทนฺตี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **เทนฺตี.** (ให้อยู่, เมื่อให้)

วิ. รุนฺธตีติ รุนฺธํ. (รุธิ อาวรเณ ในการปิดกั้น + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ปิดกั้นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุนฺธนฺต. (ผู้ปิดกั้นอยู่) (ลง อปัจจัยและนิคหิตอาคม = รุธาทิโตฯ)

วิ. รุนฺธตีติ รุนฺธนฺตี. (รุธิ อาวรเณ ในการปิดกั้น + อ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ปิดกั้นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุนฺธนฺตี. (ผู้ปิดกั้นอยู่)

วิ. รุนฺธตีติ รุนฺธนฺตํ. (รุธิ อาวรเณ ในการปิดกั้น + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ปิดกั้นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุนฺธนฺต. (ผู้ปิดกั้นอยู่)

วิ. รุนฺธตีติ รุนฺธมาโน. (รุธิ อาวรเณ ในการปิดกั้น + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ปิดกั้นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุนฺธมาน. (ผู้ปิดกั้นอยู่)

วิ. รุนฺธียตีติ รุชฺฌมาโน. (รุธิ อาวรเณ ในการปิดกั้น + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกปิดกั้นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุชฺฌมาน. (ถูกปิดกั้นอยู่)

วิ. ภุญฺชตีติ ภุญฺชํ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
กินอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชนฺต. (ผู้กินอยู่)

วิ. ภุญฺชตีติ ภุญฺชนฺตี. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน +อ+อนฺต+อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
กินอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชนฺตี. (ผู้กินอยู่)

วิ. ภุญฺชตีติ ภุญฺชนฺตํ. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + อ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
กินอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชนฺต. (ผู้กินอยู่)

วิ. ภุญฺชตีติ ภุญฺชมาโน. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + อ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
กินอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชมาน. (ผู้กินอยู่)

วิ. ภุชฺชตีติ ภุชฺชมาโน. (ภุช ปาลนพฺยวหรเณสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกกินอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุชฺชมาน. (ถูกกินอยู่)

วิ. ทิพฺพตีติ ทิพฺพํ. (ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น +ย+อนฺต) (ปุงลิงค์) (ลง ยปัจจัย=ทิวาทิโต โย, แปลงวฺย เป็นว,ซ้อน วฺ)
เล่นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิพฺพนฺต. (ผู้เล่นอยู่) (แปลง วฺว เป็น พฺพ = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ทิพฺพตีติ ทิพฺพนฺตี. (ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น + ย + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
เล่นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิพฺพนฺตี. (ผู้เล่นอยู่) (แปลง วฺย เป็น ว = ตถา กตฺตริ จ)

วิ. ทิพฺพตีติ ทิพฺพนฺตํ. (ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น + ย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
เล่นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิพฺพนฺต. (ผู้เล่นอยู่)

วิ. ทิพฺพตีติ ทิพฺพมาโน. (ทิวุ กีฬายํ ในการเล่น + ย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เล่นอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิพฺพมาน. (ผู้เล่นอยู่)

วิ. พุชฺฌตีติ พุชฺฌํ. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (แปลง ธฺย เป็นฌฺ=ตถา กตฺตริ จ)
รู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุชฺฌนฺต. (ผู้รู้อยู่) (ชฺ อสทิสเทวภาวะ = วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา)

วิ. พุชฺฌตีติ พุชฺฌนฺโต. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
รู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุชฺฌนฺต. (ผู้รู้อยู่)

วิ. พุชฺฌตีติ พุชฺฌมาโน. (พุธ อวคมเน ในการรู้ + ย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
รู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุชฺฌมาน. (ผู้รู้อยู่)

วิ. ชายตีติ ชายํ. (ชนี ปาตุภาเว ในความมีปรากฏ +ย+อนฺต) (ปุงลิงค์) (แปลง นฺ เป็น อา="ชนาทีนมา" โยควิภาค)
เกิดอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชายนฺต. (ผู้เกิดอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ชายตีติ ชายมาโน. (ชนี ปาตุภาเว ในความมีปรากฏ + ย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
เกิดอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชายมาน. (ผู้เกิดอยู่)

วิ. ชายเตติ ชญฺญมาโน. (ชนี ปาตุภาเว ในความมีปรากฏ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกคลอดอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชญฺญมาน. (ถูกคลอดอยู่) (นฺย เป็น ญ = ตสฺส จวคฺคฯ, ซ้อน ญฺ)

วิ. สุณาตีติ สุณํ, สุณนฺโต. (สุ สวเณ ในการฟัง + ณา + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ฟังอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุณนฺต. (ผู้ฟังอยู่)

วิ. สุณาตีติ สุณมาโน. (สุ สวเณ ในการฟัง + ณา + มาน) (ปุงลิงค์) (รัสสะ ณา เป็น ณ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)
ฟังอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุณมาน. (ผู้ฟังอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. สูยฺยเตติ สูยมาโน. (สุ สวเณ ในการฟัง + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกฟังอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสูยมาน. (ถูกฟังอยู่) (ทีฆะ อุ เป็น อู = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ)

วิ. สูยฺยเตติ สุยฺยมาโน. (สุ สวเณ ในการฟัง + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกฟังอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุยฺยมาน. (ถูกฟังอยู่)

วิ. ปาปุณาตีติ ปาปุณํ. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง + อุณา + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถึงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปุณนฺต. (ผู้ถึงอยู่)

วิ. ปาปุณาตีติ ปาปุณมาโน. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง +อุณา+มาน) (ปุงลิงค์) (รัสสะ=กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)
ถึงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปุณมาโน. (ผู้ถึงอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ปาปียตีติ ปาปียมาโน. (ปปุพฺพ + อป ปาปุณเน ในการถึง + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกถึงอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปียมาน. (ถูกถึงอยู่)

วิ. กิณาตีติ กิณํ. (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ซื้ออยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากิณนฺต. (ผู้ซื้ออยู่) (รัสสะ อี เป็น อิ และแปลง น เป็น ณ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ)

วิ. กิณาตีติ กิณมาโน. (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ซื้ออยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากิณมาน. (ผู้ซื้ออยู่) (รัสสะ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

วิ. กียตีติ กียมาโน. (กี ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกซื้ออยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากียมาน. (ถูกซื้ออยู่)

วิ. วินิจฺฉินาตีติ วินิจฺฉินํ. (วิ+นิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
วินิจฉัยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินิจฺฉินนฺต. (ผู้วินิจฉัยอยู่)

วิ. วินิจฺฉินาตีติ วินิจฺฉินมาโน. (วิ+นิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
วินิจฉัยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินิจฺฉินมาน. (ผู้วินิจฉัยอยู่) (รัสสะ นา เป็น น = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ)

วิ. วินิจฺฉียตีติ วินิจฺฉียมาโน. (วิ+นิปุพฺพ + จิ จเย ในการสั่งสม + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกวินิจฉัยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวินิจฺฉียมาน. (ถูกวินิจฉัยอยู่) (ทีฆะ อิ เป็น อี = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. จินาตีติ จินํ. (จิ จเย ในการสั่งสม + นา + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
สั่งสมอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจินนฺต. (ผู้สั่งสมอยู่)

วิ. จียตีติ จียมาโน. (จิ จเย ในการสั่งสม + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกสั่งสมอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจียมาน. (ถูกสั่งสมอยู่) (ทีฆะ อิ เป็น อี = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. ชานาตีติ ชานํ.(ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนฺต)(กัตตุสาธนะ)(ปุงลิงค์)(แปลง ญา เป็น ชา=ญาสฺส ชาชํนา)
รู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชานนฺต. (ผู้รู้อยู่)

วิ. ชานาตีติ ชานมาโน. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
รู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชานมาน. (ผู้รู้อยู่) (รัสสะ นา เป็น น = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ)

วิ. ญายตีติ ญายมาโน. (ญา อวโพธเน ในการรู้ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกรู้อยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าญายมาน. (ถูกรู้อยู่)

วิ. คณฺหาตีติ คณฺหํ. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถือเอาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคณฺหนฺต. (ผู้ถือเอาอยู่) (ลบ หฺ ของ คหธาตุ = หโลโป ณฺหามฺหิ)

วิ. คณฺหาตีติ คณฺหมาโน. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถือเอาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคณฺหมาน. (ผู้ถือเอาอยู่) (รัสสะ ณฺหา เป็น ณฺห = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ)

วิ. คยฺหตีติ คยฺหมาโน. (คห อุปาทาเน ในการถือเอา + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกถือเอาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคยฺหมาน. (ถูกถือเอาอยู่) (วิปริยยะ หฺย เป็น ยฺห = หวิปริยโย โล วา)

วิ. กโรตีติ กุพฺพํ, กุพฺพนฺโต. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุพฺพนฺต. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กุพฺพตี, กุพฺพนฺตี. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุพฺพตี, กุพฺพนฺตี. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กุพฺพนฺตํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุพฺพนฺต. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กโรนฺโต. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากโรนฺต. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กโรนฺตี. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากโรนฺตี. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กโรนฺตํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากโรนฺต. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กุรุมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุรุมาน. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กุรุมานา. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + มาน + อา) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุรุมานา. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กุรุมานํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + มาน) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุรุมาน. (ผู้กระทำอยู่)

วิ. กโรตีติ กุพฺพาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + มาน) (ปุงลิงค์) (แปลง มาน เป็น อาน = กฺวจิ ธาตุฯ)
กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุพฺพาน. (ผู้กระทำอยู่) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กรียตีติ กยิรมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + อิ + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) (วิปริยยะ)
ถูกกระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากยิรมาน. (ถูกกระทำอยู่)

วิ. กรียตีติ กรียมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกกระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรียมาน. (ถูกกระทำอยู่)

ทำตัวรูป กโรตีติ **กุพฺพํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ กระทำอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	กรฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.

ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต   กรฺ + อนฺต   = อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา   กรฺ + อนฺต   = กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง โอปัจจัย   กรฺ + โอ + อนฺต   = ตนาทิโต โอยิรา.
แปลง โอปัจจัย เป็น อุ   กรฺ + โอ → อุ + อนฺต   = อุตฺตโมกาโร.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ   กฺ อ รฺ + อุ + อนฺต   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ ของ กรฺ ธาตุ เป็น อุ   กฺ อ→อุ รฺ + อุ + อนฺต   = กรสฺสากาโร จ.
ตั้ง อุ ตัวหลังชื่อ ล   กฺ อุ รฺ + อุ + อนฺต   = อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.
แปลง อุ ที่ชื่อ ล เป็น ว   กฺ อุ รฺ + อุ→วฺ + อนฺต   = ยวการา จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ   กุรฺ + วนฺต   = นเย ปรํ ยุตฺเต.
วฺ สทิสเทฺวภาวะ   กุรฺ + วฺ–วนฺต   = ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง วฺว เป็น พฺพ   กุรฺ + วฺว → พฺพ นฺต   = “พฺโพ วฺวสฺส” โยควิภาคะ ใน...
ลบ รฺ ของ กรธาตุ   กุ ~~รฺ~~ + พฺพนฺต   = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง กุพฺพนฺต เป็น นาม   กุพฺพนฺต   = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กุพฺพนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ   กุพฺพนฺต + สิ   = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง นฺต เป็น อํ   กุพฺพ นฺต → อํ + สิ   = สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.
แยกพยัญชนะ พฺ ออกจากสระ อ   กุพฺพฺ อ อํ + สิ   = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ   กุพฺพฺ ~~อ~~ อํ + สิ   = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ พฺ ไปประกอบกับสระ อ   กุพฺพํ + สิ   = นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ สิวิภัตติ   กุพฺพํ + ~~สิ~~   = เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กุพฺพํ.** (กระทำอยู่, เมื่อกระทำ)

ทำตัวรูป กโรตีติ **กโรนฺโต**   ศัพท์เดิมคือ   = กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ   กร   = ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ   กรฺ ~~อ~~   = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ กระทำอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล   กรฺ + อนฺต   = วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต   กรฺ + อนฺต   = อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา   กรฺ + อนฺต   = กตฺตริ กิตฺ.

เพราะอนฺตปัจจัย ลง โอปัจจัย	กรฺ + โอ + อนฺต	= ตนาทิโต โอยิรา.
หลังจากสระ โอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	กรฺ + โอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กโรนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กโรนฺต เป็น นาม	กโรนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กโรนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	กโรนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	กโรนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	กโรนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กโรนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กโรนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กโรนฺโต**. (กระทำอยู่, เมื่อกระทำ)

ทำตัวรูป กโรตีติ **กโรนฺตี**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ กระทำอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	กรฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง โอปัจจัย	กรฺ + โอ + อนฺต	= ตนาทิโต โอยิรา.
หลังจากสระ โอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	กรฺ + โอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กโรนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	กโรนฺต + อี	= นทาทิโต วา อี.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	กโรนฺตฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กโรนฺตฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	กโรนฺตี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กโรนฺตี เป็น นาม	กโรนฺตี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กโรนฺตี ลง สิปฐมาวิภัตติ	กโรนฺตี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	กโรนฺตี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กโรนฺตี.** (กระทำอยู่, เมื่อกระทำ)

ทำตัวรูป กโรตีติ **กุรุมานํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ กระทำอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง มานปัจจัยในปัจจุบันกาล	กรฺ + มาน	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง มานปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + มาน	= อญฺเญ กิตฺ.
มานปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + มาน	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะมานปัจจัย ลง โอปัจจัย	กรฺ + โอ + มาน	= ตนาทิโต โอยิรา.
แปลง โอปัจจัย เป็น อุ	กรฺ + โอ → อุ + มาน	= อุตฺตโมกาโร.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อุ + มาน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อ ของ กรฺ ธาตุ เป็น อุ	กฺ อ→อุ รฺ + อุ + มาน	= กรสฺสากาโร จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กุรุ + มาน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กุรุมาน เป็น นาม	กุรุมาน	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กุรุมาน ลง สิปฐมาวิภัตติ	กุรุมาน + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กุรุมาน + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ	กุรุมานฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กุรุมานฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	กุรุมานํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กุรุมานํ.** (กระทำอยู่, เมื่อกระทำ)

วิ. โจเรตีติ โจเรนฺโต. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจเรนฺต. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจเรตีติ โจเรนฺตี. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + เณ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจเรนฺตี. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจเรตีติ โจเรนฺตํ. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจเรนฺต. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจรยตีติ โจรยํ. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจรยนฺต. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจรยตีติ โจรยตี. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณย + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจรยตี. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจรยตีติ โจรยนฺตํ. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจรยนฺต. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจรยตีติ โจรยมาโน. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + ณย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจรยมาน. (ผู้ลักขโมยอยู่)

วิ. โจรียตีติ โจรียมาโน. (จุร เถยฺเย ในการลักขโมย + เณ + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกลักขโมยอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโจรียมาน. (ถูกลักขโมยอยู่)

วิ. ปาเลตีติ ปาเลนฺโต. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาเลนฺต. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาเลตีติ ปาเลนฺตี. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + เณ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาเลนฺตี. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาเลตีติ ปาเลนฺตํ. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาเลนฺต. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาลยตีติ ปาลยํ. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลยนฺต. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาลยตีติ ปาลยนฺตี. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ณย + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลยนฺตี. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาลยตีติ ปาลยนฺตํ. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลยนฺต. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาลยตีติ ปาลยมาโน. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + ณย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
รักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลยมาน. (ผู้รักษาอยู่)

วิ. ปาลียตีติ ปาลียมาโน. (ปาล รกฺขเณ ในการรักษา + เณ + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกรักษาอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาลียมาน. (ถูกรักษาอยู่)

ทำตัวรูป ปาเลตีติ **ปาเลนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ปาล รกฺขเณ ในการรักษา
ตั้ง ปาล ชื่อธาตุ	ปาล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปาลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปาเลติ รักษาอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	ปาลฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	ปาลฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปาลฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะอนฺตปัจจัย ลง เณปัจจัย	ปาลฺ + เณ + อนฺต	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปาลฺ + เณ + อนฺต	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ปาลฺ + ณฺ เอ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ปาลฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺต	= การิตานํ โณ โลปํ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	ปาลฺ + เอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปาเลนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปาเลนฺต เป็น นาม	ปาเลนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปาเลนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปาเลนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง สิ เป็น โอ	ปาเลนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปาเลนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปาเลนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปาเลนฺโต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาเลนฺโต**. (รักษาอยู่, เมื่อรักษา)

ทำตัวรูป ปาเลตีติ **ปาเลนฺตี**	ศัพท์เดิมคือ	= ปาล รกฺขเณ ในการรักษา
ตั้ง ปาล ชื่อธาตุ	ปาล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปาลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปาเลติ รักษาอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัยในปัจจุบันกาล	ปาลฺ + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	ปาลฺ + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปาลฺ + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.

เพราะอนฺตปัจจัย ลง เณปัจจัย	ปาลฺ + เณ + อนฺต	= จุราทิโต เณณยา.
ตั้ง เณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	ปาลฺ + เณ + อนฺต	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ปาลฺ + ณฺ เอ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ปาลฺ + ~~ณฺ~~ เอ + อนฺต	= การิตานํ โณ โลปํ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	ปาลฺ + เอ + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ เอ	ปาเลนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	ปาเลนฺต + อี	= นทาทิโต วา อี.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ปาเลนฺตฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปาเลนฺตฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อี	ปาเลนฺตี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปาเลนฺตี เป็น นาม	ปาเลนฺตี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปาเลนฺตี ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปาเลนฺตี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ปาเลนฺตี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ปาเลนฺตี.** (รักษาอยู่, เมื่อรักษา)

ตัวอย่างตั้งแต่ “ภาเวนฺโต” ถึง “การาปิยมาโน” ลง การิตปัจจัย เป็น “เหตุกัตตุรูป และ เหตุกัมมรูป” ดังนี้

วิ. ภาเวตีติ ภาเวนฺโต. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาเวนฺต. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาเวตีติ ภาเวนฺตี. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาเวนฺตี. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาเวตีติ ภาเวนฺตํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาเวนฺต. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาวยตีติ ภาวยํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวยนฺต. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาวยตีติ ภาวยนฺตี. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวยนฺตี. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาวยตีติ ภาวยนฺตํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวยนฺต. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาวยตีติ ภาวยมาโน. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ณย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์)
(ยัง...) ให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวยมาน. (ให้เจริญอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. ภาวียตีติ ภาวียมาโน. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + เณ + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์)
ถูกให้เจริญอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาวียมาน. (ถูกให้เจริญอยู่) (เหตุกัมมวาจก)

ทำตัวรูป ภาเวตีติ **ภาเวนฺโต**	ศัพท์เดิมคือ	= ภู สตฺตายํ ในความมี ความเป็น
ตั้ง ภู ชื่อธาตุ	ภู	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลง เณปัจจัยในอรรถเหตุและชื่อการิตะ	ภู + เณ	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ เอ	ภู + ณฺ เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ภู + ~~ณฺ~~ เอ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ภฺ ออกจากสระ อู	ภฺ อู + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อู เป็น โอ	ภฺ อู → โอ + เอ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว	ภฺ โอ → อาว + เอ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ภฺ อาวฺ อ + เอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภฺ อาวฺ ~~อ~~ + เอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ภาเว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ภาเวติ ให้เจริญอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัย ในปัจจุบันกาล	ภาเว + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	ภาเว + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภาเว + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
หลังจากสระ เอ ลบ อ ของ อนฺตปัจจัย	ภาเว + ~~อ~~ นฺต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง ภาเวนฺต เป็น นาม	ภาเวนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภาเวนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภาเวนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง สิ เป็น โอ	ภาเวนฺต + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ภาเวนฺตฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ภาเวนฺตฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ โอ ภาเวนฺโต = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ภาเวนฺโต.** (ยัง...ให้เจริญอยู่, อบรมอยู่)

วิ. กาเรตีติ กาเรนฺโต. (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (วุทธิ = อสํโยคนฺตสฺสฯ) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากาเรนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. กาเรตีติ กาเรนฺตี. (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากาเรนฺตี. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. กาเรตีติ กาเรนฺตํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากาเรนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การยตีติ การยํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการยนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การยตีติ การยนฺตี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการยนฺตี. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การยตีติ การยนฺตํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการยนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การยตีติ การยมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการยมาน. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การียตีติ การียมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการียมาน. (ผู้ถูกให้กระทำอยู่) (เหตุกัมมวาจก)

วิ. การาเปตีติ การาเปนฺโต. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาเปนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาเปตีติ การาเปนฺตี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาเปนฺตี. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาเปตีติ การาเปนฺตํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาเปนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาปยตีติ การาปยํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปยนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาปยตีติ การาปยนฺตี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + อนฺต + อี) (กัตตุสาธนะ) (อิตถีลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปยนฺตี. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาปยตีติ การาปยนฺตํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + อนฺต) (กัตตุสาธนะ) (นปุงสกลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปยนฺต. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาปยตีติ การาปยมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาปย + มาน) (กัตตุสาธนะ) (ปุงลิงค์) (ยัง...) ให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปยมาน. (ผู้ให้กระทำอยู่) (เหตุกัตตุวาจก)

วิ. การาปียตีติ การาปียมาโน. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณาเป + อี + ย + มาน) (กัมมสาธนะ) (ปุงลิงค์) ถูกให้กระทำอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการาปียมาน. (ผู้ถูกให้กระทำอยู่) (เหตุกัมมวาจก)

ทำตัวรูป การาปยตีติ **การาปยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ลง ณาปยปัจจัยหลังธาตุและชื่อการิตะ	กรฺ + ณาปย	= ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยาฯ
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อา	กรฺ + ณฺ อาปย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	กรฺ + ~~ณฺ~~ อาปย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อาปย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กฺ อ → อา รฺ + อาปย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การาปย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
การาปยติ ให้กระทำอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง อนฺตปัจจัย ในอรรถปัจจุบัน	การาปย + อนฺต	= วตฺตมาเน มานนฺตา.
ตั้ง อนฺตปัจจัย ชื่อกิต	การาปย + อนฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
อนฺตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	การาปย + อนฺต	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	การาปยฺ อ + อนฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลังๆ เป็นปกติ	การาปยฺ ~~อ~~ + อนฺต	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	การาปยนฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง การาปยนฺต เป็น นาม	การาปยนฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง การาปยนฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	การาปยนฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
เพราะสิวิภัตติ แปลง นฺต เป็น อํ	การาปย นฺต → อํ + สิ	= สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.

แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	การาปยฺ อ อํ + สิ	= ปุพฺพมโธชิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	การาปยฺ ~~อ~~ อํ + สิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	การาปยํ + สิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลบ สิวิภัตติ	การาปยํ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **การาปยํ.** (ยัง...ให้กระทำอยู่)

จบ วัตตมานกาลิกมานันตปัจจยันตนัย

๗.๖ อนาคตกาลิกปัจจยันตนัย

คำว่า **"อนาคตกาลิกปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่งปัจจัยที่ลงในอนาคตกาลเป็นที่สุด มีปัจจัย ๙ ตัว คือ ณี, ฌิณฺ, ณฺวุ, ณ, ตุ, สฺสํ, นฺตุ, (สฺสนฺตุ), มาน และ อานปัจจัย รูปสำเร็จเป็นกิริยากิตก์ก็มี เป็นนามกิตก์ก็มี เป็นกิริยากิตก์ ทำหน้าที่เป็นกิริยาในระหว่าง แปลว่า "จะ..." เป็นนามกิตก์ ทำหน้าที่เป็นวิเสสนะ (คุณศัพท์) แปลว่า "ผู้จะ..."

๖๔๗. ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณี–ฌิณฺ.

ณีฌิณฺ อ.ณีปัจจัย และฌิณฺปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **คมาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มีคมุธาตุเป็นต้น **ภวิสฺสติ** ในอนาคตกาล.

(หลังจากธาตุมี คมุธาตุเป็นต้น ลง ณี และ ฌิณฺปัจจัย ในอนาคตกาล)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อายติ คมนํ สีลมสฺสาติ คามี. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ณี) (ตัสสีลสาธนะ)

อ.การไป ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคามี. (ผู้มีการจะไปเป็นปกติ)

ทำตัวรูป อายติ คมนํ สีลมสฺสาติ **คามี**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คมนํ อ.การไป อายติ ในกาลต่อไป สีลํ เป็นปกติ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณีปัจจัยในอนาคตกาล	คมฺ + ณี	= ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณีฌิณฺ.
ตั้ง ณีปัจจัย ชื่อว่ากิต	คมฺ + ณี	= อญฺเญ กิตฺ.
ณีปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	คมฺ + ณี	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง ณีปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	คมฺ + ณี	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อี	คมฺ + ณฺ อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	คมฺ + ~~ณฺ~~ อี	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ คฺ ออกจากสระ อ	คฺ อ มฺ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	คฺ อ → อา มฺ + อี	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	คามี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คามี เป็น นาม	คามี	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คามี ลง สิปฐมาวิภัตติ	คามี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คามี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น คามี. (ผู้มีการจะไปเป็นปกติ)

วิ. อายติ อาคมนํ สีลมสฺสาติ อาคามี. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ณี) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.การมา ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาคามี. (ผู้มีการจะมาเป็นปกติ)

วิ. อายติ คมนํ สีลมสฺสาติ คามิ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ฒิณฺ) (ตัสสีลสาธนะ) (ลบ ฒฺอนุพันธ์=กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)
อ.การไป ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคามิ. (ผู้มีการจะไปเป็นปกติ)

วิ. อายติ ภชิตุํ สีลมสฺสาติ ภาชี. (ภช เสวายํ ในการเสพ–คบ + ณี) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันคบ ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาชี. (ผู้มีการจะคบเป็นปกติ)

วิ. อายติ ภชิตุํ สีลมสฺสาติ ภาชิ. (ภช เสวายํ ในการเสพ–คบ + ฒิณฺ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.อันคบ ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาชิ. (ผู้มีการจะคบเป็นปกติ)

วิ. อายติ ปสฺสวิตุํ สีลมสฺสาติ ปสฺสาวี. (ปปุพฺพ+ สุ คติมฺหิ ในการไป + ณี) (ตัสสีลสาธนะ) (วุทธิ,แปลงเป็น อาว)
อ.อันไหลออก ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของสิ่งนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺสาวี. (มีการจะไหลออกเป็นปกติ)

วิ. อายติ ปสฺสวิตุํ สีลมสฺสาติ ปสฺสาวิ. (ปปุพฺพ+ สุ คติมฺหิ ในการไป +ฒิณฺ)(ตัสสีลสาธนะ)(วุทธิ,แปลงเป็น อาว)
อ.อันไหลออก ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของสิ่งนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺสาวิ. (มีการจะไหลออกเป็นปกติ)

วิ. อายติ ปฏฺฐานํ สีลมสฺสาติ ปฏฺฐายี. (ป+ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป+ณี) (แปลงเป็น อาย=อาการนฺตานฯ)
อ.การตั้งอยู่ ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของที่นั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏฺฐายี. (มีการจะตั้งอยู่เป็นปกติ)

วิ. อายติ ปฏฺฐานํ สีลมสฺสาติ ปฏฺฐายิ. (ปปุพฺพ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฒิณฺ) (ตัสสีลสาธนะ)
อ.การตั้งอยู่ ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของที่นั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏฺฐายิ. (มีการจะตั้งอยู่เป็นปกติ)

๖๔๘. กิริยายํ ณฺวุ–ต โว.

กิริยายํ ครั้นเมื่อประโยชน์ของกิริยา **คมฺมมานายํ** ถูกรู้อยู่, **ณฺวุต โว** อ.ณฺวุปัจจัย และ ตุปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ภวิสฺสติ** ในอนาคตกาล.

(เมื่อประโยชน์ของกิริยาถูกรู้อยู่ ลง ณฺวุ และตุปัจจัย ในอนาคตกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. กริสฺสํ วชตีติ การโก วชติ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ)
คิดว่า จะทำ จะไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการก. (ผู้จะทำ)

ทำตัวรูป กริสฺสํ วชตีติ **การโก**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กริสฺสํ วชติ ย่อมคิดว่า จะทำ จะไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺวุ ปัจจัยในอนาคตกาล	กรฺ + ณฺวุ	= กิริยายํ ณฺวุต โว.
ตั้ง ณฺวุ ปัจจัย ชื่อกิต	กรฺ + ณฺวุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง ณฺวุ ปัจจัยในอรรถกัตตา	กรฺ + ณฺวุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง ณฺวุ ปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	กรฺ + ณฺวุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	กรฺ + ~~ณฺ~~ วุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + วุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กฺ อ → อา รฺ + วุ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
แปลง วุ (ณฺวุปัจจัย) เป็น อก	กฺ อา รฺ + วุ → อก	= อนกา ยุณฺวูนํ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง การก เป็นนาม	การก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง การก ลง สิปฐมาวิภัตติ	การก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	การก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	การกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	การกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	การโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **การโก.** (ผู้จะทำ)

วิ. กริสฺสํ วชตีติ กตฺตา. (กร กรเณ ในการกระทำ + ตุ)(แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็น ต=กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมึ) คิดว่า จะทำ จะไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตฺตุ. (ผู้จะกระทำ) (แปลง อุ เป็น อา และลบสิ = สตฺถุปิตาทีนมาฯ)

วิ. ปจิสฺสํ วชตีติ ปาจโก. (ปจ ปาเก ในการหุง–ต้ม + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) คิดว่า จะหุง จะไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาจก. (ผู้จะหุง)

วิ. ภุญฺชิสฺสํ วชตีติ ภุญฺชโก. (ภุช ปาลนพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกิน + ณฺวุ) (กัตตุสาธนะ) คิดว่า จะกิน จะไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชก. (ผู้จะกิน)

วิ. ภุญฺชิสฺสํ วชตีติ โภตฺตา. (ภุช ปาลนพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกิน + ตุ) (กัตตุสาธนะ) คิดว่า จะกิน จะไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภตฺตุ. (ผู้จะกิน)

๖๔๙. กมฺมนิ โณ.

กมฺมนิ ครั้นเมื่ออุปปทคือกรรม **สติ** มีอยู่, **โณ** อ.ณปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **ภวิสฺสติ** ในอนาคตกาล.

(เมื่ออุปปทคือกรรมมีอยู่ ลง ณปัจจัยหลังจากธาตุ ในอนาคตกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. นครํ กริสฺสตีติ นครกาโร วชติ. (นครสทฺทูปปท + กร กรเณ ในการกระทำ + ณ) (กัตตุสาธนะ) จักสร้าง ซึ่งเมือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านครการ. (ผู้จะสร้างเมือง) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) (กิตันตสมาส)

ทำตัวรูป นครํ กริสฺสตีติ **นครกาโร**	ศัพท์เดิมคือ	= นคร + กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	นคร, กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	นคร, กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง นคร ลง อํทุติยาวิภัตติ	นคร + อํ, กรฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	นครฺ อ + อํ, กรฺ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นครฺ ~~อ~~ + อํ, กรฺ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	นครํ, กรฺ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ลง ณปัจจัยหลังจากธาตุในอนาคตกาล	นครํ, กรฺ + ณ	= กมฺมนิ โณ.
ตั้ง ณปัจจัย ชื่อกิต	นครํ, กรฺ + ณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ณปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	นครํ, กรฺ + ณ	= กตฺตริ กิตฺ.

ตั้ง ณปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	นครํ, กรฺ + ณ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	นครํ, กรฺ + ณฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	นครํ, กรฺ + ~~ณฺ~~ อ	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	นครํ, กฺ อ รฺ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	นครํ, กฺ อ → อา รฺ + อ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	นครํ, การ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
กริสฺสติ จักสร้าง นครํ ซึ่งเมือง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	นครํการ	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	นครํการ	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	นคร + ~~อํ~~, การ	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	นครการ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง นครการ เป็นนาม	นครการ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง นครการ ลง สิปฐมาวิภัตติ	นครการ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	นครการ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	นครการฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	นครการฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	นครกาโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **นครกาโร**. (ผู้จะสร้างเมือง)

วิ. สาลึ ลวิสฺสตีติ สาลิลาโว วชติ. (สาลิสทฺทูปปท + ลู เฉทเน ในการตัด–เกี่ยว + ณ) (กัตตุสาธนะ) จักเกี่ยว ซึ่งข้าวสาลี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาลิลาว. (ผู้จะเกี่ยวข้าวสาลี) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. ธญฺญํ วปิสฺสตีติ ธญฺญวาโป วชติ. (ธญฺญสทฺทูปปท + วป พีชสนฺตาเน ในการสืบต่อซึ่งพืช + ณ) (กัตตุสาธนะ) จักหว่าน ซึ่งข้าวเปลือก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธญฺญวาป. (ผู้จะหว่านข้าวเปลือก) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. โภคํ ททิสฺสตีติ โภคทาโย วชติ. (โภคสทฺทูปปท + ทา ทาเน ในการให้ + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) จักให้ ซึ่งโภคะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภคทาย. (ผู้จะให้โภคทรัพย์) (แปลง อา เป็น อาย = อาการนฺตานมาโย)

วิ. สินฺธุํ ปิวิสฺสตีติ สินฺธุปาโย วชติ. (สินฺธุสทฺทูปปท + ปา ปาเน ในการดื่ม + ณ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส) จักดื่ม ซึ่งน้ำทะเล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสินฺธุปาย. (ผู้จะดื่มน้ำทะเล)

๖๙๐. เสเส สฺสํ–นฺตุ–มาน'านา.

กมฺมนิ ครั้นเมื่ออุปบทคือกรรม **สติ** มีอยู่, **สฺสํนฺตุมานานา** อ.สฺสํ, นฺตุ, มาน และ อานปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท. **เสเส (อตฺเถ)** ในอรรถที่เหลือ **ภวิสฺสติ** ในอนาคตกาล.

(เมื่ออุปบทคือกรรมมีอยู่ ลง สฺสํ, นฺตุ, มาน และ อานปัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถที่เหลือ ในอนาคตกาล)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. – กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กริสฺสํ วชติ. (กร กรเณ ในการกระทำ + อิ + สฺสํ) (กัตตุสาธนะ)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากริสฺสํ. (ผู้จะทำ) (ลง สิวิภัตติ, ลบ สิวิภัตติ)
– กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กโรนฺโต วชติ. (กร กรเณ... + โอ + นฺตุ) (แปลงที่สุดของ นฺตุ เป็น อ = สิมฺหิ วา)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากโรนฺตุ. (ผู้จะทำ) (กัตตุสาธนะ)
– กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กุรุมาโน วชติ. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + มาน) (กัตตุสาธนะ)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุรุมาน. (ผู้จะทำ)
– กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กราโน วชติ. (กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อาน) (กัตตุสาธนะ)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากราน. (ผู้จะทำ).

วิ. โภชนํ ภุญฺชิสฺสตีติ ภุญฺชิสฺสํ, ภุญฺชนฺโต, ภุญฺชมาโน, ภุญฺชาโน วชติ. (ภุช พฺยวหรเณ...+ อ + สฺสํ,นฺตุ,มาน,อาน)
จักกิน ซึ่งโภชนะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุญฺชิสฺสํ, ภุญฺชนฺตุ, ภุญฺชมาน, ภุญฺชาน. (ผู้จะกิน) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ขาทนํ ขาทิสฺสตีติ ขาทิสฺสํ, ขาทนฺโต, ขาทมาโน, ขาทาโน วชติ. (ขาท ภกฺขเน... +อ+สฺสํ,นฺตุ,มาน,อาน)
จักกิน ซึ่งของควรเคี้ยว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขาทิสฺสํ, ขาทนฺตุ, ขาทมาน, ขาทาน. (ผู้จะกิน) (กัตตุสาธนะ)

วิ. มคฺคํ จริสฺสตีติ จริสฺสํ, จรนฺโต, จรมาโน, จราโน วชติ. (จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + สฺสํ,นฺตุ,มาน,อาน)
จักเที่ยวไป สู่หนทาง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจริสฺสํ, จรนฺตุ, จรมาน, จราน. (ผู้จะเที่ยวไป) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ภิกฺขํ ภิกฺขิสฺสตีติ ภิกฺขิสฺสํ, ภิกฺขนฺโต, ภิกฺขมาโน, ภิกฺขาโน วชติ. (ภิกฺข ยาจเน ในการขอ+อ+สฺสํ,นฺตุ,มาน,อาน)
จักขอ ซึ่งอาหาร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิกฺขิสฺสํ, ภิกฺขนฺตุ, ภิกฺขมาน, ภิกฺขาน. (ผู้จะขอ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กริสฺสํ, กริสฺสนฺโต วชติ. (กร กรเณ ในการกระทำ + อิ + สฺสนฺตุ) (กัตตุสาธนะ)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากริสฺสํ. (ผู้จะทำ) (เพราะสิวิภัตติ แปลง อุ เป็ อ = สิมฺหิ วา)

หมายเหตุ : เพราะวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ แปลง อุ เป็น อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.
เพราะวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ แปลง อุ เป็น อ = จศัพท์ใน นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.

กริสฺสนฺตุสทฺทปทมาลา (ผู้จะกระทำ)

วิภัตติ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา.	กริสฺสํ, กริสฺสนฺโต	กริสฺสนฺตา
ทุติยา.	กริสฺสนฺตํ	กริสฺสนฺเต
ตติยา.	กริสฺสตา, กริสฺสนฺเตน	กริสฺสนฺเตหิ
จตุตฺถี.	กริสฺสโต, กริสฺสนฺตสฺส	กริสฺสตํ, กริสฺสนฺตานํ
ปัญฺจมี.	กริสฺสตา	กริสฺสนฺเตหิ
ฉัฏฐี.	กริสฺสโต, กริสฺสนฺตสฺส	กริสฺสตํ, กริสฺสนฺตานํ
สัตตมี.	กริสฺสติ, กริสฺสนฺเต	กริสฺสนฺเตสุ

จบ อนาคตกาลิกปัจจยันตนัย

๗.๗ อุณาทิปัจจยันตนัย

คำว่า **"อุณาทิปจฺจยนฺตนย"** หมายถึง นัยแห่งปัจจัยมี ณุ เป็นต้นเป็นที่สุด มีปัจจัย มี ๔๔ ตัว คือ ณุ, ยุ, กฺต, มิ, มนฺ, ถ, ม, ล, ย, ยาณ, ลาณ, ณี, ฉ, ตฺย, ตฺยุ, ถุ, ตฺติม, ณิม, อานิ, ต, ตฺรณฺ, ณิตฺต, ตฺติ, ติ, ฒ, ฯ, ถ, ธ, ท, อิทฺท, ก, อิร, อล, อม, ตุ, ทุ, อีวร, อิ, อูร, นุ, อุสฺส, นุส, อิส และ การปัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามกิตก์ ทำหน้าที่เป็นบทนาม

๖๔๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.

วตฺตมานาตีเต กาเล ครั้นเมื่อปัจจุบันกาลและอดีตกาล **คมฺมมาเน** ถูกรู้อยู่, **ณฺวาทโย (ปจฺจยา)** อ.ปัจจัย ท. มี ณุปัจจัยเป็นต้น **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ธาตูหิ** จากธาตุ ท.

(เมื่อปัจจุบันกาลและอดีตกาล ถูกรู้อยู่ ลง ณุปัจจัยเป็นต้นหลังจากธาตุ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. อาทิศัพท์** : หมายเอา ยุ, กฺต และมิปัจจัยเป็นต้น.

วิ. อกาสิ กโรตีติ วา การุ, สิปฺปี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณุ) (กัตตุสาธนะ) (ลบ ณฺอนุพันธ์, วุทธิ)
ได้กระทำแล้ว หรือ ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการุ, ได้แก่ผู้มีศิลปะ. (นายช่าง)

วิ. อวายิ วายตีติ วา วายุ. (วา คติคนฺธเนสุ ในการไปและการเบียดเบียน + ณุ) (แปลง อา เป็น อาย=อาการนฺตานฯ)
ได้พัดไปแล้ว หรือ ย่อมพัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวายุ. (ลม) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อสฺสาทียตีติ สาทุ. (สท อสฺสาทเน ในความยินดี + ณุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกยินดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาทุ. (รสอันดี, รสหวาน)

วิ. สาธียติ อเนน หิตนฺติ สาธุ. (สาธ สํสิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ + ณุ) (กรณสาธนะ)
อ.ประโยชน์เกื้อกูล ย่อมถูกให้สำเร็จ ด้วยคนดีนี้ เพราะเหตุนั้น (อ.คนดีนี้) ชื่อว่าสาธุ. (คนดี)

วิ. อตฺตนิ ปรํ พนฺธตีติ พนฺธุ. (พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมผูกไว้ ซึ่งบุคคลอื่น ในตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพนฺธุ. (พวกพ้อง, ญาติ)

วิ. จกฺขตีติ จกฺขุ. (จกฺข วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมบอก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจกฺขุ. (ตา)

วิ. เอนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ สตฺตา เอเตนาติ อายุ. (อิ คติมฺหิ ในการไป + ณุ) (กรณสาธนะ) (วุทธิ, แปลงเป็น อาย)
อ.สัตว์ ท. ย่อมเป็นไป ด้วยอายุนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอายุ. (อายุเป็นเครื่องเป็นไป, ชีวิต)

ทำตัวรูป เอนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ เอเตนาติ **อายุ** ศัพท์เดิมคือ = อิ คติมฺหิ ในการไป

ตั้ง อิ ชื่อธาตุ	อิ	= ภูวาทโย ธาตโว.

สตฺตา อ.สัตว์ ท. เอนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ ย่อมเป็นไป อเนน ด้วยอายุนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ณุ ปัจจัย	อิ + ณุ	= กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
ตั้ง ณุปัจจัย ชื่อว่ากิต	อิ + ณุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ณุปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	อิ + ณุ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อุ	อิ + ณฺ อุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	อิ + ~~ณฺ~~ อุ	= การิตานํ โณ โลปํ.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	อิ → เอ + อุ	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะการิตปัจจัย แปลง เอ เป็น อาย	เอ → อาย + อุ	= เต อาวายา การิเต.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	อายฺ อ + อุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อายฺ ~~อ~~ + อุ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อายุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อายุ เป็น นาม	อายุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อายุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อายุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	อายุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อายุ.** (อายุเป็นเครื่องเป็นไป, ชีวิต)

วิ. ทรียตีติ ทารุ, กฏฺฐํ. (ทร วิทารเณ ในการผ่า–ทำลาย + ณุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกผ่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทารุ, ได้แก่ฟืน. (ฟืน)

วิ. สโนตีติ สานุ, ปพฺพเตกเทโส. (สนุ ทาเน ในการให้ + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสานุ, ได้แก่ส่วนหนึ่งของภูเขา. (ไหล่เขา)

วิ. ชนียตีติ ชานุ, ชงฺฆาสนฺธิ. (ชน ชนเน ในการเกิด + ณุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกให้เกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชานุ, ได้แก่ที่ต่อแห่งแข้ง. (หัวเข่า)

วิ. จรียตีติ จารุ, ทสฺสนีโย. (จร จรเณ ในการเที่ยวไป + ณุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมยังความยินดีให้เป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจารุ, ได้แก่วัตถุอันสวยงามน่าดู. (สวยงาม)

วิ. รหียตีติ ราหุ, อสุรินฺโท. (รห จาเค ในการสละ + ณุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกสละ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าราหุ, ได้แก่อสุรินทราหู. (ราหู).

วิ. จนฺทํ คเหตฺวา รหติ จชตีติ ราหุ, อสุรินฺโท. (รห จาเค ในการสละ + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
จับแล้ว ซึ่งพระจันทร์ ย่อมปล่อย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าราหุ. (ราหูผู้อมจันทร์)

วิ. ตรตีติ ตาลุ. (ตร ตรเณ ในการข้าม + ณุ) (กัตตุสาธนะ) แปลง ร เป็น ล = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)
ย่อมข้าม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาลุ. (เพดาน)

วิ. มรนฺติ สตฺตา เอตฺถาติ มรุ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ณุ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.สัตว์ ท. ย่อมตาย ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรุ. (ที่เป็นที่ตาย, ทะเลทราย)

วิ. รูปกาเยน สเหว มรตีติ มรุ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตาย พร้อมกับรูปกายนั่นเทียว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามรุ. (เทวดา)

วิ. ตรนฺติ นิรยํ โรปกา อเนนาติ ตรุ. (ตร ตรเณ ในการข้ามไป + ณุ) (กรณสาธนะ)
อ.ผู้ปลูก ท. ย่อมข้าม ซึ่งนรก ด้วยต้นไม้นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตรุ. (ต้นไม้)

วิ. สํสารทุกฺขํ ตโนตีติ ตนุ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมแผ่ไป สู่ทุกข์ในสงสาร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตนุ. (ร่างกาย)

วิ. ธนติ สทฺทํ กโรตีติ ธนุ. (ธน สทฺเท ในการทำเสียง + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ ซึ่งเสียง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธนุ. (ธนู)

วิ. โอทนาทีสุ วณฺณวิเสสํ หนตีติ หนุ. (หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมทำลาย ซึ่งความพิเศษแห่งสี ในอาหาร ท.มีข้าวสุกเป็นต้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหนุ. (คาง)

วิ. สตฺตานํ หิตาหิตํ มญฺญตีติ มนุ. (มน ญาเณ ในการรู้ + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ของสัตว์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามนุ. (พระเจ้ามนู)

วิ. อสนฺติ ปวตฺตนฺติ สตฺตา เอเตหีติ อสุ. (อสุ เขปเน ในการทิ้ง + ณุ) (กรณสาธนะ)
อ.สัตว์ ท. ย่อมเป็นไป ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอสุ. (ชีวิตเป็นเครื่องดำเนินไป, ชีวิต)

วิ. สุขํ วสนฺติ อเนนาติ วสุ. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ณุ) (กรณสาธนะ)
อ.สัตว์ ท. ย่อมอยู่ สบาย ด้วยทรัพย์นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวสุ. (ทรัพย์เป็นเครื่องอยู่สบาย, ทรัพย์)

วิ. ปฏุติ พฺยตฺตภาวํ คจฺฉตีติ ปฏุ. (ปฏ คมเน ในการไป–ถึง + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถึง ซึ่งความปรากฏชัด(ความเป็นแห่งผู้ฉลาด) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏุ. (คนฉลาด)

วิ. สิสฺเสสุ สิเนหํ ครติ สิญฺจตีติ ครุ, อาจริโย. (คร เสจเน ในการรด + ณุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรด ซึ่งความรัก ในศิษย์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าครุ, ได้แก่อาจารย์. (ครู)

วิ. จนฺเทติ อตฺตโน สีตคุณสมฺปตฺติยา โมเทติ สุขํ อุปฺปาเทตีติ จนฺทนํ. (จทิ หิลาทเน ในความยินดี+ยุ) (กัตตุ–)
ย่อมให้ยินดี ย่อมยังความสุขให้เกิดขึ้น ด้วยความถึงพร้อมแห่งคุณคือความเย็น ของตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจนฺทน. (ไม้จันทน์)

วิ. ภวติ เอตฺถาติ ภุวนํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ยุ) (อธิกรณสาธนะ) (แปลง ยุ เป็น อน = อนกาฯ)
ย่อมมี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภุวน. (โลก, แผ่นดิน) (แปลง อู เป็น อุว = ฌลานมิยุวา สเร วา)

วิ. ติมิรํ กิรติ อปเนตีติ กิรโณ. (กิร วิกฺเขเป ในการเรี่ยราย + ยุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำออก ซึ่งความมืด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากิรณ. (รัศมี, แสง)

วิ. วิเสเสน จกฺขตีติ วิจกฺขโณ. (วิปุพฺพ + จกฺข วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ยุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมบอก โดยพิเศษ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิจกฺขณ. (บัณฑิต)

วิ. กมฺปนํ กโรตีติ กรุณา. (กร กรเณ ในการกระทำ + ยุ + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมทำ ซึ่งความหวั่นไหว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรุณา. (ธรรมชาติผู้ทำความหวั่นไหว, กรุณา)

ทำตัวรูป กมฺปนํ กโรตีติ **กรุณา**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ ย่อมกระทำ กมฺปนํ ซึ่งความหวั่นไหว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยุปัจจัย	กรฺ + ยุ	= กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
ตั้ง ยุปัจจัย ชื่อว่ากิต	กรฺ + ยุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ยุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กรฺ + ยุ	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ยุ เป็น อน	กรฺ + ยุ → อน	= อนกา ยุณฺวูนํ.
แปลง น ของ อน เป็น ณ	กรฺ + อ น → ณ	= รหาทิโต ณ.
แปลง อ เป็น อุ	กรฺ + อ → อุ ณ	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อุ	กรุณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	กรุณ + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	กรุณฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กรุณฺ ~~ฮ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อา	กรุณา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กรุณา เป็น นาม	กรุณา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง กรุณา ลง สิปฐมาวิภัตติ	กรุณา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	กรุณา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กรุณา.** (ธรรมชาติผู้ทำความหวั่นไหว, กรุณา)

วิ. อภวิ ภวตีติ วา ภูตํ, ยกฺขาทิ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + กฺต) (กัตตุสาธนะ)
ได้เป็นแล้ว หรือย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูต, ได้แก่ยักษ์เป็นต้น. (ภูตผีปีสาจ) (ลบ กฺอนุพันธ์ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. วายตีติ วาโต. (วา คติพนฺธคนฺเธสุ ในการไป การผูกและการเบียดเบียน + กฺต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมพัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาต. (ลม)

วิ. ตายตีติ ตาโต. (ตา ปาลเน ในการรักษา + กฺต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตาต. (พ่อ)

วิ. ภวนฺติ เอตฺถาติ ภูมิ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + มิ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.สัตว์ ท. ย่อมเป็นอยู่ บนแผ่นดินนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูมิ. (แผ่นดิน)

วิ. เนตีติ เนมิ. (นี นเย ในการนำไป + มิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเนมิ. (กงล้อ)

๖๙๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.

มนฺ อ.มนฺปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ขฺยาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ขีธาตุเป็นต้น, **ม** อ.มอักษร **โต** แปลงเป็น ต **โหติ** ย่อมเป็น **จ** ด้วย **วา** โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

(หลังจากธาตุมี ขีธาตุเป็นต้น ลง มนฺปัจจัย และแปลง ม เป็น ต โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี)

สูตรนี้มี ๖ บท. เป็น **ปัจจยวิธิ** และ**อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ อย่างในสูตรนี้.

วิ. ขียนฺติ เอตฺถ อุปทฺทวุปสคฺคาทโยติ เขโม. (ขี ขเย ในความสิ้นไป + มนฺ) (อธิกรณสาธนะ)(ลบ นฺ=กฺวจิ ธาตุฯ)
อ.สภาพอันไม่ดี ท.มีอุปัททวะและอุปสรรคเป็นต้น ย่อมสิ้นไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเขม. (ที่เป็นที่อันเกษม)

ทำตัวรูป ขียนฺติ เอตฺถ อุปทฺทวุปสคฺคาทโยติ **เขโม** ศัพท์เดิมคือ = ขี ขเย ในความสิ้นไป

ตั้ง ขี ชื่อธาตุ ขี = ภูวาทโย ธาตโว.

อุปทฺทวุปสคฺคาทโย อ.สภาพอันไม่ดี ท. มี อุปัทวะและอุปสรรค เป็นต้น ขียนฺติ ย่อมสิ้นไป เอตฺถ (ฐาเน) ในที่นี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากขีธาตุ ลง มนฺ ปัจจัย	ขี + มนฺ	= ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
ตั้ง มนฺปัจจัย ชื่อว่ากิต	ขี + มนฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ นฺ อนุพันธ์	ขี + ม ~~นฺ~~	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อี	ขฺ อี + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมนฺปัจจัย วุทธิ อี เป็น เอ	ขฺ อี → เอ + ม	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เขม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เขม เป็น นาม	เขม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เขม ลง สิปฐมาวิภัตติ	เขม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	เขม + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	เขมฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	เขมฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	เขโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **เขโม.** (ที่เป็นที่อันเกษม, พระนิพพาน)

วิ. ภายนฺติ เอตสฺมาติ ภีโม. (ภี ภเย ในความกลัว + มนฺ) (อปาทานสาธนะ) (ลบ นฺอนุพันธ์ = กฺวจิ ธาตุฯ) อ.ชน ท. ย่อมกลัว จากอารมณ์อันน่ากลัวนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภีม. (อารมณ์อันเป็นแดนกลัว)

วิ. สวตีติ โสโม. (สุ อภิสเว ในการไหลออก + มนฺ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อญฺเญสุ จ) ย่อมไหลออก (ซึ่งรัศมี) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโสม. (พระจันทร์)

ทำตัวรูป สวตีติ **โสโม** ศัพท์เดิมคือ = สุ อภิสเว ในการไหลออก

ตั้ง สุ ชื่อธาตุ สุ = ภูวาทโย ธาตโว.

สวติ ย่อมไหลออก (ซึ่งรัศมี) อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง มนฺ ปัจจัย	สุ + มนฺ	= ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
ตั้ง มนฺปัจจัย ชื่อว่ากิต	สุ + มนฺ	= อญฺเญ กิตฺ.

มนฺปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สุ + มนฺ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ นฺ อนุพันธ์	สุ + ม ~~นฺ~~	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ อุ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะมนฺปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	สฺ อุ → โอ + ม	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โสม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โสม เป็น นาม	โสม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โสม ลง สิปฐมาวิภัตติ	โสม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โสม + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	โสมฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โสมฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โสโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โสโม**. (พระจันทร์)

วิ. รวติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ โรโม. (รุ คติมฺหิ ในการไป + มนฺ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อญฺเญสุ จ) ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรม. (ขน)

วิ. หูยตีติ โหโม. (หุ ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ ในการให้ การกินและการบวงสรวง + มนฺ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกบูชา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโหม. (ยัญที่ถูกบูชา, ยัญ) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อญฺเญสุ จ)

วิ. วาติ จารุวเสน ปวตฺตตีติ วาโม. (วา คติคนฺธเนสุ ในการไปและการเบียดเบียน + มนฺ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเป็นไป โดยอำนาจแห่งความงาม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาม. (ความงาม)

วิ. ธุนาตีติ ธูโม. (ธู กมฺปเน ในการหวั่นไหว + มนฺ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมไหว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธูม. (ควันไฟ)

วิ. หิโนตีติ เหโม. (หิ คติมฺหิ ในการไป + มนฺ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ = อญฺเญสุ จ) ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเหม. (ทอง)

วิ. ลูยตีติ โลโม. (ลู เฉทเน ในการตัด + มนฺ) (กัมมสาธนะ) (วุทธิ อู เป็น โอ = อญฺเญสุ จ) ย่อมถูกตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโลม. (ขน)

วิ. ปีณนํ เปโม. (ปี ตปฺปเน ในความอิ่ม + มนฺ) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ อี เป็น เอ = อญฺเญสุ จ) อ.ความอิ่มเอิบ ชื่อว่าเปม. (ความรัก)

วิ. สุขทุกฺขํ อทตีติ ภกฺขตีติ อตฺตา. (อท ภกฺขเณ ในการกิน + มนฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกิน ซึ่งสุขและทุกข์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺต. (ตน) (แปลง ม เป็น ต=ขฺยาทีหิฯ, แปลง ท เป็น ต = โต ทสฺส)

วิ. สุขทุกฺขํ อทตีติ ภกฺขตีติ อาตุมา. (อท ภกฺขเณ ในการกิน + มนฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกิน ซึ่งสุขและทุกข์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาตุม. (ตน)

วิ. ชาติชรามรณาทีหิ อทียตีติ ภกฺขียตีติ อตฺตา, อาตุมา. (กัมมสาธนะ)
อันทุกข์ ท.มี ชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น ย่อมกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺต, อาตุม. (ถูกทุกข์มีชาติเป็นต้นกิน)

ทำตัวรูป สุขทุกฺขํ อทติ ภกฺขตีติ **อตฺตา**	ศัพท์เดิมคือ	= อท ภกฺขเน ในการกิน
ตั้ง อท ชื่อธาตุ	อท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อทติ ภกฺขติ ย่อมกิน สุขทุกฺขํ ซึ่งความสุขและความทุกข์ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง มนฺ ปัจจัย	อทฺ + มนฺ	= ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
ตั้ง มนฺปัจจัย ชื่อว่ากิต	อทฺ + มนฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
มนฺปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อทฺ + มนฺ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ นฺ อนุพันธ์	อทฺ + ม ~~นฺ~~	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง ม เป็น ต	อทฺ + ม → ต	= ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
แปลง ทฺ เป็น ตฺ	อ ทฺ → ตฺ + ต	= โต ทสฺส. (จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)
ตั้ง อตฺต เป็น นาม	อตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	อตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจาก อตฺตศัพท์ แปลง สิ เป็น อา	อตฺต + สิ → อา	= สฺยา จ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	อตฺตฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อตฺตฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อา	อตฺตา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺตา**. (ผู้เสวยความสุขและความทุกข์, ตน)

ทำตัวรูป ชาติชรามรณาทีหิ อทียติ ภกฺขียตีติ **อาตุมา**	ศัพท์เดิมคือ	= อท ภกฺขเน ในการกิน
ตั้ง อท ชื่อธาตุ	อท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ชาติชรามณาทีหิ อัพทุกข์ ท.มี ชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น อทียติ ภกฺขียติ ย่อมกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง มนฺ ปัจจัย	อทฺ + มนฺ	= ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
ตั้ง มนฺปัจจัย ชื่อว่ากิต	อทฺ + มนฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ นฺ อนุพันธ์	อทฺ + ม ~~นฺ~~	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ทีฆะ อ เป็น อา และลง อุอาคม	อ → อา ทฺ –อุ + ม	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง ทฺ เป็น ตฺ	อา ทฺ → ตฺ –อุ + ม	= โต ทสฺส. (จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อุ	อาตุม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง อาตุม เป็น นาม	อาตุม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อาตุม ลง สิปฐมาวิภัตติ	อาตุม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจาก อาตุมศัพท์ แปลง สิ เป็น อา	อาตุม + สิ → อา	= สฺยา จ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	อาตุมฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อาตุมฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	อาตุมา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อาตุมา**. (ผู้ถูกความทุกข์มีชาติเป็นต้นกิน, ตน)

วิ. ยาติ คจฺฉตีติ ยาโม. (ยา ปาปเณ ในการถึง + มนฺ) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายาม. (ยาม, เวลากลางคืนแบ่งออกเป็น ๓ ช่วง ๆ ละ ๔ ชั่วโมง เรียกว่ายาม)

ทำตัวรูป ยาติ คจฺฉตีติ **ยาโม**	ศัพท์เดิมคือ	= ยา ปาปเณ ในการถึง
ตั้ง ยา ชื่อธาตุ	ยา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ยาติ คจฺฉติ ย่อมไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง มนฺ ปัจจัย	ยา + มนฺ	= ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
ตั้ง มนฺปัจจัย ชื่อว่ากิต	ยา + มนฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
มนฺปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ยา + มนฺ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ นฺ อนุพันธ์	ยา + ม ~~นฺ~~	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง ยาม เป็น นาม	ยาม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ยาม ลง สิปฐมาวิภัตติ	ยาม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ยาม + สิ → โอ	= โส.

แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	ยามฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ยามฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ยาโม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ยาโม.** (ยาม, ช่วงเวลากลางคืน)

๖๔๓. สมาทีหิ ถ–มา.

ถมา อ.ถปัจจัยและมปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สมาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี สมธาตุเป็นต้น **วา** บ้าง.

(หลังจากธาตุมี สมธาตุเป็นต้น ลง ถปัจจัยและ มปัจจัย บ้าง)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. กิเลสे สเมตีติ สมโถ, สมาธิ. (สม อุปสเม ในความสงบ + ถ) (กัตตุสาธนะ)

ยังกิเลส ท. ย่อมให้สงบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมถ, ได้แก่สมาธิ. (สมาธิที่ยังกิเลสให้สงบ, สมถะ)

ทำตัวรูป กิเลเส สเมตีติ **สมโถ**	ศัพท์เดิมคือ	= สม อุปสเม ในความสงบ
ตั้ง สม ชื่อธาตุ	สม	= ภูวาทโย ธาตโว.
กิเลเส ยังกิเลส ท. สเมติ ย่อมให้สงบ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ถปัจจัย	สม + ถ	= สมาทีหิ ถมา.
ตั้ง ถปัจจัย ชื่อว่ากิต	สม + ถ	= อญฺเญ กิตฺ.
ถปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สม + ถ	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง สมถ เป็น นาม	สมถ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สมถ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมถ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สมถ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อ	สมถฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สมถฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สมโถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมโถ.** (สมถะ, สมาธิ)

วิ.　ทมนํ　ทมโถ.　(ทม ทมเน ในการฝึก + ถ) (ภาวสาธนะ)

อ.การฝึก ชื่อว่าทมถ. (การฝึก)　(จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ　　จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ)

วิ.　ทรณํ　ทรโถ,　ปริทาโห.　(ทร　ทาเห ในความเร่าร้อน + ถ) (ภาวสาธนะ)

อ.ความเร่าร้อน ชื่อว่าทรถ, ได้แก่ความเร่าร้อน. (ความเร่าร้อน)

วิ.　รหียตีติ　รโถ.　(รห　อุปาทาเน ในการถือเอา + ถ) (กัมมสาธนะ) (ลบ ห ที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ)

ย่อมถูกถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารถ. (รถที่ถูกจับจอง, รถ)

ทำตัวรูป รหียตีติ **รโถ**	ศัพท์เดิมคือ	= รห　อุปาทาเน ในการถือเอา
ตั้ง รห ชื่อธาตุ	รห	= ภูวาทโย ธาตโว.
รหียติ ย่อมถูกถือเอา　อิติ　อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ถปัจจัย	รห + ถ	= สมาทีหิ ถมา.
ตั้ง ถปัจจัย ชื่อว่ากิต	รห + ถ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ ห ของ รหธาตุ	ร ~~ห~~ + ถ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง รถ เป็น นาม	รถ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง รถ ลง สิปฐมาวิภัตติ	รถ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	รถ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อ	รถฺ　อ +　โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รถฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ โอ	รโถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น　**รโถ**. (รถที่ถูกจับจอง, รถ)

วิ.　สปนํ　สปโถ.　(สป　อกฺโกเส ในการด่า + ถ) (ภาวสาธนะ)

อ.การด่า ชื่อว่าสปถ. (การด่า, การสาป, การแช่ง)

วิ.　อาวสนฺติ　เอตสฺมินฺติ　อาวสโถ.　(อาปุพฺพ +　วส　นิวาเส ในการอยู่ + ถ) (อธิกรณสาธนะ)

ย่อมมาอยู่ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอาวสถ. (ที่เป็นที่อยู่, โรง, เรือน)

วิ.　ยวนํ　ยูโถ.　(ยุ　มิสฺสเน ในการผสมกัน + ถ) (ภาวสาธนะ) (ทีฆะ = กฺวจิ ธาตุฯ)

อ.การปะปนกัน ชื่อว่ายูถ. (ฝูงสัตว์)

วิ. ทวติ วฑฺฒตีติ ทุโม. (ทุ คติวุฑฺฒิมฺหิ ในการไปและความเจริญ + ม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเจริญขึ้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทุม. (ต้นไม้)

วิ. หิโนตีติ หิโม, อุสฺสาโว. (หิ คติมฺหิ ในการไป + ม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหิม, ได้แก่น้ำค้าง. (น้ำค้าง)

วิ. สียตีติ สีมา. (สิ พนฺธเน ในการผูก + ม + อา) (กัมมสาธนะ) (ทีฆะ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมถูกผูก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสีมา. (สิ่งที่ถูกผูก, ขอบเขต, สีมา)

ทำตัวรูป สียตีติ **สีมา**	ศัพท์เดิมคือ	= สิ พนฺธเน ในการผูก
ตั้ง สิ ชื่อธาตุ	สิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
สียติ ย่อมถูกผูก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง มปัจจัย	สิ + ม	= สมาทีหิ ถมา.
ตั้ง มปัจจัย ชื่อว่ากิต	สิ + ม	= อญฺเญ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อิ	สฺ อิ + ม	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ทีฆะ อิ เป็น อี	สฺ อิ → อี + ม	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อี	สีม	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	สีม + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	สีมฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สีมฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	สีมา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สีมา เป็น นาม	สีมา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สีมา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สีมา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สีมา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สีมา.** (สิ่งที่ถูกผูก, ขอบเขต, สีมา)

วิ. ทียเต อวขณฺฑียเตติ ทาโม. (ทา อวขณฺฑเน ในการตัดเป็นท่อน + ม) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกตัดให้เป็นท่อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาม. (พวงดอกไม้)

วิ. ปเรสํ จิตฺตํ คณฺหิตํ สมตฺเถตีติ สาโม. (สา สามตฺเถ ในความสามารถ + ม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถ เพื่ออันยึด ซึ่งจิต ของบุคคล ท.เหล่าอื่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาม. (พระสามโพธิสัตว์,สีทอง,สีเหลือง)

วิ. ติฏฺฐนฺติ เอเตนาติ ถาโม. (ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ม) (กรณสาธนะ)
ย่อมยืนอยู่ ด้วยกำลังนั่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าถาม. (กำลัง) (แปลง ฐ เป็น ถ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. ภสฺสียติ ภสฺมีกรียตีติ ภสฺมา. (ภส ภสฺมีกรเณ ในการทำให้เป็นขี้เถ้า + ม) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกระทำให้เป็นขี้เถ้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภสฺม. (ขี้เถ้า) (แปลง สิ เป็น อา = สฺยา จ)

วิ. พฺรหฺติ วุทฺธึ คจฺฉตีติ พฺรหฺมา. (พห วุทฺธิมฺหิ ในความเจริญ + ม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถึง ซึ่งความเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพฺรหฺม. (พรหม) (แปลง พ เป็น พฺร = "พฺรหฺม"นิปาตนะ)

วิ. อุสติ ทหตีติ อุสฺมา. (อุสฺ ทาเห ในความร้อน + ม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมร้อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุสฺม. (ไอน้ำ)

ทำตัวรูป พฺรหฺติ วุทฺธึ คจฺฉตีติ **พฺรหฺมา**	ศัพท์เดิมคือ	= พห วุทฺธิมฺหิ ในความเจริญ
ตั้ง พห ชื่อธาตุ	พห	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	พหฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
พฺรหฺติ คจฺฉติ ย่อมถึง วุทฺธึ ซึ่งความเจริญ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง มปัจจัย	พหฺ + ม	= สมาทีหิ ถมา.
ตั้ง มปัจจัย ชื่อว่ากิต	พหฺ + ม	= อญฺเญ กิตฺ.
มปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	พหฺ + ม	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง พ เป็น พฺร	พ → พฺร หฺ + ม	= นิปาตนะว่า "พฺรหฺม"ในสูตร ...
ตั้ง พฺรหฺม เป็น นาม	พฺรหฺม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง พฺรหฺม ลง สิปฐมาวิภัตติ	พฺรหฺม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจาก พฺรหฺมศัพท์ แปลง สิ เป็น อา	พฺรหฺม + สิ → อา	= สฺยา จ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	พฺรหฺมฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	พฺรหฺมฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	พฺรหฺมา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **พฺรหฺมา**. (ผู้ถึงความเจริญ, พรหม)

ทำตัวรูป อุสติ ทหตีติ **อุสฺมา**	ศัพท์เดิมคือ	= อุสฺ ทาเห ในความร้อน
ตั้ง อุสุ ชื่อธาตุ	อุสุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อุสฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อุสติ ทหติ ย่อมร้อน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง มปัจจัย	อุสฺ + ม	= สมาทีหิ ถมา.
ตั้ง มปัจจัย ชื่อว่ากิต	อุสฺ + ม	= อญฺเญ กิตฺ.
มปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อุสฺ + ม	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง อุสฺม เป็น นาม	อุสฺม	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อุสฺม ลง สิปฐมาวิภัตติ	อุสฺม + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจาก อุสฺมศัพท์ แปลง สิ เป็น อา	อุสฺม + สิ ➝ อา	= สฺยา จ.
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อ	อุสฺมฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อุสฺมฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	อุสฺมา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อุสฺมา**. (ไอน้ำ)

หมายเหตุ :– เฉพาะธาตุที่ลง ถปัจจัย ด้วยสูตรว่า “สมาทีหิ ถมา”นี้ทุกตัวที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป (อเนก–สรธาตุ) ไม่ต้องลบสระที่สุดธาตุ เพราะ กฺวจิศัพท์ที่ตามมาในสูตรว่า “ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส” ห้ามไว้.

๖๕๙. มสฺสฺส สฺสฺส จฺฉร–จฺเฉรา.

จฺฉร–จฺเฉรา อ.การแปลงเป็น จฺฉร และ จฺเฉร ท. **สฺสฺส** แห่ง สฺ **มสฺสฺส** ของ มสฺธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี.

(แปลง สฺ ของ มสฺธาตุ เป็น จฺฉร และ จฺเฉร)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. มจฺฉรตีติ มจฺฉโร, มจฺเฉโร. (มสฺ มจฺเฉร ในความตระหนี่ + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตระหนี่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามจฺฉร, มจฺเฉร. (ผู้ตระหนี่)

ทำตัวรูป มจฺฉรตีติ **มจฺเฉโร**	ศัพท์เดิมคือ	= มสฺ มจฺเฉร ในความตระหนี่
ตั้ง มสฺ ชื่อธาตุ	มสฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มสฺ ~~อฺ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มจฺฉรติ ย่อมตระหนี่ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	มสฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.

ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อว่ากิต	มสฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มสฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ กฺวิ ปัจจัย	มสฺ + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
แปลง สฺ ที่สุดของมสฺธาตุ เป็น จฺเฉร	ม สฺ → จฺเฉร	= มสฺสฺส สฺสฺส จฺฉรจฺเฉรา.
ตั้ง มจฺเฉร เป็น นาม	มจฺเฉร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มจฺเฉร ลง สิปฐมาวิภัตติ	มจฺเฉร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มจฺเฉร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	มจฺเฉรฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มจฺเฉรฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มจฺเฉโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มจฺเฉโร**. (ผู้ตระหนี่)

๖๕๕. อา–ปุพฺพ–จรสฺส จ.

จฺฉร–จฺเฉรา อ.การแปลงเป็น จฺฉร และ จฺเฉร ท. **อาปุพฺพจรสฺส** แห่ง จรธาตุอันมี อา เป็นบทหน้า **โหนฺติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(แปลง จรธาตุที่มี อา เป็นบทหน้า เป็น จฺฉร และ จฺเฉร)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือ แปลง จรธาตุที่มี อาอุปสัคเป็นบทหน้า เป็น จฺฉริย เช่น อจฺฉริยํ น่าอัศจรรย์ (อา + จร + กฺวิ).

วิ. ภุโส จรณํ อจฺฉริยํ, อจฺฉรํ, อจฺเฉรํ. (อาปุพฺพ+ จร จรเณ ในการเที่ยวไป +กฺวิ) (ภาวสาธนะ) (รัสสะ=รสฺสํ)
อ.ความเป็นไป โดยยิ่ง ชื่อว่าอจฺฉริย, อจฺฉร, อจฺเฉร. (ความน่าอัศจรรย์)

วิ. อจฺฉรํ ปหริตํ ยุตฺตนฺติปิ อจฺฉริยํ. (อจฺฉรา + อิย) (ตัทธิต) (ลง อิยปัจจัย = จศัพท์ใน ชาตาทีนมิมิยา จ)
อ.สิ่งอันควรแล้ว เพื่ออันดีด ซึ่งนิ้วมือ แม้เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอจฺฉริย. (ควรเพื่ออันดีดนิ้วมือ, วัตถุอันน่าแปลก)

ทำตัวรูป ภุโส จรณํ **อจฺฉริยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= อา + จร จรเณ ในการเที่ยวไป
ตั้ง จร ชื่อธาตุ	อา + จร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อา + จรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

จรณํ อ.ความเป็นไป ภุโส โดยยิ่ง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง กฺวิปัจจัย	อา + จรฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิปัจจัย ชื่อว่ากิต	อา + จรฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบ กฺวิ ปัจจัย	อา + จรฺ + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
แปลง จรฺธาตุ เป็น จฺฉริย	อา + จรฺ → จฺฉริย	= จศัพท์ใน อาปุพฺพจรสฺส จ.
เพราะพยัญชนะ รัสสะ อา เป็น อ	อา → อ + จฺฉริย	= รสฺสํ.
ตั้ง อจฺฉริย เป็น นาม	อจฺฉริย	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อจฺฉริย ลง สิปฐมาวิภัตติ	อจฺฉริย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	อจฺฉริย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	อจฺฉริยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อจฺฉริยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	อจฺฉริยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อจฺฉริยํ**. (ความน่าอัศจรรย์)

๖๙๖. อล–กล–สเลหิ ล–ยา.

ล–ยา อ.ลปัจจัยและ ยปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **อลกลสเลหิ** จาก อล, กล และสลธาตุ ท. (หลังจาก อล, กล และ สลธาตุ ลง ลปัจจัย และยปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร**.

วิ. อลติ สมตฺเถตีติ อลฺลํ, อลฺยํ. (อล ปริสมตฺติมฺหิ ในความสามารถเปียก + ล, ย) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเปียก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอลฺล, อลฺย. (วัตถุอันสด)

วิ. กลียนฺเต สงฺขฺยายนฺเต อเนนาติ กลฺลํ, กลฺยํ. (กล สงฺขฺยาเน ในการนับ + ล, ย) (กรณสาธนะ)
อ.วัน ท. ย่อมถูกนับ ด้วยเวลานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลฺล, กลฺย. (ย่ำรุ่ง, เวลาใกล้รุ่ง, เวลาเช้ามืด)

วิ. สลติ คจฺฉติ ปวิสตีติ สลฺลํ, สลฺยํ. (สล คติมฺหิ ในการไป + ล, ย) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเข้าไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสลฺล, สลฺย. (ลูกศร, หลาว)

ทำตัวรูป สลติ คจฺฉติ ปวิสตีติ **สลฺลํ**	ศัพท์เดิมคือ	= สล คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง สล ชื่อธาตุ	สล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สลติ คจฺฉติ ปวิสติ ย่อมเข้าไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ลปัจจัย	สลฺ + ล	= อลกลสเลหิ ลยา.
ตั้ง ลปัจจัย ชื่อว่ากิต	สลฺ + ล	= อณฺเณ กิตฺ.
ลปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สลฺ + ล	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง สลฺล เป็น นาม	สลฺล	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สลฺล ลง สิปฐมาวิภัตติ	สลฺล + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	สลฺล + สิ ➝ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ	สลฺลฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สลฺลฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อ	สลฺลํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สลฺลํ.** (ลูกศร)

ทำตัวรูป สลติ คจฺฉติ ปวิสตีติ **สลฺยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= สล คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง สล ชื่อธาตุ	สล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สลติ คจฺฉติ ปวิสติ ย่อมเข้าไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลังจากธาตุ ลง ยปัจจัย	สลฺ + ย	= อลกลสเลหิ ลยา.
ตั้ง ยปัจจัย ชื่อว่ากิต	สลฺ + ย	= อณฺเณ กิตฺ.
ยปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สลฺ + ย	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง สลฺย เป็น นาม	สลฺย	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สลฺย ลง สิปฐมาวิภัตติ	สลฺย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	สลฺย + สิ ➝ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	สลฺยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สลฺยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	สลฺยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สลฺยํ.** (ลูกศร)

๖๔๗. ยาณ–ลาณา.

ยาณ–ลาณา อ.ยาณปัจจัย และลาณปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **กลสเลหิ** จาก กล และสลธาตุ ท.

(หลังจาก กลธาตุ และสลธาตุ ลง ยาณปัจจัย และลาณปัจจัย)

สูตรนี้มีบทเดียว. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. กลิตพฺพํ สงฺขฺยาตพฺพนฺติ กลฺยาณํ. (กล สงฺขฺยาเน ในการนับ + ยาณ) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกนับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลฺยาณ. (งาม, บุญ)

ทำตัวรูป กลิตพฺพํ สงฺขฺยาตพฺพนฺติ **กลฺยาณํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กล สงฺขฺยาเน ในการนับ
ตั้ง กล ชื่อธาตุ	กล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กลิตพฺพํ สงฺขฺยาตพฺพํ พึงถูกนับ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ยาณปัจจัย	กลฺ + ยาณ	= ยาณลาณา.
ตั้ง ยาณปัจจัย ชื่อว่ากิต	กลฺ + ยาณ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง กลฺยาณ เป็น นาม	กลฺยาณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กลฺยาณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กลฺยาณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กลฺยาณ + สิ ➝ อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	กลฺยาณฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กลฺยาณฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อ	กลฺยาณํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กลฺยาณํ.** (งาม, บุญ)

วิ. คณโต ปฏิกฺกมิตฺวา สลนฺติ เอตฺถาติ ปฏิสลฺยาณํ. (ปติปุพฺพ + สล คติมฺหิ ในการไป + ยาณ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ชน ท. หลีกแล้ว จากหมู่ ย่อมเข้าไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิสลฺยาณ. (ที่เป็นที่หลีกเร้น)

วิ. กลติ ยถาสุขํ สพฺพิริยาปเถสูติ กลฺลาโณ. (กล สงฺขฺยาเน ในการนับ + ลาณ) (กัตตุสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมเป็นไป ตามสบาย ในอิริยาบถทั้งปวง ท. เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ากลฺลาณ. (ผู้สบาย)

วิ. คณโต ปฏิกฺกมิตฺวา สลตีติ ปฏิสลฺลาโณ. (ปติปุพฺพ + สล คติมฺหิ ในการไป + ลาณ) (กัตตุสาธนะ)
อ.บุคคลใด หลีกแล้ว จากหมู่ ย่อมเข้าไป เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปฏิสลฺลาณ. (ผู้หลีกเร้น)

วิ. นานารมฺมณโต ปฏิสํหริตฺวา สลตีติ ปฏิสลฺลาโณ. (ปติปุพฺพ + สล คติมฺหิ ในการไป + ลาณ) (กัตตุสาธนะ)
รวบรวมเฉพาะแล้ว จากอารมณ์ต่าง ๆ ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิสลฺลาณ. (ผู้หลีกเร้น)

วิ. นานารมฺมณโต ปฏิสํหริตฺวา ลยติ เอตฺถาติ ปฏิสลฺลยนํ. (ปติ+สํปุพฺพ+ ลี สิเลสเน ในการติด + ยุ)(อธิกรณะ)
รวบรวมเฉพาะแล้ว จากอารมณ์ต่าง ๆ ย่อมติด ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิสลฺลยน. (ที่เป็นที่หลีกเร้น)

วิ. นานารมฺมณโต ปฏิสํหริตฺวา ลยติ เอตฺถาติ ปฏิสลฺลาณํ. (ปติ+สํปุพฺพ+ ลี สิเลสเน ในการติด + ยุ) (อธิกรณะ)
รวบรวมเฉพาะแล้ว จากอารมณ์ต่าง ๆ ย่อมติด ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏิสลฺลาณ. (ที่เป็นที่หลีกเร้น)
(แปลง ยุ เป็น อน, แปลงนิคหิต เป็นลฺ, แปลง น เป็น ณ, วุทธิ อี เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อา = กฺวจิ ธาตุฯ)

๖๔๘. มถิสฺส ถสฺส โล จ.

โล อ.การแปลงเป็น ล **ถสฺส** แห่ง ถ **มถิสฺส** ของ มถธาตุ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(แปลง ถ ของ มถธาตุ เป็น ล)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** **จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ คือ ให้ลง ลปัจจัยด้วย.

วิ. มถติ วิโลฬตีติ มลฺโล, มลฺลโก. (มถ วิโลฬเน ในการกวน + ล) (ลง กปัจจัย =สพฺพโตศัพท์ใน สพฺพโต โก)
ย่อมกวน(ซึ่งกันและกัน) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามลฺล, มลฺลก. (นักมวยปล้ำ) (กัตตุสาธนะ)

ทำตัวรูป มถติ วิโลฬตีติ **มลฺโล**	ศัพท์เดิมคือ	= มถ วิโลฬเน ในการกวน
ตั้ง มถ ชื่อธาตุ	มถ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มถฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มถติ วิโลฬติ ย่อมกวน (ซึ่งกันและกัน) อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ลปัจจัย	มถฺ + ล	= จศัพท์ใน มถิสฺส ถสฺส โล จ.
ตั้ง ลปัจจัย ชื่อว่ากิต	มถฺ + ล	= อญฺเญ กิตฺ.
ลปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มถฺ + ล	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ถฺ ของ มถธาตุ เป็น ล	ม ถฺ → ลฺ + ล	= มถิสฺส ถสฺส โล จ.
ตั้ง มลฺล เป็น นาม	มลฺล	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง มลฺล ลง สิปฐมาวิภัตติ	มลฺล + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มลฺล + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ	มลฺล อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มลฺลฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มลฺโล	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มลฺโล.** (นักมวยปล้ำ)

๖๕๙. อวสฺสกาธมิเณสุ ณี จ.

ณี อ.ณีปัจจัยด้วย **กิจฺจา** อ.กิจจปัจจัย ท. **จ** ด้วย **โหนฺติ** ย่อมลง **อวสฺสกาธมิเณสุ** ในอรรถแน่แท้ และอรรถผู้ติดหนี้ ท.

(ลง ณีปัจจัย และกิจจปัจจัย ในอรรถแน่แท้ และอรรถผู้ติดหนี้)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนุกฑฺฒน** ดึงบทว่า "กิจฺจา" มาผูกไว้ในสูตรนี้.

วิ. กโรตีติ การี. (กร กรเณ ในการกระทำ + ณี) (ลบ ณฺอนุพันธ์, วุทธิ, ลบ สิวิภัตติ) (อวัสสกัตถกัตตุสาธนะ) จะกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการี. (ผู้จะทำอย่างแน่นอน)

เช่น อวสฺสํ เม กมฺมํ กาตุํ ยุตฺโตสีติ การี.

อ.ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันกระทำ ซึ่งการงาน ของเรา แน่แท้ ย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการี. (ผู้ควรเพื่ออันกระทำแน่แท้)

วิ. หรตีติ หารี. (หร หรเณ ในการนำไป + ณี) (อวัสสกัตถกัตตุสาธนะ) จะนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหารี. (ผู้จะนำไปอย่างแน่นอน)

เช่น หารีสิ เม ภารํ อวสฺสํ.

อ.ท่าน เป็นผู้นำไป ซึ่งภาระ ของเรา แน่แท้ ย่อมเป็น. (ผู้นำไปแน่แท้)

วิ. ททาตีติ ทายี. (ทา ทาเน ในการให้ + ณี) (อธมิณัตถกัตตุสาธนะ) จะให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายี. (ผู้ควรให้)

เช่น สตํ เม อิณํ ทาตุํ ยุตฺโตสีติ ทายี.

อ.ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันให้ ซึ่งหนี้ หนึ่งร้อย แก่ข้าพเจ้า ย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายี. (ผู้ควรใช้หนี้)

วิ. ธาเรตีติ ธารี. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + ณี) (อธมิณัตถกัตตุสาธนะ) ย่อมทรงไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธารี. (ผู้ควรทรงไว้)

เช่น ธารีสิ เม สหสฺสํ อิณํ. (ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + ณี)

อ.ท่าน เป็นผู้ควรทรงไว้ ซึ่งหนี้ หนึ่งพัน แก่เรา ย่อมเป็น. (ผู้ควรทรงหนี้ไว้)

ทำตัวรูป กโรตีติ **การี**	ศัพท์เดิมคือ	= กร กรเณ ในการกระทำ
ตั้ง กร ชื่อธาตุ	กร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กโรติ จะกระทำ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ณีปัจจัย	กรฺ + ณี	= อวสฺสกาธมิเณสุ ณี จ.
ตั้ง ณีปัจจัย ชื่อว่ากิต	กรฺ + ณี	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ณีปัจจัย เพียงดังการิตปัจจัย	กรฺ + ณี	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อี	กรฺ + ณฺ อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	กรฺ + ~~ณฺ~~ อี	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	กฺ อ รฺ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	กฺ อ → อา รฺ + อี	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	การี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง การี เป็น นาม	การี	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง การี ลง สิปฐมาวิภัตติ	การี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	การี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **การี.** (ผู้ควรเพื่ออันทำแน่แท้)

๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺปจฺจนฺเต.

ปพฺพชฺชาทโย (สทฺทา) อ.ศัพท์ ท. มี ปพฺพชฺช เป็นต้น **นิปฺปจฺจนฺเต** ย่อมถูกให้สำเร็จ **วชาทีหิ (ธาตูหิ)** ด้วยธาตุ ท. มี วชธาตุ เป็นต้น.

(หมู่ศัพท์มี ปพฺพชฺช เป็นต้น ย่อมถูกให้สำเร็จด้วยธาตุมี วชธาตุ เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๓ บท. **เป็นนิปาตนสูตร** สูตรที่เป็นเครื่องให้สำเร็จในอุณาทิปัจจยันตบท สูตรนี้มีหน้าที่มาก คล้ายกับมหาสูตร แต่ใช้เฉพาะในอุณาทิเท่านั้น ไม่กว้างเท่ามหาสูตร ๔ สูตรก่อน.

วิ. ปฐมเมว วชิตพฺพนฺติ ปพฺพชฺชา. (ปปุพฺพ + วช คติมฺหิ ในการไป + ณฺย + อา) (กัมมสาธนะ)
อันบุคคล พึงถึง ก่อนนั่นเทียว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปพฺพชฺชา. (พึงถูกถึงก่อน, บรรพชา)

ทำตัวรูป ปฐมเมว วชิตพฺพนฺติ **ปพฺพชฺชา**	ศัพท์เดิมคือ	= ป + วช คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง วช ชื่อธาตุ	ป + วช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ป + วชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วชิตพฺพํ อันบุคคล พึงถึง ปฐมเมว ก่อนนั่นเทียว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺย ปัจจัยในอรรถกรรม	ป + วชฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อว่ากิจจะ	ป + วชฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	ป + วชฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ป + วชฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
วฺ สทิสเทฺวภาวะ	ป + วฺ–วชฺ + ย	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
แปลง ชฺย เป็น ชฺช, วฺว เป็น พฺพ	ป + วฺว ➔ พฺพ, ชฺย ➔ ชฺช	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	ปพฺพชฺช + อา	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	ปพฺพชฺชฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปพฺพชฺชฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปพฺพชฺชา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปพฺพชฺชา เป็น นาม	ปพฺพชฺชา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปพฺพชฺชา ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปพฺพชฺชา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ปพฺพชฺชา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ปพฺพชฺชา**. (พึงถูกถึงก่อน, บรรพชา, บวชเป็นสามเณร)

วิ. อิญฺชนํ อิชฺชา. (อิญฺช กมฺปเน ในการหวั่นไหว + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การหวั่นไหว ชื่อว่าอิชฺชา. (การหวั่นไหว)

วิ. ยชนํ อิชฺชา. (ยช เทวปูชายํ ในการบูชาเทวดา–บวงสรวง + ณฺย + อา) (แปลง ย เป็น อิ = ยชสฺสาทิสฺสิ)
อ.การบูชา ชื่อว่าอิชฺชา. (การบูชา) (ภาวสาธนะ)

วิ. สมญฺชนํ สมชฺชา. (สํปุพฺพ + อญฺช พยตฺติคตีสุ ในความปรากฏและการไป + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.ความปรากฏด้วยดี ชื่อว่าสมชฺชา. (ความปรากฏด้วยดี) (แปลง ญฺชฺย เป็น ชฺช)

วิ.　สมชฺชนฺติ สงฺคจฺฉนฺติ อสฺสนฺติ สมชฺชา. (สํปุพฺพ + อช คติมฺหิ ในการไป + ณฺย + อา) (อธิกรณสาธนะ) ย่อมประชุมรวมกัน ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมชฺชา. (ที่เป็นที่ประชุมรวมกัน)

ทำตัวรูป สมญฺชนํ **สมชฺชา**	ศัพท์เดิมคือ	=สํ + อญฺช พฺยตฺติยํ ในความปรากฏ
ตั้ง อญฺช ชื่อธาตุ	สํ + อญฺช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + อญฺชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สมญฺชนํ อ.ความปรากฏด้วยดี อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺย ปัจจัยในอรรถภาวะ	สํ + อญฺชฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อว่ากิจจะ	สํ + อญฺชฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	สํ + อญฺชฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	สํ + อญฺชฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ญฺชฺย เป็น ชฺช	สํ + อ ญฺชฺ+ย → ชฺช	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
เพราะสระหลัง แปลง นิคหิต เป็น มฺ	ส ํ → มฺ + อ + ชฺช	= มทา สเร.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อ	สมชฺช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	สมชฺช + อา	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	สมชฺชฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สมชฺชฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	สมชฺชา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สมชฺชา เป็น นาม	สมชฺชา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สมชฺชา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมชฺชา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สมชฺชา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สมชฺชา**. (ความปรากฏด้วยดี)

วิ.　นิสีทนํ นิสชฺชา. (นิปุพฺพ + สท วิสรณคตฺยาวสาเนสุ ในการแผ่ไปและการสุดแห่งการไป + ณฺย + อา) อ.การนั่ง ชื่อว่านิสชฺชา. (การนั่ง)

วิ.　วิชานนํ วิชฺชา. (วิท ญาเณ ในการรู้ + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ) อ.ความรู้ ชื่อว่าวิชฺชา. (ความรู้)

วิ. วิทตีติ วิชฺชา. (วิท ญาเณ ในการรู้ + ณฺย + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิชฺชา. (ผู้รู้)

ทำตัวรูป วิชานนํ **วิชฺชา**	ศัพท์เดิมคือ	= วิท ญาเณ ในการรู้
ตั้ง วิท ชื่อธาตุ	วิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วิชานนํ อ.ความรู้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺย ปัจจัยในอรรถภาวะ	วิทฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.
ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อว่ากิจจะ	วิทฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	วิทฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	วิทฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ทฺย เป็น ชฺช	วิ ทฺ+ย → ชฺช	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	วิชฺช + อา	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	วิชฺชฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วิชฺชฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อา	วิชฺชา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วิชฺชา เป็น นาม	วิชฺชา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง วิชฺชา ลง สิปฐมาวิภัตติ	วิชฺชา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	วิชฺชา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **วิชฺชา**. (ความรู้, วิชา)

วิ. วิสฺสชฺชนํ วิสฺสชฺชา. (วิปุพฺพ + สช วิสฺสคฺเค ในการสละ + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การสละ ชื่อว่าวิสฺสชฺชา. (การสละ, การแก้)

วิ. นิปชฺชนํ นิปชฺชา. (นิปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การนอน ชื่อว่านิปชฺชา. (การนอน)

วิ. หนฺตพฺพนฺติ วชฺโฌ, วชฺฌา. (หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ณฺย) (กัมมสาธนะ)
พึงถูกฆ่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวชฺฌ, วชฺฌา. (พึงถูกฆ่า) (แปลง หน เป็น วธ = วโธ วาฯ, ธฺย เป็น ชฺฌ = วชาทีหิฯ)

วิ. สยนํ เสยฺยา. (สี สเย ในการนอน + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)

อ.การนอน ชื่อว่าเสยฺยา. (การนอน)

วิ. สยนฺติ เอตฺถาติ เสยฺยา. (สี สเย ในการนอน + ณฺย + อา) (อธิกรณสาธนะ)

ย่อมนอน ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเสยฺยา. (ที่เป็นที่นอน)

วิ. สมฺมา จิตฺตํ นิเธติ เอตายาติ สทฺธา. (สํปุพฺพ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อ + อา) (กรณสาธนะ)

ย่อมตั้งไว้ซึ่งจิต ด้วยดี ด้วยธรรมชาตินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสทฺธา. (ธรรมชาติเป็นเครื่องตั้งจิตไว้ด้วยดี, ศรัทธา)

วิ. สยํ สทฺทหตีติ สทฺธา. (สํปุพฺพ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อ + อา) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมเชื่อ ด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสทฺธา. (ศรัทธา, ความเชื่อ)

ทำตัวรูป สมฺมา จิตฺตํ นิเธติ เอตายาติ **สทฺธา**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้
ตั้ง ธา ชื่อธาตุ	สํ + ธา	= ภูวาทโย ธาตโว.
นิเธติ ย่อมตั้งไว้ จิตฺตํ ซึ่งจิต สมฺมา ด้วยดี เอตาย (ธมฺมชาติยา) ด้วยธรรมชาตินี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อปัจจัยในอิตถีลิงค์	สํ + ธา + อ	= อิตฺถิยมติยโว วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อว่ากิต	สํ + ธา + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง นิคหิต เป็น นฺ	ส ํ → นฺ + ธา + อ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
แปลง นฺ เป็น ทฺ	ส นฺ → ทฺ + ธา + อ	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อา	สทฺธฺ อา + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สทฺธฺ ~~อา~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	สทฺธ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	สทฺธ + อา	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺปจฺจนฺเต.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	สทฺธฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สทฺธฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อา	สทฺธา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สทฺธา เป็น นาม	สทฺธา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สทฺธา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สทฺธา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สทฺธา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สทฺธา**. (ธรรมชาติเป็นเครื่องตั้งจิตไว้ด้วยดี, ศรัทธา)

วิ. จรณํ จริยา. (จร จรเณ ในความประพฤติ + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.ความประพฤติ ชื่อว่าจริยา. (ความประพฤติ)
วิ. รุชนํ รุจฺฉา. (รุช โรเค ในความเสียดแทง + ฉ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.ความเจ็บ ชื่อว่ารุจฺฉา. (ความเจ็บ)
วิ. โกจนํ กุจฺฉา. (กุจ สงฺโกจเน ในการหดเข้า + ฉ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การหด ชื่อว่ากุจฺฉา. (การหด)
วิ. ลภนํ ลจฺฉา. (ลภ ลาเภ ในการได้ + ฉ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การได้ ชื่อว่าลจฺฉา. (การได้)
วิ. รทียติ วิเลขียตีติ รจฺฉา. (รท วิเลขเน ในการขีดเขียน + ฉ + อา) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกขีดเขียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารจฺฉา. (ถนน)
วิ. รถสฺส หิตา รจฺฉา. (รถ + ณฺย + อา) (หิตาตัทธิต)
ถนนอันเป็นประโยชน์เกื้อกูล แก่รถ ชื่อว่ารจฺฉา. (ถนน)
วิ. มุยฺหนํ มุจฺฉา. (มุห เวจิตฺเต ในความหลง + ฉ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.ความหลง ชื่อว่ามุจฺฉา. (ความหลง)
วิ. มุจฺฉนํ มุจฺฉา. (มุจฺฉ โมหวฑฺฒเนสุ ในความหลงและความเจริญ + อ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การสลบ ชื่อว่ามุจฺฉา. (การสลบ)
วิ. วสนํ วจฺฉา. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ฉ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การอยู่ ชื่อว่าวจฺฉา. (การอยู่)
วิ. กจติ ทิพฺพตีติ กจฺฉา. (กจ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ฉ + อา) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากจฺฉา. (รักแร้, ต้นแขน)
วิ. สทฺธึ กถนํ สากจฺฉา. (สํปุพฺพ + กถ กถเน ในการกล่าว + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การกล่าว ด้วยกัน ชื่อว่าสากจฺฉา. (การสนทนา) (แปลง ถฺย เป็น จฺฉ, แปลง สํ เป็น สา)

ทำตัวรูป สทฺธึ กถนํ **สากจฺฉา**	ศัพท์เดิมคือ	= สํ + กถ กถเน ในการกล่าว
ตั้ง กถ ชื่อธาตุ	สํ + กถ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + กถฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กถนํ อ.การกล่าว สทฺธึ ด้วยกัน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ณฺย ปัจจัยในอรรถภาวะ	สํ + กถฺ + ณฺย	= ณฺโย จ.

ตั้ง ณฺยปัจจัย ชื่อว่ากิจจะ	สํ + กถฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.
ตั้ง ณฺยปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	สํ + กถฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	สํ + กถฺ + ณฺ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ถฺย เป็น จฺฉและแปลงสํ เป็น สา	สํ ➔ สา + ก ถฺ+ย ➔ จฺฉ	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	สากจฺฉ + อา	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
แยกพยัญชนะ ฉฺ ออกจากสระ อ	สากจฺฉฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สากจฺฉฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฉฺ ไปประกอบกับสระ อา	สากจฺฉา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สากจฺฉา เป็น นาม	สากจฺฉา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง สากจฺฉา ลง สิปฐมาวิภัตติ	สากจฺฉา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สากจฺฉา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สากจฺฉา**. (การสนทนา)

วิ. ตุทนํ ตุจฺฉา. (ตุท พฺยถเน ในการแทง + ฉ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การแทง ชื่อว่าตุจฺฉา. (การแทง)

วิ. พฺยาปชฺชนํ พฺยาปชฺชา. (วิ+อาปุพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ณฺย + อา) (ภาวสาธนะ) (แปลง ทฺย เป็น ชฺช)
อ.การปองร้าย ชื่อว่าพฺยาปชฺชา. (การปองร้าย) (แปลง อิ เป็น ยฺ, วุทธิ อ เป็น อา, รัสสะ)

วิ. มรตีติ มจฺโจ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ตฺย) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ, แปลง ตฺย เป็น จ=ยวตํฯ, ซ้อน จฺ)
ย่อมตาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามจฺจ. (สัตว์ผู้จะตาย, สัตว์) (กัตตุสาธนะ)

วิ. มรณํ มจฺโจ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ตฺย) (ภาวสาธนะ)
อ.ความตาย ชื่อว่ามจฺจ. (ความตาย)

วิ. มรตีติ มจฺจุ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ตฺยุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามจฺจุ. (สัตว์ผู้จะตาย, สัตว์)

วิ. มรณํ มจฺจุ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ตฺยุ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความตาย ชื่อว่ามจฺจุ. (ความตาย)

วิ. สตนํ สจฺจํ. (สต สาตจฺเจ ในความเป็นจริง + ย) (ภาวสาธนะ)
อ.ความเป็นจริง ชื่อว่าสจฺจ. (ความจริง, ความสัตย์)

วิ. นตนํ นจฺจํ. (นต คตฺตวินาเม ในการน้อมกาย + ย) (ภาวสาธนะ)

อ.การน้อมไป ชื่อว่านจฺจ. (การฟ้อนรำ)

วิ. นิตนํ นิจฺจํ. (นิต นิจฺเจ ในความแน่นอน + ย) (ภาวสาธนะ)

อ.ความแน่นอน ชื่อว่านิจฺจ. (ความแน่นอน)

วิ. เมติ ปริเมติ อญฺเญน อุตฺตมคุเณน อตฺตโน อคุณนฺติ มายา. (มา มาเน ในการนับ + ย + อา) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมชั่ง (เปรียบเทียบ) ซึ่งโทษ ของตน ด้วยคุณอันประเสริฐ อย่างอื่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามายา. (มารยา)

ทำตัวรูป เมติ ปริเมติ อญฺเญน อุตฺตมคุเณน อตฺตโน อคุณนฺติ **มายา** ศัพท์เดิมคือ = มา มาเน ในการนับ

ตั้ง มา ชื่อธาตุ	มา	= ภูวาทโย ธาตโว.
เมติ ปริเมติ ย่อมชั่ง (เปรียบเทียบ) อคุณํ ซึ่งสิ่งที่มิใช่คุณ (โทษ) อตฺตโน ของตน อุตฺตมคุเณน ด้วยคุณอันประเสริฐ อญฺเญน อย่างอื่น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง ย ปัจจัยในอรรถกัตตามา + ย		= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	มาย + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	มายฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มายฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อา	มายา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มายา เป็น นาม	มายา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง มายา ลง สิปฐมาวิภัตติ	มายา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	มายา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **มายา.** (ผู้ชั่งโทษ, มารยา)

วิ. ชายติ ปุตฺโต อิมายาติ ชายา. (ชน ชนเน ในการเกิด + ย + อา) (อปาทานสาธนะ)

อ.บุตร ย่อมเกิด จากหญิงนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชายา. (ภรรยา)

วิ. กนติ ทิพฺพตีติ กญฺญา. (กน ทิตฺติกนฺตีสุ ในความรุ่งเรืองและน่าใคร่ + ย + อา) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากญฺญา. (สาวน้อย)

วิ. กนียเต กนฺตียเตติ กญฺญา. (กน ทิตฺติกนฺตีสุ ในความรุ่งเรืองและน่าใคร่ + ย + อา) (กัมมสาธนะ)

ย่อมถูกปรารถนา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากญฺญา. (สาวน้อย)

วิ. ธนนํ ธญฺญํ. (ธน ธญฺเญ ในความบริบูรณ์ด้วยสิริและปัญญา + ย) (ภาวสาธนะ)
อ.ความบริบูรณ์ด้วยสิริและปัญญา ชื่อว่าธญฺญ. (ความมีบุญ)

วิ. ปุนาตีติ ปุญฺญํ. (ปุ ปวเน ในการชำระ + ย) (ลง นฺอาคม) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมชำระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุญฺญ. (บุญ)

ทำตัวรูป ปุนาตีติ **ปุญฺญํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปุ ปวเน ในการชำระ
ตั้ง ปุ ชื่อธาตุ	ปุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ปุนาติ ย่อมชำระ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
ลง ย ปัจจัยในอรรถกัตตุ	ปุ + ย	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
ลง นฺอาคม	ปุ + นฺ–ย	= วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
แปลง นฺย เป็น ณ	ปุ + นฺย → ณ	= ยวตํ ตลนทการานํ พฺยญฺชนานิฯ
ณฺ สทิสเทฺวภาวะ	ปุ + ณฺ–ณ	= ปร เทฺวภาโว ฐาเน.
ตั้ง ปุญฺณ เป็น นาม	ปุญฺณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปุญฺณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปุญฺณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ปุญฺณ + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ญฺ ออกจากสระ อ	ปุญฺญฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุญฺญฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ญฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปุญฺญํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น **ปุญฺญํ.** (บุญ)		

๖๖๑. เวปุ–สี–ทว–วมุ–กุ–ทา–ภู–หฺวาทีหิ ถุ–ตฺติม–ณิมา นิพฺพตฺเต.

ถุ–ตฺติม–ณิมา อ.ถุ, ตฺติม และ ณิมปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **เวปุ–สี–ทว–วมุ–กุ–ทา–ภู–หฺวาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี เวปุ, สี, ทว, วมุ, กุ, ทา, ภู และ หุ เป็นต้น **นิพฺพตฺเต** ในอรรถว่าเกิด.

(หลังจากธาตุมี เวปุ, สี, ทว, วมุ, กุ, ทา, ภู และ หุ เป็นต้น ลง ถุ, ตฺติม และ ณิมปัจจัย ในอรรถว่าเกิด)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.** สูตรนี้แบ่งธาตุและปัจจัยออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) หลังจาก เวปุ, สี, ทว และ วมุธาตุ ลง ถุปัจจัย (๒) หลังจาก กุ, ทา และ ภูธาตุ ลง ตฺตติปัจจัย และ(๓) หลังจาก หุธาตุ ลง ณิมปัจจัย

วิ. เวปนํ เวปถุ. (เวปุ กมฺปเน ในความหวั่นไหว + ถุ) (ภาวสาธนะ) (ลง ออาคม = กฺวจิ ธาตุฯ หรือ ลง อถุปัจจัย)
อ.การสั่น ชื่อว่าเวปถุ. (โรคไข้จับสั่น)

วิ. เวปติ อเนนาติ เวปถุ. (เวปุ กมฺปเน ในความหวั่นไหว + ถุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมสั่น เพราะโรคนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวปถุ. (โรคเป็นเหตุสั่น, โรคไข้จับสั่น)

ทำตัวรูป เวปนํ **เวปถุ**	ศัพท์เดิมคือ	= เวปุ กมฺปเน ในความหวั่นไหว
ตั้ง เวปุ ชื่อธาตุ	เวปุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	เวปฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
เวปนํ อ.การสั่น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากเวปุธาตุ ลง ถุ ปัจจัย	เวปฺ + ถุ	= เวปุสิทวฺวมุกุทาภูหฺวาทีหิ ถุฯ
ลง ออักษรอาคม	เวปฺ –อ + ถุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อ	เวปถุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เวปถุ เป็น นาม	เวปถุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เวปถุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	เวปถุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	เวปถุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **เวปถุ.** (โรคเป็นเหตุสั่น, โรคไข้จับสั่น)

วิ. สยนํ สยถุ. (สี สเย ในการนอน + ถุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การนอน ชื่อว่าสยถุ. (โรคบวม)

วิ. ทวนํ ทวถุ. (ทว ทวเน ในการไหม้ + ถุ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความร้อน ชื่อว่าทวถุ. (โรคร้อนใน)

วิ. วมนํ วมถุ. (วมุ อุคฺคิรเณ ในการอาเจียน + ถุ) (ภาวสาธนะ)
อ.การอาเจียน ชื่อว่าวมถุ. (โรคอาเจียน)

วิ. วมติ อเนนาติ วมถุ. (วมุ อุคฺคิรเณ ในการอาเจียน + ถุ) (กรณสาธนะ)
ย่อมอาเจียน เพราะโรคนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวมถุ. (โรคอาเจียน)

วิ. กรียเตติ กุตฺติมํ. (กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺติม) (กัมมสาธนะ) (แปลง กร เป็น กุ = “กุ”นิปาตนะ)
ย่อมถูกกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุตฺติม. (วัตถุที่เกิดด้วยการกระทำ)

วิ.	ทียเตติ ทตฺติมํ. (ทา ทาเน ในการให้ + ตฺติม) (กัมมสาธนะ) (รัสสะ อา เป็น อ = กฺวจิ ธาตุฯ)
	ย่อมถูกให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทตฺติม. (ของที่เกิดด้วยการให้)
วิ.	ภูยเตติ โภตฺติมํ. (ภู สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + ตฺติม) (ภาวสาธนะ) (วุทธิ)
	ย่อมมี, ย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโภตฺติม. (ของที่เกิดด้วยความเป็น)
วิ.	อวหูยเตติ โอหาวิมํ. (อว + หุ ทานาทนหพฺยปทาเนสุ ในการให้ การกิน และการบวงสรวง + ณิม) (กัมมสาธนะ)
	ย่อมถูกบูชา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโอหาวิม. (วัตถุที่ถูกบูชา) (ลบ ณฺ, วุทธิ, แปลงเป็น อาว)

๖๖๒. อกฺโกเส นมฺห'านิ.

อกฺโกเส ครั้นเมื่ออรรถการด่า **คมฺมมาเน** ถูกรู้อยู่, **นมฺหิ** ครั้นเมื่ออุปบทคือ นนิบาต **สติ** มีอยู่, **อานิ** อ.อานิปัจจัย **โหติ** ย่อมลง.

(เมื่ออรรถการด่าถูกรู้อยู่ เมื่ออุปบท คือ นนิบาตมีอยู่ ลง อานิปัจจัย)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ อกฺโกเส, นมฺหิ, อานิ. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ.	คมิตพฺโพติ คมานิ. (คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อานิ)
	ควรไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคมานิ. (ควรไป)
วิ.	น คมานิ อคมานิ. (น + คมานิ) (นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส)
	ควรไป หามิได้ ชื่อว่าอคมานิ. (ไม่ควรไป)
	เช่น อคมานิ เต ชมฺม เทโส.
		แน่ะคนเลว อ.สถานที่ อันท่าน ไม่ควรไป
วิ.	กาตพฺโพติ กรานิ. (กร กรเณ ในการกระทำ + อานิ)
	ควรกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรานิ. (ควรกระทำ)
วิ.	น กรานิ อกรานิ. (น + กรานิ) (นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส)
	ควรกระทำ หามิได้ ชื่อว่าอกรานิ. (ไม่ควรกระทำ)
	เช่น อกรานิ เต ชมฺม กมฺมํ.
		แน่ะคนเลว อ.กรรม อันท่าน ไม่ควรทำ

ทำตัวรูป คมิตพฺโพติ **คมานิ**	ศัพท์เดิมคือ	= คมุ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง คมุ ชื่อธาตุ	คมุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	คมฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
คมิตพฺโพ ควรไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลังจากธาตุ ลง อานิ ปัจจัย	คมฺ + อานิ	= อกฺโกเส นมฺหานิ.
ตั้ง อานิปัจจัย ชื่อว่ากิต	คมฺ + อานิ	= อญฺเญ กิตฺ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อา	คมานิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง คมานิ เป็น นาม	คมานิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง คมานิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	คมานิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	คมานิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.
น คมานิ อคมานิ	ศัพท์เดิมคือ	= น + คมานิ
หลัง น ลง สิปฐมาวิภัตติ	น + สิ, คมานิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากนิบาต ลบ สิวิภัตติ	น + ~~สิ~~, คมานิ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลัง คมานิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	น, คมานิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	น, คมานิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.
น คมานิ ไม่ควรไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
บทติดต่อกันและชื่อกัมมธารยสมาส	นคมานิ	= ทฺวิปเท ตุลฺยาธิกรเณ กมฺมธารโย
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	นคมานิ	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติทั้งหลาย	น + ~~สิ~~, คมานิ + ~~สิ~~	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	นคมานิ	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้งกัมมธารยสมาสชื่อตัปปุริสสมาส	นคมานิ	= อุเภ ตปฺปุริสา.
เพราะพยัญชนะ แปลง น เป็น อ	น → อ คมานิ	= อตฺตํ นสฺส ตปฺปุริเส.
ตั้ง อคมานิ เป็น นาม	อคมานิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อคมานิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อคมานิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	อคมานิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **อคมานิ.** (ไม่ควรไป)

๖๖๓. สุนสฺสุนสฺโสณวานุวานูนุนขุณานา.

โอณวานุวานูนุนขุณานา อ.การแปลงเป็น โอณ, วาน, อุวาน, อูน, อุนข, อุณ, อา และ อาน ท. **อุนสฺส** แห่ง อุน **สุนสฺส** ของปาฏิปทิกบท คือ สุน **โหนฺติ** ย่อมมี.

(แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น โอณ, วาน, อุวาน, อูน, อุนข, อุณ, อา และ อาน)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ สุนสฺส, อุนสฺส, โอณวานุวานูนุนขุณานา. เป็น **อาเทสวิธิสูตร**. สูตรนี้เป็น **นิปฺผนฺน–ปาฏิปทิก** คือศัพท์ว่า "สุน"นี้ เป็นบทที่สำเร็จมาจากธาตุปัจจัย สามารถแยกธาตุ+ปัจจัยได้ โดยมาจาก "สุ คติมฺหิ ในการไป + อปัจจัย" มีวิเคราะห์ว่า "สุนติ คจฺฉตีติ สุโน" ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุน. (ผู้ไป, สุนัข)

คำว่า "**ปาฏิปทิก**" หมายถึง การประกอบเฉพาะของคำศัพท์ที่สำเร็จแล้ว (นามศัพท์) พร้อมที่นำไปใช้ เมื่อลงวิภัตติ ก็สามารถนำไปใช้ในประโยคนั้น ๆ ได้ทันที แต่บางกรณี มีการนำนามศัพท์เหล่านี้มาลงปัจจัยกิตก์อีกครั้ง เพื่อเป็นการสร้างคำศัพท์ใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้

ปาฏิปทิกบท ๒

(๑) **นิปฺผนฺนปาฏิปทิก** = บทนาม (ลิงค์) ที่สำเร็จมาจากธาตุปัจจัย สามารถแยกธาตุ+ปัจจัยได้ เช่น การโก มาจาก "กรธาตุ + ณฺวุปัจจัย"

(๒) **อนิปฺผนฺนปาฏิปทิก** = บทนาม (ลิงค์) ที่ไม่สำเร็จมาจากธาตุปัจจัย ไม่สามารถแยกธาตุ+ปัจจัยได้ เช่น ติสฺส ศัพท์ว่า "ติสฺส" นี้ ไม่สามารถแยกธาตุ+ปัจจัยได้

ตัวอย่าง: โสโณ = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น โอณ)
สฺวาโน = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น วาน)
สุวาโน = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น อุวาน)
สูโน = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น อูน)
สุนโข = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น อุนข)
สุโณ = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น อุณ)
สา = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น อา)
สาโน = สุนัข (แปลง อุน ของปาฏิปทิกบทคือ สุน เป็น อาน)

ทำตัวรูป **โสโณ**	ศัพท์เดิมคือ	= สุน
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ + อุน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อุน ของ สุน เป็น โอณ	สฺ + อุน ➝ โอณ	= สุนสฺสุนสฺโสณวานุวานูนุนขุนฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระโอ	โสณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โสณ เป็นนาม	โสณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โสณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	โสณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โสณ + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	โสณฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โสณฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระโอ	โสโณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โสโณ.** (สุนัข)

ทำตัวรูป **สุนโข**	ศัพท์เดิมคือ	= สุน
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อุ	สฺ + อุน	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อุน ของ สุน เป็น อุนข	สฺ + อุน ➝ อุนข	= สุนสฺสุนสฺโสณวานุวานูนุนขุนฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อุ	สุนข	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สุนข เป็นนาม	สุนข	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สุนข ลง สิปฐมาวิภัตติ	สุนข + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สุนข + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ขฺ ออกจากสระ อ	สุนขฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สุนขฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ
นำพยัญชนะ ขฺ ไปประกอบกับสระโอ	สุนโข	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สุนโข.** (สุนัข)

๖๖๙. ตรุณสฺส สุสุ จ.

สุสุ อ.การแปลงเป็น สุสุ **ตรุณสฺส** แห่งปาฏิปทิกบท คือ ตรุณ **โหติ** ย่อมมี **จ** บ้าง.

(แปลงปาฏิปทิกบท คือ ตรุณ เป็น สุสุ บ้าง)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อนิยม** ไม่แน่นอน คือ มีการแปลง ตรุณ เป็น สุสุ

ไม่แน่นอน รูปที่แปลงก็มี รูปที่ไม่ได้แปลงก็มี. สูตรนี้ ก็เป็น **"พิปฺผพฺพปาฏิปทิกปท"** เช่นกัน เพราะ ตรุณศัพท์สำเร็จมาจากธาตุ+ปัจจัย โดยมาจาก "ตรุ ตรเณ ในการข้าม + อุณปัจจัย" ดังมีวิเคราะห์ว่า "พาลภาวํ ตรตีติ ตรุโณ" ย่อมข้าม ซึ่งความเป็นเด็ก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตรุณ (คนหนุ่ม).

ทำตัวรูป **สุสุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตรุณ
แปลง ตรุณ เป็น สุสุ	ตรุณ → สุสุ	= ตรุณสฺส สุสุ จ.
ตั้ง สุสุ เป็นพาม	สุสุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สุสุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สุสุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สุสุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สุสุ.** (คนหนุ่ม)

๖๖๙. ยุวสฺสุวสฺสุวฺวานุนูนา.

อุวฺวานุนูนา อ.การแปลงเป็น อุว, อุวาน, อุน และ อูน ท. **อุวสฺส** แห่ง อุว **ยุวสฺส** ของปาฏิปทิกบท คือ ยุว **โหนฺติ** ย่อมมี.

(แปลง อุว ของปาฏิปทิกบท คือ ยุว เป็น อุว, อุวาน, อุน และ อูน)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ ยุวสฺส, อุวสฺส, อุวฺวานุนูนา. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.** สูตรนี้ เป็น **"พิปฺผพฺพปาฏิปทิกปท"** เช่นกัน โดย "ยุวศัพท์" มาจาก "ยุ มิสฺสเน ในการปะปนกัน + อปัจจัย" มีวิเคราะห์ว่า "ยวติ มิสฺสีภวตีติ ยุวา" ย่อมปะปนระคนกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายุว (คนหนุ่ม).

ตัวอย่าง:
- ยุวา = คนหนุ่ม (แปลง อุว ของปาฏิปทิกบทคือ ยุว เป็น อุว)
- ยุวาโน = คนหนุ่ม (แปลง อุว ของปาฏิปทิกบทคือ ยุว เป็น อุวาน)
- ยุโน = คนหนุ่ม (แปลง อุว ของปาฏิปทิกบทคือ ยุว เป็น อุน)
- ยูโน = คนหนุ่ม (แปลง อุว ของปาฏิปทิกบทคือ ยุว เป็น อูน)

ทำตัวรูป **ยุวา**	ศัพท์เดิมคือ	= ยุว
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อุ	ยฺ + อุว	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง อุว ของ ยุว เป็น อุว	ยฺ + อุว → อุว	= ยุวสฺสุวสฺสุวฺวานุนูนา.
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อุ	ยุว	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

ตั้ง ยุว เป็นนาม ยุว = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ยุว ลง สิปฐมาวิภัตติ ยุว + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

เพราะสิวิภัตติ แปลง อ กับ สิ เป็น อา ยุวฺ อ+สิ → อา = อนฺตศัพท์ใน ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.

นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อา ยุวา = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ยุวา.** (คนหนุ่ม)

ทำตัวรูป **ยุวาโน** ศัพท์เดิมคือ = ยุว

แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อุ ยฺ + อุว = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

แปลง อุว ของ ยุว เป็น อุวาน ยฺ + อุว → อุวาน = ยุวสฺสุวสฺสุวุวานุนูนา.

นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อุ ยุวาน = นเย ปรํ ยุตฺเต.

ตั้ง ยุวาน เป็นนาม ยุวาน = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ยุวาน ลง สิปฐมาวิภัตติ ยุวาน + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ ยุวาน + สิ → โอ = โส.

แยกพยัญชนะ นฺ ออกจากสระ อ ยุวานฺ อ + โอ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ ยุวานฺ ~~อ~~ + โอ = สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระโอ ยุวาโน = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ยุวาโน.** (คนหนุ่ม)

๖๖๖. ฉทาทีหิ ต–ตฺรณฺ.

ตตฺรณฺ อ.ตปัจจัย และตฺรณฺปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ฉทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ฉท เป็นต้น.

(หลังจากธาตุมี ฉท เป็นต้น ลง ตปัจจัยและตฺรณฺปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. อาตปํ ฉาเทตีติ ฉตฺตํ. (ฉท อปวารเณ ในการป้องกัน + ต) (แปลง ทฺ ที่สุดธาตุเป็น ตฺ = กฺวจิ ธาตุฯ) ย่อมป้องกัน ซึ่งแดด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฉตฺต. (ร่ม) (กัตตุสาธนะ)

วิ. อาตปํ ฉาเทตีติ ฉตฺรํ. (ฉท อปวารเณ ในการป้องกัน + ตฺรณฺ) (แปลง ทฺ ที่สุดธาตุเป็น ตฺ = กฺวจิ ธาตุฯ) ย่อมป้องกัน ซึ่งแดด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฉตฺร. (ร่ม) (ลบพยัญชนสังโยค = จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค)

ทำตัวรูป อาตปํ ฉาเทตีติ **ฉตฺตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฉท อปวารเณ ในการป้องกัน
ตั้ง ฉท ชื่อธาตุ	ฉท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฉทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ฉาเทติ ย่อมป้องกัน อาตปํ ซึ่งแดด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ฉทธาตุ ลง ต ปัจจัย	ฉทฺ + ต	= ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	ฉทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ฉทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ทฺ เป็น ตฺ	ฉ ทฺ → ตฺ + ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง ฉตฺต เป็นนาม	ฉตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ฉตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	ฉตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ฉตฺต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	ฉตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฉตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	ฉตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ฉตฺตํ.** (ร่ม)

ทำตัวรูป อาตปํ ฉาเทตีติ **ฉตฺรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ฉท อปวารเณ ในการป้องกัน
ตั้ง ฉท ชื่อธาตุ	ฉท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ฉทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ฉาเทติ ย่อมป้องกัน อาตปํ ซึ่งแดด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ฉทธาตุ ลง ตฺรณฺ ปัจจัย	ฉทฺ + ตฺรณฺ	= ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.
ตั้ง ตฺรณฺปัจจัย ชื่อกิต	ฉทฺ + ตฺรณฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺรณฺปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ฉทฺ + ตฺรณฺ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ฉทฺ + ตฺร ~~ณฺ~~	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ทฺ เป็น ตฺ	ฉ ทฺ → ตฺ + ตฺร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ลบพยัญชนะสังโยคตัวหน้า	ฉ ~~ตฺ~~ + ตฺร	= จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.
ตั้ง ฉตฺร เป็นนาม	ฉตฺร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ฉตฺร ลง สิปฐมาวิภัตติ	ฉตฺร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ฉตฺร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ฉตฺรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ฉตฺรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา โลปํ มาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ฉตฺรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
	สำเร็จรูปเป็น **ฉตฺรํ**. (ร่ม)	

วิ. จินฺเตตีติ จิตฺตํ. (จินฺต จินฺตายํ ในความคิด + ต) (กัตตุสาธนะ) (แปลง นฺ เป็น นิคหิต = นิคฺคหีตํ สํโยคาทิ โน) ย่อมคิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิตฺต. (จิต) (ลบนิคหิต = พฺยญฺชเน จ)

วิ. จินฺเตตีติ จิตฺรํ. (จินฺต จินฺตายํ ในความคิด + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง นฺ เป็น นิคหิต = นิคฺคหีตํ สํโยคาทิ โน) ย่อมคิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิตฺร. (จิต) (ลบนิคหิต = พฺยญฺชเน จ, ลบพยัญชนะสังโยคตัวหน้า)

วิ. อตฺเถ อภิสเวตีติ สุตฺตํ. (สุ อภิสเว ในการไหล + ต) (กัตตุสาธนะ) (ตฺ สทิสเทวภาวะ = ปร เทฺวภาโว ฐาเน) ยังอรรถ ท.(ประโยชน์) ย่อมให้ไหลออก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุตฺต. (ได้แก่สุตตันตปิฎก และสูตรไวยากรณ์เป็นต้น)

วิ. อตฺเถ อภิสเวตีติ สุตฺรํ. (สุ อภิสเว ในการไหล + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ) ยังอรรถ ท.(ประโยชน์) ย่อมให้ไหลออก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุตฺร. (ได้แก่สุตตันตปิฎก และสูตรไวยากรณ์เป็นต้น)

วิ. อตฺเถ สูเทตีติ สุตฺตํ. (สูท ปคฺฆรเณ ในการไหลออก + ต) (กัตตุสาธนะ) (ลบ ทฺ และ ซ้อน ตฺ=ภุชาทีนํฯ, รัสสะ) ย่อมไหลออก ซึ่งประโยชน์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุตฺต. (พระสูตร)

วิ. สุณาตีติ โสตํ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ต) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อญฺเญสุ จ) ย่อมฟัง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโสต. (หู)

วิ. สุณาตีติ โสตฺรํ. (สุ สวเณ ในการฟัง + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต) ย่อมฟัง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโสตฺร. (หู)

วิ. เนตีติ เนตฺตํ. (นี ปาปเณ ในการให้ถึง + ต) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อี เป็น เอ = อญฺเญสุ จ, ซ้อน ตฺ) ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเนตฺต. (ตา)

วิ. เนตีติ เนตฺรํ. (นี ปาปเณ ในการให้ถึง + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อี เป็น เอ = อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต) ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเนตฺร. (ตา)

วิ. ปกาเรน วิทติ มงฺคลํ ภวตีติ ปวิตฺตํ, ปวิตฺรํ. (ปปุพฺพ + วิท มงฺคลเล ในความเป็นมงคล + ต, ตฺรณฺ) (กัตตุ) ย่อมเป็นมงคล โดยประการต่าง ๆ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิตฺต, ปวิตฺร. (ความเป็นมงคลโดยประการต่าง ๆ)

วิ. ปุนาตีติ ปวิตฺตํ, ปวิตฺรํ. (ปู ปวเน ในความสะอาด + ต, ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ, แปลงเป็น อว, ลง อิอาคม)
ย่อมชำระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปวิตฺต, ปวิตฺร. (วัตถุอันสะอาด)

วิ. ปตตีติ ปตฺตํ. (ปต คติมฺหิ ในการไป + ต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺต. (ใบไม้)

วิ. ปตตีติ ปตฺรํ. (ปต คติมฺหิ ในการไป + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺร. (ใบไม้)

วิ. ปตโต ตายตีติ ปตฺโต, ปตฺโร. (ปตสทฺทูปปท + ตา รกฺขเณ ในการรักษา + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมป้องกัน จากการตกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺต, ปตฺร. (ถ้วย, ชาม, บาตร)

วิ. ตญฺญตีติ ตนฺตํ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ต) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกแผ่ขยาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตนฺต. (ด้าย)

วิ. ตญฺญตีติ ตนฺตฺรํ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ตฺรณฺ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกแผ่ขยาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตนฺตฺร. (ด้าย)

วิ. ยตนํ ยตฺตํ, ยตฺรํ. (ยต ยตเน ในความพยายาม + ต) (ภาวสาธนะ)
อ.ความพยายาม ชื่อว่ายตฺต, ยตฺร. (ความพยายาม)

วิ. ยาปนา ยาตฺรา. (ยา ปาปเณ ในการให้ถึง + ตฺรณฺ + อา) (ภาวสาธนะ)
อ.การให้ถึง ชื่อว่ายาตฺรา. (การให้ถึง, การไป)

วิ. ยมติ อุปรมติ เอเตนาติ ยนฺตํ, ยนฺตฺรํ. (ยมุ อุปรเม ในการเว้น + ต, ตฺรณฺ) (กรณสาธนะ)
ย่อมเว้น (ซึ่งภัย) ด้วยเครื่องยนต์นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายนฺต, ยนฺตร. (เครื่องยนต์)

วิ. อทตีติ อตฺตํ, อตฺรํ. (อท ภกฺขเณ ในการกิน + ต, ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺต, อตฺร. (ร่างกาย)

วิ. ยุชฺชตีติ โยตฺตํ, โยตฺรํ. (ยุช โยเค ในการประกอบ + ต, ตฺรณฺ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกประกอบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโยตฺต, โยตฺร. (เชือก) (วุทธิ, ลบที่สุดธาตุและซ้อน ตฺ = ภุชาทีนมนฺโตฯ)

วิ. วตฺตนํ วตฺตํ, วตฺรํ. (วตฺตุ วตฺตเน ในการประพฤติ + ต, ตฺรณฺ) (ภาวสาธนะ)
อ.ความประพฤติ ชื่อว่าวตฺต, วตฺร. (ความประพฤติ, ข้อวัตร, ข้อปฏิบัติ)

วิ. วตฺติตพฺพนฺติ วตฺตํ, วตฺรํ. (วตฺตุ วตฺตเน ในความประพฤติ + ต, ตฺรณฺ) (กัมมสาธนะ)
อันบุคคล พึงประพฤติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวตฺต, วตฺร. (วัตรที่พึงถูกประพฤติ)

วิ. มิชฺชตีติ มิตฺตํ, มิตฺรํ. (มิท สิเนหเน ในความรัก + ต, ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรัก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามิตฺต, มิตฺร. (มิตร)

ทำตัวรูป มิชฺชตีติ **มิตฺตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= มิท สิเนหเน ในความรัก
ตั้ง มิท ชื่อธาตุ	มิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มิชฺชติ ย่อมรัก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มิทธาตุ ลง ต ปัจจัย	มิทฺ + ต	= ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.
ตั้ง ตปัจจัย ชื่อกิต	มิทฺ + ต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มิทฺ + ต	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ทฺ เป็น ตฺ	มิ ทฺ → ตฺ + ต	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง มิตฺต เป็นนาม	มิตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มิตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	มิตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	มิตฺต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	มิตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มิตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	มิตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มิตฺตํ.** (มิตร)

ทำตัวรูป มิชฺชตีติ **มิตฺรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= มิท สิเนหเน ในความรัก
ตั้ง มิท ชื่อธาตุ	มิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มิชฺชติ ย่อมรัก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มิทธาตุ ลง ตฺรณฺ ปัจจัย	มิทฺ + ตฺรณฺ	= ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.
ตั้ง ตฺรณฺปัจจัย ชื่อกิต	มิทฺ + ตฺรณฺ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺรณฺปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มิทฺ + ตฺรณฺ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	มิทฺ + ตฺร ~~ณฺ~~	= การิตานํ โณ โลปํ.
แปลง ทฺ เป็น ตฺ	มิ ทฺ → ตฺ + ตฺร	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ

ลบพยัญชนะสังโยคตัวหน้า	มิ ~~ตฺ~~ + ตฺร	= จศัพท์ใน พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.
ตั้ง มิตฺร เป็นนาม	มิตฺร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มิตฺร ลง สิปฐมาวิภัตติ	มิตฺร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	มิตฺร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	มิตฺรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มิตฺรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	มิตฺรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มิตฺรํ.** (มิตร)

วิ. มียติ ปมียติ เอตายาติ มตฺตา, ปริมาณํ. (มา ปริมาเณ ในการนับปริมาณ + ต) (ซ้อน, รัสสะ) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกวัด ด้วยมาตรานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามตฺตา, ได้แก่เครื่องวัด. (มาตราเป็นเครื่องอันเขาวัด, มาตรา)

วิ. ปุนาตีติ ปุตฺโต, ปุตฺโร. (ปุ ปวเน ในการชำระ + ต, ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมชำระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุตฺต, ปุตฺร. (บุตร)

วิ. กเลติ สงฺขฺยายตีติ กลตฺตํ, กลตฺรํ, ภริยา. (กล สงฺขฺยาเน ในการนับ + ต, ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนับ (ซึ่งทรัพย์อันสามีหามาได้) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลตฺต, กลตฺร. (ภรรยา)

วิ. วรติ สํวรติ เอเตนาติ วรตฺตํ, วรตฺรํ, จมฺมมยโยตฺตํ. (วร สํวรเณ ในการป้องกัน + ต, ตฺรณฺ) (กรณสาธนะ)
ย่อมป้องกัน ด้วยเชือกนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวรตฺต, วรตฺร, ได้แก่เชือกอันสำเร็จด้วยหนัง. (เชือกหนัง)

วิ. เวปตีติ เวตฺตํ. (เวปฺ กมฺปเน ในความหวั่นไหว + ต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหวั่นไหว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวตฺต. (หวาย)

วิ. เวปตีติ เวตฺรํ. (เวปฺ กมฺปเน ในความหวั่นไหว + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหวั่นไหว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวตฺร. (หวาย)

วิ. โคปียเตติ โคตฺตํ. (คุป สํวรเณ ในการป้องกัน + ต) (กัมมสาธานะ) (ลบที่สุดธาตุและซ้อน ตฺ = คุปาทีนญฺจ)
ย่อมถูกรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคตฺต. (โคตร)

วิ. โคปียเตติ โคตฺรํ. (คุป สํวรเณ ในการป้องกัน + ตฺรณฺ)
ย่อมถูกรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคตฺร. (โคตร)

วิ. โคปียเตติ คตฺตํ. (คุป สํวรเณ ในการป้องกัน + ต) (กัมมสาธานะ) (แปลง อุ เป็น อ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมถูกรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคตฺต. (ร่างกาย)

วิ. ทาติ ลวขณฺฑติ เอเตนาติ ทาตฺตํ. (ทา ลวขณฺฑเน ในการตัด + ต) (กรณสาธนะ)
ย่อมเกี่ยว ด้วยเคียวนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาตฺต. (เคียว)

วิ. ทาติ ลวขณฺฑติ เอเตนาติ ทาตฺรํ. (ทา ลวขณฺฑเน ในการตัด + ตฺรณฺ) (กรณสาธนะ)
ย่อมเกี่ยว ด้วยเคียวนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทาตฺร. (เคียว)

วิ. หูยเต หุตฺตํ, อคฺคิโน หุตฺตํ อคฺคิหุตฺตํ. (อคฺคิสทฺทูปปท + หุ หวเน ในการบูชา + ต) (ภาวสาธนะ)
การบูชา ชื่อว่าหุตฺต, อ.การบูชา ซึ่งไฟ ชื่อว่าอคฺคิหุตฺต. (การบูชาไฟ) (ฉัฏฐีตัปปุริสสมาส)

วิ. วหตีติ วหิตฺตํ. (วห ปาปเณ ในการให้ถึง + อิ + ต) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวหิตฺต. (เรือ)

วิ. วหตีติ วหิตฺรํ. (วห ปาปเณ ในการให้ถึง + อิ + ตฺรณฺ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวหิตฺร. (เรือ)

วิ. จรียเตติ จริตฺตํ. (จร จรเณ ในการประพฤติ + อิ + ต) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกประพฤติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจริตฺต. (สิ่งที่ถูกประพฤติ)

วิ. จรียเตติ จริตฺรํ. (จร จรเณ ในการประพฤติ + อิ + ตฺรณฺ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกประพฤติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจริตฺร. (สิ่งที่ถูกประพฤติ)

วิ. มุจฺจเตติ มุตฺตํ, ปสฺสาโว. (มุจ โมจเน ในการปล่อย + ต) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกปล่อย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุตฺต, ได้แก่ปัสสาวะ. (มูตร, ปัสสาวะ)

วิ. ภาสติ ทิพฺพติ อคฺคิ เอตายาติ ภสฺตฺรา. (ภาส ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ตฺรณฺ + อา) (กรณสาธนะ) (รัสสะ)
อ.ไฟ ย่อมลุกโพลง ด้วยกระเป๋านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภสฺตฺรา. (กระเป๋าหนัง)

๖๖๗. วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.

คเณ ครั้นเมื่ออรรถหมู่ **คมฺมมาเน** ถูกรู้อยู่, **ณิตฺโต** อ.ณิตฺตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **วทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี วท เป็นต้น.

(เมื่ออรรถหมู่ถูกรู้อยู่ ลง ณิตฺตปัจจัยหลังจากธาตุมี วท เป็นต้น)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. วาทียเตติ วาทิตฺตํ. (วท วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ณิตฺต) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกให้ขับขาน หรือย่อมถูกให้บรรเลง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาทิตฺต. (วงดนตรีที่ถูกบรรเลง, วงโยธวาทิต)

ทำตัวรูป วาทียเตติ **วาทิตฺตํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วท วิยตฺติยํ วาจายํ ...พูดชัด
ตั้ง วท ชื่อธาตุ	วท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วาทียเต ย่อมถูกให้บรรเลง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง วทธาตุ ลง ณิตฺต ปัจจัย	วทฺ + ณิตฺต	= วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.
ตั้ง ณิตฺตปัจจัย ชื่อกิต	วทฺ + ณิตฺต	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ณิตฺตปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	วทฺ + ณิตฺต	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อิ	วทฺ + ณฺ อิตฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	วทฺ + ~~ณฺ~~ อิตฺต	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	วฺ อ ทฺ + อิตฺต	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	วฺ อ → อา ทฺ + อิตฺต	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	วาทิตฺต	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วาทิตฺต เป็นนาม	วาทิตฺต	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วาทิตฺต ลง สิปฐมาวิภัตติ	วาทิตฺต + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วาทิตฺต + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อ	วาทิตฺตฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วาทิตฺตฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ตฺ ไปประกอบกับสระ อ	วาทิตฺตํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วาทิตฺตํ**. (วงดนตรีที่ถูกบรรเลง, วงโยธวาทิต)

วิ. จรียเตติ จาริตฺตํ. (จร จรเณ ในความประพฤติ + ณิตฺต) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกประพฤติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจาริตฺต. (สิ่งที่ถูกประพฤติ, จาริตศีล)

วิ. วรียเต เอเตนาติ วาริตฺตํ. (วร วรเณ ในการห้าม + ณิตฺต) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกห้าม ด้วยศีลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาริตฺต. (ศีลเป็นเครื่องห้าม, วาริตศีล)

วิ. จรนฺติ ตสฺมึ ปริปูรการิตายาติ จาริตฺตํ. (จร จรเณ ในความประพฤติ + ณ + อิ + ต) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมประพฤติ โดยความเป็นผู้มีปกติกระทำให้บริบูรณ์ ในศีลนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจาริตฺต. (ที่เป็นที่ประพฤติ)
(ลง ณปัจจัย = อญฺญตฺถศัพท์ใน ณ ราคา ตสฺเสทมญฺญตฺเถสุ จ, ได้แก่วัตรที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ในขันธกะ)

วิ. วาริตํ ตายนฺติ เอตฺถาติ วาริตฺตํ. (วาริตสทฺทูปปท + ตา รกฺขเณ ในการรักษา + อ) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมป้องกัน ซึ่งอกัปปิยะอันถูกห้าม ในศีลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาริตฺต. (ที่เป็นที่ป้องกัน)

วิ. วาริตํ ตายนฺติ เอเตนาติ วาริตฺตํ. (วาริตสทฺทูปปท + ตา รกฺขเณ ในการรักษา + อ) (กรณสาธนะ)
ย่อมป้องกัน ซึ่งอกัปปิยะอันถูกห้าม ด้วยศีลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาริตฺต. (ศีลเป็นเครื่องป้องกัน)

๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติ-ติโย.

ตฺติติโย อ.ตฺติปัจจัยและติปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **มิทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี มิท เป็นต้น.

(หลังจากธาตุมี มิท เป็นต้น ลง ตฺติปัจจัยและติปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. มิชฺชติ สินิยฺหตีติ เมตฺติ. (มิท สิเนหเน ในความรัก + ตฺติ) (กัตตุสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ, วุทธิ)
ย่อมรัก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเมตฺติ. (ไมตรี)

ทำตัวรูป มิชฺชติ สินิยฺหตีติ **เมตฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= มิท สิเนหเน ในความรัก
ตั้ง มิท ชื่อธาตุ	มิท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มิทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มิชฺชติ สินิยฺหติ ย่อมรัก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มิทธาตุ ลง ตฺติ ปัจจัย	มิทฺ + ตฺติ	= มิทาทีหิ ตฺติติโย.
ตั้ง ตฺติปัจจัย ชื่อกิต	มิทฺ + ตฺติ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตฺติปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มิทฺ + ตฺติ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	มิ ~~ทฺ~~ + ตฺติ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แยกพยัญชนะ มฺ ออกจากสระ อิ	มฺ อิ + ตฺติ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะตฺติปัจจัย วุทธิ อิ เป็น เอ	มฺ อิ → เอ + ตฺติ	= อญฺเญสุ จ.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ เอ	เมตฺติ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง เมตฺติ เป็นนาม	เมตฺติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง เมตฺติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	เมตฺติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	เมตฺติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **เมตฺติ.** (ไมตรี)

วิ. ปชฺชตีติ ปตฺติ. (ปท คติมฺหิ ในการไป–ถึง + ตฺติ) (กัตตุสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปตฺติ. (ส่วนบุญ) (ถี. ส่วนบุญ, ปุ. ทหารบก)

วิ. รนฺชติ เอตฺถาติ รตฺติ. (รนฺช ราเค ในความกำหนัด + ตฺติ) (อธิกรณสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ=กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมกำหนัด ในเวลานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารตฺติ. (ราตรี)

วิ. วิตฺถารียตีติ ตนฺติ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ติ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกขยาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตนฺติ. (ถูกขยายไป, ดั้งเดิม, พระบาลี)

ทำตัวรูป วิตฺถารียตีติ **ตนฺติ**	ศัพท์เดิมคือ	= ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป
ตั้ง ตนุ ชื่อธาตุ	ตนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ตนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
วิตฺถารียติ ย่อมถูกขยาย อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ตนฺธาตุ ลง ติ ปัจจัย	ตนฺ + ติ	= มิทาทีหิ ตฺติติโย.
ตั้ง ติปัจจัย ชื่อกิต	ตนฺ + ติ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตั้ง ตนฺติ เป็นนาม	ตนฺติ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ตนฺติ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ตนฺติ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ตนฺติ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ตนฺติ.** (ถูกขยายไป, ดั้งเดิม, พระบาลี)

วิ. ธาเรตีติ ธาติ. (ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + ติ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมทรงไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธาติ. (แม่นม)

วิ. ปาติ รกฺขตีติ ปาติ. (ปา รกฺขเณ ในการรักษา + ติ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรักษา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาติ. (ถาด)

วิ. วสติ เอตฺถาติ วสติ. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ติ) (อธิกรณสาธนะ) (ลง ออาคม = กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมอยู่ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวสติ. (ที่เป็นที่อยู่, เรือน)

หมายเหตุ :– ธาตุที่ลง ตฺติปัจจัย ให้ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ”

๖๖๙. อุสุ–รนฺช–ทํสานํ ทํสสฺส ทฑฺโฒ ฒ–ชา จ.

ทฑฺโฒ อ.การแปลงเป็น ทฑฺฒ **อุสุรนฺชทํสานํ ทํสสฺส** แห่ง– แห่ง อุสุ, รนฺช และ ทํสธาตุ ท. หนา –ทํสธาตุ **โหติ** ย่อมมี, **ฒชา** อ.ฒปัจจัยและชปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **เสเสหิ อุสุรนฺชธาตูหิ** จากอุสุและรนฺชธาตุ ท. ที่เหลือ **จ** ด้วย.

(บรรดา อุสุ, รนฺช และ ทํสธาตุ แปลง ทํสธาตุเป็น ทฑฺฒ, ลง ฒปัจจัยหลังจาก อุสุธาตุ และลง ชปัจจัยหลังจาก รนฺชธาตุ)

สูตรนี้มี ๔ บท. เป็น **อาเทสวิธิ** และ**ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมุปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ วิธีในสูตร.

วิ. อุสติ ทหตีติ อุฑฺโฒ. (อุสุ ทาเห ในการเผาไหม้ + ฒ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ, ฑฺ อสทิสเทฺวภาวะ) อ.สัตว์ใด ย่อมเร่าร้อน เพราะเหตุนั้น อ.สัตว์นั้น ชื่อว่าอุฑฺฒ. (อูฐ)

วิ. รนฺชนฺติ เอตฺถาติ รฏฺฐํ. (รนฺช ราเค ในความกำหนัด + ช) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ, ซ้อน ฏฺ) อ.ชาวแว่นแคว้น ท. ย่อมยินดี ในแว่นแคว้นนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารฏฺช. (แว่นแคว้น, รัฐ) (อธิกรณสาธนะ)

วิ. ทํสียเตติ ทฑฺฒํ. (ทํส ทํสเน ในการกัด + กฺวิ) (กัมมสาธนะ) (ลบ กฺวิปัจจัย, แปลง ทํส เป็น ทฑฺฒ) ย่อมถูกกัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทฑฺฒ. (วัตถุอันถูกกัด)

ทำตัวรูป รนฺชนฺติ เอตฺถาติ **รฏฺชํ**	ศัพท์เดิมคือ	= รนฺช ราเค ในความกำหนัด
ตั้ง รนฺช ชื่อธาตุ	รนฺช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	รนฺชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ชนา อ.ชน ท. รนฺชนฺติ ย่อมยินดี เอตฺถ (รฏฺเช) ในแว่นแคว้นนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง รนฺชธาตุ ลง ช ปัจจัย	รนฺชฺ + ช	= อุสุรนฺชทํสานํ ทํสสฺส ทฑฺโฒฯ
ตั้ง ช ปัจจัย ชื่อกิต	รนฺชฺ + ช	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	รนฺ ~~ชฺ~~ + ช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง นฺ สังโยค เป็นนิคหิต	ร นฺ → ํ + ช	= นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน.
เพราะพยัญชนะหลัง ลบนิคหิต	ร ~~ํ~~ + ช	= พฺยญฺชเน จ.
ฏฺ อสทิสเทฺวภาวะ	ร + ฏฺ–ช	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง รฏฺช เป็นนาม	รฏฺช	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง รฏฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	รฏฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	รฏฺช + สิ → อํ	= สี.

แยกพยัญชนะ ฐ ออกจากสระ อ	รฏฺฐฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	รฏฺฐฺ ~~อ~~ + อํ	= สรา สเรโลปํ, สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฐ ไปประกอบกับสระ อ	รฏฺฐํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **รฏฺฐํ.** (แว่นแคว้น, รัฐ)

๖๗๐. สูวุสาน-มูวุสาน-มโต โถ จ.

อโต อ.การแปลงเป็น อตฺ **อูวุสานํ** แห่ง อู, อุ และอสศัพท์ ท. **สูวุสานํ** ของ สูธาตุ วุธาตุ และอสธาตุ ท. **โหติ** ย่อมมี, **โถ** อ.ถปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **อนฺเต** ในที่สุด **จ** ด้วย.

(แปลง อู, อุ และอสฺศัพท์ ของ สูธาตุ วุธาตุ และอสธาตุ เป็น อตฺ และลง ถปัจจัยในที่สุด)

สูตรนี้มี ๕ บท คือ สูวุสานํ, อูวุสานํ, อโต, โถ, จ. เป็น **อาเทสวิธิ และปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ อย่างในสูตรนี้.

วิ. สวติ หึสติ เอเตนาติ สตฺถํ. (สู หึสายํ ในความเบียดเบียน + ถ) (กรณสาธนะ)
ย่อมเบียดเบียน ด้วยอาวุธนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตฺถ. (ศาตรา, อาวุธ)

วิ. วุณาตีติ วตฺถํ. (วุ สํวรเณ ในการป้องกัน + ถ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมป้องกัน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวตฺถ. (ผ้า)

วิ. สทฺทานุรูปํ อสติ ภวตีติ อตฺโถ. (อส ภุวิ ในความมี–ความเป็น + ถ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมมีอยู่ ตามสมควรแก่ศัพท์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺถ. (อรรถ, เนื้อความ)

ทำตัวรูป สทฺทานุรูปํ อสติ ภวตีติ **อตฺโถ** ศัพท์เดิมคือ = อส ภุวิ ในความมี, ความเป็น

ตั้ง อส ชื่อธาตุ	อส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อสติ ภวติ ย่อมมีอยู่ สทฺทานุรูปํ ตามสมควรแก่ศัพท์ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง อสธาตุ ลง ถ ปัจจัย	อสฺ + ถ	= สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ.
ตั้ง ถ ปัจจัย ชื่อกิต	อสฺ + ถ	= อญฺเญ กิตฺ.
ถปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	อสฺ + ถ	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง อสฺ เป็น อตฺ	อสฺ → อตฺ + ถ	= สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ.
ตั้ง อตฺถ เป็นนาม	อตฺถ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง อตฺถ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อตฺถ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อตฺถ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อ	อตฺถฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อตฺถฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อตฺโถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺโถ**. (อรรถ, เนื้อความ)

วิ. สสตีติ สตฺถํ. (สสุ หึสายํ ในความเบียดเบียน + ถ) (ลง ถปัจจัย=สมาทีหิฯ,ลบที่สุดธาตุ=กฺวจิ ธาตุฯ, ซ้อน ตฺ) ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตฺถ. (ศาตรา, อาวุธ) (กัตตุสาธนะ)

วิ. วสียตีติ วตฺถํ. (วส อจฺฉาทเน ในการปกปิด + ถ) (กัมมสาธนะ) (ลง ถปัจจัย, ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ, ซ้อน ตฺ) ย่อมถูกนุ่งห่ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวตฺถ. (ผ้า)

วิ. อรียตีติ อตฺโถ. (อร คติมฺหิ ในการไป + ถ) (กัมมสาธนะ) (ลง ถปัจจัย, ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ, ซ้อน ตฺ) ย่อมถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺถ. (อรรถ, เนื้อความ)

ทำตัวรูป อรียตีติ **อตฺโถ**	ศัพท์เดิมคือ	= อร คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง อร ชื่อธาตุ	อร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	อรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อรียติ ย่อมถูกรู้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง อรธาตุ ลง ถ ปัจจัย	อรฺ + ถ	= สมาทีหิ ถมา.
ตั้ง ถ ปัจจัย ชื่อกิต	อรฺ + ถ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	อ ~~รฺ~~ + ถ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ	อ + ตฺ–ถ	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง อตฺถ เป็นนาม	อตฺถ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง อตฺถ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อตฺถ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อตฺถ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อ	อตฺถฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อตฺถฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อตฺโถ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อตฺโถ.** (สิ่งที่ถูกรู้, อรรถ, เนื้อความ)

หมายเหตุ :– บทว่า "สตฺถํ, วตฺถํ และ อตฺโถ" ทั้งสามบทนี้ สามารถแยกธาตุ+ปัจจัย ได้ ๒ แบบ และแต่ละอย่าง ก็มีวิธีทำตัวรูปเฉพาะอย่าง ดังนี้

๑. ลง ถปัจจัย และแปลงด้วยสูตรว่า "สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ" แยกธาตุ+ปัจจัยได้ ดังนี้

๑.๑ สตฺถํ มาจาก "สูธาตุ + ถปัจจัย" แปลง อู ของ สูธาตุ เป็น อตฺ และลง ถปัจจัย

๑.๒ วตฺถํ มาจาก "วุธาตุ + ถปัจจัย" แปลง อุ ของวุธาตุ เป็น อตฺ และลง ถปัจจัย

๑.๓ อตฺโถ มาจาก "อสธาตุ + ถปัจจัย แปลง อสฺ ของอสธาตุเป็น อตฺ และลง ถปัจจัย

๒. ลง ถปัจจัย ด้วยสูตรว่า "สมาทีหิ ถมา" ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ ด้วยสูตรว่า "กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ" และซ้อน ตฺ (ตฺ อสทิสเทฺวภาวะ) ด้วยสูตรว่า "วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา" ดังนี้

๒.๑ สตฺถํ มาจาก "สสฺธาตุ + ถปัจจัย" ลง ถปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ

๒.๒ วตฺถํ มาจาก "วสธาตุ + ถปัจจัย" ลง ถปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ

๒.๓ อตฺโถ มาจาก "อรธาตุ + ถปัจจัย" ลง ถปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ และซ้อน ตฺ

๖๗๑. รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิ ช–ท–โลโป จ.

ธทิทฺทกิรา อ. ธ, ท, อิทฺท, ก และ อิรปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **รนฺชุทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี รนฺช และอุทิธาตุเป็นต้น, **ชทโลโป** อ.การลบ ช และ ท **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย **กฺวจิ** บ้าง.

(หลังจาก รนฺช และอุทิธาตุเป็นต้น ลง ธ, ท, อิทฺท, ก และ อิรปัจจัย และลบ ช และ ท บ้าง)

สูตรนี้มี ๕ บท. เป็น **ปัจจยวิธิ** และ**โลปวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **สมฺปิณฺฑน** รวบรวมวิธี ๒ อย่างในสูตรนี้.

วิ. รนฺชนฺติ สปฺปาทโย เอตฺถาติ รนฺธํ. (รนฺช ราเค ในความกำหนัด + ธ) (อธิกรณสาธนะ) (ลบ ช ด้วยสูตรนี้) อ.สัตว์ ท. มี งู เป็นต้น ย่อมยินดี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารนฺธ. (รู, ช่อง, โพรง)

วิ. มจฺฉมกรานํ ปีติโสมนสฺสํ อุนฺทติ ปสฺสวติ ชเนตีติ สมุทฺโท. (สํปุพฺพ+ อุทิ ปสวเน ในการไหล +ท) (กัตตุสาธนะ) ย่อมไหลออก ซึ่งปีติและโสมนัส คือว่า ยังปีติและโสมนัส ย่อมให้เกิดขึ้น แก่ปลาและมังกร ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมุทฺท. (มหาสมุทร, ทะเล)

ทำตัวรูป มจฺฉมกรานํ ปีติโสมนสฺสํ อุนฺทติ ปสฺสวติ ชเนตีติ **สมุทฺโท** ศัพท์เดิมคือ = สํ + อุทิ ปสวเน ในการไหลออก

ตั้ง อุทิ ชื่อธาตุ	สํ + อุทิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สํ + อุทฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

อุนฺทติ ปสฺสวติ ย่อมไหลออก ปีติโสมนสฺสํ ซึ่งปีติและโสมนัส ปีติโสมนสฺสํ ชเนติ คือว่า ยังปีติและโสมนัส ย่อมให้เกิดขึ้น มจฺฉมกรานํ แก่ปลาและมังกร ท. อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง อุทิธาตุ ลง ท ปัจจัย	สํ + อุทฺ + ท	= รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิฯ
ตั้ง ท ปัจจัย ชื่อกิต	สํ + อุทฺ + ท	= อญฺเญ กิตฺ.
ทปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สํ + อุทฺ + ท	= กตฺตริ กิตฺ.
เพราะสระหลัง แปลง นิคหิต เป็น มฺ	ส ํ ➝ มฺ + อุทฺ + ท	= มทา สเร.
นำพยัญชนะ มฺ ไปประกอบกับสระ อุ	สมุทฺท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง สมุทฺท เป็นนาม	สมุทฺท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สมุทฺท ลง สิปฐมาวิภัตติ	สมุทฺท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	สมุทฺท + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	สมุทฺทฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	สมุทฺทฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ	สมุทฺโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **สมุทฺโท**. (มหาสมุทร, ทะเล)

วิ. อุนฺทติ เกฺลทตีติ อุทฺโท. (อุทิ ปสวนเกฺลทเนสุ ในการไหลและการเปียก + ท) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเปียก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุทฺท. (นาก, แมวน้ำ)

วิ. ขุทติ ปิปาสตีติ ขุทฺโท. (ขุท ปิปาสายํ ในความกระหาย + ท) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหิวโหย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขุทฺท. (ผู้ยากไร้)

วิ. ฉิชฺชตีติ ฉิทฺโท. (ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ท) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฉิทฺท. (รู, ช่อง, โพรง)

วิ. รุทติ หึสตีติ รุทฺโท, ลุทฺโท. (รุทิ หึสายํ ในความเบียดเบียน + ท) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ร เป็น ล)
ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุทฺท, ลุทฺท. (นายพราน)

วิ. ภนฺทติ กลฺยาโณ ภวตีติ ภทฺโท. (ภทิ กลฺยาเณ ในความดี–ความงาม + ท) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นคนดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภทฺท. (ผู้เจริญ, คนดี)

วิ. นินฺทียเตติ นิทฺทา. (นิทิ กุจฺฉายํ ในความเกลียด + ท + อา) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกติเตียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านิทฺทา. (การนอนหลับ)

วิ. โมทนฺติ เอตายาติ มุทฺทา. (มุท หาเส ในการหัวเราะ–ยินดี + ท + อา) (กรณสาธนะ)
อ.ชน ท. ย่อมยินดี ด้วยแหวนนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุทฺทา. (แหวน)

ทำตัวรูป โมทนฺติ เอตายาติ **มุทฺทา**	ศัพท์เดิมคือ	= มุท หาเส ในการหัวเราะ, ยินดี
ตั้ง มุท ชื่อธาตุ	มุท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มุทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ชนา อ.ชน ท. โมทนฺติ ย่อมยินดี เอตาย (มุทฺทาย) ด้วยแหวนนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มุทธาตุ ลง ท ปัจจัย	มุทฺ + ท	= รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิฯ
ตั้ง ท ปัจจัย ชื่อกิต	มุทฺ + ท	= อญฺเญ กิตฺ.
หลังจากอการันต์ ลง อาปัจจัยอิตถีลิงค์	มุทฺท + อา	= อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	มุทฺทฺ อ + อา	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มุทฺทฺ ~~อ~~ + อา	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อา	มุทฺทา	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มุทฺทา เป็นนาม	มุทฺทา	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง มุทฺทา ลง สิปฐมาวิภัตติ	มุทฺทา + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	มุทฺทา + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **มุทฺทา**. (แหวน)

วิ. ทลติ ทุคฺคตภาวํ คจฺฉตีติ ทลิทฺโท. (ทล ทุคฺคติมฺหิ ในความทุกข์ยาก + อิทฺท) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถึง ซึ่งความเป็นผู้ตกยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทลิทฺท. (ผู้ขัดสน, ผู้ทุกข์ยาก)

ทำตัวรูป ทลติ ทุคฺคตภาวํ คจฺฉตีติ **ทลิทฺโท**	ศัพท์เดิมคือ	= ทล ทุคฺคติมฺหิ ในความทุกข์ยาก
ตั้ง ทล ชื่อธาตุ	ทล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ทลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ทลติ คจฺฉติ ย่อมถึง ทุคฺคตภาวํ ซึ่งความเป็นผู้ตกยาก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ทลธาตุ ลง อิทฺท ปัจจัย	ทลฺ + อิทฺท	= รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิฯ
ตั้ง อิทฺท ปัจจัย ชื่อกิต	ทลฺ + อิทฺท	= อญฺเญ กิตฺ.
อิทฺทปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ทลฺ + อิทฺท	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อิ	ทลิทฺท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ทลิทฺท เป็นนาม	ทลิทฺท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ทลิทฺท ลง สิปฐมาวิภัตติ	ทลิทฺท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ทลิทฺท + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	ทลิทฺทฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ทลิทฺทฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ทลิทฺโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ทลิทฺโท**. (ผู้ขัดสน)

วิ. โสสติ เอเตนาติ สุกฺกํ. (สุส โสสเน ในความเหือดแห้ง +ก) (กรณสาธนะ) (แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น กฺ=กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมซูบซีด ด้วยน้ำอสุจินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกฺก. (น้ำอสุจิ)

วิ. โสจติ เอเตนาติ สุกฺกํ. (สุจ โสเก ในความเศร้าโศก + ก) (กรณสาธนะ) (แปลง จฺ ที่สุดธาตุเป็น กฺ=กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมเศร้าโศก ด้วยน้ำอสุจินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกฺก. (น้ำอสุจิ)

วิ. วจติ โอทนนฺติ วกฺกํ. (วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมร้องเรียก ซึ่งข้าวสุก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวกฺก. (ม้าม, กระเพาะอาหาร)

วิ. วกติ โอทนํ อาททาตีติ วกฺกํ. (วก อาทาเน ในการถือเอา + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถือเอา ซึ่งข้าวสุก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวกฺก. (ม้าม, กระเพาะอาหาร)

วิ.　สกติ สมตฺเถตีติ สกฺโก. (สก สตฺติมฺหิ ในความสามารถ + ก) (กัตตุสาธนะ)
　ย่อมสามารถ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสกฺก. (ท้าวสักกะ, พระอินทร์)

วิ.　อุสติ ทหตีติ อุกฺกา. (อุสุ ทาเห ในความร้อน + ก + อา) (กัตตุสาธนะ)
　ย่อมร้อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุกฺกา. (คบเพลิง, อุกกาบาต, เบ้าหลอมทอง)

วิ.　อปฺปฏิหตํ วชตีติ วชิรํ. (วช คติมฺหิ ในการไป + อิร) (กัตตุสาธนะ)
　ไม่ถูกขวางกั้นแล้ว ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวชิร. (เพชร, อาวุธของพระอินทร์)

ทำตัวรูป อปฺปฏิหตํ วชตีติ **วชิรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= วช คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง วช ชื่อธาตุ	วช	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วชฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
อปฺปฏิหตํ ไม่ถูกขวางกั้นแล้ว วชติ ย่อมไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง วชธาตุ ลง อิร ปัจจัย	วชฺ + อิร	= รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิฯ
ตั้ง อิร ปัจจัย ชื่อกิต	วชฺ + อิร	= อญฺเญ กิตฺ.
อิรปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	วชฺ + อิร	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ อิ	วชิร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วชิร เป็นนาม	วชิร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วชิร ลง สิปฐมาวิภัตติ	วชิร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	วชิร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	วชิรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	วชิรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	วชิรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **วชิรํ**. (เพชร, อาวุธของพระอินทร์)

วิ.　มชฺชติ เอตายาติ มทิรา. (มท อุมฺมาเท ในความบ้า + อิร + อา) (กรณสาธนะ)
　ย่อมเมา ด้วยน้ำนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามทิรา. (น้ำเป็นเครื่องเมา, เหล้า)

วิ.　มนฺทนฺติ เอตฺถาติ มนฺทิรํ. (มทิ โมทเน ในการยินดี + อิร) (อธิกรณสาธนะ) (ลงนิคหิตอาคม)
　อ.ชน ท. ย่อมยินดี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามนฺทิร. (ที่เป็นที่ยินดี, เรือน)

วิ. จมฺเมน รุนฺธียเตติ รุธิรํ. (รุธ อาวรเณ ในการปิดกั้น + อิร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกปิดกั้น ด้วยหนัง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุธิร. (เลือด)

วิ. รุหติ ปวตฺตตีติ รุหิรํ. (รุห ชนเน ในการเกิด + อิร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเกิดเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุหิร. (เลือด)

วิ. โรจตีติ รุจิรํ. (รุจ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อิร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมงดงาม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุจิร. (วัตถุอันงาม)

วิ. พธียเต พนฺธียเตติ พธิโร, พธิรา, พธิรํ. (พธ พนฺธเน ในการผูก + อิร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกผูก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพธิร. (ผู้หูหนวก)

วิ. ติมนฺติ เอตฺถ ราเคนาติ ติมิโร, ติมิรํ. (ติมุ เตมเน ในการเปียก–ชุ่ม + อิร) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมชุ่ม ด้วยราคะ ในเวลานี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติมิร. (ความมืด)

วิ. กุสุมาทีหิ สียติ เสวียตีติ สิโร. (สิ เสวายํ ในการเสพ + อิร) (กัมมสาธนะ)
อันวัตถุทั้งหลายมีดอกไม้เป็นต้น ย่อมเสพ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสิร. (หัว, ศีรษะ)

วิ. สรียเต หึสียเตติ สรีรํ. (สร หึสายํ ในความเบียดเบียน + อิร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสรีร. (ร่างกาย)

วิ. กลติ ปวตฺตตีติ กลิลํ, คหนํ. (กล สงฺขฺยาเน ในการนับ + อิร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลิล, ได้แก่ชัฏ. (ป่ารก, ที่รกทึบ) (แปลง ร เป็น ล = จศัพท์ใน โท ธสฺส จ)

วิ. กลึ ลาตีติ กลิลํ. (กลิสทฺทูปปท + ลา อาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมถือเอา ซึ่งโทษ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลิล. (ที่รกชัฏ)

วิ. สรติ คจฺฉตีติ สลิลํ. (สร คติยํ ในการไป + อิร) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ร เป็น ล = โล รสฺส)
ย่อมไหลไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสลิล. (น้ำ)

วิ. อกุฏิ กุฏิลตฺตํ อคมีติ กุฏิโล. (กุฏ โกฏิลฺเล ในความคด + อิร) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ร เป็น ล)
ไม่เคยคดมาก่อน ได้ถึงแล้ว ซึ่งความเป็นของคด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุฏิล. (คด)

วิ. อตฺตโน นาเทน สตฺตานํ มนํ กุกติ คณฺหาตีติ โกกิโล. (กุก อาทาเน ในการถือเอา + อิร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถือเอา ซึ่งใจ ของสัตว์ ท. ด้วยเสียง ของตนเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโกกิล. (นกดุเหว่า)

ทำตัวรูป อตฺตโน นาเทน สตฺตานํ มนํ กุกติ คณฺหาตีติ **โกกิโล** ศัพท์เดิมคือ = กุก อาทาเน ในการถือเอา

ตั้ง กุก ชื่อธาตุ	กุก	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุกฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

กุกติ คณฺหาติ ย่อมถือเอา มนํ ซึ่งใจ สตฺตานํ ของสัตว์ ท. นาเทน ด้วยเสียง อตฺตโน ของตนเอง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง กุกธาตุ ลง อิร ปัจจัย	กุกฺ + อิร	= รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิฯ
ตั้ง อิร ปัจจัย ชื่อกิต	กุกฺ + อิร	= อญฺเญ กิตฺ.
อิรปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กุกฺ + อิร	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อุ	กฺ อุ กฺ + อิร	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอิรปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	กฺ อุ ➝ โอ กฺ + อิร	= อญฺเญสุ จ.
แปลง ร เป็น ล	กฺ โอ กฺ + อิ ร ➝ ล	= จศัพท์ใน โท ธสฺส จ.
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	โกกิล	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง โกกิล เป็นนาม	โกกิล	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โกกิล ลง สิปฐมาวิภัตติ	โกกิล + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โกกิล + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ	โกกิลฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โกกิล ~~อ~~ + โอ	= สรา สเร โลปํ.
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โกกิโล	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โกกิโล.** (นกดุเหว่า)

๖๗๒. ปฏิโต หิสฺส เหรณฺหีรณฺ.

เหรณฺหีรณฺ อ.การแปลงเป็น เหรณฺ และหีรณฺ ท. **หิสฺส** แห่ง หิธาตุ **ปรสฺส** อันเบื้องหลัง **ปฏิโต** จากปฏิศัพท์ **โหนฺติ** ย่อมมี.

(หลังจากปฏิศัพท์ แปลง หิธาตุ เป็น เหรณฺ และ หีรณฺ)

สูตรนี้มี ๓ บท. เป็น **อาเทสวิธิสูตร.**

วิ. ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺฉตีติ ปาฏิเหรํ, ปาฏิหีรํ. (ปติปุพฺพ + หิ คติมฺหิ ในการไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) ย่ำยีแล้ว ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาฏิเหร, ปาฏิหีร. (ปาฏิหาริย์) (วุทธิ = เตสุ วุทฺธิฯ)

วิ. ปฏิปกฺเข หรตีติ ปาฏิหาริยํ. (ปติปุพฺพ + หร หรเณ ในการนำไป + ณฺย) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิที่ปฏิ=เตสุ วุทฺธิฯ) ย่อมนำออก(กำจัด) ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาฏิหาริย. (ปาฏิหาริย์) (วุทธิธาตุ = อสํโยคนฺตสฺสฯ)

ทำตัวรูป ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺฉตีติ **ปาฏิเหรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + หิ คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง หิ ชื่อธาตุ	ปติ + หิ	= ภูวาทโย ธาตโว.

มทฺทิตฺวา ย่ำยีแล้ว ปฏิปกฺเข ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. คจฺฉติ ย่อมไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง หิธาตุ ลง กฺวิ ปัจจัย	ปติ + หิ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิ ปัจจัย ชื่อกิต	ปติ + หิ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปติ + หิ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบ กฺวิปัจจัย	ปติ + หิ + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + หิ	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.
หลังจากปฏิ แปลง หิธาตุเป็น เหรณฺ	ปฏิ + หิ → เหรณฺ	= ปฏิโต หิสฺส เหรณฺหีรณฺ.
ตั้ง เหรณฺ เพียงดังการิตปัจจัย	ปฏิ + เหรณฺ	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ปฏิ + เหร ~~ณฺ~~	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ ฏิ + เหร	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
วุทธิ อ ของ ปฏิ เป็น อา	ปฺ อ → อา ฏิ + เหร	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
นำพยัญชนะ ปฺ ไปประกอบกับสระ อา	ปาฏิ + เหร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปาฏิเหร เป็นนาม	ปาฏิเหร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปาฏิเหร ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปาฏิเหร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ปาฏิเหร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	ปาฏิเหรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปาฏิเหรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปาฏิเหรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาฏิเหรํ.** (ปาฏิหาริย์)

ทำตัวรูป ปฏิปกฺเข หรตีติ **ปาฏิหาริยํ**	ศัพท์เดิมคือ	= ปติ + หร หรเณ ในการนำไป
ตั้ง หร ชื่อธาตุ	ปติ + หร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปติ + หรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

หรติ ย่อมนำออก (กำจัด) ปฏิปกฺเข ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง หรธาตุ ลง ณฺย ปัจจัย	ปติ + หรฺ + ณฺย	= ณฺโย จ วินาธิการโยควิภาคะ.
ตั้ง ณฺย ปัจจัย ชื่อกิจจะ	ปติ + หรฺ + ณฺย	= เต กิจฺจา.

ตั้ง ณฺยปัจจัยเพียงดังการิตปัจจัย	ปติ + หรฺ + ณฺย	= การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.
ลบ ณฺ อนุพันธ์	ปติ + หรฺ + ~~ณฺ~~ ย	= การิตานํ โณ โลปํ.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อ	ปติ + หฺ อ รฺ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะการิตปัจจัย วุทธิ อ เป็น อา	ปติ + หฺ อ → อา รฺ + ย	= อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.
เพราะพยัญชนาทิปัจจัย ลง อิอาคม	ปติ + หฺ อา รฺ –อิ + ย	= ยถาคมมิการโร.
แปลง ปติ เป็น ปฏิ	ปติ → ปฏิ + หฺ อา รฺ –อิ + ย	= กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.
แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อ	ปฺ อ ฏิ + หฺ อา รฺ –อิ + ย	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรนฯ
วุทธิ อ ของ ปฏิ เป็น อา	ปฺ อ → อา ฏิ + หฺ อา รฺ–อิ+ย	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปาฏิ + หาริย	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปาฏิหาริย เป็นนาม	ปาฏิหาริย	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปาฏิหาริย ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปาฏิหาริย + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	ปาฏิหาริย + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ยฺ ออกจากสระ อ	ปาฏิหาริยฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปาฏิหาริยฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปาฏิหาริยํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปาฏิหาริยํ.** (ปาฏิหาริย์)

๖๗๓. กฑฺยาทีหิ โก.

โก อ.กปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **กฑฺยาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท.มี กฑิ เป็นต้น.

(หลังจากธาตุมี กฑิ เป็นต้น ลง กปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. กณฺฑยติ ฉินฺทตีติ กณฺโฑ, อุสุ. (กฑิ เฉทเน ในการตัด + ก) (กัตตุสาธนะ) (ลง นิคหิตอาคม = นิคฺคหีตญฺจ) ย่อมสามารถตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากณฺฑ. (ลูกศร) (ลบ กฺอนุพันธ์ = กฺวจิ ธาตุวิภตฺติฯ)

วิ. กณฺฑียติ ฉินฺทียตีติ กณฺโฑ, ปริมาณํ. (กฑิ เฉทเน ในการตัด + ก) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากณฺฑ, ได้แก่ปริมาณ. (กัณฑ์)

ทำตัวรูป กณฺฑียติ ฉินฺทียตีติ **กณฺโฑ**	ศัพท์เดิมคือ	= กฑิ เฉทเน ในการตัด
ตั้ง กฑิ ชื่อธาตุ	กฑิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กฑฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กณฺฑียติ ฉินฺทียติ ย่อมถูกตัด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง กฑิธาตุ ลง ก ปัจจัย	กฑฺ + ก	= กฑฺยาทีหิ โก.
ตั้ง ก ปัจจัย ชื่อกิต	กฑฺ + ก	= อญฺเญ กิตฺ.
ธาตุที่มีอิอักษรเป็นที่สุด ลงนิคหิตอาคม	ก ํ ฑฺ + ก	= นิคฺคหีตญฺจ / กฺวจิ ธาตุฯ
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ก ํ ฑฺ + กฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ กฺ อนุพันธ์	ก ํ ฑฺ + ~~กฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ ณฺ	ก ํ → ณฺ ฑฺ + อ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ฑฺ ไปประกอบกับสระ อ	กณฺฑ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กณฺฑ เป็นนาม	กณฺฑ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กณฺฑ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กณฺฑ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	กณฺฑ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ฑฺ ออกจากสระ อ	กณฺฑฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กณฺฑฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ฑฺ ไปประกอบกับสระ โอ	กณฺโฑ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กณฺโฑ**. (กัณฑ์, สิ่งที่ถูกตัด)

วิ. ฆณฺฏียเตติ ฆณฺโฏ, ฆณฺฏา วา. (ฆฏิ ฆฏฺฏเน ในการตี + ก) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกตี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฆณฺฏ, ฆณฺฏา. (ระฆัง)

วิ. วณฺฏนฺติ อาวตฺตนฺติ เอตฺถาติ วณฺโฏ. (วฏิ อาวตฺตเน ในการหมุน + ก) (อธิกรณสาธนะ)
ย่อมหมุน ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวณฺฏ. (ขั้ว)

วิ. วณฺฏียติ พนฺธียติ อเนนาติ วณฺโฏ. (วฏิ พนฺธเน ในการผูก + ก) (กรณสาธนะ)
ย่อมถูกผูก ด้วยขั้วนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวณฺฏ. (ขั้ว)

วิ. กรณฺฑติ ภาชนํ ภวตีติ กรณฺโฑ. (กรฑิ ภาชนตฺเถ ในอรรถคือความเป็นที่รองรับ + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นที่รองรับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรณฺฑ. (ผอบ, กระปุก)

วิ. มณฺฑตีติ มณฺโฑ. (มฑิ มณฺฑนตฺเถ ในอรรถการประดับ + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมประดับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณฺฑ. (น้ำกลั่น)

วิ. สณฺฑนฺติ คุมฺพนฺติ เอตฺถาติ สณฺโฑ, วนสณฺโฑ. (สฑิ คุมฺพตฺเถ ในอรรถคือหมู่ + ก) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ต้นไม้ ท. ย่อมรวมกัน ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสณฺฑ, ได้แก่ไพรสณฑ์, ชัฏแห่งป่า. (หมู่, ชัฏ)

วิ. ภณฺฑนฺติ ปริภาสนฺติ เอเตนาติ ภณฺฑํ. (ภฑิ ภณฺฑตฺเถ ในอรรถคือการทะเลาะกัน + ก) (กรณสาธนะ)
อ.ชน ท. ย่อมด่ากัน ด้วยสิ่งของนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภณฺฑ. (สิ่งของเป็นเครื่องทะเลาะกัน, ภัณฑ์)

วิ. ปณฺฑติ ลิงฺคเวกลฺลภาวํ คจฺฉตีติ ปณฺโฑ, ปณฺฑโก. (ปฑิ ลิงฺคเวกลฺลตฺเถ..ความเป็นผู้บกพร่องแห่งเพศ + ก)
ย่อมถึง ซึ่งความเป็นผู้บกพร่องแห่งเพศ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปณฺฑ, ปณฺฑก. (บัณเฑาะก์, กระเทย) (กัตตุสาธนะ)

วิ. ทณฺฑยติ อเนนาติ ทณฺโฑ. (ทฑิ อาณายํ ในการสั่ง–บังคับ + ก) (กรณสาธนะ)
ย่อมลงอาชญา ด้วยสินไหมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทณฺฑ. (ค่าปรับ, สินไหม)

วิ. รณฺฑติ หึสตีติ รณฺโฑ. (รฑิ หึสายํ ในการเบียดเบียน + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารณฺฑ. (ถ้วยดื่มสุรา)

วิ. วิเสเสน วิญฺญูนํ หทยํ ตณฺเฑติ กมฺเปตีติ วิตณฺโฑ.(วิปุพฺพ+ ตฑิ จลนตฺเถ ในอรรถการหวั่นไหว+ก) (กัตตุ)
ยังใจ ของบัณฑิต ท. ย่อมให้หวั่นไหว โดยพิเศษ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิตณฺฑ. (คำพูดขัดแย้ง)

วิ. จณฺเฑตีติ จณฺโฑ. (จฑิ จณฺฑตฺเถ ในอรรถความดุร้าย + ก) (กัตตุสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมดุ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าจณฺฑ. (ผู้ดุร้าย)

วิ. คณฺฑนฺติ สนฺนิจฺจยนฺติ ปุพฺพาทโย เอตฺถาติ คณฺโฑ. (คฑิ สนฺนิจฺจเย ในการสั่งสม + ก) (อธิกรณสาธนะ)
อ.วัตถุ ท.มีน้ำหนองเป็นต้น ย่อมสั่งสม ในฝีนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคณฺฑ. (ฝี, แก้ม)

วิ. อณฺฑติ อณฺฑํ กโรตีติ อณฺโฑ. (อฑิ อณฺฑตฺเถ ในอรรถการออกไข่ + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ ซึ่งฟอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอณฺฑ. (ไข่)

วิ. ลณฺฑียเต ชิคุจฺฉียเตติ ลณฺฑํ. (ลฑิ ชิคุจฺฉายํ ในความรังเกียจ + ก) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกรังเกียจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลณฺฑ. (มูลสัตว์)

วิ. เมณฺฑติ กุฏิลภาวํ คจฺฉตีติ เมณฺโฑ, เมณฺฑโก. (เมฑิ กุฏิลตฺเถ ในอรรถความคด + ก) (กัตตุสาธนะ)
อ.สัตว์ใด ย่อมถึง ซึ่งความเป็นผู้คด เพราะเหตุนั้น อ.สัตว์นั้น ชื่อว่าเมณฺฑ, เมณฺฑก. (แกะ)

วิ. เอรณฺฑติ โรคํ หึสตีติ เอรณฺโฑ. (เอรฑิ หึสายํ ในการเบียดเบียน + ก) (กัตตุสาธนะ)
อ.ต้นไม้ใด ย่อมเบียดเบียน ซึ่งโรค เพราะเหตุนั้น อ.ต้นไม้นั้น ชื่อว่าเอรณฺฑ. (ต้นระหุ่ง)

วิ. ขณฺฑียเต ฉิชฺชเตติ ขณฺโฑ. (ขฑิ เฉทนตฺเถ ในอรรถการตัด + ก) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขณฺฑ. (น้ำอ้อยก้อน, น้ำอ้อยงบ)

วิ. มนฺทติ อปฺปสิตพฺพมฺปิ โมทตีติ มนฺโท. (มทิ หาเส ในการหัวเราะ + ก) (กัตตุสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมยินดี ซึ่งเรื่องอันไม่น่าสรรเสริญ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามนฺท. (คนมีปัญญาไม่ดี)

วิ. อินฺทติ ปรมิสฺสริยํ กโรตีติ อินฺโท. (อิทิ ปรมิสฺสริเย ในความเป็นใหญ่ยิ่ง + ก) (กัตตุสาธนะ)
อ.เทวดาใด ย่อมกระทำ ซึ่งความเป็นใหญ่ยิ่ง เพราะเหตุนั้น อ.เทวดานั้น ชื่อว่าอินฺท. (พระอินทร์)

วิ. จนฺทียเต อิจฺฉียเตติ จนฺโท. (จทิ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + ก) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกปรารถนา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจนฺท. (พระจันทร์)

วิ. จนฺทียเต กนฺตียเตติ จนฺโท. (จทิ อิจฺฉากนฺตีสุ ในความปรารถนาและความใคร่ + ก) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกชอบใจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจนฺท. (พระจันทร์)

วิ. ขุรติ ฉินฺทตีติ ขุโร. (ขุร เฉทเน ในการตัด + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขุร. (มีดโกน, กีบเท้าม้า)

ทำตัวรูป จนฺทียเต กนฺตียเตติ **จนฺโท**	ศัพท์เดิมคือ	= จทิ กนฺติยํ ในความใคร่
ตั้ง จทิ ชื่อธาตุ	จทิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	จทฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
จนฺทียเต กนฺตียเต ย่อมถูกชอบใจ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง จทิธาตุ ลง ก ปัจจัย	จทฺ + ก	= กฑฺยาทีหิ โก.
ตั้ง ก ปัจจัย ชื่อกิต	จทฺ + ก	= อญฺเญ กิตฺ.
ธาตุที่มีอิอักษรเป็นที่สุด ลงนิคหิตอาคม	จ ํ ทฺ + ก	= นิคฺคหีตญฺจ / กฺวจิ ธาตุฯ
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	จ ํ ทฺ + กฺ อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ กฺ อนุพันธ์	จ ํ ทฺ + ~~กฺ~~ อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ นฺ	จ ํ → นฺ ทฺ + อ	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ อ	จนฺท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง จนฺท เป็นนาม	จนฺท	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง จนฺท ลง สิปฐมาวิภัตติ	จนฺท + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	จนฺท + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ทฺ ออกจากสระ อ	จนฺทฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ　จนฺทฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา โลปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ทฺ ไปประกอบกับสระ โอ　จนฺโท	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
สำเร็จรูปเป็น　**จนฺโท.** (พระจันทร์)	

หมายเหตุ :– ธาตุที่มีอิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคหิตอาคมต้นธาตุด้วยทุกตัว ด้วยสูตรว่า "นิคฺคหีตญฺจ" หรือ "กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ".

๖๗๘.　ขาท'าม–คมานํ　ขนฺธ'นฺธ–คนฺธา.

ขนฺธนฺธคนฺธา อ.การแปลงเป็น ขนฺธ, อนฺธ และ คนฺธ ท.　**ขาทามคมานํ** แห่ง ขาท, อม และ คมุธาตุ ท. **โหนฺติ** ย่อมมี,　**โก** อ.กปัจจัย　**โหติ** ย่อมลง　**จ** ด้วย.

(แปลง ขาทธาตุ เป็น ขนฺธ, อมธาตุ เป็น อนฺธ และ คมุธาตุ เป็น คนฺธ และลง กปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท.　เป็น **อาเทสวิธิ** และ**ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ.　ชาติชรามรณาทีหิ　สํสารทุกฺเขหิ　ขชฺชตีติ　ขนฺโธ,　ขนฺธโก.　(ขาท　ภกฺขเณ　ในการกิน + ก) (กัมมสาธนะ)
　　อันสังสารทุกข์ ท.มี ชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น ย่อมกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนฺธ. (ได้แก่ขันธ์ ๕)

ทำตัวรูป ชาติชรามรณาทีหิ สํสารทุกฺเขหิ ขชฺชตีติ **ขนฺโธ**	ศัพท์เดิมคือ	= ขาท　ภกฺขเณ　ในการกิน
ตั้ง ขาท ชื่อธาตุ	ขาท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขาทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สํสารทุกฺเขหิ อันสังสารทุกข์ ท.　ชาติชรามรณาทีหิ มี ชาติ ชรา และมรณะ เป็นต้น ขชฺชติ ย่อมกิน　อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง ขาทธาตุ ลง ก ปัจจัย	ขาทฺ + ก	= ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.
ตั้ง ก ปัจจัย ชื่อกิต	ขาทฺ + ก	= อญฺเญ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ขาทฺ + กฺ　อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบ กฺ อนุพันธ์	ขาทฺ + ~~กฺ~~　อ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
แปลง ขาทฺ เป็น ขนฺธฺ	ขาทฺ → ขนฺธฺ + อ	= ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขนฺธ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ขนฺธ เป็นนาม	ขนฺธ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง ขนฺธ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขนฺธ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ขนฺธ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ธฺ ออกจากสระ อ	ขนฺธฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขนฺธฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ขนฺโธ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ขนฺโธ.** (ขันธ์)

ทำตัวรูป ชาติชรามรณาทีหิ สํสารทุกฺเขหิ ขชฺชตีติ **ขนฺธโก**	ศัพท์เดิมคือ	= ขาท ภกฺขเณ ในการกิน
ตั้ง ขาท ชื่อธาตุ	ขาท	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ขาทฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

สํสารทุกฺเขหิ อันสังสารทุกข์ ท. ชาติชรามรณาทีหิ มี ชาติ ชรา และมรณะ เป็นต้น ขชฺชติ ย่อมกิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง ขาทธาตุ ลง ก ปัจจัย	ขาทฺ + ก	= ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.
ตั้ง ก ปัจจัย ชื่อกิต	ขาทฺ + ก	= อญฺเญ กิตฺ.
แปลง ขาทฺ เป็น ขนฺธฺ	ขาทฺ → ขนฺธฺ + ก	= ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.
ลง ออาคม	ขนฺธฺ –อ + ก	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ธฺ ไปประกอบกับสระ อ	ขนฺธก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ขนฺธก เป็นนาม	ขนฺธก	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ขนฺธ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ขนฺธก + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ขนฺธก + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อ	ขนฺธกฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ขนฺธกฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ขนฺธโก	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ขนฺธโก.** (ขันธ์)

วิ. จกฺขุนา อมติ รุชฺชตีติ อนฺโธ, อนฺธโก. (อม โรเค ในความเสียดแทง + ก) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเสียดแทง ด้วยนัยน์ตา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนฺธ, อนฺธก. (คนตาบอด) (ลบ กฺอนุพันธ์ = กฺวจิ ธาตุฯ)

วิ. วาเตน นียมาโน หุตฺวา คจฺฉตีติ คนฺโธ, คนฺธโก. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ก) (กัตตุสาธนะ)
อันลม นำไปอยู่ ย่อมพัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคนฺธ, คนฺธก. (กลิ่น)

อุ. ราสฏฺเฐน ขนฺโธ. (ขนฺธ อนิปฺผนฺนปาฏิปทิกปท) (ไม่เกี่ยวข้องกับสูตรนี้)
ชื่อว่าขนฺธ เพราะอรรถว่ากอง. (กอง)

วิ. อตฺตโน นิสฺสยํ คนฺเธติ สูเจตีติ คนฺโธ. (คนฺธ สูจเน ในการบ่งบอก + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมบ่งชี้ ซึ่งที่อาศัย ของตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคนฺธ. (กลิ่น)

๖๗๙. ปฏาทีหฺยลํ.

อลํ อ.อลปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **ปฏาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี ปฏ เป็นต้นด้วย **ปาฏิปทิเกหิ** จากปาฏิปทิกบท ท. ด้วย.

(หลังจากธาตุมี ปฏ เป็นต้นและปาฏิปทิกบท ลง อลปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท คือ ปฏาทีหิ, อลํ. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ปฏติ วุทฺธึ คจฺฉตีติ ปฏลํ. (ปฏ คติมฺหิ ในการไป–การถึง + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถถึง ซึ่งความเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏล. (หมู่)

วิ. ปเฏ อลํ สมตฺถนฺติ ปฏลํ. (ปฏ ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในผืนผ้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏล. (หลังคา)

วิ. กลียติ ปริมียติ อุทกํ เอเตนาติ กลลํ. (กล กลเล ในการพับ + อล) (กรณสาธนะ)
อ.น้ำ ย่อมถูกวัด ด้วยเปลือกตมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลล. (เปลือกตม, โคลน)

วิ. กุสติ ฉินฺทติ ปาปเก ธมฺเมติ กุสลํ. (กุส เฉทเน ในการตัด + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตัด ซึ่งธรรม ท. อันชั่ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสล. (ผู้ตัดบาปธรรม, กุศล)

วิ. กุจฺฉิเต สลยนฺติ จลยนฺติ เอเตนาติ กุสลํ. (กุสทฺทูปปท+ สล จลนสํวรเณสุ ในการหวั่นไหวและการสำรวม+อ)
ยังอกุศลธรรม ท. อันน่าเกลียด ย่อมให้หวั่นไหว ด้วยธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสล. (กุศล) (กรณสาธนะ)

วิ. กุจฺฉิตํ สลนฺติ สํวรนฺติ เอเตนาติ กุสลํ. (กุสทฺทูปปท + สล จลนสํวรเณสุ ในการหวั่นไหวและการสำรวม+อ)
ย่อมปิด ซึ่งประตูอบาย อันน่าเกลียด ด้วยธรรมนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสล. (กุศล) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)

วิ. กุเส ลุนาติ ฉินฺทตีติ กุสลํ. (กุสสทฺทูปปท + ลู เฉทเน ในการตัด + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมตัด ซึ่งอกุศลธรรม ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสล. (กุศล)

วิ. กุโส วิย ลุนาติ ฉินฺทตีติ กุสลํ. (กุสสทฺทูปปท+ ลู เฉทเน ในการตัด +อ) (อุปมาปุพพบท พหุพพีหิสมาส) ย่อมตัด ซึ่งกิเลส ท. ราวกะ อ.หญ้าคา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสล. (กุศล) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กุเสน ญาเณน ลาตพฺพนฺติ กุสลํ. (กุสสทฺทูปปท + ลา อาทาเน ในการถือเอา + อ) (ตติยาตัปปุริสสมาส) อันญาณ พึงถือเอา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสล. (กุศล) (กัมมสาธนะ)

ทำตัวรูป กุสติ ฉินฺทติ ปาปเก ธมฺเมติ **กุสลํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กุส เฉทเน ในการตัด
ตั้ง กุส ชื่อธาตุ	กุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กุสติ ฉินฺทติ ย่อมตัด ธมฺเม ซึ่งธรรม ท. ปาปเก อันชั่ว อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง กุสธาตุ ลง อลปัจจัย	กุสฺ + อล	= ปฏาทีหฺยลํ.
ตั้ง อลปัจจัย ชื่อกิต	กุสฺ + อล	= อญฺเญ กิตฺ.
อลปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กุสฺ + อล	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ อ	กุสล	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กุสล เป็นนาม	กุสล	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กุสล ลง สิปฐมาวิภัตติ	กุสล + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กุสล + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ	กุสลฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กุสลฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อ	กุสลํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กุสลํ.** (ผู้ตัดบาปธรรม, กุศล)

ทำตัวรูป กุจฺฉิตํ สลนฺติ สํวรนฺติ เอเตนาติ **กุสลํ**	ศัพท์เดิมคือ	= กุ + สล สํวรเณ ในการสำรวม
ตั้ง สล ชื่อธาตุ	กุ + สล	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุ + สลฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หลัง กุนิบาต ลง อํทุติยาวิภัตติ	กุ + อํ, สลฺ	= กมฺมตฺเถ ทุติยา.
หลังจากนิบาต ลบ อํวิภัตติ	กุ + ~~อํ~~, สลฺ	= สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.
หลัง สลธาตุ ลง อปัจจัย	กุ + สลฺ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี จ.
ตั้ง อ ปัจจัย ชื่อกิต	กุ + สลฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.

นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อ	กุ + สล	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สลนฺติ สํวรนฺติ ย่อมปิด กุจฺฉิตํ (อปายทฺวารํ) ซึ่งประตูอบายอันน่าเกลียด เอเตน (ธมฺเมน) ด้วยสภาวธรรมนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	กุสล	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	กุสล	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตต	กุ + ~~อํ~~, สล	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	กุสล	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
ตั้ง กุสล เป็นนาม	กุสล	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กุสล ลง สิปฐมาวิภัตติ	กุสล + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	กุสล + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ	กุสลฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กุสลฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อ	กุสลํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **กุสลํ.** (กุศลเป็นเครื่องปิดประตูอบาย)

วิ. กทติ มชฺชติ เอเตนาติ กทลํ. (กท มเท ในความเมา + อล) (กรณสาธนะ)
ย่อมมัวเมา ด้วยต้นไม้นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากทล. (ต้นกล้วย)

วิ. ภคนฺทติ สิญฺจตีติ ภคนฺทลํ. (ภคนฺท เสจเน ในการรด + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภคนฺทล. (บานทะโรค, โรคริดสีดวง)

วิ. เมขติ กฏิวิจิตฺตํ กโรตีติ เมขลํ, เมขลา วา. (เมข กฏิวิจิตฺเต ในการทำสะเอวให้วิจิตร + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมกระทำ ซึ่งความวิจิตรแห่งสะเอว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเมขล, เมขลา. (เข็มขัด, สายรัดเอวผู้หญิง)

วิ. วกฺกติ รุกฺขตโจ ภวตีติ วกฺกลํ. (วกฺก รุกฺขตเจ ในความเป็นเปลือกแห่งต้นไม้) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเป็นเปลือกไม้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวกฺกล. (ผ้าเปลือกไม้)

วิ. ตกฺกตีติ ตกฺกลํ. (ตกฺก รุกฺขสิเลเส ในการทำซึ่งยางไม้ + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเป็นยางไม้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตกฺกล. (ยางไม้)

วิ. ปลฺลตีติ ปลฺลลํ. (ปลฺล นินฺนฏฺฐาเน ในความเป็นที่ลุ่ม + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเป็นที่ลุ่มต่ำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปลฺลล. (สระน้อย, ปลักควาย)

วิ. สทฺทติ หริโต ภวตีติ สทฺทลํ. (สทฺท หริเต ในความเขียวสด + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเป็นของเขียวชะอุ่ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสทฺทล. (ที่อันเขียวชะอุ่ม)

วิ. มูลติ ปติฏฺฐาติ เอตฺถาติ มุลาลํ. (มูล ปติฏฺฐายํ ในความเป็นที่ตั้ง + อล) (อธิกรณสาธนะ) (รัสสะ)
ย่อมตั้งอยู่ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุลาล. (เหง้าบัว)

วิ. พิลติ นิสฺสยตีติ พิลาลํ. (พิล นิสฺสเย ในความเป็นที่อาศัย + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถเป็นที่อาศัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพิลาล. (เกลือสินเธาว์)

วิ. พิเล อลนฺติ พิลาลํ. (พิล ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในที่อาศัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพิลาล. (เกลือสินเธาว์)

วิ. วิชฺชตีติ วิทาลํ. (วิท สตฺตายํ ในความมี–ความเป็น + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมมีปรากฏ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิทาล. (หรดาล)

วิ. วิเท อลนฺติ วิทาลํ. (วิท ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในการมีปรากฏ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิทาล. (หรดาล)

วิ. จณฺเฑติ ปีเฬตีติ จณฺฑาโล. (จฑิ จณฺฑิกฺเก ในความดุร้าย + อล) (กัตตุสาธนะ) (ทีฆะ)
ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจณฺฑาล. (คนจัณฑาล, คนชั้นต่ำในประเทศอินเดีย)

วิ. จณฺเฑ อลนฺติ จณฺฑาโล. (จณฺฑ ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในความดุร้าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจณฺฑาล. (คนจัณฑาล, คนชั้นต่ำในประเทศอินเดีย)

วิ. วาติ คจฺฉตีติ วาลํ. (วา คติคนฺถเนสุ ในการไปและการร้อยรัด + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสามารถไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาล. (น้ำ)

วิ. วาติ คนฺถตีติ วาลํ. (วา คติคนฺถเนสุ ในการไปและการร้อยรัด + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมพันเกี่ยว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาล. (เถาย่านาง)

วิ. วสียติ อจฺฉียตีติ วสโล. (วส อจฺฉาทเน ในการปกปิด + อล) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกปกปิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวสล. (คนถ่อย)

วิ. ปาปธมฺเม วสติ ปคฺฆรตีติ วสโล. (วส ปคฺฆรเณ ในการไหลออก + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไหลออก ซึ่งบาปธรรม ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวสล. (คนถ่อย)

วิ. วเส อลนฺติ วสโล. (วส ปาฏิปทิกปท + อล)
สมควร ในการปกปิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวสล. (คนถ่อย)

วิ. ปจียติ วิตฺถารียตีติ ปจโล, ปญฺจาโล. (ปจิ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + อล) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกแผ่ขยาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปจล, ปญฺจาล. (แคว้นปัญจาละ)

วิ. ปญฺจนฺนํ ราชูนํ อลนฺตีปิ ปญฺจาโล. (ปญฺจ ปาฏิปทิกปท + อล)
สมควร แก่พระราชา ท. ห้าพระองค์ แม้เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปญฺจาล. (แคว้นปัญจาละ)

วิ. มจตีติ มจโล. (มจ โจเร ในการลักขโมย + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมลักขโมย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามจล. (ขโมย)

วิ. มุสติ เอเตนาติ มุสโล. (มุส เถยฺเย ในความลักขโมย + อล) (กรณสาธนะ)
ย่อมทุบตีแล้วแย่งชิง ด้วยสากนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุสล. (สาก)

วิ. มุเส อลนฺติ มุสโล. (มุส ปาฏิปทิกบท + อล)
สามารถ ในการแย่งชิงลักขโมย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุสล. (สาก)

วิ. โคตฺถตีติ โคตฺถุโล. (โคตฺถุ วํเส ในวงศ์ตระกูล + อล) (กัตตุสาธนะ) (ไม่ลบสระที่สุดธาตุ, ลบสระหลัง)
ย่อมดำรงวงศ์ตระกูล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคตฺถุล. (สุนัขจิ้งจอก)

วิ. อปตฺถรีติ ปุถุโล. (ปุถุ วิตฺถาเร ในการแผ่ขยาย + อล) (กัตตุสาธนะ) (ไม่ลบสระที่สุดธาตุ, ลบสระหลัง)
ได้แผ่ขยายไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุถุล. (ความพิศดาร)

วิ. พหุมฺหิ อลนฺติ พหุลํ. (พหุ ปาฏิปทิกปท + อล) (ไม่ลบสระที่สุดศัพท์, ลบสระหลัง)
สมควร ในความมาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพหุล. (มาก)

วิ. โคตฺถํ ลาตีติ โคตฺถุโล. (โคตฺถุสทฺทูปปท + ลา อาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถือเอา ซึ่งโคตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโคตฺถุล. (สุนัขจิ้งจอก)

วิ. ปุถํ ลาตีติ ปุถุโล. (ปุถุสทฺทูปปท + ลา อาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมถือเอา ซึ่งความมาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุถุล. (กว้าง)

วิ. พหํ ลาตีติ พหุลํ. (พหุสทฺทูปปท + ลา อาทาเน ในการถือเอา + อ) (กัตตุสาธนะ) (ทุติยาตัปปุริสสมาส)
ย่อมถือเอา ซึ่งความมาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพหุล. (มาก)

วิ. มงฺคนฺติ วุทฺธึ คจฺฉนฺติ เอเตนาติ มงฺคลํ. (มงฺค มงฺคลฺเย ในความเป็นมงคล + อล) (กรณสาธนะ)
ย่อมถึง ซึ่งความเจริญ ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามงฺคล. (ธรรมเป็นเครื่องถึงความเจริญ, มงคล)

วิ. มงฺเค อลนฺติ มงฺคลํ. (มงฺค ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในความเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามงฺคล. (มงคล)

ทำตัวรูป มงฺคนฺติ วุทฺธึ คจฺฉนฺติ เอเตนาติ **มงฺคลํ** ศัพท์เดิมคือ = มงฺค มงฺคลฺเย ในความเป็นมงคล

ตั้ง มงฺค ชื่อธาตุ มงฺค = ภูวาทโย ธาตโว.

ลบสระที่สุดของธาตุ มงฺคฺ ~~อ~~ = ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

มงฺคนฺติ คจฺฉนฺติ ย่อมถึง วุทฺธึ ซึ่งความเจริญ เอเตน (ธมฺเมน) ด้วยธรรมนี้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง มงฺคธาตุ ลง อลปัจจัย มงฺคฺ + อล = ปฏาทีหฺยลํ.

ตั้ง อล ปัจจัย ชื่อกิต มงฺคฺ + อล = อญฺเญ กิตฺ.

นำพยัญชนะ คฺ ไปประกอบกับสระ อ มงฺคล = นเย ปรํ ยุตฺเต.

ตั้ง มงฺคล เป็นนาม มงฺคล = ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ

หลัง มงฺคล ลง สิปฐมาวิภัตติ มงฺคล + สิ = ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ มงฺคล + สิ → อํ = สึ.

แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ มงฺคลฺ อ + อํ = ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ มงฺคลฺ ~~อ~~ + อํ = สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อ มงฺคลํ = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มงฺคลํ.** (ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงความเจริญ, มงคล)

วิ. พหติ วุทฺธึ คจฺฉตีติ พหลํ. (พห วุทฺธิมฺหิ ในความเจริญ + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถึง ซึ่งความเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพหล. (หนา)

วิ. พเห อลนฺติ พหลํ. (พห ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในความเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพหล. (หนา)

วิ. กมฺพติ สญฺจลตีติ กมฺพลํ. (กมฺพ สญฺจลเน ในการหวั่นไหว + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไหว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมฺพล. (ผ้ากัมพล)

วิ. สมฺพติ มณฺฑลตีติ สมฺพลํ. (สพิ มณฺฑเล ในความแวดล้อม + อล) (กัตตุสาธนะ) (ลงนิคหิตอาคม)
ย่อมแวดล้อม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺพล. (เสบียงทาง)

วิ. สมฺเพ อลนฺติ สมฺพลํ. (สมฺพ ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในการแวดล้อม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺพล. (เสบียงทาง)

วิ. สมฺพติ มณฺเฑตีติ สพโล. (สพิ มณฺฑเน ในการประดับ + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมประดับ(ด้วยสีอันต่างกัน) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสพล. (ด่าง, ลาย)

วิ. อคฺคติ กุฏิลํ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ อคฺคลํ. (อคฺค คติโกฏิลฺเล ในการไปคด + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นไป คด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอคฺคล. (กลอนประตู)

วิ. อคฺเค อลนฺติ อคฺคลํ. (อคฺค ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในการไปคด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอคฺคล. (กลอนประตู)

วิ. มณฺฑียติ ภูสียตีติ มณฺฑลํ. (มฑิ ภูสายํ ในการประดับ + อล) (กัมมสาธนะ) (ลงนิคหิตอาคม = นิคฺคหีตญฺจ)
ย่อมถูกประดับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณฺฑล. (มณฑล, ลาน)

วิ. มณฺเฑ อลนฺติ มณฺฑลํ. (มณฺฑ ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในการประดับ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณฺฑล. (มณฑล, ลาน)

ทำตัวรูป มณฺฑียติ ภูสียตีติ **มณฺฑลํ**	ศัพท์เดิมคือ	= มฑิ ภูสายํ ในการประดับ
ตั้ง มฑิ ชื่อธาตุ	มฑิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มฑฺ ~~อิ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มณฺฑียติ ภูสียติ ย่อมถูกประดับ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มฑิธาตุ ลง อลปัจจัย	มฑฺ + อล	= ปฏาทีหฺยลํ.
ตั้ง อล ปัจจัย ชื่อกิต	มฑฺ + อล	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง นิคหิตอาคม	ม ํ ฑฺ + อล	= นิคฺคหีตญฺจ.
แปลง นิคหิต เป็นวัคคันตะ ณฺ	ม ํ → ณฺ ฑฺ + อล	= วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.
นำพยัญชนะ ฑฺ ไปประกอบกับสระ อ	มณฺฑล	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มณฺฑล เป็นนาม	มณฺฑล	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มณฺฑล ลง สิปฐมาวิภัตติ	มณฺฑล + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	มณฺฑล + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ ลฺ ออกจากสระ อ	มณฺฑลฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มณฺฑลฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ลฺ ไปประกอบกับสระ อ	มณฺฑลํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มณฺฑลํ**. (มณฑลอันถูกประดับ, ลาน)

วิ. ฆํเสน กุณฺฑติ ทหตีติ กุณฺฑลํ. (กุฑิ ทาเห ในความร้อน + อล) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไหม้ (หู) ด้วยการเสียดสี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุณฺฑล. (ตุ้มหู)

วิ. กุณฺเฑ อลนฺติ กุณฺฑลํ. (กุณฺฑ ปาฏิปทิกปท + อล)
สามารถ ในการไหม้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุณฺฑล. (ตุ้มหู)

๖๗๖. ปุถสฺส ปุถุ–ปถ'าโม วา.

ปุถุปถา อ.การแปลงเป็น ปุถุ และ ปถ ท. **ปุถสฺส** แห่งปุถธาตุ **โหนฺติ** ย่อมมี, **อโม** อ.อมปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **จ** ด้วย **วา** บ้าง.

(แปลง ปุถธาตุ เป็น ปุถุ และ ปถ และลง อมปัจจัย บ้าง)

สูตรนี้มี ๔ บท คือ ปุถสฺส, ปุถุปถา, อโม, วา. เป็น **อาเทสวิธิและปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. ปุถติ ปตฺถรตีติ ปุถวี, ปถวี, ปธวี. (ปุถ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + กฺวิ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง ถ เป็น ธ=กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมแผ่ขยายไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุถวี, ปถวี, ปธวี. (แผ่นดิน)

วิ. ปถติ วิตฺถาโร ภวติ เอตสฺมาติ ปถโม. (ปุถ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + อม) (อปาทานสาธนะ) (แปลง ปุถ เป็น ปถ)
ย่อมแผ่ไป จากที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปถม. (เบื้องต้นอันเป็นแดนแผ่ไป, ที่เบื้องต้น)

ทำตัวรูป ปุถติ ปตฺถรตีติ **ปุถวี**	ศัพท์เดิมคือ	= ปุถ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป
ตั้ง ปุถ ชื่อธาตุ	ปุถ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปุถฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปุถติ ปตฺถรติ ย่อมแผ่ขยายไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ปุถธาตุ ลง กฺวิ ปัจจัย	ปุถฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิ ปัจจัย ชื่อกิต	ปุถฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปุถฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ปุถฺ เป็น ปุถุ	ปุถฺ → ปุถุ + กฺวิ	= ปุถสฺส ปุถุปถาโม วา.
ลบ กฺวิปัจจัย	ปุถุ + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
หลังจาก ปุถุศัพท์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	ปุถุ + อี	= นทาทิโต วา อี.
แยกพยัญชนะ ถฺ ออกจากสระ อุ	ปุถฺ อุ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะสระหลัง แปลง อุ เป็น อว	ปุถฺ อุ → อว + อี	= จศัพท์ใน โอ สเร จ.
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ อ	ปุถว + อี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	ปุถวฺ อ + อี	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.

ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุถวฺ ~~อ~~ + อี	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อี	ปุถวี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปุถวี เป็นนาม	ปุถวี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปุถวี ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปุถวี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ปุถวี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ปุถวี.** (แผ่นดิน)

ทำตัวรูป ปุถติ ปตฺถรตีติ **ปถวี**	ศัพท์เดิมคือ	= ปุถ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป
ตั้ง ปุถ ชื่อธาตุ	ปุถ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปุถฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปุถติ ปตฺถรติ ย่อมแผ่ขยายไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ปุถธาตุ ลง กฺวิ ปัจจัย	ปุถฺ + กฺวิ	= กฺวิ จ.
ตั้ง กฺวิ ปัจจัย ชื่อกิต	ปุถฺ + กฺวิ	= อญฺเญ กิตฺ.
กฺวิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปุถฺ + กฺวิ	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง ปุถฺ เป็น ปถ	ปุถฺ → ปถ + กฺวิ	= ปุถสฺส ปุถุปถาโม วา.
ลบ กฺวิปัจจัย	ปถ + ~~กฺวิ~~	= กฺวิโลโป จ.
หลังจาก ปถศัพท์ ลง อีปัจจัยอิตถีลิงค์	ปถ + อี	= นทาทิโต วา อี.
เพราะสระหลัง ลง วฺอาคม	ปถ + วฺ–อี	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ วฺ ไปประกอบกับสระ อี	ปถวี	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปถวี เป็นนาม	ปถวี	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง ปถวี ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปถวี + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ปถวี + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ปถวี.** (แผ่นดิน)

๖๗๗. สสฺวาทีหิ ตุทโว.

ตุทโว. อ.ตุปัจจัยและทุปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **สสฺวาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี สสฺ เป็นต้น.

(หลังจากธาตุมี สสุ เป็นต้น ลง ตุปัจจัยและทุปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. สสติ หึสตีติ สตฺตุ. (สสฺ หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ตุ) (แปลงที่สุดธาตุเป็น ตฺ = กฺวจิ ธาตุฯ) ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตฺตุ. (ศัตรู) (กัตตุสาธนะ)

ทำตัวรูป สสติ หึสตีติ **สตฺตุ**	ศัพท์เดิมคือ	= สสฺ หึสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง สสฺ ชื่อธาตุ	สสฺ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	สสฺ ~~อฺ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
สสติ หึสติ ย่อมเบียดเบียน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง สสฺธาตุ ลง ตุปัจจัย	สสฺ + ตุ	= สสฺวาทีหิ ตุทโว.
ตั้ง ตุ ปัจจัย ชื่อกิต	สสฺ + ตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
ตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	สสฺ + ตุ	= กตฺตริ กิตฺ.
แปลง สฺ ที่สุดธาตุ เป็น ตฺ	ส สฺ → ตฺ + ตุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง สตฺตุ เป็นนาม	สตฺตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง สตฺตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	สตฺตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	สตฺตุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **สตฺตุ.** (ศัตรู)

วิ. ชายตีติ ชตฺตุ. (ชน ชนเน ในการเกิด + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชตฺตุ. (หัวไหล่)

วิ. ทุกฺขํ ททาตีติ ททฺทุ, กุฏฺฐวิเสโส. (ทท ทาเน ในการให้ + ทุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมให้ ซึ่งความทุกข์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททฺทุ, ได้แก่โรคเรื้อนชนิดพิเศษ. (โรคหิด)

วิ. อทติ ภกฺขตีติ อทฺทุ. (อท ภกฺขเณ ในการกิน + ทุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นเหมือนเคี้ยวกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอทฺทุ. (เรือนจำ)

วิ. มชฺชตีติ มทฺทุ. (มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ทุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเมา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามทฺทุ. (ผู้เมา)

๖๗๘. จฺยาทีหิ อีวโร.

อีวโร อ.อีวรปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **จฺยาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท.มี จิ เป็นต้น.
(หลังจากธาตุมี จิ เป็นต้น ลง อีวรปัจจัย)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. จียตีติ จีวรํ. (จิ จเย ในการสั่งสม + อีวร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกสั่งสม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจีวร. (ผ้าที่ถูกสั่งสม, จีวร)

ทำตัวรูป จียตีติ **จีวรํ**	ศัพท์เดิมคือ	= จิ จเย ในการสั่งสม
ตั้ง จิ ชื่อธาตุ	จิ	= ภูวาทโย ธาตโว.
จียติ ย่อมถูกสั่งสม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง จิธาตุ ลง อีวรปัจจัย	จิ + อีวร	= จฺยาทีหิ อีวโร.
ตั้ง อีวร ปัจจัย ชื่อกิต	จิ + อีวร	= อญฺเญ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ จฺ ออกจากสระ อิ	จฺ อิ + อีวร	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	จฺ ~~อิ~~ + อีวร	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ จฺ ไปประกอบกับสระ อี	จีวร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง จีวร เป็นนาม	จีวร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง จีวร ลง สิปฐมาวิภัตติ	จีวร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น อํ	จีวร + สิ → อํ	= สึ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	จีวรฺ อ + อํ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	จีวรฺ ~~อ~~ + อํ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	จีวรํ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **จีวรํ**. (ผ้าที่ถูกสั่งสม, จีวร)

วิ. ปาตีติ ปีวโร, ปีโน. (ปา ปาเน ในการดื่ม + อีวร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมดื่ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปีวร, ได้แก่คนอ้วน. (คนอ้วน)

วิ. ชาลกุมีนาทีนิ ธาเรตีติ ธีวโร, เกวฏฺโฏ. (ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อีวร) (กัตตุสาธนะ)
อ.บุคคลใด ย่อมทรงไว้ ซึ่งอุปกรณ์จับปลา ท. มี แห และ ลอบ(ไซ) เป็นต้น เพราะเหตุนั้น อ.บุคคนั้น ชื่อว่า ธีวร, ได้แก่ชาวประมง. (ชาวประมง)

๖๗๙. มุนาทีหิ จิ.

อิ อ.อิปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **มุนาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี มุน เป็นต้น **จ** ด้วย.
(หลังจากธาตุมี มุน เป็นต้น ลง อิปัจจัย)

สูตรนี้มี ๓ บท คือ มุนาทีหิ, จ, อิ. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร. จศัพท์** : มีอรรถ **อวุตฺตสมุจฺจย** รวบรวมเอาอรรถที่ไม่ได้กล่าวไว้ในสูตร คือหลังจากปาฏิปทิกบท ก็สามารถลง อิปัจจัยได้ด้วย เช่น มหาลิ เป็นต้น

วิ. มุนาตีติ มุนิ. (มุน ญาเณ ในความรู้ + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามุนิ. (พระภิกษุ, พระพุทธเจ้า)

ทำตัวรูป มุนาตีติ **มุนิ**	ศัพท์เดิมคือ	= มุน ญาเณ ในความรู้
ตั้ง มุน ชื่อธาตุ	มุน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มุนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มุนาติ ย่อมรู้ อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มุนธาตุ ลง อิปัจจัย	มุนฺ + อิ	= มุนาทีหิ จิ.
ตั้ง อิ ปัจจัย ชื่อกิต	มุนฺ + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มุนฺ + อิ	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อิ	มุนิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มุนิ เป็นนาม	มุนิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มุนิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มุนิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	มุนิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **มุนิ.** (พระภิกษุ, พระพุทธเจ้า)

วิ. ยตตีติ ยติ. (ยต ยตเน ในการพยายาม + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมพยายาม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายติ. (พระภิกษุ)

วิ. อคฺคติ กุฏิโล หุตฺวา คจฺฉตีติ อคฺคิ. (อคฺค คติโกฏิลฺเล ในการไปคด + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไปคด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอคฺคิ. (ไฟ)

วิ. ปุรโต ปตติ คจฺฉตีติ ปติ. (ปต คติมฺหิ ในการไป + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไป ข้างหน้า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปติ. (เจ้าของ, สามี)

วิ. ปธานภาเวน ปตติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ ปติ. (ปต คติมฺหิ ในการไป + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นไป โดยความเป็นประธาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปติ. (เจ้าของ, สามี)

วิ. สุจฺจตีติ สุจิ. (สุจ โสจกมฺมนิ ในการงานสะอาด + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสะอาด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุจิ. (สะอาด)

วิ. โรจตีติ รุจิ. (รุจ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารุจิ. (รัศมี)

วิ. สีลาทิคุเณ เอสตีติ อิสิ. (อิส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมแสวงหา ซึ่งคุณมีศีลเป็นต้น ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิสิ. (ฤษี)

วิ. กวติ กเถตีติ กวิ. (กุ สทฺเท ในการทำเสียง + อิ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว)
ย่อมกล่าว (คำประพันธ์) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากวิ. (นักกวี, บัณฑิต)

ทำตัวรูป กวติ กเถตีติ **กวิ**	ศัพท์เดิมคือ	= กุ สทฺเท ในการทำเสียง
ตั้ง กุ ชื่อธาตุ	กุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
กวติ กเถติ ย่อมกล่าว (คำประพันธ์) อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง กุธาตุ ลง อิปัจจัย	กุ + อิ	= มฺนาทีหิ จิ.
ตั้ง อิ ปัจจัย ชื่อกิต	กุ + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กุ + อิ	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อุ	กฺ อุ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะอิปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	กฺ อุ ➝ โอ + อิ	= อญฺเญสุ จ.
เพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น อว	กฺ โอ ➝ อว + อิ	= โอ อว สเร.
แยกพยัญชนะ วฺ ออกจากสระ อ	กฺ อวฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	กฺ อวฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	กวิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง กวิ เป็นนาม	กวิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง กวิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	กวิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	กวิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **กวิ.** (นักกวี, บัณฑิต)

วิ. รวติ คชฺชตีติ รวิ. (รุ สทฺเท ในการทำเสียง + อิ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อุ เป็น โอ, แปลง โอ เป็น อว) ย่อมคำราม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารวิ. (พระอาทิตย์)

วิ. ฆตํ อาทธาตีติ ทธิ. (ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อิ) (กัตตุสาธนะ) (ซ้อน ธา, แปลง ธฺ เป็น ทฺ = ทุติยจตุตฺถานํฯ) ย่อมทรงไว้ ซึ่งเนยใส เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทธิ. (นมส้ม) (รัสสะ อา ที่อยู่ในอัพภาสเป็น อ = รสฺโส)

วิ. กุฏฺติ ฉินฺทตีติ กุฏฺิ. (กุฏฺ เฉทเน ในการตัด + อิ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมสามารถตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุฏฺิ. (กระท่อม, กุฎี)

วิ. อสียติ ขิปียตีติ อสิ. (อสุ เขปเน ในการทิ้ง + อิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกซัดแทง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอสิ. (ดาบ)

วิ. ราชติ ทิปฺปตีติ ราชิ. (ราช ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อิ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าราชิ. (ราวป่า)

วิ. สปฺปติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ สปฺปิ. (สปฺป คติมฺหิ ในการไป + อิ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสปฺปิ. (เนยใส)

วิ. อจฺจียติ ปูชียตีติ อจฺจิ. (อจฺจ ปูชายํ ในการบูชา + อิ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกบูชา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอจฺจิ. (เปลวไฟ)

วิ. โชตตีติ โชติ. (ชุต ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อิ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ) ย่อมสว่างไสว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโชติ. (ไฟ, รัศมี)

วิ. นนฺทียเต นนฺทิ. (นนฺท นนฺทเน ในความยินดี + อิ) (ภาวสาธนะ) อันเขา ย่อมยินดี ชื่อว่านนฺทิ. (ความยินดี)

วิ. ทิปฺปตีติ ทีปิ. (ทีป ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อิ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทีปิ. (เสือดาว)

วิ. กมติ ยาตีติ กิมิ. (กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า, คืบคลาน + อิ) (กัตตุสาธนะ) (แปลง อ เป็น อิ = กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมคืบคลานไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากิมิ. (หนอน)

วิ. ตมียติ กงฺขียตีติ ติมิ. (ตมุ กงฺขายํ ในความสงสัย + อิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกสงสัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติมิ. (ปลาใหญ่ชื่อว่าติมิ)

วิ. พุชฺฌตีติ โพธิ. (พุธ โพธเน ในการรู้–ตรัสรู้ + อิ) (วุทธิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตรัสรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโพธิ. (มรรคญาณ, สัพพัญญุตญาณ)

วิ. กสนํ กสิ. (กส วิเลขเน ในการขีดเขียน + อิ) (ภาวสาธนะ)
อ.การไถ ชื่อว่ากสิ. (การไถ)

วิ. กมฺปติ จลตีติ กปิ. (กปิ จลเน ในการหวั่นไหว + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหวั่นไหว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากปิ. (ลิง)

วิ. กลียติ ปมียตีติ กลิ. (กล สงฺขฺยาเน ในการนับ + อิ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกเปรียบเทียบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากลิ. (บาป, โทษ)

วิ. พลนฺติ ชีวนฺติ อเนนาติ พลิ. (พล ปาณเน ในการมีชีวิต + อิ) (กรณสาธนะ)
ย่อมมีชีวิตอยู่ ด้วยภาษีนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพลิ. (พลีกรรม)

วิ. มสติ อามสตีติ มสิ. (มส อามสเน ในการจับต้อง + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมจับต้อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามสิ. (น้ำหมึก, ถ่านไฟ, เขม่า)

วิ. ธนติ นทตีติ ธนิ. (ธน สทฺเท ในการทำเสียง + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเปล่งเสียง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธนิ. (เสียง)

วิ. มนุญฺญํ หรตีติ หริ. (หร หรเณ ในการนำไป + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมนำไป ซึ่งสิ่งที่น่าชอบใจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหริ. (สีเขียวสด, ทอง, พระวิษณุ)

วิ. อรติ คจฺฉติ ปจฺจตฺถิกภาวนฺติ อริ. (อร คติมฺหิ ในการไป + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมถึง ซึ่งความเป็นผู้มีความต้องการเป็นฝ่ายตรงข้าม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอริ. (ศัตรู)

วิ. คิรติ นิคฺคิรตีติ คิริ. (คิร นิคฺคิรเณ ในการสำรอก + อิ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมสำรอก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคิริ. (ภูเขา)

ตัวอย่างการลง อิปัจจัยหลังปาฏิปทิกบท (บทนาม) มีดังนี้

วิ. มหนฺตํ ลาติ คณฺหาตีติ มหาโล. มหาลิ. (มหนฺตสทฺทูปปท + ลา อาทาเน ในการถือเอา + อ) (มหาล + อิ) ย่อมถือเอา ซึ่งกองสมบัติใหญ่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหาล. (เจ้ามหาลิ) (แปลง มหนฺต เป็น มหา = มหตํ มหา โยควิภาคะใน มหตํ มหา ตุลฺยาธิกรเณ ปเท)

วิ. ภทฺทํ อาลาติ คณฺหาตีติ ภทฺทาโล. ภทฺทาลิ. (ภทฺทสทฺทูปปท+อา+ลา อาทาเน ในการถือเอา+อ) (ภทฺทาล+อิ) ย่อมถือเอา ซึ่งความเป็นผู้เจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภทฺทาล. (ภทฺทาลิ = ภิกษุชื่อว่าภัททาลิ)

วิ. มนติ มหคฺฆภาวํ คจฺฉตีติ มโณ. มณิ. (มน คติมฺหิ ในการไป–ถึง + อ) (แปลง น เป็น ณ) (มณ + อิ) ย่อมถึง ซึ่งความเป็นวัตถุมีราคามาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณ. (มณิ = แก้วมณี)

ทำตัวรูป มนติ มหคฺฆภาวํ คจฺฉตีติ **มโณ**	ศัพท์เดิมคือ	= มน คติมฺหิ ในการไป–ถึง
ตั้ง มน ชื่อธาตุ	มน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มนติ คจฺฉติ ย่อมถึง มหคฺฆภาวํ ซึ่งความเป็นวัตถุมีราคามาก อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มนธาตุ ลง อปัจจัย	มนฺ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อ ปัจจัย ชื่อกิต	มนฺ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มนฺ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อ	มน	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
แปลง น เป็น ณ	ม น → ณ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง มณ เป็นนาม	มณ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มณ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มณ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มณ + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	มณฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มณฺ ~~อ~~ + โอ	= สรา โลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มโณ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
มณิ	ศัพท์เดิมคือ	= มณ
หลังปาฏิปทิกบทคือ มณ ลง อิปัจจัย	มณ + อิ	= จศัพท์ใน มฺนาทีหิ จิ.
ตั้ง อิ ปัจจัย ชื่อกิต	มณ + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
ลง อิ ปัจจัยในอรรถกัตตา	มณ + อิ	= กตฺตริ กิตฺ.

แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	มณฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มณฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ	มณิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มณิ เป็นนาม	มณิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มณิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มณิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	มณิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **มณิ.** (แก้วมณี)

ทำตัวรูป มณิ	ศัพท์เดิมคือ	= มณ
หลังปาฏิปทิกบทคือ มณ ลง อิปัจจัย	มณ + อิ	= จศัพท์ใน มฺนาทีหิ จิ.
ตั้ง อิ ปัจจัย ชื่อกิต	มณ + อิ	= อญฺเญ กิตฺ.
อิปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มณ + อิ	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ณฺ ออกจากสระ อ	มณฺ อ + อิ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มณฺ ~~อ~~ + อิ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ณฺ ไปประกอบกับสระ อิ	มณิ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มณิ เป็นนาม	มณิ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มณิ ลง สิปฐมาวิภัตติ	มณิ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	มณิ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **มณิ.** (แก้วมณี)

ตัวอย่างที่ลง อิปัจจัยหลังปาฏิปทิกบท มีวิธีทำตัวรูปเหมือนกับ "มณิ" มีดังนี้

วิ. อรียติ คมียตีติ อรโณ. อรณิ. (อร คติมฺหิ ในการไป + ยุ) (กัมมสาธนะ) (อรณ + อิ)
ย่อมถูกถึง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอรณ. (อรณิ = ไม้สีไฟ)

วิ. ตรติ อเนนาติ ตรโณ. ตรณิ. (ตร ตรเณ ในการข้ามไป + ยุ) (กรณสาธนะ) (ตรณ + อิ)
ย่อมข้าม ด้วยเรือนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตรณ. (ตรณิ = เรือ)

วิ. ธรตีติ ธรโณ. ธรณิ. (ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (ธรณ + อิ)
ย่อมทรงไว้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธรณ. (ธรณิ = แผ่นดิน)

วิ. สรียเต คจฺฉียเตติ สรโณ. สรณิ. (สร คติมฺหิ ในการไป + ยุ) (กัมมสาธนะ) (สรณ + อิ)
ย่อมถูกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสรณ. (สรณิ = หนทาง, เรือน)

วิ. ธมนฺติ วีณาทโย เอเตนาติ ธมโณ. ธมณิ. (ธม สทฺเท ในการทำเสียง + ยุ) (กรณสาธนะ) (ธมณ + อิ)
อ.วัตถุ ท.มีพิณเป็นต้น ย่อมดัง ด้วยเอ็นนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธมณ. (ธมณิ = เอ็น)

วิ. สตฺเต อวติ รกฺขตีติ อวนา. อวนิ. (อว รกฺขเณ ในการรักษา + ยุ) (กัตตุสาธนะ) (อวนา + อิ)
ย่อมรักษา ซึ่งสัตว์ ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอวนา. (อวนิ = แผ่นดิน)

วิ. อสียติ ขิปียตีติ อสนา. อสนิ. (อส เขเป ในการซัดไป + ยุ) (กัมมสาธนะ) (อสนา + อิ)
ย่อมถูกซัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอสนา. (อสนิ = สายฟ้า)

วิ. วสนฺติ เอตฺถาติ วสนา. วสนิ. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ยุ) (อธิกรณสาธนะ) (วสนา + อิ)
ย่อมอยู่ ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวสนา. (วสนิ = บ้าน, เรือน)

๖๘๐. วิทาทีหฺยูโร.

อูโร อ.อูรปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **วิทาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี วิท เป็นต้น.
(หลังจากธาตุมี วิท เป็นต้น ลง อูรปัจจัย)
สูตรนี้มี ๒ บท คือ วิทาทีหิ, อูโร. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร**.

วิ. วินฺทียเต ทุกฺเขน ลพฺภเตติ วิทูโร, วิชฺชูโร วา. (วิท ลาเภ ในการได้ +อูร) (ลง ยอาคม, แปลง ทฺย เป็น ช, ซ้อน ชฺ)
ย่อมถูกได้ โดยลำบาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิทูร, วิชฺชูร. (แก้วไพฑูรย์อันถูกได้) (กัมมสาธนะ)

วิ. วิทูเร ชาโต เวทูโร, มณิ. (วิทูร + ณ) (ลง ณปัจจัยในชาตตัทธิต = ณ ราคา เตน รตฺตํ ตสฺเสทมญฺญตฺเถสุ จ)
เกิดแล้ว ในภูเขาอันไกล ชื่อว่าเวทูร, ได้แก่แก้วมณี. (แก้วไพฑูรย์)

วิ. วลฺลียเต ธารียเตติ วลฺลูโร. (วล, วลฺล สาธารณพนฺธเนสุ ในความทั่วไปและการผูก + อูร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกทรงไว้ (ถูกเก็บรักษาไว้ได้นาน) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวลฺลูร. (เนื้อแห้ง)

วิ. มสียตีติ มสูโร. (มส อามสเน ในการจับต้อง + อูร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกจับต้อง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามสูร. (ลูกเดือย)

วิ. สินฺทตีติ สินฺทูโร. (สิท สิงฺคาเร ในความงดงาม+ อูร) (กัตตุสาธนะ) (ลงนิคหิตอาคม)
ย่อมงดงาม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสินฺทูร. (ตะกั่วแดง)

วิ. ทูยเตติ ทูโร. (ทุ คติมฺหิ ในการไป + อูร) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทูร. (ไกล)

วิ. ทุกฺเขน อรียเต คมียเตติ ทูโร. (ทุปุพฺพ + อร คติมฺหิ ในการไป + อ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกไป โดยยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทูร. (ไกล)

วิ. กวติ สทฺทํ กโรติ เอเตนาติ กูโร. (กุ สทฺเท ในการทำเสียง + อูร) (กรณสาธนะ)
ย่อมกระทำ ซึ่งเสียง ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากูร. (ข้าวแห้ง)

วิ. กปติ อตฺตโน คนฺเธน อญฺญํ คนฺธํ หึสตีติ กปฺปูโร. (กปุ หึสาตกฺกลคนฺเธสุ..เบียดเบียนและกลิ่นของยางไม้+อูร)
ย่อมเบียดเบียน ซึ่งกลิ่นอื่น ด้วยกลิ่น ของตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากปฺปูร. (การบูร) (กัตตุสาธนะ)

วิ. มยติ คจฺฉตีติ มยูโร. (มย คติมฺหิ ในการไป + อูร) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามยูร. (นกยูง)

วิ. มหิยํ รวตีติ มยูโร. (มหีสทฺทูปปท + รุ สทฺเท ในการทำเสียง + อ) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)
ย่อมรื่นรมย์ (ย่อมร้อง) บนพื้นดิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามยูร. (นกยูง)

ทำตัวรูป มยติ คจฺฉตีติ **มยูโร**	ศัพท์เดิมคือ	= มย คติมฺหิ ในการไป
ตั้ง มย ชื่อธาตุ	มย	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มยฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
มยติ คจฺฉติ ย่อมไป อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง มยธาตุ ลง อูรปัจจัย	มยฺ + อูร	= วิทาทีหฺยูโร.
ตั้ง อูร ปัจจัย ชื่อกิต	มยฺ + อูร	= อญฺเญ กิตฺ.
อูรปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มรฺ + อูร	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อู	มยูร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มยูร เป็นนาม	มยูร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มยูร ลง สิปฐมาวิภัตติ	มยูร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มยูร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	มยูรฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มยูรฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	มยูโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มยูโร.** (นกยูง)

นิรุตตินัย ๕

คำว่า **"นิรุตฺต"** หมายความว่า "ลักษณะอันเป็นเครื่องกล่าวแสดงเนื้อความโดยตัดสิน" โดยมีรูปวิเคราะห์ว่า "นิจฺฉเยน อุจฺจเต อตฺโถ เอเตนาติ **นิรุตฺตํ.** เนื้อความ ย่อมถูกกล่าว โดยตัดสิน ด้วยลักษณะนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า **นิรุตฺต**" (นิ + วจ + ต) ได้แก่วิธีทำตามหลักไวยากรณ์ ซึ่งนิรุตตินัยนี้มี ๕ ประการ คือ

(๑) **วณฺณาคม** การลงอักษรใหม่ เช่น "นกฺขตฺตราชาริว ตารกานํ" ศัพท์เดิมมาจาก "นกฺขตฺตราชา + อิว ตารกานํ" ลง รฺอาคม ด้วยสูตร "ยวมทนตรลา จาคมา"

(๒) **วณฺณวิปริยย** การสลับที่อักษร (การกลับหน้ากลับหลังอักษร) เช่น "สตฺเต หึสตีติ สีโห" (หึส หึสายํ ในการเบียดเบียน + อ) เมื่อควรจะเป็น "หึโส" เพราะมาจาก หึสธาตุ แต่ก็กลับหน้ากลับหลังเป็น สีห แล้วลบนิคหิต และทำทีฆะ

(๓) **วณฺณวิการ** การเปลี่ยนแปลงอักษร เช่น "นิยโก" ศัพท์เดิมเป็น "นิชโก" แปลง ช เป็น ย

(๔) **วณฺณนาส** การลบอักษร เช่น เมขลา มาจากรูปวิเคราะห์ว่า "เมหนสฺส ขสฺส มาลา เมขลา" ศัพท์เดิมมาจาก "เมหน + ข + มาลา" โดยลบ "หน" และ "มา" สำเร็จรูปเป็น "เมขลา"

(๕) **ธาตฺวตฺถาติสยโยค** การเพิ่มอรรถพิเศษของธาตุ เช่น " มหิยํ รวตีติ มยูโร" (ย่อมรื่นรมย์ บนแผ่นดิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามยูร. (นกยูง) คำว่า "มยูโร" มาจาก "มหีสทฺทูปปท + รุ สทฺเท ในการทำเสียง + อ ปัจจัย" แต่ รุธาตุ ยังสามารถกล่าวอรรถ รมณ (รื่นรมย์, ยินดี) ได้อีก ซึ่งเป็นอรรถที่เพิ่มเข้ามา การที่ รุธาตุกล่าวอรรถพิเศษเพิ่มเติมได้นั้น เรียกว่า "อตฺถาติสย".

คาถาสรุป นิรุตตินัย ๕

วณฺณาคโม วณฺณวิปริยโย จ
เทฺว จาปเร วณฺณวิการนาสา
ธาตุสฺส จตฺถาติสเยน โยโค
ตทุจฺจเต ปญฺจวิธํ นิรุตฺตํ.

นิรุตติลักษณะ ถูกกล่าวว่ามี ๕ ประการ คือ (๑) **วัณณาคมะ** การลงอาคมอักษรใหม่ (๒) **วัณณวิปริยยะ** การสลับที่อักษร (การกลับหน้ากลับหลังอักษร) (๓) **วัณณวิการ** การเปลี่ยนแปลงอักษร (๔) **วัณณ–นาส** การลบอักษร และ (๕) **ธาตุอัตถาติสยโยคะ** การเพิ่มอรรถพิเศษของธาตุ

ทำตัวรูป มหิยํ รวตีติ **มยูโร**	ศัพท์เดิมคือ	= มหี + รุ สทฺเท ในการทำเสียง
ตั้ง รุ ชื่อธาตุ	มหี + รุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
หลัง มหี ลง สฺมึสัตตมีวิภัตติ	มหี + สฺมึ, รุ	= โอกาเส สตฺตมี.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อี	มหฺ อี + สฺมึ, รุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย
เพราะเอกวจนะ รัสสะ อี เป็น อิ	มหฺ อี → อิ + สฺมึ, รุ	= อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.
ตั้ง อิ ชื่อ ป	มหฺ อิ ป + สฺมึ, รุ	= เต อิตฺถิขฺยา โป.
หลังจาก ป แปลง สฺมึ เป็น ยํ	มหฺ อิ ป + สฺมึ → ยํ, รุ	= ฆปโต สฺมึ ยํ วา.
นำพยัญชนะ หฺ ไปประกอบกับสระ อิ	มหิยํ, รุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
หลัง รุธาตุ ลง อปัจจัย	มหิยํ + รุ + อ	= สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
ตั้ง อปัจจัย ชื่อกิต	มหิยํ + รุ + อ	= อญฺเญ กิตฺ.
อปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มหิยํ + รุ + อ	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อุ	มหิยํ + รฺ อุ + อ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มหิยํ + รฺ ~~อุ~~ + อ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ อ	มหิยํ + ร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

รวติ ย่อมรื่นรมย์ (ย่อมร้อง) มหิยํ บนพื้นดิน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

บทติดต่อกันและชื่อตัปปุริสสมาส	มหิยํร	= อมาทโย ปรปเทภิ.
ตั้งเป็นยุตตัตถสมาส	มหิยํร	= นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.
ลบวิภัตติ	มหี + ~~สฺมึ~~, ร	= เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
เป็นปกติ	มหีร	= ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.
แยกพยัญชนะ หฺ ออกจากสระ อี	มหฺ อี ร	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย
แปลง หฺ เป็น ยฺ และแปลง อี เป็น อู	ม หฺ → ยฺ อี → อู + ร	= เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาฯ
นำพยัญชนะ ยฺ ไปประกอบกับสระ อู	มยูร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มยูร เป็นนาม	มยูร	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มยูร ลง สิปฐมาวิภัตติ	มยูร + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มยูร + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	มยูรฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มยูรฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ

นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ มยูโร = นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มยูโร.** (นกยูงผู้รื่นรมย์บนพื้นดิน, นกยูงผู้ร้องบนพื้นดิน)

วิ. ปํสุํ อุนฺทติ ปสวตีติ อุนฺทูโร. (อุทิ ปสวนเกฺลทเนสุ ในการพอกพูนและการเปียก + อูร) (กัตตุสาธนะ) ย่อมพอกพูน ซึ่งดินฝุ่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุนฺทูร. (หนู)

วิ. อุนฺทติ เกฺลทตีติ อุนฺทูโร. (อุทิ ปสวนเกฺลทเนสุ ในการพอกพูนและการเปียก + อูร) (กัตตุสาธนะ) ย่อมทำให้เปียก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุนฺทูร. (หนู)

วิ. ขชฺชียเต ภกฺขียเตติ ขชฺชูโร. (ขชฺช ภกฺขเณ ในการกิน + อูร) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกกิน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขชฺชูร. (ต้นเป้ง)

วิ. กุรียเตติ กุรูโร. (กุร อกฺโกเส ในการด่า + อูร) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกด่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุรูร. (ผู้ดุร้าย)

วิ. สุนาติ หึสตีติ สูโร. (สุ หึสายํ ในการเบียดเบียน + อูร) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสูร. (ผู้กล้า, พระอาทิตย์)

๖๘๑. หนาทีหิ ณฺนุตโว.

ณฺนุตโว อ.ณุ, นุ และตุปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **หนาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี หน เป็นต้น.

(หลังจากธาตุมี หน เป็นต้น ลง ณุ, นุ และตุปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. หนตีติ หณุ. (หน หึสาคตีสุ ในการเบียดเบียนและการไป + ณุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหณุ. (คาง) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ)

ทำตัวรูป หนตีติ **หณุ**	ศัพท์เดิมคือ	= หน หึสายํ ในการเบียดเบียน
ตั้ง หน ชื่อธาตุ	หน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	หนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
หนติ ย่อมเบียดเบียน อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง หนธาตุ ลง ณุปัจจัย	หนฺ + ณุ	= หนาทีหิ ณฺนุตโว.

ตั้ง ณุปัจจัย ชื่อกิต	หนฺ + ณุ	= อณฺเณ กิตฺ.
ณุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	หนฺ + ณุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	ห ~~นฺ~~ + ณุ	= กฺวจิ ธาตฺวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
ตั้ง หณุ เป็นนาม	หณุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง หณุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	หณุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	หณุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **หณุ.** (คาง)

วิ. ชายตีติ ชาณุ. (ชน ชนเน ในการเกิด + ณุ) (กัตตุสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ, ทีฆะ) ย่อมเกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชาณุ. (เข่า)

วิ. ภาตีติ ภาณุ. (ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ณุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาณุ. (รัศมี)

วิ. รยตีติ เรณุ, รโช. (ริ สนฺตาเน ในการสืบต่อ + ณุ) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อิ เป็น เอ = อณฺเณฺสุ จ) ย่อมสืบต่อ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเรณุ, ได้แก่ฝุ่น. (ฝุ่น)

วิ. ขนฺตีติ ขาณุ. (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ณุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมขุด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขาณุ. (ตอไม้)

วิ. ขญฺญตีติ ขาณุ. (ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ณุ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกขุด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขาณุ. (ตอไม้)

วิ. อมตีติ อณุ. (อม คตฺยาทีสุ ในอรรถการไปเป็นต้น + ณุ) (กัตตุสาธนะ) (ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ) ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอณุ. (อณู, สิ่งที่เล็ก)

วิ. วายตีติ เวนุ, เวณุ วา. (เว ตนฺตสนฺตาเน ในการสืบต่อเส้นด้าย + นุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมทำแถว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเวนุ, เวณุ. (ไม้ไผ่)

วิ. ธายติ วจฺฉํ ปาเยตีติ เธนุ. (เธ ปาเน ในการดื่ม + นุ) (กัตตุสาธนะ) ยังลูกวัว ย่อมให้ดื่ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเธนุ. (แม่โคนม)

วิ. ภาตีติ ภานุ. (ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + นุ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมรุ่งเรือง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภานุ. (รัศมี)

ทำตัวรูป ภาตีติ **ภานุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ภา ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง
ตั้ง ภา ชื่อธาตุ	ภา	= ภูวาทโย ธาตโว.
ภาติ ย่อมรุ่งเรือง อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ภาธาตุ ลง นุปัจจัย	ภา + นุ	= หนาทีหิ ณุนุตโว.
ตั้ง นุปัจจัย ชื่อกิต	ภา + นุ	= อญฺเญ กิตฺ.
นุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ภา + นุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง ภานุ เป็นนาม	ภานุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ภานุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ภานุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ภานุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ภานุ**. (รัศมี)

วิ. กฺริยํ ลกฺขณํ วา ธาเรตีติ ธาตุ. (ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมทรงไว้ ซึ่งกิริยา หรือ ซึ่งลักษณะ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธาตุ. (ธาตุ)

วิ. สียติ พนฺธียตีติ เสตุ. (สิ พนฺธเน ในการผูก + ตุ) (กัมมสาธนะ)
ย่อมถูกผูก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเสตุ. (สะพาน)

วิ. อุทฺธํ คจฺฉตีติ เกตุ. (กิ อุนฺนติมฺหิ ในการขึ้นไป + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมไป ในเบื้องบน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเกตุ. (ธง)

วิ. หิโนตีติ เหตุ. (หิ คติมฺหิ ในการไป + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเหตุ. (เหตุ)

วิ. ชายตีติ ชนฺตุ. (ชน ชนเน ในการเกิด + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเกิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชนฺตุ. (สัตว์ผู้เกิด, สัตว์)

ทำตัวรูป ชายตีติ **ชนฺตุ**	ศัพท์เดิมคือ	= ชน ชนเน ในการเกิด
ตั้ง ชน ชื่อธาตุ	ชน	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ชนฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ชายติ ย่อมเกิด อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ชนธาตุ ลง ตุปัจจัย	ชนฺ + ตุ	= หนาทีหิ ณุนุตโว.
ตั้ง ตุปัจจัย ชื่อกิต	ชนฺ + ตุ	= อญฺเญ กิตฺ.

ตุปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ชนฺ + ตุ	= กตฺตริ กิตฺ.
ตั้ง ชนฺตุ เป็นนาม	ชนฺตุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ชนฺตุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	ชนฺตุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	ชนฺตุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **ชนฺตุ**. (สัตว์ผู้เกิด, สัตว์)

วิ. ตโนตีติ ตนฺตุ. (ตนุ วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ตุ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมแผ่ขยายไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตนฺตุ. (เส้นด้าย)

วิ. วสติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ วตฺถุ. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ตุ)(อธิกรณะ)(สฺตฺ เป็น ตฺถ=กฺวจิ ธาตุฯ)
อ.ผล ย่อมตั้งอยู่ ในเหตุนี้ เพราะความมีการเป็นไปเกี่ยวเนื่องกับเหตุนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวตฺถุ. (เหตุ)

ทำตัวรูป วสติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ **วตฺถุ** ศัพท์เดิมคือ = วส นิวาเส ในการอยู่

ตั้ง วส ชื่อธาตุ	วส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	วสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ผลํ อ.ผล วสติ ย่อมตั้งอยู่ เอตฺถ (นิมิตฺเต) ในเหตุนี้ ตทายตฺตวุตฺติตาย เพราะความมีการเป็นไปเกี่ยวเนื่องกับเหตุนั้น อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง วสธาตุ ลง ตุปัจจัย	วสฺ + ตุ	= หนาทีหิ ณฺนุตโว.
ตั้ง ตุปัจจัย ชื่อกิต	วสฺ + ตุ	= อญฺเญ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ ตฺ ออกจากสระ อุ	วสฺ + ตฺ อุ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
แปลง สฺตฺ เป็น ตฺถ	ว สฺตฺ ➝ ตฺถ อุ	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ ถฺ ไปประกอบกับสระ อุ	วตฺถุ	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง วตฺถุ เป็นนาม	วตฺถุ	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง วตฺถุ ลง สิปฐมาวิภัตติ	วตฺถุ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
ลบ สิวิภัตติ	วตฺถุ + ~~สิ~~	= เสสโต โลปํ คสิปิ.

สำเร็จรูปเป็น **วตฺถุ**. (เหตุเป็นที่ตั้งของผล, เหตุ)

๖๘๒. กุฏาทีหิ โช.

โช อ.ชปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **กุฏาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี กุฏ เป็นต้น.

(หลังจากธาตุมี กุฏ เป็นต้น ลง ชปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. กุฏติ ฉินฺทตีติ กุฏฺโช, พฺยาธิ. (กุฏ เฉทเน ในการตัด + ช) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุฏฺช, ได้แก่โรค. (โรคเรื้อน)

วิ. กุสตีติ โกฏฺโช, อุทรํ. (กุส เฉทนปูรณคนฺเธสุ ในการตัด การเต็ม และการเบียดเบียน + ช) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเต็ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโกฏฺช, ได้แก่ท้อง. (ท้อง) (วุทธิ, ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ, ซ้อน ฏฺ)

ทำตัวรูป กุสตีติ **โกฏฺโช**	ศัพท์เดิมคือ	= กุส ปูรเณ ในการเต็ม
ตั้ง กุส ชื่อธาตุ	กุส	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	กุสฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
กุสติ ย่อมเต็ม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง กุสธาตุ ลง ชปัจจัย	กุสฺ + ช	= กุฏาทีหิ โช.
ตั้ง ชปัจจัย ชื่อกิต	กุสฺ + ช	= อญฺเญ กิตฺ.
ชปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	กุสฺ + ช	= กตฺตริ กิตฺ.
แยกพยัญชนะ กฺ ออกจากสระ อุ	กฺ อุ สฺ + ช	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
เพราะชปัจจัย วุทธิ อุ เป็น โอ	กฺ อุ → โอ สฺ + ช	= อญฺเญสุ จ.
ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ	กฺ โอ ~~สฺ~~ + ช	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะ กฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โก + ช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ฏฺ อสทิสเทฺวภาวะ	โก + ฏฺ–ช	= วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.
ตั้ง โกฏฺช เป็นนาม	โกฏฺช	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง โกฏฺช ลง สิปฐมาวิภัตติ	โกฏฺช + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	โกฏฺช + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ ชฺ ออกจากสระ อ	โกฏฺชฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	โกฏฺชฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ ชฺ ไปประกอบกับสระ โอ	โกฏฺโช	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **โกฏฺโช.** (ท้อง)

วิ. กฏฺติ มทฺทตีติ กฏฺจํ. (กฏฺ มทฺทเน ในการย่ำยี + จ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมเหยียบย่ำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากฏฺจ. (ไม้, ฟืน)

ปริตฺตํ กฏฺจมารุยฺห ยถา สีเท มหณฺณเว,
เอวํ กุสีตมาคมฺม สาธุชีวีปิ สีทติ.

บุคคลขึ้นสู่ไม้ท่อนเล็ก ย่อมจมในมหาสมุทร ฉันใด ถึงบุคคลผู้มีความเป็นอยู่ดี คบบุคคลผู้เกียจคร้าน ก็ย่อมจม ฉันนั้น.

วิ. กเณตีติ กณฺโจ. (กณ นิมีลเน ในการหลับตา + จ) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมหลับตา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากณฺจ. (คอ)
วิ. กํ สีสํ จาติ ติฏฺจติ เอตฺถาติ กณฺโจ. (กสทฺทูปปท + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการหยุดการไป + อ) (อธิกรณสาธนะ)
อ.ศีรษะ ย่อมตั้งอยู่ บนคอนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากณฺจ. (คอ) (ลงนิคหิตอาคม = นิคฺคหีตญฺจ, แปลงเป็นวัคคันตะ)

๖๘๓. มนุ–ปูร–สุณาทีหิ อุสฺส–นุสิสา.

อุสฺสนุสิสา อ.อุสฺส, นุส และอิสปัจจัย ท. **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **มนุปูรสุณาทีหิ (ธาตูหิ)** จากธาตุ ท. มี มนุ, ปูร และ สุณ เป็นต้นด้วย **(ปาฏิปทิเกหิ จ)** จากปาฏิปทิกบท ท. ด้วย.

(หลังจากธาตุมี มนุ, ปูร และ สุณ เป็นต้น และหลังจากปาฏิปทิกบท ลง อุสฺส, นุส และอิสปัจจัย)

สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

วิ. (หิตาหิตํ) มนเต ชานาตีติ มนุสฺโส. (มนุ โพธเน ในการรู้ + อุสฺส) (กัตตุสาธนะ)
ย่อมรู้ (ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์) เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามนุสฺส. (มนุษย์)
วิ. มนเต ชานาตีติ มานุโส. (มนุ โพธเน ในการรู้ + นุส) (แปลงพยัญชนะที่สุดธาตุเป็น อา =กฺวจิ ธาตุฯ)
ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามานุส. (มนุษย์) (กัตตุสาธนะ)

ทำตัวรูป มนเต ชานาตีติ **มนุสฺโส**	ศัพท์เดิมคือ	= มนุ โพธเน ในการรู้
ตั้ง มนุ ชื่อธาตุ	มนุ	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	มนฺ ~~อุ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

มนเต ชานาติ ย่อมรู้ (หิตาหิตํ ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์) อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้

หลัง มนุธาตุ ลง อุสฺสปัจจัย	มนฺ + อุสฺส	= มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.
ตั้ง อุสฺสปัจจัย ชื่อกิต	มนฺ + อุสฺส	= อญฺเญ กิตฺ.
อุสฺสปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	มนฺ + อุสฺส	= กตฺตริ กิตฺ.
นำพยัญชนะ นฺ ไปประกอบกับสระ อุ	มนุสฺส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง มนุสฺส เป็นนาม	มนุสฺส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง มนุสฺส ลง สิปฐมาวิภัตติ	มนุสฺส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	มนุสฺส + สิ ➛ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	มนุสฺสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	มนุสฺสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	มนุสฺโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **มนุสฺโส.** (มนุษย์)

วิ. ปูรตีติ ปุริโส. (ปูร ทานปูรเณสุ ในการให้และการเต็ม + อิส) (กัตตุสาธนะ) (รัสสะ อู เป็น อุ) ย่อมเต็ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุริส. (บุรุษ)

วิ. ปูรตีติ โปโส. (ปูร ทานปูรเณสุ ในการให้และการเต็ม + อิส) (กัตตุสาธนะ) (วุทธิ อู เป็น โอ = อญฺเญสุ จ) ย่อมเต็ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโปส. (บุรุษ) (ลบ รฺ ที่สุดธาตุ = กฺวจิ ธาตุฯ, ลบสระหลัง = วา ปโร อสรูปา)

วิ. มาตาปิตูนํ หทยํ ปูเรตีติ ปุริโส. (ปูร ทานปูรเณสุ ในการให้และการเต็ม + อิส) (กัตตุสาธนะ) (รัสสะ อู เป็น อุ) ยังใจ ของมารดาและบิดา ท. ย่อมให้เต็ม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุริส. (บุรุษ)

วิ. ปุเร อุจฺเจ ฐาเน เสตีติ ปุริโส. (ปุรสทฺทูปปท + สิ สเย ในการนอน + อ) (กัตตุสาธนะ) ย่อมนอน บนที่สูง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุริส. (บุรุษ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)

ทำตัวรูป ปูรตีติ **ปุริโส**	ศัพท์เดิมคือ	= ปูร ปูรเณ ในการเต็ม
ตั้ง ปูร ชื่อธาตุ	ปูร	= ภูวาทโย ธาตโว.
ลบสระที่สุดของธาตุ	ปูรฺ ~~อ~~	= ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
ปูรติ ย่อมเต็ม อิติ อตฺเถ ในอรรถนี้		
หลัง ปูรธาตุ ลง อิสปัจจัย	ปูรฺ + อิส	= มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.
ตั้ง อิสปัจจัย ชื่อกิต	ปูรฺ + อิส	= อญฺเญ กิตฺ.
อิสปัจจัย ลงในอรรถกัตตา	ปูรฺ + อิส	= กตฺตริ กิตฺ.

แยกพยัญชนะ ปฺ ออกจากสระ อู	ปฺ อู รฺ + อิส	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
รัสสะ อู เป็น อุ	ปฺ อู → อุ รฺ + อิส	= กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํฯ
นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ	ปุริส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.
ตั้ง ปุริส เป็นนาม	ปุริส	= ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาฯ
หลัง ปุริส ลง สิปฐมาวิภัตติ	ปุริส + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	ปุริส + สิ → โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ สฺ ออกจากสระ อ	ปุริสฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	ปุริสฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ สฺ ไปประกอบกับสระ โอ	ปุริโส	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **ปุริโส.** (บุรุษ, บุคคล)

วิ. สุณติ กุลํ สนฺทหตีติ สุณิสา. (สุณ หึสากุลสนฺธาเนสุ ในการเบียดเบียนและการสืบต่อตระกูล + อิส + อา) ย่อมสืบต่อ ซึ่งตระกูล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุณิสา. (ลูกสะใภ้) (กัตตุสาธนะ)

วิ. กวียตีติ กรีสํ, มลํ. (กุ กุจฺฉิเต ในความน่าเกลียด + อิส) (กัมมสาธนะ) (แปลง กุ เป็น กร, ทีฆะ = กฺวจิ ธาตุฯ) ย่อมถูกรังเกียจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรีส, ได้แก่มลทิน. (อุจจาระ)

วิ. อนฺธการวิธมเนน สตฺตานํ ภยํ หึสตีติ สุริโย. (สุ หึสายํ ในการเบียดเบียน + อิส) (ลง รฺอาคม, แปลง ส เป็น ย) ย่อมเบียดเบียน ซึ่งภัย ของสัตว์ ท. ด้วยการทำลายความมืด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุริย.(พระอาทิตย์)(กัตตุสาธนะ)

วิ. มหตีติ มหิโส. (มห ปูชายํ ในการบูชา + อิส) (กัตตุสาธนะ) ย่อมบูชา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหิส. (ควาย)

วิ. มหิยํ เสตีติปิ มหิโส. (มหีสทฺทูปปท + สิ สเย ในการนอน + อ) (รัสสะท่ามกลางสมาส = กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานํฯ) ย่อมนอน บนพื้นดิน แม้เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามหิส. (ควาย) (กัตตุสาธนะ) (สัตตมีตัปปุริสสมาส)

วิ. สียติ พนฺธียตีติ สีสํ. (สิ พนฺธเน ในการผูก + อิส) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกผูก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสีส. (ศีรษะ) (ลบสระหน้า = สรา สเร โลปํ, ทีฆะสระหลัง = ทีฆํ)

๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.

การ อ.การปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปรํ** ในเบื้องหลัง **อกฺขเรหิ** จากวัณณะอันกล่าวอักษร ท.
(หลังจากวัณณะอันกล่าวอักษร ลง การปัจจัย)
สูตรนี้มี ๒ บท. เป็น **ปัจจยวิธิสูตร.**

ตัวอย่าง:			
อกาโร	= ออักษร (อ + การ)	อากาโร	= อาอักษร (อา + การ)
โอกาโร	= โออักษร (โอ + การ)	กกาโร	= กอักษร (ก + การ)
ยกาโร	= ยอักษร (ย + การ)	หกาโร	= หอักษร (ห + การ)
ฬกาโร	= ฬอักษร (ฬ + การ)		

ทำตัวรูป **อกาโร**	ศัพท์เดิมคือ	= อ
หลังจาก ออักษร ลง การปัจจัย	อ + การ	= อกฺขเรหิ การ.
ตั้ง อการ เป็นนาม	อการ	= จศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกาฯ
หลัง อการ ลง สิปฐมาวิภัตติ	อการ + สิ	= ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.
หลังจากอการันต์ แปลง สิ เป็น โอ	อการ + สิ ➝ โอ	= โส.
แยกพยัญชนะ รฺ ออกจากสระ อ	อการฺ อ + โอ	= ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.
ลบสระหน้า เพราะสระหลัง ๆ เป็นปกติ	อการฺ ~~อ~~ + โอ	= สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิฯ
นำพยัญชนะ รฺ ไปประกอบกับสระ โอ	อกาโร	= นเย ปรํ ยุตฺเต.

สำเร็จรูปเป็น **อกาโร.** (ออักษร)

อการสทฺทปทมาลา (ออักษร)

วิภัตติ	เอกวจนะ
ปฐมา.	อกาโร
ทุติยา.	อการํ
ตติยา.	อกาเรน
จตุตฺถี.	อการสฺส
ปัญจมี.	อการา, อการมฺหา, อการสฺมา
ฉัฏฐี.	อการสฺส
สัตตมี.	อกาเร, อการมฺหิ, อการสฺมึ

วิ. กรียติ อุจฺจารียตีติ กาโร, สทฺโท. (กร อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + ณ) (กัมมสาธนะ) ย่อมถูกออกเสียง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการ, ได้แก่ศัพท์. (ศัพท์, เสียง)

วิ. เอว จ โส กาโร จาติ เอวกาโร. (เอว + การ) (วิเสสนุตตรบท กัมมธารยสมาส) อ.เอวด้วย อ.เอวนั้น เป็นศัพท์ด้วย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเอวการ. (เอวศัพท์)

วิ. ธิ จ โส กาโร จาติ ธิกาโร. (ธิ + การ) (วิเสสนุตตรบท กัมมธารยสมาส) อ.ธิด้วย อ.ธินั้น เป็นศัพท์ด้วย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธิการ. (ธิศัพท์, เสียงว่า ธิ)

วิ. หํ จ โส กาโร จาติ หํกาโร. (หํ + การ) (วิเสสนุตตรบท กัมมธารยสมาส) อ.หํด้วย อ.หํนั้น เป็นศัพท์ด้วย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหํการ. (หํศัพท์, เสียงว่า หํ)

วิ. สาธุ จ โส กาโร จาติ สาธุกาโร. (สาธุ + การ) (วิเสสนุตตรบท กัมมธารยสมาส) อ.สาธุด้วย อ.สาธุนั้น เป็นศัพท์ด้วย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสาธุการ. (สาธุศัพท์, เสียงว่า สาธุ)

จบ อุณาทิปัจจยันตนัย

กิตกสังคหคาถา

ตพฺพาที ณาทโย ฌิฏฺชา ตเวตฺนาทโย ตถา,
มานนฺตาที อุณาทีติ ฉทฺธา กิตกสงฺคโห.

การรวบรวมในกิพพิธานกัณฑ์ มี ๖ ประการ คือ (๑) เตกาลิกกิจจ-ปัจจยันตนัย (๒) เตกาลิกกิตกปัจจยันตนัย (๓) อตีตปัจจยันตนัย (๔) ตเวตุนาทิปัจจยันตนัย (๕) วัตตมานกาลิกมานันตปัจจยันตนัย /อนาคตกาลิกปัจจยันตนัย และ (๖) อุณาทิปัจจยันตนัย

จบ กิพพิธานกัณฑ์ที่ ๗

ปทรูปสิทธิ มี ๗ กัณฑ์

สนฺธิ นามํ การกญฺจ สมาโส ตทฺธิตํ ตถา,
อาขฺยาตํ กิตกํ กณฺฑา สตฺติเม รูปสิทฺธิยํ.

กัณฑ์ ในคัมภีร์รูปสิทธิมี ๗ กัณฑ์ คือ สนธิกัณฑ์ นามกัณฑ์ การก–กัณฑ์ สมาสกัณฑ์ ตัทธิตกัณฑ์ อาขยาตกัณฑ์ และกิตกกัณฑ์

คาถาสรุป แต่ละกัณฑ์

เตธา สนฺธึ จตุทฺธา ปทมปิ จตุธา ปญฺจธา นามิกญฺจ
พฺยาสา ฉกฺการกํ ฉสฺสมสนมปิ ฉพฺเภทโต ตทฺธิตญฺจ
อาขฺยาตํ อฏฺฐธา ฉพฺพิธมปิ กิตกํ ปจฺจยานํ ปเภทา
ทีเปนฺตี รูปสิทฺธี จิรมิธ ชนตาพุทฺธิวุฑฺฒึ กโรตุ.

๑. สนธิ มี ๓ ประการ คือ (๑) สรสนธิ (๒) พยัญชนสนธิ และ (๓) นิคหิตสนธิ

๒. บท มี ๔ บท คือ (๑) นามบท (๒) อาขยาตบท (๓) นิบาตบท และ (๔) อุปสัคบท

๓. นาม มี ๔ ประการ คือ (๑) ชาตินาม (๒) คุณนาม (๓) กริยานาม และ (๔) ยทิจฉานาม

๔. นาม มี ๕ ประการ คือ (๑) ปุงลิงคนาม (๒) อิตถีลิงคนาม (๓) นปุงสกลิงคนาม (๔) ไตรลิงคนาม/อนิยตลิงคนาม และ (๕) อลิงคนาม

๕. การก มี ๖ ประการ คือ (๑) กัตตุการก มี ๕ ประการ (๒) กัมมการก มี ๗ ประการ (๓) กรณการก มี ๒ ประการ (๔) สัมปทานการก มี ๓ ประการ (๕) อปาทานการก มี ๕ ประการ และ (๖) โอกาสการก มี ๔ ประการ

๖. สมาส มี ๖ ประการ คือ (๑) อัพยยีภาวสมาส มี ๒ ประการ (๒) กัมมธารยสมาส มี ๙ ประการ (๓) ทิคุสมาส มี ๒ ประการ (๔) ตัปปุริสสมาส มี ๘ ประการ (๕) พหุพพีหิสมาส มี ๙ ประการ และ (๖) ทวันท–สมาส มี ๒ ประการ

๗. ตัทธิต มี ๖ ประเภท คือ (๑) อปัจจตัทธิต (๒) สังสัฏฐาทิอเนกัตถตัทธิต (๓) ตทัสสัตถิตัทธิต (๔) สังขยาตัทธิต (๕) ภาวตัทธิต และ (๖) อัพยยตัทธิต

๘. อาขยาต มี ๘ ประการ คือ (๑) ภูวาทิคณะ (๒) รุธาทิคณะ (๓) สวาทิคณะ (๔) กิยาทิคณะ (๕) คหาทิ–คณะ (๖) ตนาทิคณะ (๗) จุราทิคณะ (๘) ธาตุปัจจยันตนัย

๙. กิตก์ มี ๖ ประการ คือ (๑) เตกาลิกากิจจปัจจยันตนัย (๒) เตกาลิกกิตกปัจจยันตนัย (๓) อตีตปัจจยันตนัย (๔) วัตตมานกาลิกมานันตปัจจยันตนัย (๕) อนาคตกาลิกปัจจยันตนัย และ (๖) อุณาทิปัจจยันตนัย

จบ รูปสิทธิทีปนี

ภาคผนวก

ก. จัดกลุ่มปัจจัยตามสาธนะทั้ง ๗

ปัจจัย		สาธนะ	ตัวอย่าง	สูตร (ปทรูปสิทธิ)
๑. กิจจปัจจัย				
๑.๑	ตพฺพ	– กัมมะ	กรียตีติ กตฺตพฺโพ, กาตพฺโพ	๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
		– ภาวะ	ภูยเต ภวิตพฺพํ	๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
๑.๒	อนีย	– กัตตุ	คจฺฉนฺตีติ คมนียา	๕๔๕. “ตพฺพานียา” โยควิภาคใน“ภาวฯ”
		– กัมมะ	ปูชียตีติ ปูชนีโย	๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
		– กรณะ	พหายติ เอเตนาติ พหานียํ	๕๔๕. “ตพฺพานียา” โยควิภาคใน “ภาวฯ”
		– ภาวะ	ภูยเต ภวนียํ	๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.
๑.๓	เตยฺย	– กัมมะ	เญยฺยตีติ ญาเตยฺยํ	๕๔๒. “จศัพท์” ใน “ณฺโย จ”
๑.๔	ณฺย	– กัตตุ	ปฏิปกฺเข หรตีติ ปาฏิหาริยํ	๕๔๒. “ณฺโย จ” วิษาธิการโยควิภาค.
		– กัมมะ	หรียตีติ หาริยํ	๕๔๒. ณฺโย จ.
		– กรณะ	มชฺชเต เอเตนาติ มชฺชํ	๕๔๒. “มทศัพท์” ใน “วทมทคมุยุชฯ”
		– ภาวะ	ภวิตพฺโพ ภพฺโพ	๕๔๒. ณฺโย จ.
๑.๕	ริจฺจ	– กัมมะ	กตฺตพฺพํ กิจฺจํ	๕๔๗. กรมฺหา ริจฺจ.
			ภรียตีติ ภจฺโจ	๕๔๗. “ริจฺจ” โยควิภาคใน “กรมฺหา ริจฺจ”
		– ภาวะ	ปติ เอตพฺโพ ปฏิจฺโจ	๕๔๗. “ริจฺจ” โยควิภาคใน “กรมฺหา ริจฺจ”
๒. กิตกปัจจัย				
๒.๑	ณ	– กัตตุ	กุมฺภํ กโรตีติ กุมฺภกาโร	๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.
			รุชตีติ โรโค	๕๗๗. วิสรุชปทาทิโต ณ.
			นครํ กริสฺสตีติ นครกาโร	๖๔๙. กมฺมนิ โณ.
		– กัมมะ	ภุชฺชตีติ โภโค	๕๗๗. วิสรุชปทาทิโต ณ.
		– กรณะ	รญฺชนฺติ อเนนาติ ราโค	๕๗๗. วิสรุชปทาทิโต ณ.

		– อปาทานะ	วิหญฺญติ เอตสฺมาติ วิฆาโต	๙๗๗. วิสรุชปทาทิโต ณ.
		– อธิกรณะ	วิหรนฺติ เอตฺถาติ วิหาโร	๙๗๗. วิสรุชปทาทิโต ณ.
		– ภาวะ	ภูยเต ภาโว	๙๘๐. ภาเว จ.
๒.๒	อ	– กัตตุ	เวสฺสํ ตรตีติ เวสฺสนฺตโร	๙๖๕. สญฺญายมนุ.
			ปุเร ทานํ อททีติ ปุรินฺทโท	๙๖๗. ปุเร ททา จ อึ.
			ธมฺมํ ธรตีติ ธมฺมธโร	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			อนุเสตีติ อนุสโย	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			ชีรตีติ ชรา	๙๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
		– กัมมะ	อุปาทียตีติ อุปาทา	๙๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
		– กรณะ	วิเนติ เอเตนาติ วินโย	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			ปฏิปชฺชติ เอตายาติ ปฏิปทา	๙๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
		– อปาทานะ	ปฏิจฺจ เอตสฺมา ผลเมตีติ ปจฺจโย	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
		– อธิกรณะ	วิเนติ เอตฺถาติ วินโย	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
		– ภาวะ	วินิจฺฉนํ วินิจฺฉโย	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			จินฺตนํ จินฺตา	๙๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
๒.๓	ณฺวุ	– กัตตุ	รถํ กโรตีติ รถการโก	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			กโรตีติ การโก	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			กริสฺสํ วชตีติ การโก วชติ	๖๔๘. กิริยายํ ณฺวุตโว.
๒.๔	ตุ	– กัตตุ	กโรตีติ กตฺตา	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
			กริสฺสํ วชตีติ กตฺตา วชติ	๖๔๘. กิริยายํ ณฺวุตโว.
			สสติ หึสตีติ สตฺตุ	๖๗๗. สสฺวาทีหิ ตุทโว.
		– ตัสสีละ	ปวตฺติตุํ สีลมสฺสาติ ปวตฺตาโร	๙๙๐. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.
		– กัมมะ	สียติ พนฺธียตีติ เสตุ	๖๘๑. หนาทีหิ ณุนุตโว.
		– อธิกรณะ	วสติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ วตฺถุ	๖๘๑. หนาทีหิ ณุนุตโว.
๒.๕	อาวี	– กัตตุ	ภยํ ปสฺสตีติ ภยทสฺสาวี	๙๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.
		– ตัสสีละ	ภยํ ปสฺสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ภยทสฺสาวี	๙๙๐. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.
๒.๖	รตฺถุ	– กัตตุ	สเทวกํ โลกํ ทิฏฺฐธมฺมิกาทิวเสน สาสตีติ สตฺถา	๙๗๔. สาสาทีหิ รตฺถุ.

๒.๗	ริตุ	– กัตตุ	ปุตฺตํ ปาตีติ ปิตา	๕๗๕. ปาทิโต ริตุ.
		– กัมมะ	มาตาปิตูหิ ธรียตีติ ธีตา	๕๗๕. ปาทิโต ริตุ.
๒.๘	ราตุ	– กัตตุ	ธมฺเมน ปุตฺตํ มาเนตีติ มาตา	๕๗๖. มานาทีหิ ราตุ.
๒.๙	กฺวิ	– กัตตุ	สมฺภวตีติ สมฺภู	๕๘๔. กฺวิ จ.
		– กัมมะ	อยมิว ทิสฺสตีติ อีทิโส	๕๘๔. กฺวิ จ.
			ทิสียตีติ ทฏฺฐํ	๕๘๔. กฺวิ จ.
		– อธิกรณะ	สห ภนฺติ เอตฺถาติ สภา	๕๘๔. กฺวิ จ.
๒.๑๐	รมฺม	– กัตตุ	สลกฺขณํ ธาเรตีติ ธมฺโม	๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.
		– กัมมะ	ปจฺจเยหิ ธรียตีติ ธมฺโม	๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.
			กรียตีติ กมฺมํ	๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.
		– กรณะ	ธรนฺติ เตนาติ ธมฺโม	๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.
๒.๑๑	ณี	– ตัสสีละ	ปิยํ ปสีสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ปิยปสีสี	๕๙๐. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.
			อายติ คมนํ สีลมสฺสาติ คามี	๖๔๗. ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณีฆิณฺ.
		– กัตตุ	ปณฺฑิตํ อตฺตานํ มญฺญตีติ ปณฺฑิตมานี	๕๙๐. จศัพท์ใน ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.
		– อวสฺสก	อวสฺสํ เม กมฺมํ กาตุํ ยุตฺโตสีติ การี	๖๕๙. อวสฺสกาธมิเณสุ ณี จ.
		– อธมิณ	สตํ เม อิณํ ทาตุํ ยุตฺโตสีติ ทายี	๖๕๙. อวสฺสกาธมิเณสุ ณี จ.
๒.๑๒	ยุ	– ตัสสีละ	โฆสิตุํ สีลํ อสฺสาติ โฆสโน	๕๙๑. สทฺทกุธจลมณฺฑตฺถรุจาทีหิ ยุ.
		– กัตตุ	รชํ หรตีติ รโชหรณํ	๕๙๗. กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
			เจตยตีติ เจตนา	๕๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
			กมฺปนํ กโรตีติ กรุณา	๖๕๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
		– กัมมะ	คยฺหตีติ คหณํ	๕๙๖. นนฺทาทีหิ ยุ.
			เทสียตีติ เทสนา	๕๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
		– กรณะ	กโรติ เตนาติ กรณํ	๕๙๗. กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
		– สัมปทานะ	สมฺมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมฺปทานํ	๕๙๗. "จศัพท์" ใน"กตฺตุกรณฯ"
		– อปาทานะ	อเปจฺจ เอตสฺมา อาททาตีติ อปาทานํ	๕๙๗. "จศัพท์" ใน "กตฺตุกรณฯ"
		– อธิกรณะ	ติฏฺฐติ ตสฺมินฺติ ฐานํ	๕๙๗. กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.
			ภวติ เอตฺถาติ ภวนํ	๖๕๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.

		– ภาวะ	ภูยเต ภวนํ	๕๙๖. พนฺทาทีหิ ยุ.
๒.๑๓	รู	– ตัสสีละ	ภวปารํ คนฺตุํ สีลมสฺสาติ ภวปารคู	๕๙๒. ปาราทิคมิมฺหา รู.
			ภิกฺขิตุํ สีลมสฺสาติ ภิกฺขุ	๕๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.
		– กัตตุ	สพฺพํ ชานาตีติ สพฺพญฺญู	๕๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.
๒.๑๔	ณุก	– ตัสสีละ	กรณสีโล การุโก	๕๙๔. หนตฺยาทีหิ ณุโก.
๒.๑๕	ร	– กัตตุ	สมฺมเทว กิเลสทรเถ หนตีติ สํโฆ	๕๙๕. สํหนญฺญาย วา โร โฆ.
		– กัมมะ	สมนฺตโต นครสฺส พาหิเย ขญฺญตีติ ปริขา	๕๙๕. สํหนญฺญาย วา โร โฆ.
๒.๑๖	อิ	– กัตตุ	อุทกํ ทธาตีติ อุทธิ	๕๙๘. สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
		– กัตตุ	มุนาตีติ มุนิ	๖๗๙. มุนาทีหิ จิ.
		– กัมมะ	อาทียตีติ อาทิ	๕๙๘. สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
			อจฺจียติ ปูชียตีติ อจฺจิ	๖๗๙. มุนาทีหิ จิ.
		– อธิกรณะ	ชลํ ธียเต อสฺมินฺติ ชลธิ	๕๙๘. สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
		– ภาวะ	วิธานํ วิธิ	๕๙๘. สญฺญายํ ทาธาโต อิ.
			กสนํ กสิ	๖๗๙. มุนาทีหิ จิ.
๒.๑๗	ริริย	– กัมมะ	กตฺตพฺพา กิริยา	๖๐๑. กรโต ริริย.
๒.๑๘	อิน	– กัตตุ	ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ชินาตีติ ชิโน	๖๐๒. ชิโต อิน สพฺพตฺถ.
			สุปตีติ สุปิโน	๖๐๓. สุปโต จ.
		– ภาวะ	สุปนํ สุปินํ	๖๐๓. สุปโต จ.
๒.๑๙	ข	– กัมมะ	อีสํ กรียตีติ อีสกฺกรํ	๖๐๔. อีสํทุสูหิ ข.
		– ภาวะ	สุเขน สียติ สุสฺสโย	๖๐๔. อีสํทุสูหิ ข.
๒.๒๐	ต	– กัตตุ	จินฺเตตีติ จิตฺตํ	๖๐๖. พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ.
			อภวีติ ภูโต	๖๑๒. อตีเต ตตฺวนฺตุตาวี.
			อาตปํ ฉาเทตีติ ฉตฺตํ	๖๖๖. ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.
		– กัมมะ	อภาสิตฺถาติ ภาสิโต	๖๒๒. ภาวกมฺเมสุ ต.
		– อธิกรณะ	อจฺฉีสุ เอตฺถ เตติ อาสิตํ, ฐานํ	๖๒๒. “ต” โยควิภาค ใน“ภาวกมฺเมสุ ต”
		– ภาวะ	คายนํ คีตํ	๖๒๒. ภาวกมฺเมสุ ต.
๒.๒๑	ติ	– กัตตุ	ชิโน เอนํ พุชฺฌตูติ ชินพุทฺธิ	๖๐๙. ติ กิจฺจาสิฏฺเจ.

			ธาเรตีติ ธาติ	๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติตีโย.
		– กัมมะ	สมาปชฺชเตติ สมาปตฺติ	๔๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
			วิตฺถารียตีติ ตนฺติ	๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติตีโย.
		– กรณะ	นียติ เอตายาติ นีติ	๔๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
		– ภาวะ	สมฺภวนํ สมฺภูติ	๔๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.
๒.๒๒	ตุก	– กัตตุ	อาคจฺฉตีติ อาคนฺตุโก	๖๑๐. อาคมา ตุโก.
๒.๒๓	อิก	– กัตตุ	คนฺตุํ ภพฺโพติ คมิโก	๖๑๑. ภพฺเพ อิก.
๒.๒๔	ตวนฺตุ	– กัตตุ	อหวีติ หุตวา	๖๑๒. อตีเต ตฺตวนฺตุตาวี.
๒.๒๕	ตาวี	– กัตตุ	อหวีติ หุตาวี	๖๑๒. อตีเต ตฺตวนฺตุตาวี.
๒.๒๖	กฺต	– กัตตุ	สีลํ อรกฺขีติ สีลํ รกฺขิโต	๖๓๔. กมฺมนิ ทฺวิตียายํ กฺโต.
		– กัตตุ	ตายตีติ ตาโต	๖๕๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
		– กัมมะ	อเวทียิตฺถาติ วิทิโต	๖๓๕. ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จฯ
		– ภาวะ	อสียิ สยิตํ	๖๓๕. ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จฯ
๒.๒๗	ตเว	– กัตตุ	กาตเว	๖๓๖. อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุฯ
๒.๒๘	ตํ	– กัตตุ	กาตุํ	๖๓๖. อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุฯ
		– อรหะ	โก ตํ นินฺทิตุมรหติ	๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.
		– สักกะ	สกฺกา เชตุํ ธเนน วา	๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.
		– ภัพพะ	อภพฺโพ กาตุํ	๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.
		– อนุจฉวิกะ	อนุจฺฉวิโก ภวํ ทานํ ปฏิคฺคเหตุํ	๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.
		– อนุรูปะ	อิทํ กาตุํ อนุรูปํ	๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.
		– ยุตตะ	ทานํ ทาตุํ ยุตฺตํ	๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.
		– ปัตตวจนะ	อลเมว ทานานิ ทาตุํ	๖๓๙. ปตฺตวจเน อลมตฺเถสุ จ.
๒.๒๙	ตุน	– กัตตุ	กาตุน	๖๔๐. ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนฯ
๒.๓๐	ตฺวาน	– กัตตุ	กตฺวาน	๖๔๐. ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนฯ
๒.๓๑	ตฺวา	– กัตตุ	กตฺวา	๖๔๐. ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุนฯ
๒.๓๒	มาน	– กัตตุ	คจฺฉตีติ คจฺฉมาโน	๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.
		– กัมมะ	อภิภูยเตติ อภิภูยมาโน	๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.

		– ภาวะ	ภูยเต ภูยมานํ	๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.
๒.๓๓	อนฺต	– กัตตุ	คจฺฉตีติ คจฺฉํ คจฺฉนฺโต	๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.
๒.๓๔	ฆิณฺ	– ตัสสีละ	อายติ คมนํ สีลมสฺสาติ คามิ	๖๔๗. ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณีฆิณฺ.
๒.๓๕	สฺสํ	– กัตตุ	กมฺมํ กริสฺสตีติ กริสฺสํ วชติ	๖๔๐. เสเส สฺสํนฺตุมานานา.
๒.๓๖	นฺตุ	– กัตตุ	กมฺมํ กริสฺสตีติ กโรนฺโต วชติ	๖๔๐. เสเส สฺสํนฺตุมานานา.
๒.๓๗	มาน	– กัตตุ	กมฺมํ กริสฺสตีติ กุรุมาโน วชติ	๖๔๐. เสเส สฺสํนฺตุมานานา.
๒.๓๘	อาน	– กัตตุ	กมฺมํ กริสฺสตีติ กราโน วชติ	๖๔๐. เสเส สฺสํนฺตุมานานา.
๒.๓๙	ณุ	– กัตตุ	วายตีติ วายุ	๖๔๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
			รยตีติ เรณุ.	๖๘๑. หนาทีหิ ณุนุตโว.
		– กัมมะ	อสฺสาทียตีติ สาทุ	๖๔๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
			ขญฺญตีติ ขาณุ.	๖๘๑. หนาทีหิ ณุนุตโว.
		– กรณะ	เอนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ สตฺตา เอเตนาติ อายุ	๖๔๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาฯ
๒.๔๐	มิ	– กัตตุ	เนตีติ เนมิ	๖๔๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
		– อธิกรณะ	ภวนฺติ เอตฺถาติ ภูมิ	๖๔๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.
๒.๔๑	มนฺ	– กัตตุ	สวตีติ โสโม	๖๔๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
		– กัมมะ	ลูยตีติ โลโม	๖๔๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
		– ภาวะ	ปีณนํ เปโม	๖๔๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
		– อปาทานะ	ภายนฺติ เอตสฺมาติ ภีโม	๖๔๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
		– อธิกรณะ	ขียนฺติ เอตฺถ อุปทฺทวุปสคฺคาทโยติ เขโม	๖๔๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.
๒.๔๒	ถ	– กัตตุ	กิเลเส สเมตีติ สมโถ	๖๔๓. สมาทีหิ ถมา.
			วุณาตีติ วตฺถํ	๖๗๐. สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ.
		– กัมมะ	วสียตีติ วตฺถํ	๖๔๓. สมาทีหิ ถมา.
		– กรณะ	สวติ หึสติ เอเตนาติ สตฺถํ	๖๗๐. สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ.
		– อธิกรณะ	อาวสนฺติ เอตสฺมินฺติ อาวสโถ	๖๔๓. สมาทีหิ ถมา.
		– ภาวะ	สปนํ สปโถ	๖๔๓. สมาทีหิ ถมา.
๒.๔๓	ม	– กัตตุ	ทวติ วฑฺฒตีติ ทุโม	๖๔๓. สมาทีหิ ถมา.
		– กัมมะ	สียตีติ สีมา	๖๔๓. สมาทีหิ ถมา.

๒.๔๔ ล – กัตตุ อลติ สมตฺเถตีติ อลฺลํ ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.
มถติ วิโลฬตีติ มลฺโล ๖๕๘. “จศัพท์”ใน“มถิสฺส ถสฺส โล จ”
– กรณะ กลยนฺเต สงฺขฺยายนฺเต อเนนาติ กลฺลํ ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.
๒.๔๕ ย – กัตตุ สลติ คจฺฉติ ปวิสตีติ สลฺยํ ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.
ปุนาตีติ ปุญฺญํ ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
– กัมมะ กณียเต กนฺตียเตติ กญฺญา ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
– กรณะ กลยนฺเต สงฺขฺยายนฺเต อเนนาติ กลฺยํ ๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.
– อปาทานะ ชายติ ปุตฺโต อิมายาติ ชายา ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
– ภาวะ สตนํ สจฺจํ ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
๒.๔๖ ยาณ – กัมมะ กลิตพฺพํ สงฺขฺยาตพฺพนฺติ กลฺยาณํ ๖๕๗. ยาณลาณา.
– อธิกรณะ คณโต ปฏิกฺกมิตฺวา สลนฺติ เอตฺถาติ ปฏิสลฺยาณํ ๖๕๗. ยาณลาณา.
๒.๔๗ ลาณ – กัตตุ คณโต ปฏิกฺกมิตฺวา สลตีติ ปฏิสลฺลาโณ ๖๕๗. ยาณลาณา.
๒.๔๘ ฉ – ภาวะ รุชนํ รุจฺฉา ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
๒.๔๙ ตฺย – กัตตุ มรตีติ มจฺโจ ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
– ภาวะ มรณํ มจฺโจ ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
๒.๕๐ ตฺยุ – กัตตุ มรตีติ มจฺจุ ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
– ภาวะ มรณํ มจฺจุ ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ
๒.๕๑ ถุ – กรณะ เวปติ อเนนาติ เวปถุ ๖๖๑. เวปุสีทววมุกุทาภูหฺวาทีหิฯ
– ภาวะ สยนํ สยถุ ๖๖๑. เวปุสีทววมุกุทาภูหฺวาทีหิฯ
๒.๕๒ ตฺติม – กัมมะ กรียเตติ กุตฺติมํ ๖๖๑. เวปุสีทววมุกุทาภูหฺวาทีหิฯ
– ภาวะ ภูยเต โภตฺติมํ ๖๖๑. เวปุสีทววมุกุทาภูหฺวาทีหิฯ
๒.๕๓ ณิม – กัมมะ อวหูยเตติ โอหาวิมํ ๖๖๑. เวปุสีทววมุกุทาภูหฺวาทีหิฯ
๒.๕๔ อานิ – กัมมะ คมิตพฺโพติ คมานิ, น คมานิ อคมานิ ๖๖๒. อกฺโกเส นมฺหานิ.
๒.๕๕ ตฺรณฺ – กัตตุ อาตปํ ฉาเทตีติ ฉตฺรํ ๖๖๖. ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.
๒.๕๖ ณิตฺต – กัมมะ วาทียเตติ วาทิตฺตํ ๖๖๗. วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.
– กรณะ วรียเต เอเตนาติ วาริตฺตํ ๖๖๗. วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.
– อธิกรณะ วาริตํ ตายนฺติ เอตฺถาติ วาริตฺตํ ๖๖๗. วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.

๒.๕๗	ตฺติ	– กัตตุ	มิชฺชติ สินิยฺหตีติ เมตฺติ	๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติติโย.
		– อธิกรณะ	รมฺชติ เอตฺถาติ รตฺติ	๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติติโย.
๒.๕๘	ฒ	– กัตตุ	อุสติ ทหตีติ อุฑฺโฒ	๖๖๙. อุสุรฺมฺชทํสานํ ทํสสฺสฯ
๒.๕๙	จ	– กัตตุ	กุฏติ ฉินฺทตีติ กุฏฺโจ	๖๘๒. กุฏาทีหิ โจ.
		– อธิกรณะ	รมฺชนฺติ เอตฺถาติ รฏฺจํ	๖๖๙. อุสุรฺมฺชทํสานํ ทํสสฺสฯ
๒.๖๐	ธ	– อธิกรณะ	รมฺชนฺติ สปฺปาทโย เอตฺถาติ รนฺธํ	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
๒.๖๑	ท	– กัตตุ	รุทติ หึสตีติ ลุทฺโท	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
		– กัมมะ	ฬินฺทียเตติ ฬิทฺทา	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
		– กรณะ	โมทนฺติ เอตายาติ มุทฺทา	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
๒.๖๒	อิทฺท	– กัตตุ	ทลติ ทุคฺคตภาวํ คจฺฉตีติ ทลิทฺโท	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
๒.๖๓	ก	– กัตตุ	สกติ สมตฺเถตีติ สกฺโก	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
			จกฺขุนา อมติ รุชฺชตีติ อนฺโธ.	๖๗๔. ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.
		– กัมมะ	กณฺฑียติ ฉินฺทียตีติ กณฺโฑ	๖๗๓. กฑฺยาทีหิ โก.
			ชาติชรามรณาทีหิ สํสารทุกฺเขหิ ขชฺชตีติ ขนฺโธ	๖๗๔. ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธฯ
		– กรณะ	โสสติ เอเตนาติ สุกฺกํ	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
		– อธิกรณะ	วณฺฏนฺติ อาวตฺตนฺติ เอตฺถาติ วณฺโฏ	๖๗๓. กฑฺยาทีหิ โก.
๒.๖๔	อิร	– กัตตุ	อปฺปฏิหตํ วชตีติ วชิรํ	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
		– กัมมะ	จมฺเมน รุนฺธียเตติ รุธิรํ	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
		– กรณะ	มชฺชติ เอตายาติ มทิรา	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
		– อธิกรณะ	มนฺทนฺติ เอตฺถาติ มนฺทิรํ	๖๗๑. รมฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ
๒.๖๕	อล	– กัตตุ	ปฏติ วุทฺธึ คจฺฉตีติ ปฏลํ	๖๗๕. ปฏาทีหฺยลํ.
		– กัมมะ	วสียติ อจฺฉียตีติ วสโล	๖๗๕. ปฏาทีหฺยลํ.
		– กรณะ	กลียติ ปริมียติ อุทกํ เอเตนาติ กลลํ	๖๗๕. ปฏาทีหฺยลํ.
		– อธิกรณะ	มูลติ ปติฏฺฐาติ เอตฺถาติ มุลาลํ	๖๗๕. ปฏาทีหฺยลํ.
๒.๖๖	อม	– อปาทานะ	ปถติ วิตฺถาโร ภวติ เอตสฺมาติ ปถโม	๖๗๖. ปุถสฺส ปุถุปถาโม วา.
๒.๖๗	ทุ	– กัตตุ	ทุกฺขํ ททาตีติ ททฺทุ	๖๗๗. สสฺวาทีหิ ตุทโว.
๒.๖๘	อีวร	– กัตตุ	ชาลกฺมินาทีนิ ธาเรตีติ ธีวโร	๖๗๘. จฺยาทีหิ อีวโร.

		– กัมมะ	จียตีติ จีวรํ	๖๗๘. จฺยาทีหิ อีวโร.
๒.๖๙	อูร	– กัตตุ	มยติ คจฺฉตีติ มยูโร	๖๘๐. วิทาทีหฺยูโร.
		– กัมมะ	วินฺทียเต ทุกฺเขน ลพฺภเตติ วิทูโร	๖๘๐. วิทาทีหฺยูโร.
		– กรณะ	กวติ สทฺทํ กโรติ เฉเตนาติ กูโร	๖๘๐. วิทาทีหฺยูโร.
๒.๗๐	นุ	– กัตตุ	วายตีติ เวนุ	๖๘๑. หนาทีหิ ณฺนุตโว.
๒.๗๑	อุสฺส	– กัตตุ	มนเต ชานาตีติ มนุสฺโส	๖๘๓. มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.
๒.๗๒	นุส	– กัตตุ	มนเต ชานาตีติ มานุโส	๖๘๓. มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.
๒.๗๓	อิส	– กัตตุ	ปูรตีติ ปุริโส	๖๘๓. มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.
		– กัมมะ	สียติ พนฺธียตีติ สีสํ	๖๘๓. มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.
๒.๗๔	การ	– อักขระ	อกาโร	๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.

ข. ปัจจัยที่ลงได้หลายสูตร

ปัจจัย		สูตรสาธนะ	รูปวิเคราะห์ตัวอย่าง	
๑.	ณ	๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.(๕๖๑)	– กัตตุ	กุมฺภํ กโรตีติ กุมฺภกาโร.
		๒. วิสรุชปทาทิโต ณ.(๕๗๗)	– กัตตุ	รุชตีติ โรโค.
			– กัมมะ	ภุชฺชตีติ โภโค.
			– กรณะ	รนฺชนฺติ เอเนนาติ ราโค.
			– อปาทานะ	วิหญฺญติ เอตสฺมาติ วิฆาโต.
			– อธิกรณะ	วิหรนฺติ เอตฺถาติ วิหาโร
		๓. ภาเว จ.(๕๘๐)	– ภาวะ	ภูยเต ภาโว.
		๔. กมฺมนิ โณ.(๖๔๙)	– กัตตุ	นครํ กริสฺสตีติ นครกาโร.
๒.	อ	๑. สญฺญายมนุ.(๕๖๕)	– กัตตุ	เวสฺสํ ตรตีติ เวสฺสนฺตโร.
		๒. ปุเร ททา จ อึ.(๕๖๗)	– กัตตุ	ปุเร ทานํ อททีติ ปุรินฺทโท.
		๓. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.(๕๖๘)	– กัตตุ	ธมฺมํ ธรตีติ ธมฺมธโร.

				อนุเสตีติ อนุสโย.
			– กัมมะ	นิสฺสียตีติ นิสฺสโย.
			– กรณะ	วิเนติ เอเตนาติ วินโย.
			– อปาทานะ	ปฏิจฺจ เอตสฺมา ผลเมตีติ ปจฺจโย.
			– อธิกรณะ	วิเนติ เอตฺถาติ วินโย.
			– ภาวะ	นยนํ นโย.
		๔. อิตฺถิยมติยโว วา. (๕๙๙)	– กัตตุ	ชีรตีติ ชรา.
			– กัมมะ	สิกฺขียตีติ สิกฺขา.
			– กรณะ	ปฏิปชฺชติ เอตายาติ ปฏิปทา.
			– อธิกรณะ	สมฺมา ฌายติ เอตฺถาติ สญฺญา.
			– ภาวะ	ปุจฺฉนํ ปุจฺฉา.
๓.	ณฺวุ	๑. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.(๕๖๘)	– กัตตุ	รถํ กโรตีติ รถการโก.
				กโรตีติ การโก.
		๒. กิริยายํ ณฺวุตโว.(๖๔๘)	– กัตตุ	กริสฺสํ วชตีติ การโก วชติ.
๔.	ตุ	๑. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.(๕๖๘)	– กัตตุ	กโรตีติ กตฺตา.
		๒. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.(๕๙๐)	– ตัสสีละ	ปวตฺติตุํ สีลมสฺสาติ ปวตฺตา.
		๓. กิริยายํ ณฺวุตโว.(๖๔๘)	– กัตตุ	กริสฺสํ วชตีติ กตฺตา วชติ.
		๔. สสฺวาทีหิ ตุทโว.(๖๗๗)	– กัตตุ	สสติ หึสตีติ สตฺตุ.
		๕. หนาทีหิ ณุนุตโว.(๖๘๑)	– กัตตุ	กฺริยํ ธาเรตีติ ธาตุ.
			– กัมมะ	สียติ พนฺธียตีติ เสตุ.
			– อธิกรณะ	วสติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ วตฺถุ.
๕.	ตาวี	๑. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.(๕๖๘)	– กัตตุ	ภยํ ปสฺสตีติ ภยทสฺสาวี.
		๒. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.(๕๙๐)	– ตัสสีละ	ภยํ ปสฺสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ภยทสฺสาวี.
๖.	ณี	๑. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.(๕๙๐)	– ตัสสีละ	ปิยํ ปสํสิตุํ สีลํ ยสฺสาติ ปิยปสํสี.
		๒. ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณีฆิณฺ.(๖๔๗)	– ตัสสีละ	อายติ คมนํ สีลมสฺสาติ คามี.
		๓. อวสฺสกาธมิเณสุ ณี จ.(๖๕๙)	– อวัสสกะ	อวสฺสํ เม กมฺมํ กาตุํ ยุตฺโตสีติ การี.
			– อธมิณะ	สตํ เม อิณํ ทาตุํ ยุตฺโตสีติ ทายี.

๗.	ยุ	๑. สทฺทกุธจลมณฺฑตฺถรุจาทีหิ ยุ.(๕๙๑)	– ตัสสีละ	โฆสิตุํ สีลํ อสฺสาติ โฆสโน.
		๒. นนฺทาทีหิ ยุ.(๕๙๖)	– ภาวะ	ภูยเต ภวนํ.
			– กัมมะ	นนฺทียตีติ นนฺทนํ.
		๓. กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.(๕๙๗)	– กัตตุ	อารมฺมณํ วิชานาตีติ วิญฺญาณํ.
			– กรณะ	กโรติ เตนาติ กรณํ.
				ทียติ อเนนาติ ทานํ.
			– อธิกรณะ	ติฏฺฐติ ตสฺมินฺติ ฐานํ.
				อธิกรียติ เอตฺถาติ อธิกรณํ.
		๔. จศัพท์ใน "กตฺตุกรณปเทเสสุ จ"	– สัมปทานะ	สมฺมา ปกาเรน ททาติ อสฺสาติ สมฺปทานํ.
			– อปาทานะ	อเปจฺจ เอตสฺมา อาททาตีติ อปาทานํ.
		๕. อิตฺถิยมติยโว วา.(๕๙๙)	– กัตตุ	เจตยตีติ เจตนา.
			– กัมมะ	เทสียตีติ เทสนา.
		๖. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.(๖๕๑)	– กัตตุ	กมฺปนํ กโรตีติ กรุณา.
			– อธิกรณะ	ภวติ เอตฺถาติ ภุวนํ.
๘.	รู	๑. ปาราทิคมิมฺหา รู.(๕๙๒)	– ตัสสีละ	ภวปารํ คนฺตุํ สีลมสฺสาติ ภวปารคู.
				อนฺตคมนสีโล อนฺตคู.
		๒. ภิกฺขาทิโต จ.(๕๙๓)	– ตัสสีละ	ภิกฺขิตุํ สีลมสฺสาติ ภิกฺขุ.
			– กัตตุ	สพฺพํ ชานาตีติ สพฺพญฺญู.
๙.	อิ	๑ สญฺญายํ ทาธาโต อิ.(๕๙๘)	– กัตตุ	อุทกํ ทธาตีติ อุทธิ.
			– กัมมะ	อาทียตีติ อาทิ.
			– อธิกรณะ	ชลํ ธียเต อสฺมินฺติ ชลธิ.
			– ภาวะ	วิธานํ วิธิ.
		๒. มุนาทีหิ จิ.(๖๗๙)	– กัตตุ	มุนาตีติ มุนิ.
			– กัมมะ	อสียติ ขิปียตีติ อสิ.
			– กรณะ	พลนฺติ ชีวนฺติ อเนนาติ พลิ.
			– ภาวะ	กสนํ กสิ. นนฺทียเต นนฺทิ.
๑๐.	อิน	๑. ชิโต อิน สพฺพตฺถ.(๖๐๒)	– กัตตุ	ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ชินาตีติ ชิโน.

	๒. สุปฺโต จ.(๖๐๓)	– กัตตุ	สุปตีติ สุปิโน.
		– ภาวะ	สุปนํ สุปินํ.
๑๑. ต	๑. พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ.(๖๐๖)	– กัตตุ	จินฺเตตีติ จิตฺตํ.
	๒. อตีเต ตตฺวนฺตุตาวี.(๖๑๒)	– กัตตุ	อภวีติ ภูโต.
	๓. ภาวกมฺเมสุ ต.(๖๒๒)	– กัมมะ	อภิภูยิตฺถาติ อภิภูโต.
		– ภาวะ	คายนํ คีตํ.
	๔. “ต” โยควิภาคใน “ภาวกมฺเมสุ ต”	– อธิกรณะ	อจฺฉึสุ เอตฺถ เตติ อาสิตํ, ฐานํ.
	๕. ฉทาทีหิ ตตฺรณฺ.(๖๖๖)	– กัตตุ	อตฺเถ สูเทตีติ สุตฺตํ.
๑๒. ติ	๑. อิตฺถิยมติยโว วา.(๕๙๙)	– กัตตุ	มญฺญตีติ มติ.
		– กัมมะ	สมาปชฺชเตติ สมาปตฺติ.
		– กรณะ	นียติ เอตายาติ นีติ.
		– ภาวะ	คมนํ คติ.
	๒. ติ กิจฺจาสิฏฺเฐ.(๖๐๙)	– กัตตุ	ชิโน เอนํ พุชฺฌตูติ ชินพุทฺธิ.
	๓. มิทาทีหิ ตฺติติโย.(๖๖๘)	– กัตตุ	ธาเรตีติ ธาติ.
		– กัมมะ	วิตฺถารียตีติ ตนฺติ.
๑๓. กฺต	๑. กมฺมนิ ทุติยายํ กฺโต.(๖๓๔)	– กัตตุ	สีลํ อรกฺขีติ สีลํ รกฺขิโต.
	๒. ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.(๖๓๕)	– กัมมะ	ปฏิวิชฺฌิตฺถาติ ปฏิวิทฺโธ.
		– ภาวะ	สยนํ สยิตํ.
	๓. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.(๖๔๑)	– กัตตุ	วายตีติ วาโต.
๑๔. ตุํ	๑. อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุฯ (๖๓๖)	– กัตตุ	กาตุํ.
	๒. อรหสกฺกาทีสุ จ.(๖๓๘)	– อรหะ(ควร)	โก ตํ นินฺทิตุมรหติ.
		– สักกะ(อาจ)	สกฺกา เชตุํ ธเนน วา.
		– ภัพพะ(ควร)	อภพฺโพ กาตุํ.
		– อนุจฉวิกะ	อนุจฺฉวิโก ภวํ ทานํ ปฏิคฺคเหตุํ.
		– อนุรูป(ควร)	อิทํ กาตุํ อนุรูปํ.
		– ยุตตะ(ควร)	ทานํ ทาตุํ ยุตฺตํ.
		– ลัพภติ(ได้)	ทาตุํ วตฺตุํ จ ลพฺภติ.

		– วัฏฏติ (ควร)	วฏฺฏติ ภาสิตุํ.
		– กัปปติ (ควร)	ฉินฺทิตุํ น จ กปฺปติ.
		– กาล	กาโล ภุญฺชิตุํ.
		– สมัย	สมโย ภุญฺชิตุํ.
		– เวลา	เวลา ภุญฺชิตุํ.
	๓. ปตฺตวจเน อลมตฺเถสุ จ.(๖๓๙)	– อลํ (ควร)	อลเมว ทานานิ ทาตุํ.
๑๕. ณุ	๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.(๖๕๑)	– กัตตุ	วายตีติ วายุ.
		– กัมมะ	อสฺสาทียตีติ สาทุ.
		– กรณะ	สาธียติ อเนน หิตนฺติ สาธุ.
		– อธิกรณะ	มรนฺติ สตฺตา เอตฺถาติ มรุ.
	๒. หนาทีหิ ณุนุตโว.(๖๘๑)	– กัตตุ	รยตีติ เรณุ.
		– กัมมะ	ขญฺญตีติ ขาณุ.
๑๖. ถ	๑. สมาทีหิ ถมา.(๖๕๓)	– กัตตุ	กิเลเส สเมตีติ สมโถ.
		– กัมมะ	วสียตีติ วตฺถํ./ รหียตีติ รโถ.
		– อธิกรณะ	อาวสนฺติ เอตสฺมินฺติ อาวสโถ.
		– ภาวะ	ทมนํ ทมโถ.
	๒. สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ.(๖๗๐)	– กัตตุ	วุณาตีติ วตฺถํ.
		– กรณะ	สวติ หึสติ เอเตนาติ สตฺถํ.
๑๗. ล	๑. อลกลสเลหิ ลยา.(๖๕๖)	– กัตตุ	อลติ สมตฺเถตีติ อลฺลํ.
		– กรณะ	กลยนฺเต สงฺขฺยายนฺเต อเนนาติ กลฺลํ.
	๒. จศัพท์ใน "มถิสฺส ถสฺส ฯ".(๖๕๘)	– กัตตุ	มถติ วิโลเฬตีติ มลฺโล.
๑๘. ย	๑. อลกลสเลหิ ลยา.(๖๕๖)	– กัตตุ	สลติ คจฺฉติ ปวิสตีติ สลฺยํ.
		– กรณะ	กลยนฺเต สงฺขฺยายนฺเต อเนนาติ กลฺยํ.
	๒. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโยฯ(๖๖๐)	– กัตตุ	ปุนาตีติ ปุญฺญํ.
		– กัมมะ	กพียเต กนฺตียเตติ กญฺญา.
		– อปาทานะ	ชายติ ปุตฺโต อิมายาติ ชายา.
		– ภาวะ	สตนํ สจฺจํ.

๑๙.	ฆ	๑. อุสุรนฺชทํสานํ ทํสสุสฯ(๖๖๙)	– อธิกรณะ	รนฺชนฺติ เอตฺถาติ รฏฺฐํ.
		๒. กุฏาทีหิ โฐ.(๖๘๒)	– กัตตุ	กุฏติ ฉินฺทตีติ กุฏฺโฐ.
๒๐.	ก	๑. รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิราฯ(๖๗๑)	– กัตตุ	สกติ สมตฺเถตีติ สกฺโก.
			– กรณะ	โสสติ เอเตนาติ สุกฺกํ.
		๒. กฑฺยาทีหิ โก.(๖๗๓)	– กัตตุ	ขุรติ ฉินฺทตีติ ขุโร.
			– กัมมะ	จนฺทียเต กนฺตียเตติ จนฺโท.
			– กรณะ	ภณฺฑนฺติ ปริภาสนฺติ เอเตนาติ ภณฺฑํ.
			– อธิกรณะ	วณฺฏนฺติ อาวตฺตนฺติ เอตฺถาติ วณฺโฏ.
		๓. ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.(๖๗๔)	– กัตตุ	จกฺขุนา อมติ รุชฺชตีติ อนฺโธ.
			– กัมมะ	ชาติชรามรณาทีหิ ทุกฺเขหิ ขชฺชตีติ ขนฺโธ.

(พิมพ์เสร็จ วันศุกร์ที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เวลา ๑๓.๑๐ น.)

แบบฝึกหัดในกิพพิธานกัณฑ์

๑. คำว่า "กิตก์" มีความหมายว่าอย่างไร? และกิตก์มีกี่ประเภท? อะไรบ้าง?

๒. คำว่า "สาธนะ" มีความหมายว่าอย่างไร? มีเท่าไร? อะไรบ้าง? จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบด้วย

๓. เราจะทราบว่าศัพท์กิตก์นี้ เป็นสาธนะอะไร? มีอะไรเป็นเครื่องสังเกต? และปัจจัยในกิตก์แบ่งออกเป็นกี่พวก? อะไรบ้าง?

๔. การแบ่งกลุ่มปัจจัยออกเป็นพวกกิจจปัจจัยและกิตกปัจจัย เราเอาอะไรเป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งกลุ่มดังกล่าว จงแสดงพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ

๕. คำว่า "กิตฺสญฺญตฺตา กตฺตริ ภวติ" หมายความว่าอย่างไร? กิตกปัจจัยลงเฉพาะในกัตตุสาธนะอย่างเดียวเท่านั้นหรือ? จงอธิบาย

๖. ด้วยการแบ่งสูตรว่า "ตพฺพานียา" ในสูตรว่า "ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา" สามารถลง ตพฺพปัจจัยและอนียปัจจัยในอรรถอะไรได้อีกบ้าง? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๗. คำว่า "อนุพันธ์" มีความหมายว่าอย่างไร? อนุพันธ์นั้นมีทั้งหมดกี่ตัว? อะไรบ้าง? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๘. การให้คำจำกัดความของคำศัพท์ในภาษาบาลีเรียกว่าอะไร? มีเท่าไร? อะไรบ้าง? จงอธิบาย

๙. จงแยกธาตุปัจจัย บอกสาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. ปูชนีโย ข. กิจฺจํ ค. ภาเวตพฺโพ ฆ. วิหาโร ง. เวสฺสนฺตโร

๑๐. ศัพท์ที่ลง ตปัจจัย รูปสำเร็จแล้ว เป็นกิตก์ได้กี่ประเภท? เราจะทราบได้อย่างไรว่าเป็นกิตก์อะไร? จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ และศัพท์ที่ลง ตปัจจัยเป็นได้กี่กาล? อะไรบ้าง?

๑๑. ศัพท์ที่ลง อนฺต และ มานปัจจัย รูปสำเร็จสามารถเป็นได้ทั้งสามลิงค์ อยากจะทราบว่า เมื่อประสงค์จะใช้ กับนามบทที่เป็นอิตถีลิงค์ จะต้องทำอย่างไร? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๑๒. จงแปลสูตรว่า "ภาวกมฺเมสุ ต" และด้วยการแบ่งสูตรว่า "ต" ในสูตรนี้ สามารถลง ตปัจจัยในอรรถอะไรได้อีกบ้าง? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๑๓. จงแยกธาตุปัจจัย บอกสาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. ทุกฺกรํ ข. อุรโค ค. ปฏิปทา ฆ. ปจฺจโย ง. กตฺตา

๑๔. ปัจจัยตัวไหนบ้าง ? ที่ลงมาแล้วสามารถทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ได้ จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๑๕. ปัจจัยตัวไหนบ้าง? ที่สามารถเป็นได้ทั้งกิริยากิตก์และนามกิตก์ จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๑๖. คำว่า "เวทิตพฺโพ" ในประโยคว่า "สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม...ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ" มาจากธาตุปัจจัยอะไร? เป็นสาธนะอะไร? มีรูปวิเคราะห์ว่าอย่างไร? และจงแสดงวิธีทำตัวรูป

๑๗. ศัพท์ที่ลง ยุปัจจัย เป็นได้กี่สาธนะ? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบด้วย

๑๘. ยุปัจจัยที่ลงด้วยสูตรว่า "สทฺทกุธจลมณฺฑตฺถรุจาทีหิ ยุ" กับสูตรว่า "กตฺตุกรณปเทเสสุ จ" และที่ลงด้วยสูตรว่า "อิตฺถิยมติย โว วา" ทั้งสามสูตรนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร?

๑๙. จงแปลสูตรว่า "กตฺตุกรณปเทเสสุ จ" และ จศัพท์ในสูตรนี้มีอรรถอะไร? จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๒๐. คำว่า "ธมฺโม" ในประโยคว่า "สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม...ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ" มาจากธาตุปัจจัยอะไร? เป็นสาธนะอะไร? มีรูปวิเคราะห์ว่าอย่างไร? และจงแสดงวิธีทำตัวรูป

๒๑. ฐานะของ ตฺวาทิปัจจัย มีเท่าไร? อะไรบ้าง? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบด้วย

๒๒. ธาตุที่ลงปัจจัยที่เนื่องด้วย รอนุพันธ์ มีวิธีทำตัวรูปอย่างไร? จงแสดงพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

๒๓. จงแสดงรูปวิเคราะห์ของบทว่า "พุทฺโธ" ในประโยคว่า "โคตโม นาม พุทฺโธ" และประโยคว่า "เมตฺเตยฺโย นาม พุทฺโธ อนาคเต อุปฺปชฺชิสฺสติ" และจงบอกด้วยว่ามาจากธาตุปัจจัยอะไร? เป็นสาธนะอะไร?

๒๔. จงแยกธาตุปัจจัย บอกสาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. สตฺถา　　ข. สทิโส　　ค. วิหโค　　ฆ. กรุณา　　ง. กุสลํ

๒๕. วิธีกำหนดลิงค์ของศัพท์กิตก์ มีอะไรเป็นเครื่องสังเกตให้ทราบ จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ ?

๒๖. จงแสดงรูปวิเคราะห์บทว่า "สติ" บอกด้วยว่ามาจากธาตุปัจจัยอะไร สาธนะอะไร และจงแสดงวิธีทำตัวรูป ทั้งที่เป็นนามกิตก์และกิริยากิตก์มาดู ?

๒๗. จงแสดงรูปวิเคราะห์บทว่า "ทิพฺโพ" และบอกด้วยว่ามาจากธาตุปัจจัยอะไร? สาธนะอะไร? เป็นวาจกอะไร?

๒๘. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. ฐานํ　　ข. ภิกฺขุ　　ค. สํโฆ　　ฆ. ปริขา　　ง. พีติ

๒๙. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของคำว่า "เสนํ" และคำว่า "อาสนํ" ในประโยคว่า "อชฺช มยา อปจฺจเวกฺขิตฺวา ยํ เสนาสนํ ปริภุตฺตํ" มาดู

๓๐. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. เขโม　　ข. สีมา　　ค. ปุญฺญํ　　ฆ. เมตฺติ　　ง. กณฺโฑ

๓๑. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. คนฺตพฺโพ　　ข. คมนีโย　　ค. คมฺโม　　ฆ. คาโม　　ง. นิคโม

๓๒. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. คมิโก ข. อาคนฺตุโก ค. คนฺตุํ ฆ. คนฺตเว ง. คนฺตฺวา

๓๓. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. คนฺตฺวาน ข. คโต ค. คติ ฆ. คมนํ ง. คจฺฉมาโน

๓๔. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. คจฺฉนฺโต ข. คจฺฉียมาโน ค. คมฺมมาโน ฆ. คมฺยมาโน ง. คจฺฉาเปนฺตี

๓๕. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. คนฺโธ ข. อคมานิ ค. อุรโค ฆ. ปารคู ง. โค

๓๖. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. กุลูปโก ข. อุปโค ค. อาคโม ฆ. อตฺถงฺคโม ง. อตฺถงฺคโต

๓๗. จงแยกธาตุปัจจัย บอกรูป สาธนะ และแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ต่อไปนี้

ก. อุทฺธงฺคโม ข. คามี ค. คามิ ฆ. อทฺธคู ง. วิหโค

๓๘. เพราะเหตุใด? กิตก์จึงต้องตั้งชื่อเป็นนามก่อน แล้วจึงลงวิภัตตินามได้

๓๙. โครงสร้างรูปประโยคในกิพพิธานกัณฑ์นี้ มีเท่าไร? อะไรบ้าง? จงชี้แจงให้ละเอียด

๔๐. ในฐานะที่ท่านศึกษากิตก์มาแล้ว ท่านคิดว่าการศึกษาเรื่องกิตก์มีประโยชน์อะไรบ้าง? ต่อการศึกษาภาษาบาลี

ธาตวานุกรม

นโม ตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธาตุ	อรรถของธาตุ	คำแปลอรรถของธาตุ
อคฺค	คติโกฏิลฺเล	ในการไปคด
อจฺจ	ปูชายํ	ในการบูชา
อญฺช	พฺยตฺติคตีสุ	ในความปรากฏและการไป
อฏ, ปฏ	คติมฺหิ	ในการไป
อฑิ	อณฺฑตฺเถ	ในอรรถคือการออกไข่
อท	ภกฺขเณ	ในการกิน
อป	ปาปุณเน	ในการถึง, การบรรลุ
อม	โรเค	ในความเป็นโรค
อม	คตฺยาทีสุ	ในอรรถมีการไปเป็นต้น
อย	คติมฺหิ	ในการไป
อร	คติมฺหิ	ในการไป
อล	ปริสมตฺติมฺหิ	ในการสิ้นสุด, จบบริบูรณ์
อว	รกฺขเณ	ในการรักษา
อส	ภุวิ	ในความมี, ความเป็น
อส	โภชเน	ในการกิน
อส	สพฺภาเว	ในความมีปรากฏ
อสุ	เขปเน	ในการซัดไป, การทิ้ง
อาณ	เปสเน	ในการส่งไป, การบังคับ
อาส	อุปเวสเน	ในการเข้าไปใกล้
อิ	อชฺฌยเน	ในการสวด, การสาธยาย
อิ	คติมฺหิ	ในการไป
อิกฺข	ทสฺสนงฺเกสุ	ในการเห็นและทำเครื่องหมาย
อิญฺช	กมฺปเน	ในความหวั่นไหว

อิทิ	ปรมิสฺสริเย	ในความเป็นใหญ่ยิ่ง
อิส	ปริเยสเน	ในการแสวงหา
อิสุ	อิจฺฉากนฺตีสุ	ในความปรารถนาและความใคร่
อิสุ	อิจฺฉายํ	ในความปรารถนา
อุจ	สมวาเย	ในการสั่งสม
อุทิ	ปสวนเกฺลทเนสุ	ในการไหลและเปียก
อุสุ	ทาเห	ในความเร่าร้อน
เอรฑิ	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
กจ	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง
กฏ	มทฺทเน	ในการเหยียบ, การย่ำยี, การขยำ
กฑิ	เฉทเน	ในการตัด
กณ	นิมีลเน	ในการลืมตา
กถ	กถเน	ในการกล่าว
กท	มเท	ในความเมา
กน	ทิตฺติกนฺตีสุ	ในความรุ่งเรืองและความใคร่
กปิ	จลเน	ในความหวั่นไหว
กปุ	หึสาตกฺกลคนฺเธสุ	ในการเบียดเบียน คิด และกลิ่น
กปฺป	ตกฺกเน	ในความคิด
กมุ	กนฺติมฺหิ	ในความใคร่
กมุ	ปทวิกฺเขเป	ในการก้าวเท้า
กมฺพ	สญฺจลเน	ในความหวั่นไหวนิดหน่อย
กร	กรเณ	ในการกระทำ
กรฑิ	ภาชนตฺเถ	ในอรรถคือภาชนะ
กล	กลเล	ในการนับ
กล	สงฺขฺยาเน	ในการนับ
กส	วิเลขเน	ในการขีดเขียน
กิ	อุนฺนติมฺหิ	ในการฟูขึ้น

กิต	โรคาปนยเน	ในการนำไปปราศซึ่งโรค
กิร	วิกิรเณ	ในการเกลี่ย, ในการเรี่ยราย
กี	ธนวิโยเค	ในการพัดพรากจากทรัพย์
กี	ทพฺพวินิมเย	ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์
กุ	สทฺเท	ในการกระทำเสียง
กุ	กุจฺฉิเต	ในความน่าเกียจ
กุจ	สงฺโกจเน	ในการหดเข้า
กุฏ	เฉทเน	ในการตัด
กุฑิ	ทาเห	ในความเร่าร้อน
กุธ	โกเป	ในความกำเริบ, ความโกรธ
กุป	โกเป	ในความกำเริบ, ความโกรธ
กุร	อกฺโกเส	ในการด่า
กุส	อกฺโกเส	ในการด่า
กุล	เฉทนภูตทานสญฺจเยสุ	ในการตัด
กุส	เฉทนปูรณคนฺเธสุ	ในการตัด ให้เต็ม และกลิ่น
ขชฺช	ภกฺขเณ	ในการกิน
ขฑิ	เฉทนตฺเถ	ในอรรถคือการตัด
ขนุ	อวทารเณ	ในการขุด
ขมุ	สหเน	ในความอดทน
ขาท	ภกฺขเณ	ในการกิน
ขิท	อุตฺตาสเน	ในความสะดุ้ง
ขิท	ทีนภาเว	ในความเป็นคือเสื่อม
ขี	ขเย	ในความสิ้นไป
ขุท	ปิปาสายํ	ในความกระหาย
ขุร	เฉทเน	ในการตัด
ขฺยา	ปกถเน	ในการกล่าว
คฑิ	สนฺนิจฺจเย	ในการสั่งสม

คณ	สงฺขฺยาเน	ในการนับ
คท	วิยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
คนฺธ	สูจเน	ในการสูดกลิ่น
คมุ	คติมฺหิ	ในการไป
คมุ, สปฺป	คติมฺหิ	ในการไป
ครห	นินฺทายํ	ในการติเตียน
คห	อุปาทาเน	ในการถือเอา
คาหุ	วิโลฬเน	ในการรบกวน
คุป	โคปเน	ในการคุ้มครอง, การรักษา
คุป	สํวรเณ	ในการสำรวม, การระวัง
คุห	สํวรเณ	ในการสำรวม, การระวัง
เค	สทฺเท	ในการกระทำเสียง
โคตฺถุ	วํเส	ในการสืบต่อวงศ์ตระกูล
ฆฏ	อีหายํ	ในความพยายาม
ฆฏ	ฆฏฺเน	ในความพยายาม
ฆฏิ	ฆฏฺฏเน	ในความสืบต่อ
ฆส	อทเน	ในการกิน
ฆา	คนฺโธปาทาเน	ในการถือเอาซึ่งกลิ่น
ฆุส	สทฺเท	ในการกระทำเสียง
จกฺข	วิยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
จช	หานิมฺหิ	ในความเสื่อม
จฑิ	จณฺฑตฺเถ	ในอรรถคือความดุร้าย
จฑิ	จณฺฑิกฺเก	ในความดุร้าย
จทิ	หิลาทเน	ในความยินดี
จทิ	อิจฺฉากนฺตีสุ	ในความปรารถนาและความใคร่
จร	จรเณ	ในการเที่ยวไป, การประพฤติ
จล	กมฺปเน	ในความหวั่นไหว

จาย	สนฺตานปูชเนสุ	ในการสืบต่อและการบูชา
จิ	จเย	ในการสั่งสม
จิต	สญฺเจตเน	ในความจงใจ
จินฺต	จินฺตายํ	ในความคิด
จุร	เถยฺเย	ในความลักขโมย
ฉท	อปวารเณ	ในการปกปิด
ฉิทิ	ทฺวิธากรเณ	ในการทำให้เป็นสองส่วน, การตัด
ชน	ชนเน	ในการเกิด
ชนี	ปาตุภาเว	ในความมีปรากฏ
ชร	วโยหานิมฺหิ	ในความเสื่อมแห่งวัย
ชิ	ชเย	ในการชนะ
ชุต	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง
เฌ	จินฺตายํ	ในความคิด
ญา	อวโพธเน	ในการรู้
ฐา	คตินิวตฺติมฺหิ	ในการห้ามการไป, การยืน
ตกฺก	รุกฺขสิเลเส	ในการทำซึ่งยางไม้
ตกฺก	วิตกฺเก	ในความคิด, ความวิตก
ตฑิ	จลนตฺเถ	ในอรรถคือความหวั่นไหว
ตนุ	วิตฺถาเร	ในการแพร่ไป, ความพิสดาร
ตป	สนฺตาเป	ในความเร่าร้อน
ตมุ	กงฺขายํ	ในความสงสัย
ตร	ตรเณ	ในการข้ามไป
ตา	ปาลเน	ในการรักษา
ติช	นิสานพนฺธขมาสุ	ในการลับ การผูก และความอดทน
ตุท	พฺยถเน	ในการแทง
ตุร	เวเค	ในการไปเร็ว
ตุส	ปีติมฺหิ	ในความยินดี

ทํส	ทํสเน	ในการกัด
ทฑิ	อาณายํ	ในการสั่ง, การบังคับ
ทท	ทาเน	ในการให้
ทมุ	ทมเน	ในความอดทน
ทร	อาทเร	ในความเอื้อเฟื้อ
ทร	ทาเห	ในความเร่าร้อน
ทร	วิทารเณ	ในการผ่า, การทำลาย
ทล	ทลเน	ในความรุ่งเรือง
ทล	ทุคฺคติมฺหิ	ในความตกทุกข์ได้ยาก
ทว	ทวเน	ในการไหม้
ทห	ภสฺมีกรเณ	ในการทำให้เป็นขี้เถ้า
ทา	อวขณฺฑเน	ในการตัด
ทา	อาทาเน	ในการถือเอา
ทา	ทาเน	ในการให้
ทิวุ	กีฬายํ	ในการเล่น
ทิวุ	กีฬาวิชิคีสาพฺยวหารชุติถุติกนฺติคตีสุ	ในการเล่น การปรารถนา ชนะ การกลืนกิน ความรุ่งเรือง การสรรเสริญ ความใคร่ และการไป
ทิส	อติสชฺชเน	ในการสวด, การแสดง
ทิส	เปกฺขเณ	ในการดู, การเห็น
ทิสี	อุจฺจารเณ	ในการสวด, การแสดง
ที	ขเย	ในความสิ้นไป
ทีป	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง
ทุ	คติมฺหิ	ในการไป
ทุ	คติวุทฺธิมฺหิ	ในการไปและความเจริญ
ทุส	อปฺปีติมฺหิ	ในความไม่ยินดี
ธน	ธญฺเญ	ในความเป็นไปเพื่อทรัพย์
ธร	ธารเณ	ในการทรงไว้

ธา	ธารเณ	ในการทรงไว้
ธู	กมฺปเน	ในความหวั่นไหว
เธ	ปาเน	ในการดื่ม
นต	คตฺตวินาเม	ในการโน้มกาย, การฟ้อนรำ
นนฺท	สมิทฺธิมฺหิ	ในความสมบูรณ์
นส	อทสฺสเน	ในการไม่เห็น
นห	พนฺธเน	ในการผูก
นห	โสเจ	ในความศร้าโศก
นิติ	นิจฺเจ	ในความแน่นอน, เที่ยงแท้
นิทิ	กุจฺฉายํ	ในความน่าเกียจ
นินฺท	ครหายํ	ในการติเตียน
นี	ปาปเณ	ในการถึง, การบรรลุ
นี	ปาปุณเน	ในการถึง, การบรรลุ
นุท	เขเป	ในการทิ้ง, การซัดไป
ปจิ	วิตฺถาเร	ในการแผ่ไป, ความพิสดาร
ปจ	ปาเก	ในการหุง, การต้ม
ปฏ	คติมฺหิ	ในการไป
ปฑิ	ลิงฺคเวกลฺลตฺเถ	ในอรรถคือความบกพร่องแห่งเพศ
ปต	คติมฺหิ	ในการไป
ปต	คติมฺหิ	ในการไป
ปลฺล	นินฺนฏฺฐาเน	ในที่เป็นที่ลุ่ม
ปา	รกฺขเณ	ในการรักษา
ปา	ปาเน	ในการดื่ม
ปาล	รกฺขเณ	ในการรักษา
ปี	ตปฺปเน	ในความอิ่ม
ปุ	ปวเน	ในการชำระ
ปุจฺฉ	ปุจฺฉเน	ในการถาม

ปุถ	วิตฺถาเร	ในการแผ่ไป, ความพิสดาร
ปู	ปวเน	ในการชำระ
ปูช	ปูชายํ	ในการบูชา
ปูร	ปูรเณ	ในการเต็ม
ปูร	ทานปูรเณสุ	ในการให้และการเต็ม
ผฑิ	กิญฺจิจลเน	ในความหวั่นไหวนิดหน่อย
ผุส	ผสฺสเน	ในการกระทบ, การสัมผัส
ผุส	ผุสเน	ในการกระทบ, การสัมผัส
ผุส	สมฺผสฺเส	ในการกระทบ, การสัมผัส
พธ	พนฺธเน	ในการผูก
พนฺธ	พนฺธเน	ในการผูก
พห	วุฑฺฒิมฺหิ	ในความเจริญ
พหุ	สงฺขฺยาเน	ในการนับ
พิล	นิสฺสเย	ในการอาศัย
พุธ	อวคมเน	ในการรู้, ตรัสรู้
พุธ	โพธเน	ในการรู้
พฺรู	วิยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
ภคฺนฺธ	เสจเน	ในการรด, การหลั่ง
ภช	เสวายํ	ในการเสพ, การคบ
ภฑิ	ภณฺฑตฺเถ	ในอรรถคือการทะเลาะ
ภทิ	กลฺยาเณ	ในความดี
ภนฺช	อวมทฺทเน	ในการย่ำยี
ภมุ	อนวฏฺฐาเน	ในความไม่ตั้งอยู่
ภร	ภรเณ	ในการเลี้ยง
ภส	ภสฺสเน	ในการพลัดตก
ภส	ภสฺมีกรเณ	ในการทำให้เป็นขี้เถ้า
ภา	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง

ภาส	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง
ภาส	พฺยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
ภาส	วิยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
ภิกฺข	ยาจเน	ในการขอ
ภิกฺข	อายาจเน	ในการอ้อนวอน, การขอ
ภิทิ	วิทารเณ	ในการผ่า, การทำลาย
ภี	ภเย	ในความกลัว
ภุช	ปาลนพฺยวหรเณสุ	ในการรักษาและกลืนกิน
ภู	สตฺตายํ	ในความมี, ความเป็น
ภูส	อลงฺกาเร	ในการประดับ
มจ	โจเร	ในการลักขโมย
มช	สุทฺธิมฺหิ	ในความหมดจด, ความบริสุทธิ์
มงฺค	มงฺคลฺเล	ในความเป็นมงคล
มฑิ	ภูสายํ	ในการประดับ
มฑิ	มณฺฑนตฺเถ	ในอรรถคือการตกแต่ง
มถ	วิโลฬเน	ในการกวน
มท	อุมฺมาเท	ในความบ้า
มทิ	หาเส	ในการหัวเราะ
มน	ญาเณ	ในความรู้
มนุ	โพธเน	ในความรู้
มนฺต	คุตฺตภาสเน	ในการกล่าวคุ้มครอง, การปรึกษา
มย	คติมฺหิ	ในการไป
มร	ปาณจาเค	ในการสละชีวิต
มส	อามสเน	ในการจับต้อง
มห	ปูชายํ	ในการบูชา
มาน	วีมํสปูชาสุ	ในการพิจารณาและการบูชา
มสุ	มจฺเฉเร	ในความตระหนี่

มา	ปริมาเณ	ในการวัด, ชั่ง, ตวง
มา	มาเน	ในการวัด, ชั่ง, ตวง
มาน	ปูชายํ	ในการบูชา
มิ	ปกฺเขเป	ในการใส่เข้าไป
มิท	สิเนหเน	ในความรัก, ความสิเนหา
มุจ	โมจเน	ในการพ้น
มุท	หาเส	ในความหัวเราะ
มุน	ญาเณ	ในความรู้
มุส	เถยฺเย	ในความลักขโมย
มุห	เวจิตฺเต	ในความหลง
มูล	ปติฏฺฐายํ	ในการตั้งไว้
เมข	กฏิวิจิตฺเต	ในความวิจิตรแห่งสะเอว
เมฑิ	กุฏิลตฺเถ	ในอรรถคือคด
ยช	เทวปูชายํ	ในการบูชาเทวดา, การบวงสรวง
ยช	เทวปูชาสงฺคติกรณทาเนสุ	ในการบูชาเทวดา การทำรวมกัน และการให้
ยต	ยตเน	ในความพยายาม
ยมุ	อุปรเม	ในการงดเว้น
ยา	คติปาปุณเน	ในการไปและการถึง
ยา	ปาปเน	ในการถึง, การบรรลุ
ยา	ปาปุณเน	ในการถึง, การบรรลุ
ยุ	มิสฺสเน	ในการผสมกัน
ยุช	โยเค	ในการประกอบ
ยุธ	สมฺปหาเร	ในการต่อสู้, การรบ
รกฺข	ปาลเน	ในการรักษา
รฑิ	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
รท	วิเลขเน	ในการขีดเขียน
รนฺช	ราเค	ในความกำหนัด

รภ	ราภสฺเส	ในการปรารภ, การเริ่มต้น
รมุ	กีฬายํ	ในการเล่น, ความยินดี
รห	อุปาทาเน	ในการถือเอา
รห	จาเค	ในการสละ
ราช	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง
ราธ, สาธ	สสิทฺธิมฺหิ	ในความสำเร็จ
ริ	สนฺตาเน	ในการสืบต่อ
รุ	คติมฺหิ	ในการไป
รุ	สทฺเท	ในการกระทำเสียง
รุจ	ทิตฺติมฺหิ	ในความรุ่งเรือง
รุช	โรเค	ในความเป็นโรค
รุท	อสฺสุวิโมจเน	ในการปล่อยน้ำตา, การร้องไห้
รุทิ	อสฺสุวิโมจเน	ในการปล่อยน้ำตา, การร้องไห้
รุทิ	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
รุธ	อาวรเณ	ในการปิด, การกั้น
รุธิ	อาวรเณ	ในการปิด, การกั้น
รุส	โรเส	ในความเกี้ยวกราด
รุห	ชนเน	ในการเกิด, การงอก
ลฑิ	ชิคุจฺฉายํ	ในความน่ารังเกียจ
ลภ	ลาเภ	ในการได้
ลา	อาทาเน	ในการถือเอา
ลิข	เลขเน	ในการขีดเขียน
ลิป	ลิมฺปเน	ในการฉาบทา
ลี	สิเลสเน	ในการติด
ลุภ	คิทฺธิมฺหิ	ในความอยากได้
ลู	เฉทเน	ในการตัด
วก	อาทาเน	ในการถือเอา

วกฺก	รุกฺขตเจ	ในเปลือกไม้
วช	คติมฺหิ	ในการไป, การถึง
วจ	วิยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
วฏฺ	อาวตฺตเน	ในการหมุนไป
วฏฺ	ธารณพนฺธนสํฆาเตสุ วา	ในการทรงไว้ การผูก และการรวมกัน
วฑฺฒ	วฑฺฒเน	ในความเจริญ
วตฺ	วตฺตเน	ในการเป็นไป
วท	วิยตฺติยํ วาจายํ	ในการพูดชัด
วนฺท	อภิวนฺทเน	ในการกราบไหว้
วป	พีชสนฺตาเน	ในการสืบต่อพืช, การหว่านพืช
วมฺ	อุคฺคิรเณ	ในการคาย, การอาเจียน
วร	วรเณ	ในการป้องกัน
วร	สํวรเณ	ในการสำรวม, การระวัง
วล, วลฺล	สาธารณพนฺธเนสุ	ในความทั่วไปและการผูก
วส	อจฺฉาทเน	ในการปกปิด
วส	นิวาเส	ในการอยู่
วส	เสจเน	ในการรด (รดน้ำ, ราดน้ำ)
วห	ปาปเณ	ในการถึง, การบรรลุ, การนำไป
วห	ปาปุณเน	ในการถึง, การบรรลุ, การนำไป
วา	คติคนฺธเนสุ	ในการไปและการผูก
วิจ	วิเวจเน	ในความสงัด, ความวิเวก
วิท	อนุภวเน	ในการเสวย
วิท	ญาเณ	ในความรู้
วิท	มงฺคลฺเล	ในความเป็นมงคล
วิท	สตฺตายํ	ในความมี, ความเป็น
วิท	ลาเภ	ในการได้
วิธ	ตาฬเน	ในการแทง

วิธ	เวธเน	ในการแทง
วิส	ปเวสเน	ในการเข้าไป
วุ	สํวรเณ	ในการสำรวม, การระวัง
เว	ตนฺตสนฺตาเน	ในการสืบต่อเส้นด้าย, การเย็บ
เวปฺ	กมฺปเน	ในความหวั่นไหว
สํส	ปสํสเน	ในการสรรเสริญ
สก	สตฺติมฺหิ	ในความอาจ, ความสามารถ
สก	สามตฺเถ	ในความอาจ, ความสามารถ
สกิ	สงฺกายํ	ในความสงสัย
สกฺการ	ปูชายํ	ในการบูชา
สช	วิสฺสคฺเค	ในการสละ, การปล่อย
สฑิ	คุมฺพตฺเถ	ในอรรถคือก่อไม้
สต	สาตจฺเจ	ในความสืบต่อ
สท	อสฺสาทเน	ในความยินดี
สท	วิสรณคตฺยาวสาเนสุ	ในการแผ่ไป และสิ้นสุดการไป
สทฺท	หริเต	ในความเขียวสด
สนฺ	ทาเน	ในการให้
สนฺช	สงฺเค	ในความเกี่ยวข้อง
สป	อกฺโกเส	ในการด่า
สปฺป	คติมฺหิ	ในการไป
สพิ	มณฺฑเล	ในความเป็นมณฑล
สม	อุปสเม	ในความสงบ
สมุ	อุปสเม	ในความสงบ
สร	คติจินฺตายํ	ในการไปและการคิด
สร	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
สสุ	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
สล,หุล,ปท	คติมฺหิ	ในการไป

สา	สามตฺเถ	ในความอาจ, ความสามารถ
สาท	สํสิทฺธิมฺหิ	ในความสำเร็จ
สาส	อนุสิฏฺฐิมฺหิ	ในการพร่ำสอน
สิ	พนฺธเน	ในการผูก
สิ	เสวายํ	ในการเสพ, การคบ
สิ	สเย	ในการนอน
สิกฺข	วิชฺโชปาทาเน	ในการถือเอาซึ่งวิชา, การเรียน
สิจ	ปคฺฆรเณ	ในการไหล
สิท	สิงฺคาเร	ในความรัก
สิธ	สํสิทฺธิมฺหิ	ในความสำเร็จ
สิวุ	ตนฺตสนฺตาเน	ในการสืบต่อเส้นด้าย, การเย็บ
สุ	อภิสเว	ในการไหล
สุ	คติมฺหิ	ในการไป
สุ	สวเณ	ในการไป
สุ	สวเน	ในการฟัง
สุ	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
สุจ	โสเก	ในความเศร้าโศก
สุจ	โสจกมฺมนิ	ในการงานสะอาด
สุณ	หึสากุลสนฺธาเนสุ	ในการเบียดเบียนและสืบต่อตระกูล
สุป	สยเน	ในการนอน
สุป	สเย	ในการนอน
สุส	โสสเน	ในความเหือดแห้ง
สู	หึสายํ	ในการเบียดเบียน
สูท	ปคฺฆรเณ	ในการไหล
หน	หึสาคตีสุ	ในการเบียดเบียนและการไป
หํส	ปีติมฺหิ	ในความยินดี
หร	หรเณ	ในการนำไป

หส	หสเน	ในการหัวเราะ, ความร่าเริง
หา	จาเค	ในการสละ, ความเสื่อม
หิ	คติมฺหิ	ในการไป
หุ	ทานาทนหพฺยปฺปทาเนสุ	ในการให้ การกิน และการบวงสรวง
หุล	คติมฺหิ	ในการไป
หู, ภู	สตฺตายํ	ในความมี, ความเป็น
หุ	หวเน	ในการบูชา

ปทานุกรมอาขยาต

ปทานุกรมกิตก์

(ธ)

บรรณานุกรม

พระกัจจายนเถระ. **กจฺจายนพฺยากรณํ.** กรุงเทพมหานคร : วิริยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระพุทธัปปิยเถระ. **ปทรูปสิทฺธิ.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ่นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๙.

พระวชิรพุทธิเถระ. **"พฺยาสปกรณํ",** ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๒ (ใบลาน).

พระสัทธัมมโชติปาลเถระ, รจนา. พระธรรมโมลี(สมศักดิ์ อุปสโม), ตรวจชำระ. พระมหานิมิตร ธมฺมสาโร, ปริวรรต. **กัจจายนสุตตนิเทส.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๔๕.

พระสิริโมคคัลลานมหาเถระ. **โมคฺคลฺลานพฺยากรณํ.** ย่างกุ้ง : พุทธสาสนาสภา, ๒๔๙๘.

กลุ่มศึกษานิรุตติศาสตร์. **คัมภีร์ปทรูปสิทธิแปลและอธิบาย (ไวยากรณ์บาลี) สมาสกัณฑ์–กิพพิธานกัณฑ์ เล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระคันธสาราภิวงศ์. **กัจจายนสารมัญชรี สรรสาระแห่งกัจจายนไวยากรณ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔.

____________. **ถาม–ตอบ คัณฐิบทในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๔๕.

พระเทพเมธาจารย์ (เช้า จิตปญฺโญ). **แบบเรียนวรรณคดีบาลี คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ (*Pali Grammar*).** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๔.

พระปริยัติธรรมธาดา (แพ เปรียญ). **พระมูลกัจจายนสูตร์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิศาลบรรณนิติ์, ๒๔๕๗.

พระมหาสมใจ ปญฺญาทีโป. **กจฺจายนสุตฺตํ และปทรูปสิทธิแปล.** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิทักษ์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

พระวิสุทธาจารมหาเถระ รจนา. พระราชปริยัติโมลี (อุปสโม) นายเสรี อาจสาคร นายวิชานนท์ ส่ำน้อย คณะผู้ปริวรรต–แปล. **ธาตวัตถสังคหปาฐนิสสยะ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระอริยวงศ์ และพระชาคราภิวงศ์ รจนา. พระคันธสาราภิวงศ์ เรียบเรียง.พระมหานิมิตร ธมฺมสาโร แปล. **คันถาภรณมัญชรี และคันถาภรณวรรณนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

พระอัคควังสเถระ รจนา. พระมหานิมิตร ธมฺมสาโร และจำรูญ ธรรมดา แปล. **สัททนีติปทมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๖.

____________. **สัททนีติสุตตมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

พระอุกกังสาภิวงศ์. **รูปสิทธิคัณฐี เล่ม ๒.** ประเทศเมียนม่าร์, ๒๕๑๕.

ประวัติผู้รวบรวมและเรียบเรียง

ชื่อ–ฉายา พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ (เข็มสันเทียะ)

วัน/เดือน/ปีเกิด เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา

อุปสมบท วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา

ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม ๗ ประโยค

ชั้นนักศึกษาบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง

ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)

ประวัติการทำงาน ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม–บาลี และบาลีใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดพิกุลทอง ถนนเทอดพระเกียรติ ตำบลวัดชลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐

ผลงาน
๑. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น
๒. กัจจายนสุตตปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์
๓. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ
๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์
๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑
๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒
๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา
๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี
๙. ทำตัวรูปนามเบื้องต้น (ใช้คู่กับไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น)
๑๐. ทำตัวรูปอาขยาตเบื้องต้น (ใช้คู่กับไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น)
๑๑. นามาขยาตรูปัพพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท)
๑๒. ภิกขุปาติโมกข์แปลพร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท
๑๓. ภิกขุปาติโมกข์แปล (ฉบับท่องจำ)

รายชื่อเจ้าภาพผู้ร่วมทำบุญสร้างหนังสือ
รูปสิทธิทีปนี เล่ม ๑ และ ๒

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
1	อาจารย์พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร	100,000 บาท
2	พลโทนรวีร์ - เสริมสุข ปัทมสถาน	100,000 บาท
3	คุณสุวรรณา เตชะวิบูลย์	23,400 บาท
4	อุทิศแด่นายเง็กจั้ว แซ่เฮ้ง, ตั่วไอ๊ (แม่ใหญ่) และนางเซี่ยมเตียง-นางเซี่ยมบี่ แซ่โค้ว	15,600 บาท
5	คุณโสมพรรณ พิมพ์อาภรณ์	10,000 บาท
6	คุณรัชนี ตรีพิพัฒน์กุล	10,000 บาท
7	คุณรัตนา ศิริจิตร และครอบครัว	10,000 บาท
8	คุณเบญญาภา หาญญานันท์และญาติธรรม	4,500 บาท
9	คุณกาญจนา เรืองจินดา	7,800 บาท
10	คุณสมบูรณ์ ศุภศิริภิญโญ	7,800 บาท
11	คุณอมเรศ ศิลาอ่อน	7,800 บาท
12	คุณสวัสดิ์-คุณสุมล สามัคคีนิชย์	7,800 บาท
13	ห้างหุ้นส่วนสามัญ กิ่งไผ่เบน	7,800 บาท
14	คุณศุภวรรณ ศฤงคารินทร์	7,800 บาท
15	คุณวิมลวรรณ ศฤงคารินทร์	7,800 บาท
16	พญ. อภิญญา ณรงค์กูล	5,000 บาท
17	คุณศิริมา เจนจินดาวงศ์	5,000 บาท
18	คุณทรงพล-คุณสมศรี-คุณวิลาสินี เกียรติอภิวัฒน์	4,680 บาท
19	คุณจินตนา ศิริสันธนะ	4,000 บาท
20	คุณบุญเลิศ-อุษณีย์ สว่างกุล	3,000 บาท
21	คุณศรีอนงค์ กีรติวรานนท์	3,000 บาท
22	น.อ.หาญ-คุณย่าเฉลา กฤษณะสมิต และ ขุนทวีราชทรัพย์- คุณยายจรูญ ทวีราชทรัพย์	2,340 บาท
23	คุณปรางค์มาศ นิติธรรม	2,000 บาท

24	คุณสมศักดิ์ -คุณสุนีย์ ฉากเขียน	2,000	บาท
25	คุณไกรวิชญ์ ศาสตรวาหา	2,000	บาท
26	คุณเพชรรัตน์ สุวรรณมานนท์	2,000	บาท
27	คุณจุฑารัตน์ คุ้มทรัพย์	2,000	บาท
28	คุณปุณญภา เธียรศิริพิพัฒน์	2,000	บาท
29	คุณรัศมี ศุภศรี	2,000	บาท
30	คุณศิริพร มงคลทวีสิทธิ์	1,600	บาท
31	คุณจันทร์เพ็ญ ตั้งมั่นอนันตกุล	1,560	บาท
32	คุณโรจนา โกวิทวัฒนพงศ์	1,560	บาท
33	คุณปิยวรรณ์ ปิยศรีภิรมย์ และคุณราตรี ถนอมเชื้อ	1,300	บาท
34	คุณสุภาพร คูวัฒนาถาวร	1,000	บาท
35	คุณอรุณศรี - คุณประกาสิต กาววิไล	1,000	บาท
36	คุณสุคม ฟองเขียว	1,000	บาท
37	คุณบุญยภักร์ วณิชพันธุ์	1,000	บาท
38	คุณอัญชุลี เหล่าพงษ์ศร	1,000	บาท
39	คุณอรวรรณ จันทร์ปะทิว และครบครัว	1,000	บาท
40	คุณขวัญศิริ วรรณชนะ	1,000	บาท
41	คุณปรารถนา และ คุณมาลัย ว่องวัฒนโรจน์	1,000	บาท
42	คุณกาญจนา วิวัฒย์เจริญ	1,000	บาท
43	คุณอโณทัย ถิรังกูร	1,000	บาท
44	คุณอรุณี ลือธีระศุภกุล	1,000	บาท
45	คุณเรวดี แทนวันชัย	1,000	บาท
46	คุณสมศรี เปสิโต	780	บาท
47	คุณสุภาณี สายสนธิ์	780	บาท
48	นพ. รณชัย ตั้งมั่นอนันตกุล	780	บาท
49	คุณนภาเพ็ญ-คุณอรนุช	780	บาท
50	คณะญาติโยมหาดใหญ่	780	บาท
51	คุณสุรชัย ตั้งมั่นอนันตกุล	500	บาท

52	คุณสุภานี เตชผาติพงศ์	500 บาท
53	อ.แม่ชีทองสุข ทองกระจ่าง	400 บาท
54	แม่ชีณชนงค์ เลียวรักษ์โอฬาร	300 บาท
55	อ.สำรวม สุทธิสาคร	100 บาท
56	อ.ดวงมาลา มะกรูดทอง	1,000 บาท
57	อ.สุทธิธรรม ทุ่งมีผล	1,000 บาท
58	พระมัธยม สนฺตจิตฺโต	1,000 บาท
59	คุณทิพาพร วงศ์สุรสิทธิ์	1,000 บาท
60	นายเรืองเวช นางยุพิน อินทรโพธิ์	5,000 บาท
61	นายวัลลภ นางฉวี จันทรุจิรากร	3,000 บาท
62	คุณสรณา จิรารัตน์สกุล	2,000 บาท
63	คุณไขศรี เนืองสิกขาเพียร	7,800 บาท
64	คุณเพ็ญจันทร์ จริเกษม	7,800 บาท
65	นพ. ประวิทย์ วรรณโร และครอบครัว	3,000 บาท
66	คุณจริยา การะ และครอบครัว	3,000 บาท
67	คุณจุลเทพ ศุภทวีวุฒิ	1,000 บาท
68	คุณอรุณวรรณ สพันธุพงษ์	1,000 บาท
69	คุณอำนาจ สพันธุพงษ์	1,000 บาท
70	คุณเทวิน เลือมประพางกูล	1,000 บาท
71	คุณณัฐวดี วิวิธเมธีวงศ์	780 บาท
72	คุณสุภาพร หลายเจริญทรัพย์	780 บาท
	รวมยอด เพื่อนคุณเสริมสุข	434,000 บาท

เพื่อนคุณเสริมสุข กลุ่ม คุณจันจุรี

1	คุณจันจุรี อนุกูลกิจกุล	1,860 บาท
2	คุณแม่ผ่องศรี แซ่ตั้ง	1,560 บาท
3	คุณแม่กันตา สิริจิราทิวากร	780 บาท
4	คุณณัฏฐ์นภพร สิริจิราทิวากร	780 บาท

5	คุณรุ่งทิพย์ กมลพรพันธ์	780 บาท
6	คุณนัฏกนก ชัยมงคลเจริญ	1,560 บาท
7	คุณชิษณุพงศ์ เลิศทรัพย์ทวี	800 บาท
8	คุณสัณห์สุณียา สัคควัฒนะ	780 บาท
9	คุณสุวัฒน์ อมรรัตนโกศล	200 บาท
10	คุณวิไลรัตน์ ตรีบูรณพงศ์	1,560 บาท
11	คุณตรีวิช เทียนทอง	1,560 บาท
12	คุณพัชรินทร์ ตงศิริ	1,560 บาท
13	คุณอิงกมล ชาญสืบกุล	1,560 บาท
14	คุณสมศักดิ์ เริ่มเจริญดี และครอบครัว	7,800 บาท
15	คุณรุ่งนภา บุษยพงศ์ภักดี และครอบครัว	7,800 บาท
16	คุณลี่ฮั้ว แซ่โง้ว และครอบครัว	1,560 บาท
17	คุณผกาพันธ์ แสงเงิน	1,560 บาท
18	คุณสันทนา ธิติรังสี	2,340 บาท
19	คุณจิราภรณ์ เมนะพันธุ์ และครอบครัว	2,000 บาท
20	คุณรัตนาภรณ์ เจริญพงศ์	780 บาท
21	คุณพิกุล ศรีศาสตรา	780 บาท
22	คุณบุบผา อนันตวัฒน์	1,560 บาท
23	คุณพรศรี สังขะวัฒนะ	800 บาท
24	คุณสุมาลัย พาณิชย์กุล	1,000 บาท
25	คุณสุภาวดี อึ้งรังษี	780 บาท
26	คุณศิริวรรณ อึ้งรังษี	2,000 บาท
27	คุณทัศนีย์ อัญมณีเจริญ	780 บาท
28	คุณชวลิต - ลลิญตา ปรีตะนนท์	780 บาท
29	คุณสุชัย - ศรัณยา วิบูลย์ศรีสัจจะ	780 บาท
30	คุณจารุเพ็ญ อุดมผล	780 บาท
31	พระมหาอาคม ธมฺมิโก	780 บาท
32	ร้านพลอยไท	1,000 บาท

33	คุณรักตาภา นาคสมบูรณ์	1,000 บาท
34	คุณวราภรณ์ เผ่าไทย	1,000 บาท
35	คุณอภิชัย อิ้งอร่าม	1,560 บาท
36	คุณบุษกร สิงคาลวณิช	1,560 บาท
37	คุณสาริศา-คุณณัฐวุฒิ ภูกิจวิณิชญาณ์	1,000 บาท
38	คุณกรียดา วิชัยธนพัฒน์	1,000 บาท
39	กัลยาณมิตรจากเวียงจันทร์	2,000 บาท
40	คุณรัตนา อนันต์นนท์ศักดิ์	3,900 บาท
41	คุณภาคิน ครองกิติชู	1,000 บาท
42	คุณอุดร ฟักเล็ก	500 บาท
43	คุณธวัชชัย - สุณี ฉวีวานิชยกุล	780 บาท
44	ครอบครัวทองทวี	780 บาท
45	คุณอัชฬาภรณ์ เกลียวจยกุล	780 บาท
46	คุณประไพพิศ โตวิจิตร	780 บาท
	รวมยอดเพื่อนคุณเสริมสุข กลุ่ม คุณจันจุรี	68,640 บาท

รวมยอด คุณเสริมสุข และเพื่อน	434,000 บาท
รวมยอดเพื่อนคุณเสริมสุข กลุ่ม คุณจันจุรี	68,640 บาท
รวมยอด ถึงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐	502,640 บาท

กลุ่มวัดจากแดง

1	คุณสิริรัตน์ บวรวัฒนุวงศ์	2,000 บาท
2	คุณชุมพล มีบรรจง	2,000 บาท
3	คุณปุณณภา ศุภชวาลพร	2,000 บาท
4	คุณสุภาพร หลายเจริญทรัพย์	500 บาท
5	คุณนฤมล เลื่อมประพางกูล	1,000 บาท
6	ทพญ. รัตนาวดี บุปผาเจริบสุข	3,000 บาท
7	คุณบุญณัฐ	100 บาท

8	คุณกัณฑพร เวชพาณิย์	10,000 บาท
9	พระมหาเหลืองทอง อานนฺโท	10,000 บาท
10	คุณแม่สมจิตต์ สอาดศรี และลูกหลาน	1,000 บาท
11	พระมหาชนะ อนาลโย และญาติมิตร	7,760 บาท
12	พระพรหมระทม	200 บาท
13	คุณสันติพงศ์ บริบาล	1,000 บาท
14	คุณอารีย์รัตน์ กิตติวรรธนกุล	3,000 บาท
15	คุณพรกมล โตรุ่ง	20,000 บาท
16	คุณอณิชา ไพศาลอุทัยกุล	1,000 บาท
17	ไม่ประสงค์ออกนาม	1,000 บาท
18	คุณธเนศ นิธิปุณยวาณิชย์	
19	คุณวรรณี แซ่โล้ว	
20	คุณเมธวีร์ นิธิปุณยวาณิชย์	1,000 บาท
21	คุณอุทัยรัตน์ นิธิปุณยวาณิชย์	
22	คุณสุจิมา นิธิปุณยวาณิชย์	
23	คุณธนพร ปานเสมศรี	100 บาท
24	คุณอำนวย คงกำนัล	100 บาท
25	คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์	2,000 บาท
26	คุณสุธรรม ธีระวรวงศ์	2,000 บาท
27	คุณเยาวรักษ์ รัตนสุนทร	10,000 บาท
28	นพ.พิสิษฐ์ คำภีระ นางธัญยรัตน์ วิทรายคำ	5,000 บาท
29	คุณสมชาย – รจิตวงศ์ปิยะสถิตย์ และครอบครัว	1,200 บาท
22	คุณจงลักษณ์ ธรรมนิยมศักดิ์ และญาติมิตร	2,000 บาท
23	คุณพรภัค เรืองสุวรรณ	1,000 บาท
24	คุณชิลาภรณ์ เหล่าสุนทร	1,000 บาท
25	คุณนวลฉวี สีดา	2,000 บาท
26	คุณบุญศิริ เอี่ยมโอภาส	500 บาท
27	คุณญาภรณ์ เฟื่องอารมย์	1,000 บาท

28	คุณสุวรรณา บุญยเกียรติ	5,000 บาท
29	คุณศิริพร ศรีทอง	2,000 บาท
30	คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์	2,000 บาท
31	คุณวิไล สีรรพ์	1,000 บาท

รวมยอดทำบุญกลุ่มจากแดง	104,460 บาท
กลุ่มโยมเสริมสุข	502,640 บาท
รวมทั้งสิ้น	607,060 บาท

การสร้างอักขระตัวหนึ่งๆ เท่ากับการสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่งๆ อักขระที่ได้สร้างร่วมกันในครั้งนี้ มี ๒ เล่ม คือ รูปสิทธิทีปนี เล่ม ๑ จำนวน ๑,๑๔๕ หน้า เล่ม ๒ จำนวน ๙๕๘ หน้า แต่ละหน้านับจำนวนอักขระได้เป็นพันตัวอักษร ดังนั้น บุญกุศลที่ร่วมกันทำในครั้งนี้ เป็นบุญใหญ่มหาศาล และในบรรดาทานทั้ง ๓ ประการ คือ วัตถุทาน อภัยทาน และธรรมทาน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมทานมีอานิสงส์มากที่สุด เพราะคนจะรวย คนจะสวย คนจะมีปัญญาดี จะมีความสุข ล้วนเกิดจากปัญญาที่เกิดจากการศึกษา การฟังธรรมะ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ อาจจะมีบางท่านโต้แย้งว่า บางคนไม่เคยเข้าวัด ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาเลย ทำไมถึงร่ำรวยได้ นี่ก็เป็นเพราะบุญเก่า ซึ่งเหตุอดีตที่ท่านนั้นๆ ได้ทำไว้แล้ว เกิดมาชาตินี้ จึงได้รับผลบุญส่งให้ได้รับความร่ำร่วย ความสุข ความสบาย เป็นต้น

ฉะนั้น ด้วยอานิสงส์ที่ทุกท่านได้ร่วมกันทำบุญใหญ่ ซึ่งเป็นธรรมทานในครั้งนี้ ขอให้ทุกท่านได้ร่ำรวยทั้งทรัพย์ภายในและทรัพย์ภายนอก มีความสวย ความหล่อทั้งภายในและภายนอก และมีปัญญาที่เป็นโลกิยปัญญาและโลกุตตรปัญญา และได้รับความสุขทั้งที่เป็นโลกิยสุขและโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นบรมสุขคือพระนิพพานด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ

๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐